

AKADEMIA IGNATIANUM W KRAKOWIE

Wydział Filozoficzny

Marek Liszka

**DZIEDZICTWO I TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA
GÓRALI POLSKIEJ ORAWY
W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI**

**Praca doktorska
napisana pod kierunkiem
dr hab. Beaty Bigaj-Zwonek, prof. AIK
i promotora pomocniczego
dra Krzysztofa Dudy**

KRAKÓW 2019

Wstęp – kultura orawska.....	4
Górale jako grupa etnograficzna.....	6
Region i podział Orawy.....	9
Grupy góralskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki.....	13
Cele i stan badań.....	15
Struktura pracy i terminologia.....	21

Rozdział 1. Emigracja z terenów Polskiej Orawy do USA od końca XIX w. do lat 20. XX w.

1.1. Galicja a Orawa – wychodźstwo do Stanów Zjednoczonych Ameryki.....	35
1.2. Wyjazdy Orawian z użyciem „paszportów z krowy” i rola agentów emigracyjnych.....	46
1.3. Pionierzy: Ignacy Dziurczak-Brzezowicki i Piotr Borowy.....	52
1.4. Emigranci z Polskiej Orawy w lokalnych księgach parafialnych.....	57
1.5. Migracje Orawian do USA od 1892 do 1924 r.	
1.5.1. Liczba emigrantów w poszczególnych latach.....	65
1.5.2. Wiek emigrantów.....	68
1.5.3. Płeć i stan cywilny emigrantów.....	79
1.5.4. Tożsamość narodowa.....	91
1.5.5. Porty morskie a emigranci z poszczególnych orawskich wiosek.....	97
1.5.6. Lokalni towarzysze podróży.....	100
1.5.7. Docelowe miejscowości i stany USA.....	102
1.5.8. Więzy między emigrantami a osobami przyjmującymi.....	105
1.5.9. Status materialny emigrantów – orawska gorączka złota.....	108
1.5.10. Migracje wielokrotne.....	113

Rozdział 2. Problemy życia w Nowym Świecie w oczach Orawian od 20. do 80. lat XX w.

2.1. Tożsamość	
2.1.1. Narodowa tożsamość.....	120
2.1.2. Lokalna tożsamość.....	129

2.2. Życie na emigracji	
2.2.1. Praca i codzienność.....	133
2.2.2. Przeciwności losu.....	139
2.2.3. Status społeczny.....	144
2.2.4. Edukacja emigrantów i ich dzieci.....	150
2.2.5. Tęsknota na obczyźnie.....	152
2.3. Tradycyjne wzory kultury emigrantów.....	155
 Rozdział 3. Nielegalna emigracja polskich Orawian w latach 80. i 90. XX w.	
3.1. Działalność i funkcjonowanie „ambasad podhalańskich”.....	163
3.2. Przebieg nielegalnych wyjazdów z Orawy do USA.....	167
 Rozdział 4. Współcześni Orawianie w USA i ich aktywność kulturalna	
4.1. Amerykańscy Orawianie	
4.1.1. Przyjazd i pobyt w USA.....	178
4.1.2. Kontakty transatlantyckie USA-Polska dziś.....	187
4.1.3. Kultura polonijna.....	192
4.2. Orawski „renesans” – I Światowy Zjazd Orawian i jego społeczno-kulturowe konsekwencje	204
Zakończenie.....	209
Bibliografia.....	217
Spis diagramów, rycin, tabel i wykresów.....	244
Wykaz skrótów.....	248
Załączniki.....	251

Wstęp – kultura orawska

Kultura orawska kształtowała się pod wpływem wielu czynników wewnętrznych i zewnętrznych¹. Aby zrozumieć jej fenomen czy też problemy współczesnego świata Górali Orawskich, należy sięgnąć do przeszłości i przeanalizować stosunki z innymi grupami, a także zastanowić się, co sprawia, że Orawianie do dnia dzisiejszego z wielką powagą i gorliwością pielęgnują kulturę swoich przodków. Mimo starań, wciąż zdarzają się upraszczające stwierdzenia, że całe południowe pogranicze Polski zamieszkiwane jest przez Górali Podhalańskich. Natomiast w rzeczywistości obok tej grupy zamieszkują także górale Orawscy, Spiscy czy Żywieccy.

Jednym z aspektów wyróżniających Orawian spośród innych polskich grup etnicznych (a także góralskich) jest między innymi gwara. Występuje w niej mazurzenie, czyli wymawianie głosek zębowych: c, s, z, zamiast głosek dźwiękowych: cz, sz, ż (przykłady: *cekać* – czekać, *was* – wasz, *zycie* – życie). Także w gwarze orawskiej można spotkać się z prejotacją – wstawianie litery *j* przed samogłoską rozpoczynającą dany wyraz (^j*anioł* – anioł, ^j*Agnieska* – Agnieszka). Ponadto w wypowiedziach górali orawskich można usłyszeć tzw. przydech, który charakteryzuje się występowaniem dźwięku *h* podczas gwałtownego rozwarcia wcześniej zwartego narządu mowy. W efekcie powstaje słaby dźwięk *h* przy artykulacji (zasadniczego procesu wytwarzania głosek), jak na przykład w wyrazie *Hameryka*. Oprócz tego w gwarze tej pojawia się labializacja (zaokrąglanie warg przy artykulacji głosek) – *osprawiać* – opowiadać, *obziyać* – oglądać.

Poza wyżej opisanymi zjawiskami fonetycznymi charakteryzującymi gwarę orawską występują również słowa, które są typowe dla tego obszaru językowego Polski, np. *celetka* – chałka, *pańpuch* – rodzaj chleba słodkiego, *ciucpajs* – pasztet lub połączenie różnego rodzaju mięs w jedną masę, *łoktusa* – prześcieradło, *chabarka* lub *habarka* – drewniany prosty pręt z uciętego wierzchołka choinki do rozbijania płynów, głównie mleka kwaśnego, *hyrać* – cofać, np. samochód. Są to wyrazy bardzo popularne i ciągle żywe, używane zarówno przez starsze, jak i młodsze pokolenie.

¹ Część ta oparta jest na artykule: M. Liszka, *Formy podtrzymywania folkloru na polskiej Orawie*, [w:] *Re-wizje regionalne. Współczesne problemy dziedzictwa kulturowego*, red. A. Wierucka, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2016, s. 142-152.

W gwarze orawskiej widać przenikanie wiele kultur i języków. Niektóre słowa bezpośrednio zapożyczono z języka węgierskiego, np. *binkoś* – niedużej budowy chłopak, zwykle leniwy, *bosorka* – kobieta, zwykle starsza, niechlujnie ubrana lub czarownica. Występują także wpływy słowackie, np. *burbunda* – burak pastewny. Ponadto zauważalne są naleciałości z języka rumuńskiego, np. *buńda* – gruby kozuch z grubym włosiem, *kyrdel* – mnóstwo, np. *kyrdel owiec*. Z języka ukraińskiego zostało przejęte słowo *baciar* – starszy kawaler, prowadzący beztroskie życie, a z niemieckiego *foszty* – podłoga z desek². Zjawiskiem lingwistycznym, które nie zostało do tej pory nigdzie opisane, są zapożyczenia z języka angielskiego, np. *majny* – kopalnie, *Micigany* (czyt. Mićigany) – Michigan (nazwa stanu USA), *siapy* – fabryki. Są to zapożyczenia z końca XIX i XX wieku (ale także używane obecnie, chociaż bardzo rzadko), kiedy to miały miejsce wielkie fale emigracyjne do Stanów Zjednoczonych.

Poza zjawiskami językowymi występują także różnice kulturalne, które wyodrębniają Orawian na tle innych grup. Górale Orawscy posiadają unikalny wzór stroju ludowego³ wraz z wyróżniającymi się ozdobami (np. parzenica orawska, pasy ozdobne czy kapelusze ze sznurkiem), które są zwykle skromniejsze w porównaniu do innych grup góralskich, szczególnie podhalańskich.

Niektóre wydarzenia kulturalne można spotkać tylko na Orawie, co decyduje o odrębności w sferze zwyczajowej. *Polywacka* jest zwyczajem, podczas którego kawalerowie w nocy między Wielką Niedzielą a Lanym Poniedziałkiem chodzą do domów panien, aby oblać je wodą. Towarzyszy im przy tym śpiew, czasem wiersze bądź rymowanki gwarowe, a także dźwięki instrumentów (akordeon, saksofon). Na Orawie występuje także obrzęd *stawiania moja*, czyli postawiania drewnianego pala bądź żerdzi w nocy poprzedzającej 1 maja. Kawalerowie zbierają się, by ofiarować *moja* dla swoich wybranek, które w ostatni dzień bądź weekend miesiąca (wcześniej było to w noc poprzedzającą Zesłanie Ducha Świętego, inaczej Zielone Świątki) gromadzą się przy ognisku powstałym z postawionego wcześniej *moja*.

² M. Németh, *Zapożyczenia węgierskie w gwarze orawskiej i drogi ich przenikania*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2008, s.10-19.

³ Najnowszą publikacją na temat stroju orawskiego jest album wydany przez Centrum Kultury Górnej Orawy w Jabłonce: CKGO, *Strój Górnej Orawy*, Jabłonka, 2019.

W okresie zbiorów jesiennych występuje obrzęd *deptania kapusty*, w którym biorą udział wszyscy członkowie rodziny. Zwyczajowo najstarszy domownik jest odpowiedzialny za *krążanie kapusty*, czyli ścinanie kapusty na specjalnych nożach, by następnie przystąpić do ugniatania jej w drewnianej beczce. Innym, równie żywym orawskim zwyczajem, jest chodzenie po kolędzie w okresie świątecznym przez dzieci i młodzież. Wówczas śpiewa się kolędy polskie, ale także te w gwarze orawskiej. W podzięcie dzieci otrzymują najczęściej drobne pieniądze od domowników danego gospodarstwa.

Region i podział Orawy

Orawa jest krainą historyczno-geograficzną położoną w Europie Środkowo-Wschodniej, której obszar obejmuje pograniczne terytorium Polski i Słowacji. Dla poszczególnych części Orawy funkcjonują liczne nazwy własne, które nierzadko wprawiają w zakłopotanie nawet autochtonów. W związku z tym warto pokrótce omówić podział administracyjny, w celu uniknięcia pomyłek czy nieścisłości⁴.

Od strony wschodniej Orawa graniczy z Podhalem, od północy z Żywiecczyną, którą oddziela od Orawy Babia Góra – najwyższy szczyt Beskidów. Od południowego zachodu znajdują się orawskie miejscowości na Słowacji wraz ze zlewiskiem Jeziora Orawskiego. W obrębie całego orawskiego terytorium wyróżnia się następujące nazwy obszarów: Czarna Orawa, Biała Orawa, Dolna Orawa, Górna Orawa, Słowacka Orawa i Polska Orawa.

Czarna Orawa jest tożsama z nazwą Polska Orawa. W całości leży po stronie polskiej na 34 856 km² i obejmuje 14 wiosek (30 073 obywateli), które w XVI w. były zakładane na prawie wołoskim, a mieszkańcy mocno związani byli z kulturą pasterską⁵. Miejscowości te skupione są w czterech gminach – dwóch orawskich: Jabłonka (Chyżne, Jabłonka, Lipnica Mała, Orawka, Podwilk, Zubrzyca Dolna, Zubrzyca Górna), Lipnica Wielka (Kiczory, Lipnica Wielka);

⁴ Niektóre słowackie portale informacyjne przedstawiają ten region jako w głównej mierze słowacki, z kolei polskie portale – jako w większej części przynależny do Polski. Za przykład niech posłużą dwie witryny (zarówno polska, jak i słowacka): Orawski Portal Turystyczny, <http://www.orawa.turystyka.pl/index.php?go=10> [dostęp: 23.03.2017] oraz Turisticko informačný portál regiónu Orava, <http://www.orava.sk/home> [dostęp: 23.03.2017].

⁵ Por. M. Rembierz, *O kulturowym wypasaniu owiec i symbolice pasterskiej oraz kunszcie kucharskim i dobrym smaku*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” 2014, t. 14, s. 82-108.

i dwóch polskich: podhalańskiej gminie Czarny Dunajec (Piekielnik, Podszkle) oraz gminie Raba Wyżna (Bukowina Osiedle, Harkabuz, Podsarnie).

Powierzchnia Białej Orawy wynosi 69 069 km². Teren ten obejmuje 24 miejscowości powiatu Námestovo, którego liczba ludności sięga 62 134⁶.

Rejony Biała Orawa i Czarna Orawa wzięły swoje nazwy od okolicznych rzek. Biała Orawa przepływa w całości po stronie Słowacji (dł. 39,5 km) na wysokości 1080-1100 m n.p.m.⁷. Czarna Orawa rozciąga się po stronie Polski, za wyjątkiem ujścia, które łączy ją z rzeką Orawa, dając początek tej ostatniej⁸. Czarna Orawa (dł. 29 km) ma swoje źródło w okolicy szczytu Železnica (912 m n.p.m.⁹).

Żeby dogłębniej zrozumieć różnorodność terenów Orawy, należy zwrócić uwagę na takie elementy, jak słowacki podział administracyjny, wielkość obszaru i liczebność mieszkańców. Republika Słowacji podzielona jest na cztery części/powierzchnie (*oblasti*): Bratislavský kraj, Západné Slovensko, Stredné Slovensko i Východné Slovensko. Każda z *oblasti* dzieli się na mniejsze regiony (*kraje*), czyli obszary podobne do polskich województw: Bratislavský kraj, Trnavský kraj, Trenčiansky kraj, Nitriansky kraj, Žilinský kraj, Banskobystrický kraj, Prešovský kraj i Košický kraj. W obrębie *krajów* wyróżnia się 78 *okresów*, czyli powiatów, a te z kolei podzielone są na mniejsze *obce* – gminy, których jest 2926. Orawa Słowacka mieści się w obrębie Žilinskeho kraju (województwa żylińskiego), w powiatach: Námestovo, Tvrdošín, Dolný Kubín. Jedna miejscowość historycznie należąca do Orawy obecnie wcielona została do powiatu Ružomberok.

Dolna Orawa leży w całości na terenie Słowacji, na południe od Górnej Orawy. Obejmuje przede wszystkim miejscowości w obszarze powiatu Dolný Kubín, jedną wioskę z powiatu Ružomberok – Valaska Dubová, a także miejscowości z powiatu Tvrdošín: Oravský Biely Potok, Habovka, Podbiel, Nižna¹⁰. Górna Orawa praktycznie w całości usytuowana jest po stronie polskiej,

⁶ Obliczenia własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego Republiki Słowacji na dzień 23.03.2017, <http://slovak.statistics.sk/wps/> [dostęp: 07.02.2019].

⁷ J.Hencovský i in., *Orava. Turistický sprievodca ČSFR*, nr 29, Bratislava: Šport, Slovenské telovýchovné vydavateľstvo, 1990, s. 60.

⁸ *Ibidem*.

⁹ S. Figiel, P. Krzywda, *Beskid Żywiecki*, Piastów: Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, 2006, s. 20.

¹⁰ M. Skawiński, *Zróźnicowanie ruchu i struktur ludności a podstawowe czynniki podziału słowackiej Orawy*, „Rocznik Orawski” 2001, r. III, s. 77.

aczkolwiek zalicza się do niej także tereny słowackie. Rozpościera się ona na północ od Dolnej Orawy, a dokładniej na północ od Twardoszyna (Tvrdošín) i Trzciany (Trstená). Należą do niej następujące miejscowości z powiatu Tvrdošín: Brezovica, Čimhová, Hladovka, Liesek, Vitanová, Sucha Horá, Tvrdošín, Trstená, Štefanov nad Oravou, Zábiedovo¹¹. Z geograficznego punktu widzenia położona jest na pograniczu Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, Magury Orawskiej i Beskidu Żywieckiego (Beskidów Orawskich – w nomenklaturze słowackiej)¹². Na terenach północnej Słowacji powstał Park Krajobrazowy Górnej Orawy, którego nazwa także podkreśla historyczno-geograficzne znaczenie tego rejonu (*Chránená krajinná oblasť Horná Orava*)¹³.

31 maja 2011 r. oddano do użytku Centrum Kultury Górnej Orawy. Stworzono je w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka 2007-2013. Drugą część inwestycji dotyczyła przebudowy Domu Kultury w Trzcianie (Trstená)¹⁴. Nadanie takiej nazwy (Centrum Kultury Górnej Orawy) miało na celu podkreślenie, że Górna Orawa powinna łączyć ziemie zarówno polskie, jak i słowackie. Jak pisze Piotr Krzywda, mieszkańcy Górnej Orawy (po stronie polskiej i słowackiej) są góralami o polskim pochodzeniu etnicznym, historycznym, językowym, kulturowym i religijnym¹⁵.

Nazwy Słowacka Orawa i Polska Orawa używane są do określenia ziem, które leżą obecnie na terenie dwóch państw. Polska Orawa stanowi 17% terenu całej Orawy, z ludnością wynoszącą 30 073 osób. Słowacka strona obejmuje z kolei 83% powierzchni całej Orawy. Pomimo faktu, że Polska Orawa stanowi niecałą 1/5 całej Orawy, mieszka na niej ponad 1/3 ludności tego regionu (33%). Należy również pamiętać, że dzisiejsze tereny Słowackiej czy Polskiej Orawy ściśle związane są z historią cesarstwa Austro-Węgier, do którego należały tereny całej Orawy aż do 1920 r. Przyłączenie to było skutkiem decyzji Rady

¹¹ *Ibidem*, s. 76.

¹² P. Krzywda, *Charakterystyka geograficzno-historyczna obszaru zamieszkiwanego przez Górali Orawskich*, [w:] U. Janicka-Krzywda, *Kultura ludowa Górali Orawskich*, Kraków: Biblioteka Górska, 2011, s. 7-10.

¹³ Portal Słowacja. Park Krajobrazowy Górna Orawa, <http://slovakia.travel/pl/park-krajobrazowy-gorna-orawa> [dostęp: 13.01.2016].

¹⁴ Orawskie Centrum Kultury, <http://www.ockorawa.pl/index.php/o-nas/otwarcie-ock> [dostęp: 13.01.2016]. Bardzo rzadko używa się spolszczonej nazwy miejscowości Trzciana. Znaczenie częściej stosuje się deklinację polską w oparciu o nazwę Trstená.

¹⁵ P. Krzywda, *op. cit.*, 7-10.

Ambasadorów w Spa, na mocy której włączono do Polski 14 wsi na Górnej Orawie (a także 13 wsi na Spiszu)¹⁶. Dzisiejsza Polska Orawa również liczy 14 wsi, ale nie są one takie same jak w latach dwudziestych ubiegłego stulecia, ponieważ dwie wsie (Sucha Góra i Głodówka), które miały orawski charakter, zostały wcielone do państwa słowackiego w zamian za część ziemi Lipnicy Wielkiej (1/10 mieszkańców wsi została wcześniej włączona do ówczesnego państwa czechosłowackiego)¹⁷. Do państwa polskiego wcielono wtedy w sumie 27 wiosek z 23 043 mieszkańcami, a do państwa czechosłowackiego – 44 wioski z 45 000 obywatelami¹⁸. Straty były znaczące nie tylko pod względem utraty polskiej ludności, ale także ze względów infrastrukturalnych. Dwie wspomniane wioski – Sucha Góra i Głodówka – posiadały rozwiniętą sieć transportową i linię kolejową ze stacją graniczną (funkcjonowała m. in. na trasie Sucha Góra-Nowy Targ)¹⁹.

Górale jako grupa etnograficzna

Definicja Słownika Języka Polskiego przytacza, że „góral” to człowiek pochodzący z gór²⁰. Zasadnym wydaje się przywołanie słów Wincentego Pola – zasłużonego badacza kultury ludowej. Przedstawia on pojęcie górala w następujący sposób:

Góral jak roślina górską trzyma się gór właściwych i siedziby jego łączą się tedy na północy z sąsiednimi tylko wyłomami rzek głównych, nad którymi leżą zamknięte w dolinach pośrodku krainy górzystej. Od zachodu i wschodu w końcu odgranicza się każda okolica, którą osiadł pewien ród góralski, górzystymi działami, od sąsiedniej osiadłej przez ród inny. Miejscowość gra pod względem tego rodzaju rozgraniczeń największą rolę i obok siły plemiennej pewnego rodu, stanowi ona

¹⁶ B. Jazowski, *Wiek XX w historii Górnej Orawy – Kalendarium*, „Moja Orawa” 2001, nr 2, s. 6.

¹⁷ R. Kowalski, *Rewindykacja Suchej Góry i Głodówki do Polski w 1938 r.*, „Moja Orawa” nr 1998, r. IX (nr 35), s. 19-24; J. Kowalczyk, *Akcja plebiscytowa na Spiszu i Orawie 1918-1920*, Nowy Targ: Związek Polskiego Spisza, 1995, s. 11; E. Orlof, *Spisz i Orawa – historia sporu*, [w:] *Spotkania Orawskie*, Zubrzyca Górna 1995, s. 51; *Eadem*, *Orawa i Spisz w latach 1918-1920*, [w:] *Spisz i Orawa w 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. T. Trajdos, Kraków: „Secesja”, 1995, s. 11-24.

¹⁸ E. Orlof, *Znaczenie plebiscytu w rozwiązywaniu problemów międzynarodowych po I Wojnie Światowej: na przykładzie niedosłusznego plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” nr 3/2, 1997, s. 42.

¹⁹ M. Sobczyński, Barbara Zawadzka, *Orawa Polska. Problemy geograficzno-polityczne i społeczne*, Łódź: Zarząd Wojewódzki PTTK. Regionalna Pracownia Krajoznawcza, s. 7-8; J. Andruszkiewicz, *Pociągami z austriackiej Galicji na węgierską Orawę*, „Orawa” 1998, nr 36 (X), s. 75-80.

²⁰ Słownik Języka Polskiego, <http://sjp.pwn.pl/sjp/goral;2462587.html> [dostęp: 23.03.2017].

podobno głównie i o licznie, w której się rozrodził i o kierunku, w którym się rozkrzewia, lub dalej już rozradzać nie może²¹.

Badacz ten był pionierem jeśli chodzi o grupy góralskie. Wyodrębili podziały tych społeczności nie pod względem zakresu administracyjnego, ale rodów, których było 16. Podział etnograficzny zakładał dwa typy: Góralczyznę polską – na zachodzie i Góralczyznę ruską – na wschodzie. Do Górali polski zaliczył 9 rodów w następującej kolejności:

- 1) Podhalanie – od północnych stoków Tatr do Doliny Nowotarskiej (wioski nad Czarnym i Białym Dunajcem, Rogoźnikiem i Białką),
- 2) Nowotarżanie – od Nowego Targu po Kotlinę Orawską,
- 3) Górale od Pienin, Krościenka i Łącka – grupa przejściowa pomiędzy Góralami tatrzańskimi, nowotarskimi i orawskimi,
- 4) Sandeczczenie (Równiaków lub Górali od Sącza) – od kotliny Sądeckiej, międzyrzecza Popradu, Dunajca i Kamienicy,
- 5) Jabłonkowanie – od rzeki Olszy po miasto Jabłonków,
- 6) Żywczaki (Górale od Żywca i Ujsola),
- 7) Babiogórcy (Górale od Babiej Góry, Jordanowa i Suchej)
- 8) Zagórzanie – od wierzchozny rzeki Raby.
- 9) Kliszaki – między wyłomem Raby a Stróżą²².

Obecnie najbardziej wyróżniającą się grupą góralską są Podhalanie. Obok nich istnieje szereg innych grup góralskich, m.in. Górale Orawscy, Spiscy, Pienińscy, Żywieccy, Śląscy²³.

Termin górale używany jest niezbyt poprawnie. Przykładem tego może być artykuł w amerykańskim „The Polish Review”, który to analizuje odrodzenie się polskiego folklu na przykładzie m. in. zespołu Zakopower. Autorka stwierdza, że ta grupa nie prezentuje „autentycznej” muzyki góralskiej (*Zakopower are pop music, they're not 'authentically' Górale*)²⁴ przy czym nie wyjaśnia, co znaczy

²¹ W. Pol, *Rzut oka na północne stoki Karpat*, Kraków: Czas, 1851, s. 113.

²² *Ibidem*, s. 114-123.

²³ Opracowania wybranych grup góralskich dokonano w opracowaniach zbiorowych pod redakcją Urszuli Janickiej-Krzywdy. Szczególnie istotna jest publikacja nt. Górali orawskich: U. Janicka-Krzywda, *Górale Orawscy jako grupa etnograficzna*, [w:] *Kultura ludowa Górali Orawskich*, red. U. Janicka-Krzywda, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Wierchy”. Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2011, s. 41-44.

²⁴ A. H. Gunkel, *Global Górale and Postmodern Polish Roots Music and the Post-Communist Recovery of Folk*, „The Polish Review” 2012, t. 57, nr 4, s. 65.

prawdziwa góralska muzyka. Ponadto, odwołując się do folkloru, badaczka wyjaśnia, że miejscem, gdzie ujawniają się autentyczne aspekty kultury Polaków są festiwale folklorystyczne, które pojawiły się na Podhalu, czyli regionie polskich górali (*Polish mountain region of the Górale*)²⁵. Jak wiadomo z przytoczonej powyżej definicji oraz przykładowych nazw grup góralskich, należy podkreślić, że Podhale nie jest jedynym góralskim regionem. Kolejnym przykładem na nieprecyzyjne odnoszenie się do tej grupy etnicznej widoczne jest w artykule T. J. Cooleya. Autor, nawiązując do festiwali folklorystycznych na Podhalu, wspomina, że Podhalanie nazywają siebie góralami²⁶. Po lekturze artykułu można wywnioskować, że te dwa słowa są synonimiczne. Poniekąd jest to prawdą, lecz tylko na jednej płaszczyźnie. Otóż można powiedzieć, iż każdy Podhalanin jest góralem, ale nie każdy góral jest Podhalaninem. Podobne stwierdzenia znajdują się w innym anglojęzycznym artykule, w którym Podhale nazwane jest domem górali (*the home of the Gorale*)²⁷. Użycie rodzajnika określonego w języku angielskim oznacza, jakoby górale zamieszkiwali tylko region Podhala, co oczywiście nie jest zgodne z prawdą.

Polscy górale²⁸ zamieszkują obecnie obszar południowego pogranicza, dla przykładu region Tatr czy Beskidów, które są częścią Karpat²⁹. Według typologii grup góralskich wyróżnić można kilka społeczności rozbudowując bazę rodów góralskich W. Pola. W Małopolsce zamieszkują (począwszy od zachodniej strony) następujące grupy góralskie:

²⁵ *Ibidem*, s. 66.

²⁶ T. J. Cooley, *Repulsion to Ritual: Interpreting Folk Festivals in the Polish Tatras*, „Ethnologies”, 2001, t. 23, nr 1, s. 233.

²⁷ F. Pine, *Retreat to the Household? Gendered Domains in postsocialist Poland*, [w:] *Postsocialism: Ideals, Ideologies, and Practices in Eurasia*, red. C. M. Hann, London: Routledge, 2002, s. 110.

²⁸ Zauważa się niekonsekwencje w pisowni słowa górale (z małej bądź wielkiej litery). Na stronie internetowej *Słownika Języka Polskiego* przytoczono wyjaśnienie: **Góral** ‘rdzenny mieszkaniec gór, człowiek wywodzący się z rdzennej ludności zamieszkującej góry’: górale andyjscy, górale Atlasu, górale Karpat Wschodnich (Bojkowie, Huculi, Łemkowie), górale kaukascy. **Góral** ‘mieszkaniec północnej części Karpat Zachodnich’: Górale, Górale polscy, Górale słowaccy, Górale spod Nowego Targu. *Polączenia*: *Górale Babogórcy* (*Babogórcy*) ‘grupa Górali zamieszkująca północne stoki Babiej Góry’, *Górale Podhalańscy* (*Podhalanie*) ‘grupa Górali zamieszkująca Podhale’, *Górale Śląscy* ‘grupa Górali zamieszkująca Beskid Śląski i Morawsko-Śląski w historycznych granicach Śląska’, *Górale Żywieccy* ‘grupa Górali zamieszkująca dorzecze Soły na południe od grzbietu Beskidu Małego’, <http://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/goral-i-Goral;16161.html> [dostęp: 23.03.2017].

²⁹ Karpaty rozpościerają się na długości ok. 1500 km w Rumunii, Słowacji Ukrainie, Polsce, Czechach, Węgrach i Austrii: W. S. Keeton et al., *Sustainable Forest Management Alternatives for the Carpathian Mountains with a Focus on Ukraine*, [w:] *The Carpathians: Integrating Nature and Society Towards Sustainability*, red. J. Kozak, et al., Berlin-Heidelberg: Springer-Verlag, 2013, s. 336.

- a) Orawianie (Chyżne, Jabłonka, Lipnica Wielka, Zubrzyca Górna)³⁰,
- b) Babiogórzanie (Sucha Beskidzka, Maków Podhalański),
- c) Podhalanie (Nowy Targ, Zakopane) – najbardziej znana i zarazem największa grupa,
- d) Spiszacy (Frydman, Kacwin, Łapsze Niżne),
- e) Kliszacy (na północ od Podhala),
- f) Zagórzanie (Mszana Dolna, Niedźwiedź),
- g) Górale Łąccy (Łącko),
- h) Górale Pienińscy (Krościenko nad Dunajcem, Szczawnica),
- i) Górale Nadpopradzcy (Piwniczna Zdrój, Rytro)³¹.

Na Śląsku istnieją poniższe grupy:

- a) Górale Śląscy (Jabłonków, Wisła),
- b) Górale Czadecy (Czadca),
- c) Górale Żywieccy (Żywiec, Szczyrk),
- d) Wałasi Śląscy³² (Cieszyn)³³.

Wielu naukowców w swoich pracach odwołuje się do typologii społeczności góralskich, przy czym skupiają się tylko na jednej (zwłaszcza Podhalan) bądź nie zestawiając konkretnych grup ze sobą. Jedym z najszerzej opisanych jest dzieło K. Ceglarsz, w którym badaczka pokrótce charakteryzuje wszystkie grupy (oprócz tych Nadpopradzkich). Interesującym faktem jest przedstawienie nie tylko polskich grup góralskich, ale także rusińskich (Bojków, Lemków i Rusinów) oraz niegóralskich, włączając Krakowiaków Wschodnich, Krakowiaków Zachodnich, Lachów Limanowskich, Lachów Myślenickich, Lachów od Dobrej, Lachów Sądeckich, Lachów Szczyrzyńskich i Pogórzan³⁴. W ten sposób uzyskujemy pełny obraz grup etnograficznych w Polsce i możemy uniknąć wielu nieporozumień.

³⁰ W nawiasach podane są nazwy głównych miejscowości zamieszkałych przez daną grupę.

³¹ *Śpiewnik górali polskich*, red. W. Motyka, Milówka: Beskidzkie Towarzystwo Oświatowe, 2004, s. 1.

³² Wałasi Śląscy żyją w rejonach podgórskich pomiędzy grupami góralami i nie-góralami, w języku potocznym zwanymi cepami.

³³ Na podstawie mapy „Góralszczyzna Polska” stworzonej przez Marka Skawińskiego, http://www.zwiazek-podhalan.pl/galeria_pl_podhalanie/3/d/Polska.jpg [dostęp: 14.03.2017].

³⁴ K. Ceglarsz, *Babcyne korole. Z etnografii południowej Polski*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, 2012, s. 189.

Grupy góralskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki

Górale stanowią jedną z polonijnych społeczności w Ameryce, zarówno w USA jak i Kanadzie. Nie ma źródeł, które mówiłyby, kiedy dokładnie pierwsi Polacy osiedlili się w „Wietrznym Mieście”, czy też w innych rejonach Stanów Zjednoczonych. Natomiast wiadome jest, że przybyli oni po Powstaniu Listopadowym. W tym czasie Kongres Stanów Zjednoczonych przekazał polskim oficerom działki ziemi w Illinois lub Michigan³⁵. Emigracja góralska na chicagowskie ziemie nastąpiła po Powstaniu Styczniowym w 1863 roku³⁶. Można postawić pytanie, dlaczego akurat w tym mieście górale postanowili się osiedlić i partycypować w życiu codziennym z innymi grupami imigracyjnymi? Było to związane z faktem, że Chicago wyrastało na największe skupisko ludności polskiego pochodzenia na kontynencie północnoamerykańskim. Co więcej, w mieście tym początki swojej działalności miały pierwsze polskie organizacje samopomocowe. W 1873 r. powołano Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie (ZPRK), a siedem lat później – Związek Narodowy Polski (ZNP)³⁷. Ponadto w Chicago zostało założonych wiele innych polskich organizacji, m. in. Związek Polek w Ameryce (1898), Polski Uniwersytet Ludowy (1909), Związek Młodzieży Polskiej na Ziemi Waszyngtona (1919), Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej w Ameryce (1921)³⁸. Również Polacy znajdowali zatrudnienie w bardzo znanych chicagowskich zakładach produkcyjnych³⁹. Koncentracja tak dużej liczby organizacji polonijnych oraz rozwój życia społeczno-politycznego sprawiły, że właśnie w Chicago rozpoczęło się krzewienie kultury góralskiej.

W kontekście góralskich organizacji w mieście nad Jeziorem Michigan, pierwszym i najważniejszym do dnia dzisiejszego jest Związek Podhalań w Północnej Ameryce (ZPPA), którego siedziba mieści się przy 4808 S. Archer w Chicago. Początki formowania się ZPPA datuje się na 1927 r., natomiast oficjalna działalność przypada na 6 listopada 1929 r., kiedy to formalnie

³⁵ L. Pastusiak, *Chicago wczoraj i dziś*, Bydgoszcz i Warszawa: Wydawnictwo Branta, 2011, s. 184.

³⁶ M. i J. Krzeptowscy-Jasinek, *Podhalanie w Chicago*, Warszawa: Wydawnictwo „Iskry”, 1990, s. 11.

³⁷ A. Walaszek, *Polonia amerykańska*, [w:], *Ameryka. Społeczeństwo*, red. T. Płudowski, t. 1, Toruń 2008, s. 229.

³⁸ A. Brożek, *Polonia Amerykańska 1854-1939*, Warszawa: Interpress, 1977, s. 87.

³⁹ D. Pacyga, *Chicago: A Biography*, Chicago: University of Chicago Press, 2009, s. 130.

zarejestrowano Związek w stanie Illinois. Celem ZPPA było: *Organizowanie rozproszonych po Stanach Zjednoczonych i Kanadzie braci górali dla stworzenia jednej wielkiej organizacyjnej rodziny góralskiej w Ameryce (...) rozkrzewianie pomiędzy członkami Związku Podhalan zamięłowania do gwary, literatury i sztuki podhalańskiej, które są chlubą naszego Podhala*. Z biegiem czasu do Związku przyjmowano nie tylko górali ze „Skalnego Podhala”, tj. Zakopanego i bliskich okolic, ale także górali orawskich, spiskich czy żywieckich. Pierwszym prezesem Związku został Henryk Lokański, a obecnie ten urząd piastuje Józef Citkowski⁴⁰.

Związek Podhalan w Północnej Ameryce skupia wokół siebie 86 kół. Każde z nich ma swój numer oraz nazwę, która najczęściej związana jest z miejscowością, regionem pochodzenia członków bądź są nią imiona wybitnych ludzi. I tak wyróżnia się m. in. Koło nr 1 im. Jana Sabały Związku Podhalan, Koło nr 21 Czarny Dunajec, Koło nr 34 Zakopane – skupiające górali podhalańskich; Koło nr 48 Klubu Babia Góra przy ZPPA – zrzeszające górali orawskich; Koło nr 64 Czarna Góra – gromadzące górali spiskich⁴¹.

Od początku lat 90. ubiegłego stulecia do dzisiaj funkcjonuje Klub Babia Góra przy Związku Podhalan Północnej Ameryki. Jednakże w ciągu ostatnich kilkunastu lat pojawiły się jeszcze dwa dodatkowe kluby, wśród których znajdują się emigranci pochodzący z orawskich miejscowości. W 2002 r. powstało Koło nr 77 Bukowina-Podszkle⁴², a w późniejszych latach Koło nr 82 Piekielnik⁴³. Jeśli organizowane są uroczystości danej grupy, np. opłatek Klubu Babia Góra, w tych obchodach uczestniczy tylko delegacja z dwóch pozostałych kół. Na wydarzenia Klubu Piekielnik i Bukowina-Podszkle zapraszani także są delegaci z Klubu Babia Góra. Podział wśród orawskiej społeczności tłumaczy się tym, że część osób z nowopowstałych kół bardziej utożsamia się z regionem Podhala niż Orawy. Trzy miejscowości: Piekielnik, Bukowina i Podszkle nie leżą w obrębie

⁴⁰ Strona Związku Podhalan w Północnej Ameryce, <http://www.zppa.org/zppa/zppa> [dostęp: 14.03.2017].

⁴¹ Strona Związku Podhalan w Północnej Ameryce, <http://www.zppa.org/kola-zppa/kola-zppa> [dostęp: 14.03.2017].

⁴² Strona Koła nr 77 Bukowina-Podszkle, <http://www.zppa.org/kola-zppa/kola-nr-77-bukowina-podszkle> [dostęp: 14.03.2017].

⁴³ Strona Koła nr 82 Piekielnik, <http://www.zppa.org/kola-zppa/kolo-nr-82-piekielnik> [dostęp: 14.03.2017].

administracji dzisiejszych orawskich gmin, tj. Jabłonki i Lipnicy Wielkiej, co również może potęgować chęć włączenia ich do Podhala, a nie do Orawy⁴⁴.

Cele i stan badań

Badania nad Orawą stały się popularne dość późno w porównaniu z innymi regionami polskiego południowego pogranicza, m. in. Podhalem, a także Spiszem (pierwsza dekada XX wieku)⁴⁵. Zainteresowanie się Orawą można datować od lat 30. XX w., kiedy to powstały prace Władysława Semkowicza⁴⁶ oraz Mieczysława Małeckiego⁴⁷. Lata 60. ubiegłego wieku przyniosły nieznaczny rozwój badań nad omawianym regionem⁴⁸, kolejne ożywienie nastąpiło na przełomie lat 70. i 80. Powstawały wtedy prace dotyczące folkloru⁴⁹, a lata 90. ubiegłego wieku i stworzenie „Rocznika Orawskiego” oraz popularnego czasopisma „Orawa”, wpłynęło na liczbę ukazujących się publikacji⁵⁰. Prace poświęcone migracji są dość ogólne i traktują przede wszystkim – co zrozumiałe – o migracjach z tego obszaru na Słowację bądź na Węgry. O fenomenie wędrowek z Polskiej Orawy do Stanów Zjednoczonych i konsekwencjach tego zjawiska w życiu współczesnej ludności napisano niewiele. A przecież USA to kraj, w którym osiedliła się największa diaspora z Orawy i przez dziesiątki lat było to państwo przyjmujące największą liczbę emigrantów z tego regionu. Jedną z najważniejszych publikacji, w której zawarto opis migracji z Orawy do USA, jest artykuł Ryszarda Kantora

⁴⁴ M. Liszka, *Co mnie tak dzieje przy tobie Orawo? Życie kulturalne Polonii orawskiej w Chicago*, Kraków: WUJ, 2014, s. 41-46.

⁴⁵ K. Grobarczyk, *Głos antropologa w kwestii zaludnienia Orawy. Co my za jedni?*, „Moja Orawa” 2008, nr 1, s. 6-9.

⁴⁶ W. Semkowicz, *Kiedy i skąd przyszli Polacy na Orawę*, „Ziemia” 1931, t. 16, nr 8-10, s. 144-152; Władysław Semkowicz, *Materiały źródłowe do dziejów osadnictwa górnej Orawy*, „Wiadomości historyczne” 1932, nr 3-4; Władysław Semkowicz, *Rola Żywiecczyzny w osadnictwie Orawy*, „Ziemia” 1936, t. 26 nr 1, s. 24-28.

⁴⁷ M. Małecki, *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, Wyspy językowe)*, Zakopane 1938.

⁴⁸ E. Starek, *Atlas polskich strojów ludowych. Strój orawski*, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1966; T. Gołębiowska, *Terenowe nazwy orawskie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze”, z. 11, Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1964; M. Karaś, A. Zaręba, *Orawskie teksty gwarowe z obszaru Polski*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego LXI, Prace Językoznawcze”, z. 6, Studia Orawskie nr 1, Kraków, 1964; A. Zaręba, *Polskie teksty gwarowe z Orawy na Słowacji*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” CLXIX, Prace Językoznawcze, z. 21, Kraków 1968, s. 246-285.

⁴⁹ B. Lewandowska, *Badanie folkloru muzycznego na przykładzie pieśni ludowych Orawy*, „Muzyka” 1978, nr 2, s. 11-24; F. Kott, *Wesele orawskie w dawnych czasach*, [w:] *Zagadnienia z kultury Podhala, Spisza i Orawy*, red. J. Bigos, Nowy Targ-Zakopane, 1986, s. 116-131.

⁵⁰ „Rocznik Orawski” ukazuje się nieprzerwalnie od 1997 roku, a czasopismo „Orawa” od początku lat 90. XX w.

pt. *Migracje mieszkańców Orawy i ich wpływ na gospodarkę i kulturę regionu*⁵¹, (przedrukowany w 1995 roku)⁵².

Publikacje traktujące o wyjazdach Orawian do USA nie są więc liczne, a co więcej niektóre zawierają nieprecyzyjne bądź też niepełne dane. O emigracji transkontynentalnej marginalnie wspominał K. Miraj⁵³. Także A. Madeja próbował ukazać początki migracji z Orawy do USA, jednak niektóre informacje zawarte w jego pracy wymagają rozbudowania tudzież korekty, w szczególności dotyczące miejscowości portowych skąd wypływali emigranci jak czy czynników wypychających i przyciągających emigracji⁵⁴. Inne artykuły naukowe, które wspominają o ruchach migracyjnych z terenu Orawy do USA, bazują zasadniczo na ustaleniach R. Kantora z 1989 r. W rozprawie podjęto próbę rozszerzenia badań słowackich naukowców nad emigracją ze Słowackiej Orawy⁵⁵.

Jeśli chodzi o metodologię, wywód dotyczący migracji został przeprowadzony na trzech płaszczyznach. Należy zgodzić się w pełni z badaczami holenderskimi J. Lucassenem, L. Lucassenem i P. Manniנגiem, którzy w studiach migracyjnych wyróżnili trzy poziomy analizy (mikro, mezo, makro) i postulowali odniesienie się do każdego z nich, tak aby w pełni uchwycić istotę problemu⁵⁶.

Badania nad emigrantami zostały przeprowadzone głównie na poziomie mikro, a zatem dotyczyły jednostek wyjeżdżających, ich rodzin, wywodzących się z niewielkiego, łatwo zdefiniowanego regionu. Dzięki temu będzie ukazano obraz społeczeństwa polskich górali orawskich zarówno przełomu XIX i XX w. jak XX i XXI w. O takim podejściu w badaniach historycznych pisała E. Domańska⁵⁷.

Niniejsza praca wpisuje się w nurt polskiej literatury przedmiotu. W analizie podążono tropami wcześniejszych badaczy. Podobnych badań na temat emigracji

⁵¹ R. Kantor, *Migracje mieszkańców Orawy i ich wpływ na gospodarkę i kulturę regionu*, Kraków: Harcerska Oficyna Wydawnicza, 1989.

⁵² R. Kantor, *op. cit.*, por. Idem, *Migracje mieszkańców Orawy i ich wpływ na gospodarkę i kulturę regionu*, [w:] *Spotkania orawskie. Materiały z sesji naukowych 1987-1990*, red. Cz. Rybotycki, Zubrzyca Górna: Muzeum-Orawski Park Etnograficzny, 1995, s. 25-36.

⁵³ K. Miraj, *Przemiany wsi i rolnictwa Polskiej Orawy na przełomie XX i XXI wieku*, Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, 2010.

⁵⁴ A. Madeja, *I Światowy Zjazd Orawian*, „Orawa” 2013, nr 49-51 (XXIII-XXV), s. 17-19.

⁵⁵ M. Liščák, *Vystahovalestvo do USA z oblasti východných Kysúc v období prvej štyrtiny 20. Storočia*, [w:] *Kysuce v XX. staroci*, red. L. Hallon et al., Čadca: Kysucké muzeum v Čadci a Historický ústav SAV v Bratislave, 2012, s. 155-193; J. Laššuth, *Preh'lad vystahovalcov z Klina do USA v rokoch 1900-1924*, „Echo Klina” 2014, nr 1, s. 16-18.

⁵⁶ J. Lucassen, L. Lucassen, P. Manning, *Migration History: Multidisciplinary Approaches*, [w:] *Migration History in World History. Multidisciplinary Approaches*, red. J. Lucassen, L. Lucassen, P. Manning, Leiden: Brill, 2010, s. 3-38.

⁵⁷ E. Domańska, *Mikrohistorie: spotkanie w międzyświatach*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2005.

z wiejskiej społeczności i wpływu emigracji do USA na tę społeczność lokalną dokonała w klasycznej pracy K. Duda-Dziewierz, która w latach 30. zajmowała się przypadkiem ludności w podrzeszowskiej wsi Babica⁵⁸. Obecnie jej badania są rozszerzane i kontynuowane przez J. Kulpińską⁵⁹. Społeczność wiejska była także głównym tematem analizy w książce K. Zawistowicz-Adamskiej, w której autorka opisała fenomen migracji w małopolskim Zaborowie⁶⁰. Jedną z najbliższych tematów tej rozprawy jest praca R. Kantora *Między Zaborowem a Chicago*⁶¹, która również przedstawia powiązania między jednym regionem w Polsce, a amerykańskim Wietrznym Miastem. W odniesieniu do współczesności przywołać można np. drobiazgowo opisany przypadek emigracji z Moniek (woj. podlaskie), gdzie wychodźstwo do Stanów Zjednoczonych było i nadal jest ważne dla wsi⁶².

O ile dorobek polskiej literatury na temat migracji i przemian grup pod jej wpływem w skali mikro jest wciąż niewielki, o tyle istnieje sporo publikacji z tego zakresu w literaturze obcej. Sięgnięcie do nich – także dla celów porównawczych – z pewnością okazuje się cenne. Warto przywołać kilka przykładów z publikacji obcojęzycznych. S. Baily opisał przypadek *Abruzzesi*, migrujących do dwóch miejsc: Buenos Aires i Nowego Jorku⁶³. D. Gabaccia skupiła się na emigrantach z zachodniej Sycylii i ich doświadczeniu w USA⁶⁴. Szwedzcy i norwescy historycy opisywali emigrację z niektórych regionów Skandynawii. T. Joranger pochylił się nad szwedzkim regionem Valdres⁶⁵,

⁵⁸ K. Duda-Dziewierz, *Wieś małopolska a emigracja amerykańska: studium wsi Babica powiatu rzeszowskiego*, Warszawa-Poznań: Polski Instytut Socjologiczny, 1937.

⁵⁹ J. Kulpińska, *Babicy „Amerykanie”*, „Przegląd Polonijny”, 2011, nr 4 (142), z. 37, s. 39-57; I inne prace autorki wraz z dysertacją doktorską pt. *Wzory zamorskich migracji wiejskich. Ciągłość i zmiana zachowań migracyjnych na przestrzeni stulecia (pocz. XX wieku – pocz. XXI wieku)*, na przykładzie podkarpackiej Babicy, obronioną na Uniwersytecie Jagiellońskim dnia 05.09.2016. Praca dostępna w Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej.

⁶⁰ K. Zawistowicz-Adamska, *Społeczność wiejska. Doświadczenia i rozważanie z badań terenowych w Zaborowie*, Łódź: Polski Instytut Służby Społecznej, 1948.

⁶¹ R. Kantor, *Między Zaborowem a Chicago. Kulturowe konsekwencje istnienia zbiorowości imigracyjnej z parafii zaborowskiej w Chicago i jej kontaktów z rodzinnymi wsiami*, Wrocław 1990.

⁶² D. Osipowicz, *Rola sieci i kapitału społecznego w migracjach zarobkowych. Przykład Moniek*, Warszawa: Instytut Studiów Społecznych, 2002.

⁶³ S. L. Baily, *Immigrant in the Land of Promise: Italians in Buenos Aires and New York City, 1870 to 1914*, Ithaca: Cornell University Press, 2004.

⁶⁴ D. Gabaccia, *Militants and Migrants: Rural Sicilians Become American Workers*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1988; Taż, *From Sicily to Elizabeth Street. Housing and Social Change Among Italian Immigrants, 1880-1930*, Albany: SUNY, 1984.

⁶⁵ T. M. Hasle Joranger, *The Migration of Tradition? A Study on the Transfer of Traditions Tied to Inter-generational Land Transfers among Emigrants from the Valdres region, Norway to the*

a M. Person skupił się na norweskim regionie półwyspu Bjäre⁶⁶. Lista podobnych opracowań jest znacznie dłuższa. Te wymienione powyżej dowodzą, że analiza migracji z różnych regionów Europy do Stanów Zjednoczonych to wciąż pociągające i owocne pole do rozważań. Każde nowe podobne studium pozwoli wnikliwiej spojrzeć na szerszy i uniwersalny fenomen migracji zarobkowych, pomoże zbliżyć się do poznania mechanizmów, które rządzą tymi ruchami. Nieopisany dotychczas przypadek orawski pozwoli tę wiedzę poszerzyć.

Nadrzędnym celem pracy jest zatem przedstawienie i analiza przebiegu oraz fal migracji górali z Polskiej Orawy do Stanów Zjednoczonych Ameryki, a także kulturowe transformacje związane z tą grupą na przełomie dwóch wieków. Zgodnie z chronologią, uwagę skupiono głównie na trzech przedziałach czasowych: przełomie XIX i XX w., okresie XX w. oraz przełomie XX i XXI w. W analizie wykorzystano materiały z amerykańskiego archiwum Ellis Island, słowackiego narodowego archiwum w Dolnym Kubinie, kościelnego archiwum parafii Rzymskokatolickiej w Lipnicy Wielkiej oraz gminnych archiwów w Lipnicy Wielkiej i Jabłonce,

Analiza przebiegu migracji z regionu Orawy nie może być dokonywana w oderwaniu od szerszego kontekstu. Na wstępie skoncentrowano się zatem na poziomie mezo (całej prowincji Galicji, później Polski południowej). Powstaje pytanie, czy procesy migracyjne na Orawie różniły się od tych występujących w innych regionach Polski? Następnie odniesiono się do poziomu makro, aby otrzymać dogłębny obraz emigrantów na tle innych grup emigracyjnych z Polski i innych krajów. Analizę ułatwia obszerna literatura przedmiotu, jak np. prace A. Pilcha⁶⁷, S. Piecha⁶⁸ oraz liczne opracowania dotyczące imigracji do Ameryki i wędrowek z Europy⁶⁹.

Upper Midwest and their Descendants for Three Generations, 1850-1980, Oslo: University of Oslo, 2008.

⁶⁶ M. Person, *Coming Full Circle? Return Migration and the Dynamics of Social Mobility on the Bjäre Peninsula 1860-1930*, Lund: Sisyfos förlag, 2007.

⁶⁷ A. Pilch, *Emigracja z ziem zaboru austriackiego (od połowy XIX w. do 1918)*, [w:] *Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII-XX w.)*, red. A. Pilch, Warszawa 1984.

⁶⁸ S. Piech, *Emigracja z diecezji tarnowskiej w świetle ankiet konsystorza z lat 1907 i 1910*, „Nasza Przyszłość”, 65(1986).

⁶⁹ Por. A. Walaszek, *Migracje Europejczyków 1650-1914*, Kraków: WUJ, 2007; P. Q. Yang, *Asian Immigration to the USA*, Hoboken: Wiley, 2011; R. Daniels, *Coming to America. A History and Immigration and Ethnicity in American Life*, New York: HarperCollins, 2002; D. R. Gabaccia, *Immigration and American Diversity. A Social and Cultural History*, Malden: Wiley, 2002.

Portret górali-emigrantów próbowały przedstawić w ostatnim czasie badaczka A. Brzozowska-Krajka, która naświetliła problem kultury podhalańskiej w Ameryce na wielu płaszczyznach, przede wszystkim w makroperspektywie i mikroperspektywie w książce pt. „Etnokultura w diasporze. Między regionalizmem a amerykańizacją”⁷⁰. Jej analiza dotyczy kultury, tożsamości i różnych form działalności Podhalan w USA i Kanadzie. Dzięki tej publikacji można ekstrapolować wiele zjawisk na inne grupy etniczne. Napisała ona, że studia etniczne (*ethnic studies*) należą do priorytetowych we współczesnej humanistyce amerykańskiej. W odniesieniu do polskiej diaspory na ziemi Waszyngtona obejmują one różne fazy emigracji do Ameryki, różne generacje, różne środowiska imigranckie, różne sub grupy etniczne w ramach Polonii. Ważną ich część stanowią badania dotyczące roli regionalizmu w życiu Polonii amerykańskiej, na które zwrócił uwagę już w latach 70. XX w. T. Gromada, profesor historii Europy w New Jersey City University, dyrektor wykonawczy Polskiego Instytutu Naukowego (PIN) w Nowym Jorku, dumny ze swojego rodowego, góralskiego dziedzictwa. Ten typ badań nad kulturą polonijną pozwala pełniej dotrzeć do „prawdy” poprzez połączenie wielu perspektyw – folklorystycznej, literackiej, socjologicznej, antropologicznej, psychologicznej, wreszcie pozwala widzieć Polonię w jej wewnętrznym zróżnicowaniu kulturowym – w jej wymiarze ogólnym i regionalnym⁷¹. W warunkach emigracji, przeszczerpienia na obcy grunt, w obce środowisko społeczne, można wtopić się w nową rzeczywistość, „zatracić się”, zapominając przy tym o swoich korzeniach, ale też można świadomie wybrać inną drogę – oddając tej nowej ziemi swój talent, wzbogacając ją, zgodnie z Orkanowskimi „Wskazaniami”⁷².

Drugą badaczką jest N. Maksymowicz-Maciata poświęciła część swojej książki społeczności podhalańskiej pt. „Gazda czy pon? Portret górali podhalańskich na przełomie XX i XXI wieku”⁷³. Badała w niej podwójny wzór kulturowy oraz procesy amerykańizacji społeczeństwa na Podhalu.

⁷⁰ A. Brzozowska-Krajka, *Etnokultura w diasporze. Między regionalizmem, a amerykańizacją*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2012.

⁷¹ Anna Brzozowska-Krajka, *Badania nad kulturą emigracyjną w Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku*, [w:] *Pamiętnik XXVII Sejmu ZPPA*, Chicago, 2008, s. 66. Cyt. za: Anna Brzozowska-Krajka, *Badania nad kulturą emigracyjną...*, „Tatra Eagle”, vol. 60, nr 1.

⁷² Anna Brzozowska-Krajka, „Trzymać polskość tutaj”. *Słodczkowe wzrastanie w Amerykę*, [w:] *Pamiętnik XXVII Sejmu ZPPA*, Chicago, 2008, s. 172.

⁷³ N. Maksymowicz-Maciata, *Gazda czy pon? Portret górali podhalańskich na przełomie XX i XXI wieku*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2015.

Jedną z najważniejszych pozycji dotyczących emigracji z terenów Polskiej Orawy jest wspomniana praca R. Kantora⁷⁴. Niemalże wszystkie późniejsze opracowania bazują na jego szkicu. Należy zatem pokrótce zrekonstruować dotychczasowy stan badań z tego zakresu. Wiadomo, że emigracja Orawian spowodowała szereg przemian w krajobrazie społeczno-kulturowym ówczesnych podbabiogórskich ziem. O zmianach ludnościowych, które miały miejsce na skutek emigracji do USA, świadczą dane statystyczne ludności jednej z orawskich wsi. W latach 1909-1913 Lipnica Wielka (ówcześnie Lipnica Dolna) utraciła 986 mieszkańców, co stanowiło 30,5% obywateli tej wioski⁷⁵. Jak podaje R. Kantor, opierając się na materiałach źródłowych dwóch naukowców – J. Smetany⁷⁶ i S. Leszczyckiego⁷⁷, dopiero emigracja do Ameryki przyniosła widoczną zmianę w demografii Orawy i wyludniła ten obszar. W latach 1899-1913 Orawę opuściło (cały obszar, który dzisiaj leży zarówno po stronie polskiej jak i słowackiej) ponad 14,5 tysiąca osób, w tym ok. 10 tys. mężczyzn i 4,5 tys. kobiet. Osoby emigrujące do USA stanowiły 95% całej wyżej wymienionej sumy⁷⁸. Znaczącymi pracami traktującymi o wychodźstwie z Galicji na przełomie XIX i XX w. są wspomniane opracowania A. Pilcha i S. Piecha⁷⁹. Umieścili oni dane ilościowe z poszczególnych miejscowości Galicji, czy też ówczesnej diecezji krakowskiej. Informacje tam zawarte są niezwykle cenne, gdyż pokazują wielkość emigracji do Ameryki z poszczególnych wiosek i miast. Nie ma w tym opracowaniu jednak danych na temat orawskich miejscowości, gdyż ówczesne tereny północnej Orawy nie wchodziły do diecezji krakowskiej, ale spiskiej⁸⁰.

Czynników motywujących do opuszczenia ojczyzny z pewnością było wiele. Warto zwrócić uwagę na jeden, który bezpośrednio wiązał się z chęcią znalezienia drogocennych kruszców w Ameryce. Jak twierdzą Maria i Józef

⁷⁴ R. Kantor, *Migracje mieszkańców Orawy i ich wpływ na gospodarkę i kulturę regionu*, Kraków: Harcerska Oficyna Wydawnicza, 1989; Tenże, *Migracje mieszkańców Orawy i ich wpływ na gospodarkę i kulturę regionu*, [w:] *Spotkania orawskie. Materiały z sesji naukowych 1987-1990*, red. Cz. Rybotycki, Zubrzyca Górna: Muzeum-Orawski Park Etnograficzny, 1995, s. 25-36.

⁷⁵ K. Balázs, *Ludność Lipnicy w latach 1784-1916 na podstawie źródeł węgierskich (przyczynę do demografii historycznej Orawy)*, „Orawa” 2005, nr 42/43 (XIX), s. 48-49.

⁷⁶ J. Smetana, *Pohyb obyvateľ'stva na Orave, r. 1825-1940*, „Geographica Slovaca” 1949, t. 1.

⁷⁷ St. Leszczycki, *Region Podhala. Podstawy geograficzno-gospodarcze planu regionalnego*, „Biuletyn Popierania Turystyki Regionalnej”, Kraków 1938.

⁷⁸ R. Kantor, op. cit., s. 10.

⁷⁹ A. Pilch, *Emigracja z ziem zaboru austriackiego (od połowy XIX w. do 1918)*, [w:] *Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII-XX w.)*, red. A. Pilch, Warszawa 1984; S. Piech, *Emigracja z diecezji tarnowskiej w świetle ankiet konsystorza z lat 1907 i 1910*, „Nasza Przyszłość”, 65 (1986).

⁸⁰ Por. *Historycký časopis*, Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie, 1969, t. 17, s. 453.

Krzeptowscy-Jasinek, sąsiedzi Górali orawskich – Podhalanie – emigrowali końcem XIX wieku w rejony Kalifornii i Alaski w poszukiwaniu złota, lecz tam ich ślad się urywa⁸¹. Idąc tym tropem, można zauważyć pewne prawidłowości, które potwierdzałyby fakt, że końcem XIX wieku także Orawianie emigrowali w poszukiwaniu złota. Fenomen ten został opisany w dalszych częściach rozprawy.

Struktura pracy i terminologia

Praca składa się z czterech rozdziałów, których kompozycja podporządkowana jest chronologii. Pierwszy rozdział poświęcono najwcześniejszym falom wychodźstwa do Stanów Zjednoczonych z Polskiej Orawy. Przedstawiono tutaj emigrację z Galicji (prowincji Austro-Węgier, do której należał ów region), zestawiając ją z wychodźstwem z Orawy, które sięga swoimi początkami końca XIX wieku. Ponadto zobrazowano okoliczności i warunki, w jakich podróżowali polscy Orawianie oraz problemy związane z organizacją wyjazdów, a także konsekwencje kulturowe emigracji, nie tylko dla poszczególnych jednostek, ale także całej zbiorowości góralskiej.

Na podstawie wspomnień mieszkańców Orawy i ich prywatnych zapisków przedstawiono wczesne przedsięwzięcia związane z emigracją. Głównie dotyczące wyjazdów za pomocą tzw. „paszportów z krowy”, które były fenomenem wychodźstwa orawskiego tamtych czasów.

Osobny podrozdział poświęcono nieznanej postaci Ignacego Dziurczaka-Brzezowickiego. Był on jednym z pierwszych „podróżników” orawskich. Dotarł do Stanów Zjednoczonych już w 1888 r. Nazwany został orawskim pielgrzymem, gdyż uczestniczył w wielu wyprawach do miejsc chrześcijańskich kultów, łącznie z Ziemią Świętą. Ten interesujący przypadek nie był bynajmniej odosobniony – dwadzieścia lat wcześniej podobny tryb życia prowadził Feliks Boroń, wieśniak z Czernichowa⁸². Pielgrzymki Dziurczaka-Brzezowickiego umożliwiły mu zarobki – podczas sześcioletniego pobytu w USA zdołał zgromadzić spore oszczędności⁸³. W tym kontekście warto również wspomnieć o Piotrze Borowym

⁸¹ M. i J. Krzeptowscy-Jasinek, *Podhalanie w Chicago*, Warszawa: Iskry, 1990, s. 34.

⁸² S. Grodziski, *Feliksa Boronia pielgrzymka do historii*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1984.

⁸³ R. M. Remiszewski, *Orawski Pielgrzym*, Szczawnica: Ośrodek Kultury Turystyki PTTK, 2015.

(tzw. Apostole Orawy), którego sylwetka została przedstawiona w tej części jako uosobienie emigranta zarobkowego końca XIX wieku. Postacie Borowego i Dziurczak-Brzezowickiego świetnie wpisują się w nurt badań nad kulturą. Analiza została poparta cennymi informacjami zawartymi w orawskich księgach parafialnych. Na podstawie spisów chrztów i adnotacji w księgach kościelnych udało się przedstawić losy kilkunastu emigrantów przełomu XIX i XX w.

W dalszej części pierwszego rozdziału omówiona została migracja Orawian w latach 1892-1924. Na podstawie manifestów portowych Ellis Island, czyli spisów pasażerów danego statku, utworzono bazę danych emigrantów z ziem Polskiej Orawy w wymienionym okresie. Zawiera ona nazwiska 2553 emigrantów z ziem Polskiej Orawy zamieszkałych ówczesznie w 14 niewielkich miejscowościach. Analiza tego materiału stanowi sporą część dysertacji, gdyż opracowano nie tylko dostępne dane z bazy „Passenger Record” (indywidualny elektroniczny zapis emigranta w bazie archwium Ellis Island), ale także informacje odczytywane z pisma ręcznego z manifestów. Wyodrębniono 15 kategorii w następującej kolejności: data przyjazdu do USA, nazwisko i imię, miejscowość pochodzenia (skrót), kraj pochodzenia, narodowość, wiek, płeć, stan cywilny, nazwa portu wypłynięcia, ilość posiadanych dolarów, stan docelowy USA, miejscowość docelowa, osoba przyjmująca (m. in. członkowie rodziny), adnotacja o wcześniejszym pobycie w USA. Cała baza danych emigrantów została umieszczona na końcu pracy w aneksie w kolejności chronologicznej według daty dziennej i roku przyjazdu poszczególnych osób. Ze względu na ograniczenia edytorskie nie zostały w tabeli umieszczone dodatkowe informacje związane z uprzednim pobylem emigranta (jeśli takowy wystąpił). Dane te zawarte zostały w części opisowo-analitycznej rozdziału pierwszego.

W przygotowywaniu bazy danych emigrantów z polskiej części Orawy, liczącej ponad dwa i pół tysiąca zapisów ewidencyjnych, mogły pojawić się także problemy związane z przynależnością danej jednostki do omawianego regionu. Zatem wszystkie osoby włączono w poczet orawskich emigrantów na podstawie założeń onomastyki, czyli dziedziny językoznawstwa zajmującej się badaniem nazw własnych, a w szczególności toponomastyki – poświęconej głównie badaniom nazw miejscowości. Wiadomym jest, że w bazach amerykańskiego archiwum występuje sporo błędów literowych w zapisach danych pasażerów. Dlatego też należało posłużyć się kilkoma kryteriami, żeby konkretną osobę

uznać za pochodzącą z badanych czternastu miejscowości Orawy przełomu XIX i XX stulecia. Miały miejsce sytuacje, kiedy to w „Passenger Record” pojawiła się nazwa miejscowości zapisana błędnie bądź też w ogóle nie widniała. W takich przypadkach należało przeanalizować cały manifest statku i sprawdzić, czy dana osoba wyruszyła z kimś z tej samej lub innych miejscowości badanego terenu. Aby jeszcze upewnić się, że mamy do czynienia z Orawianinem lub Orawianką, przejrano ręcznie pisany spis pasażerów danego statku wraz z bardziej szczegółowymi informacjami na temat danego pasażera, np. miejscowość urodzenia ojca emigranta, co potwierdzało tożsamość danej jednostki. Ponadto trzeba było wziąć pod uwagę kryterium dotyczące nazwisk orawskich. Na dziewiętnastowiecznej niewielkiej Orawie (po stronie polskiej) nie było dużej liczby rodów. Zatem znając często powtarzające się nazwiska w bazie, można było daną osobę również włączyć do nowopowstałej bazy. Proces jej tworzenia wymagał także odczytu odręcznie pisanych list emigrantów.

Teoretycznie można by wziąć pod uwagę tylko dostępne dokumenty przepisane w formie elektronicznej, lecz w ten sposób nie uzyskałoby się cennych informacji dotyczących m. in. majątności emigrantów, miejscowości docelowych w Ameryce, stopnia pokrewieństwa pomiędzy przyjeżdżającymi a przyjmującymi, a także noty o wcześniejszym pobycie w USA. Dzięki tym danym udało się odtworzyć szlaki migracyjne pierwszych wyjazdów górali z ziem Polskiej Orawy już poczynawszy od wczesnych lat 90. XIX stulecia. Zebrane źródła jednoznacznie wskazują na ogromny strumień migracji z Orawy do wielu stanów USA, w głównej mierze stanu West Wirginia, o czym znana literatura prawie nie wspomina⁸⁴. Analizę danych ilościowych zaprezentowano graficznie (w tabelach i wykresach) dla lepszego zobrazowania dużej ilości informacji z bazy. Tego typu badania zostały zapoczątkowane przez I. Glaziera i A. Holtmanna⁸⁵.

⁸⁴ Istnieje książka (wydana nakładem własnym autorów na użytek własny i dla osób zainteresowanych), w której znajdują się cenne informacje na temat Orawian z West Virginii przełomu wieku XIX i XX: V. M. Sprouse Davis, B. S. Sprouse, *Summit Park. It All Began On Murphy's Run*, Clarksburg, 1998.

⁸⁵ I. A. Glazier, *Ships and Passengers in Emigration from Italy to the U.S. 1800-1900*, w: *Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research. International Symposium, Kraków, November 9-11, 1981*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Polonijne”, z. 8, 1984; A. Holtmann, *Fifteen Years of Germans to America: Truly Enough! Passenger Lists and their Outcomes*, „AEMI Journal” 1(2003), s. 127-136; *Italians to America: Lists of Passengers Arriving at U.S. Ports, 1880-1899*, red. I. A. Glazier, W. P. Filby, Wilmington: Scholarly Resources, 1992.

Poszukiwania prowadzili również badacze słowaccy, dowodząc – często kwestionowanej – zasadności korzystania z archiwum Ellis Island⁸⁶. Pozwoliły im one przedstawić demograficzny i społeczny portret słowackich emigrantów z początku XX w., ukazać pozycję materialną, wreszcie miejsca docelowe w Stanach Zjednoczonych. Zaznaczyć należy, że pojawiały się próby upublicznienia spisu emigrantów z Jabłonki w lokalnym czasopiśmie „Moja Orawa”⁸⁷. Opublikowano tam informacje dotyczące m. in. daty wpłynięcia, nazwiska i imienia emigranta, państwa pochodzenia, bez umieszczania notki o narodowości. Nie wiadomo dlaczego tak się stało, czy było to posunięcie celowe, spowodowane nieuwagą czy też wynikało z dyletanctwa? Przeczenie można raczej wykluczyć, z uwagi na fakt, że przy tzw. wyszukiwaniu prostym, tj. bezpośrednio z zasobów internetowych Ellis Island w sekcji dotyczącej danego przybysza („Passenger Record”) pojawiają się następujące dane: imię, nazwisko, narodowość, miejscowość pochodzenia, data przybycia, wiek, płeć, stan cywilny, nazwa statku, port, numer w rejestrze. Przy nazwie narodowości podawano dwie informacje: kraj pochodzenia i zaraz obok narodowość (np. „Węgry, słowacka”, „Czechosłowacja, słowacka”, „Polska, polska” itp.). Zatem jest to jedno z podstawowych i najważniejszych kryteriów zaraz po imieniu i nazwisku. Ponadto, w omawianej publikacji z 2016 r. w „Mojej Orawie” nastąpiły zmiany w nazwiskach emigrantów. Zmieniono w większości nazwiska kobiet zamężnych. Pojawiły się końcówki (-ová), które występują w języku słowackim i dotyczą kobiet będących w związku małżeńskim. Przykładem takiej zmiany jest zapis wpływającej 23 grudnia 1901 r. do Nowego Jorku Marii Knaperek, która została Marią Knapereková, a nazwisko Johanny Kasprak widnieje jako Kaspraková. Ta część publikacji spisu zawiera 59 kobiet, a zmiany w nazwiskach występują aż u 58 kobiet⁸⁸. Tylko w przypadku Marii Hanuliak, która przyjechała do USA 12 grudnia 1904 r. pozostawiono nazwisko zgodne z zapisem w archiwum. Pozostałym nazwiskom kobiet w związkach małżeńskich dodano końcówki charakterystyczne dla kobiet zamężnych oraz zastosowano w pisowni znaki

I. Glazier od dawna, nie zważając na zastrzeżenia wobec obiektywności danych, publikuje listy z manifestów pasażerskich statków z Ellis Island.

⁸⁶ M. Liščák, *op. cit.*, s. 155-193; Juraj Laššuth, *op. cit.*, s. 16-18.

⁸⁷ UG Jabłonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892-1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 2-3, s. 22-25; UG Jabłonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892-1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 4, s. 20-23.

⁸⁸ UG Jabłonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892-1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 4, s. 20-23.

diachroniczne występujące w języku słowackim (przykład – á, š, č, ň, ľ). Co ciekawe, w pierwszej części spisu mieszkańców Jabłonki emigrujących do Ameryki, opublikowanego w numerze 2/3 z 2015 r. „Mojej Orawy” zmian w nazwiskach nie ma, jedynie pojawiają się błędy literowe. Można zatem stwierdzić, że publikacje te są niezgodne z rzeczywistością archiwalną, a sugerowanie, że znaczna część kobiet, którym nadano słowacki charakter nazwiska miała narodowość słowacką jest błędne i nie odpowiada rzeczywistości.

Drugi rozdział pracy jest analizą kilkudziesięciu źródeł epistolograficznych górali-emigrantów. Listy zostały pozyskane od mieszkańców wiosek orawskich po stronie Polski. Darowano je (ponad sto egzemplarzy) i przekazano do prywatnego archiwum autora pracy. Dokumenty te pisano zarówno w języku polskim, jak i słowackim, a także stosując połączenia gwary orawskiej, języka angielskiego, polskiego i słowackiego.

W tej części przedstawiono wybrane problemy, z jakimi starali się uporać imigranci orawscy, mieszkając w Ameryce. Trudności związane były w szczególności z trzema kwestiami zawartymi w temacie pracy: emigracja, tradycja i tożsamość. W pierwszym podrozdziale przywołano aspekty dotyczące tożsamości narodowej i lokalnej. Następnie omówiono kwestie związane z organizacją życia codziennego i kulturalnego Orawian za Oceanem. Poruszone zostały zagadnienia społeczne emigracji: tęsknota⁸⁹ za kulturą, domem ojczystym⁹⁰, edukacja i statut społeczny górali. Dokonano analizy jakościowej treści listów, które datowane są od lat 20. do końca lat 80. XX w. W całej pracy wykorzystano zatem metodę dokumentów osobistych⁹¹, głęboko zakorzenioną w tradycji badań migracyjnych. Listy migrantów i ich osobiste wypowiedzi stanowią unikatowe źródło do badań nad historią kultury. Korespondencja wykorzystana w pracy jest dotychczas nieznaną w literaturze przedmiotu i stanowi oryginalny przyczynek do dalszych badań.

⁸⁹ Por. J. Plamper, *History of Emotions. An Introduction*, trans. Keith Tribe, Oxford: Oxford university Press, 2015.

⁹⁰ M. Rembierz, *Egzystencjalne i aksjologiczne doświadczenie domu rodzinnego*, [w:] *Kultura dnia codziennego i świątecznego w rodzinie*, red. L. Dyczewski, D. Wadowski, Redakcja Wydawnicza Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1998, s. 41–58.

⁹¹ T. I. William, F. Znaniecki, *Chłop polski w Europie i Ameryce*, t. 1–5, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1976; E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, tłum. Witold Betkiewicz *et al.*, Warszawa: PWN, 2009; W. Szulakiewicz, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, t. 1, nr 16 (2013), s. 65–68.

W przywołanych listach pojawiają się rozmaite wątki, pokazujące szczególne znaczenie religii i wspólnoty Kościoła będącej dla Orawian ostoją edukacji i społecznienia. Listy zawierają także wiele odniesień na temat zdrowia i problemów zdrowotnych⁹². Ten aspekt emigracyjny nie znalazł jednak zainteresowania wśród badaczy. Korespondencja niejednokrotnie dotyczy kwestii politycznych, istotnych w kontekście określania tożsamości migrantów, jak np. plebiscytu na Orawie w latach 20. XX w. czy kształtowania się tożsamości słowackiej bądź polskiej (w przypadku Orawy niezwykle ważnej, ze względu na obszar językowego i kulturowego pogranicza).

Czy wyżej wymienione zagadnienia znajdowały odzwierciedlenie w społeczności za oceanem, a jeżeli tak, to w jaki sposób? Pobyt na emigracji oczywiście miał wpływ na przyspieszanie rozwoju i dookreślenie tożsamości (niekiedy jednak opowiedzenie się po którejkolwiek stronie dla emigranta nie było istotne). Analiza korespondencji ujawnia rozmaite treści z perspektywy jednostki, a czasem dokładniej – z perspektywy kobiety, mężczyzny czy dziecka. Analizowane na potrzeby niniejszej rozprawy dokumenty osobiste pozwalają zilustrować obraz Orawianina-emigranta. Wzorem dla opracowania takich materiałów jest publikacja autorstwa rodziny Kulów⁹³. Podobnym sposób zastosował izraelski historyk Gur Alroey, który studiował listy potencjalnych emigrantów z Rosji w XIX wieku⁹⁴.

Analiza epistolografii stanowi swoisty łącznik pomiędzy informacjami dotyczącymi pierwszych wyjazdów z Polskiej Orawy do USA (przełom XIX i XX w.), a późniejszymi falami emigracyjnymi z tego regionu. W dotychczasowej literaturze nie poświęcono miejsca zagadnieniom stylu życia Orawian w USA od okresu międzywojennego do czasów współczesnych. Listy, o których mowa stanowią zatem unikalny i niezwykle cenny materiał badawczy.

Kolejny rozdział pracy dotyczy przemilczanej kwestii, jaką była nielegalna emigracja lat 70., 80. i 90. XX wieku. Ostatnia fala wyjazdów do USA z Orawy przypada na końcową dekadę ubiegłego stulecia. Wielu imigrantów orawskich

⁹² Zauważyli to także w listach z 1890 i 1891 r. wydawcy W., M. i N. Kulowie: *Listy emigrantów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych 1890-1891*, red. M. Kula, W. Kula, N. Assorodobraj-Kula, Warszawa: Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, 2012.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ G. Alroey, *Bread to Eat and Clothes to Wear. Letters From Jewish Migrants in the Early Twentieth Century*, Detroit: Wayne State University Press, 2011.

przybyło do Ameryki bez ważnej wizy bądź też dzięki nielegalnym wyjazdom. Sporą część Orawian można zaliczyć do grupy „wakacjuszy”⁹⁵ (tj. osób nielegalnie pracujących fizycznie, przybyłych do USA w oparciu o wizę turystyczną), wśród których pojawiają się także nazwiska osób z wyższym wykształceniem. Fenomen orawskiego wychodźstwa do Ameryki wiąże się także z nielegalnym przekraczaniem granic. Największe nasilenie datuje się na lata 80. i 90. XX wieku. Podstawowym materiałem dla tej części dysertacji są analizy pogłębionych półstrukturyzowanych wywiadów przeprowadzonych z Orawianami, którzy nielegalnie przekraczali granice różnych państw Europy, Ameryki Środkowej i Północnej. Pozyskawszy ich zaufanie (zagwarantowano anonimowość), ustalono, jak wyglądały procedury wyjazdowe, przygotowania do wyjazdów, działalność i funkcjonowanie tzw. „ambasad podhalańskich” i „agentów migracyjnych”, same wyjazdy przygotowujących oraz kontrolujących tranzyt osób z Polski do USA. Łącznie przeprowadzono jedenaście wywiadów z czego pięć wywiadów pogłębionych z osobami w średnim wieku, które bezpośrednio brały udział w nielegalnych wyjazdach odbywających się od połowy lat 80. XX w. do przełomu XX i XXI w. Rozmowy z respondentami przeprowadzono na przełomie 2012 i 2013 r. Dobór próby był celowy. Dzięki metodzie „kuli śnieżnej”⁹⁶ udało się dotrzeć do większego grona osób. Nielegalna emigracja jest w badaniach rzadko eksplorowanym tematem z oczywistych, badawczo trudnych powodów⁹⁷.

Ostatni rozdział prezentuje współczesną Polonię orawską w USA i jej aktywność kulturalną. Dziś najmłodsze pokolenie imigrantów górali orawskich jest zawieszane pomiędzy dwoma światami: amerykańskim i polskim. Podejście z perspektywy transnacionalizmu wydaje się szczególnie zasadne⁹⁸. Za R. Bretonem posłużono się pojęciem kompletności instytucjonalnej⁹⁹

⁹⁵ M. P. Erdmans, *Immigrants, Wakacjusze, and Refugees. The New Polish Migrant Cohort, 1960-1993*, [w:] *The Fiodorczyk Lecture in Polish American Studies*, red. S. A. Blejwas, New Britain: Central Connecticut State University, 1996, s. 6-25; Tamże, *Opposite Poles. Immigrants and Ethnicity in Polish Chicago, 1976-1990*, University Park: Pennsylvania State University, 1998.

⁹⁶ E. Babbie, *op. cit.*, s. 213.

⁹⁷ Por. S. Khosravi, *'Illegal' Traveller: An Auto-Ethnography of Borders*, Palgrave Macmillan, Basingstoke- New York, 2010.

⁹⁸ E. Morawska, *Disciplinary Agendas and Analytic Strategies of Research in Immigrant Transnationalism: Challenges of Interdisciplinary Knowledge*, „International Migration Review”, 37(2003), nr 3, s. 611-640.

⁹⁹ R. Breton, *Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants*, „American Journal of Sociology” 1964, t. 70, nr 2, s. 193-205.

rozumianej jako sieć formalnych instytucji, które zaspokajają potrzeby funkcjonowania lokalnej społeczności na nowym terenie¹⁰⁰ oraz za F. Znanieckim – współczynnikiem humanistycznym, czyli podstawą metodologiczną, w której należy uwzględnić system wartości podzielany przez członków społeczności i właściwy im wewnętrzny system kulturowy¹⁰¹. Uwagę skupiono przede wszystkim na mieszkańcach osiadłych w stanach środkowego-zachodu (*Mid-West*), głównie w stanie Illinois oraz Wisconsin, gdyż tam występuje największe skupisko górali orawskich poza granicami Polski. Respondentom zadano pytanie – kim się czują współcześni imigranci orawscy? Generalnej odpowiedzi udziela analiza 106 ankiet, których probantami byli właśnie Orawianie w USA. Pozyskane metodą „kuli śnieżnej” kontakty pozwoliły na rozesłanie ankiet drogą pocztową. Spośród wysłanych 200 ankiet odesłano 106 i na ich podstawie sporządzono wyniki badań. Ponadto kilkakrotne wyjazdy do USA i obserwacja uczestnicząca w znacznej mierze przyczyniła się do pogłębienia zagadnień poruszanych w ankietach, a także pozwoliła na określenie głównych problemów współczesnej Polonii orawskiej w Chicago czy Nowym Jorku.

Ankieta włączona do materiału badawczego została sporządzona na potrzeby niniejszej pracy. Podzielono ją na cztery obszary tematyczne. Pierwszy dotyczy pobytu w Stanach Zjednoczonych. Zapytano tutaj m. in.: o długość pobytu w USA, wykształcenie, status imigracyjny, i miejsce bytności (dzielenie wspólnego mieszkania czy też częstotliwość zmiany miejsca zamieszkania). Druga część skupia się wokół kontaktów emigrantów z Polską. Pytania odnoszą się do sposobu i częstotliwości uzyskiwania informacji o sytuacji w rodzinie oraz w ojczystym kraju. Respondenci wymienili obszary zainteresowań związane z regionem i krajem ojczystym. Trzeci obszar tematyczny to kultura polonijna. Opisano tu święta ważne dla współczesnych Orawian oraz sposoby celebrowania świąt polskich i amerykańskich. W ankiecie umieszczono ponadto pytania z zakresu znajomości języka angielskiego, polskiego i gwary, a także noszenia stroju regionalnego. Ostatnia część badania dotyczy czynników „wypychających” i „przyciągających” (*push factors* i *pull*

¹⁰⁰ Zob. E. Morawska, *A Sociology of Immigration: (Re)Making Multifaceted America*, Palgrave Macmillan, Basingstoke-New York, 2010, s. 146.

¹⁰¹ P. Sztompka, *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Kraków: Znak, 2012.

factors)¹⁰², a także kwestii nielegalnej emigracji, która, dzięki wywiadam pogłębianym, znacznie rozszerza rozdział trzeci.

Mówiąc o współczesnych Orawianach w Stanach Zjednoczonych, należy zwrócić uwagę na ich zaangażowanie kulturalne nie tylko w USA, ale i w Polsce. Dlatego też w pracy opisano skutki kulturalne I Światowego Zjazdu Orawian z 2012 r. Było to jedno z najważniejszych współczesnych wydarzeń Polskiej Orawy, w których uczestniczyło około stu migrantów orawskich z USA (co stanowiło 1/3 wszystkich uczestników żyjących za granicą), a wśród nich zdarzały się osoby, które po raz pierwszy od kilkunastu lat odwiedziły Polskę. Wydarzenie to miało ogromny wpływ na młodzież, szczególnie tę urodzoną w USA, która często rodzinne strony rodziców i przodków знаła jedynie z opowiadań, listów i zdjęć. W zgromadzeniu udział wzięli Orawianie mieszkający na wschodnim wybrzeżu USA w Pensylwanii, New Jersey, Nowym Jorku i Chicago. Można zadać pytania dotyczące relacji panujących pomiędzy pierwszym i drugim pokoleniem a ojczystą Orawą? Ciekawe jest również to czy obecna kultura Górali Orawskich w USA zdoła przeniknąć najmłodszych, już nieco „zamerykanizowanych”, Orawian?

Podczas prowadzenia badań nad migracją, w literaturze zwraca uwagę bogactwo terminologiczne związane z tym tematem. Nie sposób wszystkiego przywołać, dlatego też w pracy ograniczono się do najbardziej istotnych pojęć, które przewijają się w całej dysertacji, a w szczególności dziedzictwa, emigracji, trójcy i tożsamości.

W pierwszej kolejności należy wyjaśnić pojęcie zawarte w temacie pracy: dziedzictwo. Jan Pruszyński podaje następującą definicję dziedzictwa kultury:

zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości

¹⁰² D. Praszałowicz, K. Makowski, A. Zięba, *Mechanizmy zamorskich migracji łańcuchowych w XIX wieku: Polacy, Niemcy, Żydzi, Rusini. Zarys problemu*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2004.

rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej¹⁰³.

Pojęcie kultury również jest kluczowe w niniejszej pracy. Warto skorzystać z definicji ks. Tischnera, który wielką wagę przykładął do aspektów góralskich. Wspominał, że:

Kultura jest jakby cystom wodóm źródłóm, we wtorej odbijo sie prawda o człowieku, jakby w jakim lustrze. Kie cłek chce wiedzieć, jaki jest, patrzy w lustro, ale zwyżajne lustro odbijo ino zewnętrzny wygląd cłęka, zaś kultura odbijo tyz jego stronę duchowóm, wewnętrzną. Tym sposobem kultura daje cłekowi rozumienie tego kim jest. Wtedy cłeku, nie ino widis siebie, ale i nie rozumies. Bo sóm i tacy, co widzóm, ale nie rozumióm. Cymu? Bo im brakuje kultury – tego lustra, tej wody źródlanej, we wtorej odbić by sie mogli¹⁰⁴.

Emigracja to inaczej wychodźstwo, przemieszczanie się z miejsca zamieszkania do innego miejsca, w szczególności poza kraj¹⁰⁵. Mówiąc o migracjach począwszy od końca XIX w. po czasy współczesne, mamy także do czynienia z migracjami łańcuchowymi. W wąskim rozumieniu są to procesy prowadzące do łączenia rodzin. Natomiast w szerokim – to mechanizmy utrzymywania ścisłych kontaktów przez wychodźców z bliskimi w miejscu pochodzenia. Ich istotą jest przekazywanie informacji o korzystnych warunkach bytowych, zarobkowych w kraju osiedlenia, a także nakłanianie i udzielenie pomocy związanej z przybyciem do nowego kraju¹⁰⁶. W skrócie, w wąskim rozumieniu było to zjawisko łączenia rodzin na obczyźnie, natomiast w szerszym polega ono na wyjeżdżaniu jednej grupy emigrantów do miejsc, do których uprzednio przyjechała inna grupa¹⁰⁷. Jak pisze A. Walaszek ten typ migracji następuje gdy:

¹⁰³ J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*, t. 1 Kraków: Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, 2001, s. 50.

¹⁰⁴ J. Tischner, *Bracia zza Wielkiej Wody!*, [w:] *Pamiętnik 20-ego Sejmu Związku Podhalan w Północnej Ameryce*, Chicago, 1987, s. 19.

¹⁰⁵ D. Baines, *European Emigration, 1815-1830: Looking at the Emigration Again*, „Economic History Review” 1994, XLVIII, nr 4, s. 525-530.

¹⁰⁶ D. Praszałowicz, K. A. Makowski, A. A. Zięba, *Mechanizmy zamorskich migracji łańcuchowych w XIX wieku: Polacy, Niemcy, Żydzi, Rusini. Zarys problemu*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2004, s. 29-37.

¹⁰⁷ A. Walaszek, *Migracje i ziemie polskie w dobie masowych migracji zarobkowych*, „Przegląd Polonijny”, 18 (1992), nr 3; por. D. Praszałowicz, K. A. Makowski, A. A. Zięba, *op. cit.*, s. 31.

jednostki spokrewnione lub znające się nawet luźniej, przyjaciele, kompani przenosili się z miejsca na miejsce, wykorzystując rodzinne, społeczne, regionalne, środowiskowe, towarzyskie powiązania¹⁰⁸.

Tradycja z kolei jest to: *ogół obyczajów, norm, poglądów, zachowań itp. właściwych jakiejś grupie społecznej, przekazywanych z pokolenia na pokolenie; też: ciągłość tych obyczajów, norm, poglądów lub zachowań*¹⁰⁹. Tutaj do czynienia również mamy z tradycjonalizmem etnicznym, czyli

dążeniem do utrzymania tradycji etnicznej, która stanowi symboliczną ekspresję etnicznej dumy (ethnic pride), widomy dowód odrębności kulturowej w społeczeństwie pluralistycznym oraz wyraz naturalnej potrzeby posiadania wartości trwałych i uznanych – a zarazem unikalnych jako podstawy kulturowej genealogii grupy¹¹⁰.

Jednym z pojęć związanych z tym terminem, jest również asymilacja¹¹¹. Klasyczna i dawna teoria asymilacji została podważona i poważnie zakwestionowana w latach dziewięćdziesiątych XX w. Jednakże dziś krytykę tę nieco złagodzano. O asymilacji pisze się ponownie, choć bez linearno-progresywnych implikacji, które cechowały model klasyczny. W procesach asymilacyjnych następowały okresy przyspieszeń, spowolnień, a także ponownych zwrotów w kierunku tożsamości etnicznej¹¹².

Z asymilacją wiąże się również pojęcie integracji. Badaczka Anna White stwierdza, że integracja nie tylko odnosi się do sytuacji kiedy dana jednostka funkcjonuje w społeczeństwie, w którym się znalazła. Jest ona także zachowana w przypadku, gdy emigranci utrzymują oryginalną tożsamość etniczną (*original ethnic identity*). Przez własny wyjątkowy charakter w nowym społeczeństwie często mogą wzbogacić swoją tożsamość, a nie tylko ją zatracić¹¹³. Przypadek imigrantów z Orawy potwierdza te tezy. Imigranci tak czy inaczej włączają się

¹⁰⁸ A. Walaszek, *Migracje Europejczyków 1650-1914*, Kraków: WUJ, 2007, s. 23.

¹⁰⁹ *Słownik Języka Polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/tradycja.html> [dostęp: 23.03.2017].

¹¹⁰ A. Posern-Zieliński, Posern-Zieliński, *Tradycja a etniczność. Przemiany kultury Polonii amerykańskiej*, Wrocław: Narodowy Zakład im. Ossolińskich, 1982, s. 80.

¹¹¹ H. Kubiak, *Teoria, ideologia, polityka asymilacji. Szkic problemu*, [w:] *Założenia teorii asymilacji*, red. H. Kubiak, A. Paluch, Wrocław 1980, s. 15-25.

¹¹² A. Portes, *Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities*, „International Migration Review”, 34 (1997), nr 4, s. 799-825.

¹¹³ *Ibidem*.

i są włączani do społeczeństwa przyjmującego i tworzą osobliwą tożsamość etniczną.

Innym, wymagającym objaśnienia terminem jest akulturacja, czym najwcześniej zajmował się F. Znaniecki – jeden z pierwszych badaczy wiejskich emigrantów z Polski w Ameryce¹¹⁴. Proces ten nazwany jest również transkulturacją i zachodzi w związku ze zderzeniem się co najmniej dwóch kultur. Treści z jednego kręgu kulturowego przenikają do drugiego w wyniku czego niektóre elementy danej kultury zostają zmienione, wyeliminowane, ale także wzbogacone o dodatkowe elementy¹¹⁵.

W kontekście badań nad społecznością migracyjną nie sposób pominąć zagadnienia dotyczącego transnarodowości, które jest związane z transnarodowymi formacjami społecznymi, czyli strukturami społecznymi powstałymi w wyniku nieustannego przekraczania granic pomiędzy krajem rodzinnym, a krajem zamieszkania¹¹⁶. Mamy tutaj do czynienia z trzema głównymi pojęciami: migracji transnarodowej, sieciami społecznymi i kapitałem społecznym. Pierwsze to nieustanne przemieszczanie się jednostek, kultur oraz miejsc. Sieci społeczne to procesy tworzenia relacji społecznych między osobami, w wyniku czego dochodzi do powstawania struktur (bardziej lub mniej zwartych) społecznych, mających dany rozmiar, złożoność czy więzi. Natomiast kapitał społeczny jest ogółem norm, wzajemnym zaufaniem pomiędzy ludźmi. Tak ten termin definiuje R. Putnam:

Kapitał społeczny odnosi się tu do takich cech organizacji społeczeństwa, jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa, ułatwiając skoordynowane działania: „Tak jak i inne postaci kapitału, kapitał społeczny jest produktywny, umożliwia bowiem osiągnięcie pewnych celów, których nie dałoby się osiągnąć, gdyby go zabrakło (...) Na przykład grupa, której członkowie wykazują, że są godni zaufania i ufają innym będzie w stanie osiągnąć znacznie więcej niż porównywalna grupa, w której brak jest zaufania¹¹⁷.

¹¹⁴ T. I. William, F. Znaniecki, *Chłop polski w Europie i w Ameryce*, Warszawa 1976, t. 1-5; E. Nowicka, *Świat człowieka – świat kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.

¹¹⁵ Por. F. Znaniecki, *Ludzie teraźniejsi a cywilizacja przeszłości*, Warszawa: PWN, 1974; E. Nowicka, *Świat człowieka – świat kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013; R. Benedict, *Wzory kultury*, przeł. J. Prokopiuk, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA, 2008.

¹¹⁶ S. Vertovec, *Transkulturowość*, przeł. Izabela Kołbon, Kraków: WUJ, 2012.

¹¹⁷ R. Putnam, R. Leonardi, R. Y. Nanetti, *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 1995, s. 258.

Migracje współczesne dokonują się na wielu płaszczyznach i są analizowane w dyskursach migracyjnych z uwzględnieniem aspektu określanego jako transnacjonalizm¹¹⁸. Autorzy najnowszej encyklopedii diaspor napisali, że transnacjonalizm to:

szeroka działalność przekraczająca granice narodowe. Dzisiejsze związki polityczne i ekonomiczne często są narodowe. W odniesieniu do migracji istnieje ogromny ruch ludzi przekraczających w obie strony granice narodowe i migranci utrzymują związki zarówno z nowym krajem osiedlenia, jak ze społecznościami starego kraju i z innymi migrantami w globalnej społeczności¹¹⁹.

W związku z procesami globalizacji, której towarzyszy wymiana ruchu ludzi oraz ich myśli, czy też działań polityczno-społeczno-gospodarczych, dochodzi do powstania nowej tożsamości¹²⁰. W przypadku Orawian możemy mówić przede wszystkim o tożsamości kulturowej, która jest jednym z rodzajów tożsamości społecznej. Składają się na nią: zespół poglądów, idei, przekonań, powiązany z danymi zwyczajami i obyczajami oraz systemem wartości, zachowań czy język – mówiąc ogólnie, wszystkie te elementy, które wyróżniają daną grupę od większej społeczności i od kultury dominującej. Innymi słowy jest to *proces polegający na tworzeniu obrazu własnego i grupy na bazie tradycji*¹²¹ czy też poszukiwaniu swojego miejsca w kulturze¹²².

Wreszcie, niniejsza praca realizuje przede wszystkim liniowy model zaproponowany przez N. Green¹²³, polegający na badaniu migrantów od chwili

¹¹⁸ E. Morawska, *Return Migrations as a Subject of Study*, „Przegląd Polonijny” 2007, nr 33, s. 119.

¹¹⁹ *Encyclopedia of Diasporas. Immigrant and Refugees Cultures Around the World*, red. M. Ember, C. R. Ember, I. Skoggard, New York-Boston, 2004, t. 1, s. XXXI, cyt. za: A. Walaszek, *Migracje Europejczyków...*, s. 17.

¹²⁰ N. Glick Schiller, L. Basch, C. Blanc-Szanton, *Transnationalism. A New Analytic Framework for Understanding Migration*, [w:] *Toward Transnational Perspective on Migration: Race, Class and Nationalism Reconsidered*, red. N. Glick Schiller, L. Basch, C. Blanc-Szanton, New York, 1992, t. 645, s. 1-24; por. A. Portes, *Immigration Theory for a new Century: Some Problems and Opportunities*, „International Migration Review”, 31 (1997), nr 4, s. 812-814; S. Vertovec, *Conceiving and Researching Transnationalism*, „Ethnic and Racial Studies”, 22 (1999), s. 347-462.

¹²¹ M. Pecuch, *Tożsamość kulturowa Łemków w Zachodniej Polsce i na Ukrainie. Studium porównawcze*, Gorzów Wielkopolski 2009, s. 29.

¹²² J. Bruner, *The Narrative Construction of Reality*, „Critical Inquiry” (18) 1991, s. 66-68.

¹²³ N. Green, *The Comparative Method and Poststructural Structuralism – new Perspective for Migration Studies*, „Journal of American Ethnic History” 1994, t. 13, nr 4, s. 3-22.

wyjazdu do przyjazdu do nowego miejsca. W tym przypadku jest to region ziem Polskiej Orawy, począwszy od końca XIX wieku po czasy współczesne. Model iniowy jest jednym z trzech modeli badań migracyjnych. Drugi, nazywany rozbieżnym, analizuje wychodźców jednego regionu pochodzenia w zestawieniu z innymi punktami docelowymi. Z kolei trzeci – zbieżny – bada migrantów z różnych regionów lub krajów, mieszkających obok siebie w nowym miejscu.

Rozdział 1. Emigracja z terenów Polskiej Orawy do USA od końca XIX w. do lat 20. XX w.

1.1. Galicja a Orawa – wychodźstwo do Stanów Zjednoczonych Ameryki

„...Przenoszę się myślami w czas „Galicyski”

Izba, gołe ściany, dwa łóżka, długi stół i ława,

brak szafy – niepotrzebna,

wszystko mamy na sobie.

Siedzi nasza czwórka przy oknie.

Szare puste podwórko, płot i odrapane ściany.

Liczymy dziury.

Wchodzi ojciec i siada przy stole

zdeenerwowany i zły, bo nie znalazł pracy.

Boimy się ojca, bo nigdy z nami nie rozmawiał.

Znikamy pod łózkami, to nasz stały schowek.

Długo siedział milczący, wreszcie wstał i wyszedł.

Wypęłzamy spod łóżek do naszych okien.

Za chwilę przychodzi matka pachnąca mydlinami.

Za drobne pieniądze ma ziemniaki i chleb.

Gotuje, jemy wodziankę i pachnące ziemniaki,

mało – nadal jesteśmy głodni.

Matka zmęczona ciężką pracą z nami nie rozmawia.

Liczy marne zarobione grosze galicyjskiej biedy...”¹²⁴.

Przytoczony fragment wiersza L. Rydla obrazuje ciężką sytuację rodzin w Galicji na przełomie XIX i XX w. Brak żywności, pracy, ubogie wnętrza domów czy nieprzyjemna atmosfera po trudach dnia codziennego doskwierały zarówno dorosłym jak też dzieciom. Opisana galicyjska bieda była kluczowym czynnikiem powodującym emigrację do USA tamtych czasów. Wyjazdy z Galicji

¹²⁴ L. Rydel, *Sila poezji*, [w:] *Jubileusz 90-lecia. Moje Pieśni*, 2000, s. 10. Publikacja sporządzona i wydana na użytek własny przez Ryszarda Rydla (syna Leona Rydla).

do Stanów Zjednoczonych Ameryki były bardzo znaczącym zjawiskiem społeczno-demograficznym przełomu wieków. Wyjazdy oznaczały wiele zmian dla ówczesnych zachodniogalicyskich rodzin, a także dla całego regionu, w tym góralskich rejonów Orawy, Spiszu czy Podhala. Znawca ówczesnej historii gospodarczo-społecznej, Franciszek Bujak, w swoim szkicu na temat wsi galicyjskiej u progu XX w. tak odniósł się do migracji transatlantyckich:

Jednym z najbardziej charakterystycznych objawów w życiu naszego ludu wiejskiego jest wychodźstwo zarobkowe. Dla znacznej jego części nie daje dostatecznego utrzymania i zatrudnienia własny kawałek gruntu, nie ma też możliwości zużytkowania zbywających sił roboczych w tej samej lub sąsiednich wsiach. Aby te zbywające się siły robocze zatrudnić, znaleźć dla nich odpowiednie wynagrodzenie, a tym samym, aby zapewnić sobie brakujące środki utrzymania, musi pewna część ludności wiejskiej opuszczać nie tylko miejsce swojego stałego zamieszkania, ale także granice kraju na kilka miesięcy lub kilka lat.

Wychodźstwo zarobkowe jest obecnie rozpowszechnione w całej zachodniej Galicji... Zaledwie tu i ówdzie zdarzy się parę wsi, których prąd wychodźstwa za zarobkiem nie dosięgnął¹²⁵.

Adam Walaszek stwierdza, że monarchia habsburska stanowiła jedno z najbardziej złożonych państw europejskich pod względem etnicznym i ekonomicznym. Niektóre jej regiony, m.in. północne Czechy, Morawy, austriacki Śląsk, Wiedeń czy też Budapeszt, należały do najbardziej rozwiniętych w Europie. Natomiast pozostałe jej tereny można było uznać za jedno z najbiedniejszych i najbardziej zacofanych rolniczo¹²⁶.

Kazimierz Wnuk zauważał, że cała Galicja była tym regionem w Europie, w którym największy odsetek zaludnienia stanowiła ludność rolnicza. Na terenach Galicji Zachodniej (do której zaliczała się obecna Polska Orawa) na 1 km² przypadało 90 osób, które trudniły się rolnictwem. W innych częściach cesarstwa Austro-Węgier 1 km² zamieszkiwany był przez 36 takich osób, a w Niemczech – przez 34 osoby. Własność w Galicji była bardzo rozdrobniona. Gospodarstwa

¹²⁵ F. Bujak, *Wieś polska*, I seria, Lwów 1905, s. 75.

¹²⁶ A. Walaszek, *Migracje Europejczyków 1650 – 1914*, Kraków: WUJ, 2007, s. 206-207.

karłowate do 2 ha i gospodarstwa drobne do 5 ha stanowiły aż 80% ogółu gospodarstw rolnych, a gospodarstw średnich od 5 ha do 10 ha było 15%¹²⁷.

Galicja Zachodnia, a tym bardziej Wschodnia, była najslabiej uprzemysłowionym regionem w monarchii austro-węgierskiej. Procentowy udział zakładów przemysłowych na terenie Galicji wahał się na poziomie 15,8%, podczas gdy Galicja stanowiła 26% obszaru całych ówczesnych Austro-Węgier. Co więcej, tylko 10,1% mieszkańców zatrudnionych było w przemyśle¹²⁸.

Chłopom galicyjskim niełatwo było pozyskać pieniądze, dlatego zaczęli wyjeżdżać w celach zarobkowych. Przed Wiosną Ludów (1848 r.) orawskich chłopów zatrudniano w lasach przy obróbce i transporcie drewna, lecz uzyskiwane tą drogą pieniądze nie wystarczały do zaspokojenia choćby podstawowych potrzeb¹²⁹. W latach 1885 – 1905 zadłużenie wsi galicyjskiej wzrosło dwunastokrotnie. W dodatku wzrost demograficzny na ziemiach polskich, a także niekorzystna polityka dotycząca własności, która nastąpiła po akcie uwłaszczenia chłopów, miały wpływ na coraz częstsze migracje, przede wszystkim sezonowe¹³⁰.

Mówi się, że dzięki emigracji do Stanów Zjednoczonych społeczność wiejska zrobiła ogromny postęp, stając się bardziej niezależna politycznie. Przede wszystkim natomiast wyszła z wielkiej nędzy, którą określano jako przysłowiową „nędzę galicyjską”¹³¹. Zwraca się uwagę na fakt powiększenia ówczesnych gospodarstw, a ludność uznaje się za bardziej przedsiębiorczą w porównaniu do czasów przede emigracji:

Jeżeli wieś polska zrobiła olbrzymi skok w postępie i wydobyć się z więzów politycznej zależności, zacofania i dawnej nędzy ekonomicznej, to w dużej mierze zawdzięcza to wychodźstwu i tej wytrwałości i obrotności, na jaką się chłopi

¹²⁷ F. Bujak, *Galicja*, Lwów: Księgarnia H. Altenberga, 1908, *op. cit.* za: K. Wnuk, *Związek Klubów Małopolskich w Ameryce*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1974, s. 11-19.

¹²⁸ W. Witos, *Moje wspomnienia*, t. 1, Paryż: Instytut Literacki, 1964, s. 191-192.

¹²⁹ V. Urbancova, *Etnografický materiál o Orave v literatúre 19 storočia*, „Slovensky Narodopis” 1961, t. 2, s. 168-189; por. J. Csaplovics, *Gemälde von Ungarn: Industrie: Ungarn als Staat. National-Gebräuche, Feste, Lebensweise*, Pesth: Hartleben, 1829, t. 2, s. 117.

¹³⁰ A. Walaszek, *Migracje i ziemie polskie w dobie masowych migracji zarobkowych*, „Przegląd Polonijny” 18 (1992), nr 3, s. 43-47; E. Morawska, *For Bread with Butter: Life-Words of Peasant Immigrants from East Central Europe 1800 – 1914*, „Journal of Social History” 1984, nr 3, s. 388-389; K. Groniowski, *Uwłaszczenie chłopów w Polsce. Geneza – realizacja – skutki*, Warszawa 1976, s. 179-189.

¹³¹ Por. M. Pollack, *Cesarz Ameryki. Wielka ucieczka z Galicji*, przeł. K. Niedenthal, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2011, s. 61-62.

zupełnie niespodziewanie w tym czasie zdobyli, nie mając z niczyjej strony żadnej pomocy, a spotykając się tylko z przeszkodami. Nie da się też przewidzieć, gdzie by się była wieś znalazła i do jakiej nędzy musiałaby dojść, gdyby nie ta pomoc, która niezawodnie z emigracji poszła w grube miliony. Choć wojna zniszczyła wielką część tego olbrzymiego dorobku, nie potrafiła go zniszczyć w całości ani też zatrzeć jego śladów.

Zostały one nie tylko w postaci postępu gospodarczego, powiększonego majątku i wzmoczonej przedsiębiorczości, ale także obudzenia energii i woli milionów, podniesienia się godności i ambicji, bez których nie może być obywateli, zdolnych do utrzymania Państwa i zabezpieczenia mu postępu i przyszłości¹³².

Ówczesna Orawa cechowała się także wysokim stopniem rozdrobienia gruntów. Warunki klimatyczne i glebowe nie pozwalały na rozwój rolnictwa ani przynajmniej na możliwość wyżywienia lokalnej społeczności. Górale nie mieli wyspecjalizowanych narzędzi, by uprawiać ziemię. Obrabiali ją głównie motykami, na małych poletkach, uprzednio wykarczowanych¹³³. Górna Orawa posiadała gorsze gleby, niż te znajdujące się na Dolnej Orawie, dlatego też częściej wyjeżdżano z tego regionu¹³⁴. W późniejszych okresach gospodarka rolna opierała się na suszeniu siana i uprawie owsa, które były podstawowymi produktami żywnościowymi dla zwierząt gospodarczych. Niemal w każdej orawskiej miejscowości funkcjonował młyn, w którym przetwarzano pszenicę, żyto, jęczmień i niewielkie ilości orkiszu¹³⁵. Uprawiano także ziemniaki (*rzepa* – w gwarze orawskiej), które trafiły tam pod koniec XVIII wieku, a ich uprawę rozpoczęli wybrani sołtysi¹³⁶.

Oprócz niesprzyjających warunków klimatycznych i glebowych rozdrobnienia gruntów oraz braku pracy, kolejnym czynnikiem przyczyniającym się do wyjazdów górali orawskich do Ameryki było przeludnienie. Słowaccy badacze szacują, że z terenów Dolnej Orawy (część słowackiej Orawy) wyjechało ok. 1/3 ludności, a przeludnienie na tych terenach nastąpiło już w XVII w. Ówczesna ludność trudniąca się pasterstwem szybko wyeksploatowała naturalne

¹³² W. Witos, *op. cit.*, s. 191-192.

¹³³ E. Kowalczyk, *Od orawskiej strony*, [w:] *Światy Babiej Góry*, Wadowice: Grafikon, 2002, s. 191-192.

¹³⁴ W. Jostowa, *Pasterstwo na polskiej Orawie*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972, s. 55; *Eadem, Z dziejów osadnictwa na Polskiej Orawie*, [w:] *Gdy do tej Babiej Góry przyjdiesz...*, red. J. Stroka, Bielsko-Biała: Bielskie Zakłady Graficzne, 1986, s. 199-211.

¹³⁵ K. Kowalczyk, *Zajęcia codzienne ludności Orawy*, „Moja Orawa” 2007, nr 4, s. 12.

¹³⁶ *Ibidem*.

złoża dające źródło utrzymania¹³⁷. Rodzinny proto-przemysł lniany, z którego górnorawskie wsie były znane, przechodził wówczas ciężki okres i powoli upadał¹³⁸. Orawianie trudnili się także wyrobem oraz sprzedażą gontów, smoły i kołomazi¹³⁹. Przewożone były one przez lokalnych kupców na jarmarki (*kiermasy* w gwarze orawskiej)¹⁴⁰. Ówczesni górale związani byli również z płóciennictwem. Platenicy, czyli sprzedawcy płótna, uzyskali od cesarzowej Marii Teresy patent pozwalający wykonywać to zajęcie¹⁴¹. Wędrowano z płótnem bardzo daleko. Docierano bowiem nawet do Bułgarii, Dalmacji, Krocacji, Rumunii, Sławonii, Wiednia, Węgier, a nawet do Egiptu¹⁴². Ścisłe związana z wyrobem płótna była praca lokalnych mieszkańców w farbiarniach. Na terenach obecnej Polskiej Orawy w przeszłości funkcjonowały trzy takie zakłady: w Jabłonce, Lipnicy Wielkiej i Orawce. Zatrudnienie znajdowało w nich od kilkunastu do kilkudziesięciu osób¹⁴³. Warto również zwrócić uwagę na występowanie druciarstwa w omawianym czasie. Druciarze stanowili jedną z najbardziej charakterystycznych wędrownych grup w cesarstwie austro-węgierskim. Trudnili się oni naprawą i wynonywaniem drobnych przedmiotów z drutu. Pochodzili głównie z terenów północno-zachodniej Słowacji: Kysuc, Orawy, a także Spisza. Dopierali głównie na tereny ziem Czech, Słowacji, Polski, a nawet Bałkany, a także do Stanów Zjednoczonych Ameryki gdzie zakładali niewielkie przedsiębiorstwa druciane¹⁴⁴.

¹³⁷ P. Slavkovsky, *Prispevok k problematike sezonnych zamestnani na Oravé*, Č. I. „Zbornik Slovenskeho Narodneho Muzea”, „Etnografia” 1970, nr 11, s. 114.

¹³⁸ W omawianym czasie na terytorium Austro-Węgier przemysł lniany był bardzo dobrze rozwinięty. Zapoczątkowany został na skalę masową już w XVIII w. W ówczesnej Polsce ludność z niższych sfer ubierała i produkowała sukno lniane, podczas gdy klasy wyższe (m.in. burżuazja) wołały pozyskać ten materiał z zagranicy. H. Marczali, *Hungary in the Eighteen Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, s. 66-67.

¹³⁹ Kołomaz to rodzaj smoły, którą smarowano osie wozów (nie żelaznych, zwanych *zeleźniokami*, tylko drewnianych). Miało to zapewnić lżejszą pracę koni, które te wozy ciągnęły. Według podania mieszkańca Kiczor – Władysława Wróbla – kołomazie były transportowane na tereny Orawy przez handlarzy z okolicy Gorlic i Nowego Sącza. Urządzenia do tego rodzaju smarowania nazywa się kołomaznicami. Niektóre z nich zachowały się w gospodarstwach orawskich do dzisiejszego dnia. Wywiad z W. Wróblem, 22.01.2016.

¹⁴⁰ W. Jostowa, *Pasterstwo na polskiej Orawie...*, op. cit., s. 88-89.

¹⁴¹ M. Gotkiewicz, *O płóciennikach na Górnej Orawie*, „Lud” 1954, t. 41, z. 1, s. 627.

¹⁴² P. Slavkovsky, op. cit., s. 157.

¹⁴³ R. Kantor, *Farbiarnia Jana Kleina w Orawce*, „Wierchy” 1976, r. 45, s. 257-260; por. R. Reinfuss, *Polskie druki na płótnie*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1953.

¹⁴⁴ K. Guleja, *Svet drotárov*, Martin: Matica slovenská, 1992, s. 13; J. Botík, P. Slavkovský, *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, t. 1, Bratislava: Veda, 1995, s. 108, A. Pavlík, *Z dejín drotárstva*, http://www.velkerovne.sk/contents/drot_sk.htm [dostęp: 16.07.2017]. W muzeum w Żylinie (*Žilina*) powstała wystawa dokumentująca działalność druciarzy. Na Słowacji odbywają się także konkursy umiejętności druciarskich:

Kolejną przyczyną migracji do Ameryki było zmniejszenie zapotrzebowania na pracę taniej siły roboczej na Wielkiej Nizinie Węgierskiej oraz w pracach budowlanych w Budapeszcie. Wcześniej w węgierskiej stolicy i jej okolicach podejmowano prace rolne przy sadzeniu warzyw, sianokosach, zbiorze tytoniu i kukurydzy, czy w winnicach, a przy pracach ogrodniczych zatrudnienie znajdowały młode orawskie dziewczyny¹⁴⁵. Z biegiem czasu pracy było coraz mniej, a chętnych do jej wykonywania – coraz więcej. W drugiej połowie XIX w. Orawianie wyjeżdżali także na tereny niemieckie do pracy w rolnictwie. Nie były to jednak masowe strumienie migracyjne. Takie zauważa się dopiero po I wojnie światowej, kiedy emigracja do Ameryki gwałtownie się zmniejszała¹⁴⁶. Powyższe czynniki sprawiły, że ożywiła się zamorska emigracja do Stanów Zjednoczonych Ameryki jako alternatywa umożliwiająca przetrwanie orawskich gospodarstw.

Migracje z Galicji miały charakter łańcuchowy. Pierwsze migracje łańcuchowe z terenów polskich do Ameryki (Teksas) zapoczątkowali osadnicy ze Śląska Opolskiego, którzy podążyli śladem Niemców¹⁴⁷. Według Andrzeja Pilcha do Ameryki z terenów Galicji w przedziale czasowym 1850-1914 wyjechało ok. 900 tysięcy ludzi¹⁴⁸. Jak pokazują statystyki przedstawione przez Leopolda Caro, najwięcej ludzi w latach 1881-1890 wyjechało z regionu Krainy – 428 osób na 10 tys. ludności, następnie z Czech – 344, z Dalmacji – 291, Moraw – 248, Śląska – 122, Galicji – 113, Bukowiny – 14¹⁴⁹. W kolejnym dziesięcioleciu (1891-1900) wyjazdy z Galicji uplasowały się na drugim miejscu zaraz po Krainie. Wtedy tereny te opuściło 458 osób na 10 tys. ludności. W następnych dziesięciu latach pomiędzy 1901 a 1910 r. liczba wychodźców wzrosła do 678 osób na 10 tys. mieszkańców. Był to region, z którego wyjechała największa liczba ludzi¹⁵⁰.

https://www.drotaria.sk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=69&Itemid=161 [dostęp: 16.07.2017].

¹⁴⁵ P. Slavkovsky, *op. cit.*, s. 157-158.

¹⁴⁶ M. Maj, *Zarobkowe migracje mieszkańców Polskiej Orawy w końcu XIX i pierwszej połowie XX wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, „Prace Etnograficzne” 1978, z. 11, s. 82.

¹⁴⁷ A. Brożek, *Ślązacy w Teksasie: relacje o najstarszych osadach polskich w Ameryce*, Warszawa: PWN, 1972, s. 148.

¹⁴⁸ A. Pilch, *Emigracja z ziem zaboru austriackiego (od połowy XIX w. do 1918 r.)* [w:] *Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych*, red. A. Pilch, Warszawa: PWN, 1984, s. 265.

¹⁴⁹ D. Praszałowicz *et al.*, *op. cit.*, s. 123; cyt. za: L. Caro, *Emigracja i polityka emigracyjna ze szczególnym uwzględnieniem stosunków polskich*, Poznań: 1914, s. 21.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

Franciszek Bujak twierdził, że emigrację zarobkową do Ameryki rozpoczęli polscy chłopci z Galicji Środkowej (regiony Jasła i Rzeszowa). Zaznaczał przy tym, że z powiatu nowotarskiego (gdzie obecnie położona jest Polska Orawa) wyjechało do Chicago z końcem XIX w. ok. 3000 osób, a wyjeżdżającymi byli głównie dorośli mężczyźni:

Przed dziesięcioma mniej więcej laty, po silnej emigracji do Stanów Zjednoczonych i Brazylii na stałe, nastąpiła emigracja zarobkowa do Ameryki. Rozpoczęli ją polscy chłopci ze środkowej Galicji, od Rzeszowa i Jasła. Obecnie objęła niemal cały kraj. Z powiatu nowotarskiego znajduje się w Ameryce około 3 000 osób, które po kilkuletnim tam pobycie powrócą z pięknym zarobkiem. Na setki liczyć należy wsi, których powyżej stu osób znajduje się jednocześnie w Ameryce. We wsiach koło Krosna, Jasła, Strzyżowa, Rzeszowa prawie co trzeci dorosły mężczyzna był przez rok lub kilka w Ameryce¹⁵¹.

Franciszek Bujak także pisał o skutkach zamorskich emigracji z Galicji. Na pytanie, jakie znaczenie miała emigracja zarobkowa dla ludności wiejskiej, odpowiadał:

Odpowiem krótko: olbrzymie i bardzo korzystne. Emigracja jest ratunkiem dla kultury naszego ludu i zarazem najważniejszą drabiną, po której wznosi się on na wyższe szczeble kultury. Ona czyni z niego klasę, która obecnie ma u nas największe pod względem ekonomicznym znaczenie. Fakt, że gospodarstwo narodowe nie upada w kraju wskutek emigracji, jest dowodem, że przeszło sto tysięcy najlepszych sił roboczych jest zbyteczne... Co zyskują robotnicy na emigracji? Robotnicy zyskują dla siebie i swych rodzin względny dobrobyt, zaspokojenie potrzeb, które silniej odczuwają, a których zaspokojenie jest warunkiem niezbędnym do tego, aby nie stanęli w miejscu, nie popadli w barbarzyństwo¹⁵².

Wincenty Witos odnotował poprawę stosunków społecznych we wsiach galicyjskich, a także wzrost dobrobytu. Za pieniądze amerykańskie nie tylko spłacano uciążliwe długi i uratowano dziesiątki gospodarstw od zupełnej ruiny, lecz ponadto zakupiono wiele gruntów z obszarów dworskich, rozszerzając istniejące już gospodarstwa lub też tworząc nowe. Śmielsi i obrotniejsi wyjechali

¹⁵¹ F. Bujak, *op. cit.*, s. 75.

¹⁵² F. Bujak, *op. cit.*, s. 75.

też na Wschód, zakupując tam znaczne obszary ziemi. Tak o tym zjawisku pisał Witos:

Zaczęły się we wsi pojawiać siewniki, młocarnie i inne maszyny rolnicze. Zmieniono też inwentarz tak żywy, jak martwy. Coraz częściej zakupywano i sprowadzano nowe gatunki zboża mimo ich wysokiej ceny. Wnet się pokazały inne zbiory. Zniknęły zarówno drobne, głębokie zagony, jak i chwasty, i kwiaty przykrywające zboże. Postęp na każdym kroku, a z nim dobrobyt szły na wsi niewstrzymanie naprzód. Na Ameryce bowiem nie tylko ci zarabiali, co tam jeździli, ale zarobili także ich sąsiedzi, pozostali w kraju, bo „amerykany” płacili b. dobrze za każdą robotę, wykonaną w polu, na łące i w gospodarstwie¹⁵³.

Inny skutek wyjazdów emigracyjnych stanowiły zmiany światopoglądowe zarówno wyjeżdżających jak i powracających po pewnym czasie oraz w ich rodzinach. Wykrystalizowały się w nich samodzielność oraz dążenie do zdobywania nowych umiejętności. Zaczęli propagować i uznawać wartość słowa pisanego, czytali gazety i przekazywali je rodzinie, sąsiadom oraz innym znajomym:

Powracający emigranci, poza przywiezionymi pieniędzmi ulegali także daleko idącym zmianom w poglądach. Będąc samodzielnymi i niezależnymi pod względem majątkowym, nie potrzebowali się oglądać na nikogo. Widząc zaś w Ameryce zupełnie inne stosunki, nie mogli patrzeć spokojnie na to, co się u nas działo. Inaczej już myśleli i inaczej też robili, wywierając pod każdym względem bardzo duży wpływ na krewnych, sąsiadów, a nawet dalsze otoczenie.

Czytali gazety, dawali je drugim, przekonywali, stawiając za wzór stosunki amerykańskie, gdzie bogaty fabrykant bywał za pan brat ze swoim zwyczajnym robotnikiem... Toteż „amerykanie” w bardzo licznych wsiach wywierali duży i korzystny wpływ, a nawet tu i ówdzie wywierają go i do tego czasu. Ludzi zepsutych i zmanierowanych nie spotykało się pomiędzy nimi prawie zupełnie, czego o innych emigracjach powiedzieć nie można¹⁵⁴.

Stanisław Pigoń także pisał o skutkach migracji. Przychylał się do zdania innych badaczy, którzy widzieli wielkie pozytywy w emigracji do USA:

¹⁵³ W. Witos, *op. cit.*, s. 187.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

Emigracja zwłaszcza amerykańska, odegrała ogromną rolę w podniesieniu poziomu wsi: materialnego zarówno, jak umysłowego. Już ci, co chodzili na Węgry i na Bukowinę, przecierali się trochę po świecie, widzieli obce strony, obce porządki, napatrzili się wyższemu (w bogatszych środowiskach) typowi życia, zdobywali wreszcie trochę środków materialnych na przełamanie zasiedziałej domorosłej nędzy. Wyzbywali się też onieśmielenia i zastrachania, zmuszeni do radzenia sobie wśród obcych i obojętnych. W „amerykanów” wszystko to wystąpiło w stopniu o ileż wyższym. Po paru choćby latach pobytu w wyższych warunkach cywilizowanych powracali z trochę ogłady towarzyskiej, ubrani dostatnio i z pańska, i ten wyższy poziom starali się utrzymać później. Dom byłego emigranta wyróżniał się wnet dostatnio wśród sąsiedztwa: dostawał komin, większe okna, ganek, strzechę zastępowała dachówka, później blacha itp.

Przywozili też trochę otarcia umysłowego, wdrazali się, niektórzy przynajmniej, w sztukę czytania i odczuwali w niej jakimś stopniu potrzebę książki... Droga poprzez Amerykę trafiło na wieś dużo literatury drukowanej, przeważnie rozrywkowej; nie mówiąc już o powojennym, po r. 1920 zalewie jej przez literaturę propagandową sekt Kościoła Narodowego i Badaczy Pisma Św.

Przywozili wreszcie „amerykanie” dolary, czasami nawet grubsze. Dzięki nim to właśnie wieś w tak niedługim czasie przystosowała się ekonomicznie, przeszła w nowy, dzisiejszy układ. Zarobki w Ameryce, nie dość że pozwoliły uboższym gospodarzom wydobyć się z długów, umożliwiły im więcej: posunięcie się w górę, ku wyższemu szczeblom hierarchii majątkowej wsi. Zatarły się w ten sposób stare, stwardniałe rozdziały. Siaki taki chudobny chałupnik po paroletnim pobycie w Ameryce zakupywał grunt, budował się i urządzał na wyższym poziomie komfortu mieszkaniowego – zarazem wchodził między gospodarzy-kmieci zasiedziały, rodowych, nierzadko nawet wybijał się wśród nich na przód, dzięki nasnutym na obczyźnie: rzutkości i wyrobieniu umysłowemu. Wypadki takie w miarę lat stawały się coraz częstsze. Na wałącym się dawnym porządku dźwigał się więc nowy układ społeczny wsi.

Warto może zaznaczyć, że i wśród tych, co zostali w miejscach pracy, by do wsi już nie wrócić, że i wśród nich pamięć o wsi rodzinnej nie wygasa. Zaświadcza jej wcale często. Jak słyhać, związali się tak w koło komorników, utrzymują między sobą dawne stosunki sąsiedzkie, a przypominają się też od czasu do czasu wsi. Choć z daleka, przyczyniają się do jej podniesienia kulturalnego. W szczególności udział ich w kosztach budowy szkoły był bardzo wydatny; z nadsyłanych sporadycznie zapomóg korzysta i kościół, i miejscowa ochronka. Korzeniami uczuciowymi tkwią więc i oni w ojcowiznie. W drugim czy trzecim

pokoleniu korzenie te niewątpliwie zamrą. Na razie wszelako ten współczynnik podnoszenia kulturalnego wsi jeszcze działa¹⁵⁵.

Emigracja z Galicji do Stanów Zjednoczonych Ameryki przyniosła wiele zmian w krajobrazie ówczesnych wiosek, w tym także tych leżących na Orawie. Niewątpliwie zapoczątkowała też szereg zmian w orawskim społeczeństwie, czy to pod względem demograficznym, czy też społecznym. Jej konsekwencje widoczne są do dzisiaj, m.in. w postaci istniejących sieci transkontynentalnych, gdzie żywo utrzymywane są kontakty na linii Orawa-USA i odwrotnie. Trzeba przyznać, że większość badaczy mówi o emigracji z Galicji do Ameryki jako o zjawisku pozytywnym. Wymieniają oni wiele przykładów, często okraszonych swoimi osobistymi wspomnieniami z tamtych czasów. Mało jednak mówi się na temat negatywnych wpływów tejże emigracji. Mimo to trzeba pamiętać, że obok dodatnich wartości zdarzają się także ujemne strony tego zjawiska. Należałoby tu wspomnieć przede wszystkim o skutkach psychologicznych, jakie wywarła na emigrantach i ich rodzinach długotrwała rozłąka. Wiązały się z tym m.in. rozbicia małżeństw, popadanie w alkoholizm i depresja. Dawało to początek wielu innym negatywnym zmianom społeczno-kulturowym.

Wychodźstwo do Stanów Zjednoczonych z niepodległej Polski w okresie międzywojennym w dużym stopniu trwało nadal, aczkolwiek natura wyjazdów była już inna. Oprócz czynników ekonomicznych o opuszczeniu ojczyzny decydowały także te społeczne i polityczne¹⁵⁶. O wyjazdach mieszkańców Galicji pisali również politycy, m.in. Wincenty Witos. W swoich wspomnieniach bardzo dużą uwagę zwracał właśnie na polskie wychodźstwo do Ameryki:

Mimo wprost szalonych trudności, robionych przez władzę, jak i przeszkód piętrzących się na każdym kroku, emigracja ta zaczęła się przemieniać w falę niedającą się niczym powstrzymać. Władze idące na rękę wielkiej własności, obawiającej się braku robotnika i podrożenia pracy, przez dłuższy czas nie wydawały zupełnie zezwoleń na wyjazd. Ogólny brak gotówki stanowił także bardzo poważną przeszkodę, toteż wielu zawziętych śmiałków maszerowało piechotą, nie tylko do pruskiej granicy, ale nawet nieraz do samego Hamburga. Nie

¹⁵⁵ S. Pigoń, *Z Komborni w świat. Wspomnienia młodości*, wyd. IV, Kraków 1957, s. 54-55, cyt. za: K. Wnuk, *Związek Klubów Małopolskich w Ameryce*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1974, s. 18-19.

¹⁵⁶ K. Wnuk, *op. cit.*, s. 15.

mając dokumentów podróży, przemycani byli przez różnych przewodników, którym się musieli bardzo suto opłacać. Przewodnicy ci brali też od nich gotówkę, jaką posiadali, niby to dla bezpieczeństwa i odwrócenia uwagi władz od nich, przy czym ich niejednokrotnie sami do ostatniego grosza okradali. Nauczeni doświadczeniem emigranci idąc powtórnie zaszywali sobie pieniądze w ubranie, w cholewach od butów, chowali w zelówki i obcasy. Bardzo często byli łapani przez władze na granicy i odstawiani policyjnie do miejsca zamieszkania, jeżeli o nim władze te poinformowali. Tym się jednak nie zrażali, szli na nowo raz, drugi i trzeci, aż nareszcie przechodzili i wszystkie trudności pokonywali.

Ci szczęśliwcy nie tylko że opisywali w listach, co to za raj ta Ameryka, ale w krótkim czasie przysyłali zarobione dolary jako wymowne świadectwo panującego tam dobrobytu. Zazdrośni bliżsi i dalsi sąsiedzi obliczali skwapliwie czas zarobków i pieniądze przysyłane i dochodzili do wniosku, że posyłający albo te pieniądze znalazł, albo też je ukradł, bo przecież nie mógł ich tak szybko zarobić.

Ameryka stała się też przedmiotem bezustannych gorączkowych rozmów, rozważań i pragnień, a wyjazd do niej szczęściem po prostu pojąć się niedającym.

Z czasem i władze zaczęły folgować, toteż olbrzymia fala ruszyła bez przeszkód. Ludziska zostawiali grunty, sprzedawali inwentarz, pożyczali płacąc najbardziej lichwiarskie procenty, byle tylko gotówkę zdobyć i do Ameryki się dostać. Bardzo dużo kart na przejazd okrętem przysyłali ci, co już się dorobili. Fala ta nie ominęła i starszych, nieraz zamożniejszych gospodarzy, których ciągnęła chęć i żądza wielkiego i łatwego zarobku. Często we wsi nie można było znaleźć rodziny, która by w Ameryce nie miała kogoś ze swoich. Wyliczyłem, że z jednego tylko przysiółka gminy Wierzchosławice w r. 1913, na 62 numery domów w nim się znajdujących, emigracja do Ameryki objęła ich aż 56. Był też okres, dość długotrwały, w którym pieniądze z Ameryki płynęły jakby rzeką, docierając do każdego kąta¹⁵⁷.

Warto też odnotować, że „za Ocean” nie tylko wyjeżdżali prości ludzie, ale również wyedukowani, w szczególności osoby religijne. Już we wczesnych latach 20. XIX w. pojawili się duchowni, wysłani do służby kościelnej (m.in. jezuici: Franciszek Dzierożyński, Szczęsny Filip Sacki i Bonifacy Krukowski). Zaczynali

¹⁵⁷ W. Witos, *Moje wspomnienia*, t. 1, Paryż: Instytut Literacki, 1964, s. 187. O emigracji i jej skutkach podobnie pisali także badacze z innych krajów m.in. C. Brettell, *Men Who Migrate, Women Who Wait. Population and History on a Portuguese Parish*, Princeton: Princeton University Press, 1986; C. Harzig, D. Hoerder, *European Immigrant Women in Chicago at the Turn of the Century: A Comparative Approach*, [w:] *Swedes in America: Intercultural and Interethnic Perspectives on Contemporary Research. A Report of the Symposium Swedes in America: New Perspectives*, red. U. Beijbom, Växjö: The Swedish Emigrant Institute Series, 6, 1993; S. Núñez, *Visible and Invisible Remittances: Some Notes on Transatlantic Return Migration and its Effect on Iberian Societies, 1850-1950*, „Przegląd Polonijny”, 31 (2005), nr 1.

swoją misję w stanach Missouri, Wisconsin, Ohio, by w 1934 r. założyć dom polski w Chicago, uprzednio zamykając placówki w Toledo i Nowym Jorku¹⁵⁸.

1.2. Wyjazdy Orawian z użyciem „paszportów z krowy” i rola agentów emigracyjnych

Osoby przybywające do amerykańskiego portu Ellis Island musiały od razu przejść szereg kontroli. Każdą osobę spisywano na listach pasażerskich, które także nazywano manifestami. Wówczas podawano m.in. informacje dotyczące narodowości i kraju przybycia. Towarzyszył temu ogromny stres związany z przybyciem do portu, w którym tłoczyło się kilka tysięcy osób. Cała procedura wpisywania migrantów przebiegała bardzo szybko, gdyż w kolejkach tysiące osób czekało na przejście przez kontrolę. Jednakże czas oczekiwania jednego pasażera w hali rejestracyjnej na wyspie Ellis Island wynosił od 3 do 5 godzin¹⁵⁹. Migranci czasem nie byli świadomi, o co ich pytano. Następnie przystępowano do kontroli zdrowia. Jeżeli nie wykryto żadnych przeciwwskazań, dana osoba mogła wkroczyć na terytorium USA. Pisarz Martin Pollack tak opisał wejście do hali kontroli imigrantów:

Pasażerów z trzeciej klasy zagania się tam niczym bydło i popędza gradem rozkazów w różnych językach: *quick!*, *run!*, *szybko!*, *schneller!* Mendel Beck i Abraham Feld starają się nie stracić siebie z oczu, pozostali również nie odstępują ich na krok. W ten sposób docierają do ogromnej Sali, podzielonej na wiele przegród, które przypominają wybiegi dla zwierząt. Tam znowu: *quick*, *szybko*, *schneller!*, dokonuje się podział na grupy, a potem jeden za drugim, tym razem już powoli, defilują gęsiego przed ludźmi w mundurach, ci mierzą wszystkich wnikliwymi spojrzeniami. Ja na aukcji bydła. Starszy, niewysoki mężczyzna wypytuje Mendla w jidysz, skąd pochodzi, ile przywiózł z sobą pieniędzy, czy ma już na widoku jakąś pracę (dobrze zorientowani podróżni wbijali mu do głowy, żeby na to pytanie koniecznie odpowiedział przecząco). Jest tak przejęty, że może tylko potrząsać głową (...).

¹⁵⁸ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego – Instytut Kultury Religijnej, red. L. Grzebień i in., Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996, s. 640-641.

¹⁵⁹ *The Statue of Liberty – Ellis Island Foundation, Ellis Island History*, <http://www.libertyellisfoundation.org/ellis-island-history> [dostęp: 29.04.2016].

Szczególnie dokładnie sprawdza się, czy nowo przybyli nie mają chorób zakaźnych: sztywności karku, ospy, jaglicy, tyfusu płamistego czy suchot, zwanych także *jewish disease*, żydowską chorobą. Nie jest to łatwe zadanie, jeśli się zważy, jakie tłumy ludzi przybywają jednym jedynym statkiem. Pasażerowie dolnego pokładu „Suevii” suną szeregiem przed lekarzami. Podejrzane przypadki – ludzi z widocznym upośledzeniem i poważnymi schorzeniami, garbatych i paralityków, wariatów i starców z demencją, kostropatych i trędowatych oznacza się specjalnym znakiem robionym kredą, selekcjonuje do gruntownej kontroli¹⁶⁰.

Zanim Górale orawscy trafili do wybrzeży Ameryki, na tereny orawskie uprzednio przyjeżdżali tzw. agenci emigracyjni, którzy pośredniczyli przy zakupie biletów okrętowych, zachęcając do wyjazdu. Agenci główni (agenci właściwi) mieli biura w miastach portowych, przede wszystkim w Bremie, Hamburgu lub Trieście. Współpracowali z miejscowymi biurami podróży, ale także mieli swoich przedstawicieli bezpośrednich na danym obszarze. W Polsce pierwsi agenci pojawili się w rejencji opolskiej już w 1852 roku¹⁶¹. Jednakże trzeba zauważyć, że agenci emigracyjni nie stanowili tylko polskiego fenomenu. Najbardziej wpływowi pośrednicy działali we Włoszech, gdzie nazywano ich *padrone*. Ich funkcjonowanie przeniosło się także do USA gdzie pełnili swego rodzaju rolę przywódcy etnicznego¹⁶².

Na terenie Galicji agencje podróży i ich oddziały współpracowały w ramach kartelu Pool¹⁶³. Powodowało to ograniczenie konkurencji między nimi. Jednymi z największych biur podróży były: Polskie Towarzystwo Emigracyjne i Austro-Americana. W 1910 r. to ostatnie biuro reprezentowało 110 osób.

¹⁶⁰ M. Pollack, *Cesarz Ameryki. Wielka ucieczka z Galicji*, przeł. K. Niedenthal, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2011, s. 22-25.

¹⁶¹ T. L. Baker, *Historia najstarszych polskich osad w Ameryce*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1981, s. 33.

¹⁶² A. Walaszek, *Migracje Europejczyków 1650-1924...*, s. 233; I. Serra, *The Imagined Immigrant. Images of Italian Emigration to the United States between 1890 and 1924*, Madison-Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press, 2009, s. 62; G. Peck, *Reinventing Free Labor. Padrones and Immigrant Workers in the North American West, 1880-1930*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 49-77; D. R. Gabaccia, *Italy's Many Diasporas*, London-New York: Routledge, 2000, s. 65-66; G. M. Kowalski, *Przestępstwa emigracyjne w Galicji 1897-1918: z badań nad dziejami polskiego wychodźstwa*, Kraków: WUJ, 2003, s. 203-204.

¹⁶³ Por. M. Pollock, *Po Galicji: o chasydach, Huculach, Polakach i Rusinach. Imaginacyjna podróż po Galicji Wschodniej i Bukowinie, czyli wyprawa w świat, którego nie ma*, przeł. A. Kopacki, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2007.

Współpracowało z nimi między innymi biuro z Nowego Targu „Löw et Grossman”¹⁶⁴.

Agenci emigracyjni bardzo często wykorzystali biedną i niewyedukowaną ludność wiejską. Dezinformowali chłopów, nakłaniając ich do szybkiego wykupu miejsc na statkach czy też wprowadzali dodatkowe opłaty. Podróżni podnosili ceny w głównej mierze za bilety. Proceder ten był tak zaawansowany, że w ówczesnym prawie austriackim pojawiły się kwestie dotyczące tzw. przestępstw emigracyjnych¹⁶⁵. Namiestnik Galicji w latach 1908-1913 – Michał Bobrzyński, w swoich pamiętnikach także zastanawiał się nad tą kwestią w następujący sposób:

Towarzystwa okrętowe, głównie niemieckie, zajmujące się przewozem do Ameryki, pragnąc ściągnąć jak największą liczbę podróżnych, tak zwanych międzypokładowych, i konkurując w tym ze sobą, płaciły od każdej sprzedanej karty okrętowej pośrednikom wysokie premie. Pośrednictwo emigracyjne zamorskie i sprzedaż kart okrętowych stały się przedmiotem łatwego, a zyskownego przedsiębiorstwa i rzuciło się na nie wielu bez uzyskania wymaganej koncesji, narażając się przez to na surowe kary. Powstały nawet towarzystwa na zasadzie ustawy o stowarzyszeniach, które pod hasłem miłości chrześcijańskiej miały opiekować się wychodźcami, jak: towarzystwo św. Rafała i Opatrzność, a których kierownicy, powodowali chęcią zysku, występowali w rolach pokątnych agentów. Każdy agent starał się dla zarobku sprzedać jak największą liczbę kart, zachęcał tym samym do wychodźstwa nie tylko tych, którzy tego potrzebowali, lecz w ogóle wszystkich¹⁶⁶.

Emigracja na przełomie XIX i XX w. wiązała się z szeregiem przedsięwzięć, które nieraz były utrudnieniem dla lokalnych społeczności. Planowanie wyjazdu za Ocean trwało dość długo, ale w niektórych przypadkach trzeba było podejmować decyzje o opuszczeniu domu rodzinnego z dnia na dzień.

¹⁶⁴ M. Starczewski, *Z dziejów emigracji zarobkowej: agenci emigracyjni na ziemiach polskich przed 1914 r.*, „Przegląd Historyczny” 2012, nr 1, s. 62-64.

¹⁶⁵ L. Caro, *Emigracja i polityka emigracyjna ze szczególnym uwzględnieniem stosunków polskich*, Poznań: 1914; G. M. Kowalski, *Przestępstwa emigracyjne w Galicji 1897-1918: z badań nad dziejami polskiego wychodźstwa*, Kraków: WUJ, 2003; por. J. Mazurek, *Kraj a emigracja: ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego o krajów Ameryki Łacińskiej*, Warszawa: Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich, 2006, s. 213. Por. J. D. Hieny emigracyjne, „Kurier Lwowski” 06.11.1913, nr 510, s. 1.

¹⁶⁶ M. Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1957, s. 81. Książka została ponownie wydana w 2006 r. przez Wydawnictwo De Agostini Polska, cyt. za: J. Mazurek, *op. cit.*, s. 21.

Niestety nie ma zbyt wielu źródeł, świadczących o dokumentach, które Górale orawscy musieli posiadać, udając się w zamorskie podróże. Wiadomo, że za wszelką cenę chcieli uzyskać dokumenty, przede wszystkim paszporty, które umożliwiłyby im wyjazd transatlantyki. W tym samym czasie inni emigranci także nie mogli otrzymywać dokumentów potrzebnych do podróży. Emigranci żydowscy, pragnący udać się do Ameryki terenu zaboru rosyjskiego przekraczali nielegalnie granicę. Przejście w Wirballen (dzisiejsze tereny Litwy) przekroczyło ok. 7-8 tys. osób (to połowa wszystkich przekraczających granicę)¹⁶⁷.

Emigranci z Czarnego Dunajca, będący sąsiadami Orawian, wyruszali pieszo lub na wozach w kierunku Suchoj Beskidzkiej, stąd kierowali się pociągiem, do przygranicznej miejscowości, głównie do Oświęcimia, by stamtąd dotrzeć do niemieckiego portu. Przed podróżą otrzymywali skierowania od agentów. Już na początku wyjazdu, kilkanaście kilometrów od domów dowiadywali się, że one nieuznawane na stacji pociągowej w Oświęcimiu. Osoby wyjeżdżające do USA nazywano wówczas „Amarykanami”¹⁶⁸.

Niektórzy Orawianie wyjeżdżali do Ameryki dzięki tzw. „paszportom z krowy” lub „pasom z krowy”¹⁶⁹. Na przełomie XIX i XX w. lokalna ludność nie posiadała dokumentów tożsamości. Istniało przekonanie, że aby wyjechać do Stanów Zjednoczonych Ameryki potrzebne były paszporty, które zaświadczały ich tożsamość i pochodzenie. Próbowano zdobyć takie dokumenty, udając się do lokalnych wójtów bądź sołtysów. Urzędnik sporządzał dokument, w którym widniały informacje o posiadanych przez danego gospodarza sztukach bydła¹⁷⁰.

¹⁶⁷ G. Alroey, *Bread to Eat and Clothes to Wear. Letters from Jewish Migrants in the Early Twentieth Century*, Detroit: Wayne State University Press, 2011, s. 57.

¹⁶⁸ B. Zięba, *Z Podhala za Wielką Wodę*, „Tygodnik Podhalański” 25/2012, s. 41.

¹⁶⁹ Por. M. Liszka, „Co mnie tak dzieje przy tobie Orawo?” *Życie kulturalne Polonii orawskiej w Chicago*, Kraków WUJ, 2013, s. 23; M. Liszka, *Nielegalna emigracja z Orawy do Stanów Zjednoczonych na przełomie XX i XXI wieku*, [w:] *Pamięć-Pogranicze-Oral History*, red. A. Popławska et al., Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Stefana Karola Wyszyńskiego, 2014, s. 211.

¹⁷⁰ Podobne dokumenty, zwane paszportami bydła, istnieją obecnie. Wydawane są przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Każda sztuka bydła ma swój paszport na którym widnieją informacje m.in. o dacie urodzenia bydła i jego obecnym właścicielu. Poniżej są przedstawione informacje o tychże paszportach:

„Paszporty bydła są wystawiane przez ARiMR po otrzymaniu od rolnika poprawnego i kompletnego zgłoszenia zwierzęcia do rejestru. Na podstawie informacji o zarejestrowanych zwierzętach w systemie IRZ każda sztuka bydła zaopatrywana jest w paszport. Wzór paszportu bydła zamieszczony jest w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 czerwca 2007 roku w sprawie wzoru paszportu bydła (Dz.U. Nr 112, poz. 772). Paszport bydła wydawany jest w Biurach Powiatowych ARiMR. Paszport jest zabezpieczony

Na takim dokumencie odciskano pieczętkę, dzięki której można było wyruszyć w podróż do Ameryki. Owa pieczętka miała niemalże wymiar magiczny, gdyż tylko dzięki niej można było mieć dokument, w którym widniało imię, nazwisko, nazwa miejscowości i stan posiadanego bydła w gospodarstwie. Poniżej widnieje opis „paszportów z krowy” Władysława Wróbla z orawskich Kiczor:

W latach 1919 bodajże kiedy były możliwości wyjechać do Ameryki na roboty sifym¹⁷¹, nie było w ten czas jeszcze paszportów. Jako kto mógł, to kombinował, a u nas w Polsce już w ten czas trzeba było mieć paszport, aby sprzedać krowę lub woła. A był na wsi taki sołtys, co wypisywał paszport na krowę lub byka. I było na tym wyszczególnione jakiej maści było to bydle, np. niejaki cyrwony, cyrwono-bioły podpod brzuch bioły. I kto kcioł wyjechać do Ameryki, a miał taki paszport, to śmiało mógł jechać, bo tam była okrągło piecontka i to był taki paszport. Ale po tym w Ameryce go ta nazywali: „cyrwono-brzeziawy popod brzuch bioły”. I to był Stefon Cisarik. A po madziarsku się nazwywał Istvan – to znaczy Stefan. A ten Stefon miał brata o imieniu Dioniz. On też na taki paszport wyjechał¹⁷².

O wyjazdach swoich przodków na „paszporty z krowy” wspomina także jeden z mieszkańców Jabłonki:

Godali ze wyjezdździ na pasy, a pasy to były... niejako paszport, bo pas to był na kónia, na krowe – to nazywali tak. Krowa jak teros mo kulcyki, to piyrwi krowa musiała mieć pas. I na takie wyjezdździ¹⁷³.

Jak można zauważyć wyjazdy z użyciem „paszportów z krowy” odciskały piętno na danym emigrancie do końca życia. Lokalna społeczność, zarówno na Polskiej Orawie, czy też już w USA, wiedziała, że dana osoba posiadała taki dokument i tworzono jej wówczas przydomek. Stefana Cesarzyka (Cisarika) odtąd nazywano „Cyrwono-brzeziawym” w skrócie lub „Cyrwono-brzeziawym

hologramem, na którym widnieje logo ARiMR oraz unikatowy numer. Hologram naklejany jest na paszport w Biurach Powiatowych przed wydaniem go posiadaczowi bydła. Paszporty wydrukowane, zgodnie z uprzednio obowiązującym wzorem formularza, zachowują swoją ważność i nie podlegają wymianie”. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, <http://www.arimr.gov.pl/identyfikacja-i-rejestracja-zwierzat/paszporty.html> [dostęp: 01.02.2016].

¹⁷¹ Śif – w gwarze orawskiej oznacza statek; słowo zamerykanizowane od angielskiego *ship* bądź zgermanizowane od niemieckiego *Schiff*.

¹⁷² Osobiste materiały archiwalne Władysława Wróbla z Kiczor z dn. 03.04.2015; Wywiad z Wilhelmem Liszką z dn. 14.03.2007.

¹⁷³ Wywiad z mieszkańcem Jabłonki z 2012/2013 r.

popod brzuch białym”, gdyż właśnie taka informacja znalazła się na dokumencie wydanym przez wójta¹⁷⁴.

Zarówno agenci emigracyjni jak i wspomniane „paszporty z krowy” były ważnym elementem w podróżach transoceanicznych Górali orawskich. Lokalna ludność wiele zyskała (m.in. furtkę do Ameryki poprzez zakup biletu), ale także straciła głównie pieniądze za podróż i bilet drogą morską wliczając w to dodatkowe premie dla agentów pośredniczących.. Orawscy autochtoni uważali, że posiadanie takiego dokumentu z przybitą pieczęcią ułatwi im dostanie się do Ameryki, a w wielu przypadkach uważano, że jest to konieczne, aby zostać wpuszczonym do USA. Paszporty z krowy z pewnością można uznać za fenomen, który wystąpił u Orawian.

¹⁷⁴ W latach 20. ubiegłego wieku w słowackim Dolnym Kubinie paszporty do Ameryki nie cieszyły się powodzeniem. Nieco ponad 20% stanowił odsetek emigrantów z tego orawskiego regionu do USA. M. Chmelík, *Výstahoválectvo z Oravy na príklade okresu Dolný Kubín v rokach 1918-1945*, „Zborník Oravského múzea” 2009, nr XXVI, s. 54-55.

1.3. Pionierzy: Ignacy Dziurczak-Brzezowicki i Piotr Borowy

Ważną postacią Polskiej Orawy związaną z emigracją do Ameryki jest Ignacy Dziurczak-Brzezowicki. Wyjechał do Stanów Zjednoczonych Ameryki już pod koniec lat 80. XIX . Był pierwszym podróżnikiem z Polskiej Orawy, który wyprawił się w podróż transkontynentalną. Wyruszył do Ziemi Waszyngtona kilka lat przed pierwszą wielką falą emigracyjną Górali orawskich za Ocean Atlantycki.

Dziurczak Brzezowicki urodził się w 19 grudnia 1867 r. w Zubrzycy Górnej, która wchodziła w skład komitatu orawskiego Królestwa Węgierskiego. Nauki pobierał w wiejskiej szkole w języku węgierskim. Doksztalał się sam. Zwany był przez sąsiadów „Brodziatym”¹⁷⁵, ze względu na długą brodę. Posiadał dwuczłonowe nazwisko, co było dość nietypowym zjawiskiem w ówczesnym wiejskim świecie. Pierwszy człon pochodził od nazwiska matki, a drugi od ojca¹⁷⁶.

Niezwykłe uzdolniony, charyzmatyczny, ciekawy świata I. Dziurczak-Brzezowicki udał się do USA w 1888 r. Pomogła mu żydowska karczmarka Gerbelka. Uważa się, że wyjechał „za chlebem”¹⁷⁷ do Cleveland w stanie Ohio. Tam pracował fizycznie w gospodarstwie, w między czasie uczył się języka angielskiego. W Ameryce spędził podobno sześć lat, podczas których zarobił sześć tysięcy dolarów. Wyjazd do Ameryki nie był tylko spowodowany orawską biedą i chęcią poprawy sytuacji ekonomicznej rodziny. „Brodziatego” fascynował wielki świat i za zarobione na amerykańskich farmach pieniądze postanowił zrealizować swój „dream”, który w jego przypadku wiązał się z odbyciem pielgrzymki do Ziemi Świętej. Otrzymał od proboszcza, Jana Jabłońskiego, tzw. „świadection moralności”, które ułatwiło mu przemieszczanie się po katolickich klasztorach i plebaniach na drodze do Jerozolimy. Oto jego treść:

¹⁷⁵ R. M. Remiszewski, *Pielgrzym*, Gliwice: Krąg Przyjaciół Orawy, 1988, s. 2. Jak zaznaczył autor, tekst jest na prawach rękopisu.

¹⁷⁶ R. M. Remiszewski, *Orawa w brzoje zastygła*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2006, s. 28.

¹⁷⁷ R. M. Remiszewski, *Orawski pielgrzym*, Szczawnica: Ośrodek Turystyki i Kultury Górskiej PTTK w Pieninach, 2015, s. 5; Por. R. M. Remiszewski, *Pielgrzym do Ziemi świętej i wolnej Polski*, „Orawa” 1993, nr XII, s. 43-59.

Czytającym pozdrowienia w Panu!

Niżej podpisany proboszcz Górno-Zubrzycki w pełni świadomości, Ignacego Dziurczak inaczej Brzezowicki młodzieńca rzymsko katolika dobrych obyczajów z zawodu cieśla mojego parafianina mieszkańca posiadłości Górna Zubrzyca – która to miejscowość znajduje się w Diecezji Spiskiej komitatu Orawskiego w Królestwie Węgierskim – podejmującego pielgrzymkę do miejsc świętych, szczególnie do Grobu Pana Naszego Jezusa Chrystusa w Jerozolimie usilnie polecam w Panu z wszelkimi tytułami przełożonym Parafii i Klasztorów ich wspaniałomyślności i udzielenie koniecznych instrukcji oraz informacji.

Dane w Górnej Zubrzycy dnia 26 marca roku 1897¹⁷⁸.

Orawski wędrownik otrzymał także drugi dokument, świadczący o jego dobrej postawie moralnej. Wydał go przez ówczesny wójt gminy Jan Omylak. W języku słowackim podpisał go również ksiądz Ignacy Karolak:

Świadectwo moralności

Z którym my niżej podpisani Urząd Górnej Zubrzycy wiernie zeznajemy i oświadczamy, że nasz współmieszkaniec Ignacy Dziurczak Brzezowicki w ciągu tego czasu, w którym jako obywatel w naszej gminie mieszkał jest zupełnie dobrych obyczajów i porządnej powściągliwości, z nim w naszej gminie żadnych kłopotów nie było ponieważ nawet karany nie był czym sobie w całej gminie dobre imię poważnie zasłużył.

W Górnej Zubrzycy dnia 28 lipca 1895¹⁷⁹.

Orawski pielgrzym dotarł do Ziemi Świętej. Zwiedził wiele miejsc kultu m.in. Betlejem, Jerozolimę, Golgotę, Nazaret, także Rzym, Lourdes¹⁸⁰. Jego wędrówka trwała pół roku. Zanim wsiadł na statek, zarobione dolary wymienił na złote dukaty. Cały czas

¹⁷⁸ *Ibidem*, s. 19. Tłumaczenie z łaciny.

¹⁷⁹ *Ibidem*, s. 19-20.

¹⁸⁰ Podobna historia spotkała wspomnianego już Feliksa Boronia, który pochodził z okolic Krakowa. Urodzony w 1802 r. w wieku 59 lat podjął próbę wyprawy do Rzymu, a gdy ta się powiodła, wyruszył do Palestyny. Wcześniej brał udział w licznych pielgrzymkach do Częstochowy. Por. S. Grodziski, *Feliksa Boronia pielgrzymka do historii*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1984.

nosił długą, białą brodę, która stała się jego nieodłącznym atrybutem do końca 84. roku życia. Udzielał się w życiu społeczno-politycznym, pełniąc lokalne funkcje publiczne (m.in. został wójtem). Był autorytetem dla lokalnej społeczności. Za akcję budzielską¹⁸¹ przed planowanym plebiscytem na Orawie w latach 20. XX w. został uhonorowany przez prezydenta Polski Medalem Niepodległości¹⁸².

Ignacy Dziurczak-Brzezowicki był niewątpliwie człowiekiem wyjątkowym. Jako jeden z pierwszych Orawian wyemigrował do Stanów Zjednoczonych Ameryki. Co więcej, nie kierowała nim tylko chęć zarobienia pieniędzy, żeby móc przeżyć w rodzinnych galicyjskich stronach, ale także żeby spełniać swoje marzenia. Za oszczędzone pieniądze udał się niemalże na drugi koniec świata – na Bliski Wschód oraz do innych świętych miejsc. Pomimo zasług dla społeczności orawskiej, jest postacią nieco zapomnianą na Orawie.

Ryc. 1. Medal upamiętniający Ignacego Dziurczak-Brzezowickiego zaprojektowany przez ks. W. Pilarczyka, a wykonany w pracowni prof. Czesława Dźwigaja z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Rycina pochodzi z: R. M. Remiszewski, *Orawa w brązie zastygła*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2006, s. 29.

¹⁸¹ Akcje budzielskie oznaczają ruchy liderów lokalnych mających na celu edukację społeczności na temat ich tożsamości narodowej. Por. T. Nowlanicki, L. Rydel, *Wielcy budziciele Orawy* [w:] *Gdy do tej Babiej Góry przyjdiesz...*, red. Jacek Stroka, Bielsko-Biała: Bielskie Zakłady Graficzne, 1986, s. 213-218; J. M. Roszkowski, *Rola Adoriana Divéky'ego w polskiej akcji „budzielskiej” na Górnych Węgrzech 1910-1920*, „Rocznik Orawski” 1998, r. II, s. 33-48.

¹⁸² *Ibidem*, s. 5-8.

Piotr Borowy to kolejna osoba, która związana jest z emigracją orawską do USA¹⁸³. Powszechnie zwany jest „Apostolem Orawy”. Cieszył się ogromnym autorytetem wśród orawskich Górali. Obecnie prowadzone są działania, żeby zaliczyć go w poczet błogosławionych w Kościele katolickim.

Urodził się 28 maja 1858 r. w Rabczycach – granicznej miejscowości obecnie leżącej na Słowacji. Przyczynił się do przyłączenia części ziemi Orawy do Polski podczas akcji plebiscytowej początkiem ubiegłego stulecia. Był orędownikiem polskości. Zabiegał o zachowanie polskiej tożsamości wśród lokalnej społeczności, nauczając i uświadamiając o polskości terenów orawskich. Był jednym z delegatów orawskich, którzy uczestniczyli w konferencji pokojowej w Paryżu dotyczącej akcji plebiscytowej w Polsce, gdzie czuwał nad przyłączeniem całej Orawy do Polski¹⁸⁴. Za jedno z najważniejszych osiągnięć uważa się jego spotkanie z ówczesnym prezydentem Stanów Zjednoczonych – Woodrow Wilsonem. Według oceny ks. Ferdynanda Machaya, sprawa Orawy nie zostałaby wzięta pod uwagę podczas paryskich pertraktacji, gdyby nie determinacja właśnie Piotra Borowego oraz Wojciecha Halczyna¹⁸⁵.

Prowadził także wędrowne lekcje katechizmu. Mając 18 lat złożył prywatne śluby czystości i za zgodą lokalnych duszpasterzy nauczał wiary niemalże przez dwadzieścia lat. Mając 70 lat zaczął pisać utwory o tematyce mistyczno-moralnej. W ciągu trzech lat napisał ich kilkadziesiąt. Zmarł w opinii świętości 18 stycznia 1932 roku¹⁸⁶.

Uważa się, że P. Borowy był jedną z pierwszych osób, które wyemigrowały do Ameryki. Miało to miejsce w 1889 r., a jego pobyt trwał półtora roku. Na miejscu poduczył się trochę języka angielskiego. Niestety niewiele wiadomo na temat jego wyjazdu do USA. Podobnie wyjechał za „Wielką Wodę” jak Ignacy Dziurczak-

¹⁸³ W odróżnieniu od „Brodziatego” – Orawskiego Pielgrzyma, postać P. Borowego jest dobrze znana nie tylko wśród obecnej ludności orawskiej, ale także w szerszym gronie. Współcześnie powstało wiele inicjatyw, które w nazwie noszą imię tego wielkiego Orawianina. Jednym z nich jest Rajd Turystyczny im. Piotra Borowego ścieżkami i szlakami Babiej Góry (w 2015 r. odbyła się już jego dwunasta edycja). Drugim bardzo znanym wydarzeniem jest Konkurs Literacki im. Piotra Borowego, gdzie poeci i prozaicy z całej Polski mogą przysyłać swoje prace o tematyce regionalnej (XXXV edycja odbyła się w 2015 roku). W lutym 2016 r. Orawska Grupa Teatralna im. Dra Emila Kowalczyka wystawiła sztukę „Myśli Piotra Borowego; Ł. Mikłusiak, *Spektakl „Myśli Piotra Borowego”, czyli pomyśl sam*, <http://www.lipnicawielka.pl/index.php/kulturalne/item/1573-borowy2016> [dostęp: 01.03.2016].

¹⁸⁴ Oblicze P. Borowego można zobaczyć na krótkim fragmencie filmu na temat polskiej delegacji na konferencji w Wersalu w 1919 roku. Kurier Orawski, *Orawianie na ekranach francuski kin (film)*, <http://www.kurierorawski.pl/2015/03/orawianie-na-ekranach-francuskich-kin.html> [dostęp: 01.03.2016].

¹⁸⁵ R. M. Remiszewski, *Orawa w brzoje zastygła...*, s. 26. F. Machay, *Moja droga do Polski*, Kraków: Agat Print, 1992.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

Brzezowicki. Nie zachowały się dokumenty, które poświadczałyby jego transkontynentalną wędrówkę. Jednakże w występującej literaturze pojawiły się skąpe wzmianki na temat jego podróży¹⁸⁷. Jedną z nich następująco przedstawia ten wyjazd:

Nie śnił o niej jako o nowym, bogatym, kolorowym świecie zapewniającym dostatnie życie. Raczej żał mu było opuszczać rodzinne Rabczyce. Jeszcze bardziej żał było mu przerywać działalność misyjną na Orawie. Wyjechał niechętnie, właściwie przymuszony, by zdobyć pieniądze na spłacenie długów zaciągniętych przy budowie domu. Przebywał w Ameryce półtora roku. Zarobił tam mniej niż się spodziewał, bo trafił na lata kryzysu gospodarczego.

Z uwagą jednak obserwował życie pędzące wokół niego zbierając nowe doświadczenia obywatela świata. Uczył się różnic, podobieństw i wskazań dla człowieka żyjącego po tej i po tamtej stronie Atlantyku. Poszerzał się jego duchowy horyzont, który później wykorzysta w swej patriotycznej i misjonarskiej działalności¹⁸⁸.

Postacie zarówno Apostoła Orawy jak i Ignacego Dziurczak-Brzezowickiego świadczą o rozpoczęciu wychodźstwa z Orawy do USA już pod koniec lat 80. XIX w. Obaj jechali „za chlebem”, ale także by spełniali swe marzenia. Byli wybitnymi ludźmi tamtego okresu, podejmującymi wielkie wyzwania, włączając emigrację do Ameryki – jak na tamte czasy – do miejsca zupełnie nieznanego, bez pomocy innych, a jedynie z wielką determinacją.

Ryc. 2. Medal z wizerunkiem Piotra Borowego. Pochodzi z: R. M. Remiszewski, *Orawa w brzoje zastygła*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2006, s. 26.

¹⁸⁷ *Ibidem.*

¹⁸⁸ *Parafia Lipnicy Wielkiej na Orawie*, http://www.parafia-lipnicawielka.pl/index.php?q=2&id_akt=4&page= [dostęp: 01.03.2016]. Relacja stworzona na podstawie niepublikowanego opracowania przez E. Kowalczyka w 2002 r.

1.4. Emigranci z Polskiej Orawy w lokalnych księgach parafialnych

Pod koniec XIX wieku na Orawie mieszkali głównie chrześcijanie. Informacje o ówczesnej strukturze wyznaniowej, a zarazem liczbie ludności, zaczerpnąć można z trzech spisów ludności: z 1880 r., 1910 r. i 1930 r.

W roku 1880 cały obszar Orawy liczył 81 640 mieszkańców, spośród których aż 87,5% stanowiły osoby wyznania rzymsko-katolickiego. Osoby wyznania ewangelicko-augsburskiego stanowiły 8,9%, a religii mojżeszowej – 3,6%. W roku 1910 liczba katolików nieznacznie wzrosła do 88,6%, ewangelików ubyło do 8,5%, podobnie jak Żydów, którzy wynosili 2,8% przy liczbie ludności wynoszącej 78 745 mieszkańców. W 1930 r. Orawian-katolików było 89,9%, ewangelików – 8,0%, a Żydów – 1,5% (obecnie Polska Orawa jest obszarem jednorodnie katolickim – 99,9%, podobnie jak słowacka Orawa – 98,8 %). W latach trzydziestych na Orawie mieszkały 81 652 osoby, czyli prawie dokładnie tyle samo, co pięćdziesiąt lat wcześniej. Spadek liczby ludności na przełomie XIX i XX w. związany był z gwałtowną emigracją Orawian do Stanów Zjednoczonych Ameryki¹⁸⁹.

Księgi metrykalne, w których zapisywano m.in. dane z chrztów czy ślubów, były bardzo ważnymi dokumentami nie tylko dla Kościoła – stanowiły także źródło wiedzy dla ówczesnych państw zaborczych. Na terenach zaboru austriackiego wprowadzono nowe rozwiązania w zakresie rejestracji metryk kościelnych. Zmiany te, na wzór Austrii, stosowały później dwa pozostałe zabory. Wprowadzając bardziej szczegółowe opisy osób do metryk, władze zaboru austriackiego chciały mieć lepszą kontrolę nad Kościołem¹⁹⁰. W Galicji przyjęto wówczas rozporządzenie z 15 marca 1782 r., zgodnie z zasadami reformy józefińskiej, na podstawie którego proboszczowie zostali jednocześnie urzędnikami stanu cywilnego. Zmiany te dotyczyły również wyznań innych, niekatolickich i Żydów. Główne zmiany wprowadzono zgodnie z patentem Józefa II z 20 lutego 1784 r., w który postanowił, że księgi metrykalne będą mieć moc

¹⁸⁹ M. Skawiński, *Współczesna struktura wyznaniowa Orawy*, „Orawa” 2003, nr 40/41 (r. XIV-XV), s. 83-85. Opracowanie danych na podstawie: *A magyar Korona országaiban 1880. évi Népszámlálása, I. kötet*, Budapest 1880, s. 24; *Magay Statisztikai Közlemények, ÚS, 42 kötet: A magyar szent Korona országainak 1910.évi Népszámlása*, Budapest 1912; *Československá Statistika, sv. 98: Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*, Praha 1930, s. 100-103.

¹⁹⁰ B. Kumor, *Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim*, „Przeszłość Demograficzna Polski” nr 7, 1975, s. 93.

dokumentu publicznego¹⁹¹. Stary formularz, wprowadzony na Soborze Trydenckim, zastąpiono nowym rubrykowanym w formacie *in folio*, czyli dwie strony po otwarciu księgi posiadały jeden i ten sam numer. Ponadto zwierzchnicy kościołowi mieli obowiązek prowadzić trzy osobne księgi: urodzeń, zgonów i ślubów, oddzielnie dla każdej miejscowości¹⁹².

Księgi parafialne to źródło, z którego możemy czerpać bardzo cenne informacje na temat emigracji Orawian, w szczególności za Ocean. Nie analizowano ich dotąd. Lokalne księgi parafialne stanowią cenny materiał jeśli chodzi o kwestie migracji mikro-społeczeństw. W przypadku orawskich ksiąg kościelnych można znaleźć nie tylko powiązania emigracyjne ze Stanami Zjednoczonymi, ale także inne cenne informacje dotyczące migracji Orawian. Jednym z istotnych zapisów jest pojawienie się nazwy Sławonii¹⁹³. Ignacy Adamczyk urodzony w 30 grudnia 1889 r. zamieszkały w Lipnicy Małej zawarł małżeństwo z Anną Jozefocan dnia 29 czerwca 1912 r. w Sławonii¹⁹⁴. Wielu starszych Orawian wymienia nazwę *Ślawonia* lub *Ślamunia* odnosząc się jeszcze do przed transatlantyckich emigracji ich przodków. Były to tereny późniejszej Jugosławii¹⁹⁵, obecnie wschodnich Chorwacji na północ od Sawy i Zagrzebia¹⁹⁶. Wiadomo, że Orawianie przed masowymi wyjazdami do Ameryki udawali się na Nizinę Węgierską¹⁹⁷. Prawdopodobne jest, że docierali o wiele dalej. Na potwierdzenie tej tezy można podać kilkanaście przypadków Orawian z archiwum Ellis Island, którzy na przełomie XIX i XX wieku wypływali do Ameryki z Triestu – portu najbliższej wspomnianej Sławonii. Można przypuścić, że albo osiedlili się w tych

¹⁹¹ A. Jougan, *Kancelarie parafialne, czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych. Ze szczególnym uwzględnieniem ksiąg metrykalnych*, Lwów 1912, s. 36; C. Kukło, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa: Dig, 2009, s. 98, cyt. za: P. Rachwał, *Księgi metrykalne z czasów zaboru austriackiego w archiwach parafialnych w Lubelskiem – regulacje prawne, stan zachowania*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego” 2014 (2015), t. VI, s. 308-309.

¹⁹² P. Rachwał, *op. cit.*, s. 308.

¹⁹³ Nazwa Sławonia pojawia się w artykule R. Kantora jako miejsca, do którego docierali orawscy handlarze płótna obok innych regionów m.in. Dalmacja, Kroacja. R. Kantor, *Migracje mieszkańców Orawy...*, s. 7.

¹⁹⁴ *Tomus Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1895 ad anno 1904*, t. VIII, s. 138-139.

¹⁹⁵ Triest został włączony do Włoch pod koniec I Wojny Światowej. W 1920 został podpisany Traktat w Rapallo pomiędzy Królestwem Włoch a Królestwem Serbów, Chorwatów i Serbów (zamienione z nazwy na Jugosławię w 1929 r.), w którym ustalono przynależność ziem poprzedniego Pobrzeża Austro-Węgierskiego. P. N. Hehn, *A Low Dishonest Decade. The Great Powers, Eastern Europe, and the Economic Origins of World War II, 1930-1941*, London: Bloomsbury Publishing, 2005, s. 45.

¹⁹⁶ P. R. Magocsi, *Historical Atlas of Central Europe*, Washington: Washington University Press, 2002, s. 34.

¹⁹⁷ P. Slavkovsky, *Prispevok k problematike sezonnych zamestnani na Oravé...*, s. 157-158. Por. E. Kołodziejczyk, *Ludność polska na Węgrzech*, „Lud Słowiański” 1910, r. 6, t. 2, nr 71, s. 218; G. Smólski, *Lud polski na Górnych Węgrzech*, „Ziemia” 1910, r. 1, s. 107.

okolicach po znalezieniu pracy, albo też wiedzieli jak dostać się z Orawy do tamtejszego portu, z którego wyruszali drogą morską do Nowego Jorku.

Przytoczone dane w tej części pracy pochodzące z pięciu ksiąg urodzeń/chrztów z jednej z orawskich parafii – Lipnicy Wielkiej, najliczniejszej orawskiej parafii przełomu XIX i XX w. Wszystkie księgi mają swoje łacińskie nazwy; wszystkie informacje w nich zawarte również zapisano po łacinie. Pierwsza księga zatytułowana została: *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1872 ad anno 1882, t. VI*. W zależności od przedziału czasowego, w którym odbywały się wpisy nowonarodzonych dzieci, w tytułach zmieniały się daty oraz numer tomu. I tak wyróżniamy:

1. *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1872 ad anno 1882, t. VI* (zawiera 196 stron),
2. *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1883 ad anno 1894, t. VII* (zawiera 194 strony),
3. *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1895 ad anno 1904, t. VIII* (zawiera 199 stron),
4. *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1905 ad anno 1914, t. XIX* (zawiera 195 stron),
5. *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1915 ad anno 1924, t. XX* (zawiera 199 stron).

Każda księga zawierała tabele z podziałem na rubryki: liczba porządkowa, data urodzin, data chrztu, imię, płeć, imiona rodziców i ich zawód, adres zamieszkania, rodzice chrzestni, szafarz, uwagi. Przy przepisywaniu danych zachowano oryginalną pisownię, dlatego też należy wyjaśnić niektóre zapisy łacińskie w poszczególnych rubrykach. W rubryce „rodzice” skróty „AL” oznaczają nazwę miejscowości pochodzenia rodzica; w tym wypadku jest to nazwa Also Lipnica, czyli obecnie Lipnica Wielka. Skrót „PL” odnosi się do narodowości polskiej, adnotacje „R. Cath.”, „Rom. Cath.” mówią o wyznaniu rzymsko-katolickim. W rubryce „adres zamieszkania” pojawiają się dwa skróty: „AL” – wspomniana wyżej Lipnica Wielka oraz „FL” – odnoszący się do Feso Lipnicy, czyli obecnej Lipnicy Małej. W kolejnej sekcji „rodzice chrzestni” uwzględniono następujące nazwy: „uxor” – małżonka, „agricolae” – zawód

rodzica: rolnik. W następnej części widnieją dwie nazwy: „cooperat”, czyli ksiądz pomocniczy oraz „parochus” – nazwa odnosząca się do osoby proboszcza.

Ostatnia rubryka „uwagi” wydaje się najważniejsza z punktu widzenia niniejszego opracowania, gdyż właśnie tu zawarte są informacje o danej osobie i jej powiązaniach z USA. Znajdują się tutaj informacje na temat małżonka/małżonki, tj. dzień, miesiąc, rok i miejsce zawarcia związku małżeńskiego, a także adnotacje o śmierci danej osoby. Wyrażenie „contracit matrimonum cum” oznacza „wstąpił/a w związek małżeński z”, słowo „obiit” – „zmarł/zmarła”, „die” – dnia (chodzi o dzień ślubu), „in Ecclesia” – w spokoju (w znaczeniu, że umierająca osoba została opatrzona olejami świętymi).

W pierwszym tomie, obejmującym lata 1872-1882, występuje 9 osób, przy których odnotowano wzmiankę o ich śmierci na terytorium USA. Pierwszą osobą jest Małgorzata Karkoszka (Margareta Karkoska) z Lipnicy Wielkiej¹⁹⁸. Weszła ona w związek małżeński z Janem Kramarzem 26 stycznia 1901 w miejscowości Phoenixville w stanie Pensylwania mając 25 lat; przeżyła 71 lat¹⁹⁹. Drugą osobą jest Sylwester Wójciak (Silvester Vojtsek) z Lipnicy Małej. Ożenił się z Różą Bokom 28 września 1908 r. w Pittsburghu w Pensylwanii w wieku 30 lat²⁰⁰. Część ta jeszcze dotyczy Jana Kramarza²⁰¹, Heleny Pinidziak²⁰² i Justyny Liborius²⁰³ i ich powiązań z Phoenixville, a także Karola Węgrzna²⁰⁴, Stefana Jasiury²⁰⁵, Karola Otręby²⁰⁶, Antoniego Janowiaka²⁰⁷, Lukrecjusza Bieli²⁰⁸ i ich związków z Chicago.

W drugiej księdze, będącej siódmym tomem w kolejności w archiwach parafialnych, znajduje się 15 osób powiązanych z USA. Tom ten obejmuje lata 1883-1894. Pierwszym ochrzczonym w tej części jest Florian Jasiura z Lipnicy Wielkiej. Poślubił on Sterię Gombarczyk w Phoenixville w Pensylwanii w 1908 r. mając 24 lata²⁰⁹. Z tą samą miejscowością w Pensylwanii związane są kolejne osoby: Damazy

¹⁹⁸ Nazwy w języku łacińskim występują we wszystkich orawskich księgach kościelnych tego okresu.

¹⁹⁹ *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1872 ad anno 1882*, t. VI, s. 70.

²⁰⁰ *Ibidem*, s. 102.

²⁰¹ *Ibidem*.

²⁰² *Ibidem*, s. 188.

²⁰³ *Ibidem*, s. 191.

²⁰⁴ *Ibidem*, s. 142.

²⁰⁵ *Ibidem*, s. 151.

²⁰⁶ *Ibidem*, s. 168.

²⁰⁷ *Ibidem*, s. 183.

²⁰⁸ *Ibidem*, s. 185.

²⁰⁹ *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1883 ad anno 1894*, t. VII, s. 32. Tutaj podany jest sam rok bez daty szczegółowej.

Chowaniec²¹⁰, Matylda Dudziak²¹¹, Maria Brenkus²¹², Juliana Michalak²¹³, Ludmiła Gombarczyk²¹⁴, Helena Pilarczyk²¹⁵, Karolina Wojtusiak²¹⁶, Franciszek Kubacka²¹⁷; z Riversville w Wirginii Zachodniej – Grzegorz Kurek²¹⁸; z Williamson w Wirginii Zachodniej²¹⁹, z Chicago – Feliks Janowiak²²⁰, Apolonia Janowiak²²¹, Ignacy Martyniak²²², Ignacy Kubik²²³.

W trzeciej księdze metrykalnej, obejmującej lata 1895-1904, widnieją dwa wpisy osób mających powiązania z USA. Pierwszą z nich jest Anna Jurczak (Anna Jurcsák), której matka pochodziła z Piekelnika, a ojciec z Lipnicy Wielkiej. Zawarła związek małżeński w wieku 23 lat z Alfonsem Szlabińskim (Alphonso Szlabinsky) 1 września 1920 r. w Chicago²²⁴. Drugą osobą w spisie jest Wendelin Janowiak (Vendelinus Janowiak) z Lipnicy Wielkiej. Ożenił się z Cecylią Obrochtą 20 września 1920 r. w Chicago w wieku 21 lat²²⁵. Imię to przywędrowało na Orawę właśnie z Ameryki i było bardzo często nadawane na początku ubiegłego wieku.

Bardzo ciekawy jest wpis Piusa Jabłońskiego (orawskiego działacza społecznego, organizatora tajnego nauczania podczas II wojny światowej)²²⁶, w którym wspomina rozpowszechnienie imienia Wendelin na Orawie jako pamiątki przywiezionej zza Oceanu:

Otrzymałem na chrzcie imię Pius. Skąd takie imię na wsi? Modne imiona owych czasów to Jan, Alojzy, Stefan, Ignacy, Andrzej, Piotr. Było w owych czasach jeszcze jedno bardzo mocne imię – Wendelin. Imię to przywędrowało z USA, przywieźli je odważniejsi, wyjeżdżający do Stanów za zarobkiem. Mój ojciec też wywędrował za Ocean, niedługo jednak tam zarabiał.

²¹⁰ *Ibidem*, s. 46. Tutaj brakuje daty dziennej ślubu.

²¹¹ *Ibidem*, s. 50.

²¹² *Ibidem*, s. 67. Istnieje prawdopodobieństwo, że w wieku 73 lat zmarła, i wskutek pomyłki zamiast łacińskiego „obiit” ksiądz wpisał słowo „die” (dotyczące dnia ślubu). Aczkolwiek w rękopisie wyraźnie widnieje zapis sugerujący zamążpójście, więc należy przyjąć tak jak napisano.

²¹³ *Ibidem*, s. 70.

²¹⁴ *Ibidem*, s. 120.

²¹⁵ *Ibidem*, s. 124.

²¹⁶ *Ibidem*, s. 141.

²¹⁷ *Ibidem*, s. 148.

²¹⁸ *Ibidem*, s. 52. Nie ma informacji o zawarciu związku małżeńskiego.

²¹⁹ *Ibidem*, s. 142.

²²⁰ *Ibidem*, s. 88.

²²¹ *Ibidem*.

²²² *Ibidem*, s. 138.

²²³ *Ibidem*, s. 157.

²²⁴ *Tomus Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1895 ad anno 1904, t. VIII*, s. 30.

²²⁵ *Ibidem*, s. 53.

²²⁶ F. Janowiak. *Obrońca godności człowieka – wspomnienie 100. rocznicy urodzin Piusa Jabłońskiego*, „Orawa” nr 46, r. XX, 2008.

Wrócił rychło na skalną ziemię orawską, by dalej siał owiesek i jęczmień. Zza Oceanu przywiózł dla mnie modne imię Wendusia. Ponieważ urodziłem się jako pierworodny syn, przede mną były trzy siostry, chciał mnie ubrać imieniem Wendelina. Nastąpił dzień chrztu. Chrzestna matka otrzymała nakaz, jakie imię ma na chrzcie nadać. Po drodze wstąpiła ze mną do notara, urzędnika państwowego, gdzie nastąpił pierwszy chrzest, wpisanie do cywilnych ksiąg metrykalnych. W państwie węgierskim obowiązywały cywilne chrzty i śluby. Chrzestna matka na uchwałę rodziców moich, ochrzciła mnie u notara, przyznając mi imię Wendelin. Po tym cywilnym ceremoniale chrzestnym nastąpił chrzest kościelny. Proboszcz poprosił chrzestną matkę o imię przyniesionego do kościoła chrześniaka. Ta podobno bez zająknięcia wymówiła: Wendelin. Proboszcz zachnął się, nie znosił tego imienia. Oświadczył podniesionym głosem, że jakiegokolwiek inne imię, tylko nie Wendelin. „No to jakie imię temu chrześniakowi zapisać?” – pyta chrzestna matka proboszcza. A ten podobno gniewnie odrzekł: „Choćby Pius, ale nigdy Wendelin”. Chrzestna matka zdobyła się na odwagę i wyprosiła, aby do imienia Piusa dopisał ksiądz proboszcz drugie imię – Wendelin. Tak zostałem Piusem, jedynym mężczyzną na całej Orawie co takie papieskie imię nosi po dzień dzisiejszy²²⁷.

W kolejnej księdze chrztów, zawierającej dane z lat 1905-1914, mamy do czynienia z jednym wpisem dotyczącym osoby powiązanej ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki. Widnieje tu zapis o Janie Wilkołaku (Ioannes Vickolak) z Lipnicy Wielkiej, który zmarł w Ameryce²²⁸. W kolejnym tomie (1915-1924) chrztów parafialnych nie ma żadnych informacji o osobach, które miałyby powiązania z USA²²⁹.

Orawskie księgi kościelne jednoznacznie wykazują powiązanie między orawskimi emigrantami a Stanami Zjednoczonymi Ameryki. Emigranci z Lipnicy Wielkiej i Lipnicy Małej wyjeżdżali przede wszystkim do miejscowości Phoenixville w stanie Pensylwania oraz do stanu Wirginia Zachodnia. Właśnie w Phoenixville (Feniksie – miejscowości potocznie nazywanej przez obecnych orawskich potomków) znajduje się katolicki cmentarz, który można powiedzieć, że jest orawskim cmentarzem *per se* w Ameryce. Cmentarz Najświętszego Serca (*Sacred Hearth Cementary*) w powiecie Chester mieści przede wszystkim nagrobki Orawian, którzy wyjechali w pierwszej fali emigracyjnej do USA. Wchodząc na jego teren można zobaczyć

²²⁷ P. Jabłoński, *Z Orawy w Świat* [w:] K. Tyrała, *Pius Jabłoński*, Kraków: Colonel, Biblioteka Orawska nr 18, 2001, s. 82-83. Pius Jabłoński urodził się w Lipnicy Wielkiej w 1908 roku, zmarł w 1979 w Jablonce.

²²⁸ *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1905 ad anno 1914*, t. IX, s. 106.

²²⁹ *Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1915 ad anno 1924*, t. X.

kilkadziesiąt mogił orawskich emigrantów, którzy swoje życie postanowili ułożyć w Pensylwanii.

Cały cmentarz podzielony jest na kilka części. Orawianie pochowani są w sektorze, w którym chowano głównie osoby narodowości słowackiej. Obok niej znajduje się także ukraińska i polska część cmentarza. Można zatem zadać pytania czy ówczesni Orawianie, emigrujący do Ameryki końcem XIX i początkiem XX w., czuli się bardziej Słowakami czy Polakami? Na pewno część z nich uważała się za Słowaków. Świadczy o tym chociażby fakt złożenia ich ciał w słowackiej kwaterze cmentarza. W niektórych przypadkach także inskrypcje na nagrobkach widnieją w języku słowackim (przykład powyższe zdjęcie mogiły rodziny Herhonek). Ponadto niektórzy z emigrantów bezpośrednio zwracali uwagę, że są Słowakami. Usłyszeć można było o tym w prywatnych rozmowach. Ich członkowie rodziny, wychowani w powojennej Polsce, byli karceni za to, że mówili o sobie jako Polakach. Należało bowiem mówić, że są narodowości słowackiej. Nie chciano przyjąć do świadomości, że niektórzy z ich rodzin czuli się Polakami. Wyjechawszy do Ameryki wiele osób straciło kontakt z orawską rzeczywistością, nie interesowano się sprawami politycznymi owego okresu. Niektórzy wyemigrowali do Ameryki i stracili kontakt z Orawą, gdyż nie chcieli wspominać biedy, z której uciekli²³⁰.

²³⁰ Wywiad z M. Zugay, Orawianką z Pensylwanii, z dnia 01.02.2015 r.

Ryc. 3. Nagrobek Józefa i Anny Sterculów z Orawy, fot. M. Liszka

Ryc. 4. Nagrobek Franciszka i Anny Janowiaków, w tle również nagrobki rodziny Omylaków i Steców,
fot. M. Liszka

Ryc. 5. Nagrobek Andrzeja i Agnieszki Herhonek, w tle nagrobki Karola i Marii Liszków oraz ich córek
(Watson, Stierly, Hlavac), fot. M. Liszka

1.5. Migracje Orawian do USA od 1892 do 1924 r.

Przełom XIX i XX w. to okres szczególnie w emigracji do Stanów Zjednoczonych Ameryki. 9 maja 1921 wszedł wszak w życie antyimigracyjny projekt *Emergency Quota Act* (nazywany również *Emergency Immigration Act of 1921* lub *Immigration Restriction Act of 1921*). Na podstawie tego rozporządzenia ograniczono wjazd emigrantów każdej narodowości do 3% ogółu emigrantów danej narodowości zamieszkałej w USA wg spisu ludności z roku 1910 r. Miało to na celu ograniczenie przyjazdów osób z „gorszej” części Europy, to jest przede wszystkim Żydów, Włochów oraz tych pochodzących z Europy Południowej i Środkowej, w przeciwieństwie do pożądanых emigrantów z Europy Północnej²³¹. Trzy lata później wprowadzono kolejne restrykcje. Zatwierdzono wówczas *Immigration Act of 1924 (Johnson-Reed Act)*. Procent narodowości, który mógł wjeżdżać corocznie do USA, zmniejszono z 3% do 2%. Tym razem obliczenia oparto na spisie ludności z 1890 r. Chciano przez to jeszcze bardziej ograniczyć emigrację „gorszych” przybyszów – przede wszystkim Słowian, Greków, Włochów czy też Żydów, a zwiększyć tym samym kwoty dla przyjezdnych z Wielkiej Brytanii, Skandynawii i Niemiec²³². Limit wjazdu Polaków do USA wynosił zgodnie z ustawą z 1921 r. 25 827 osób rocznie, a już dzięki *Immigration Act of 1924* liczba ta zmalała do 5 892 osób rocznie²³³. Nowe zasady miały obowiązywać na stałe.

²³¹ S. Anderson, *Immigration*, Santa Barbara: Greenwood Publishing Group, 2010, s. 10; por. Henry A. Gemery, *Immigrants and Emigrants: International Migration and the US Labor Market in the Great Depression*, [w:] *Migration and the International Labor Market 1850-1939*, red. Tim Hatton, Jeffrey Williamson, London – New York: Routledge, 1994, s. 177.

²³² Armando Navarro, *The Immigration Crisis. Nativism, Armed Vigilantism, and the Rise of a Countervailing Movement*, Lanham: AltaMira Press, 2009, s. 31; por. *Anti-Immigrational in the United States. A Historical Encyclopedia.*, red. Kathleen Arnold, Santa Barbara: Greenwood Publishing Group, 2011, s. 177.

²³³ M. P. Erdmans, *Opposite Poles: Immigrants and Ethnicity in Polish Chicago, 1976-1990*, University Park: Pennsylvania State University Press, 1998, s. 31; por. A. Brożek, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa: Interpress, 1985, s. 33; por. J. S. Pula, *Polish Americans: An Ethnic Community*, New York: Twayne Publishers, 1995, s. 65.

1.5.1. Liczba emigrantów w poszczególnych latach

Na temat emigracji z terenów Polskiej Orawy do USA wiadomo niezbyt wiele. Jedną z najważniejszych publikacji jest wspomniana praca R. Kantora²³⁴. Poniżej przedstawiono nowe wyniki badań, na podstawie amerykańskiego archiwum emigracyjnego Ellis Island. W stworzonej bazie danych wyodrębniono 2 553 emigrantów z ziem Polskiej Orawy przybyłych do USA w okresie od 1892 do 1924 r.

W latach 1899-1913 obszar Orawy (obejmujący dzisiejsze tereny słowackie i polskie) opuściło ponad 14,5 tys. osób (około 10 tys. mężczyzn i ok. 4,5 tys. kobiet). Stanowiło to około 95% wszystkich ludzi, którzy opuścili Orawę w tym okresie. Do Ameryki udało się około 13,5 tys. mieszkańców regionu²³⁵. Jak podaje M. Skawiński, w 1910 r. cała Orawa zamieszkiwana była przez 78 745 osób, a ludność Polskiej Orawy stanowiła około 19% tej liczby, czyli około 14 915 osób²³⁶. Dzisiejsza polska część rejonu stanowi 1/3 całej Orawy, zatem należy przyznać, że baza danych stanowi znaczący procent wszystkich wychodźców do USA z tej części gór.

Wyodrębnić można trzy fale emigracji orawskiej do USA:

- a) 1891-1897 – I fala,
- b) 1898-1913 – II wielka fala,
- c) 1914-1924 – III fala.

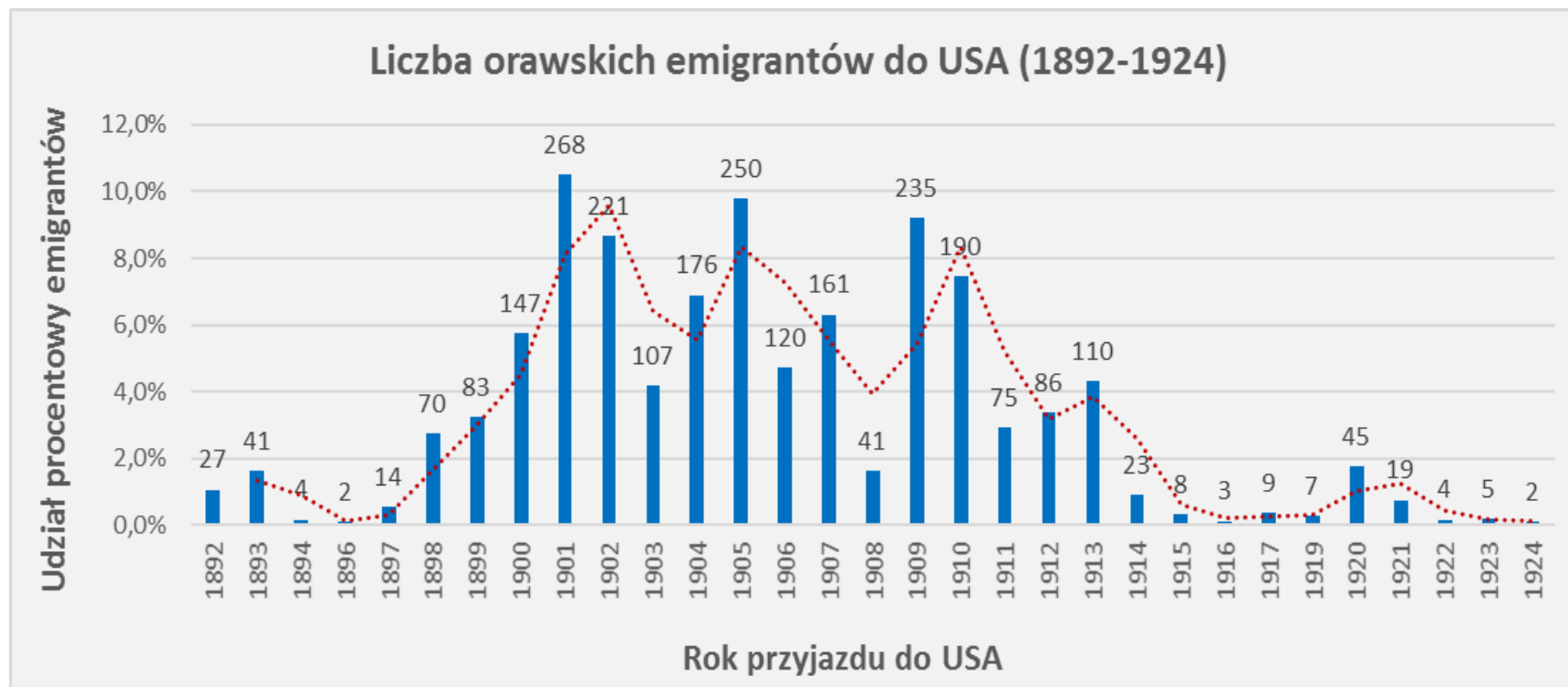
Podczas I fali emigracji orawskiej do USA wyjechało 88 osób, w ramach II wielkiej fali emigracyjnej – 2 340 osób, a III fala obejmuje 125 emigrantów. Drugą falę emigracyjną można nazwać „wielką” ze względu na ogromny strumień przepływu osób w tym okresie. Na całą emigrację z Polskiej Orawy przyjęto nazwę „Orawska Wielka Emigracja” (OWE).

²³⁴ R. Kantor, *Migracje mieszkańców Orawy i ich wpływ na gospodarkę i kulturę regionu*, Kraków: Harcerska Oficyna Wydawnicza, 1989.

²³⁵ R. Kantor, *op. cit.*, s. 10. Cyt. za: J. Smetana, *Pohyb obyvateľstva na Orave, r. 1825-1940*, „Geographica Slovaca” 1949, t. 1; S. Leszczycki, *Region Podhala. Podstawy geograficzno-gospodarcze planu regionalnego*, „Biuletyn Popierania Turystyki Regionalnej”, Kraków 1938.

²³⁶ M. Skawiński, *Podział administracyjny Orawy słowackiej...*, s. 117.

Wykres 1. Liczba orawskich emigrantów do USA (1892 do 1924)

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres nr 1 wyraźnie pokazuje, że od już 1898 roku rozpoczęła się intensyfikacja wyjazdów Oravian i trwała ona aż do rozpoczęcia I Wojny Światowej. Prawie każdego roku (oprócz 1895) odnotowuje się przyjazd Górali do USA. Działo się tak nawet w trakcie trwania I wojny światowej, kiedy wyjazdy były niemożliwe ze względu na konflikt zbrojny na terenie Europy. Najwięcej Górali wyjechało w roku 1901, stanowiąc 10,5% całej emigracji orawskiej na przełomie XIX i XX w. Warto zwrócić szczególną uwagę na lata 1902, 1904, 1905, 1907, 1909 i 1910. W każdym wymienionym roku do USA wyjechało pomiędzy 150 a 250 osób (co stanowiło od 6,3% do 9,8% całej emigracji). Ponadto, emigracja trwała, chociaż już w niewielkim stopniu, po roku 1921, kiedy wprowadzono wspomniane kwoty imigracyjne.

1.5.2. Wiek migrantów

Dane z archiwum Ellis Island dotyczą także wieku orawskich emigrantów (wykresy: 6, 7, 8). Wykres 6 przedstawia liczbę emigrantów orawskich w latach 1892-1924 w zależności od wieku. Wykres 7 ukazuje liczbę emigrantów w ośmiokrotnych przedziałach czasowych, aby lepiej zobrazować emigrantów w poszczególnych grupach wiekowych. Wykres 8 prezentuje osoby poniżej 16. roku życia.

Najmłodszymi emigrantami z Orawy były niemowlęta, które nie skończyły jeszcze pierwszego roku życia. W całym okresie przełomu XIX i XX w. takich dzieci było 19. Najmłodsza była Johanna Balcsirok z Jabłonki, która podczas wjazdu do Nowego Jorku wraz z matką miała zaledwie trzy miesiące (15 września 1899 roku). Johanna płynęła do ojca, który przebywał w Pueblo w stanie Kolorado. Za kolejną najmłodszą emigrantkę można uznać Paulinę Rezetka, która w momencie rejestracji (11 kwietnia 1901 r.) w nowojorskim porcie miała osiem miesięcy. Pochodziła z Jabłonki i jechała wraz z matką oraz dwiema siostrami do ojca, który przebywał w miejscowości Rendville w stanie Ohio. Kolejnymi dwoma niemowlętami, które nie ukończyły pierwszego roku życia były bliźniaki z Jabłonki: Florian i Maria Nowakowie, którzy podróżowali do ojca w Export w stanie Pensylwania, a przyjechali do Ameryki 30 listopada 1904 r. z matką i jeszcze jednym bratem oraz z innymi osobami z Orawy, m.in. z Orawki, Piekielnika, Lipnicy Wielkiej i Zubrzycy Dolnej. Odnotowano jeszcze jedno niemowlę, które, wpływając do amerykańskiego portu dnia

30 grudnia 1904 r., miało jedenaście miesięcy. To Andras Babicz z Jabłonki, podróżujący z matką i bratem do ojca w Pensylwanii. Przy pozostałych piętnastu niemowlakach nie ma notatki na temat dokładnego ich wieku. Pochodzili oni z Chyżnego (Anna Polhorszky, Maria Marec), Jabłonki (Johanna Balcsirok, Israel Ginsztav, Josef Pavlak), Lipnicy Małej (Helmina Slomsik), Lipnicy Wielkiej (Maria Skocik, Silwester Pokicka, Josef Repiszak), Orawki (Josef Niamtinzak), Piekielnika (Rosa Zeglin, Maria Cisar, Rudolf Cencula), Podwilka (Lajos Limscak) Zubrzycy Górnej (Jano Hadaniak). Z wykresu nr 4 można odczytać, że najwięcej było 3-latków (31 osób), a najmniej 12-latków (6 osób). Aczkolwiek można uznać, że nie ma znaczącego wzrostu liczbowego w poszczególnych latach urodzenia dzieci-emigrantów²³⁷.

Przez termin „dzieci” rozumie się osoby poniżej 16. roku życia. Przyjęcie takiego limitu wiekowego, uznającego emigranta za niepełnoletniego, wydaje się być zasadne z kilku względów. Po pierwsze, w 1907 roku wprowadzono *Immigration Act of 1907*, w którym zawarto zapis, że dzieci bez opieki (*unaccompanied children*) poniżej 16. roku życia nie mogą zostać wpuszczone na terytorium Stanów Zjednoczonych Ameryki. Zdarzały się przypadki, że dzieci podróżowały same, lecz rodzice na nie czekali na terenie USA. Nawet w takich przypadkach dzieci były przesłuchiwane przez pracowników portu Ellis Island²³⁸. Po drugie, w 1938 r. Kongres USA wprowadził ustawę *Fair Labor Standards Act*, lepiej znaną jako *Federal Wage and Hour Law*, którą Sąd Najwyższy uczynił konstytucyjną w 1941 roku²³⁹. Ustawiono wtedy 40-godzinny tydzień pracy z minimalną stawką tygodniową w wysokości 40 centów za godzinę. Ponadto, zakazano pracy dzieciom poniżej 16. roku życia, a dozwolono nieletnim mającym 16 i więcej lat na wykonywanie pracy (oprócz hazardu) w zmniejszonym wymiarze czasowym²⁴⁰.

²³⁷ Jeśli chodzi o pierwszą osobę, która została zarejestrowana w nowo otwartym porcie Ellis Island (1 stycznia 1892 r.), to była nią Annie Moore z irlandzkiego Cork. Będąc pierwszą emigrantką przyjeżdżającą do USA, otrzymała od Komisarza Webersa 10 dolarów. Podróżowała z dwoma braćmi do rodziców, którzy czekali na nią w nowojorskim porcie morskim. B. Moreno, *Ellis Island*, Charleston-Chicago-Porthsmouth-San Francisco: Arcadia Publishing, 2008, s. 17.

²³⁸ B. Moreno, *Children of Ellis Island*, Charleston-Chicago-Porthsmouth-San Francisco: Arcadia Publishing, 2005, s. 4.

²³⁹ W. G. Whittake, *The Fair Labor Standards Act*, New York: Novinka Books, 2003, s. 7-27.

²⁴⁰ The History Place. Child Labor in America 1908-1912, <http://www.historyplace.com/unitedstates/childlabor/about.htm> [dostęp: 1.02.2016].

Z Polskiej Orawy do Ameryki wyjechało wiele dzieci (305 – 12% ogółu migrantów). Porównując wyjazdy Orawian ze słowackiej części Orawy, stwierdzić można, że liczba dzieci była porównywalna. Ze słowackiego Klina dzieci stanowiły ok. 18% ogółu²⁴¹.

Najwięcej emigrantów opuszczających orawskie tereny było w wieku produkcyjnym. Najwięcej wyjechało, w kolejności: 18-latków (213 osób), 17-latków (187), 24-latków (132), 19-latków (123), 25-latków (119) i 20-latków (101). W przedziale wiekowym od 16 do 23 roku życia włącznie wyjechało 922 osób, co stanowiło 36% całej emigracji orawskiej przełomu XIX i XX wieku. Podobna tendencja występowała w przypadku emigracji ze słowackiej Orawy. Tam również najliczniejszą grupą były osoby w wieku wczesnoprodukcyjnym. Ze słowackiego Klina wyjechało 38% całej emigracji pomiędzy 16 a 25 rokiem życia²⁴². Emigranci w następnym przedziale wiekowym (od 24 do 31 lat włącznie) w liczbie 691 osób stanowili 27% całej emigracji. Kolejny przedział wiekowy obejmuje osoby w wieku 32-39 lat. W tej grupie wyjechało 392 osób (15% całej emigracji). W przedziale od 40 do 47 lat wyemigrowało 201 Orawian (8% całej emigracji). Powyżej 48. roku życia opuściło polskie tereny 42 osoby (1,6% wszystkich emigrantów).

Z kolei za najstarszą osobę można uznać Franciszka Skoczyka (Ferenz Skucsik). Miał 98 lat, pochodził z Lipnicy Wielkiej, a do Nowego Jorku dotarł 29 maja 1913 r. Była to jego pierwsza wizyta w USA. Płynął do szwagra mieszkającego w Phoenixville w Pensylwanii. Kolejny najstarszy emigrant miał 77 lat, a pochodził z Chyżnego, to Ignacy Król (Ignaz Kraly). Udał się do kolegi w Chicago. Z Chyżnego też pochodził Josef Liso, mający 76 lat, podróżujący do siostry w Chicago. Obaj przybyli do USA tego samego dnia 27 listopada 1901 r.

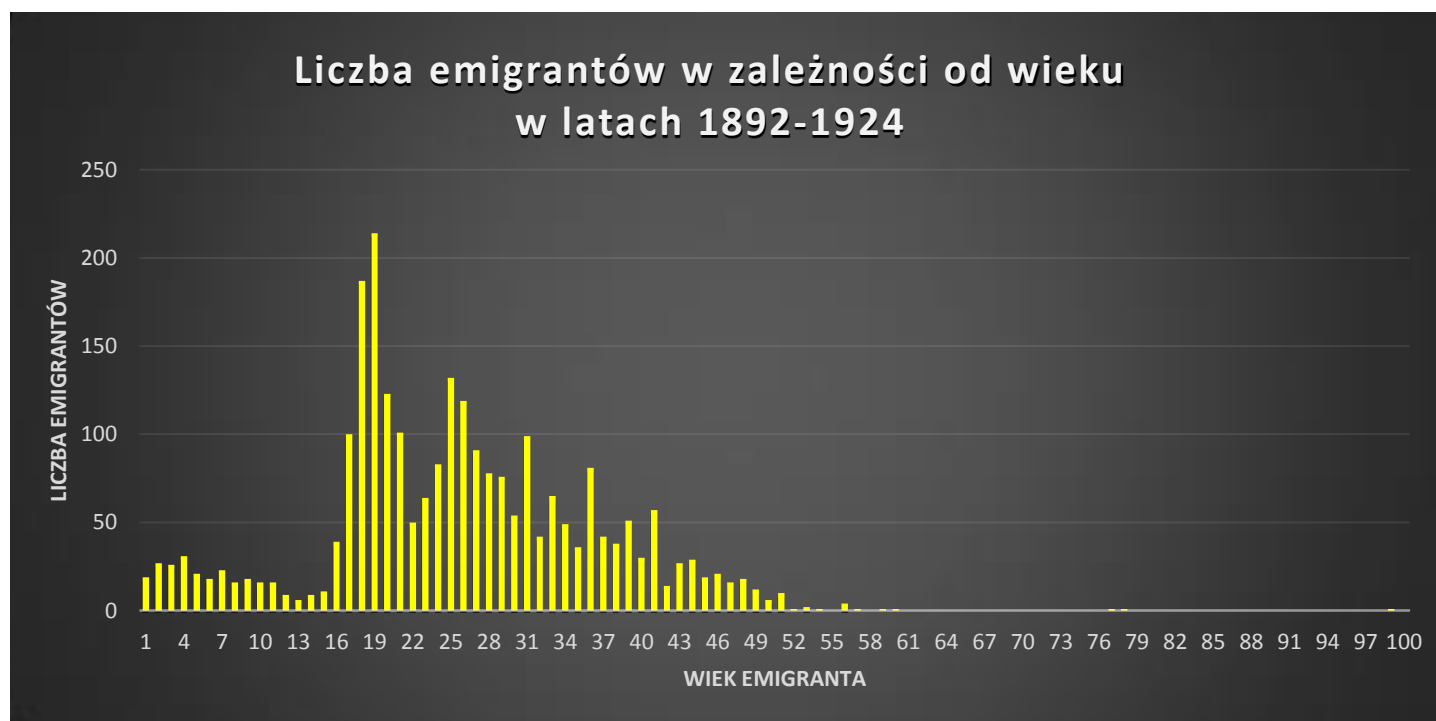
Wykresy od 7 do 19 ukazują wyjazdy emigrantów z poszczególnych orawskich wiosek z podziałem na lata przyjazdu do USA. Wyjechała następująca liczba osób z każdej orawskiej miejscowości: Bukowina Podzkle – 59, Chyżne – 241, Głodówka – 112, Harkabuz – 51, Jabłonka – 712, Lipnica Mała – 118, Lipnica Wielka – 283, Orawka – 78, Piekielnik – 290, Podwilk – 278, Sucha Góra – 58, Zubrzyca Dolna – 89, Zubrzyca Górna – 79. W bazie znajduje się jeszcze 105, które nie można było

²⁴¹ J. Laššuth, *Preh'lad vystaĥovalcov z Kilna do USA v rokach 1900-1924*, „Echo Klina” nr 1/2014, r. VII, s. 16-18.

²⁴² J. Laššuth, *op. cit.*, s. 18.

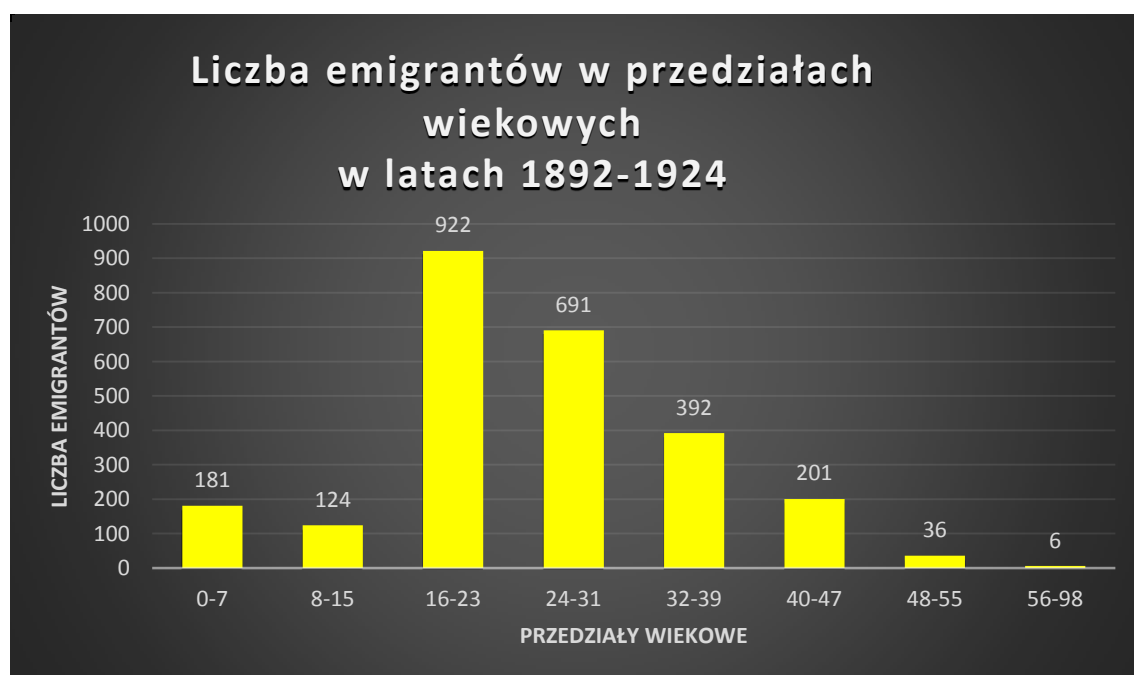
przyporządkować do jednej z wyżej wymienionych wsi, gdyż widniały przy nich ogólne zapisy miejscowości, np. Orawa, Orava, Arva (z węgierskiego) itp.

Wykres 2. Liczba emigrantów w zależności od wieku w latach (1892-1924)

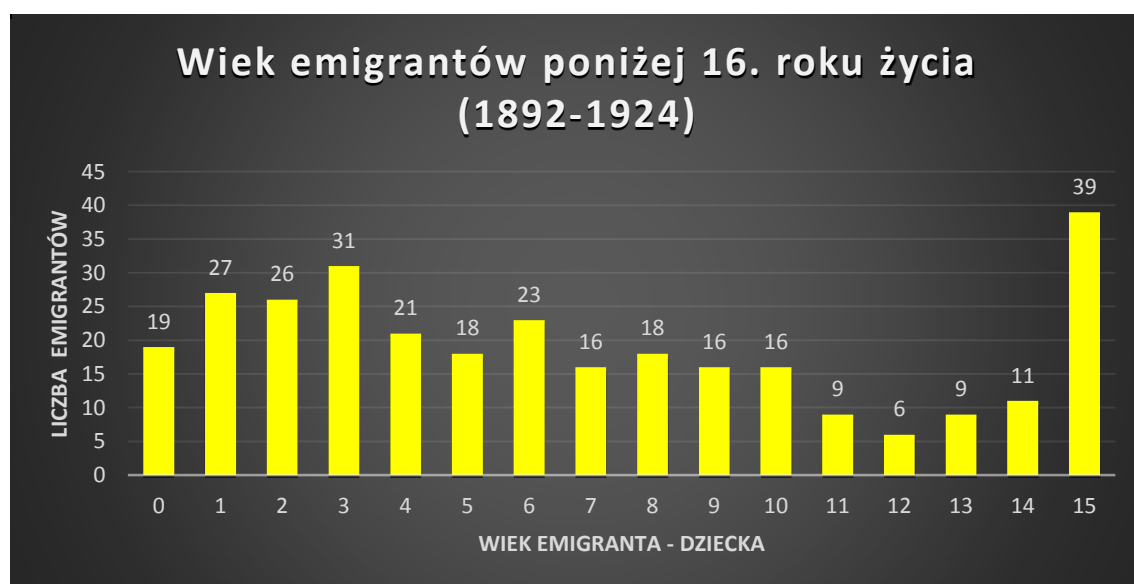
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 3. Liczba emigrantów w przedziałach wiekowych w latach 1892-1924

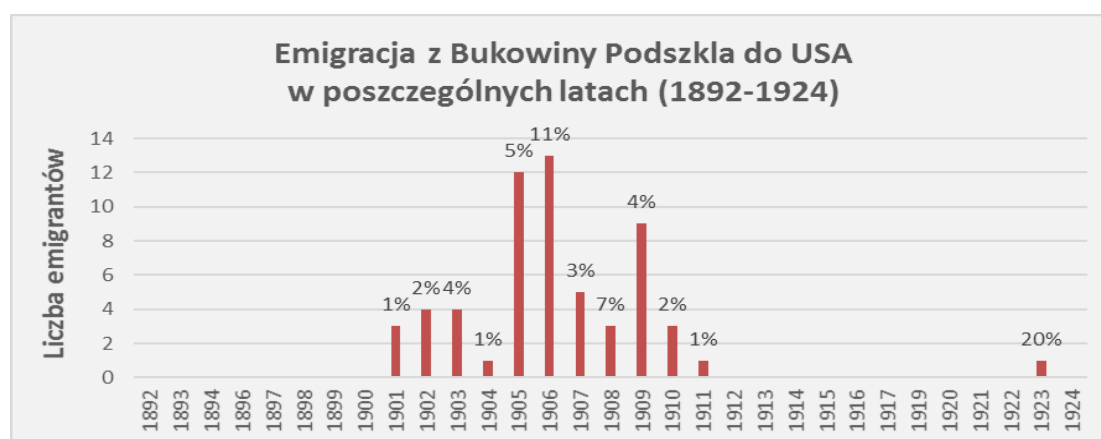
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 4. Wiek emigrantów poniżej 16. roku życia w latach 1892-1924

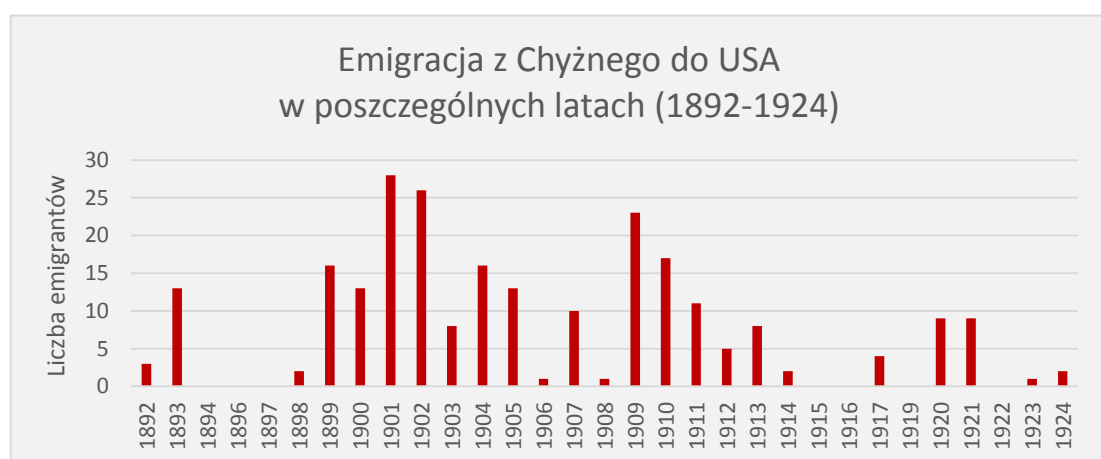
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 5. Emigracja z Bukowiny Podszkła do USA w poszczególnych latach

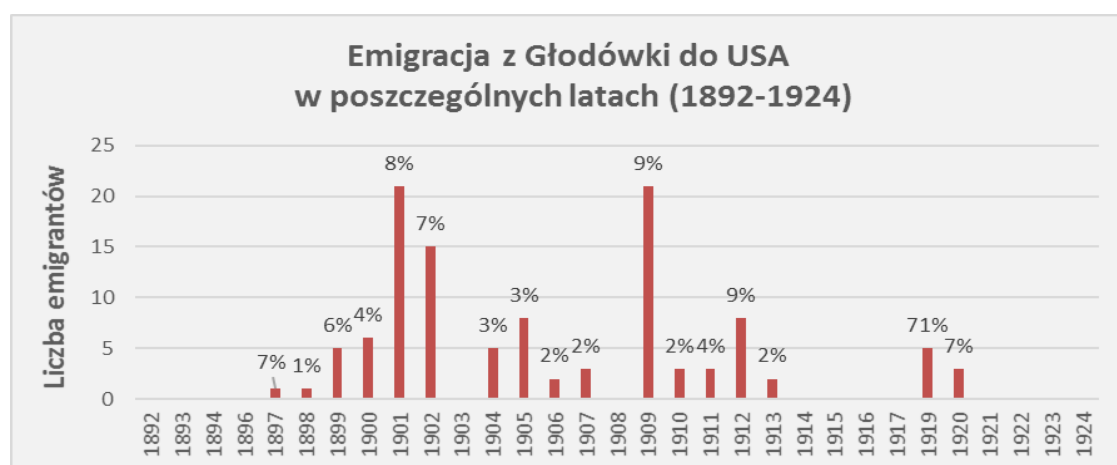
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 6. Emigracja z Chyżnego do USA w poszczególnych latach

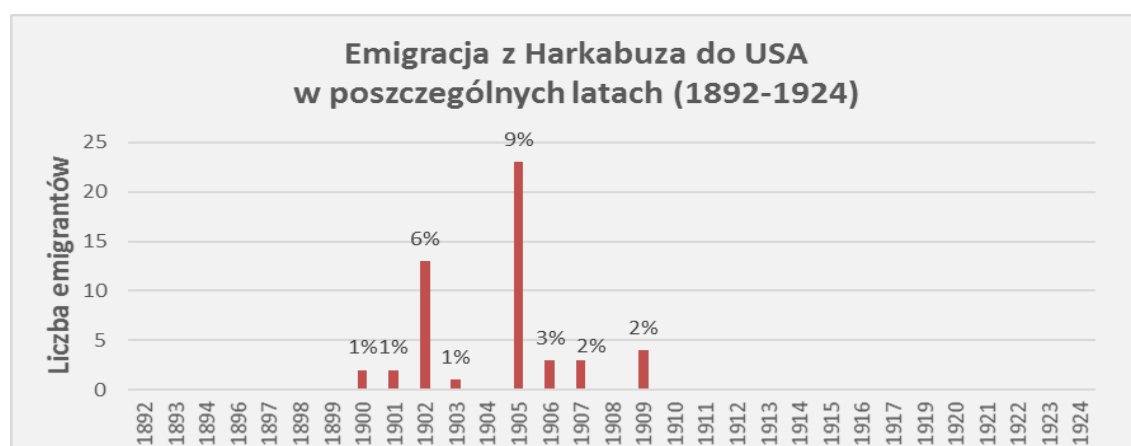
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 7. Emigracja z Głodówki do USA w poszczególnych latach

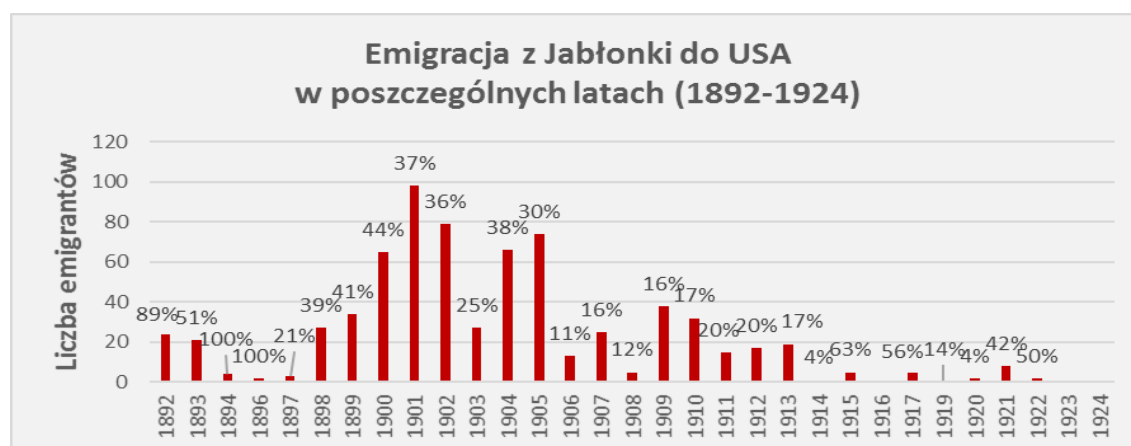
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 8. Emigracja z Harkabuza do USA w poszczególnych latach

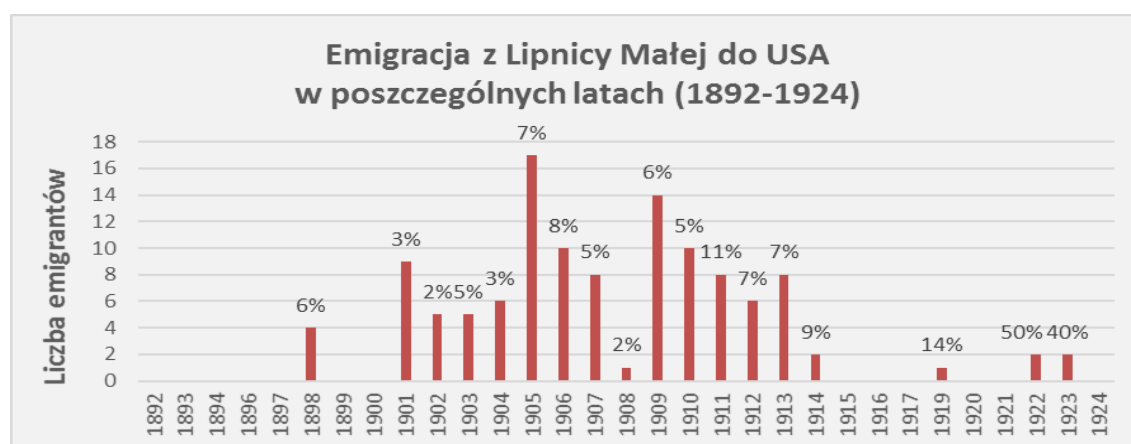
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 9. Emigracja z Jabłonki do USA w poszczególnych latach

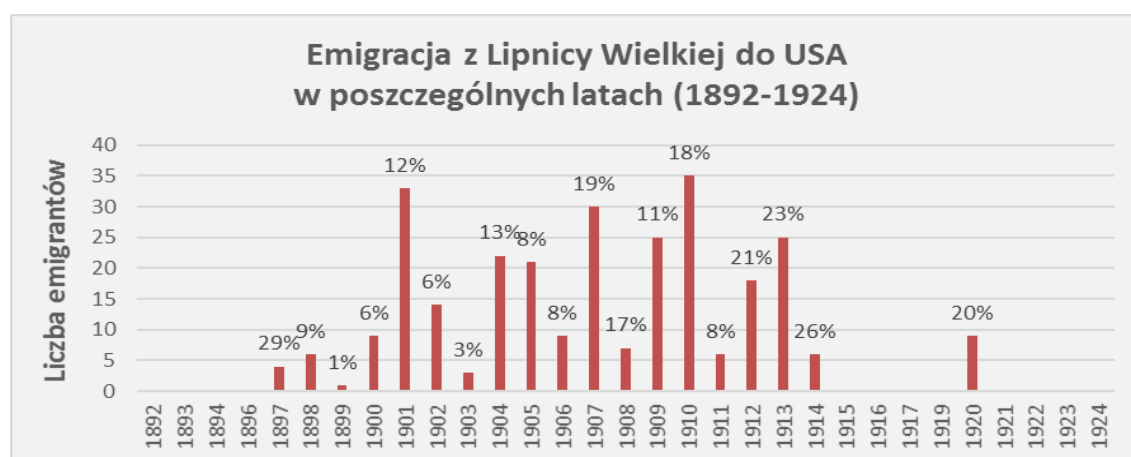
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 10. Emigracja z Lipnicy Małej do USA w poszczególnych latach

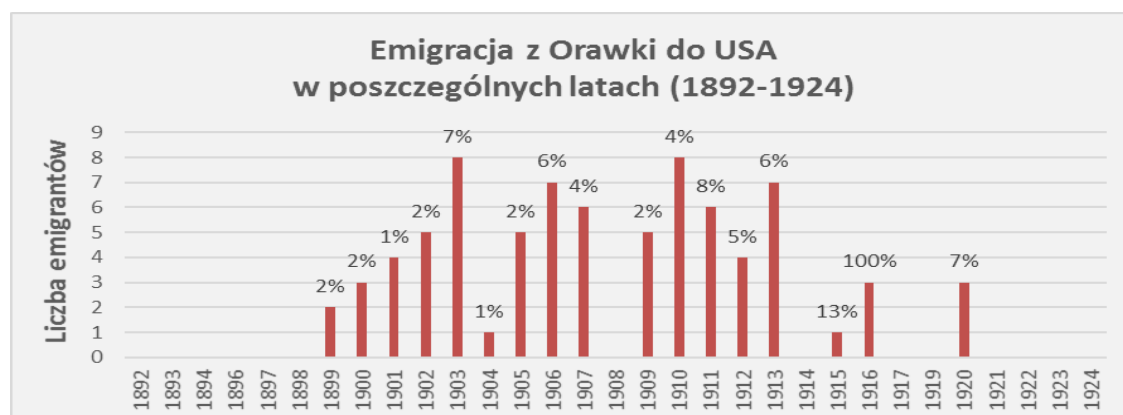
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 11. Emigracja z Lipnicy Wielkiej do USA w poszczególnych latach

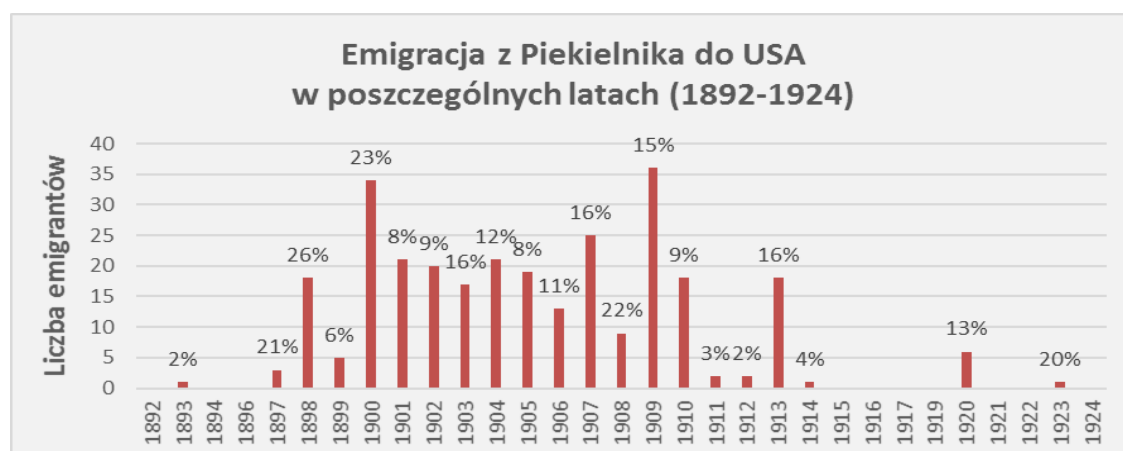
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 12. Emigracja z Orawki do USA w poszczególnych latach

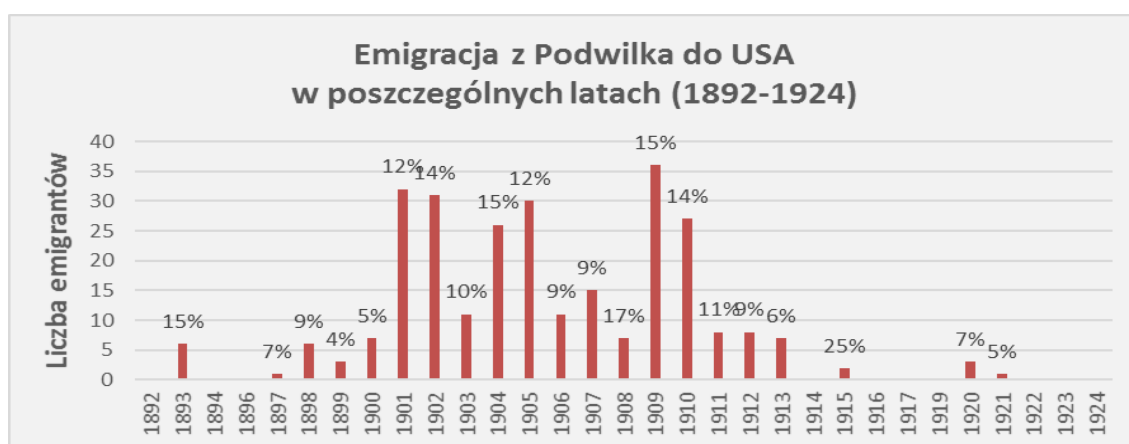
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 13. Emigracja z Piekelnika do USA w poszczególnych latach

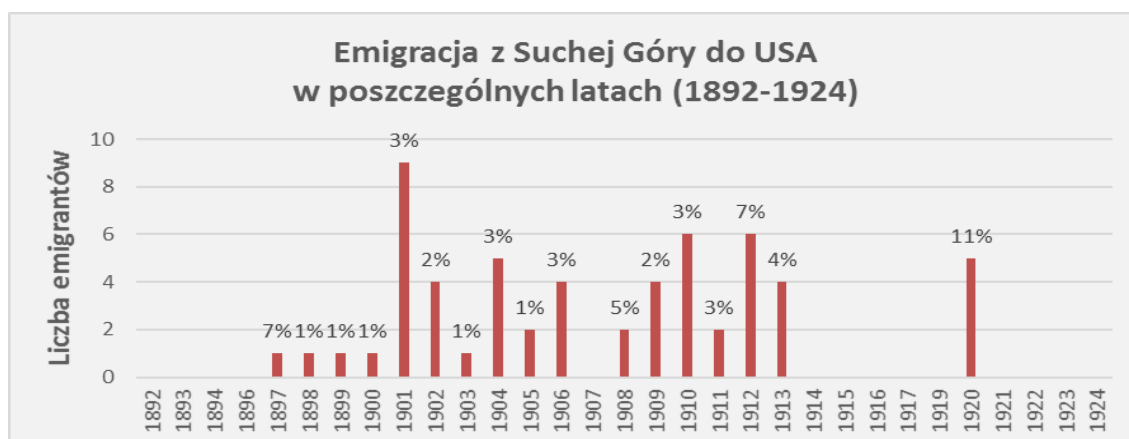
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 14. Emigracja z Podwilka do USA w poszczególnych latach

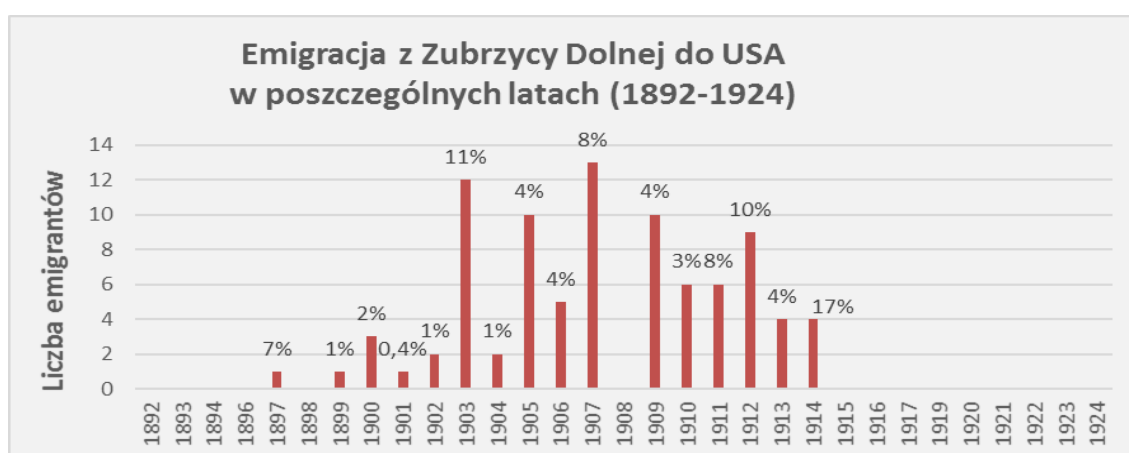
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 15. Emigracja z Suchej Góry do USA w poszczególnych latach

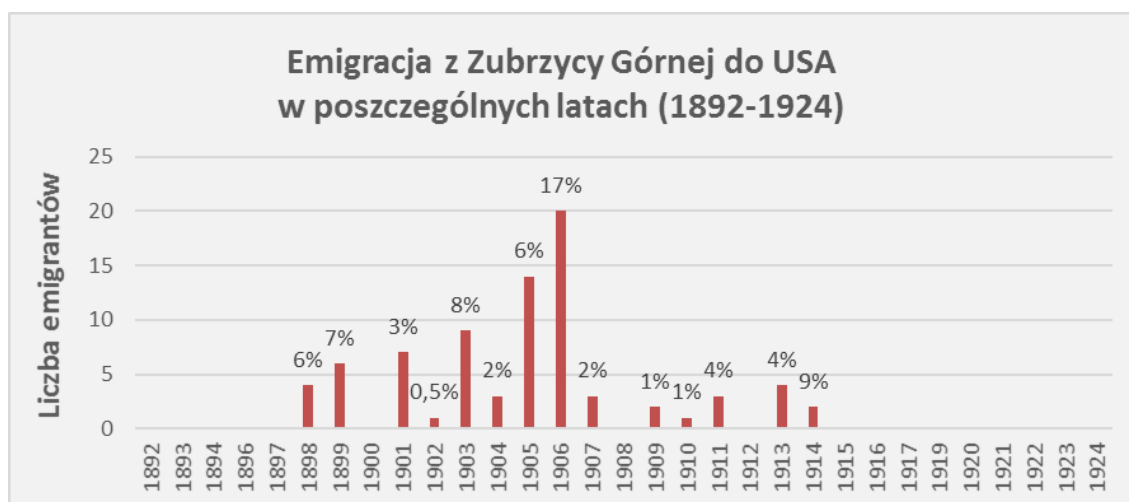
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 16. Emigracja z Zubrzycy Dolnej do USA w poszczególnych latach

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 17. Emigracja z Zubrzycy Górnej do USA w poszczególnych latach

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

1.5.3. Płeć i stan cywilny migrantów

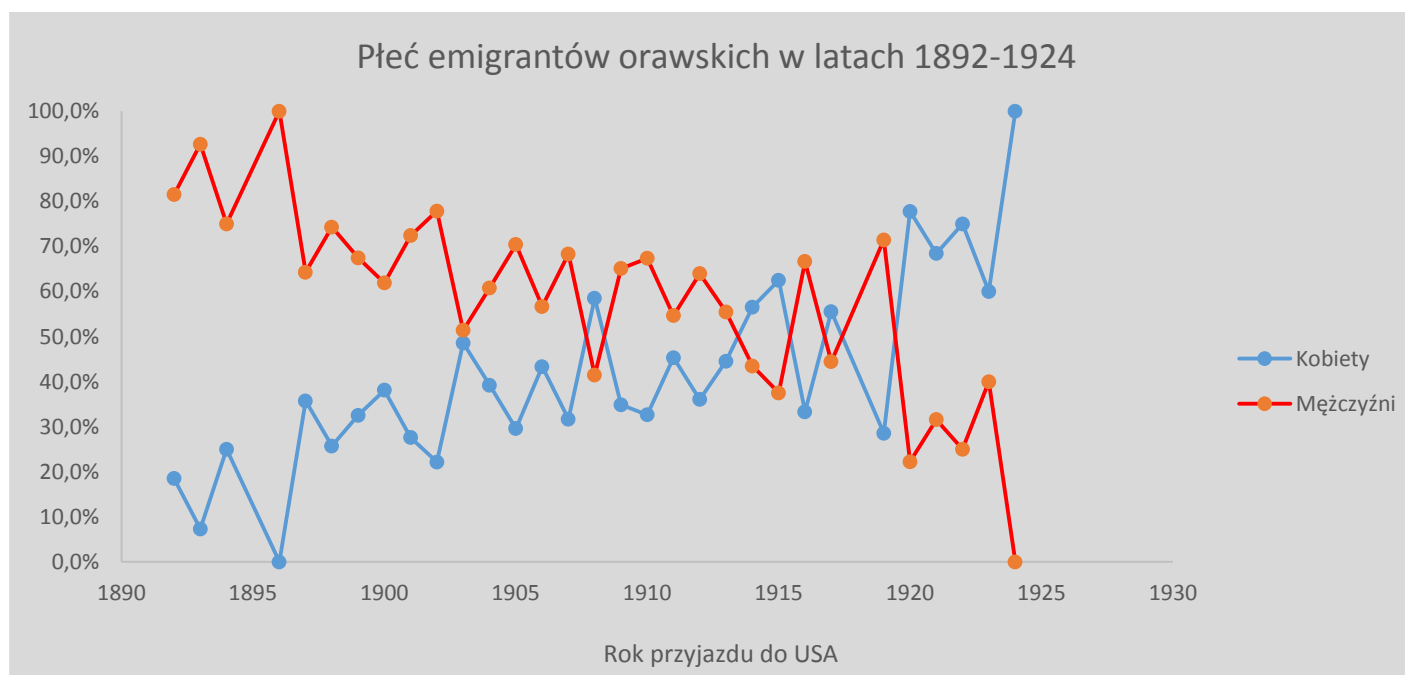
Wśród imigrantów było (wykres 31): kawalerów (33%), żonatych (30%), panien (24%), kobiet zamężnych (10%), wdów (1%), nieokreśleni/nieokreślone emigranci/tki (2%).

Wykres 32 pokazuje, że orawska emigracja była zmaskulinizowana. Mężczyźni stanowili 65% wszystkich emigrujących. Najwięcej wśród nich było kawalerów (33%) oraz mężczyzn żonatych (30%), najmniej wdów (1%). Co ciekawe, nie pojawia się kategoria wdowca.

Zestawiając powyższe dane z tymi dotyczącymi słowackich Orawian przeprowadzonymi przez J. Laššutha można wyciągnąć następujące wnioski: liczba mężczyzn i kobiet była porównywalna. Z Polskiej Orawy wyjechało 63% mężczyzn, a ze słowackiej – 61%; z polskiej części wyemigrowało 35% kobiet, a ze słowackiej – 39%. Występują tutaj także większe różnice. Żonatych mężczyzn z polskiej strony było 30% – ze słowackiej 24% więcej (łącznie 54%). Procent zamężnych kobiet z polskiego obszary wyniósł 10%, a ze słowackiej – 24%. Największa różnica pojawia się przy pannach, gdyż ze strony polskiej wypłynęło ich 24%, a ze słowackiej aż 76%²⁴³.

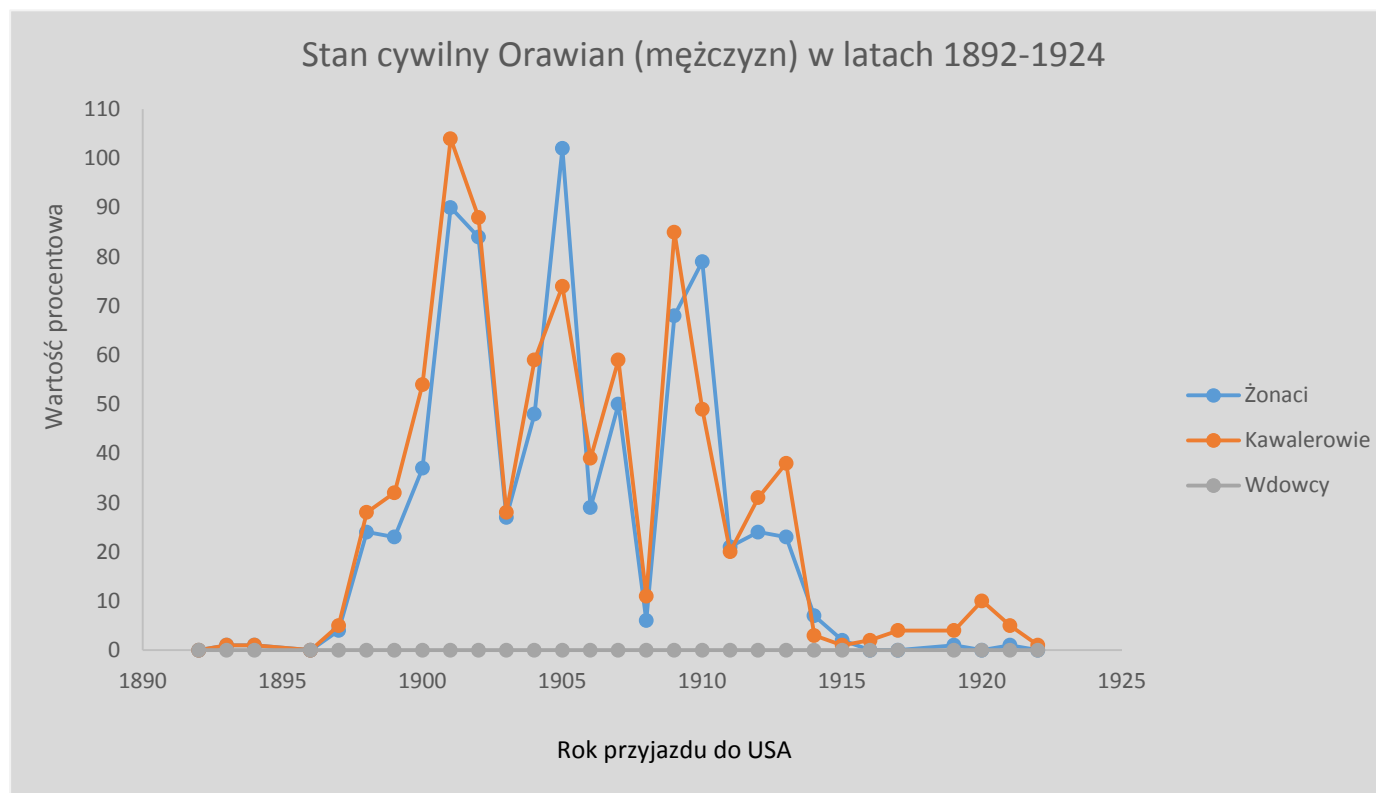
²⁴³ J. Laššuth, *Prehl'ad vystahovalcov z Klina do USA v rokach 1900-1924*, „Echo Klina” nr 1/2014, r. VII, s. 16-18.

Wykres 18. Płeć emigrantów orawskich w latach 1892-1924

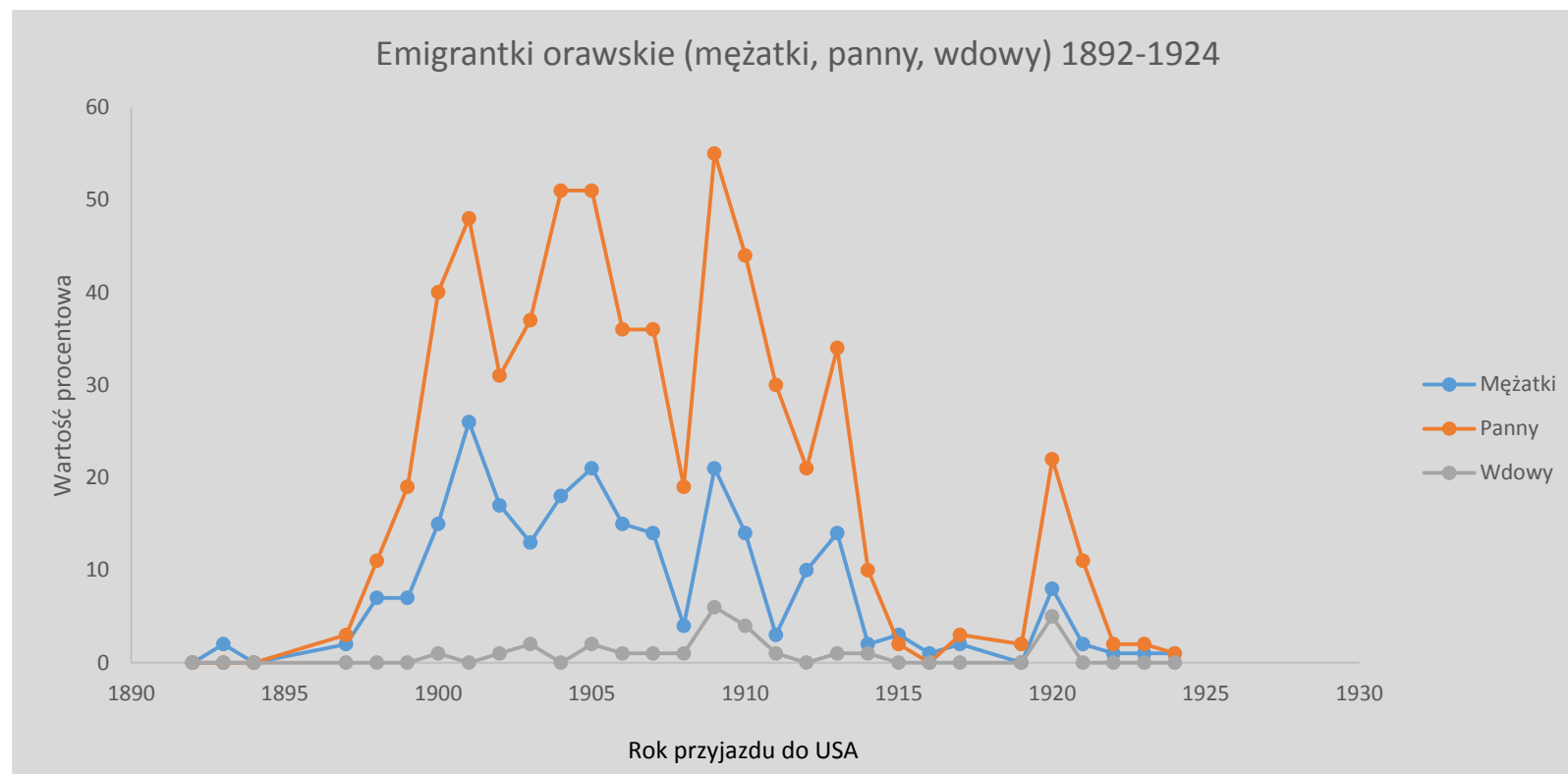
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 19. Stan cywilny Orawian (mężczyzn) w latach 1892-1924

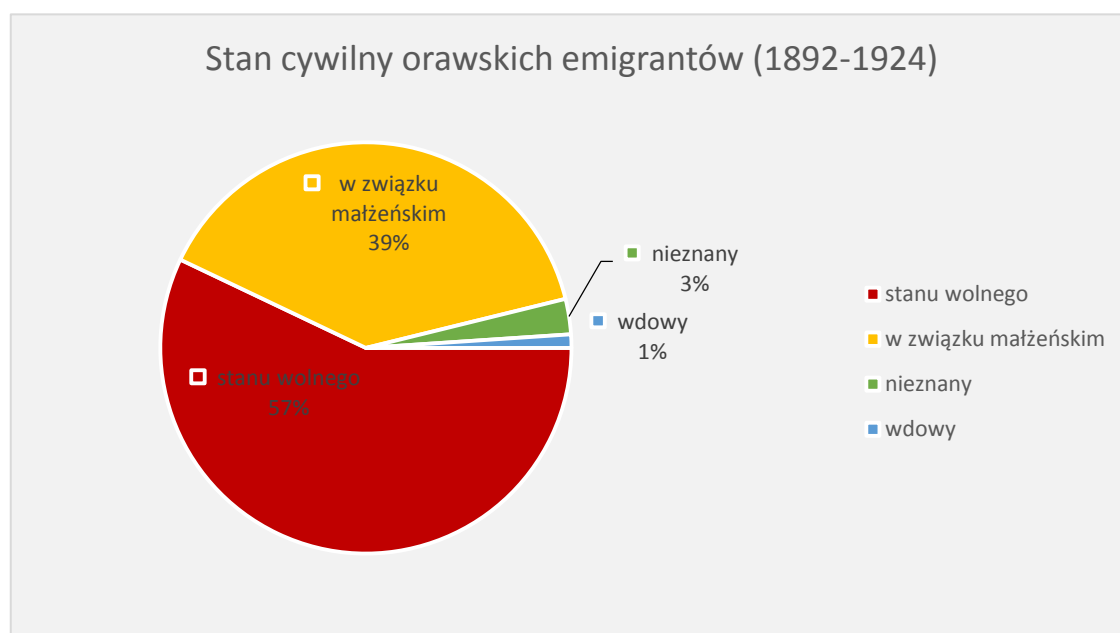
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 20. Emigrantki orawskie (mężatki, panny, wdowy) 1892-1924

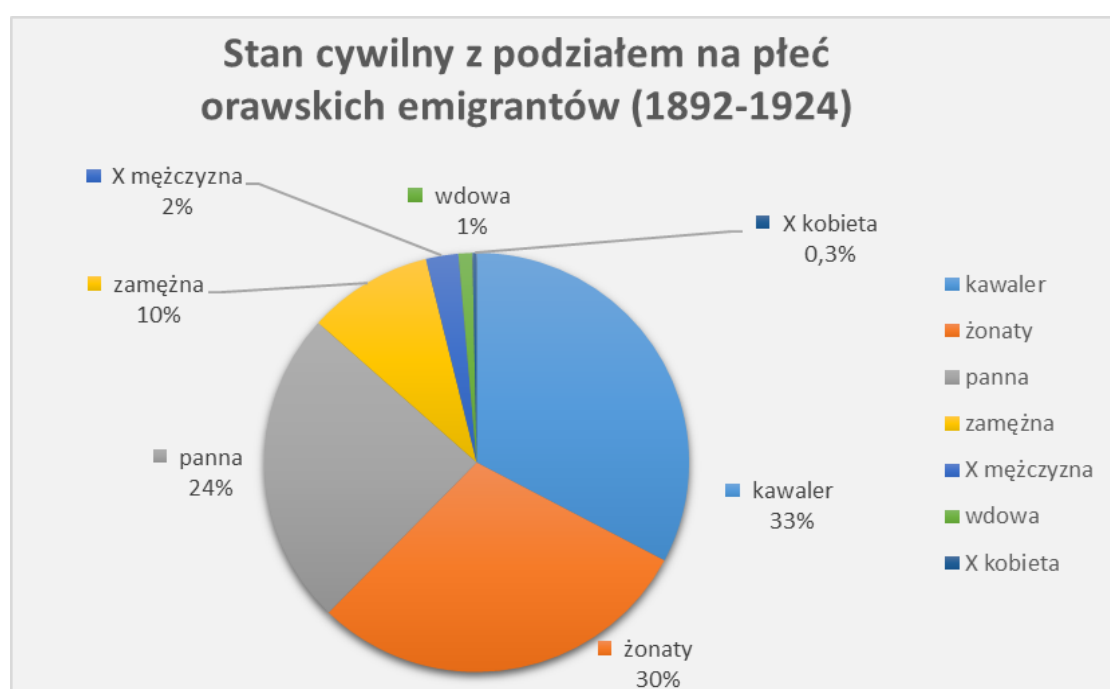
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 21. Stan cywilny orawskich emigrantów (1892-1924)

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 22. Stan cywilny z podziałem na płeć orawskich emigrantów (1892-1924)

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

W okresie 1892-1924 kilkakrotnie liczba kobiet przewyższała liczbę mężczyzn (por. wykres 20). Tak było w roku 1908, gdy wyemigrowało 59% kobiet i 41% mężczyzn (co mogło mieć związek z kryzysem ekonomicznym w USA). Jest to interesujący przypadek, gdyż patrząc na całą emigrację orawską w 1908 r. nastąpił znaczny spadek wyjazdów do Ameryki z tego terenu. Między rokiem 1907 a 1908 odnotowuje się czterokrotne zmniejszenie się wychodźstwa do USA (wykres 1). W tym też roku miała miejsce klęska głodu, co przyczyniło się do zahamowania transkontynentalnych wyjazdów²⁴⁴.

Kolejna zmiana struktury płci imigrantów nastąpiła wraz z początkiem I wojny światowej w 1914 r. Wtedy po raz drugi emigracja kobiet (57%) przewyższyła wychodźstwo mężczyzn (43%). Rok później tendencja nadal utrzymała się, a stosunek procentowy kobiet do mężczyzn określa się na 63:47. Następną zmianę okresu następuje po 1920 r., gdzie kobiety zdominowały mężczyzn. Można to tłumaczyć faktem, że po rozpoczęciu I wojny światowej wystąpiło tzw. łączenie rodzin. Mężczyźni, przede wszystkim żonaci – głowy rodziny, sprowadzali swoje partnerki, by uchronić je od niebezpieczeństwa wojny. Natomiast od początków lat 20. następował powolny schyłek wielkiej emigracji do Ameryki. Emigracja stawała się coraz bardziej sfeminizowana. Przypuszczać można, że kobiety jechały do swych mężów, którzy zadowolili się w amerykańskich miasteczkach i tam widzieli przyszłość swoich rodzin.

Dane dotyczące stanu cywilnego Orawian wskazują, że w głównej mierze Orawę opuszczały osoby stanu wolnego, które stanowiły aż 57% całej emigracji (wykres 21). W związku małżeńskim pozostawało 39%, wdów było zaledwie 1%, nieokreślonych emigrantów – 3%. Nie wyróżnia się innych kategorii (np. rozwiedzionych, w separacji) niż wyżej wymienionych (wykres 22).

Biorąc pod uwagę kobiety-emigrantki, można również zaobserwować interesujące zjawiska. Orawianki wyjeżdżające „za Wielką Wodę” stanowiły nieco ponad 1/3 całej emigracji z Orawy (24 % panny, 10% mężatki i 1% wdowy). Zauważyć można także, że zarówno mężatki, jak i panny wyjeżdżały w podobnym natężeniu (wykres 22). Lata 1901, 1904, 1905 i 1909 były czasem, kiedy kobiety, mające mężów i te będące wolne, emigrowały najchętniej. Jeśli przypatrzyć się wyjazdom samych mężczyzn (wykres 21), można zauważyć podobną tendencję w przypadku kobiet. Kawalerowie i żonaci emigrowali w poszczególnych latach w podobnym stopniu.

²⁴⁴ M. Chmelík, *Výstahoválectvo z Oravy v rokach 1918-1938*, „Zborník Oravského múzea” 2001, nr XVIII, s. 102. Autor wspomina o trzech latach wielkiego głodu na Orawie: 1892, 1907, 1918.

Jedynie cztery wsie można uznać za „modelowe”, w odniesieniu do ogólnej charakterystyki struktury płci i stanu cywilnego emigracji z Orawy. Stan cywilny imigrantów wyglądał następująco: 33% kawalerowie, 30% żonaci, 24% panny, 10% zamężne, 1% wdowy. Z Jabłonki, Lipnicy Wielkiej, Orawki i Piekelnika kolejność była podobna dla ogółu wszystkich wychodźców.

Odsetek kawalerów-migrantów z Jabłonki w porównaniu z ogółem Orawian był taki sam (33%). Jeśli chodzi o żonaty, modelową miejscowością jest Bukowina Podszkle (31%). Najbliżej modelowej wioski wśród panien w zestawieniu z ogółem jest Lipnica Wielka (23%) i Piekelnik (25%).

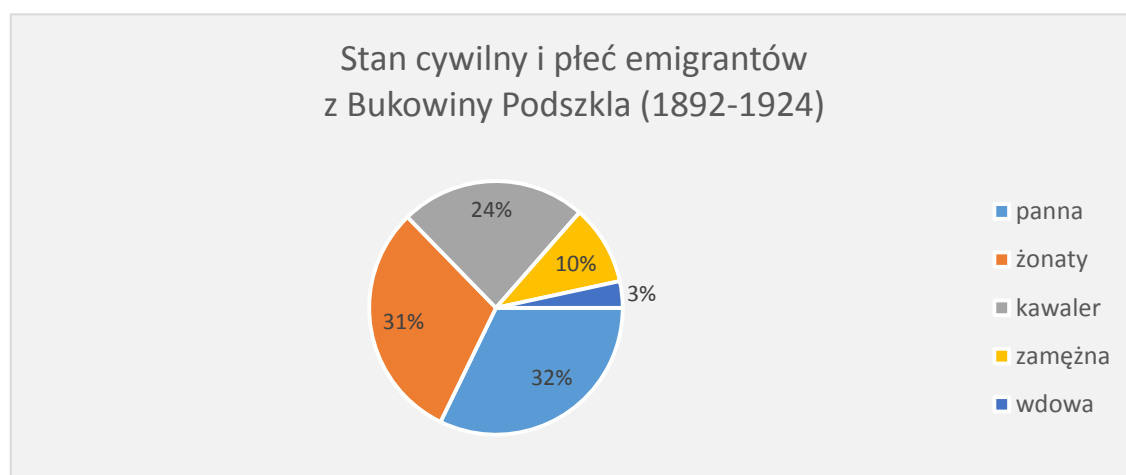
Nie we wszystkich miejscowościach pojawiają się wszystkie kategorie wyjeżdżających. Żadna wdowa nie wyjechała z Chyżnego, Harkabuza, Suchej Góry i Zubrzycy Górnej. Nie odnotowano w tym czasie wyjazdów wdowców.

Najmniej kawalerów było we wsiach: Bukowina Podszkle i Harkabuz – 24%, a najwięcej w Suchej Górze – 41%. Wielkość emigracji żonatyh waha się od 22% (Chyżne) do 47% (Sucha Góra). W przypadku panien różnice są o wiele większe niż w dwóch poprzednich kategoriach. Najmniej panien wyjechało z Suchej Góry (7%), zaś najwięcej z Harkabuza (33%).

Wyjazdy z niektórych miejscowości można określić jako „emigrację żonatyh”. Nadzwyczaj wielu mężczyzn, będących w związkach małżeńskich, wypłynęło do USA z Suchej Góry (47% całej emigracji z tej wsi) i Głodówki (46%). Są to miejscowości, które obecnie nie leżą w obrębie państwa polskiego, a usytuowane są po przeciwległej granicy Orawy z Podhalem.

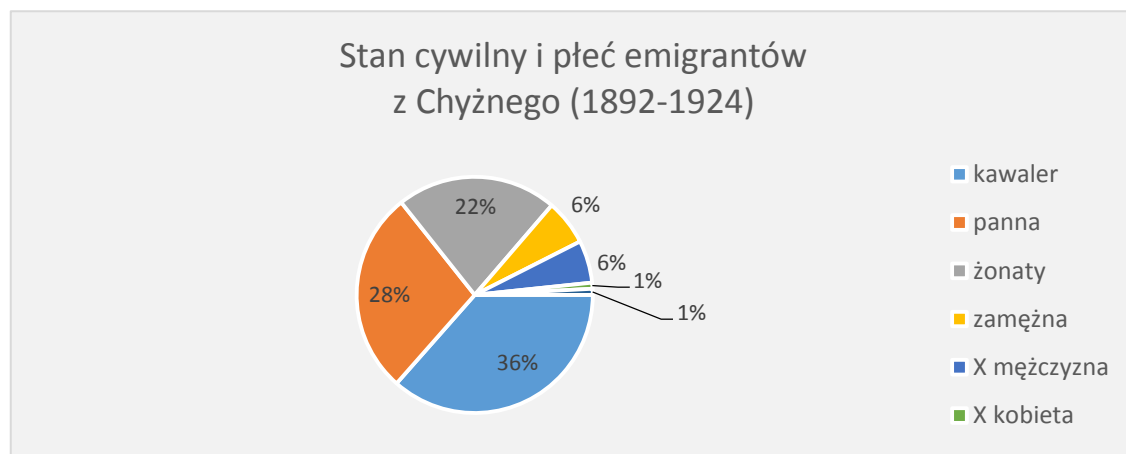
Największa liczba kobiet opuściła trzy wsie. Z Bukowiny Podszkla było ich 32%, z Podwilka 30%, a z Zubrzycy Dolnej 28%. Nasuwa się pytanie, dlaczego emigracja mężczyzn przeważa prawie we wszystkich latach przełomu XIX i XX w. Odpowiedzi można upatrywać w charakterze wyjazdów za chlebem. Rodzinne strony opuszczali najpierw mężczyźni w poszukiwaniu zarobku, a tym samym lepszego życia dla ich rodzin. Znalazłszy odpowiednie warunki do pracy, postanawiali sprowadzić swoje partnerki i potomstwo. Była to klasyczna emigracja łańcuchowa. Jeśli chodzi o kobiety, natężenie ich wyjazdów przypada na początek dwudziestego stulecia, niedługo po rozpoczęciu II Wielkiej Orawskiej Emigracji. Kierowano się do USA ze względu na przebywających tam mężów czy ojców.

Wykres 23. Stan cywilny i płeć emigrantów z Bukowiny Podzskła (1892-1924)

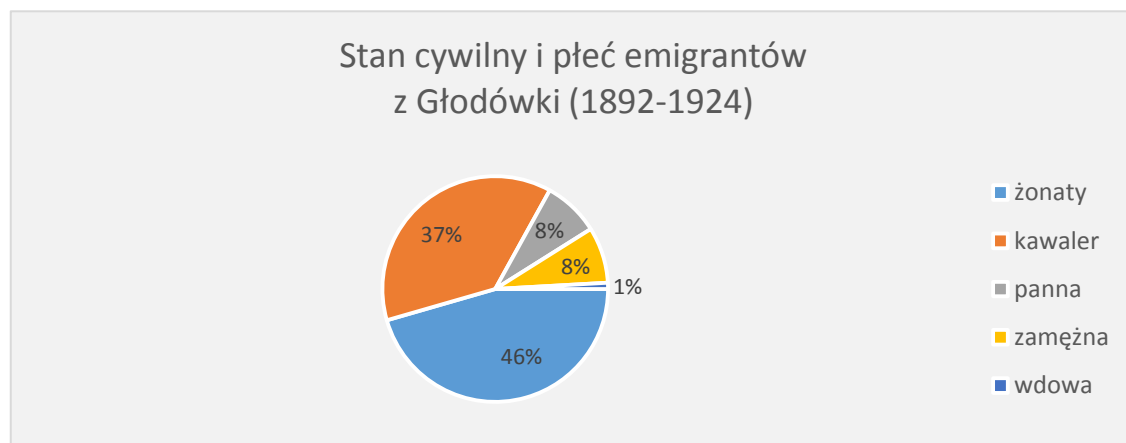
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 24. Stan cywilny i płeć emigrantów z Chyżnego

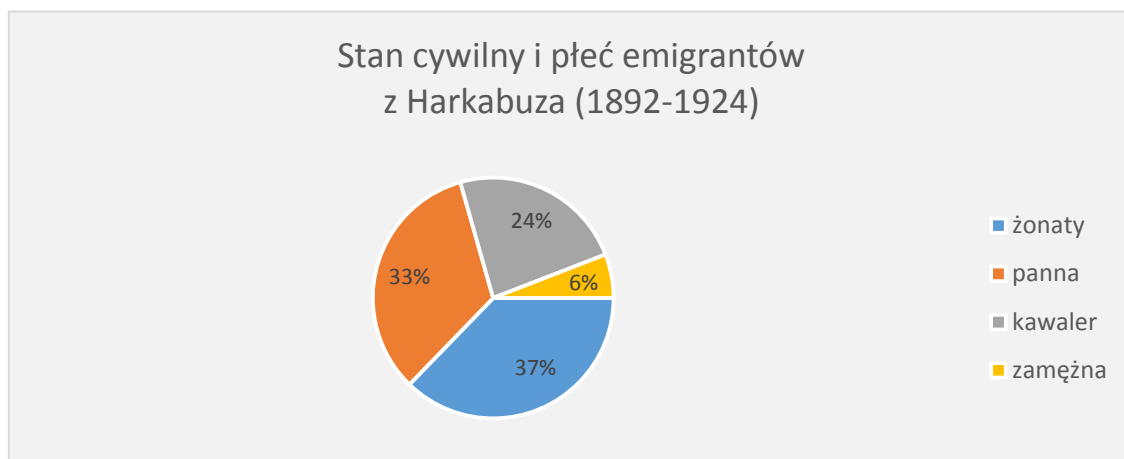
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 25. Stan cywilny i płeć emigrantów z Głodówki

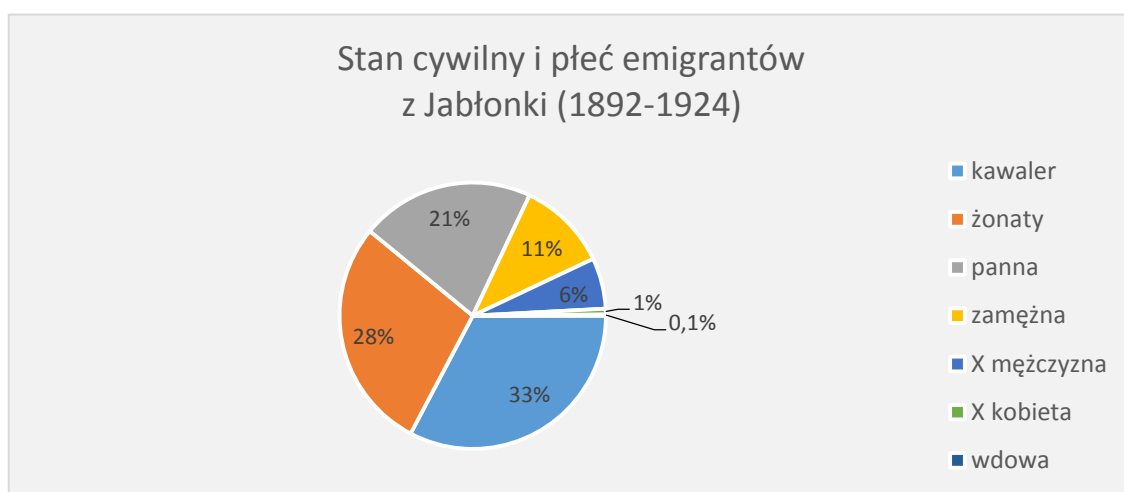
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 26. Stan cywilny i płeć emigrantów z Harkabuza

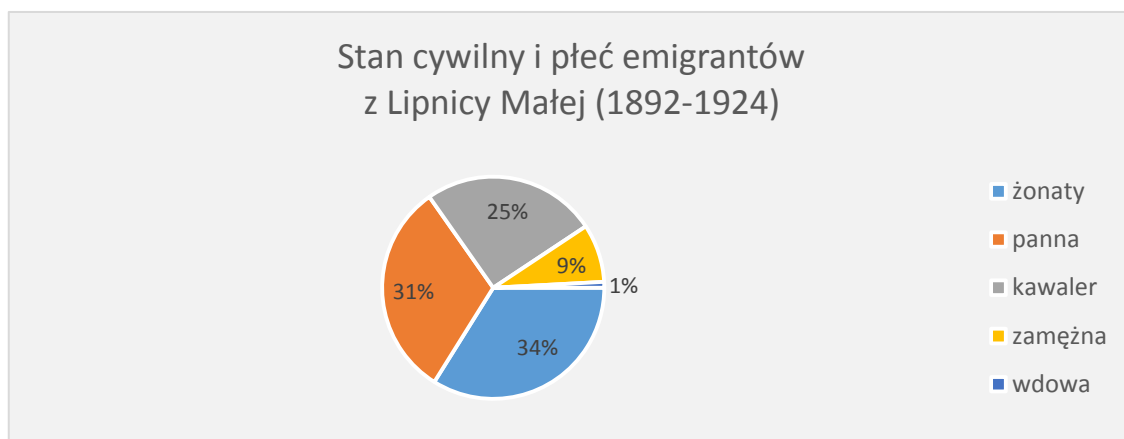
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 27. Stan cywilny i płeć emigrantów z Jabłonki

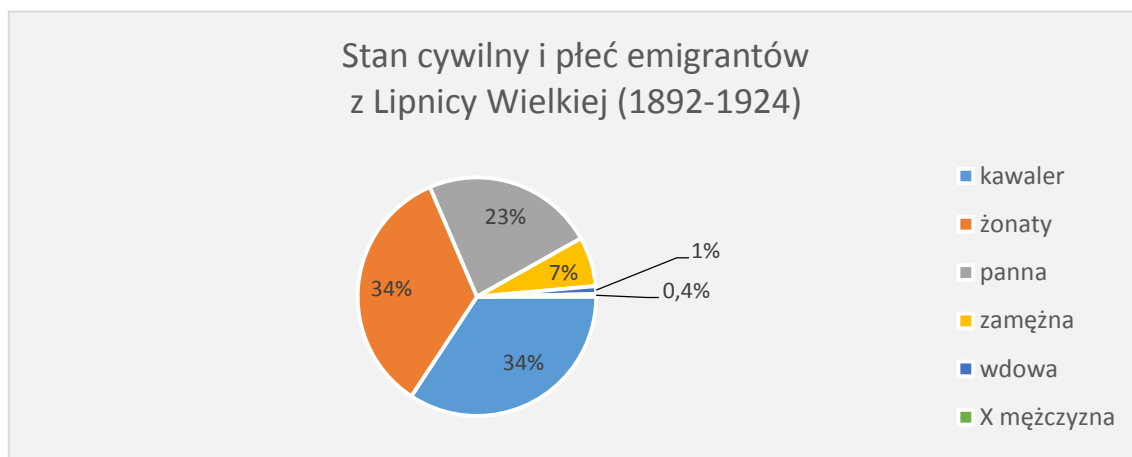
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 28. Stan cywilny i płeć emigrantów z Lipnicy Małej

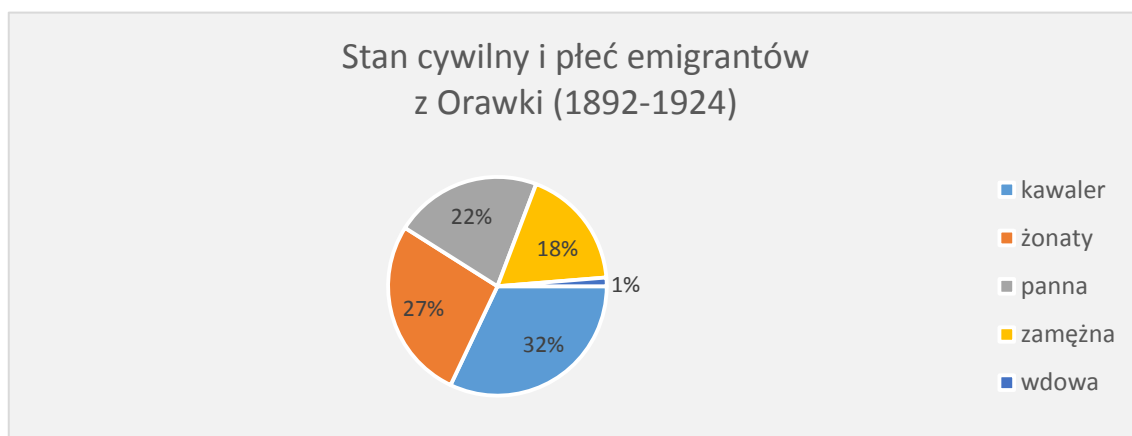
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 29. Stan cywilny i płeć emigrantów z Lipnicy Wielkiej

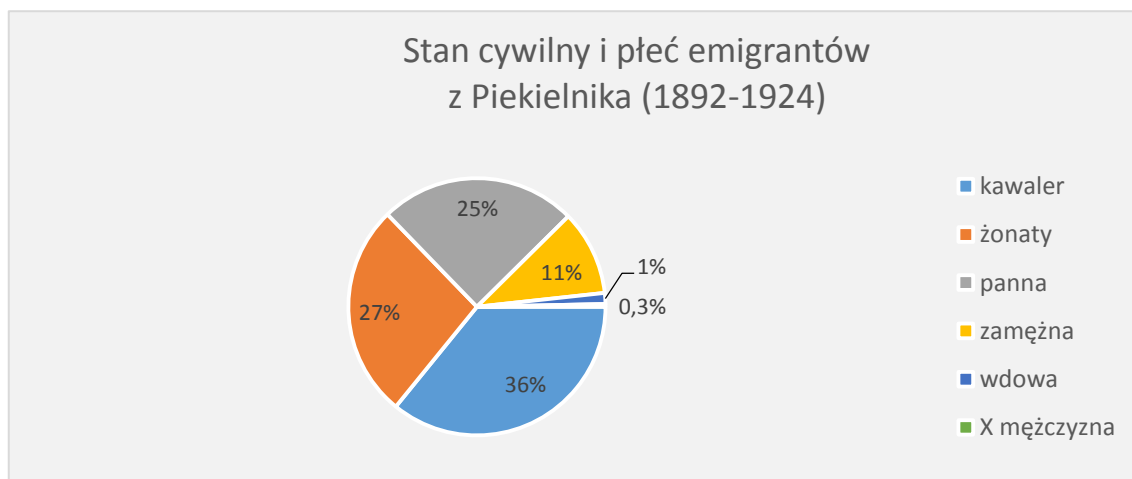
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 30. Stan cywilny i płeć emigrantów z Orawki

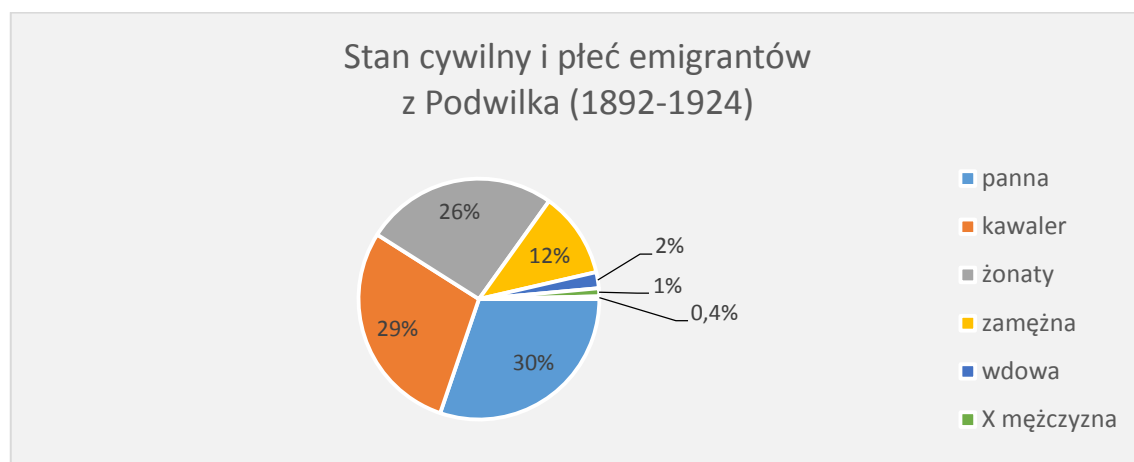
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 31. Stan cywilny i płeć emigrantów z Piekelnika

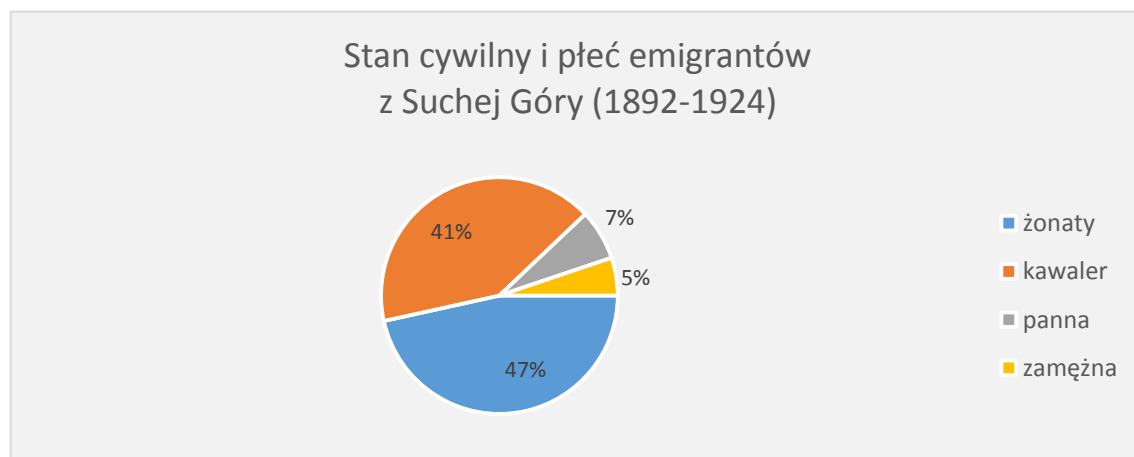
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 32. Stan cywilny i płeć emigrantów z Podwilka

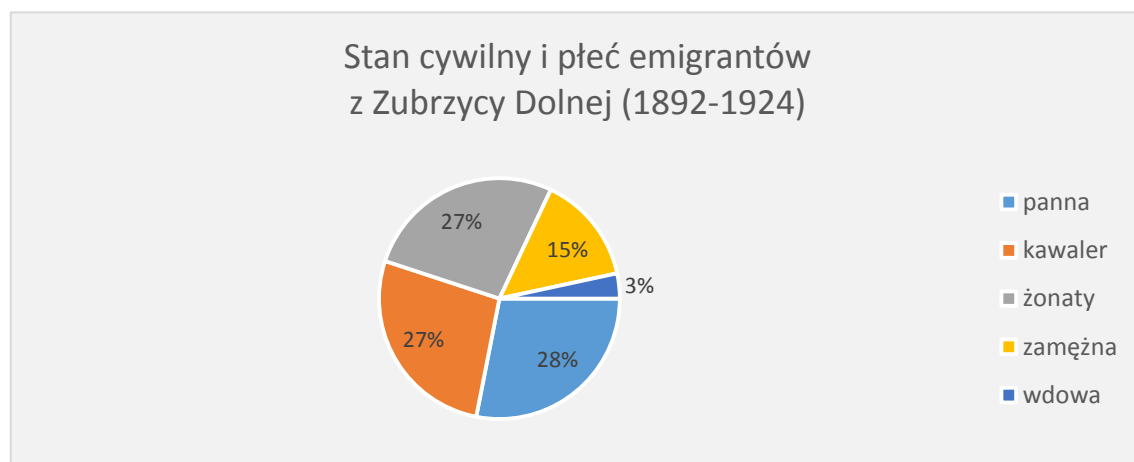
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 33. Stan cywilny i płeć emigrantów z Suchej Góry

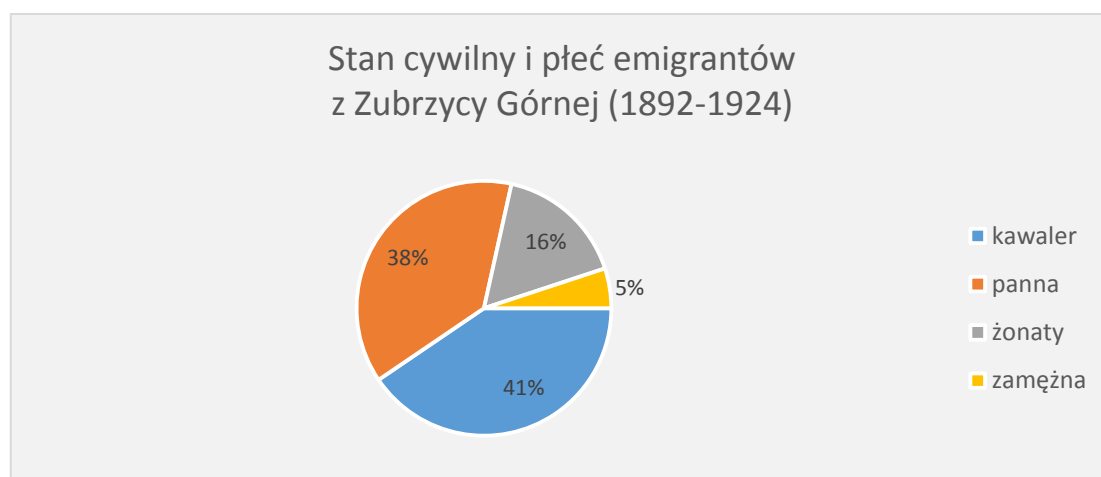
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 34. Stan cywilny i płeć emigrantów z Zubrzycy Dolnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 35. Stan cywilny i płeć emigrantów z Zubrzycy Górnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

1.5.4. Tożsamość narodowa

Tożsamość narodowa jest jednym z czynników, który pomaga w identyfikacji emigrantów z Orawy przełomu XIX i XX wieku. To z pewnością kwestia intrygująca zarówno badaczy słowackich, jak i polskich. Wiele tu elementów spornych, zideologizowanych oraz politycznych. Część historyków przyznaje, że Orawa niegdyś była słowacka²⁴⁵. Są tacy, którzy uważają jednak inaczej²⁴⁶.

Choć dziś Polska Orawa zamieszkiwana jest niemalże w całości przez ludność pochodzenia polskiego²⁴⁷, występują na tym terenie także osoby należące do mniejszości słowackiej²⁴⁸.

²⁴⁵ Por. M. Milica Majeriková-Molitoris, *Vojna po vojne. Severný Spiš a horná Orava v rokoch 1945-1947*, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2013; por. M. Milica Majeriková-Molitoris, *Kto osídlil Hornú Oravu?*, [w:] *Tajné Dejiny Hornej Oravy*, red. M. Milica Majeriková-Molitoris, L. Molitoris, M. Smonderek, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012, s. 19-23; por. L. Molitoris, *Orava prvýkrát v Poľsku*, [w:] *Tajné Dejiny Hornej Oravy*, red. M. Milica Majeriková-Molitoris, L. Molitoris, M. Smonderek, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012, s. 37-41; por. M. Smondek, *Slováci na Hornej Orave v Súčasnosti*, [w:] *Tajné Dejiny Hornej Oravy*, red. M. Milica Majeriková-Molitoris, L. Molitoris, M. Smonderek, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012, s. 49-55; por. J. Kwiek, *Z dziejów mniejszości słowackiej na Spisz i Orawie w latach 1945-1947*, Kraków: Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2002; por. P. Matula, *Prinavrátienie severného Spiša, Oravy a Kysúc Slovensku v septembri 1939 na stránkach slovenskej tlače*, [w:] *Nepokojná hranica*, Kraków: Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2010, s. 53-74; por. M. Garek, *Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945-1947*, Kraków: Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2007, s. 149-157.

²⁴⁶ Por. E. Orlof, *Orawa i Spisz w latach 1918-1920*, [w:] *Spisz i Orawa w 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. T. M. Trajdos, Kraków: „Secesja”, 1995, s. 11-24; por. J. M. Roszkowski, *Rola Kościoła na Spisz i Orawie w podtrzymywaniu polskości oraz słowakizacji (od średniowiecza do współczesności)*, [w:] *Spisz i Orawa w 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. T. M. Trajdos, Kraków: „Secesja”, 1995, s. 25-28; por. T. M. Trajdos, *Daremné starania – Władysław Semkowicz wobec granicy polsko-słowackiej 1938-1939*, [w:] *Spotkania orawskie. Materiały z sesji naukowych 1987-1990*, red. Cz. Rybotycki, Zubrzyca Górna: Muzeum-Orawski Park Etnograficzny, 1995, s. 57-59; por. J. Zieliński, *Spisz i Orawa w latach 1918-1945*, [w:] *Podhale w czasie okupacji 1939-1945*, red. J. Berghauzen, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 1972, s. 157-183; por. J. Stopka, *Podział administracyjny Orawy na przestrzeni lat 1920-1995*, [w:] *Spisz i Orawa w 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. T. M. Trajdos, Kraków: „Secesja”, 1995, s. 53-56.

²⁴⁷ M. Skawiński, *Zróźnicowanie ruchu i struktur ludności a podstawowe czynniki podziału słowackiej Orawy*, „Rocznik Orawski” 2001, r. III, s. 80.

²⁴⁸ Działa także prężnie Towarzystwo Słowaków w Polsce (TSP) z siedzibą w Krakowie. W 2016 r. zorganizowane zostaną XXIII Dni Kultury Słowackiej w Małopolsce. Część uroczystości obędzie się, jak miało miejsce w poprzednich latach, w orawskich miejscowościach. Ponadto, w Jabłonce w Zespole Szkół Ogólnokształcących młodzież w niektórych klasach uczestniczy w zajęciach z języka słowackiego, a także przystępuje do egzaminu maturalnego w tym języku. Poza tym, można uczestniczyć w mszy świętej, odprawianej w Jabłonce o godz. 8 w niedzielę w kościele parafialnym Przemienienia Pańskiego: Towarzystwo Słowaków w Polsce, <http://www.tsp.org.pl/msza-sw.-w-jezyku-slowackim,20.html> [dostęp: 14.02.2016].

TSP działa przy wsparciu finansowym rządu polskiego z dotacji dla mniejszości narodowych: R. Kantor, *Kilka uwag o sytuacji mniejszości narodowych w Polsce a szczególnie o finansowaniu ich organizacji kulturalnych*, „Orawa” 1991, nr 9-14 (VI), s. 25-27.

Marek Skawiński dowodzi, że proces osadniczy doprowadził do wykrystalizowania się na terenie Orawy dwóch obszarów etnicznych: polskiego i słowackiego. Można wyodrębnić kilka faz procesu zasiedlania Orawy i wytworzenia się tożsamości narodowościowej²⁴⁹.

Pierwsza przypada na okres od połowy XIII do końca XV w. Wtedy założono na prawie wołoskim trzy miasta i 29 miejscowości. Zasiedlano tereny Dolnej Orawy. Żył tu również ludność etnicznie niemiecka, która szybko się asymilowała. Osadnictwo przebiegało z południowego zachodu na północ w górę rzeki Orawy. Na Górnej Orawie powstały dwa miasta: Twardoszyn (Tvrdošín) i Trzciana (Trstná). Polska Orawa nie należała wówczas do całego komitatu orawskiego. Ziemie te użytkowane były w pewnej części przez pasterzy (*wolorzy* – gwarowo) podhalańskich. Jak wskazuje autor, szereg faktów pozwala uznać ten obszar jako część składową Królestwa Polskiego²⁵⁰.

Druga faza osiedleńcza nastąpiła od połowy XVI wieku. do połowy XVIII wieku w obrębie Zamku Orawskiego. Środkową część komitatu orawskiego tworzyli Słowacy i częściowo Polacy, którzy ulegli wpływom słowackim. Natomiast północna część Orawy zasiedlana została była przez osadników z ziem Rzeczypospolitej: ziemi żywieckiej, suskiej, jordanowskiej i podhalańskiej. Polski charakter etniczny, jak i językowy zostały utrzymane²⁵¹.

Kolejny etap osadniczy przypada na koniec wieku XIX. Polacy, zamieszkujący większe orawskie miejscowości, m.in. Namiestów (Namestovo) i Trzcianę (Trstná), ulegli zasymilowaniu się z lokalną ludnością. Końcem XIX w. na tereny obecnej Polskiej Orawy przybywali liczni osadnicy z Galicji, najczęściej z sąsiedniego Podhala. W tym czasie następowały próby popularyzowania kultury słowackiej wśród ludności polskiej. Pomimo polskiego językowego i kulturowego charakteru, mieszkańcy ulegali słowackim wpływom. Dzięki akcji „budzicielskiej” na Polskiej Orawie przywrócono polski charakter. Nie udało się tego zrobić w części słowackiej²⁵².

²⁴⁹ M. Skawiński, *op. cit.*, s. 74-78.

²⁵⁰ *Ibidem*; por. T. M. Trajdos, *U progu XVI wieku: Babia Góra w granicach Polski?*, „Orawa” 1992, nr 17-18 (I), s. 28-29.

²⁵¹ *Ibidem*.

²⁵² J. M. Roszkowski, *Rola Adoriana Divéky’ego w polskiej akcji „budzicielskiej” na Górnych Węgrzech 1910-1920*, „Rocznik Orawski” 1998, r. II, s. 33-48; por. R. M. Remiszewski, „Co my za jedni” – *Dzieje i znaczenie publikacji*, „Rocznik Orawski” 2007, r. VI-VII, s. 163-169; por. W. Pilarczyk, *70-lecie ustalenia południowej granicy Polski – przyłączenie części Orawy i Spisza do Macierzy*, „Orawa” 1991, nr 9-14 (VI), s. 15-21; por. R. Kowalski, *Prace polsko-słowackiej Komisji Delimitacyjnej w świetle sprawozdania dr Henryka Szatkowskiego z grudnia 1938 r.*, „Almanach Nowotarski” 2002, nr 6, s. 58-71;

Archiwum Ellis Island pokazuje jeszcze inne oblicze przynależności narodowej ludzi wywodzących się z Orawy. Biorąc pod uwagę kraj, z którego Górale wyjeżdżali, wyodrębniono sześć państw wychodźstwa orawskiego (wykres 38). Przeważająca większość osadników spod Babiej Góry wyemigrowała z Węgier (90%). Następnym krajem zapisanym w dokumentach jest Austria (5,6%), która *de facto* może być utożsamiana z Węgrami z racji istnienia Austro-Węgier w owym czasie. Zapis państwa czechosłowackiego znajdziemy u 2% ogółu wyjeżdżających, 1,6% – z Polski, 0,4% ze Stanów Zjednoczonych Ameryki i zaledwie 0,2% – ze Słowacji.

Przed Wielką Wojną tereny Polskiej Orawy były pod jurysdykcją monarchii austro-węgierskiej. Ówczesna społeczność orawska posługiwała się językiem polskim, albo gwara orawską, jednakże oficjalne dokumenty, modlitewniki czy nauka w przydomowych szkołach odbywała się po węgiersku. Miało to związek z polityką madziaryzacji na tych terenach. Ponadto, rejestratorzy w Ellis Island mieli tendencje do zapisywania przybyszów z Monarchii Austro-Węgier niezależnie od ich deklaracji. Było to możliwe dzięki hegemonii austro-węgierskiej i ich silnym wpływom na tworzących cenzusy w USA, na podstawie których przyporządkowano emigrantów do danej grupy narodowej²⁵³. Stąd nie może dziwić fakt, że statystyki przypisują aż 95,6% Orawian do Austro-Węgier. Widoczna jest też podobna liczba emigrantów deklarujących obywatelstwo polskie, słowackie bądź czechosłowackie (ok. 2%). Górale, ujęci w spisie, którzy potwierdzili pochodzenie polskie, czy słowackie/czechosłowackie, wyjeżdżali po zakończeniu I wojny światowej, kiedy przywrócono Polskę na mapy świata oraz utworzono Czechosłowację.

Po raz pierwszy nazwa Polski pojawia się w spisie 14 lutego 1912 r. przy osobach dwóch emigrantek: Gohanny Wojciak i Maryi Pickarozyk z Podwilka. Pierwszy raz nazwę Czechosłowacja zauważa się przy Piekelnicy – Janie Basistym, który wjechał do USA 5 maja 1904 r. Nazwy tego państwa pojawiają się w spisach dotyczących pojedynczych emigrantów: w roku 1905 (1 osoba), 1908 (2 osoby), 1909 (6 osób). Zauważa się tutaj pewną nieścisłość, gdyż oficjalnie państwo czechosłowackie powstało 28 października 1918 roku na mocy dokumentu sporządzonego przez

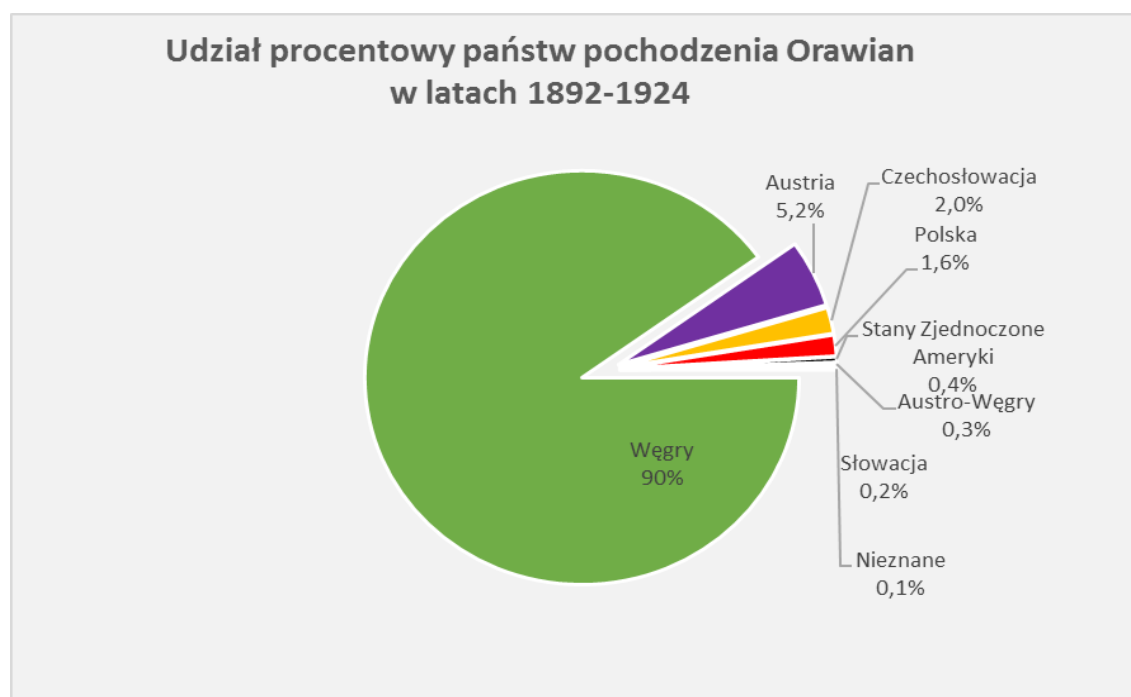
por. Gotkiewicz Marian, „*Wspomnienia słowackie*” – ciąg dalszy – fragmenty dotyczące pierwszych lat niepodległościowych na przyłączonych kresach południowych, „Almanach Nowotarski” 2000/2001, nr 5, s. 126-137.

²⁵³ A. Steidl, *Managing Migrants' Identities with Population Censuses. The Representation of <Races> and <Nationalities> of Migrants from Austria-Hungary in the US Census, 1870-1940*, wystąpienie na konferencji PAU “American Ethnicity and Ethnic Community Building”, Kraków, 07.06.2016 r.

Czechosłowacką Radę Narodową w Pradze²⁵⁴. Być może nikt wówczas nie myślał o takim państwie jak Czechosłowacja. Dlatego też można stwierdzić, że pojawił się błąd ze strony osób odczytujących dane z ręcznie zapisywanych manifestów. 23 marca 1909 r. trzy osoby zapisano po raz pierwszy jako pochodzące ze Słowacji: Tomas Vedospal z Bukowiny Podszkła, Maria Grobracik i Ignac Grobarcik z Zubrzycy Dolnej. Zapisy nazw państwa polskiego i słowackiego można tłumaczyć faktem, że niektórzy emigranci twierdzili, że pochodzą z Polski bądź Słowacji, a nie z Austro-Węgier, pod których zwierzchnictwem znajdowali się ówcześni podróżujący zza Wielką Wodę.

Mamy także do czynienia jeszcze z niewielkim odsetkiem ludzi z USA (0,4%). Byli to ci, którzy uzyskali obywatelstwo amerykańskie, ale także dzieci, urodzone już na amerykańskiej ziemi.

Wykres 36. Podział na państwa pochodzenia

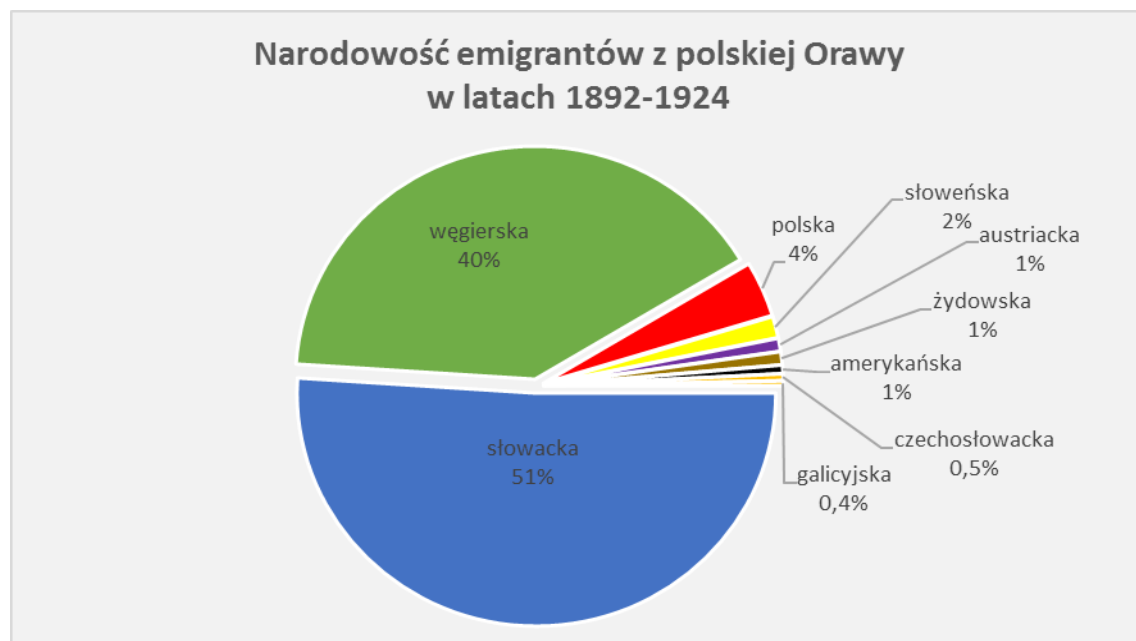
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Rejestry imigrantów z Ellis Island wskazują nie tylko na państwo, z którego dana osoba przybyła, lecz posiadają także rubrykę dotyczącą ich narodowości. Biorąc pod uwagę 2 553 Orawian, najwięcej osób miało wpisana narodowość słowacką (51% – co daje 1223 osób), następnie węgierską (40% – 1027 osób), polską (4% – 54 osób),

²⁵⁴ J. Kuklik, *Czech law in historical contexts*, Prague: Charles University in Prague, 2015, s. 86.

słoweńską (2%), austriacką (1%), żydowską (1%), amerykańską (1%), czechosłowacką (0,5%) i galicyjską (0,4%). Wyniki zobrazowano na wykresie nr 37.

Wykres 37. Narodowość emigrantów z Polskiej Orawy w latach 1892-1924

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

W danych (wykres 37) pojawia się narodowość słoweńska. Może być to związane z przed amerykańską emigracją z Orawy na tereny byłej Jugosławii, o czym wspominałem w podrozdziale „Emigranci z Polskiej Orawy w lokalnych księgach parafialnych”. Część Orawian wyjeżdżała w okolice Sławonii (Ślămunii), czyli okolice Triestu, w którym znajdował się wielki port morski udostępniający połączenia morskie między tą częścią Europy a Stanami Zjednoczonymi Ameryki. Kilku Górali orawskich wypłynęło z tego portu do Ameryki. Jednakże przy tych osobach nie widnieje narodowość słoweńska, tylko węgierska (np. Alois Drorszczak z Jabłonki przybył z Triestu 23 stycznia 1905 r.) lub słowacka (np. Agmeska Zbiczak z Lipnicy Małej przyjechała z Triestu 5 stycznia 1911 roku). Zatem mówienie o narodowości słoweńskiej wśród polskich Górali byłoby zbyt daleko idące. Skłaniałbym się ku hipotezie, że narodowość ta pojawiła się na skutek błędnego odczytu z ręcznych manifestów. Rejestratorzy, którzy spisywali informacje o danym przybyszu mogli wpisać zamiast narodowości „słowackiej” – „słoweńską”. Procedury rejestrowania

imigrantów przebiegały w bardzo szybkim tempie, więc nie trudno było o pomyłki w manifestach. Wątpliwym wydaje się fakt, iż Orawianie podawali by narodowość słoweńską przy rejestracji.

1.5.5. Porty morskie a emigranci z poszczególnych orawskich wiosek

Z Europy przypływno początkowo do fortu Castle Garden (1855-1890). Wówczas przez to miejsce na nowojorskim Manhattanie przewinęło się około 8 mln emigrantów²⁵⁵. Kolejnym amerykańskim, a zarazem jednym z najważniejszych w historii miejsc przybywania do Ameryki, była wyspa Ellis Island („Wyspa Klucz”) ²⁵⁶ ulokowana w cieniu Statui Wolności. W latach 1892-1954 zarejestrowano tam przeszło 12 mln osób²⁵⁷.

Do Ameryki wypływano z wielu miast portowych Europy. Jednymi z najważniejszych na przełomie stuleci były porty w Londynie (Anglia), Liverpoolu (Anglia), Hawrze (Francja), Bremie (Niemcy) i Hamburgu (Niemcy)²⁵⁸. Główne porty morskie, w których na statki parowe wsiadali Polacy znajdowały się w Bremie i Hamburgu²⁵⁹. Z polskiego portu w Gdyni wyjeżdżano dopiero od 1930 r., kiedy założono spółkę polsko-duńską, która miała na celu uruchomienie linii z Polski do Ameryki. Podróż z tego miasta portowego trwała około 8-10 dni²⁶⁰. Orawianie w ubiegłych stuleciach wyjeżdżali do Ameryki nie tylko z Gdyni, ale także z innych miejsc²⁶¹.

Znaczna część orawskich emigrantów wypływała z niemieckiej Bremy (prawie 67% – wykres 38). Na drugim miejscu był port w Hamburgu (ok. 19%). Kolejno wyjeżdżano z Antwerpii (Belgia) – 6,5%, Rotterdamu (Holandia) – 3,5%, Southampton (Anglia) – 1,2%. Poniżej jednego procenta odnotowuje się podróże morskie z Glasgow (Anglia) – 0,9%, Cuxhaven (Niemcy) – 0,5%, Bolougne-Sur-Mer (Francja) – 0,5%, Triestu (ówcześnie Austro-Węgry, obecnie Włochy) – 0,4%, Liverpoolu (Anglia) – 0,3%, Hawru (Francja) – 0,2%, Gdańska (Polska) – 0,2%, Fiume (w ówczesnych

²⁵⁵ Por. B. Moreno, *Castle Garden and Battery Park, Charleston-Chicago-Porthsmouth-San Francisco*: Arcadia Publishing, 2007, s. 8.

²⁵⁶ Termin „Wyspa klucz” użyła pisarka Małgorzata Szejnert i odnosi się do Ellis Island – wyspy, na którą przypływały rzesze emigrantów m.in. Polaków; M. Szejnert, *Wyspa klucz*, Kraków: Znak, 2009.

²⁵⁷ D. Hoerder, *European Ports of Emigration: Introduction*, „Journal of American Ethnic History” vol. 13, nr 1, 1993, s. 3-5; Liberty Ellis Island Foundation, <http://www.libertyellisfoundation.org/ellis-island-history> [dostęp: 14.02.2016].

²⁵⁸ R. L. Cohn, *Mass Migration Under Sail: European Immigration to the Antebellum United States*, New York: Cambridge University Press, 2009, s. 130-131.

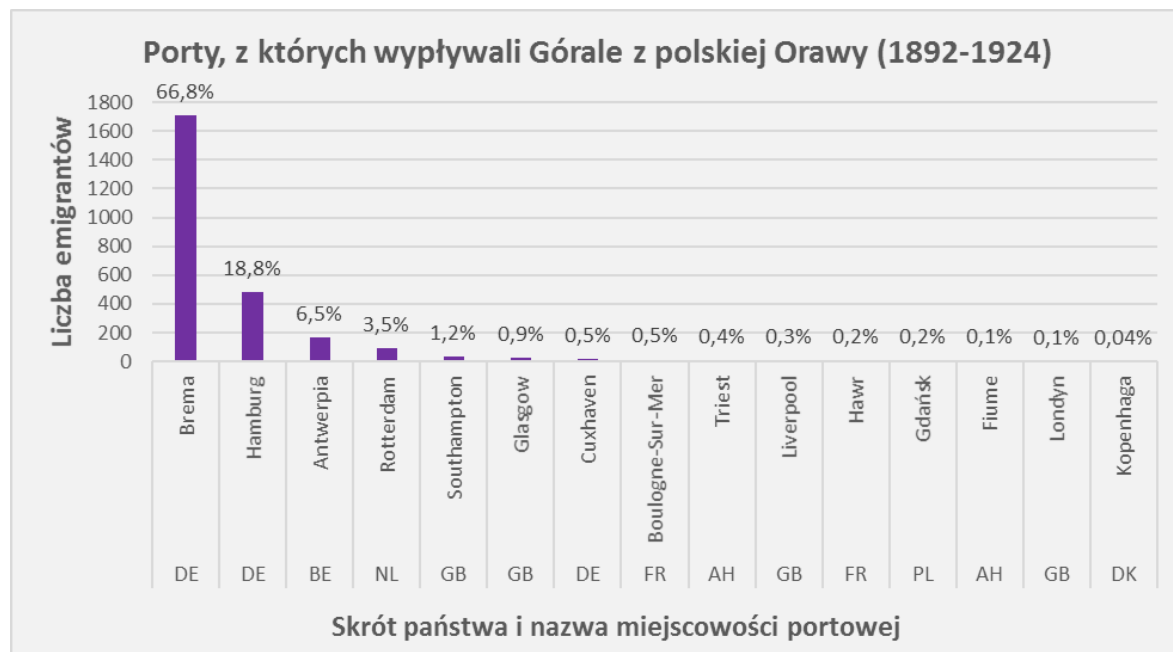
²⁵⁹ F. Stasik, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki, 1865-1914*, Warszawa: PWN, 1985, s. 50.

²⁶⁰ O. Myszor, *Emigration Shipping Lines of Gdynia, 1924-1939*, [w:] *East Central Europe in Exile*, red. A. Mazurkiewicz, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013, s. 170-171.

²⁶¹ A. Madeja, *Migracje Orawian oraz ich wpływ na życie gospodarcze, kulturalne i społeczne regionu*, [w:] *I Światowy Zjazd Orawian, Jabłonka, 19-22 lipca 2012 r. Wydarzenia i wspomnienia*, red. B. Zgama, R. Kowalczyk, A. Paś-Filipek, Jabłonka: Zohylina, 2013, s. 60-61.

Austro-Węgrzech, dziś Chorwacja) – 0,1%, Londynu (Anglia) – 0,1% i Kopenhagi (Dania) – 0,04%. Wyjeżdżano zatem łącznie z siedmiu państw.

Wykres 38. Porty, z których wypływali Górale z polskiej Orawy (1892-1924)

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Port w Bremie był tym, z którego wypłynęła największa liczba emigrantów z każdej z orawskich wsi (Tabela 6 w załącznikach). Drugim najczęściej wybieranym portem (oprócz czterech wiosek) był Hamburg. Emigrowano także z angielskich portów w Londynie, Glasgow, Southampton, belgijskiej Antwerpii, duńskiej Kopenhagi, holenderskiego Rotterdamu, niemieckiego Cuxhaven oraz austro-węgierskiego Triestu i Fiume.

Dane na temat portów, z których wypływali Górale z Polskiej Orawy do Ameryki odkrywają nowe oblicze tejże emigracji. Po pierwsze, do tej pory niewiele wiadomo było na ten temat. Prasa regionalna czy też skromne opracowania naukowe nie naświetlały tej części badań migracyjnych. W powszechnym dyskursie wiadomo było, że przodkowie wypływali z Gdyni – polskiego portu. Co oczywiście jest prawdą, ale w bardzo małym stopniu, wzięwszy pod uwagę początki rejsów transatlantycznych przypadające na lata 30. XX wieku. Padają też wzmianki o portach niemieckich, bez konkretnych nazw miejscowości. O innych portach wypływu nie było wiadomo. Co więcej, liczba kilkunastu portów świadczy o tym, że góralska emigracja do Ameryki nie

była jednostrumieniowa, w tym znaczeniu, że ludzie nie wypływali z jednego czy dwu portów. Musieli oni dotrzeć do bardzo wielu miejsc w Europie, aby stamtąd wyruszyć w dalszą podróż transoceaniczną. Możliwość się zastanowić nad motywami wyboru danego miejsca portowego. Na pewno było to związane z dobrą dostępnością do linii kolejowej, prowadzącej z Polski do Niemiec, ale również historią ruchów ludności orawskiej XIX wieku na Nizinę Węgierską, skąd bliżej do portów w Trieście czy Fiume.

1.5.6. Lokalni towarzysze podróży

Orawską społeczność przełomu XIX i XX w. można uznać za homogeniczną. Niewątpliwie Orawianie trzymali się „swoich”, to znaczy, że wyjeżdżali do Ameryki przede wszystkim z osobami z tej samej wioski.

Jedną z takich grup orawskich byli Piekielniczanie, którzy aż w 54% wyjeżdżali z osobami z tej samej wsi. W niemal równie wysokim stopniu emigrowali Jabłonce – ponad 50%, a także Wielkolipniczan – prawie 49%. Wsie o najniższym stopniu wyjazdów innych osadników z tej samej wsi występują osoby z Suchej Góry i Zubrzyicy Górnej – ok. 32%.

Biorąc pod uwagę trzy najliczniejsze miejscowości wychodźcze z Orawy: Jabłonkę, Lipnicę Wielką i Podwilk, można uznać, że wyjeżdżano z osobami niekoniecznie zamieszkującymi sąsiadujące wsie. Jabłonce najczęściej towarzyszyli (oprócz innych osób z Jabłonki) podróżnicy z Chyżnego – 9,3% i Piekielnika – 8,8%. Przyglądając się Lipnicy Wielkiej można stwierdzić, że najczęściej emigrowano z Jabłonce – 12,3% i Piekielniczanie – 8,8%, czyli Orawianami, ale nie z najbliższych sąsiadujących wiosek. Jeśli chodzi o wychodźstwo Podwilczan, znaczna część Jabłonce – 14,4%, podróżowała z nimi, a także tych z Lipnicy Wielkiej – 9,0%.

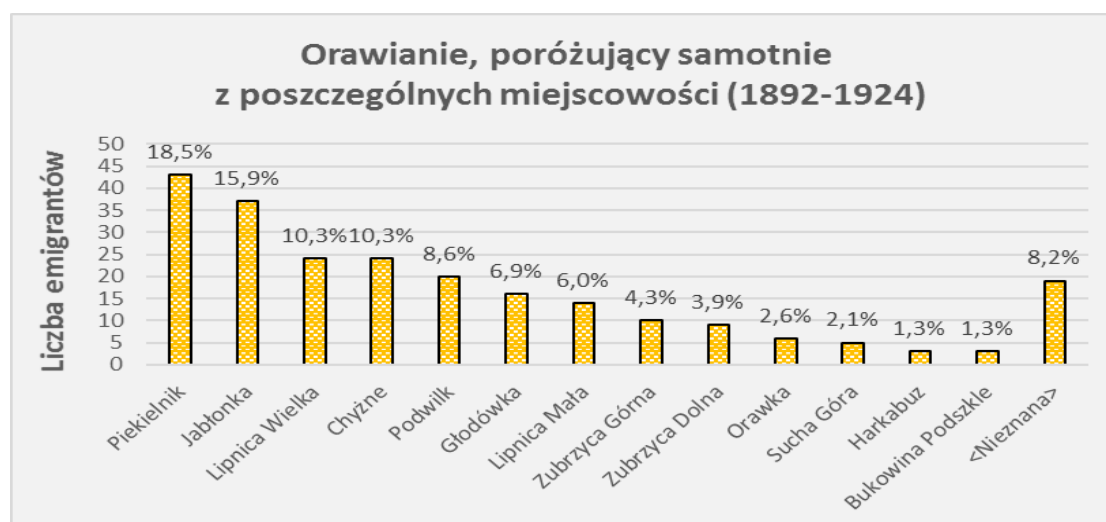
Warto jeszcze zwrócić uwagę na dwie orawskie wsie, które obecnie leżą na terenie Słowacji – Głodówkę i Suchą Górę. Z tej pierwszej najwięcej osób podróżowało z Jabłonce – 18,% i Suchogóracami – 12,0%. Natomiast jeśli chodzi o Suchą Górę aż 22,4% emigrantów z Głodówki jechało razem z nimi i 13,8% osób z Jabłonki. Można zatem orzec, że emigranci z tych dwóch wsi utrzymywali kontakty z sobą, dużo bardziej niż było to w przypadku Lipnicy Wielkiej czy innych wsi.

Byli też tacy Górale, którzy wyjeżdżali samotnie. To zjawisko ilustruje wykres 41. Najwięcej osób bez żadnej towarzyszk czy towarzysza wyjechało z Piekielnika – aż 18,5% całej emigracji z tej wioski, następnie z Jabłonki – około 16% oraz Chyżnego i Lipnicy Wielkiej – około 10%. Najmniejszy odsetek zauważa się przy osadnikach z Bukowiny Podszkła i Harkabuza – około 1%, Suchej Góry – około 2% i Orawki – około 3%.

Podsumowując, można zauważyć, że w każdej orawskiej miejscowości dominował jeden wzorzec emigracyjny: wyjeżdżano głównie z osobami z tej samej

wioski. To wyraźny dowód na istnienie migracji łańcuchowej. Jeżeli ktoś towarzyszył migrantom byli to rodacy z najbliższej ze sobą sąsiadujących miejscowości. Większości Orawian towarzyszył ktoś z rodziny, z tej samej miejscowości lub z innej orawskiej miejscowości. Górale orawscy także trzymali się razem, gdyż mało kto podróżował do Ameryki samotnie. Jedynym wyjątkiem mogą być mieszkańcy Piekelnika gdzie prawie 1/5 ogółu emigrantów (18,5%) stanowiły osoby wyjeżdżające bez towarzystwa. Można stwierdzić, że relacje między ówczesnymi orawskimi autochtonami były zacieśniane w obrębie małych społeczności lokalnych. Na ziemiach polskich trzymali się w grupie mieszkańców podróżujących z tej samej miejscowości. Przybywszy do USA zamieszkiwali blisko siebie, gdzie pracowali w tych samych zakładach fabrycznych czy przedsiębiorstwach.

Wykres 39. Orawianie, podróżujący samotnie z poszczególnych miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

1.5.7. Docelowe miejscowości i stany USA

Literatura dowodzi, że Orawianie wyjeżdżali do Ameryki do pracy w kopalniach, przemyśle naftowym, hutniczym, mięsnym (szczególnie w chicagowskich rzeźniach). Wymienia się także Pensylwanię i Ohio jako stany, do których jechano wcześniej niż do Illinois²⁶².

Lecz emigracja nie ograniczała się tylko do trzech stanów: Illinois, Pensylwanii czy Ohio. Obejmowała obszar piętnastu stanów USA i pięciu prowincji Kanady. Wyjeżdżano do następujących stanów USA: (w kolejności najczęstszego występowania) Illinois (IL) – 45,9%, Pensylwania (PA) – 33,7%, Ohio (OH) – 7,6%, Wirginia Zachodnia (WV) – 3,3%, Nowy Jork (NY) – 1,9%, New Jersey (NJ) – 1,4%, poniżej jednego procenta: Indiana (IN), Michigan (MI), Connecticut (CT), Colorado (CO), Wisconsin (WI), Kansas (KS), Minnesota (MN), Missouri (MO), Delaware (DE).

Do Kanady trafiano do prowincji Quebec (QC), British Columbia (BC), Manitoba (MB), Alberta (AB) i Ontario (ON). Do Kanady dotarło też 12 osób. Niestety nie da się określić ich pochodzenia, źródła podają jedynie zapis „Arva”, czyli – z węgierskiego – Orawa. Kolejne cztery osoby z Piekielnika zarejestrowano 20 maja 1907 r. Następna grupa, również czteroosobowa, przyjechała do Ameryki 11 marca 1910 r. Dwie ostatnie osoby w spisie wylądowały w Ameryce 29 lipca 1913 r. Miejscowości, z których pochodziły ostatnie sześć osób także nie da się ustalić, ze względu na zapis w rubryce miejscowość: „Orava, Hungary” i „Orawa, Hungary”. Niemniej jednak jest to pierwszy zapis mówiący o emigracji Orawian do Kanady w tak wczesnym okresie historycznym.

Do stanu Illinois wyjechało najwięcej mieszkańców Jabłonki – 33%²⁶³ ogółu całej emigracji w latach 1892-1924, z Podwilka – 21% i z Chyżnego – 16%, a najmniej z Suchej Góry – 0,3%, Głodówki – 0,5% i Lipnicy Małej – 0,7%.

Drugim najbardziej popularnym stanem była Pensylwania. Najliczniejszą grupami emigrującymi na tamte tereny byli Jabłonce – 28%, Wielkolipniczanie – 17%, Piekielniczanie – 14%, najrzadziej emigrowały tam osoby z Harkabuza, Zubrzycy Dolnej i Górnej (mniej niż 1%).

²⁶² R. Kantor, *Migracje mieszkańców Orawy...*, s. 11; M. Kowalczyk, *Za wielką wodą*, „Moja Orawa” 2002, nr 4, s. 4-5; J. Skupień, M. Wontorczyk, *Historia Klubu Babia Góra Związku Podhalań w Północnej Ameryce*, „Moja Orawa” 2004, nr 4, s. 10.

²⁶³ Dane zaokrąglone do pełnych wartości procentowych dla ułatwienia ich odczytu.

Kolejnym głównym stanem docelowym było Ohio. Wyjeżdżali tam przede wszystkim mieszkańcy Zubrzycy Dolnej – 24%, Zubrzycy Górnej – 17% i Jabłonki – 14%, Głodówczanie, Podwilczanie i Chyżnianie (od 0,5% do 1,5%).

Czwartym stanem była Zachodnia Wirginia. Dotychczasowa literatura nie odnotowuje powiązań pomiędzy Orawą a Zachodnią Wirginią. Migrowano tam z Lipnicy Wielkiej – 74% wszystkich Orawian stanowili właśnie Wielkolipniczanie. Emigrację z Piekienika szacować można na 8%, Lipnicy Małej na 6%²⁶⁴. W unikatowej pracy M. V. Davis Sprouse i S. Sprouse Bramhall widnieje ponad 260 osób (ponad 20 rodzin), które pochodziły z Polskiej Orawy (włącznie z dziećmi urodzonymi już w USA bądź na ziemiach polskich). Osiedlały się one w miasteczkach górniczych w West Virginii gdzie pracowały w kopalniach węgla i wytwórniach szkła, przy parafiach czy szpitalu²⁶⁵.

Następnym stanem, do którego docierali Orawianie, był Nowy Jork. 33% stanowiły osoby z Jabłonki, 16% z Piekienika i 12% z Chyżnego, najmniejszymi grupami orawskimi byli mieszkańcy Piekienika i Zubrzycy Górnej – 3%.

Do New Jersey udawano się najczęściej z Jabłonki – 22%, Lipnicy Wielkiej i Zubrzycy Górnej – 14%, najmniej zaś z Piekienika i Zubrzycy Dolnej – 3%.

Po kilkanaście osób wyjechało do stanów Indiana i Michigan. Do pierwszego z wymienionych wyjechały osoby z czterech orawskich wiosek, a do drugiego z trzech. Do Indiany podróżowano z Chyżnego, Jabłonki, Piekienika i Zubrzycy Dolnej, a do Michigan z Lipnicy Wielkiej, Piekienika i Podwilka.

Z Orawy kierowano się także do innych stanów USA. Pojedyncze osoby trafiły do stanów: Connecticut (7 z Jabłonki i 2 nieznane), Colorado (7 z Jabłonki i 1 z Lipnicy

²⁶⁴ Kilka lat temu niektórzy współcześni Orawianie, osiadli w Illinois i Michigan, odnaleźli swoich przodków i krewnych właśnie w tym stanie. Starają się oni o utrzymanie relacji rodzinnych. Przykładem może być rodzina Marii i Mirosława Jazowskich spod chicagowskiego Lemont. Kilka lat temu odnaleźli oni rodzinę w Wirginii Zachodniej. Zainspirowani byli oni poszukiwaniami Roberta Tvorika, który chciał odszukać swoją rodzinę mając jedynie szczątkowe informacje na temat miejsca pochodzenia swoich dziadków. Poszlaki skierowały go na tereny Słowacji. Przybywszy do archiwum państwowego w Bratysławie, poddano mu trop, iż prawdopodobnie jego przodkowie wywodzą się z Orawy. Jak się okazało, Tworzykowie to dość znane nazwisko w Lipnicy Wielkiej i z tej miejscowości wywodzą się jego przodkowie. Poszukiwania korzeni rodzinnych Roberta Tvorika trwały kilkanaście lat i zakończyły się w 2006 r. wizytą u krewnych pod Babią Górą w Lipnicy Wielkiej. Na podstawie wywiadu z Robertem Tvorikiem dn. 01.03.2015 w Lemont (USA).

²⁶⁵ M. V. Davis Sprouse, S. Sprouse Bramhall, *Summit Park. It All Began On Murphy's Run*, North Olmsted: Bramhall Family Publishing, 1996. Książka ta prezentuje materiał historyczny zebrany z lokalnych archiwów miejscowości Clarksburg w Wirginii Zachodniej. Przedstawiono tam każdą z rodzin (oraz dodatkowe informacje na temat członków rodzin z materiałem fotograficznym) zamieszkałych na tym terenie na przełomie XIX i XX w. Publikacja ta została wydrukowana w niewielkim nakładzie na użytek własny autorów, którzy pochodzą z tej miejscowości. Znalazły się w niej nazwiska osób pochodzących z różnych stron świata, m.in. Górali z polskiej Orawy.

Wielkiej), Wisconsin (2 z Podwilka, 1 z Jabłonki), Kansas (2 z Jabłonki), Minnesota (1 z Jabłonki i 1 z Podwilka) i Delaware (1 z Chyżnego).

Górale orawscy z Polskiej Orawy na przełomie wieków przybyli do ponad 150 amerykańskich miejscowości. Wykres 40 ukazuje dziesięć miejscowości, do których wyjeżdżano najliczniej z terenów całej Polskiej Orawy. Na czele tych miejsc znajduje się Chicago (prawie 40%). Do Chicago wyjechało ponad tysiąc Orawian²⁶⁶. Następnie kierowano się do Phoenixville (Pensylwania) – 7,3%, Export (Pensylwania) – 6,7%, Cleveland (Ohio) – 6%, Irvin (Pensylwania) – 2,7%, Pullman (Illinois) – 2,2%, Uniontown (Illinois) – 1,5%, Nowy Jork – 1,3%. Wykres 76 przedstawia liczbę Orawian, którzy trafili do poszczególnych miast/miasteczek w USA (przy minimalnej liczbie dziesięciu osób przypadającej na daną miejscowość w Ameryce). Wiele osób trafiało do pomniejszych miejscowości.

Inny obraz wyłania się z bardziej szczegółowej analizy – z poziomu poszczególniej wsi (wykresy 85-98). Wtedy okazuje się, że dla niektórych Orawian Chicago było drugim miejscem osiedlenia bądź też w ogóle nie było miejscem atrakcyjnym do przyjazdu.

Największa liczba Orawian do Chicago wyjechała z Podwilka – 86% tej miejscowości, Harkabuza – 84% i Chyżnego – 74%, najmniej z Suchej Góry – 3%. Ze względu na częstotliwość przyjazdów do danej miejscowości w USA orawską emigrację można podzielić na trzy grupy: emigracja do Illinois (Chicago), emigracja do Pensylwanii (Phoenixville), emigracja do Ohio (Cleveland).

Migranci z Lipnicy Wielkiej i Lipnicy Małej nie wybierali miasta przy Jeziorze Michigan, lecz wschodni stan Pensylwanii. Osiedlali się głównie w miejscowości Phoenixville, w okolicach którego do dnia dzisiejszego mieszkają potomkowie pierwszych emigrantów z tych wiosek. We *Feniksie* (Phoenixville) można odwiedzić „orawski cmentarz” z wieloma nagrobkami protoplastów-emigrantów. Jeśli chodzi o mieszkańców Zubrzycy Dolnej i Zubrzycy Dolnej, najczęstszym miejscem osiedlenia było *Klewerand* (Cleveland) w stanie Ohio²⁶⁷.

²⁶⁶ Trzeba zasygnalizować już tutaj, że z niektórych miejscowości emigrowano nie do Wietrznego Miasta, a zupełnie w inne regiony USA, co zostanie omówione w kolejnej części tego podrozdziału.

²⁶⁷ Nazwa *Feniks* odnosząca się do Phoenixville – miejscowości w Pensylwanii i miasteczko *Klewerand* oznaczający Cleveland w stanie Ohio przyjeły się w gwarze orawskiej i używane są do dziś.

1.5.8. Więzy między emigrantami a osobami przyjmującymi

Do kogo wyjeżdżali migranci? Dane z poszczególnych orawskich wiosek ujęto na wykresie 40. Zostały przyjęte trzy główne kategorie osób przyjmujących:

- a) krewni (matka, ojciec, żona, mąż, siostra, brat),
- b) powinowaci (kuzynka, kuzyn, teść, teściowa, szwagierka, szwagier, bratowa, synowa, teściowa, teść),
- c) znajomi (kolega, koleżanka, znajomy, znajoma, ksiądz).

Kolorem niebieskim oznaczono krewnych, czerwonym – powinowatych, białym – znajomych, a żółtym – przypadki osób, przy których nie widniała informacja, do kogo jechali bądź też samotnie wyjeżdżających, gdzie był angielski zapis „nobody”, czyli „nikt”.

Prawie połowa Oravian (49%) z Polskiej Orawy jechała do osób najbliższych spokrewnionych, np. ojca, matki, brata czy siostry. Do powinowatych wyjechała prawie 1/3 Górali orawskich (29%), głównie do szwagrów. *Summa summarum* do rodziny wyjechało prawie 4/5 (78%) całości Orawskiej Wielkiej Emigracji. Do znajomych podróżowało 20% osób spod babiogórskich wiosek, a 2% albo jechały samotnie lub też nie ma danych na ten temat.

Patrząc na wyjazdy z poszczególnych orawskich miejscowości, stwierdzić można, że Chyżnianie w 86% wyjechali do osób spokrewnionych (krewni – 53%, powinowaci – 33%). Równie zbliżony wynik pojawia się w Orawce 85%, na który składają się krewni w 55% i powinowaci w 30%, a także w Zubrzycy Dolnej (83%: krewni – 45%, powinowaci – 38%).

Wioskami, z których najwięcej osób wyjechało do najbliższych krewnych były: Bukowina Podzkle (61%), Orawka (55%) i Jabłonka (54%), najmniej z Głodówki (35%).

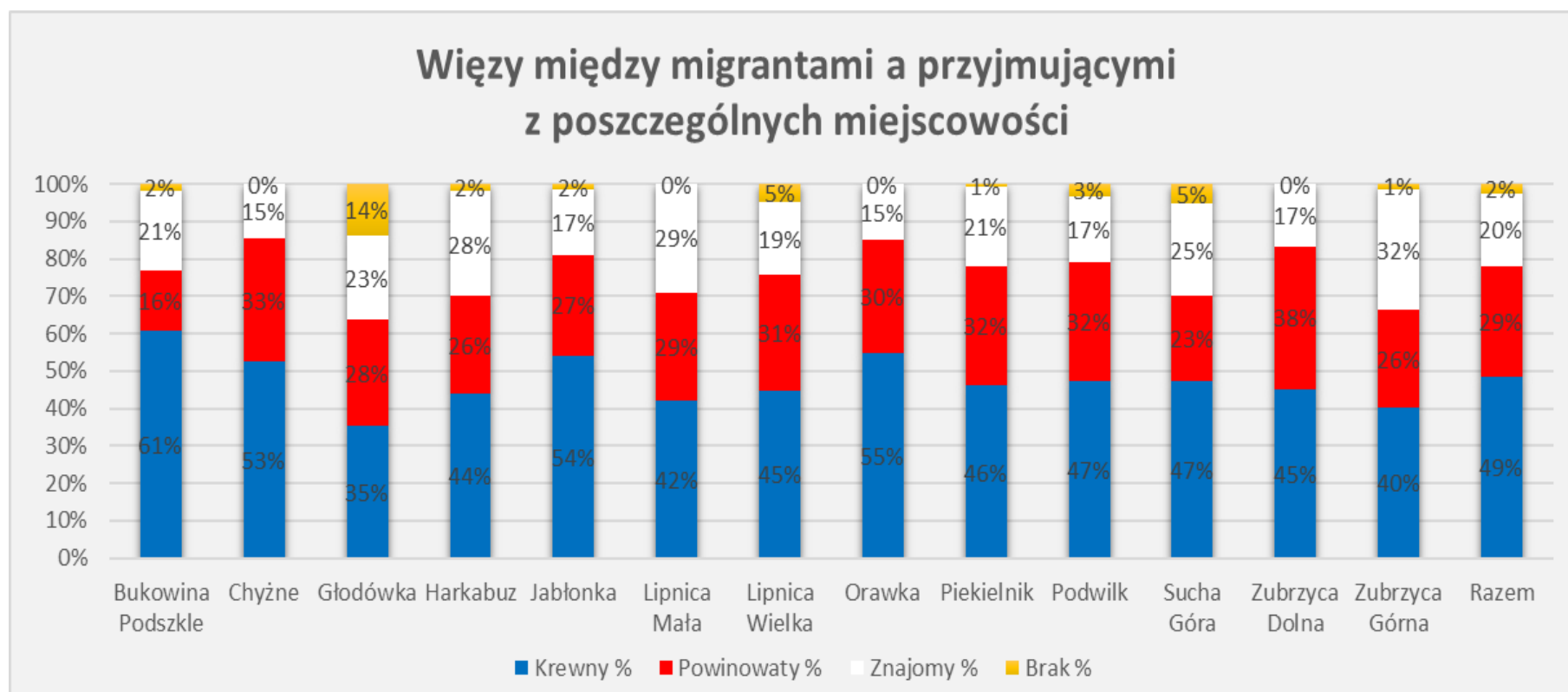
Do powinowatych najwięcej wyjechało mieszkańców Zubrzycy Dolnej (38%), najmniej z Bukowiny Podzskła (16%). Do osób znajomych najwięcej wyemigrowało z Zubrzycy Górnej (32%), Lipnicy Małej (29%) i Harkabuzie (28%).

Wyjazdy te były zatem typową emigracją łańcuchową²⁶⁸ o podłożu lokalnym. Wyjeżdżano nie tylko w miejsca, do których uprzednio trafiały osoby tej samej narodowości (dla przykładu Węgrzy emigrowali za Słowakami, których zainspirowali Czesi i Polacy). Przybywano w głównej mierze do osób (znajomych bądź krewnych), które już w jakiś sposób zadomowiły się na nowej ziemi i dzięki którym można było podjąć pewną pracę.

Górale orawscy osiedlali się w pobliżu „swoich”, tworząc małe gospodarstwa i mieszkając albo pod tym samym numerem domu albo w niedalekim sąsiedztwie. Potwierdzają to zapiski adresów docelowych na listach pasażerskich, które były odnotowywane ręcznie przez urzędników. W Chicago Orawianie osiedlali się w obszarze od 40. do 46. Ashland Ave i przy ulicy Laflin. Aż 120 zapisów w manifestach imigracyjnych dotyczy osób, które podróżowały do rodziny bądź znajomych na Ashland Ave i 114 wpisów dotyczy ulicy Laflin. Dla przykładu osoby z Podwilka, przybyłe do USA 1 kwietnia 1901 r., podały adresy ich krewnych przy Ashland Ave nr 42 i 44. Jan Supergan i Katha Gribacs wyjechali pod aleję Ashland nr 4442 do kuzyna, a ich współtowarzysz podróży, tj. Vendelin Brenkun jechał pod ten sam adres do siostry. Innych trzech Górali, płynących tym samym statkiem, jechało pod adres 4221 Ashland Ave. Josefina Masavczik emigrowała do ojca, Maria Petrak – do siostry, a Istvan Petnek do brata przyrodniego – wszyscy pod ten sam adres. Takich przypadków było wiele. Migranci kierowali się pod ten sam adres zamieszkania lub w niedalekiej okolicy.

²⁶⁸ Por. D. Praszalowicz i in., *Mechanizmy zamorskich migracji łańcuchowych...*, s. 46. Cyt za: J. Puskas, *Some Results of My Research on the transatlantic Emigration from Hungary on the Basis of Marco- and Mirco-Analysis*, [w:] *Overseas Migration from East-Central and Southeastern Europe 1880-1940*, red. J. Puskas, Budapeszt: Akadémiai Kiadó, 1990, s. 43-58.

Wykres 40. Więzy między migrantami a przyjmującymi z poszczególnych orawskich miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

1.5.9. Status materialny migrantów – orawska gorączka złota

*Biŷda m^uoja, biŷda,
Jako^u cie biŷd^uować,
Kie mie w tyj Lipnicy
ni m^uogo wyh^uować²⁶⁹.*

Aby wyjechać do Ameryki nieraz trzeba było zastawić lub sprzedać zwierzęta gospodarcze, płody rolne czy ziemię. Jak sugerował Ryszard Kantor:

Do Ameryki, ze względu na koszty podróży wyjeżdżali nie najubożsi mieszkańcy Europy, lecz ci, którzy byli w stanie zgromadzić lub pożyczyć (pod zastaw ziemi zazwyczaj) pieniądze²⁷⁰.

Jest to konstatacja potwierdzająca bardziej ogólne uwagi dotyczące migracji w okresie XIX/XX wieku. Część osób miała kapitał pozwalający na podróż transkontynentalną. Jeśli chodzi o Orawian, niektórzy z nich wyjeżdżali z dnia na dzień, albo raczej z nocy na dzień, nie informując o tym domowników. Dom rodzinny opuszczały głowy rodziny lub też małżeństwa, zostawiając w domu potomstwo, które później musiało iść na tzw. „służbę” do zamożniejszego gospodarza, który w zamian za pracę w polu lub na gospodarce, zapewniał im jedzenie i dach nad głową. Mniejsze dzieci pozostawały pod opieką innych członków rodziny, np. ciotek. Te początkowo dbały o nie, do czasu ulokowania ich u odpowiednich gospodarzy, na czas nieobecności rodziców. Przygotowania do tego typu wyjazdów wiązały się z traumą wśród dzieci i młodzieży. Aby tego uniknąć, stosowano tak drastyczne środki jak wyjazd nocą, bez informowania o tym. Dokumenty, które były potrzebne do wyjazdu, chowano w stodole za krokiewiami, w trudno dostępnym miejscu, aby nikt wcześniej nie mógł ich odnaleźć²⁷¹.

Zatem – wyjeżdżały osoby niedostatecznie zamożne, lecz dobrze zorganizowane, przedsiębiorcze, które gromadziły przez długi czas fundusze na wyjazd do Ameryki.

²⁶⁹ E. Mika, *Pieśni orawskie*, red. L. Rydel, Kraków: Towarzystwo Przyjaciół Orawy ZG w Krakowie, 1991, s. 41.

²⁷⁰ R. Kantor, *Migracje mieszkańców Orawy...*, s. 11.

²⁷¹ Wywiad z Wilhelmem Liszką z dn. 14.03.2007.

K. Duda-Dziewierz również zwraca uwagę na ówczesne ciężkie czasy i biedę wśród społeczności wiejskiej. Przytacza słowa jednej z osób, które chciały jechać do Ameryki, aby: „dorobić się, by nie być biednymi i kupić majątek w kraju”²⁷². Przeglądając ręcznie zapisane informacje na listach pasażerskich Ellis Island, dotyczące ilości posiadanych pieniędzy w dniu przybycia do Nowego Jorku, można stwierdzić, że niektórzy z Orawian byli bardzo bogaci jak na owe czasy.

Wykres 59 przedstawia ilość posiadanych środków – dolarów amerykańskich (w przedziałach co 5 dolarów) w dniu przyjazdu emigrantów do USA. Największa liczba Górali orawskich posiadała przy sobie od 10 do 15 dolarów (22%).

Warto przytoczyć, ile w tym czasie wynosiły płace za poszczególne czynności. Dla przykładu w 1890 r. stawka godzinowa kowala wynosiła 27 centów, dekarza – 32 centy, maszynisty – 24 centy, malarza – 25 centów. Natomiast zwykły pracownik (*laborer*) zarabiał 15 centów na godzinę. W fabryce żelaza w Illinois (miasto Quincy) można było zarobić 3,5 dolara na dzień, co dawało średnio 24 dolary na tydzień²⁷³. Jeśli chodzi o produkty spożywane na co dzień, ich ceny wyglądały następująco: ok. 0,5 kg masła – 26 centów, tuzin jajek – 21 centów, ok. 2 litry mleka – 13 centów, ok. 5 kg ziemniaków – 16 centów, ok. 2,5 kg cukru – 35 centów. Przeliczając przychody i rozchody średniej amerykańskiej rodziny imigrantów, pracującej w przemyśle tekstylnym w Connecticut (9 członków rodziny) w 1890 r., ich roczne dochody wynosiły 938 dolarów, a wydatki (czynsz, jedzenie, ubranie itp.) ok. 849 dolarów. Zatem roczny dochód takiej rodziny wynosił 89 dolarów, a miesięczny 7,42 dolarów²⁷⁴. Można zatem stwierdzić, że posiadane przez sporą część Górali z Polskiej Orawy pieniądze mogły wystarczyć na przetrwanie niewielkiego okresu w Ameryce. Dlatego starano się, aby jak najszybciej podjąć pracę. Dotyczyło to również dzieci. W ostatniej dekadzie XIX w. około 21% wszystkich pracowników w USA było nieletnimi²⁷⁵.

Jednak wśród biednej galicyjskiej grupy góralskiej występowały osoby, które wkraczając do USA, miały znaczną ilość pieniędzy. Dane (wykres 41) pokazują, że osoby dysponujące sporą sumą gotówki zarobiły ją uprzednio, będąc w USA

²⁷² K. Duda-Dziewierz, s. 38.

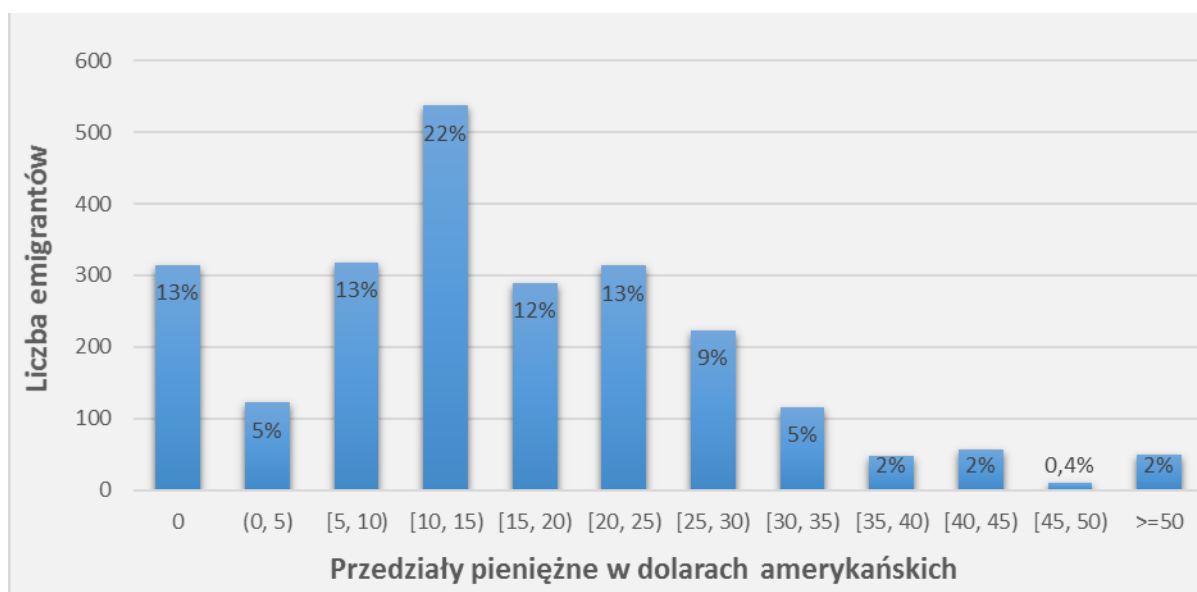
²⁷³ C. D. Long, *Wages and Earnings in the United States, 1860-1890*, Princeton: Princeton University Press, 1960, s. 94-108.

²⁷⁴ Przybliżone wartości kilogramów, litrów zamienione z amerykański miar (funtów, galonów): American Eras, *Everyday Life: Food*, <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-2536601692.html> [dostęp: 29.04.2016].

²⁷⁵ H. D. Hindman, *Child Labor. An American History*, New York: M. E. Sharpe, 2002, s. 32.

lub otrzymując pieniądze na podróż od innych członków rodzin, którzy wcześniej wyjechali za chlebem do Ameryki. Jest to klasyczny dowód na międzynarodową łańcuchową rolę sieci społecznych²⁷⁶. Jej znaczenie jest ogromne gdyż, dzięki m.in. powiązaniom rodzinnym, społecznym, regionalnym planujący wyjazd mogli otrzymać informacje dotyczące życia, pracy, zarobków w Nowym Świecie. Dzięki tym powiązaniom niektórzy emigranci mieli lepszy start w USA, gdyż zarobione wcześniej pieniądze przez głowę rodziny trafiały do dalszych członków, ułatwiając im przemieszczanie się z miejsca zamieszkania zza Wielką Wodę. Zjawisko to wyglądało tak samo u Górali orawskich. Dość wysokie kwoty nominalów posiadane przez nowoprzybywających do Ameryki z Orawy, świadczą o dobrze rozwiniętej lokalnej sieci informacyjnej oraz rodzinnej.

Wykres 41. Pieniądze posiadane przez migrantów w chwili przyjazdu do USA
(wartość dolarów w momencie przyjazdu)

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Na podstawie tych danych wyłania się obraz zamożności osadników z poszczególnych wiosek. Mniejsze wioski, gorzej skomunikowane, mające małą liczbę mieszkańców w porównaniu z resztą Orawy (m.in. Bukowina Podszkle), były biedniejsze. Wioski sąsiadujące z przeciwległym krańcem Podhala (Sucha Góra i Głodówka) cechowały się lepszą sytuacją materialną. Mieszkańcy tych miejscowości

²⁷⁶ Por. A. Walaszek, *Migracje Europejczyków...*, s. 23.

mieli lepsze warunki bytowe, gdyż graniczyli z bogatszym Podhalem, zatem też średnie sumy pieniężne Suchogórczan i Głodówczan są o wiele wyższe niż te w pozostałych orawskich wioskach.

Biorąc pod uwagę kwoty, którymi dysponowali Orawianie w momencie przyjazdu do USA, odsłania się jeszcze jeden obraz emigracji – w poszukiwaniu drogocennych kruszców. Do Ameryki górale także wyjeżdżali w poszukiwaniu złota. W połowie XIX w. rozpoczęła się amerykańska gorączka złota (*gold rush*). Pierwsze pokłady tego cennego materiału odkryto na terenie USA już w 1799 r. w hrabstwie Cabbarus (*Cabbarus County*) na farmie Johna Reeda w Karolinie Północnej²⁷⁷. Jednak od 1848 roku w Kalifornii rozpoczęło się szukanie złota na wielką skalę²⁷⁸. Tuż potem poszukiwanie złota rozpoczęło się jedno z najbardziej słynnych poszukiwań złota.

W stanie Colorado także było wiele miejsc, gdzie szukano „złotego szczęścia”. Znalezione je 1858 roku²⁷⁹. Stan ten jest o tyle istotny, gdyż można przypuszczać, że właśnie tam udawali się Górale orawscy. Z list pasażerskich można wyczytać, że ośmiu Orawian i Orawianek wyruszyło w drogę właśnie do miasta Pueblo w stanie Kolorado. Wszyscy udali się w podróż z końcem XIX w. Ponadto, wszyscy jechali na kontynent północnoamerykański po raz pierwszy. Emigrantem, który wyjechał po raz pierwszy do tego amerykańskiego miasteczka był Ignacy (Ignatz)²⁸⁰ Simala z Lipnicy Wielkiej. Przyłynął do portu nowojorskiego 2 września 1898 roku. Miał wówczas 30 lat i był stanu wolnego. Podróżował do szwagra – Karola Bellaka z tej samej miejscowości.

Kolejnymi dwiema osobami była Pauline Vojth (24 lat, panna) i Joh. Vojth (38 lat, żonaty). Oboje trafili do Ameryki 29 października 1898 roku, a pochodzili z Jabłonki. Nie ma informacji, żeby jechali do kogokolwiek.

Następną osobą był Karl Durbek z Jabłonki. Przyłynął on do wybrzeży Stanów Zjednoczonych 5 lutego 1899 roku. Miał 35 i był kawalerem. Obok jego nazwiska widnieje zapis, że kierował się on do Pueblo w stanie Kolorado i nie miał nikogo

²⁷⁷ R. Knapp, B. Glass, *Gold Mining in North Carolina: A Bicentennial History*, 1999, s. 11; por. J. Hairr, J. Powell, *Gold Mines in North America*, Charleston-Chicago-Porthsmouth-San Francisco: Arcadia Publishing, 2004, s. 8-9.

²⁷⁸ Por. M. K. Anderson, M. G. Barbour, V. Withworth, *A World of Balance and Plenty. Lands, Plants, Animals, and Humans in a Pre-European California* [w:] *Contested Eden. California Before the Gold Rush*, red. R. Gutierrez, R. Orsi, Nerkley-Los Angeles-London: University of California Press, 1998, s. 29; por. M. Cooper, *Klondike Fever. The Famous Gold Rush of 1899*, New York: Clarion Books, 1989.

²⁷⁹ L. M. Wickersheim, R. LeBaron, *Mine Owners and Mines of the Colorado Rush*, Berwyn Heights: Heritage Books, 2012, s. 7-17; por. J. Willard, M. Willard, E. Burkey, *Colorado Gold Rush: Contemporary Letters and Reports, 1858-1859*, Colorado: Arthur H. Clark Company, 1941, s. 7-10.

²⁸⁰ Oryginalna pisownia z archiwum Ellis Island.

znajomego ani z rodziny, do którego by podróżował (angielski zapis „nobody” w aktach).

Kolejnymi osobami, udającymi się do Kolorado, były Maria Balcsiropk wraz z córką Johanną. Jabłonzanki podróżowały do męża, przebywającego w Pubelo. Johanna była jedną z najmłodszych emigrantek wśród wszystkich Orawian. Opuściła Europę jako trzymiesięczne dziecko.

Ostatnimi dwoma emigrantami, którzy za cel obrali Pueblo w Kolorado, byli Jabłonzanie: Ignatz Vojth i Johnn Pieróg (Ticrog). 10 czerwca 1899 roku trafili oni do wybrzeży Nowego Jorku. Ignacy Vojth (22 lat, kawaler) chciał dołączyć do kolegi w Kolorado, a Jan Pieróg (36 lat, żonaty) – do brata. Dla drugiego Jabłonzanina wyjazd do Ameryki był drugim z kolei. Za pierwszym razem został w USA do 1897 roku. Można przypuszczać, że to on rozpowszechnił wśród mieszkańców rodzinnej miejscowości wizję szybkiego wzbogacenia się w Ameryce dzięki sprzedaży złota. Przyjechawszy w 1897 r. mógł nakłonić innych rodaków z Jabłonki i Ignacego Simalę z Lipnicy Wielkiej (który wyjechał do Pueblo rok po jego przyjeździe), aby oni także udali się do Ameryki w poszukiwaniu złota. Niestety źródła nie wskazują na jego pierwsze miejsce osiedlenia ani na datę pierwszego wjazdu do USA.

Kolejną informacją, która świadczyłaby o wyjazdach motywowana wzbogaceniem się dzięki złotu jest ilość pieniędzy, którą posiadali Jabłonzanie wpływając do amerykańskiego portu morskiego. Ignacy Pieróg posiadał 84 dolarów, a Ignacy Vojth aż 170. Takiej ilości pieniędzy, ani zbliżonej wartości, nie miał żaden orawski emigrant dopływając z Europy do USA. Co więcej, przy normalnym trybie pracy, nawet w kopalniach, rzeźniach czy na farmach, człowiek nie byłby w stanie tyle pieniędzy zaoszczędzić. Średnia dzienna płaca w pensylwańskiej kopalni węgla antracytowego wynosiła 1,9 dolara, co dawało średni zarobek roczny w wysokości ok. 291 dolarów (przy średniej liczby dni pracy – 151)²⁸¹. Zatem można przypuszczać, że „orawska gorączka złota” była jednym z czynników przyciągających (pull factor)²⁸² do wyruszenia w daleką podróż transoceaniczną, a wyprawy po złoto do Kolorado okazały się sukcesem w postaci ogromnej sumy pieniędzy, przywiezionej w rodzinne strony Górali orawskich.

²⁸¹ A. Walaszek, *Życie na pograniczu i „życie pomiędzy”. Polacy w zagłębiu antracytowym w Luzerne County, Pensylwania, z innymi grupami w tle (1753-1902)*, Kraków: WUJ, 2001, s. 99, cyt za: M. Nash, *Conflict and Accommodation. Coal Miners, Steel Workers and Socialism, 1890-1920*, Westport: Greenwood Press, 1982, s. 35, 167.

²⁸² Por. E. Lee, *op. cit.*, s. 47-57.

1.5.10. Migracje wielokrotne

Badanie migracji wielokrotnych (ponownych) czy też powrotnych wiąże się z pytaniem o motywy pozostania w nowym kraju bądź też powrotu do ojczyzny emigranta. Jak stwierdza F. Bovenkerk, emigrantów powracających można zaliczyć do dwóch grup: sukcesu i porażki. Ci pierwsi osiągnęli zamierzony cel migracyjny, głównie zarobione pieniądze mogli zabrać do domu rodzinnego w przypadku migracji końca XIX i XX w. W przeciwieństwie do nich są migranci, którym się nie powiodło w kraju wybranym. Ich cele nie zostały spełnione bądź zostali odrzuceni z różnych powodów, co w konsekwencji zmusiło ich do powrotu²⁸³.

Oczywistym stwierdzeniem jest, że Górale orawscy pragnęli wjechać do kraju lepszego życia. Wielu z nich jechało kilka razy do Ameryki. Jak pokazują dane z list pasażerskich, Orawską Wielką Emigrację można uznać za „pierwotną”. Oznacza to, że Orawianie przede wszystkim wyjeżdżali jeden raz. Z całości orawskiej grupy aż 82% wkroczyło na amerykańską ziemię po raz pierwszy, a 13% było już wcześniej na kontynencie północnoamerykańskim (wykres 44).

Wykres 45 przedstawia zestawienie danych emigracji pierwotnej i ponownej z poszczególnych orawskich wiosek. Wielkość słupków oznacza procentowy udział emigrantów danej miejscowości na tle całej emigracji z Orawy. Natomiast poszczególne wartości procentowe odnoszą się do danych obejmujących tylko daną wieś. Dla przykładu, z całej wsi Bukowiny Podszkła wyjechało po raz pierwszy aż 87% osób pochodzących z tej miejscowości, 12% przyjechało do Ameryki ponownie, los 1,7% Bukowian-Podszklan nie jest znany²⁸⁴.

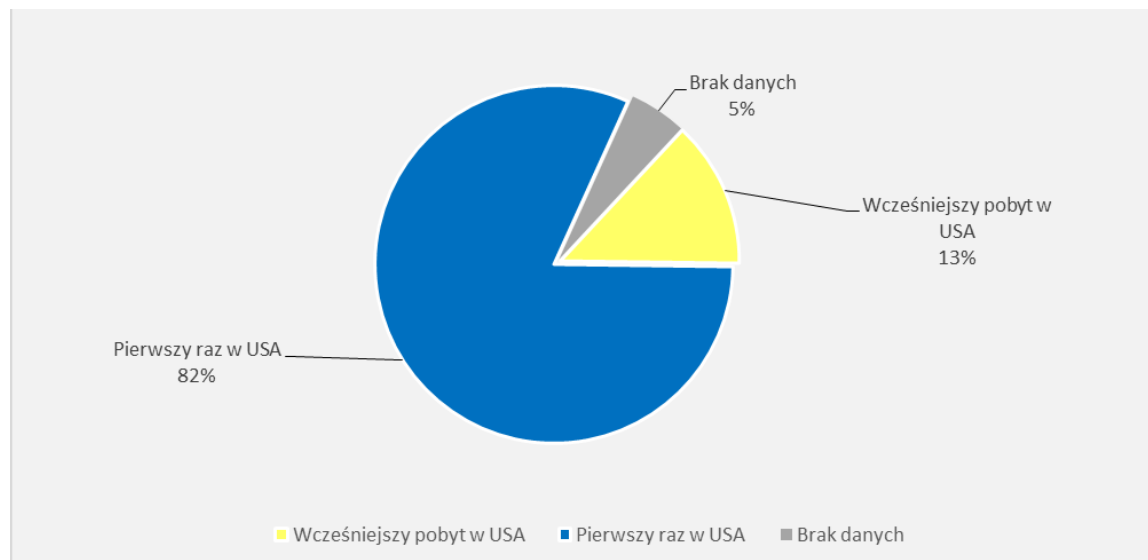
Miejscowościami o najwyższym wskaźniku emigracji pierwotnej jest Zubrzyca Górna – 95% i Orawka – 92%, najmniej zaobserwowano w 65% w Głodówce i 66% w Suchej Górze. Te dwie ostatnie miejscowości mają także najwyższy odsetek ludzi wyjeżdżających do Ameryki drugi raz: odpowiednio każda po 33%. Najmniej osób, które wyjechały drugi raz do USA pochodziło z Zubrzycy Górnej – 4%, Chyżnego i Orawki – po 8%. Znowu wyłania się obraz dwóch „innych” orawskich wiosek: Suchej Góry i Głodówki. Można przypuszczać, że mieszkańcy tych *dziędzin* byli pod

²⁸³ F. Bovenkerk, *The Sociology of Return Migration: A Bibliographical Essay. Publications of the research group for European migration problems*, The Hague: Martinus Nijhoff, Publications for the Research Group for European Migration Problems, vol. XX, 1974, s. 20; por. A. Walaszek, *Reemigracja ze Stanów Zjednoczonych do Polski po pierwszej wojnie światowej (1919-1924)*, Warszawa-Kraków: PWN, 1983.

²⁸⁴ Dane zaokrąglone do pełnych wartości procentowych.

większymi wpływami Podhala, gdzie emigracja do Ameryki prawdopodobnie była częstsza z tych terenów niż z Orawy.

Wykres 42. Ponowna emigracja Górali z Polskiej Orawy

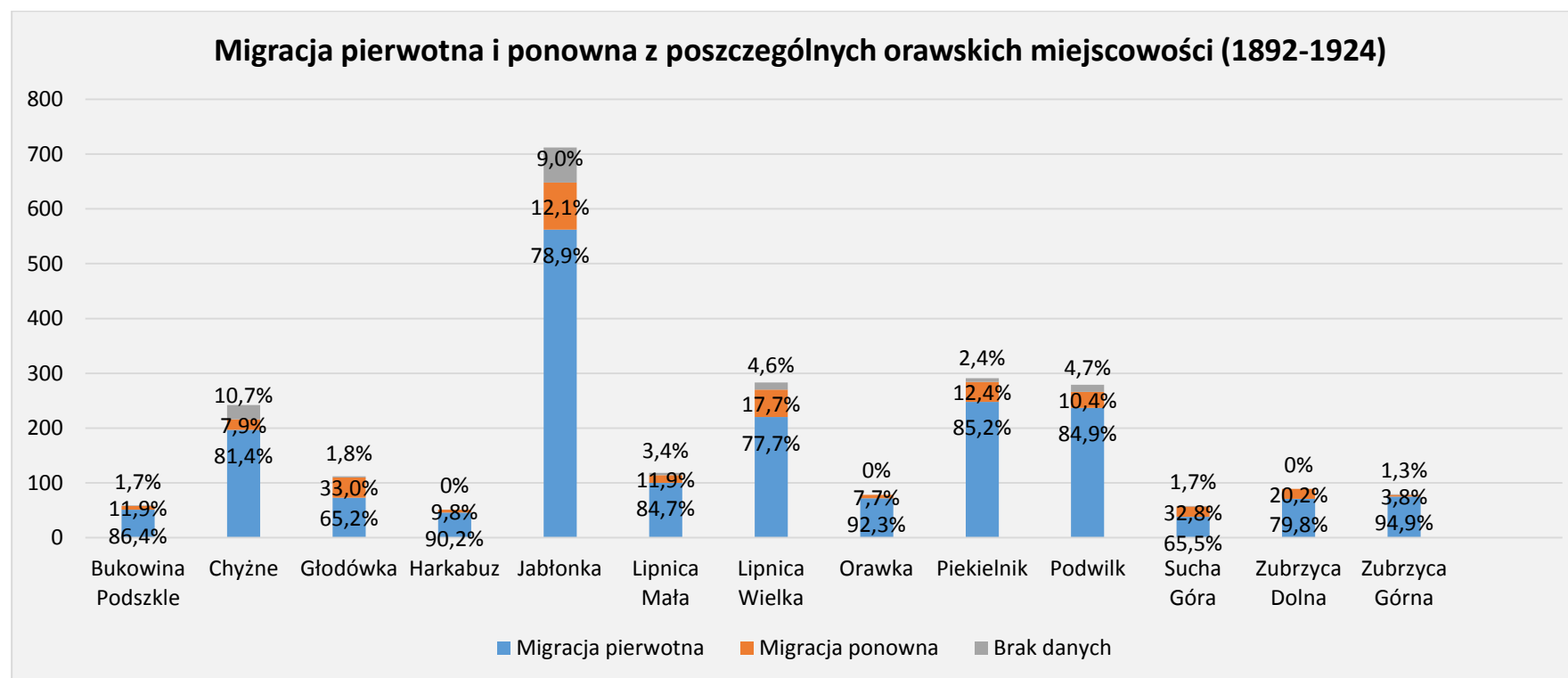
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Po raz drugi do USA trafiło 13% Orawian. Okazuje się, że ponad ¼ emigrantów po pierwszym przybyciu do USA, przebywała tam 4 lata. Aż 1/5 całej tej grupy zostawała pracować 3 lata na Ziemi Waszyngtona. Dość spory odsetek (16%) Górali przebywało za Oceanem 5 lat.

Zdarzało się, że emigranci zostawali w Stanach Zjednoczonych ponad 15 lat (wykres 44). Pierwszą taką osobą był Ignacy Kupczyk z Bukowiny Podzskła. Drugi raz do Ameryki trafił 10 listopada 1923 roku jako 47-letni żonaty mężczyzna. Podróżował do szwagra w Pittston (Pensylwania). Na wschodnim wybrzeżu przebywał od 1902 do 1920 roku. Drugą osobą, która najdłużej mieszkała w Ameryce Północnej po wyjeździe z Europy była Ilona Wojtyczek (Ilonke Wojticzek) z Lipnicy Małej. Jadąc za drugim razem do Ameryki miała 20 lat, czyli musiała wyjechać mając 2 lata, gdyż minęło 18 lat od jej pierwszego wyjazdu z Orawy. Szesnaście lat spędziła w Chicago 33-letnia Chyżnianka – Helena Cservony. Drugi raz przybyła podczas trwania I Wojny Światowej, 2 stycznia 1917 roku. Płynęła wraz z dwiema córkami: Anną i Joanną do męża mieszkającego w Chicago. Do Ameryki przyплыnęła jako 17-letnia dziewczyna i spędziła tam kolejne 16 lat (od 1899 do 1915). Warto też zwrócić

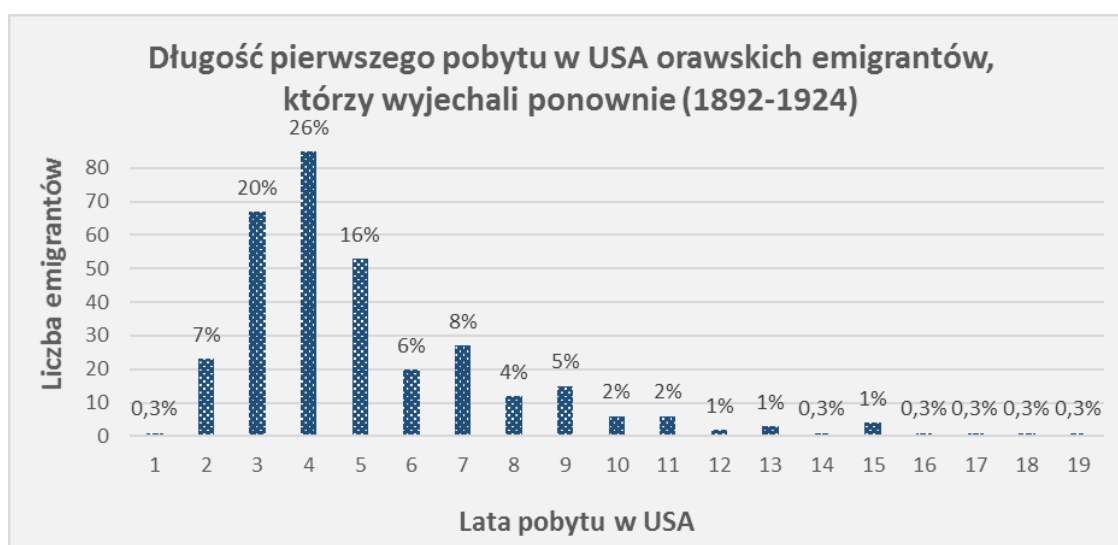
uwagę na fakt, że prawie wcale nie wyjeżdżano z myślą zatrzymania się na krótki okres. Mniej niż rok została tylko jedna osoba (co stanowi 0,3% OWE).

Wykres 43. Migracja pierwotna i ponowna z poszczególnych orawskich miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 44. Długość pierwszego pobytu Orawian w USA

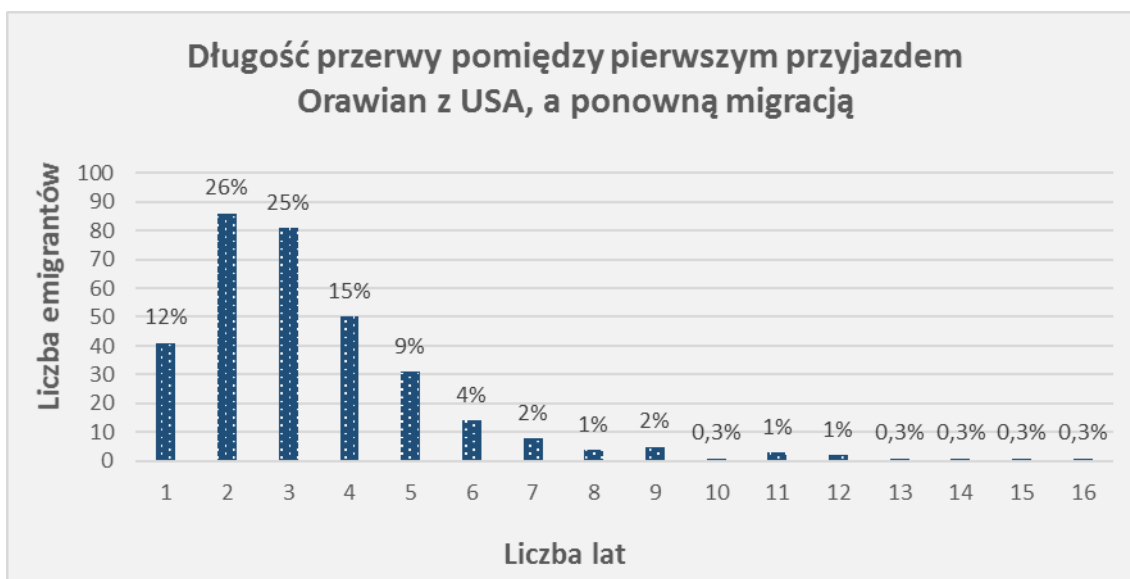
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Analizując długość czasu spędzonego przez Orawian w Ameryce, można także obliczyć, ile trwała przerwa pomiędzy pierwszym przyjazdem, a ponownym wypłynięciem do USA. Dane przedstawia wykres 45.

Górale nie zostawali zbyt długo na Orawie, tylko myśleli o kolejnej wyprawie za Ocean. Roczną przerwę miało 12% wszystkich emigrantów z tego terenu, ponad ¼ zbiorowości góralskiej spędzała do dwóch lat w domu, po czym udawała się ponownie w podróż morską. Dokładnie ¼ zostawało na orawskich gospodarstwach trzy lata. Aż 62% wszystkich Górali spod Babiej Góry mieści się w przedziale od jednego do trzech lat, co pokazuje, że chęć ponownego wyjazdu była na tyle duża, że znaczna większość Orawian chciała znowu spełnić swój *American Dream*, czyli amerykańskie marzenie.

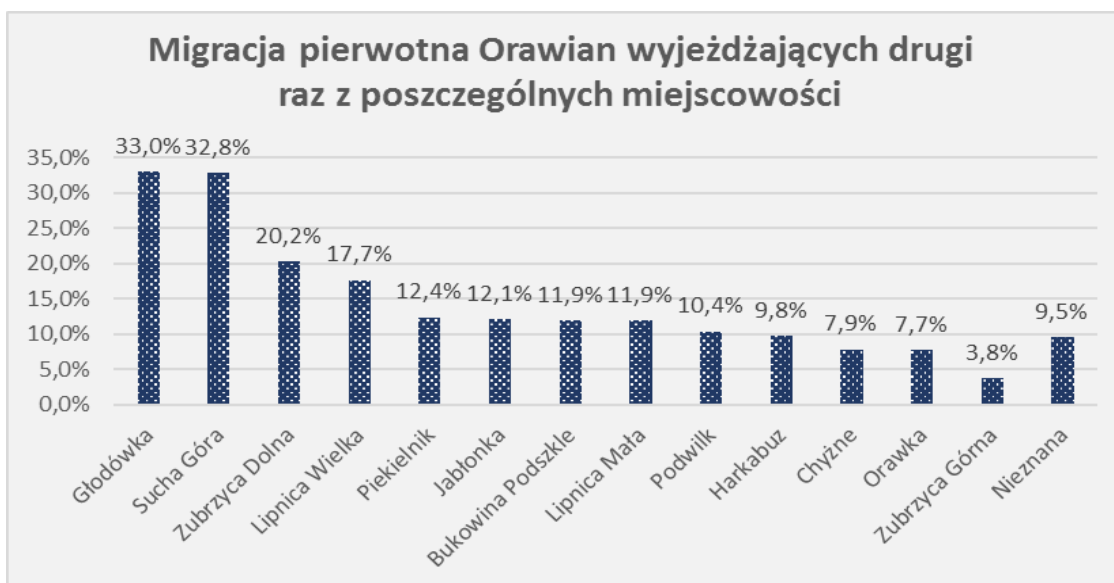
Pojedyncze osoby decydowały się na ponowny wyjazd „za Wodę” po ośmiu latach bądź też nawet pod szesnastu. W przedziale od 8 do 16 lat rok po roku ktoś podejmował decyzję o odwiedzeniu USA jeszcze raz. Najdłuższą przerwę między przyjazdem z Ameryki, a ponownym wypłynięciem miał 33-letni żonaty mężczyzna z Głodówki – Józef Chowanczak. W latach 1900-1904 przebywał on w Uniontown w stanie Pensylwania. Po szesnastu latach jechał do szwagra znowu do tej samej miejscowości, a do amerykańskiego portu przybił 5 października 1919 roku.

Wykres 45. Długość przerwy pomiędzy pierwszym przyjazdem Orawian z USA, a ponowną migracją

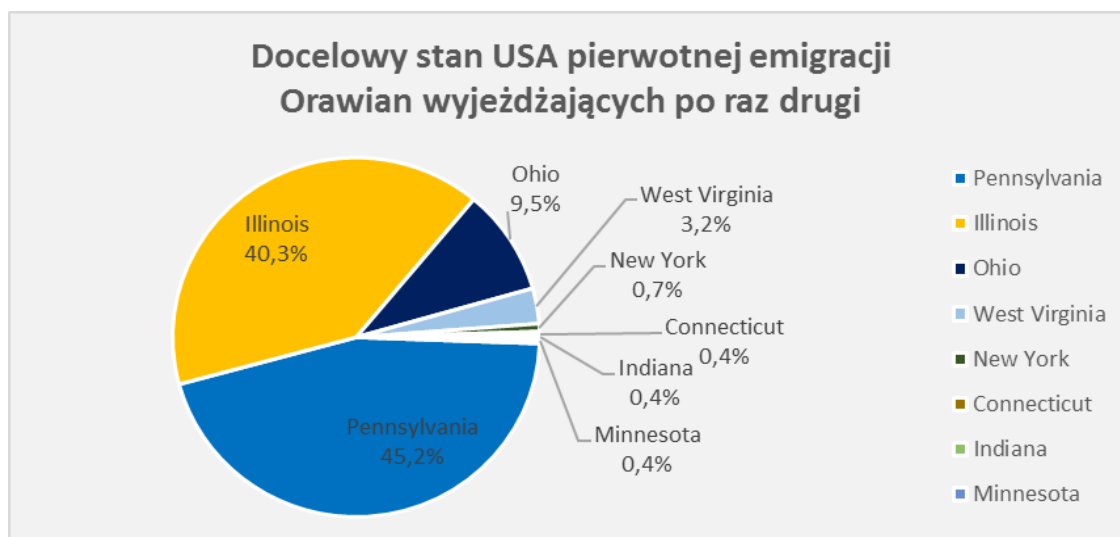
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 46. Migracja pierwotna Orawian wyjeżdżających po raz drugi z poszczególnych miejscowości

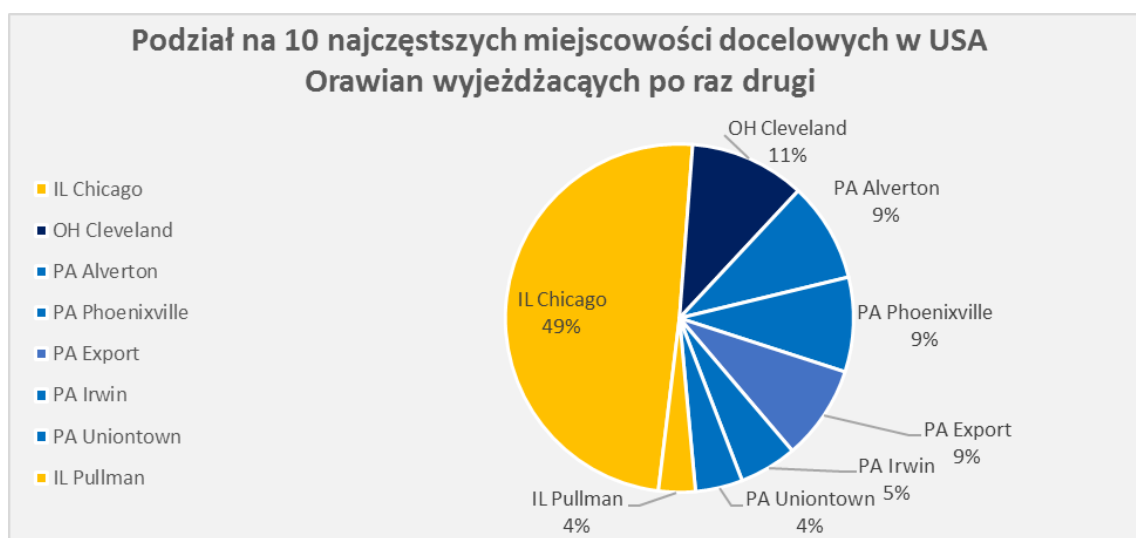
Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 47. Docelowy stan USA pierwotnej emigracji Orawian wyjeżdżających drugi raz

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Wykres 48. Podział na 10 najczęstszych miejscowości docelowych Orawian wyjeżdżających drugi raz

Źródło: opracowanie własne na podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Rozdział 2. Problemy życia w Nowym Świecie w oczach Orawian od 20. do 80. lat XX w.

2.1. Tożsamość

2.1.1. Narodowa tożsamość

Tożsamość narodowa jest jednym z czynników identyfikujących przynależność danej jednostki z konkretnym terenem. Jest ona jedną z relacji społecznych w obrębie tożsamości społecznej. Ten typ więzi społecznej charakteryzuje się „poczuciem emocjonalnej wspólnoty” z całą grupą, a nie tylko z jedną osobą. Jak pisze P. Sztomka, tożsamość narodowa to nic innego jak „więź każdego Polaka z innymi Polakami”²⁸⁵. Dalej wyjaśnia, że:

Jednostka nie jest skazana na tożsamość, lecz może budować, konstruować swoją tożsamość czy raczej więź tożsamości. Jako własne osiągnięcie tożsamość staje się dla jednostki sprawą bardzo ważną, mocno manifestuje ją publicznie, żąda jej uznania i respektu od innych²⁸⁶.

Emigrant może zachować tożsamość wsobną i społeczną, wywodzącą się z macierzystego kraju, ale także może nabyć nową w nowym społeczeństwie-państwie. Jest niemożliwym z punktu widzenia psychologicznego, aby pozbyć się tożsamości pierwotnej – przynajmniej na początkowym etapie pobytu na nowym miejscu²⁸⁷. Mamy także do czynienia z transnarodowością emigrantów, czyli zjawiskiem powiązań i interakcji międzyludzkich, łączących emigrantów ponad granicami państw²⁸⁸.

Organizacje góralskie w USA również przyczyniają się do podtrzymywania tożsamości narodowej, która jest związana z religią. Związek Podhalań w Północnej Ameryce posiada swojego szafarza, który jest jego kapelanem. Uczestniczy on w większości wydarzeń związkowych. Jest nim obecnie ojciec

²⁸⁵ P. Sztomka, *Kapitał społeczny. Teoria przestrzeni międzyludzkiej*, Kraków: Znak Horyzont, 2016, s. 25.

²⁸⁶ *Ibidem*.

²⁸⁷ L. Dyczewski, *Tożsamość emigranta w nowym społeczeństwie-państwie: Pomiędzy trwałością i zmianą*, „Pogranicze. Studia Społeczne”, 2011, t. XVII, s. 9-10.

²⁸⁸ S. Vertovec, *Transnarodowość*, przekł. Izabela Kołbon, Kraków: WUJ, 2012.

Wacław Lech. W swoich przemówieniach odniósł się do emigracji i ważności praktykowania religii wśród Górali:

Nowe czasy przychodzą ze sobą wiele dóbr służących człowiekowi w postaci postępu i zdobyczy naukowych oraz technicznych, ale zarazem stwarzają nowe zagrożenia, obawy o przyszłość poważne wyzwania do pokonania. Wiele pojedynczych osób, jak też całych rodzin naszych Podhalań oraz Rodaków z innych regionów Polski aktualnie będących tu w Stanach Zjednoczonych zastanawia się nad pewną przyszłością i czyni ewentualne plany powrotu do Ojczyzny. Wielu naszych rodaków – czerpiąc wzory z innych ludzi – okazuje większy brak szacunku dla autorytetów moralnych i społecznych oraz brak poszanowania dla zasad wiary i wartości duchowych, tradycji rodzinnych i kulturowych. Dlatego w naszych spotkaniach i obradach musimy świadomie okazać troskę i wysiłek o zachowanie i dalszy rozwój naszego dziedzictwa podhalańskiego oraz wierności góralskiej tożsamości i wyniesionej z rodzinnego domu religii katolickiej.

Już wielki nasz Rodak Papież Jan Paweł II dostrzegał te zagrożenia i warto wspomnieć Jego zmagania o zachowanie naszej tożsamości narodowej i związku z Kościołem Chrystusowym przez Polaków, gdziekolwiek znajdą się na świecie. Oto Jego słowa ze spotkania z Polonią w Anglii w 1982 r: „Emigracja spełni swoje posłannictwo tym skuteczniej, im wyższy będzie jej poziom etyczny, im bardziej Chrystus będzie ośrodkiem jej życia i działania”. Jak wspomniałem, niebezpieczne może być dzisiaj lekceważenie wiary i modlitwy, a wprowadzanie świeckiego modelu życia bez elementów religijnych. Dobrze, że różne wydarzenia w naszych kołach i w całym Związku łączymy często nadal ze Mszą świętą i modlitwą. Wiemy też jednak, że potrzebujemy nieustannie więcej jedności i jedności, przejścia od podziałów i poróżnionych między sobą postaw do jedności serca i ducha. Aby Związek był mocny, czeka nas wszystkich wysiłek i wytrwałą pracę w jedności.

3 maja b.r. w swoim słowie skierowanym do Polonii świata ks. Biskup Zygmunt Zimowski, delegat polskiego Episkopatu do spraw Duszpasterstwa Emigracji, napisał piękne słowa: „Godni są naszego szczerzego staropolskiego „Bóg zapłać” wszyscy ci, którzy do tej pory, wraz z ksiązkim Rektorami Polskich Misji, wszystkimi kapłanami diecezjalnymi i zakonnymi oraz osobami życia konsekrowanego, służyli – i wciąż pragną służyć – wielkiej sprawie duszpasterskiej opieki nad Polonią całego świata”. Naszą przyszłość i nadzieje, życie, prace, trudności, zamiary i plany oddajemy ponownie w czasie Sejmu naszej Królowej Podhala, Ludźmierskiej Panience, aby pomogła nam tworzyć

w dalszych latach autentycznie prawdziwą góralską rodzinę, złączoną wiara i podhalańską tradycją²⁸⁹.

Podążając za tymi słowami, można sprawdzić czy tożsamość narodową można postrzegać przez pryzmat religii. Uważa się, iż bycie Polakiem to bycie w głównej mierze katolikiem oraz podkreśla się potrzebę kultywowania tychże tradycji na obczyźnie. Poza tym, wykorzystanie autorytetu wielkich postaci religijnych i historycznych także służy zachowaniu polskości wśród Polaków przebywających za granicami kraju.

Kwestie tożsamości można badać przez pryzmat dokumentów osobistych²⁹⁰. Są to źródła prezentujące zdarzenia, opisy czy tezy będące rezultatem własnych doświadczeń, świadectw osobistych lub innych osób. Dokumenty te zawierają dobrowolne (a także sporządzone przymusowo) oświadczenia, które, pomimo że stanowią niewielki wycinek danej rzeczywistości, to jednak pozwalają oddać szerszy obraz rodziny, grupy społecznej lub kraju. Odkodowują także mikrorzeczywistość, stan wiedzy i doświadczenia życiowe autora, uzasadniają, tłumacząc, przekonując o sensie zachowań indywidualnych. Od lat 70., a nawet wcześniej od 20. ubiegłego wieku, gdy opublikowano tomy W. I. Thomasa i F. Znanieckiego²⁹¹, coraz większa liczba badaczy w Polsce²⁹² i na świecie²⁹³ posługuje się w swoich pracach tego typu źródłami. Klasycznymi dokumentami osobistymi są na przykład: życiorysy, pamiętniki, dzienniki czy listy²⁹⁴.

²⁸⁹ W. Lech, *Przesłanie Kapelena O. Wacława Lecha na XXVII Sejm ZPPA*, [w:] *Pamiętnik XXVII Sejmu ZPPA*, Chicago, 2008, s. 37.

²⁹⁰ Nazywa się je także ego-dokumentami. Jacques Presser – holenderski pisarz i poeta – użył tego terminu po raz pierwszy.

²⁹¹ F. Znaniecki, W. I. Thomas, *op. cit.*, t. 1-5.

²⁹² Z. Dulczewski, *Florian Znaniecki. Dzieło i życie*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1984; *Listy o pedagogice społecznej*, H. Radlińska, A. Kamiński, A. O. Uziembło, red. Wiesław Theiss, Warszawa: Wydawnictwo Żak, 1997; *Marii Grzegorzewskiej listy do przyjaciół*, red. E. Tomasiak, Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 2002.

²⁹³ S. Elspaß, *Private letters as a source for an alternative history of Middle New High German*, [w:] *Letters Writing and Language Change*, red. A. Auer, Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 35-52; L. Earner-Byrne, *Letters of the Catholic Poor. Poverty in Independent Ireland, 1920-1940*, Cambridge: Cambridge University Press, 2017; M. Fulbrook, *Life Writing and Writing Lives: Ego Documents in Historical Perspective*, [w:] *German Life Writing in the Twentieth Century*, red. B. Dahlke, D. Tate, R. Woods, Rochester: Camden House, 2010, s. 25-38; S. M. Sinke, *Marriage through the Mail: North American Correspondence Marriage from the Early Print to the Web*, [w:] *Letters Across Borders: The Epistolary Practices of international Migrants*, New York: Palgrave Macmillan, 2006, s. 75-96; D. A. Gerber, *Acts of Deceiving and Withholding in Immigrant Letters*, "Journal of Social History" 39 (2005), s. 8-23.

²⁹⁴ W. Szulakiewicz, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych” nr 16, t. 1 (2013), s. 65-68.

Te ostatnie będą stanowić kluczowy człon rozważań na temat emigrantów z Polskiej Orawy w Nowym Świecie.

Analiza tej części pracy opiera się na 30 listach wysyłanych przez emigrantów orawskich z USA do stron rodzinnych. Listy wysyłały pojedyncze osoby do swoich najbliższych począwszy od lat 20. do 80. ubiegłego stulecia²⁹⁵. Pierwszy list, którego treść widnieje poniżej²⁹⁶, został wysłany ze Stanów Zjednoczonych na Orawę 24 kwietnia 1920 roku.

V Mognah Wis 24 April 1920.

Niek bedze pohvoloni Jezus Kristus.

Kohani prijociele. Vase spisi jek otrzimol, za ktoré vom bars piknie dzinkuje i prose vos abi sce mi zalali aj ostatnie vase dekumenta otej hruzi co Česi unos po robili. Jo stroje pevně na strone Pekarcika i Sikore. Ja ik znom ot malučka ze som to ludzie porzondni i snini bedem dzerzol strone.

Mi tuna v Americe o ten nic nie vjeme lebo listi som cenzurowane, a gazeti tylko same dobre pismo ani v Nebie.

Jo zaroz som arestovani cehami, ze som zradcovie a ze trimajo strone zmadzarami. Glosovanie z Ameriki mo bic vcale otrucene lebo toje nie spravne.

Prose dejce mi znać cohe z ludovom bankom v Jablonce co bila v Pekarcikovim domje. Nove vam nic nie napise tylko vos prose abi sce mi dali aj ostatnio informacio s tej rabunkowej roboty ceskij. Znacim se z uctom a pozdrovjem.

John Pass Bayfield

Mognah

Bayfield Con. Wisconsin U.S.A.

List ten my d'ostali z Ameryki. Vidać z niego, ze tam ludzie za Polakami trzymajom a nie za Czechami²⁹⁷.

List napisał John Pass²⁹⁸, wysłał go do przyjaciół z hrabstwa Bayfield w stanie Wisconsin. Mężczyzna witał się z rodakami słowami: „Niek bedze

²⁹⁵ Selekcja materiału opiera się na chronologii korespondencji, a także na treści, w której występują motywy związane z trzema elementami poddanymi analizie w niniejszej pracy: emigracją, tożsamością i tradycją. Listy pochodzą z prywatnego archiwum autora.

²⁹⁶ List Johna Passa z Wisconsin do przyjaciół na Orawie, 24.04.1920.

²⁹⁷ *Ibidem*. Zachowana została oryginalna pisownia, a także rozmieszczenie poszczególnych akapitów.

pohvoloni Jezus Kristus”. Podobnie były adresowane listy w słynnym tomie Kulów gdzie opracowali listy wysyłane przez ludność chłopską z Brazylii i USA końcem XIX wieku. Pierwszym list, który został umieszczony w opracowaniu, emigrant rozpoczyna tymi słowami: „Niech będzie pochalony Jezus Hrystos”²⁹⁹. W innych listach również pojawia się wyżej wymienione pozdrowienie wielbiące Boga³⁰⁰.

Następnie dziękował za otrzymane pisma, o które wcześniej prosił. Chce, aby dosłano mu inne dokumenty na temat bieżącej sytuacji politycznej na jego rodzinnym terenie. Żalił się, że listy przychodzące do Ameryki podlegają cenzurze, a gazety nie piszą całej prawdy o relacji między Polakami a Czechami. Wspominał postacie Piekarczyka i Sikory, których według niego charakteryzowała patriotyczna postawa i przeciwstawiali się naciskom czeskim. Mówił także o swojej bezradności. Przyznał, że nie może pomóc uczestnicząc w protestach, gdyż jeśliby tego dokonał, to uznanoby go za zdrajcę albo za tego, który opowiada się po stronie Węgrów. Pragnął również dowiedzieć się, co się dzieje z Bankiem Ludowym w Jabłonce, którego siedziba mieściła się w domu wspomnianego Piekarczyka. Wspomina o tym w związku z rabunkiem, jaki miał tam miejsce. Winą obarczał Czechów. Kończył pozdrowieniami, a pod podpisem umieszcza swój adres (nazwę miejscowości, stan i skrót państwa). Niżej widnieje adnotacja odbiorców, w której stwierdzają, że otrzymany z Ameryki list ukazuje pozytywny stosunek osób mieszkających za Oceanem wobec Polaków, a negatywny wobec Czechów.

List praktycznie w całości został poświęcony sprawom politycznym. Lata 20. XX wieku były szczególne ze względu na kształtowanie się granic nowych państw, po rozpadzie Austro-Węgier, a w związku z tym także tożsamości Orawian mieszkających po każdej stronie rzeki Czarnej Orawy. Wówczas trwały prace nad przeprowadzeniem plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie. Miało do niego dojść już w 1919 roku, trzy miesiące po rozpoczęciu działalności

²⁹⁸ Zamerykanizowane nazwisko, za którym mógł się kryć Jan Paś. Nazwisko to występowało bardzo często i nadal istnieje w kulturze współczesnych mieszkańców Jabłonki na polskiej Orawie. Wspomniana miejscowość pojawia się w korespondencji emigranta, co najprawdopodobniej wskazuje na jego pochodzenie.

²⁹⁹ W. Kula, N. Assorodobraj-Kula, M. Kula, *Listy emigrantów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych, 1890-1891*, Warszawa: Biblioteka Iberyjska, 2012, s. 125,

³⁰⁰ W. Kula, N. Assorodobraj-Kula, M. Kula, *op. cit.*, s. 159-161, 171.

Międzysojusznictwej Komisji Plebiscytowej³⁰¹. Ostatecznie wtedy nie został zrealizowany, gdyż ratyfikacja Traktatu Wersalskiego przesunęła się do 20 stycznia 1920 roku, co sprawiło, że decyzje komisji plebiscytowych również trzeba było odroczyć.

Ze względu na narastające pretensje, oskarżenia, Generalny Komitet Plebiscytowy zmienił datę głosowania na 12 lipca 1920 r. Do plebiscytu jednak nie doszło, a 28 lipca tegoż roku Rada Ambasadorów ustaliła, że do Czechosłowacji przyłączy się 44 wsi z ok. 45 000 mieszkańcami. Polacy starali się, żeby ludność zamieszkująca od Tatr Zachodnich aż po Tatry Bielskie i Przełęcz Żarską (Zdziarską) została włączona do Polski. Tak się jednak nie stało. Polska otrzymała tylko 27 wsi wraz 23 043 ludności, co stanowiło zaledwie 1/5 ziem Tatr³⁰².

W swoim liście John Pass zaznacza, że „głosowanie z Ameriki mo bic vcale otrucone lebo toje nie spravne”³⁰³. Świadczy to o zaangażowaniu Polaków na emigracji w sprawy polskie w ówczesnym okresie. Emigranci chcieli mieć realny wpływ na formowanie się nowych państw z zachowaniem charakteru narodowościowego. Zapewne starano się, aby osoby na emigracji także mogły głosować w plebiscycie. Jednakże, jak dowiadujemy się z listu, wszelkie próby ingerencji osób na obczyźnie mogłyby zostać stłumione. Podobną historię można upatrywać w plebiscycie na Rusi Zakarpackiej, gdzie Ukraińcy amerykańscy zdecydowali o przeprowadzeniu plebiscytu w USA i przyłączeniu ziem rodzinnych do Czechosłowacji³⁰⁴.

Kolejny list wskazujący na tożsamość narodową pochodzi z lat 40. Anna pisze do bratowej – Róży. Pisze w nim o rodzinie, a dokładnie o pochodzeniu jej zięciów i synowej. Wynika z niego, że syn ożenił się z dziewczyną polskiego pochodzenia. Jej rodzice wyemigrowali z miejscowości koło Krakowa

³⁰¹ E. Orlof, *Znaczenie plebiscytu w rozwiązywaniu problemów międzynarodowych po I Wojnie Światowej: na przykładzie niedoszedłego plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” nr 2/3 (1997), s. 37-42.

³⁰² *Ibidem*, za: S. Baczyński, *Polska polityka zagraniczna w sprawie Śląska Cieszyńskiego, Spiszę i Orawy (1918-1925)*, 1932 (194 stron maszynopisu), Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Wydział Wschodni, sygn. 5503; AAN, Ambasada RP w Londynie, sygn. 321, k. 92-97, 143-145, 154, 162, s. 69; Zob. *Spisz i Orawa. W 75 rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. T. M. Trajdos, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, 1995, s. 23-24; Władysław Semkowicz, *O Spisz, Orawę i Czadeckie. Garść wspomnień i materiałów z lat 1919-1920*, „Wierchy” r. 8 (1930).

³⁰³ List Johna Passa z Wisconsin do przyjaciół, 24.04.1920.

³⁰⁴ Z. Zawadowski, *Ruś Podkarpacka i jej stanowisko prawno-polityczne*, Warszawa 1931, s. 11-19.

do Ameryki będąc jeszcze dziećmi. Natomiast mężowie córek byli według niej Amerykanami. Wybranek Margiety zaliczał się do trzeciego pokolenia przybyszów z Francji, a Ireny – z Austrii.

Przy okazji dowiadujemy się, że ojciec męża Ireny znał siedem języków, a matka niedawno zmarła. Emigrantka pisała:

A teraz ti trohu opišem onašich ziatoch, už som písala onich ale nie znam či tebe alebo bratom Margetin muž pohadza zfrancuzkey rodini ale je už tretie pokolenie rodeni v ameriki to je nič inši ina amerikan a irenin muž je tiež vamerike rodeni, a jeho rodičia pohadzaju z austrije nemecki mađari jeho otec zna sedem jazikov, matka mu teraz nie davno umrela, a Imrihova žena je polskeho povodu, jej rodičia pohadzaju spolsky za krakovom ale sa už nie pamatam na meno dediny, jej matka bola malička keď ju priniesli do ameriku³⁰⁵.

Powyższy list został wysłany podczas II wojny światowej. Dość znaczące było to, o czym wysyłający pisali w listach, ale także to, co nie skupiło ich uwagi. W jednym z fragmentów tego listu Anna cieszyła się, że jej rodzina pisze, że wszyscy byli zdrowi: „list sme dostali od raz, patiešilisme sa žeste zdravi všeci, zaktori vam srdečne diakujeme”³⁰⁶. Brak wprowadzenia do sytuacji wojennej, sytuacji rodziny, społeczności, czy państwa, a także współczucia dla rodziny żyjącej w trudnych czasach jest również ważnym sygnałem. Być może takie pytania padły w poprzednich listach z tego okresu. W innym fragmencie Anna pisała: „okolo 5 ho juna pošleme vam dve kaksi jednu za druhi trohu na zimu kabatov pre bratov i ešče niečo, čo budeme moct”³⁰⁷. Świadczy to jednak o przejmowaniu się losami najbliższych. Może w ten sposób Orawianka chciała oderwać rodzinę od codziennej rzeczywistości. Można pokusić się o stwierdzenie, że Annie bardzo zależało, aby być w nieustannym kontakcie z rodziną żyjącą w ogarniętej wojną Polsce. Dlatego też prosiła w imieniu znajomego o informację na temat jednego z mieszkańców wioski: „teraz ešče niečo bisme vaz perosili keď biste nam dali znat (...) o Rudolfovi Karkoska”. Na koniec informowała, że dołącza kupon na zakup znaczka, by rodzina mogła jej

³⁰⁵ List Anny z Michigan do Róży z Lipnicy Wielkiej, 28.05.1944.

³⁰⁶ *Ibidem*. („list žeśmy dostali od razu, pocieszyliśmy się, że jesteście zdrowi wszyscy, za który wam serdecznie dziękujemy”. – tłumaczenie własne z zachowaniem szyku zdania).

³⁰⁷ *Ibidem*. („około 5 czerwca pošleme wam dwie paczki jedną za drugą, trochę kurtek na zimę dla braci i jeszcze coś, co będziemy mogli” – tłum. własne).

szybko odpisać: „budŕe tak dobri a odpište nam jak onom znate, pripojeno posielame jeden kupon na štemplik”³⁰⁸.

Emigrant może posiadać zarówno tożsamość miejsca, z którego się wywodzi, ale może także nabyć nową. Według teorii transnacionalizmu jednostka nie musi mieć tylko jednego celu – „na siłę” asymilować się w nowym środowisku, może czerpać zarówno z wzorców tradycyjnych, wyniesionych z domu rodzinnego i ubogacać je wzorami z nowego miejsca³⁰⁹. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku Rajmunda. W powojennym liście do rodziny z Lipnicy Wielkiej nakreśla sytuację geopolityczną. Już na początku stwierdził, że na świecie występują niepokoje, a Stany Zjednoczone chcą temu przeciwdziałać. Pisząc to, używa słów „naša Amerika”, które świadczą o asymilacji w nowym kraju. Utożsamia się z państwem, w którym żyje. Nie traktuje go jako obce. Przyjmuje je jako swoje. Dalej używa liczby mnogiej, wcielając się w darczyńcę na rzecz odbudowy powojennej Europy: „uš sme dali europe više dvacat bilijonof dolarov ato zadarmo”. Wypowiada się w imieniu całego państwa, pisząc że USA nie chcą wojny, lecz spokoju i demokracji na całym świecie:

(...) Ľen same nepokoje a vajni naša Amerika kce pomoc i pomaha uš sme dali europe više dvacat bilijonof dolarov ato zadarmo a ešte vracia znaš sestričko ktori, žesme im nič nedali i teras amerika na vprograme dat petnus bilijoni dolarov Ľenčobi vojni nebolo Ľen kriča tamti znaš kto žeto ani davaju a že amerika nič nedaje vediet ludom kto ik potporuje ani Ľien strajki raširuju a kce vzat celu europu potom biedni liut zdihaj, amerika nekce żadnej vojni lebo kedbi kcela vojnu tobi neposielala ohromne bilijoni a podruhe kedbi amerika kcela vojnu ušbi davno bola zničila každeho nepriatela leboje dobre vizdrojena ale ona nekce żadnej vojne kce pokoj na celom svete žebi bola pravdiva demokracija po celom svete taka jaka je hav³¹⁰.

Kolejne przykłady przenikania się kultur znajdziemy u tego samego autora na początku lat 50. W liście z 21 stycznia 1950 r. po raz pierwszy widnieje inny zapis imienia mężczyzny. Od początku korespondowania z rodziną z Polski Rajmund używał oficjalnego imienia. Jednak od początku lat 50. widać

³⁰⁸ *Ibidem*. (“bądzcie tak dobrzy i odpiszcie nam jak tylko dostaniecie, przy tym posyłamy jeden kupon na znaczek” – tłum. własne).

³⁰⁹ E. Morawska, *Disciplinary Agendas and Analytic Strategies of Research in Immigrant Transnationalism: Challenges of Interdisciplinary Knowledge*, „International Migration Review”, 37(2003), nr 3, s. 611-640.

³¹⁰ List Rajmunda z Michigan do siostry z Lipnicy Wielkiej, 23.01.1948.

zamerykanizowaną nazwę imienia „Ray”³¹¹, pod którą Orawian zaczął się podpisywać. Mamy tutaj do czynienia ze zjawiskiem przenikania się kultury polskiej z amerykańską – transnarodowości³¹². Jak pisze E. Morawska transnacionalism to zjawisko kulturowe wzajemnego przenikania się dóbr, poglądów, zwyczajów wśród osób, grup czy instytucji³¹³. Odnosi się do „przynależności obywatelsko-politycznej, zaangażowania ekonomicznego, sieci społecznych oraz tożsamości kulturowych migrantów i ich potomstwa, rozciągających się w poprzek granic państwowych i łączących ludzi oraz instytucje w co najmniej dwóch krajach, tworząc zróżnicowane, wielopłaszczyznowe wzorce”³¹⁴.

Mieszkając kilkadziesiąt lat w USA, Ray przyjmuje wzorce kraju, w którym mieszka. Nie oznacza to, że się wypiera i zatracą tożsamość polską czy też regionalną, ale przyjmuje nową – jako kolejną. Utożsamia się ze środowiskiem, w którym żyje i ewidentnie chce być Amerykaninem mającym amerykańsko brzmiące imię. Jednakże pamięta przy tym o rodzinie, ponieważ dalej z nią koresponduje, interesuje się jej losem, a także przytacza informacje, które sugerują bliski kontakt z jego krajem i lokalną ojczyzną.

W listach nie tylko mamy do czynienia z polską tożsamością. Odnajdziemy także odniesienia do podtrzymywania tradycji amerykańskich. Na początku lat 50. zeszłego stulecia miała miejsce uroczystość zakończenia szkoły średniej córki emigrantów polskiego pochodzenia. Jej matka tymi słowami opisała treść przemowy księdza podczas tego wydarzenia:

Toho roku bol naš Katolicki knaz najperf odriakal modlibu a potom bol druhi čo mal prednašku, povedal velmi zauimavu reč, 20 rokov tomu jako prišiel do Ameriki i rozpovedal tim graduantom jako žil vo svojej vlasti to jest Anglicko a jako tu žije ukazal im svoj Americki papier i povedal im že všecke peniaze z celeho sveta bi nie

³¹¹ List Raya i Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 21.01.1950.

³¹² E. Morawska, *Disciplinary Agendas and Analytic Strategies of Research in Immigrant Transnationalism...*, s. 611-620.

³¹³ E. Morawska, *The Impact of Past and Present Immigrants' transnational Engagements on their Home-Country Localities: Exploring an Underinvestigated Aspect of the Transnationalism Migration Relationship*, „Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny” (2013), z. 39, nr 1, s. 7–31.

³¹⁴ E. Morawska, *Badania nad imigracją/etnicznością w Europie i Stanach Zjednoczonych. Analiza porównawcza*, „Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny” (2009), z. 35, nr 1(131), s. 7-26.

kupili tento papier Ameriku nazval najom podl'a vŕeckich krajín na celom svetie,
bola veľmi zauímavá³¹⁵.

Dzięki temu dowiadujemy się, co wpajano ówczesnej młodzieży w szkole. Ksiądz zauważa, że trzeba być dumnym z „bycia” Amerykaninem. Mówi, żeby pamiętać o tym, ale jednocześnie nie zapominać o swoich korzeniach. Sam wyznaje, że pochodzi z Anglii i już 20 lat mieszka w Stanach Zjednoczonych. Jest z tego faktu niezmiernie szczęśliwy. Tutaj też skończył szkołę, podobnie jak młodzież, do której się zwraca na oficjalnym pożeganiu. Przyznaje, że dana mu była niezwykła możliwość i szansa, aby studiować w Ameryce. Pokazuje na forum publicznym dyplom ukończenia szkoły średniej, chcąc tym samym wzbudzić poczucie jedności z słuchającymi go młodymi ludźmi. Chce także uzmysłwić audytorium, że ten dokument znaczy bardzo wiele, nie tyle dlatego, że otwiera drzwi na studia czy do dobrej pracy, ale przede wszystkim, że jest to świadectwo wydane przez szkołę amerykańską, a to główny powód do dumy i szczęścia.

2.1.2. Lokalna tożsamość

Lokalna tożsamość to poczucie przynależności do danego miejsca, regionu. Podążając za S. Ossowskim można dodać, że „naród nie musi być zbiorowością zamieszkującą zwarcie jakieś określone terytorium – choć zakłada, że taką zbiorowością być powinien – musi natomiast posiadać wspólną dla wszystkich swych członków ojczyznę”³¹⁶. Jednostki utożsamiają się z danym regionem, lecz nie aspirują do nadania mu charakteru nowego państwa³¹⁷. Dla Górali orawskich, tożsamość ta jest tożsamością prenarodową, która łączy ich dzięki wspólnej ojczyźnie prywatnej – Orawie, wspólnym kodzie lingwistycznym – gwarze orawskiej, religii – chrześcijaństwu, a także rasie.

Kwestie związane z tożsamością lokalną znajdują się również w espiolografii. W. Kula, N. Assorodobraj-Kula i M. Kula zauważają, że

³¹⁵ List Anny z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 13.06.1950.

³¹⁶ S. Ossowski, *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa: PWN, 1984, s. 35.

³¹⁷ T. Paleczny, *Socjologia tożsamości*, Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2008, s. 52.

w listach pojawiają się przede wszystkim zagadnienia związane z regionem, wsią, rodziną, lokalną społecznością, w której się egzystowało. W liście Władysława Borkowskiego z Pittsburgha do żony napisał w roku 1891:

W pierwszych słowach mego listu.

Niech Bę. Po. Ie. Ich. [= będzie pochwalony Jezus Chrystus].

Witam cie Kochana Żonko wras z dziećmi i donoszę ci o swoim powodzeniu. Ja jesdem dosyć przy dobrym zdrowiu z łaski najwyszego pana Boga i Matki Boskie czego i tobie z dziećmi zycze i mnielego [= milego] się s tobu przywitania jako tesz i z dziećmi mojemy. Tera Żoneczko ja wcale nie wiem co się znaczy bo ja do ciebie 2 listy pisałem, a na żaden żaden odpowiedzi nie dostałem, to nie wiem czy moje listy do ciebie nie doszły, czy tesz wcale już zapomniałaś, że ty jeszcze masz męża we świecie. Bo ja Rodzicuw pisałem i zara my odpisali jako tesz i opłatke my przysłali, a [o]d ciebie ni mam nic to nie wiem co za przyczyna jest w tem. Tera Kochana Żono proszę cię odpisz my choć na ten list s pare słuw i donieś my o swoim całkiem powodzeniu i o mojej kochanych sierotach i czy ta najmlotrza dziwczyna już doprze chodzi i mówi. Bo mnie jes[t] okropnie tęschno bes dzieci jako tesz i bes ciebie, kochana żoneczko. Ja tera jász nie jesdem w tem mnieście gdiem dawni był, jász trzeci mniesiąc jagem s tego mniasta wyjechał, ja tera jesdem w Pittsburgu i robote mam, to ja nie wie czy do krają powruce czy ni. My obaj s Karczewskem po swoją żoną, a ja po ciebie jako tesz i Julijana razem z wamy zabierzem do Ameriki. Bo mnie jako tesz i Karczewskemu Rodzice pisali, że podobno corasz to ciezy [= ciężej] bieda pomniedzy panamy tak s pewnością, że my jász [= już] nie powrucimy pewnie. Zasyłam ci miłe i serdeczne wraz z dziećmi uściski, za drugim listem doniese ci co wiency, tylko odpisz my jak najprendzy³¹⁸.

Podobnie jest w przypadku listów orawskich emigrantów. W korespondencji do rodziny z Orawy Anna pisze, że jej córka – Adela bardzo chciałaby przyjechać do rodzinnych stron rodziców, o których ojciec tak często jej opowiadał. Wspominał o lasach na orawskich polach, o Babiej Górze – najwyższym szczycie górskim na Orawie: „Adela sa veľmi tiešila že už pojde do stareho kraju uvidi všeličo oťec jej zapravol ovšelicom obabej guze lesoh ona sa veľmi tomu tiešila”³¹⁹.

³¹⁸ W. Kula, N. Assorodobraj-Kula, M. Kula, *Listy emigrantów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych, 1890-1891*, Warszawa: Biblioteka Iberyjska, 2012, s. 272-273.

³¹⁹ List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 03.11.1936.

W liście do rodziny z Orawy Rajmund tymi słowami opisuje stosunek dzieci urodzonych w Ameryce do miejsca, skąd się wywodzą:

Ati coh su hav rodeni tih nič nie ophodi ani navet ket clovek cita list skraju to ti niebude sluhaj cohtam noveho pove ze co tam sedia ket im zle preco nieprodi hav i hovorize snimi ket sa ti starsi pomina to uz niebudie rodini nuz i takto je fsetko poanglicki i navet kostole mame po anglicki niema dost knazov³²⁰.

Z tego listu wynika, że istnieje drugie pokolenie emigrantów, którzy urodzili się na amerykańskiej ziemi, niechętnie czytający listy od ich rodzin z Polski. Nie interesują się zbytnio tym, co dzieje się w ich rodzinnych stronach, gdyż nie chcą słuchać opowieści ich rodziców na ten temat. Autor zauważa, że gdy zabraknie starego pokolenia, czyli pierwszej emigracji, dzieci zapomną swoich korzeni i nie będzie już „rodziny”. Żali się, że cała komunikacja w społeczności, w której się znajduje oparta jest na języku angielskim, mało używa się języka polskiego. Zaznacza, że nawet w kościele nabożeństwa są w języku angielskim, nie ma bynajmniej wystarczającej liczby polskich kapłanów. Boi się, że młodzież zapomni o ich bliskich, którzy wyjechawszy za chlebem, pragnęli spokojnego i dostatniego życia dla swoich dzieci.

Podobny stosunek mieli potomkowie Włochów, którzy wyemigrowali do Buenos Aires i Nowego Jorku przełomu XIX/XX w. Jak przytacza Samuel L. Baily, miasta te były ziemią obiecaną dla nowoprzybyłych. W pierwszym liście do rodziców emigrant Oreste kwieciście opisał Buenos Aires m.in. jako miasto bardzo piękne o niezliczonej ilości luksusowych towarów i budynkach zapierających dech w piersiach. Skontrastował je z rodzinnym włoskim miastem i stwierdził zachwycony, że „nie znajdziecie tego wszystkiego w Turynie”³²¹. W liście tym nie dopytał się o to jak wygląda jego miasteczko, ani o inne szczegóły, skupił się na nowym miejscu, podobnie jak dzieci emigrantów z Orawy.

Innym elementem, związanym z lokalną tożsamością jest język emigrantów. Podróżnicy osiedlający się na nowej ziemi stykali się z wieloma nacjami, które używały różnych języków. Treści mówione ulegały przeobrażaniom (amalgamacji) w związku z napotkaniem na inny typ kultury językowej, często

³²⁰ List Rajmunda z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 08.01.1948

³²¹ S. I. Baily, *Immigrant in the Land of Promise: Italians in Buenos Aires and New York City, 1870 to 1914*, Ithaca: Cornell University Press, 2004, s. 69.

tworząc nowe słowa czy pojęcia³²². Wplatanio w swoje wypowiedzi np. nazwy własne pochodzące z lokalnej ojczyzny (np. Babia Góra) bądź też potrawy (rzepa – oznaczająca ziemniaki w gwarze orawskiej).

Trzeba pamiętać, że nie można rozpatrywać różnych typów tożsamości oddzielnie. Nie raz cechy danej tożsamości przenikają się z innymi, tworząc nową jakość. Zatem tożsamość lokalna również przenika się z narodową lub odwrotnie. Wielu z emigrantów wtapia się w cywilizacje innych narodów i o tym, że są Polakami świadczy czasem jedynie nazwisko (choć nierzadko brzmiące zupełnie obco). Jest jednak potężna grupa ludzi, którzy pamiętają o ojczyźnie, o swoim języku, dbają o podtrzymywanie tradycji i nie dają się sprzedać „w całości wiedzą gdzie tkwią ich korzenie. To oni są naszą nadzieją, nadzieją Polonii. Do tej grupy ludzi zaliczamy niewątpliwie górali, których przodkowie zostawiali ukochane góry i szli szukać chleba. Oni zawsze bronią swej mowy, ubioru, obyczajów. Bez nich żadne święto się nie obejdzie, oni pierwsi do pracy, pierwsi do rozrywki. Na nich zawsze ojczyzna może liczyć. Dzieci góralskie uczą się mówić po polsku, gwarą i językiem literackim, uczą się śpiewu i tańca oraz gry na instrumentach ludowych oraz wielu innych tradycyjnych sztuk manualnych. To wszystko obok normalnej nauki w szkole polskiej czy też (tu w Ameryce) amerykańskiej. Wielki to trud i wielki obowiązek. Ich rodzice rozumieją dokładnie słowa Norwida „Ojczyzna to wielki zbiorowym obowiązek”. Oni ten obowiązek wypełniają z miłością”³²³.

³²² J. Mazurek, *Kraj a emigracja. Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do kraju Ameryki Łacińskiej (do 1939)*, Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, 2006, s. 53.

³²³ E. Cieszyńska-Burba, *Polska Duma. The Pride of Poland*, [w:] *Pamiętnik XXVII Sejmu ZPPA*, Chicago, 2008, s. 176.

2.2. Życie na emigracji

Życie na emigracji nie rozpieszczało. O ile lata 20. XX wieku cechował wzrost gospodarczy, prosperity, to lata 30. przyniosły diametralną zmianę. Załamała się wtedy gospodarka amerykańska związana z krachem na nowojorskiej giełdzie 24 października 1929 r. i jego późniejszymi skutkami. Był to czas trudny nie tylko dla przybyszów z najodleglejszych zakątków świata, ale także dla samych obywateli amerykańskich³²⁴.

2.2.1. Praca i codzienność

Orawianie także odczuwali skutki Wielkiego Kryzysu. Tematyka listów z początku lat 30. obracała się wokół złej sytuacji panującej w Ameryce. Z listu Anny do jej rodziny z Lipnicy Wielkiej z 12 maja 1932 r. dowiadujemy się, że bieda ogarnęła Amerykę, jej rodzinę:

Teraz vam napišeme onašom povodeni. unas haf teraz dost bieda, nie ma ani roboti ani peniazi, ale už bi i tej roboti niebolo reti, ked bi bolo drakšie čo ma clovek predat. ale všetko velmi lacno fazula je \$1.05, jeden dolari i peť centi sto funtov zemiaki ani ich nie kcu kupovat su po dvacat centov bužel' to jest 60 funtov svine po 5 a 6 centi funt ale to musi si sam zabít i očistit itake čiste im tam zaviest a svina nie môže mat viac ako 150 funtov. oves po šťirnast centov bužel. Pšienica po 39 centov bužel žito čošik po 34 centov bužel i statok velmi lacno ale ho ani niechu kupovat. mi tiež mame teho statku 19 kurof bolo bi i sčeho predavat ked bi bolo ho možné predat, budeme mat jak nam Pan Boh nie odbere 11 krav o Jake dva mesiace teraz ich mame 7 ale len šťiri trohu dojime, a ostatne stoja suhe. jedneho bička takeho čo mu je 2½ rokov teho sme ukermili šest jaloviček i mladšie i staršie i tri kone, roboti mnoho ale osohu malo (...)³²⁵.

³²⁴ K. Frysztacki, *Między „teorią” a „praktyką”: o pewnym fenomenie cywilizacji amerykańskiej raz jeszcze*, [w:] *Amerykomania. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Andrzejowi Manii*, red. W. Bernacki, A. Walaszek, Kraków: WUJ, t. 2, 2012, s. 218; Por. McElvaine S. Robert, *The Great Depression America, 1929-1933*, New York: Three Rivers Press, 2009; por. M. Gołębiowski, *Dzieje kultury Stanów Zjednoczonych*, Warszawa: PWN, 2007, s. 265-269

³²⁵ List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 12.05.1932.

Emigrantka napisała o braku pieniędzy i pracy. Chodzi jej o to, że wszystko było według niej bardzo tanie. Cena 100 funtów³²⁶ ziemniaków spadła z 60 centów do 20 centów, a funt wieprzowiny kosztował tylko 5 lub 6 centów. Wspomniała także, że pogorszyły się warunki sprzedaży trzody chlewnej. Nie tylko trzeba samemu zabić zwierzę, ale też oporządzić je, żeby dobry stan mięsa zachęcił do jego kupna. Jedna sztuka pogłowa nie mogła przekraczać 150 funtów, czyli ok. 68 kilogramów. Cena zboża również znacznie spadła – najtańszy okazał się owies – 14 centów za funt, żyto – 34 centów, a pszenica 39 centów. W porównaniu do lat 20. produkty te potaniały trzykrotnie lub więcej³²⁷.

Te spadki cen miały ogromny negatywny wpływ na ich życie, ponieważ rodzina Anny zajmowała się rolnictwem i hodowlą. W Ameryce trudnili się uprawą warzyw, przede wszystkim ziemniaków (nazywanych w rodzinnych stronach *rzepą*), fasoli, zboża, bób, a także hodowlą drobiu, trzody chlewnej i bydła rogatego. Kobieta wylicza, że posiadali 19 kur, których niestety nie udało się sprzedać, 11 krów – w tym tylko 4 dojne, 3 byki – jednego, dwu i półrocznego, 6 jałówek i 3 konie. Ich praca w gospodarstwie wyglądała podobnie do tej, którą wykonywali na Orawie. W Ameryce także uprawiali rośliny, które ongiś rosły na ich ojczystej ziemi. Podstawą diety były ziemniaki i fasola³²⁸.

W innym liście z tego samego okresu dowiadujemy się o obowiązkach głowy rodziny – Rajmunda. Pracował długo i ciężko na nocną zmianę w fabryce potocznie zwaną „siapą”³²⁹. Zaczynał pracę o godzinie 16 i kończył do w pół do pierwszej. Pół godziny zajmował mu dojazd do domu, gdzie kładł się spać,

³²⁶ Funt to około 0,45 kilograma. Cena dotyczyła 100 funtów, czyli ok 45 kg ziemniaków.

³²⁷ 1920s Food and Groceries Prices, <http://www.thepeoplehistory.com/20sfood.html> [dostęp: 31.01.2017].

³²⁸ List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 12.05.1932.

³²⁹ Wyraz ten częściej używa się w miejscowniku, tj. „w siapie”, np. *pracuję w siapie*. Powstał on w wyniku połączenia słów z języka angielskiego i polskiego: *shop* (sklep) i *szopa*. Zjawisko to jest znane jako „ponglish”. Zob. <http://www.ponglish.org/siapa-1103w.html> [dostęp: 31.01.2017]. Jednym z pierwszych badaczy tego zagadnienia był Witold Doroszewski: W. Doroszewski, *Język polski w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Warszawa: Warszawskie Towarzystwo Naukowe, 1938, s. 44. Ważną postacią w kwestiach lingwistycznych można uznać Monikę Gruchmanową: M. Gruchmanowa, *Z problematyki interferencji językowej w słownictwie Polonii Nowego Jorku*, [w:] *Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi*, red. H. Kubiak, A. Pilch, Wrocław: 1976, s. 414–418.

„siapa fabryka (zwykle w tym znaczeniu autorzy pamiętników używają tego wyrazu; mamy tu zatem do czynienia z pewnym z rozszerzeniem znaczeniowym, ponieważ ang. to 'oddział fabryki'.

żeby wraz ze wschodem słońca przywitać nowy dzień i zacząć prace domowe. Postanowił zbudować garaż na nowy samochód. Konstruował go już od dwóch miesięcy. Z tego powodu zdecydował się na nocy tryb pracy w zakładzie, by za dnia móc zająć się budową. Zaoszczędził przy tym sporo pieniędzy, ale i tak cały koszt wyniósł go 400 dolarów. Gdyby zatrudnił fachowca do pomocy, musiałby przeznaczyć dla niego jednego dolara za godzinę, co by się mu nie opłacało, dlatego też postanowił wszystko zrobić sam. Jego żona tymi słowami opisywała pracę męża:

Raymon stavia garag pre karu (automobil) i on sa tiež narobi rodne pri garagi a vnoci v šape začina od štvrtej hodinu popoludni i robi do dvanast – pol, do pol jednej vnoci doma pride ked je jedna hodina rano a potom ked sa rozvidni to už vstava i zar majstruje dva mesiace už na noc robi bo kcel ti garag postavit mame staru ale nova kara je hodne dlukšia ako ta stara garag i to musel novu stavat budie ho štiri sto dolari koštovat ale je všeco je ho robota bo ked bi bol kcel majstra majat to bi bol musel dolara na hodinu platit to bi ho viav majster koštoval ako material tak si to sam všeco robi³³⁰.

Dzieci emigrantów także zarabiali pieniądze mimo młodego wieku. Syn Anny – Imrich³³¹ miał 17 lat i był zatrudniony już od czterech tygodni. Dostawał 4 centy na godzinę, a pracował 9 lub 10 godzin na dzień. Czasem zdarzało mu się przynieść 20 dolarów tygodniowo. Wykonywał obowiązki w miejscu pracy matki. Chciał iść do zakładu i pracować razem z ojcem, ale był jeszcze na to za młody:

Začal i Imrich už robit už stiri tižne robi ma 4 centov na hodinu robi 9 alebo 10 hodin denne ale je esče maldi do roboti, so šapi ho nie vengu bo nie ma len 17 roki ale i to hodne pomože ked primeše 20 dolari tiždene ale pritom sa ja viac musim na robit bo musim i jeho i svoju robotu zrobit³³².

Była to pierwsza praca chłopaka. Miał 17 lat. Z pierwszej wypłaty wysłał parę dolarów ukochanej babci z Polski którą znał tylko z opowieści, listów i fotografii. Korespondencja pokazuje, że przywiązanie i troska o najbliższych jest cały czas jednym z ważnych tematów w orawskich mikrospołecznościach żyjących w Ameryce pierwszej połowy XX wieku.

³³⁰ List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 03.11.1936.

³³¹ Jest to imię pochodzenia węgierskiego, inna forma od imienia Emeryk.

³³² *Ibidem*.

Juž od mládých lat děti učeno šacunku do rodičů. Utrzymyvano dobre kontakty z rodziną na Orawie, szczególnie z dziadkami. Świadczy o tym fakt, że Imrich wysłał babci dwa dolary ze swoich pierwszych zarobionych pieniędzy: „Imrich posíela babke 2 dolare povedal už davno keď len robote dagde dostanie to babke pošle aspon trošku”³³³.

I

Midland Michigan
~~September 20~~ ~~ho~~ -1936.
~~October 13~~ ~~ii~~
 November 3^{ho} "

Pohvalen Pan Ježíš Kristus:-

Mile a srdečné pozdraven
 najsamperf od Mileho Pána Boha i Pani Marie Ružen
 covej, i od všetkých Božích Svätich, teraz ale od nás
 ako od vašej rodiny diaľko za morom, myslas veľmi
 srdečné pozdravujeme najperf vas draha maminko
 naša, pozdravujeme vas na moc krát razi šťastia
 zdravia a vám všelijaké a prajeme, veľmi nás tieši
 žes ešte pri dobrom zdraví, na každé, prajeme
 Bohu aby vas ešte pri zdraví dlho zachoval
 teraz pozdravujeme teba sestro Razi i trojeho
 muža Karola na moc krát razi teraz pozdravujeme
 Jgrara i jeho ženu i dieťki i Jana zo ženu i dieťkami
 i Antonia zo ženu i celú jeho familiu, na moc
 krát razi, dostalisms list od vas i vřozumelisms
 všetko sneho za ktori vam srdečné ďakujeme
 čo sa tika nášho porodenia to sme chvala Panu Bohu
 dotých čas vřeci vřeci zdraví ktorého zdravia, i vam
 všelijaké a zo srdeca prajeme a pisete žiste sa
 tam veľmi Raymona spodievali, no ved si tak
 umiernil rak na teraz ale čože keď to Pan Boh
 ináč keel zostal na neho ~~had~~ chorobu, tu prešlu
 jar bol hori nie bol bi nigde siel, shorel ato tak
 veľmi čo ani doktori nie mohli uznať čo to mohli
 bit, musel ~~was~~ ist do špitála čo ho tam —

Ryc. 6. Fragment listu Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 03.11.1936 – arch. własne.

³³³ Ibidem.

Z biegiem czasu zauważyć można w listach poprawę sytuacji materialnej emigrantów. Już nie tylko opisywali zbiory w polu czy losy rodziny, zamieszczali także informacje o planowanej pomocy materialnej bliskim w Polsce.

Lebovam zar posieleme balik ale viacej budie pre švagrana švavor karol tato vaš alenam aspon jeden list napisaj lebo si nam ešte ti naisal na tuto mas 1 kapelus brisko nani jak budie pasoval, paru gumove šusi 1 kabat taki kratki doroboti nazimu jasomho nosil lien jednu zime 2 pari nohavio 2 kitoj ki nove 2 medla dohol'ienia 2 skleniočki aspon jedna pri Jana druha pre teba roska stota čoje w nej 250 cukrikov to tiebe roska a čoje 300 cukrikov to daj Janovi lebo ma on viac spotrebuje, aj ak Janko nie ma midla na holene to mu daj jedno, i tam je 4 midla na pranie, i tie 2 daj Janovi a dva nie haj pre seba, i dve spolki niti, teraz pre teba sestričko tam je dva dresi jak su velka to ich ujmi 2 spodniki jeden veleni ten sivi, a ten druhi len ordinal'ni ja vzime tak nosim ked do mesta idem alebo vnedelu, jeden sveder taki uhahlovani bez rukavov aj gombiki ku nie mu, bo sa ten zip zopsul i teraz sa nie kce zapnut. tak musiž gombi ki prišit', i jeden kabat taki zenški³³⁴.

Rajmund skrupulatnie wymienił wszystkie rzeczy, które znajdą najbliżsi po otwarciu paczki (*baliku*). Wspomniął o każdym członku rodziny i przypisał mu konkretną rzecz. Wśród całej listy darów znalazły się – dla szwagra Karola: 1 kapelusz, para gumowych butów, 1 płaszcz do pracy w zimie (noszony tylko jeden sezon przez Rajmunda), 2 pary skarpet, 2 kitojki³³⁵, 2 mydła do golenia; dla Jana pudełko z 300 cukierkami (oraz jedno mydło do golenia, jeśli nie ma), 2 mydła do prania; dla Róży siostry autora listu, a żony Jana – pudełko z 250 cukierkami, 2 szpulki nici, 2 dresy, 2 pary spodni: zielone i szare, sweter z guzikami bez rękawów (guziki i zamek do wszycia) oraz jeden płaszcz.

Nie wszystkie ubrania były nowe. Bardziej kosztownych emigranci używali w Ameryce, po czym przekazywali je rodzinom w Polsce. Jak można zauważyć, wysyłano produkty codziennego użytku i służące higienie osobistej. Zapewne takie, na które rodzinę w Orawie nie byłoby stać.

Obecnie również bliscy żyjący za granicą przesyłają paczki, w których obok rzeczy drobnych, można znaleźć także rzeczy używane mające nierzadko wartość

³³⁴ List od Rajmunda z Michigan do siostry z Lipnicy Wielkiej, 20.06.1948.

³³⁵ *Kitojki* (inna pisownia/wymowa – *kitàjki*) to słowo pochodzące ze starej gwary orawskiej. Oznacza „ozdobny element stroju męskiego w postaci wstążki wokół szyi, poprzedzający współczesny krawat; noszony w latach 40. i 50. Głównie przez przyjezdnych z miasta lub powracających z Ameryki”. Słowo to funkcjonowało w słowniku mieszkańców Jabłonki, Lipnicy Małej, Lipnicy Wielkiej i Piekielnika: J. Kąś, *Słownik gwary orawskiej*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2011, t. 1, s. 433.

symboliczną produktu „amerykańskiego”, czyli droższego, kojarzonego z lepszą jakością. Mamy tutaj do czynienia z transnarodową tożsamością³³⁶. Rodziny w kraju ojczystym czerpały korzyści z dobrodziejstw wysyłanych z „innego”, w ich świadomości często „lepszego” świata. Produkty wysyłane z Ameryki często uważane za prestiżowe, nosili członkowie w wielką dumą, a odebranie paczki miało rangę święta w rodzinie.

Lata 50. rozpoczęły się dla orawskich emigrantów niezbyt dobrze. Nastąpiło wiele zmian, zarówno w pracy, jak i w gospodarstwie rolnym. Anna i Ray opisują w liście do Ignacego jak wygląda ich sytuacja materialno-bytowa w połowie XX wieku:

Cosa tika našeho povodiena toje tak jako nafarme biva jako i tam roboti dost a penize neni iba jako člověk dačo preda rok sme mali velmi plani nio sme neurejzovali 3 jari všecko rastlo dost pekne ale potom pušli dažde i všecko nimoklo i tak sme nemali nič do predaju a treba navšečko peniaze i teras roboti slabnu robilsom paru tiždniof ale roboti nebolo i poslali ma domu i nezname jako bude nadalek lebo doma nema vzime moc roboti ľebo nemame moc bidla mame len tri kravi dve jalovečki i dva kone i tri svine lebo ešte nemame moc plejzupre viacej a podruke to moc koštuje nanoceho farmera³³⁷.

W korespondencji małżonkowie porównywali swoje życie do życia na farmie, gdzie pracy zawsze było dużo, a zarobek niewielki. Wspominają obfite zbiory w ciągu trzech ostatnich lat i skonstrastowali je z ówczesnie panującym nieurodzajem. Ziarno, które zasiali w poprzednim okresie wegetatywnym niestety wymokło i w tym roku nie mogli sprzedać plonów. Mieli zatem dużo mniej pieniędzy niż w ubiegłych latach. Co więcej, w pracy też nie powodziło im się tak jak dotychczas. Z uwagi na brak zatrudnienia, głowa rodziny pracowała tylko kilka tygodni tamtej zimy. A zimą w gospodarstwie nie wykonywało się takich prac, które przynosiłby dochód. Mało tego, ich gospodarstwo uległo zmniejszeniu – posiadają tylko 3 krowy, 2 jałówki, 2 konie i 3 sztuki trzody chlewnej. Sami przyznają, że mogliby mieć znacznie więcej, ale utrzymanie bydła dużo kosztowało w ich sytuacji, kiedy dochody i plony były tak niewielkie.

³³⁶ E. Morawska, *Badania nad imigracją/etnicznością w Europie i Stanach Zjednoczonych...*, s. 7-26.

³³⁷ List Raya i Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 21.01.1950.

2.2.2. Przeciwności losu

Pobyt na emigracji wiązał się także z różnego rodzaju przeciwnościami losu. Choroby dotykające przybyszów miały niekorzystny wpływ na ich życie osobiste, rodzinne czy zawodowe. Co jakiś czas zdarzały się również problemy z otrzymywaniem listów.

W kolejnym liście w latach 30. Anna napisała do rodziny, że obecnie wszyscy byli zdrowi, aczkolwiek jej mąż Rajmund miał problemy zdrowotne. Planował wyruszyć w rodzinne strony orawskie, ale zatrzymała go choroba. Kobieta przywołuje informacje z poprzedniego listu, który dostała z Polski. Podkreślono w nim, że rodzina bardzo wyczekiwała przyjazdu jej męża, ale „Pan Bóg chciał inaczej” i „zesłał na niego chorobę”. Wyjazdy w rodzinne strony nie były częste ze strony emigrantów. Jeśli chodzi o organizację wyjazdów przez Związek Podhalan w Północnej Ameryce, do II Wojny Światowej zorganizowano pięć wycieczek z USA do ojczystego kraju. Pierwszy raz odbyło się to w 1934. Po wojnie w maju 1965 r. Wylądował pierwszy wielki samolot „Pan America” w Warszawie na pokładzie którego znajdowało się ok. 160 osób. Byli to podróżnicy zaangażowani w prace ZPPA. Jak pisze Wnuk „była to największa [wycieczka] po wojnie rodaków amerykańskich do Polski”³³⁸.

Ponadto lekarze mieli problemy ze zdiagnozowaniem przypadłości. Rajmund trafiał cztery razy do szpitala. Lekarz przepisał mu odpowiednią dietę, do której musi się stosować jeszcze przez kilka miesięcy. Okazało się, że miał chory przełyk i infekcję żołądka. Kobieta opisuje, że bardzo się bała o jego zdrowie, a także o ostatnią diagnozę internisty. Z trwogą wspominał, że gdyby jej mąż zwlekał z udaniem się na badania, mogłoby to skończyć się dla niego śmiercią. Ostatnimi czasy nie jadł zbyt dużo. Nie chodził także do pracy przez cztery tygodnie, co świadczy o tym, jak poważna była przypadłość. Tymi słowami Anna opisała jej odczucia i historię choroby Rajmunda:

Čo sa tika našeho povodenia to sme chvala Panu Boha dotich čas všeci všeci zobravi
ktoreho zdravia i vam vinšujeme a zo srdca prajeme a píšete žeste sa tam veľmi
Raymona spodievali, no ved si tak umienil rok na teraz ale čože keď to Pan Boh inač

³³⁸ K. Wnuk, *Wspomnienia*, [w:] *Pamiętnik 16-go Sejmu Związku Podhalan w Północnej Ameryce*, Chicago, 1975, s. 64.

kcel zoslaľ na neho horobu, tu prešľu jaz bol hori nie bol bi nigde šiel, ohoreľ ato tak veľmi čo ani doktori nie mohli uznať čo to mohlo byť, musel ísť do špitála čo ho tam prezerali šťiri raz až bol čo mohli zistiť aku horobu mal potom ho doktor dal na dajetu to jest to jest nie smel ínšie jest len čo mu on kazaľ i esčē je teraz na tej dajete musi celich šest mesiacov tak bít všpítali užnali ze mal toten tub čili pijak. pri samom žaludku infekovani to jest keď bi bol trohu nie skoršie pomoc hľadaľ to bi možno už bolo nie skoro to bi sa ho bola zda horoba hitila ja som sa veľmi bala tej ostatnej prehlaki, bo už i vizeraľ ako kebi ju bol už mal bol veľmi želti a vždí ho vracalo nie jedavaľ skoro celkom nič a vždí vracal šťiri tĩžne nie bol vrobote tak musite uznať že nie mohol nigdie diaľek cestovat na taku cestu treba dobre zdraveho človeka³³⁹.

Korespondowanie było czasem jedynym, środkiem komunikacji w ubiegłym stuleciu. Dlatego pisanie listów i szybka odpowiedź miały niebagatelne znaczenie, zarówno dla rodziny na Orawie, jak tej mieszkającej w Ameryce. Po analizie korespondencji emigrantów można wywnioskować, że listy pisano bardzo często, a i na odpowiedzi nie trzeba było długo czekać. Jeżeli wiadomość nie przyszła w ciągu miesiąca, to zaniepokojona rodzina wysyłała kolejny list, pytając, czy aby na pewno wszystko było w porządku.

W jednym z listów z lat 50. XX w. Lipniczanin napisał: „Jasom pisaľ tomu budie jakik mesiac ale nezname čistieho dostali aľe za pevno ne liebo nepiše vlistie tamsomti napisaľ ovšeličom ale pevno ho ukradli”³⁴⁰. Uważa on, że jego list został skradziony. Powodem tego zapewne były niewygodne fakty (jak sam stwierdził) na temat życia codziennego, które opisał w swoim liście.

Listy były wyczekiwane po obu stronach Oceanu. W korespondencji wysłanej z Polski autorka zaczyna tymi słowami: „Pozdrawujem was a winšujem wam stestia a mnoho zdawá a spominame was okaždí deň aj wnoci”³⁴¹. W ten sposób kobieta podkreślała głęboką więź, która łączyła ją z ojcem i bratem. Wspominała, że myśli o nich każdego dnia, a także w nocy. W dalszej części listu prosiła: „odpište zaras bo niewiewem čomam urobit wsetka starost stoi na hlave”³⁴². Chcąc uzyskać poradę, Orawianka napisała właśnie do swoich najbliższych w Ameryce. Pragnęła, aby szybko dano jej znać, co ma zrobić z otaczającymi ją problemami dnia codziennego. Można stwierdzić, że relacje

³³⁹ List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 03.11.1936.

³⁴⁰ List Raya z Michigan do siostry z Lipnicy Wielkiej, 02.04.1952.

³⁴¹ List siostry z Rabczyc do brata i ojca w Ameryce, 19.04.1954.

³⁴² *Ibidem*.

panujące między emigrantami a krewnymi żyjącymi w rodzinnych stronach były zażyłe. Orawianie ze Stanów Zjednoczonych zarówno udzielali rad, jak i sami prosili o pomoc. Starali się być w nieustannym kontakcie z bliskimi – interesowało ich nie tylko domowe życie rodziny, ale także sytuacja panująca na Orawie. Kojeny raz mamy tutaj do czynienia ze zjawiskiem transnarodowości. Długość trwania wzorów, w tym przypadku zapisanych w listach, była nieodłącznym elementem życia mieszkańców na obu kontynentach. Przenikanie pomiędzy jedną kulturą, już nabytą w latach młodości, a tą napotkaną w Nowym Świecie, powoli prowadziło do powstania hybrydy kulturowej, powstającej na bazie dwóch ojczyzn – polskiej i amerykańskiej.

W latach 60. zdarzało się, że listy nie trafiały do miejsca ich przeznaczenia. Korespondencja z Pensylwanii z 6 lutego 1961 roku nie dotarła do rodziny z Lipnicy Wielkiej. W kolejnym liście rodzina z Ameryki napisała o tym: „Teras nam pises zenie matie otnas dawno jawam poslal listi us dwa a toje treti list teho roku perwi bol 5 teho januara a toboli 2 listi wywyetnej w balke jeden list”³⁴³. List ten został wysłany z początkiem lutego i był już trzecim w nowym roku. Rodzina z USA nie otrzymała odpowiedzi na dwa poprzednie. W trzecim wyraziła zaniepokojenie, nie wiedząc, co się z wiadomościami stało.

Z biegiem czasu jednak coraz rzadziej pisano listy. Porównując częstotliwość transferowanej korespondencji w latach 30. czy 40., kiedy wysyłano nawet kilka listów w miesiącu, można stwierdzić, że z upływem lat przesyłanie wiadomości zza oceanu cieszyło się znacznie mniejszym powodzeniem. Pierwszy list z Ameryki w latach 70. dotarł dopiero na początku marca (wysłany 27 lutego). Nadawca tak się odniósł do późnego napisania wiadomości listowej: „Draha Rodinko naša wielmi lutujem že som ta sa tak onieskorila zodpovedie na twój list, ale to už bolo dawno eštie lanskeho roku, ale mi prebač prosim tia. odpust mi”³⁴⁴.

Z listu dowiadujemy się, jak zmieniła się rodzina Anny na przestrzeni lat. Sama bohaterka pisze, że „jasom užstara 83 rokov”³⁴⁵. Zatem urodziła się w 1895 r. i wyjechała do Ameryki jako młoda dziewczyna. Jej list jest dość

³⁴³ List Franka z Pensylwanii do dzieci z Lipnicy Wielkiej, 02.06.1961.

³⁴⁴ List Anny z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 27.02.1978. („Droga Rodzinko nasza, bardzo żałuję, że tak późno odpowiedziałam na twój list z dawna, jeszcze z zeszłego roku, ale wybacz mi, proszę cię, odpuść mi”. – tłum. własne).

³⁴⁵ *Ibidem*.

wyjątkowy. Widać w nim dużo wylewności, odniesień do zupełnie kwestii, których nigdy nie poruszała. Pisze o zdrowiu.

W podeszłym wieku, nawiedzały ją różnego rodzaju dolegliwości. Cierpiała na reumatyzm i trzęsły jej się ręce: „Mam ten reumatismus to ma dost trapi. ruka sa mi trise nie možen ani dobre pisat, Posim Pana Boha abi tento listek i was tam wšeckich Fitakow našiel pridobrom zdravi”³⁴⁶. Widać, jak bardzo pragnęła, by rodzina otrzymała jej list. Sama zmagала się z problemami zdrowotnymi, ale chciała przekazać jak najwięcej informacji na czterech wypełnionych gęsto stronach papieru.

Časi mame dost fajne alenko swieti skoro celi deň, ale noci su welmi zimne 3-4 pod nulo, snehu mame dost, Ignac poodhernowal sneh to take welikanke kopi teho snehu, madisme welku fujawisu w januari telo snehu na padlo, že sa nikto nie mohol nigde rusit, lanskeho roku bolo leto horuce a suhe ale wjazeni prišli daždie moc bielej fazule na poliah po lnilo nie mohli s tretorom na polia winst rokami haf nikto nie robit radšie³⁴⁷.

Anna opisała sytuację klimatyczną poprzedniego miesiąca. W styczniu było dużo śniegu, który odgarniał jej najmłodszy syn – Ignacy. Wspomniała też o zawierusze śnieżnej (*fujawicy*), która miała miejsce w ich miejscowości – Midland. Co ciekawe, było to ciągle to samo miasteczko, do którego przyjechali z Orawy. Kobieta porównała poprzedni rok. Wspominała lato, które okazało się dość suche i gorące, natomiast jesień – pełna deszczu. Wówczas mieli duże zbiory fasoli, którą trudno było zebrać, gdyż ciągnik nie mógł poradzić sobie z podmokłą ziemią. Uprawa wspomnianego warzywa strączkowego przez rodzinę emigrantki pojawiła się od pierwszych listów z lat 30, kiedy opisywała, co hodowali i uprawiali w swoim gospodarstwie.

Nietypowe dla starszej emigrantki są kwestie polityczne, które wpletała w list. Nigdy przedtem nie pisała o polityce, a bardziej skupiała się na sprawach rodzinnych, bliskich jej otoczeniu. Zaraz po pozdrowieniu adresatów i opisie pogody panującej obecnie i w poprzednim roku, kobieta przechodzi do opisu wydarzeń politycznych:

³⁴⁶ *Ibidem*.

³⁴⁷ List Anny z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 27.02.1978.

Bolisti dakteri wo waršawe ked president Karter bol w Polsku? Komunislik režim sa ku Spojenin Statam kcu peniaze. ked nikson bol wpolsku, omamili ho jakimsik napojom, abi dostali odneho co kceli on omto stubil, tak samo robili snim i w rusku, hodil zcelu familij po celom swetie, krajinu priwiedal do skoro, na posmeh ale to nie bolo dost opoważilsa skoro krajinu predat na shernal milion, ale čo stoho ked musel opustit bieli dom, kceli ho do žalaza odsnolit, ale jeho pod prezident to zahrnil, dalmu pardon a wšeci jeho priwerženci boli odsudeni do žalaza paru ich už wišlo zo žalara to pišu knihi oniom jah rwzkazi dawal ludu sa strašne nie pačilo že Fiord dal pardon, take mu kminowi, wiše dwa roki sa nie ukazal nigde nigde, pobudował si kaštele za krajinske peniaz, dostawa prezidenku pod poru 50 tisíc dolaru, ročni haf tiež štrajkuju jedni prastanu druhi začnu najwaššu patali mali zuhlo banikmi, majitela bani nie popustia nie pristanu na roboticke požadawki požadawki! prezident powedał im ak nie pristanu na robotnike požadawki tak im wlada od beziebanie, ale sa už dohodli, bali sa kompanie že tratia welke peniaz, banici maju dostawat dostawat 10-12 dolari na hodinu, i mayu wšecke wihodi³⁴⁸.

Anna dość obszernie opisała sytuację panującą pod koniec lat 70. XX wieku. Wspomniała wizytę ówczesnego amerykańskiego prezydenta Jimmy'ego Cartera w Warszawie³⁴⁹. Wyraziła swoje zdanie: uważała, że komunistyczny režim w Polsce Ludowej chciał przeforsować ważne dla siebie sprawy. Jej zdaniem podobną strategię przyjęto w ZSSR, gdzie również oficjele mieli wyrzucić presję na Cartera, podając mu niebezpieczny napój. Poza tym kobieta pisała o innych wydarzeniach w polityce i malwersacjach pieniężnych. Wzmiankowała także prezydenta Forda, poprzednika Cartera. Pisała, że obaj prezydenci pozwalali na szybki i łatwy zakup ziem, co doprowadziło do korupcji. Emigrantka zwróciła uwagę na rosnące niezadowolenie w społeczeństwie dotyczące płac robotników. Protestowali zarówno przeciwnicy, jak zwolennicy rządu i jego polityki. Strajkujący wynegocjowali podniesienie stawek płac do 10-12 dolarów za godzinę.

³⁴⁸ *Ibidem*.

³⁴⁹ Wizyta ta miała miejsce 29-31 grudnia 1977 roku. J. Carter był trzecim prezydentem USA, który odwiedził Polskę, po Richardzie Nixonie w 1972 r. i Geraldzie Fordzie w 1975 r. Szerzej na temat ówczesnie panujących stosunków pisał: A. Mania, *Détente i polityka Stanów Zjednoczonych wobec Europy Wschodniej. Styczeń 1969 – styczeń 1981*, Kraków: WUJ, 2003.

2.2.3. Status społeczny

Większość emigrantów udających się do Stanów Zjednoczonych początkiem XX wieku była biedna. Jednym z głównych powodów, dla którego opuszczali ojczyznę była bieda, przysłowowa „nędza galicyjska”³⁵⁰. Przede wszystkim wyjeżdżali mężczyźni, którzy zarabiali pieniądze, by te później przywieźć do kraju rodzinnego. Ideą górali (jak z Podhala) było: „nazbijać grajcarów”, „poła przygazdować”³⁵¹. Za pieniądze zarobione w Ameryce kupowano ziemię, co powstrzymywało rozdrabnianie własności chłopskiej. Jednocześnie zmieniała się cena ziemi, która rosła wraz z popytem na nią. Dla przykładu – połowa powracających ze Stanów Zjednoczonych emigrantów z podrzeszowskiej wsi Babica kupiła ziemię, a gospodarstwa rozrosły się o kilkaset arów³⁵².

Troskę o podział i przekazanie gruntów także zawierano w znacznie późniejszej korespondencji Górali Orawskich. W liście z 2 czerwca 1961 r. ojciec pisał do swoich dzieci na temat podziału majątku ziemskiego:

Jeden list bol ot Karol Kozij cosmesa us zyetnali. na 3.000 dolari onmi pisal zeus bol pisal do lipnice temu Jozef Simalia podalsie wiswet lie nie tak nato dostal 1.000 tisies dolari zadawok poniewaes Kcel zadawok tak sam mu poslal zadawok sommu poslal Steho Januara druhi list somwam poslal a ši o Kolo 12 teho Januara u tim listie bolo o pisane jako toten grunt budie podeleni grunt u Wielkej lipnici budie rosdeleni Franek.a.lbina, Josef Kubacka. a Maria Wojtusiak Kasdemu narowno. grunt napolianie budie rosdeleni tako Franek .4. zahoni albin 4 zahoni Jozef 4 zahoni Maria 2 zahoni a Franek 4 zahoni a Emilko 4 zahoni Franek a Emilko Karliak mislim zeto niebudie nikomu Kriwde budie mat celarodina narowno³⁵³.

³⁵⁰ Termin „nędza galicyjska” dotyczyła okresu po reformach cesarza Józefa II pod koniec XVIII wieku. Ówczesne tereny ziem polskich zaboru austriackiego cechowały się przeludnieniem i rozdrobnieniem gruntów rolnych uprawianych przez mieszkańców. Region Galicji określano potocznie jako „Golicja i Głodomeria”, za: T. Chrzanowski: *Kresy, czyli obszary tęsknot*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2010. N. Davies przyznaje, że sytuacja w Galicji owego okresu była gorsza niż początkowe stadium Wielkiego Głodu w Irlandii w latach 1845-1849; N. Davies, *God's Playground. A History of Poland. 1795 to the Present*, vol. 2, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 106-107.

³⁵¹ A. Walaszek, *Remigracja ze Stanów Zjednoczonych do Polski po I Wojnie Światowej, 1919-1924* [w:] Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego: Prace Polonijne, Warszawa: Państwowe Wydawnictwa Naukowe, vol. 7-9, s. 1983, s. 5.

³⁵² A. Walaszek, *Migracje Europejczyków 1650-1914*, Kraków: WUJ, 2007, s. 280.

³⁵³ List Franka z Pensylwanii do dzieci z Lipnicy Wielkiej, 02.06.1961.

Franciszek pisał, że właśnie zakończył pertraktacje dotyczące zakupu ziemi od Karola – znajomego z rodzinnej wsi Lipnicy Wielkiej. Stwierdził, że miał do przekazania mężczyźnie trzy tysiące dolarów za ziemię. Z początkiem stycznia wysłał już tysiąc dolarów jako zadatek. Gdy dostał wiadomość, od razu napisał do swoich dzieci, jakie ziemie otrzymają w spadku po swoich rodzicach. Tego listu jednak potomkowie nie otrzymali. Ojciec wysłał więc ponownie list, w którym wymienił osoby i darowiznę. Na wstępie zaznaczył, że wszyscy otrzymują sprawiedliwie takie same działki gruntu. Cztery zagony „na Polanie” przeznaczył Frankowi, po cztery kolejne zagony ofiarował Albinowi, Józefowi, Frankowi i Emilii, a dwa zagony przypadły Marii. Niestety w liście nie pisze jak wielkie były te działki, aczkolwiek patrząc na sporą sumę dolarów, za które kupiono pole, można stwierdzić, że były to grunty znaczących rozmiarów. Na końcu listu ojciec jeszcze raz podkreśla, że dzieli wszystkich sprawiedliwie i obdarowuje polem całą najbliższą rodzinę.

Powyższy list może nam zwrócić uwagę na to jak wyglądała rodzina lat 60. XX wieku, a także, jakie panowały relacje między rodzicami a dziećmi. Nadawca listu przebywał z żoną i jedną córką w Ameryce. Sam na początku przesłał pozdrowienia: „Pozdrawienia o demnia Fr. Kubacki i otmojej manzelki i otnasej ceri Carolinki”³⁵⁴. Córka prawdopodobnie urodziła się już na terenie USA lub została zabrana jako małe dziecko razem z rodzicami. Reszta rodzeństwa przebywała w Polsce: trzech synów (Franciszek, Albin, Józef) i dwie córki (Maria i Emilia). Emilia był już żonata. W liście występuje wzmianka, że pole otrzymała córka Emilia wraz z Franciszkiem (mąż). Ojciec włączył do rodziny również zięcia i ofiarował mu cztery zagony. Różnica wieku między pierworodnym a ostatnią córką państwa Kubackich wynosiła około kilkanaście lat. Najmłodsza Karolina przebywała z rodzicami w Ameryce. Rodzeństwu na Orawie na pewno podniosła się stopa życiowa po otrzymaniu darowizny od rodziców z Pensylwanii. Pojawia się kolejny dowód na istnienie transnarodowej sieci połączeń migracyjnych oraz przenikań wzorów kultury rodzinnej, lokalnej.

W listach od lat 30. po lata 80. ubiegłego wieku poznać można rodzinę Fitaków. Mieszkali oni w miejscowości Midland w centralnej części stanu Michigan. Na początku lat 30. XX w. byli czteroosobową rodziną. Ojciec –

³⁵⁴ *Ibidem*.

Rajmund, matka – Anna, syn – Imrich (Emeryk) i córka – Adela. Borykali się z trudnościami. Żywicielowi rodziny trudno było znaleźć trwałą pracę. Zarobki, które uzyskał nie wystarczały na pokrycie wszystkich potrzeb związanych z codziennym życiem. Ojciec oprócz obowiązków w fabryce, wykonywał bardzo dużo prac domowych, m.in. budował garaż oraz inne budynki gospodarcze. Fitakowie uprawiali rolę, warzywa (ziemniaki, fasolę), czy też siejąc zboże na sprzedaż. Hodowali także zwierzęta, które dostarczały im mleka i mięsa. Te produkty również usiłowali sprzedawać na lokalnym targu. Często nie znajdowali kupców ani na warzywa, ani na produkty mleczne. Lata 30. to jednak czas wielkiego kryzysu w całych Stanach Zjednoczonych.

W ich listach nie znajdziemy informacji na temat sąsiadów, z którymi graniczyli emigranci orawscy. Żaden z nadawców listów nie przekazywał informacji na temat stosunków panującymi w ich najbliższym otoczeniu czy też w miejscowości. Z korespondencji można odczytać inne informacje dotyczące np. poziomu edukacji. Emigranci byli piśmienni, potrafili przekazać proste informacje na temat najbliższych członków rodziny, czy też zapytać się o losy ich krewnych na Orawie. Listy wysyłano bardzo często, więc bardzo dobrze orientowano się w sytuacji panującej w Polsce i za granicą.

W przypadku dzieci także bardzo dbano o ich edukację. Uczęszczali na lekcje religii w lokalnej parafii. Ponadto dzieci wysyłane były do szkół z internatem, gdzie uczyły się zawodu. Adela – córka Fitaków, chodziła do szkoły, w której uczyła się na kierunku pielęgniarskim. Była to szkoła katolicka, prowadzona przez siostry zakonne.

W listach z lat 60. pojawiają się nowe kwestie związane z życiem emigrantów i ich rodzin na dwóch kontynentach. Tematyka bardzo często dotyczy spraw spadkowych. James w liście do znajomej z Lipnicy Wielkiej tak opisuje tę sprawę:

(...) dajem Wam odpowet na ten list čiostesmi pisali jasom ciaral odpowet mojeho loyera aj polskeho Konzula z Washington DC taksom te deRumenty poslal Wam oprecitajte tojest polski jazik (...) ten majetok aj tole zahowi wy dom to prenaleji ktoto kupi atote papierl pelnomocenstwa tojet Wimate prawo nat wšieckim,

ale dajcie pozas nate dekument pisajte wasiemu sinowi ziebi niedal nikemu doruki
lebomoziето poterkat tojet wasie prawo³⁵⁵.

Przyjaciół-rodak informuje adresatkę o jej pierwszeństwie w prawie do spadku. Ostrzega, żeby nie udostępniała nikomu dokumentów, które jej załącza, bo mogą wpaść w niepowołane ręce. Poleca, by kobieta poinformowała syna przy zachowaniu należytej ostrożności jakiego typu informacje przekazuje. Wspomina, że konsultował się z adwokatem i polskim konsulem w Waszyngtonie. Ich odpowiedź napisaną w języku polskim także dołączył do listu. W korespondencji nie ma mowy o tym, jakiej sumy pieniędzy dotyczy sprawa. Jednakże jest to kwestia rodzinna i zapewne chodzi o pozostałości po zmarłym w Ameryce członku rodziny. Ciekawy element stanowi podpis nadawcy. To typowe dla mieszkańców nazwisko Orawy – Stopiak. Z kolei imię James sugeruje, że być może autor listu urodził się w Stanach Zjednoczonych bądź sam chciał, żeby zwracano się do niego „James” zamiast np. Jakub. Widać tutaj proces przenikania dwóch tożsamości narodowych – polskiej i amerykańskiej. Przyjmowanie amerykańskiego imienia, a jednocześnie podkreślanie wartości polskich i przywiązania do regionu, stwarza portret kilkutożsamościowego emigranta. Przenikają się tutaj cechy tożsamości: narodowej nabytej w nowym miejscu (egzotożsamości), narodowej, ukształtowanej w kraju ojczystym (endotożsamości narodowej), regionalnej (endotożsamości lokalnej). Wpływ każdej z tych tożsamości na jednostkę powoduje przenikanie się wartości na poziomach makro i mikro życia emigranta, dając przy tym nową tożsamość.

W listach z lat 70. również mamy do czynienia z podziałem majątków. Nie tylko jest mowa o ogólnym podziale mienia rodziny, ale o szczegółowym rozdaniu gruntów. W liście Charlesa do jego przyjaciela z Lipnicy Wielkiej czytamy o rozdzieleniu gruntów poszczególnym dzieciom rodaka w Polsce:

Estie paru slova moj lubi pratelu Franek pomislj sebe dobre Kolko somdal tolim
dietkom ponebohom majom sinowi dalsom im 7½ sahi tom gdesedi mariska
ot wsiska albina 7 saki tam gdzieje Koconda ratam 8 sahi majasura 5 saki teras toto
ot Karolia Kozak 8 saki toje spolu 35 ½ saki a margeta dostala len 23 saki Kolkije
to rosdel zatosom im dal wiecej zesu 4mi jakcel zebi Kasdi mal falatek hleba³⁵⁶.

³⁵⁵ List Jamesa z Pensylwanii do znajomej z Lipnicy Wielkiej, 19.06.1965.

³⁵⁶ List Charlesa z Pensylwanii do Franciszka z Lipnicy Wielkiej, 06.03.1970.

W liście tym Charles prosi kolegę, by ten przypomniał mu ile ofiarował gruntów jego dzieciom. Sam wymienia to, co przeznaczył poszczególnym osobom. Syn nadawcy otrzymał 7,5 sążni³⁵⁷, w miejscu, gdzie mieszka Maria, Albionowi – 7 sążni, w okolicy pola rodziny Kocandów, którzy kupili 8 sążni, 5 sążni zakupiła rodzina Jasiurów, a 8 sążni daruje Karolinie. Całego pola wyszło 35,5 sążni. Charles także wspomniał, że 23 sążni było w posiadaniu Margiety. Na samym końcu skwitował, że chciał podzielić wszystkich tak, aby nikomu nie brakowało i każdy miał kawałek chleba dla siebie z jego majątku.

Widzimy, że pomiędzy Charlesem a Frankiem panowały bardzo dobre relacje. Choć nie byli spokrewnieni, Charles zdecydował się przekazać majątek dzieciom najlepszego przyjaciela. Prawdopodobnie był kawalerem i chciał za życia rozdzielić dobytek, by w przyszłości uniknąć sporów związanych z podziałem majątków. W innej części listu wspomina, że nie chce mieć problemów z podziałem majątku, jakie miała jedna kobieta z ich rodziny. Jej majątku nie otrzymali spadkobiercy, tylko ksiądz z pobliskiej parafii. W innym z listów jest także mowa jakoby kapłan miał zmanipulować parafiankę, która przepisała na niego cały majątek. Tak też się stało, a ofiarodawczynię umieszczono w szpitalu psychiatrycznym. Roszczenia rodziny trwały długie lata przy interwencji ambasady w Waszyngtonie. Niestety rodzina mieszkająca w Polsce uzyskała tylko część pieniędzy, które pozostały na koncie ciotki, natomiast grunty pozostały własnością księdza i parafii³⁵⁸. Rodzina z Polski utrzymywała kontakt z krewną przez lata 80-te, a także z jej opiekunkami w szpitalu³⁵⁹. W ostatnim liście z 1989 r. dowiadujemy się, że Karolina była bardzo słaba:

³⁵⁷ Sążeń to jednostka długości równa długości ramion człowieka, czyli około 176 cm: Słownik Języka Polskiego, <http://sjp.pl/s%C4%85%C5%BCnia> [dostęp: 14.03.2017].

³⁵⁸ List Charlesa z Pensylwanii do Franciszka z Lipnicy Wielkiej, 06.03.1970; List Andrzeja z Pensylwanii do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 20.03.1970; List adwokata do rodziny ofiarodawczyni z Pensylwanii, 1970 (brak daty dziennej i miesięcznej); List z Ministerstwa Spraw Zagranicznych Departament Konsularny/Wydział Spadków do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 1970 (brak daty dziennej i miesięcznej); List z Ambasady Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Waszyngtonie. Wydział Konsularny, 17.07.1971; List z Sądu Spadkowego Powiatu Chester w Pensylwanii do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 30.05.1972;

³⁵⁹ List Marii do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 25.10.1981; List Franka z Pensylwanii do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 17.12.1982; List ze szpitala Haverford State Hospital do rodziny krewniej z Lipnicy Wielkiej, 03.10.1984; List ze szpitala Haverford State Hospital do rodziny krewniej z Lipnicy Wielkiej, 29.11.1985; List ze szpitala Haverford State Hospital do rodziny krewniej z Lipnicy Wielkiej, 14.04.1987;

Pytacie się jak Karolcia wygląda, to bardzo źle, bardzo dużo się zmieniła odkąd my ją ostatnio widzieli, nie mogliśmy ją poznać kiedy ją przyprowadziła ta co się nią opiekuje, na poczekalni. Zeszczupiała bardzo i włosy jej posiwiały trochę i na buzi też zeszczupiała, co my się ją pytali to opowiedziała trochę (...) My się jej pytali, czy chciała by jechać do siostry do polski to mówiła że tak, ile razy my się jej pytali to mówiła że tak. Te co się nią opiekują, to mówiły że wcale z nimi nie chce po angielsku mówić, a chcieli kogoś dostać z polskiego tłumacza, bo nie mogą z nią się porozumieć. Listy które przychodzą od was i Józka to jej dawają i ona czyta ale oni nie rozumieją co czyta. Żeby wam odpisać. Szkoda nam jej gdy my ją widzieli to aż my se popłakały nad jej życiem. Gdyż ona tu niema nikogo, ażeby se porozmawiać lub wyżalić się jest zagubiona i stracona. Teraz jest taka sprawa z Karolcią. Jeżeli byście chcieli jej majatek i wzięli ją do polski do siebie, to musielibyście się zająć tą sprawą poważnie (...) Musicie piękny list napisać, ale po angielsku do nich żeby oni mogli przeczytać. Że wy ją chcecie wziąć do siebie i będziecie się nią opiekować do śmierci ale musi być twój podpis własno ręczny³⁶⁰.

Autorem listu był znajomy rodziny poszkodowanej. Odwiedzał ją co jakiś czas w szpitalu i starał się przekazać informacje o aktualnym stanie zdrowia chorej. Stwierdził, że kobieta wyglądała coraz gorzej, nie mógł jej na samym początku rozpoznać. Z powyższego fragmentu również odczytać można, że poszkodowana tęskniła za ojczyzną i domem rodzinnym na Orawie. Kilukrotnie zapytana, czy chciałaby jechać do Polski, stanowczo odpowiadała twierdząco. Ewidentnie nie przepadała za otaczającymi ją ludźmi ani miejscem, w którym się znalazła. Nie chciała ani współpracować z pielęgniarkami ani mówić z nimi po angielsku. Jedyne co ją cieszyło, to otrzymywane listy od siostry pisane po polsku. Poza tym, nadawca stwierdził, że jest szansa na sprowadzenie krewnej do Polski, ale potrzebna jest inicjatywa siostry. Musiałaby ona wyrazić zgodę na chęć zabrania siostry do Polski i wyznaczyć osoby, które poleciałby po nią do Ameryki. Cała korespondencja musiałaby być napisana w języku angielskim, z pomocą adwokata. Było to utrudnieniem dla rodziny mieszkającej na Orawie, bowiem nie mając dużo pieniędzy nie mogła skorzystać z tego typu usług. W dodatku nikt z rodziny nie umiał posługiwać się językiem angielskim. Cała sprawa nie tylko dotyczyłaby sprowadzenia Karloliny w rodzinne strony, ale także przekazania jej majątku rodzinie, o który toczyły się spory z parafią

³⁶⁰ List Bena z Pensylwanii do znajomych z Lipnicy Wielkiej, 07.11.1989.

i szpitalem. Okazało się że Karolina nie odwiedzała już nigdy Polski, zmarła w USA, a jej majątek ziemski trafił do parafii³⁶¹.

2.2.4. Edukacja emigrantów i ich dzieci

Istotnym, pojawiającym się w listach, elementem jest edukacja emigrantów i ich dzieci. Z listów można wyczytać, że Orawianie dbali, by dzieci uzyskały stosowną edukację i zdobyły dobry zawód w przyszłości. Chociaż sami nie chodzili do szkół i nie uczęszczali na zajęcia, chociażby z języka angielskiego, troszczyli się, żeby pokolenie urodzone już w USA zdobywało wiedzę i umiejętności.

W jednym z listów z lat 30. dowiadujemy się, że córka emigrantów kształci się w zawodzie pielęgniarki. Matka zauważała, że aby posiadać niemal taką wiedzę, jaką mają lekarze, będzie musiała się dużo i długo uczyć. Poza tym w ramach praktyki zawodowej będzie musiała opiekować się chorymi w szpitalu św. Wincentego à Paulo, prowadzonym przez siostry zakonne, które zarówno opiekowały się chorymi, jak i uczyły w przyszpitalnej szkole z internatem. Roczny koszt kształcenia dziecka wynosił w tej szkole 200 dolarów, co było znaczną sumą dla gospodarstwa emigranta. Anna żaliła się, że ma dużo wydatków i potrzeb:

Adela (...) teraz išla dialej do škol, kcela sa ist na učít za ošetrovatieku haf volaju za norsu musi sa učít tri roki i pritom horich ošetrovat ona je všpitali i tam budie cele tri roki i musi sa bars učít skoru tak musi vedet ako i doktor. to ten spitaľ je katolicki zadu Svateho Vincenta Di Paul, sestru mniški su tam rozkazovateľmi i učiteľkami tak ona už ras nie pride navstivit až keď zo školi vinde, i to nas koštuje 200 dvesto dolari i tak človek vždi ma dieru na peniaze. Ak tia nie stej strami to tia stej³⁶².

Wątki dotyczące wykształcenia pojawiają się również w listach z lat 50. Latem 1950 r. Anna obszernie pisała do rodziny, że jej córka Lusi, ukończyła szkołę średnią, która trwała 12 lat:

³⁶¹ Wywiady na przełomie 2014/2015 roku z członkami rodzin zmarłej Karoliny. Tożsamość informatorów została celowo ukryta ze względu na ochronę danych personalnych.

³⁶² List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 03.11.1936.

Naša Lusi graduovala z dvanastej tried to už tim graduantom tol' o paradi robia, paru dni pred tim čo diplomi dostanu, to najperf im usporiadaju velki banket, potom tanivcu zabavu, potom ked už dien nadindie čo diplomi dostanu, to vždi biva večer o osmej hodine, sa začne a je i po jedenastej ked sa skonči, najperf začne banda hrat. potom hra marč graduanti marčuju zo školi až na miesto gde maju už pretim pripravené sedadla alebo stoliki, tam si potom posedaju a všeci maju jednake (gaons) i štiro hranate čapki na hlavah (jako viditie na Lusi)³⁶³.

Anna opisała zwyczaje, przyjęte w amerykańskiej szkole. Po ukończeniu 12. klasy wyprawia się uczniom wielki bankiet, kilka dni przed oficjalnym otrzymaniem świadectw. W dzień rozdania dyplomów wieczorem rozpoczyna się bal. Na początek trwa koncert zamówionego zespołu, po czym wszyscy absolwenci idą w pochodzie ze szkoły poprzez ulice miasta do sali bankietowej z przygotowanymi stolikami dla każdego uczestnika. Wszyscy mają założone takie same stroje z charakterystycznym granatowym nakryciem głowy. Uroczystość uświetniło przybycie księdza, który prowadził katechezę dla młodzieży licealnej. Pokazał uczniom własny amerykański dyplom ukończenia szkoły i podkreślił, że jest to najdrogocenniejszy dokument, który posiada.

Kapłan zapewne chciał wzbudzić dumę absolwentów z faktu ukończenia szkoły w Stanach Zjednoczonych. Wspominając swoje miejsce urodzenia w Anglii, podkreślił swój szacunek do korzeni i miejsca, z którego się wywodzi. Tym samym chciał przekazać młodemu pokoleniu, aby nigdy nie zapominali skąd pochodzą i zawsze dumnie o tym mówili, ale jednocześnie szcycili się możliwością edukacji i rozwoju na amerykańskiej ziemi.

List potwierdza, że wydarzenie było szczególne nie tylko w życiu dziewczyny, ale także jej matki i całej rodziny. Niewątpliwie wszystkich rozpierała wielka duma i satysfakcja. Co ciekawe, kobieta przywiązuje wagę nie do wystąpienia dyrektora szkoły czy innych oficjeli, lecz do słów księdza. To dowód autorytetu, jakim cieszyła się osoba duchowna wśród emigrantów z Orawy. Przywiązanie do wiary, tradycji i tożsamości. Słowa, które wypowiedział kapłan są niezwykle budujące, wprawiające w dumę nie tylko z bycia katolikiem, ale też Amerykaninem, który nie wstydzi się swego pochodzenia. A więc mamy do czynienia z procesami akulturacji w tej społeczności.

³⁶³ List Anny z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 13.06.1950.

2.2.5. Tęsknota na obczyźnie

W listach tęsknota za stronami rodzinnymi i członkami rodziny przewijał się jako jeden z głównych wątków³⁶⁴. Używano zwrotów świadczących o tęsknocie braku kontaktu z bliskimi w XIX oraz XX wieku³⁶⁵. Orawianie byli bardzo powściągliwi w słowach. Jest jednak wiele pośrednich nawiązań, dzięki którym można stwierdzić, że tęsknota była nieodłącznym elementem życia na emigracji. W jednym z listów końca lat 50. mężczyzna tak opisywał zaniepokojenie związane z brakiem odpowiedzi na list:

Telo jedno zek es nimuk wetraimač cojus tam stobom kazde moje zadzimnuče jace co zaspie juž zek učebie oba koseme gnoj me wožili to wde čošik robieme oba, jo newim čoš mi tak šnije wde otobie bedeme kiede oba sobiewač jako me ta kiešik robiewali a ce cu stobom jest ubo bedže atu otobie i nic i nic nehisujem cy zyjes češ zherňol se pogniwol daco namňe kek haw čošik slesol žeš tem do kuchyňe mačeszi pisol ale to newiem ajo či roz juž pisol a mňeš nedol odpowiedzi zodnej i przeto čitak pisom češeš pogniwol ceco, ale še te przeto nenagniwoj zeči tak pisom lebo jo načebie nigde nimiol ani nimom zlej mešlonki wdek spuminol ze čebie mom nojratse robinl lek učebie hodžulek tam ale nigde nepsisel na zle slowo stobom, a stemi tak ši nedo tak zgodzič to čito može nieudne boto ta te noznos secko ako cojes dže tak nimijmi to zazle zeči tak pisem lebok bardze bel zwiedawe otobie anatmojim šničim čoše mi telo wde šnije ze wde oba robime widno rdek tam u jantka Fitaka a z Abinem zaš dakede kupceme na kuňe a wde tak owas tam jak twoja wulo tomi napis pore slow coje ztobom tam češ tam zdrowy³⁶⁶.

Ten list, w porównaniu do wcześniejszej korespondencji Orawian z Ameryki, posiada nietypowe początkowe słowa. Zdecydowana większość listów zaczynała się od przywitania staroorawskim zwyczajem słowami: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”. Ten list jest inny. Ten autor na wstępie napisał: „Drahi mój braté”³⁶⁷. Wiadomość będzie niecodzienna, bo skierowana do jednego konkretnego członka rodziny – brata żyjącego na Orawie. Ray pisał, że myślał o nim często. Nawet jego ostatnie sny związane były z osobą brata.

³⁶⁴ David A. Gerber, *The Authors of Their Lives. The Personal Correspondence of British to North America in the Nineteenth Century*, New York: New York University Press, 2006, s. 37.

³⁶⁵ *English Immigrant Voices. Labourers' Letters from Upper Canada in the 1830s*, red. Wendy Cameron, Sheila Haines, Mary McDougal Maude, Toronto-Kingston, McGill Queen's University Press, 2000, s. xxx.

³⁶⁶ List Raya z Michigan do brata z Lipnicy Wielkiej, 22.06.1957.

³⁶⁷ *Ibidem*.

Opisywał z sentymentem, że w marzeniach sennych ukazywał mu się obraz ich dwójki, która wykonywała różne prace gospodarcze, m.in. koszenie trawy czy praca w oborze. Podkreślał, że wszystko robili razem. Na każdym kroku widział tylko jego i nikogo innego z rodziny. Wspominał prace, które wykonywali razem w przeszłości, żyjąc w rodzinnej miejscowości. Niewątpliwie smutkiem napawał go fakt, że brat był oddalony o tysiące kilometrów. Codzienne obowiązki, które wykonywali tkwiły w pamięci Raya, kojarząc się dobrymi wspomnieniami.

Powyższy list pokazuje, jakie relacje panowały między braćmi. Więzy te były trwałe, mocne, a bracia zostali wychowani w duchu braterskiej miłości i wzajemnej pomocy. Ray zwracał się w liście do brata, by ten napisał do niego, gdyż już dawno nie otrzymał od niego listu. Nadawca zastanawiał się, jaki jest tego powód. Ubolewając na tym faktem, Ray pragnął podtrzymywać dobre relacje z bratem. Przypominał, że sam wielokrotnie słał listy. Jednocześnie nie był pewien, czy listy dotarły na Orawę. Napisawszy bardzo emocjonalny list, Ray wyznał bratu: „wdek spuminol ze čebie mom nojratse”. Brat był dla niego wszystkim. Znaczył więcej niż ktokolwiek z rodziny. Był to jedyny bezpośredni komunikat, który miał wzbudzić poczucie więzi braterskiej i podkreślić tęsknotę autora listu: „napis pore slow coje ztobom tam ceš tam zdrowy”³⁶⁸ wyrażał głęboką troskę o krewnego pod Babią Górą. Mieszkający w USA góral pragnął dowiedzieć się tylko lub przede wszystkim czy jego brat ciszył się zdrowiem. List ten był nietypowy jeszcze z jednego powodu – większość podobnej korespondencji pisały przede wszystkim kobiety. Wiązało się to z tym, że mężczyzna – jako głowa rodziny – odpowiedzialny był za zapewnienie bytu żonie i dzieciom w nowym miejscu zamieszkania. Mężczyźni wykonywali zwykle ciężkie bądź czasochłonne prace, po których zapewne nie lekko im było się do stołu i napisać list. Kobiety zajmujące się gospodarstwem częściej znajdowały czas na korespondencję z rodziną. Oryginalność listu Raya polegała na tym, że mężczyzna skierował do innego męskiego członka rodu. Ponadto w liście Orawianin nie pozdrowił, ani nie zwracał się do innych członków rodziny, lecz tylko do konkretnego adresata. Wszystkie te czynniki dowodzą, że wielką troską emigranci otaczali relacje rodzinne, jak bardzo chcieli utrzymywać kontakt z tymi

³⁶⁸ *Ibidem.*

żyjącymi na Orawie. Tęsknota, choć nieokazywana bezpośrednio, była ciągle obecna w ich życiu.

W późniejszej korespondencji listowej również mamy do czynienia ze wspomnieniami emigrantów o rodzinnych stronach. Z końcem lat 70. Raymond pisał tak:

List som odwas dostal za ktoriwam i bars peknie diakujem wisozeimel som fšitko
dobse nie možem sa na pozesat na tie fotografi i tie gsonie wizeraju krasnie tie
smreki i tie jdle o kebi com ih mohol wideť iž če ras ale sa to nie da nie čujem sa
dobre³⁶⁹.

Bardzo się ucieszył z listu od rodziny z Polski. Podziękował im za przesłane fotografie. Dodał, jak wiele radości sprawił mu widok babiogórskich lasów, pięknych świerków i jodeł. Bardzo pragnął widzieć je na żywo. To jednak było niemożliwe z powodu jego złego stanu zdrowia. Mężczyzna wyraźnie tęsknił za małą ojczyzną, mając powyżej 80 lat, ciągle myślami wędrował po lasach, które rozpościerały się koło jego domu. Przywoływał wspomnienia z pobytu w parkach narodowych Kalifornii i Oregonu: „Hawsom mohol pohodit celu Ameriku whički som kcel widet stiat kalaformijii i stiat orygan tam su stromi najstarse na swetie jeto čewenie dredrewa hruboš jěho je dwačat stiri metrow dlěka”³⁷⁰. Opisuje, że znajdują się tam jedno z najstarszych na świecie drzew – bardzo grube i sięgające 24 metry.

Zestawienie lipnickich świerków i jodeł z amerykańskimi drzewami w parkach narodowych jest wymowne. W jego przekonaniu drzewa pod Babią Górą nie odstawały niczym od tych w Ameryce, choć te na Ziemi Waszyngtona były pokaźne, najwyższe i budziły podziw wśród turystów. Babiogórskie gronie były równie piękne i przede wszystkim miały w sobie szczególne znaczenie, co sprawia, że przewyższały te amerykańskie. Rajmund wspomniał, że widział te potężne sekwoje w parkach, ale wrócić chciałby właśnie do orawskich smreków i jodeł. Świadczy to o wielkiej miłości do rodzinnej ziemi, o ogromnej tęsknocie spotęgowanej obiektywną niemożliwością odwiedzenia Orawy z powodu jego stanu zdrowia.

³⁶⁹ List Raya z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 19.07.1978.

³⁷⁰ *Ibidem*.

2.3. Tradycyjne wzory kultury emigrantów

Środowisko, w które przyjezdni zostali wrzuceni, było obce, niezwiązane zupełnie z dotychczasowym stylem życia. W związku z tym emigranci starali się ratować siebie i znajdowali zrozumienie między innymi w parafii³⁷¹.

Górale Orawscy – uważani za społeczność pobożną – gorliwie uczestniczą w nabożeństwach wypadających w dni świąt kościelnych. Demonstrują religijność na każdym kroku, zarówno w święta, jak i w życiu codziennym. Korespondencja z Ameryki ujawnia także ten aspekt życia. Każdy list zawierał formułę, także jak tą z lat 20-tych: „Niek bedze pohvoloni Jezus Kristus”³⁷². Zaraz po tym następują pozdrowienia Pana Boga, Matki Bożej i Wszystkich Świętych. Dopiero na końcu wymienia się pozdrowienia od nadawców:

Pohvalem Pan Ježiš Kristus: –

Mile a srdečne pozdravenia najsamperf od Mileho Pana Boha i Pani Marie Ružencovej, i od vŕeckich Božich Svatic, teraz ale odnas ako od vašej rodini dialeko za morom³⁷³.

W korespondencji można zauważyć wiele odwołań do kościoła, parafii, wiary. Na nowej ziemi emigranci uczestniczą w życiu religijnym. Rajmund tymi słowami opisał sytuację w parafii:

Ateras vam napišem a inkšom kniaza mame uš druhi rok hodi každy nedel’u o devatej rano on biva vmidland a’le možno že uš budeme mat svoju farnost l’ebo budeme mat druheho biskupa i budeme naležet pot druheho tonam možno bude kazal staviat faru lebo naš knias jo zanami pol’iak a’le bars dobri kunam neras pride donas porospraviamе vŕeličo teras uči ka dieti každy sobotu i vnedel’u posvatej omši katekismus i bibliju i uči spieva nahoruse naši sa teš uča Margita Ajrena i Imrich uš dos fajne spievaju latinske i anglicke naš knas ma kazane polske i anglicke dali bi panbo žebi to šlo do hore³⁷⁴.

Rodzina Rajmunda czynnie uczestniczyła w życiu parafialnym. Autor uważał za właściwe pisanie o tym krewnym za ocean. W niedzielę o godzinie

³⁷¹ W. Kula, N. Assorodobraj-Kula, M. Kula, *Listy emigrantów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych, 1890-1891*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1973, s. 95; A. Brożek, *Polonia amerykańska 1854-1939*, 1977, s. 43.

³⁷² List Johna Passa z Wisconsin do przyjaciół, 24.04.1920.

³⁷³ List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 03.11.1936.

³⁷⁴ List Rajmunda z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 08.04.1938.

9 rano wszyscy z rodziny uczestniczyli we mszy świętej. Autor donosił, że w parafii pojawił się polski ksiądz, który posługiwał już drugi rok. Wygłaszał kazania w języku polskim i angielskim. Dzieci Rajmunda w sobotę i niedzielę po mszy świętej brali udział w lekcjach katechizmu i Biblii. Ponadto chodzili na lekcje śpiewu, podczas których ksiądz uczył ich pieśni zarówno po łacinie, jak i po angielsku. O księdzu wyrażał się ciepło, przyjaźnie i pochlebnie. Wspominał, że troszczył się o parafian. Wzmiankował też, że być może będą mieli drugiego kapłana w parafii. Jeśli zwierzchnicy oddelegują biskupa do ich kościoła, być może wtedy będą musieli wybudować nową parafię. Rodzina emigranta mieszkała dość daleko od głównego kościoła, więc dzięki temu miałyby znacznie bliżej.

Orawianie nie tylko troszczyli się o rozwój społeczności kościelnej w Ameryce. Dbali również o wspólnotę w stronach rodzinnych. Jednym z ważniejszych listów dotyczącym tej kwestii jest dokument Stefana Stopiaka do księdza Alojzego Wilczyńskiego – proboszcza parafii św. Łukasza w Lipnicy Wielkiej na Orawie.

Dawmont, W. Va. U.S. America

November 8_1948

Rev. Alojzy Wilczynski.

Knaz, v Lipnici Velkej.

Cteny Velebni Pane. Pochvalen Pan Ježiš Kristus. A na vedom Vam robim, že na druhej strane tejto lostiny, posielame Vam všetke Mena, tich rodakov čo pochodia z Lipnice Welkej. A čo Oferovali, a koľko kteri Oferovali na Opravu a Ozdobenie, Toho Kostola, v Lipnici Welkej, na Orawie.

A prosime Vas Velebny Pane, aby ste všíetke tie Mena čo Vam tu posielame, (Prečítali v Kostole. A tiež prečítajte i to, že koľko kteri Oferoval) Leba znam dobre, že keď to v Kostole tie Mena prečítatie, to naši Rodaci a Vaši Parafiane budu sa tomu tešiť a radowať, že sme mi vzdaleny od našej Veski, (dediny,) to je od nášieho rodneho miesta. A kteri sme už viac desatok rokov v zdialeny od nášeho Rodiska, ale este ta laska kutomu nášemu Lipnickemu Kostolu žije. Kďe sme boli pokrsteni na vieru Krestansku. A v ktorom Kostole sme po prvý raz prijimali to svatu Oltarnu, to svate telo nášeho Pana Jažiša Krista. A v ktorom Kostole sme boli poučeny o našej Katolickej Viere. Ano Velebny Pane, ten Lipnicki Kostol si ctime a Važime nadovšíetko. Pravda je Duchovny Otče, že ta Ofera, čo sme Vam poslali a čo Vam posielame, je malička, ale ju davame znašeho krestanskeho srdca, na test a Chvalu Božu. Aby ste ten Dom Boži, ten Dom Ježiša Krista, mohli aspoň trošku Opraviť

a ozdobiť. A preto poviete tým vašim Parafijanom, aby prijali tu našu malú Oferu zo srdca. a keď chete môžete im to prečítať. A tak vas tam všetkých Pan Boh a Pana Maria Ohranjuje, od všetkeho zleho.

A tiež Vam Velebný Pane pišem, že keď už dostanete všetky tie peniaze od nas, to je prvej sme Vam poslali 60 dolarov, a teraz Vam zase poleme 65 dolarov, to budú do hromady 125. Dolarov. to až potom tie mena prečítajte v Kostole.

A tiež Vas Duchovný Otče upovedomujem, že v druhom liste teraz posielam Vam zase druhý raz 20 Dolarov, to mi potom odpisajte keď tých druhých 20 dolarov odomni dostanete, a potom mi od píšajte i to, že čiste ten list čo vam teraz pišem, i tie Mena čo Vam tu posielam odomni dostali, aby som znal, že je to všetko v poriadku.

A tiež Vam Duchovný Otče píšem, že ja mam tam brata i sestru, vo Veľkej Lipnici, môj brat sa vola, Vendelin Stopiak, (Stefanov,) môj brat je ženatý, má ženu i 5 detí, a moja sestra je slobodná, moja sestra sa vola Johanna Stopiak (Stefanova,) sestra býva pri bratovi. môj brat býva, na nižšom konci. A keď budete mohli, to poviete môjmu bratovi, že som ich dal pekne pozdraviť. za čo vam pekne ďakujem.

A teraz Čtený Duchovný Otče, srdečne Vas pozdravujem, a prajem vam dobrého zdravia, od milého Pana Boha, a by ste mohli vo zdraví pracovať za tú našu Katolícku Vieru. S Bohom.

Stefan Stopiak

Moja adresa. P.O. Box 33.

Dawmont, W. Va.

U.S. America

Clarksburg W. Va. U.S. America.

Tu sú Mena, všetkých tých Milodarcov, čo Oferovali a koľko ktorí Oferovali. Na Opravu a na Ozdobenie Kostola, v Lipnici Veľkej, na Orawie.

Mena Milodarcov.	Suma.
Karol Janičák, a jeho Famelia	20.00 dolarov.
Vojtech Pilarčík, a jeho Famelia.....	10.00 dolarov.
Cyril Ovšák, a jeho manželka rod. Janoviak, a Famelia	10.00 dolarov.
Stefan Stopiak, (Stefanov,) a jeho Famelia	10.00 dolarov.
Eduard Saliga, a jeho manželka rod. Janičák	5.00 dolarov.
Maria Grisa, rod. Janičák	5.00 dolarov.
Vendelin Janičák, a jeho Famelia	5.00 dolarov.
Anna Martinak, rod. Vojtušák. Vdova	5.00 dolarov.
Ignac Martinak, a jeho manželka, rod. Rokický.....	5.00 dolarov.
Doktor. Karol Gavelda, a jeho sestra Maria Gavelda.....	5.00 dolarov.
Maria Rosse, rod. Miklušák	3.00 dolare.
Rozalia Piosek, Vdova.....	2.00 dolare.
Ferdinant Skočik, a jeho Famelia	2.00 dolare.

Genoveva Vojtušak, rodena Lihosit. Vdova.....	2.00 dolar.
Rozalia Bialon	2.00 dolar.
Matuš Vengrin, a jeho manželka rodena Krizs.....	2.00 dolar.
Agustin Janik, a jeho manželka, rodena Lihosit	2.00 dolar.
Ignac Kovalik, a jeho manželka rodena Tvorik	2.00 dolar.
Jozef Lihosit, a jeho manželka rodena Saliga.....	2.00 dolar.
Albert Bartoš, od Červenkov	1.00 dolar.
Vendelin Gombarčík, a jeho manželka	1.00 dolar.
Leopold Sevcík, a jeho manželka	1.00 dolar.
Kornel Mihaľak, mladší.....	1.00 dolar.
Jan Janičak.....	1.00 dolar.
Jan Saliga, Starší.....	1.00 dolar.
Jan Kulina, a jeho manželka rodena Lihosit	1.00 dolar.
Karolina Lihosit, Vdova	1.00 dolar.
Jozef Lihosit, mlatší.....	1.00 dolar.
Karol Tokarčík, starsi	1.00 dolar.
Karol Tokarčík, mlatší.....	1.00 dolar.
Emil Tokarčík.....	1.00 dolar.
Paulina Tokarčík.....	1.00 dolar.
Maria Baran, Vdova	1.00 dolar.
Maria Zigmunt, Vdova	1.00 dolar.
Rozalia Baran, rodena Karkoška	1.00 dolar.
Jozef Piosek, a jeho manželka	1.00 dolar.
Emil Piosek, a jeho manželka rodena Lihosit.....	1.00 dolar.
Michal Lada, a jeho manželka rodena Skocik	1.00 dolar.
Ignac Rokicky.....	1.00 dolar.
Vendelin Rokicky, a jeho manželka rodena Miklušak	1.00 dolar.
František Rokicky.....	1.00 dolar.
Boleslav Janczak, a jeho manželka rodena Janoviak	1.00 dolar.
Ignac Jurčak.....	1.00 dolar.
Vendelin Rokicky, a jeho manželka rodena Miklušak	1.00 dolar.
František Rokicky.....	1.00 dolar.
Boleslav Janczak, a jeho manželka rodena Janoviak	1.00 dolar.
Ignac Jurčak.....	1.00 dolar.
Stefan Lihosit, a jeho manželka rodena Skočik	1.00 dolar.
Adolf Karnafe	1.00 dolar.
Spolu všetkej Oferi bolo.....	125.00. dolarov.

Mi dolu niže podpísani, týmto dosvedčujeme, že sme tie Pieniaze poslali do Lipnce Veľkej, Lipnickemu Knazovi. Velebnemu Panovi. Alojzy Wilczynski.

Kolektori tej Oferi.

Stefan Stopiak

W powyższym liście widnieją imiona i nazwiska ofiarodawców dla parafii w Lipnicy Wielkiej. Nadawca zwrócił się z prośbą do księdza proboszcza o przeczytanie wszystkich emigrantów wraz z ilością dolarów przeznaczonych w darze dla parafii. Sugerował, że rodacy zarówno na Orawie, jak w Ameryce, będą się cieszyć z datków. Ponadto wspominał, że już ponad 10 lat nie widzieli rodzinnej parafii, a ich przywiązanie do niej nieustaje. Sentymentalnie przywołuje wydarzenia, których doświadczyli, będąc na Orawie (chrzest i uroczystość przyjęcia pierwszej komunii). Emigranci chcieliby, co autor wyraźnie napisał, aby za pieniądze upiększono kościół. Datki nie miały tak dużej wartości w porównaniu z potrzebami parafii, jednakże zostały wysłane ze szczerego „chrześcijańskiego” serca. Przy okazji autor listu przypomniał wcześniej wysłane ofiary. Wymienił nazwiska kwestujących: Wojciecha Pilarczyka, Cyryla Owsiaaka i siebie. Poinformował również, że w kolejnym liście sam posłał 20 dolarów i prosił, by ksiądz dał mu znać czy otrzymał przesyłkę. Korzystając z okazji, krótko opisał jego rodzinę mieszkającą we wsi. Jak wynika z treści korespondencji, w rodzinnej miejscowości Stefan miał tylko brata Wendelina i siostrę Joannę, których pozdrowił. Nadmienił gdzie mieszkają, by kapłan mógł im osobiście przekazać pozdrowienia. Podobny wzór występuje w korespondencji między Zaborowem a Chicago. Emigranci wysłali list księdzu Józefowi Niklu z zapytaniem jak mogą pomóc lokalnym wsiom rodzinnym³⁷⁶.

W tej korespondencji występuje dużo nawiązań do miejsc, z którymi emigrant był blisko związany, na Orawie. Wspominał lipnicką świątynię, w której uczestniczył w uroczystościach i nabożeństwach, a także przyjmował sakramenty. Kilukrotne powtarzanie w liście nazw tych praktyk, a także nawiązania do wiary katolickiej świadczą o przywiązaniu autora do jego stron rodzinnych i wartości wyniesionych z domu. Niewątpliwie chciałby wrócić pod Babią Górę i praktykować swoją wiarę. Z tej racji stara się materialnie wspierać kościół, by ten był piękny. Mężczyzna początkowo pisał do księdza formalnie, po czym

³⁷⁵ List Stefana Stopiaka z Wirginii Zachodniej do proboszcza parafii św. Łukasza Ewangelisty w Lipnicy Wielkiej na Orawie – Alojzego Wilczyńskiego, 08.11.1948. List został napisanym pismem maszynowym. Tutaj została zachowana oryginalna pisownia i styl.

³⁷⁶ R. Kantor, *Między Zaborowem a Chicago...*, s. 80.

przechodzi niczym do prywatnej rozmowy z duchownym, opisując własną rodzinę i prosząc o przekazanie pewnych informacji.

Z korespondencji dowiedzieć się można również sporo na temat praktyk religijnych emigrantów. Uczestniczenie w życiu Kościoła było dla nowych przybyszów z Orawy czymś normalnym, tradycyjnym, wpisanym w kulturę w drugiej połowie XX w. W liście z 1952 r. rodak z Lipnicy Wielkiej opisał swojej siostrze szczegóły dotyczące okresu Wielkiego Postu:

Pišeš sestričko žestesa dali zaposat toji hav hodia na 3 dni ale mi nehodime lebo ju nebudam dobre aglicki a toje po aglicki ale imi mame hav tieš take blisko každi utorok hodime na ruženec každi utorok je vinšam dame a ti čohodia na ruženec to každi pervši piatok vemesiaci idie do spovedi i do prejmania³⁷⁷.

W Michigan, gdzie mieszkał Ray – nadawca listu, obchodzone było Triduum Paschalne. Autor listu wyznał, że nie uczęszczał z żoną na uroczystości, gdyż nabożeństwa w kościele prowadzone były w języku angielskim. Niestety małżeństwo nie знаło zbyt dobrze tego języka, by móc w pełni uczestniczyć w wydarzeniach. Niejako usprawiedliwił się siostrze, że pomimo niebrania czynnego udziału w uroczystościach wielkopostnych, uczestniczył z żoną w modlitwach różańcowych regularnie w każdy wtorek. Ponadto dodał, że spowiada się w każdy pierwszy piątek miesiąca zgodnie z tradycją katolicką. Można jednoznacznie stwierdzić, że religia była ważnym elementem w życiu emigrantów i ich rodzin.

Na samym początku listów pojawiają się wątki związane z polityką ówczesnego powojennego świata i problemów dotyczących ustalania granic Polski. Kwestie te niezwykle nurtowały Johna – jednego z emigrantów z Jabłonki Orawskiej. Z biegiem czasu pojawiła się korespondencja rodzin emigrantów z Lipnicy Wielkiej, którzy postanowili wieść życie w małym miasteczku Midland w stanie Michigan. Już w pierwszych listach emigranci opisali codzienne życie w nowym miejscu. Trudnili się podobnymi zajęciami, jakie wykonywali na Orawie. Mężczyzna był głową rodziny, na jego barkach spoczywało wyżywienie rodziny i zapewnienie dobrego bytu jej członkom. Kobieta troszczyła się o dom, a wspólnie z mężem również o gospodarstwo rolne. Ojciec

³⁷⁷ List Raya do siostry z Lipnicy Wielkiej, 02.04.1952

pracował również w *siapie*, gdzie zarabiał pieniądze na potrzeby związane z utrzymaniem domu. Po powrocie do domu zajmował się budową pomieszczeń gospodarczych. Małżeństwo miało dwójkę dzieci. Priorytetami rodziny były edukacja dzieci i religia. Rodzice byli przekonani, że wykształcenie zapewni ich dzieciom lepszy byt i dobrą pracę. Nie szczędzili pieniędzy na katolickie szkoły z internatem. Rodzeństwo zostało wychowane w tradycji i wierze katolickiej. Najmłodszym wpajano szacunek do starszych i odpowiedzialność w wykonywaniu obowiązków domowych.

Nauczona miłości do *rodnej ziemi* młodzież chciała utrzymywać kontakt z członkami rodziny w dalekiej Polsce. Pragnęli słuchać opowieści ojca o babiogórskich lasach, potokach i dziedzictwie kultury niematerialnej tych terenów.

Ponadto w korespondencji występują fragmenty silnie emocjonalne, traktujące o tęsknocie braterskiej, matczynej, czy rodzinnej. Emigranci często ponawiali prośby o jak najszybszą odpowiedź na list. Dzięki temu chcieli czuć bliskość rodziny i jednocześnie być na bieżąco ze wszystkimi sprawami, które trapiły bądź cieszyły najbliższych. W początkowych listach nie ma opisów dotyczących ogólnej sytuacji w wiosce, w polskich miastach czy w kraju. Najważniejsze jest to, co działo się w domowym otoczeniu. Autorzy listów dopiero z czasem zaczęli wpłacać kwestie polityczno-gospodarcze.

Na przestrzeni lat orawscy przybysze ulegali procesom akulturacji, amerykanizacji i transkulturowości. Widać to na poziomie języka. Emigranci używajli amerykanizmów, np. *majny* – kopalnie, *siapy* – zakłady, *kara* – samochód. Z biegiem czasu podpisywali się amerykańskimi odpowiednikami imion. I tak Rajmund stał się Rayem, a Jan – Johnem. Orawianie żyjący za oceanem starali się wyjaśniać różnice kulturowe, odwołując się do zwyczajów. Przykładowo opisali przyjęcie i ceremonię związaną z zakończeniem szkoły średniej dzieci. Opisali również w jaki sposób sami funkcjonowali wśród amerykańskiej społeczności. Omawiali panującą modę w ich sąsiedztwie. Wspominali również o planach związanych z zakupem nowego samochodu. Starali się dorównać sąsiadom, gdyż w przeciwnym razie byliby wytykani palcami i odrzuceni przez społeczeństwo.

Listy pochodzące z kolejnych lat przybierały nieco inny, bardziej emocjonalny charakter. Autorzy – wyraźnie starsi – napotykali trudności związane z funkcjonowaniem w Ameryce. Przede wszystkim niezmiennie tęsknili za ojczystymi stronami. Ich przygnębienie dodatkowo potęgował problemy ze zdrowiem. Pojawiły się opisy chorób lub dolegliwości, a także związane z nimi konsekwencje materialne.

Listy służyły emigrantom jako niewidzialny most, po którym mogli w każdej chwili przebiec do swych rodzinnych stron. Na samym początku był to jedyny środek szybkiej transkontynentalnej komunikacji, dający wewnętrzny spokój całej rodzinie – zarówno tej mieszkającej w Michigan czy Pensylwanii, jak i tej, która została na ziemiach polskich.

Rozdział 3. Nielegalna emigracja polskich Orawian w latach 80. i 90. XX w.

Rozdział 2 stanowił pomost pomiędzy rozdziałem dotyczącym Orawskiej Wielkiej Emigracji przełomu XIX i XX wieku, a kolejną i ostatnią falą emigracyjną przełomu XX i XXI w. Biorąc pod uwagę fakt, że po zakończeniu I Wojny Światowej emigracja z Polskiej Orawy uległa znacznemu ograniczeniu, a także iż nie zachowało się wiele materiałów dotyczących jej przebiegu aż do lat 80. ubiegłego wieku, rozdział 2 dotyczący analizy listów służył jako wypełnienie tej długiej luki czasowej. W studiach migracyjnych wyróżniamy bardzo ważny okres związany z emigracją okresu po II Wojnie światowej, który miał w znacznej mierze wymiar polityczny³⁷⁸. Natomiast tylko nieliczne jednostki z Orawy ubiegały się o wyjazd w tym okresie do USA, co zostało zaznaczone w kolejnym rozdziale.

3.1. Działalność i funkcjonowanie „ambasad podhalańskich”³⁷⁹

Tyle jest łopowiadań ło Ameryce, ze jes tam fajnie... ale przijechać nazod. Jo tu mom syćko w Polsce. Mom robote, mom auto, mom pole na siebie, mom dóm, mom syćko. Po có tam dostane. Jynzyka nie znom, to po có tam dostać³⁸⁰.

Niniejszy rozdział ma na celu zobrazowanie nielegalnych działań, od fazy początkowej poprzez kolejne etapy, które podejmowali mieszkańcy Orawy w drodze do spełnienia się ich *American Dream*. Niejednokrotnie poświęcili wiele pieniędzy oraz wykazali się niezwykłą odwagą, wyruszając w nieznaną podróż.

³⁷⁸ Por. A. Mazurkiewicz, *Emigracja polityczna z krajów Europy Środkowo-Wschodniej w relacjach międzynarodowych czasu zimnej wojny – stan badań i projekt syntezy*, [w:] *Polska emigracja polityczna 1923-1990. Stan badań*, red. S. Łukasiewicz, Warszawa: IPN, 2016, s. 336-394; J. Wojdon, *Stan i perspektywy badań nad Polonią amerykańską po 1939 roku*, [w:] *Polska emigracja polityczna 1923-1990. Stan badań*, red. S. Łukasiewicz, Warszawa: IPN, 2016, s. 426-472.

³⁷⁹ Pisałem o tym w artykule *Nielegalna emigracja z Orawy do Stanów Zjednoczonych na przełomie XX i XXI wieku* [w:] *Pamięć – Pogranicze – Oral History*, red. A. Popławska, B. Świtalska, M. Wasilewski, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2014, s. 209-217.

³⁸⁰ Fragment z wywiadu z 2012/2013 r. z Orawianinem, który wyjechał nielegalnie do USA.

Często musieli radzić sobie ze stresem, a także znajdować sposoby do komunikowania się z innymi osobami w różnych krajach tranzytowych.

Ważną rolę odgrywały „ambasady podhalańskie” i „przewodnicy” nazywani „agentami”. Niewątpliwie funkcjonowanie owych „biur pośredniczących” miało ogromny wpływ na losy i kształt podróży emigrantów. Od nich bowiem zależało dosłownie wszystko łącznie z życiem każdego z podróżników. Zjawisko nielegalnych eskapad było dość typowe w latach 80. i 90. ubiegłego stulecia, kiedy nastąpiła transformacja systemu politycznego w Polsce.

Stany Zjednoczone są jednym z krajów, do którego tysiące osób nadal chciałoby się dostać za wszelką cenę. Jednakże trzeba spełnić określone kryteria zgodnie z programem *Visa Waiver Program* – VWP³⁸¹. Polska, jako jeden z nielicznych krajów Unii Europejskiej, nie jest uczestnikiem tego programu. Wiąże się to z tym, że Polacy muszą otrzymać wizę, aby dostać się do Stanów Zjednoczonych. Uwarunkowane jest to znacznym odsetkiem odmów wizowych udzielanych polskim aplikantom, w sporej mierze mieszkańcom Podhala, Spisza czy Orawy. Dopuszczony limit negatywnie rozpatrzonych wniosków powinien wynosić nie więcej niż 3% wszystkich złożonych podań wizowych³⁸². W Polsce wskaźnik ten jest znacznie wyższy, do czego przyczyniają się w znacznej mierze mieszkańcy południowego pogranicza, m.in. Orawy czy Podhala. W porównaniu z innymi regionami w Polsce najwięcej krewnych w Stanach posiadają górale orawscy, spiscy, czy też podhalańscy. Dlatego też ogromna ilość osób z tych regionów składa podania o wizę, a odmowy stanowią niezmiennie wysoki procent na tle całego kraju.

Przyjazd do Ameryki był, a czasem nadal stanowi marzenie mieszkańców Orawy. Z regionu ich pochodzenia wyemigrowała duża liczba ludzi. Niemal w każdym domu na Orawie ktoś posiada krewnego w USA. W związku z powyższym chęć dostania się „za Wielką Wodę” potęguje się. W Polsce pozwolenie na wjazd do Stanów uzyskać można w wydziale konsularnym

³⁸¹ Program ruchu bezwizowego (*The Visa Waiver Program*) pozwala obywatelom krajów uczestniczących w programie do podróży do Stanów Zjednoczonych bez wizy na pobyt 90 dni lub mniej, jeśli spełnią określone wymagania. Podróżujący muszą kwalifikować się do wzięcia w VWP oraz posiadać ważne pozwolenie (*Electronic System for Travel Authorization* – ESTA) przed podróżą. Jeżeli osoba spełnia warunki do podróżowania na zasadach VWP, ale chciałby otrzymać wizę w paszporcie, może aplikować o wizę typu B (tłumaczenie własne); http://travel.state.gov/visa/temp/without/without_1990.html, z dnia 14.03.2016.

³⁸² *Ibidem*.

Ambasady Stanów Zjednoczonych w Warszawie oraz Konsulacie Generalnym tego kraju w Krakowie. Najbliższym punktem spotkań konsularnych dla Orawian jest ulica Stolarska w Krakowie. Dziesiątki osób stoją tu w kolejce, czekając na wejście na rozmowę z konsulem. Nie odstrasza ich fakt zapłacenia 160 dolarów amerykańskich za możliwość aplikacji (kwota nie jest zwracana w przypadku odmowy wizy).

Osób, z którymi przeprowadzono wywiady nie zniechęcało to często kilkugodzinne oczekiwanie przed Konsulatem. Każda z nich aplikowała o wizę kilka razy (sugeruje się, aby tylko raz w roku składać dokumenty). Najbardziej wytrwali odwiedzili placówkę sześć razy – za każdym razem odchodząc z decyzją odmowną. Byli rozgoryczeni i zbulwersowani. Posiadali duże gospodarstwo, stałą pracę oraz współmałżonka, czyli teoretycznie mieli podstawę do uznania ich za osoby, które jadą tylko na wypoczynek lub zwiedzanie do USA bez planowania osiedlenia w USA. Rzeczywiście, część respondentów nie chciała wyjeżdżać w celach zarobkowych, pragnęła zobaczyć, jak wygląda Ameryka, jak się w niej żyje i co jest w niej wyjątkowego. Jednakże innym powodem, który skłonił Orawian do nielegalnych wyjazdów, była zła sytuacja materialna, chęć podreperowania budżetu domowego bądź spłat zaciągniętych pożyczek od rodziny czy banku. Ludzie, którym odmówiono wizy, postanowili skorzystać z „alternatywnej” opcji jaką były „podhalańskie ambasady”. Jeden z nielegalnych podróżników wyznał:

Starolek się do Ameryki piynć, seś razy. No ale miołek kiedy, miołek takie podstawy, a nie dostolek wizy. A podstawyk mioł i dóm, i rodzine, i samochód... syćko, alek nie dostolek wizy. Takie zabezpieczenie było. A tutok nie dostaniesz wizy w ambasadzie w Krakowie, no to na Podhalu było ambasad kilka, takik lewyk. Ale sło sie do ambasady... cy to w R.³⁸³ i juz ześ dostawolek wize³⁸⁴.

Teoretycznie nikt nie wie, gdzie znajdują się „nielegalne ambasady”, ani też jak działają, ale będąc w ich „siedzibie” kilka razy jest się w stanie określić, na czym polegają stosowane przez nie procedury. Pracownicy „nielegalnych ambasad”, zwani też „przewodnikami” bądź „agentami”, dowiadują się najczęściej „pocztą pantoflową”, że dana osoba chce wyjechać do USA, ale

³⁸³ Nazwa miejscowości ukryta celowo.

³⁸⁴ Wywiady z 2012/2013.

kolejny raz odmówiono jej wizy. „Agenci” znajdują miejsce zamieszkania tej osoby i pod osłoną nocy przyjeżdżają pod dom, pytając się czy ktoś jest chętny na wyjazd do Ameryki w przeciągu jednego lub dwóch dni, ponieważ poszukują osób do zorganizowania podróży. Jeden z nielegalnie wyjeżdżających tak pisał o spotkaniu z dwoma „agentami”:

No tu w pewnym momencie budzi nos zwónek tu na wiyrchu i pytajo sie mnie cy kcy m jechać do Ameryki. Jo... łozespon... patrzym cò sie dzieje, boć ik nie znom.

A uni... A skond wy tyn...

A bylime w jednym miejscu i ze kcy m jechać do Ameryki.

A syścy mi godali, ze byś wyjechał, no bo cie to wkurzo. Ale nie wiy m przy kiym zek to powiedział. A ci przyšli goście... No i kco trzy tysiące dólarów, przyjechać do Nowego Torgu, przywiyż trzy tysiące dólarów...no i pojedziemy do Ameryki.

No, ale to nie tak ze na drugi dziyń pojedzies do Ameryki... dos trzy tysiące Bóg wiy kómu, a jo gości nie znom... No, ale jo juz tak niby kombinował z tym gościym z R.³⁸⁵ No i ón mi w nocy... pojechałime do kuzyna; ło jedynosty w nocy bylime u kuzyna; mielime tako sprawe i moja [żona] mi zwóni ze telefon był, ze trza jechać do R., bo jutro wyjazd do Ameryki³⁸⁶.

Wyjazdy organizowano możliwie jak najszybciej. Im mniej osób wiedziało o przygotowaniach, tym dla organizatorów oraz wyjeżdżających lepiej. Potencjalni emigranci nie mówili o tym nikomu, z wyjątkiem współmałżonków o planach opuszczenia kraju. Często nawet dzieci nie były świadome wyjazdów rodziców. Informowano je, że matka bądź ojciec pojechali do pracy na jakiś czas. W związku z bardzo krótkimi terminami, nie było czasu na przygotowanie się do wyjazdu, kupno potrzebnych ubrań, czy innych podstawowych przedmiotów. Co więcej, prawie każdy z wyjeżdżających w omawianym okresie miał pracę, więc trzeba było wymyślić przełożonym powód absencji. Z reguły przyszli podróżnicy opowiadali, że muszą zrezygnować z pracy, ponieważ udają się do sanatorium, bądź stwierdzili, że nagle ulegli wypadkowi i nie mogą zjawić się w pracy następnego dnia.

³⁸⁵ Nazwa miejscowości ukryta celowo.

³⁸⁶ *Ibidem*.

3.2. Przebieg nielegalnych wyjazdów z Orawy do USA

Orawianie wyjeżdżali zatem do Stanów Zjednoczonych Ameryki również w latach 80. i 90. XX wieku, niezależnie od trudności. Otrzymanie paszportu, stanowiło przeszkodę największą, która umożliwiłaby wyjazd z kraju³⁸⁷. Jeżeli już się to danej osobie udało, kolejnym krokiem była wizyta w konsulacie celem otrzymania wize. Aby dostać zarówno paszport, a potem wizę trzeba było przed procedurą aplikacyjną spreparować wiele dokumentów. Z reguły zaangażowane w ten proceder było kilka osób, włącznie z osobami duchownymi, które wydawały dokumenty poświadczające dobre prowadzenie się aplikantów i pomagały w wypełnianiu wniosków wizowych.

A jo pojechał tak. Przisło mi to zaproszenie łód ciotki, ale mi to załatwił brat. Śyćko było cyganione, nik sie nika nie podpisował tam w Ameryce, ze to ciotka posyło. Przisło mi to zaproszenie... I jo to się staroł w Rogoźniku u ksiyndza, cò mi to tam syćko wypisywoł do tego paszportu. Stołek łód wieczora do rania za paszportym w Nowym Torgu... To dopiyo paszport. Potym zek poseł znowu do tego ksiyndza, cò zaś pisoł podanie do Krakowa do konsula o przydzielynie wize³⁸⁸.

W tym czasie Górale orawscy starali się wyjeżdżać także, aby uniknąć obowiązkowej służby wojskowej, która wówczas trwała nawet kilka lat. Niektórzy również trudnili się nielegalnym handlem, szczególnie w pasie przygranicznym. Popadli w konflikt z prawem i dlatego chcieli wyjechać z Polski. Trzeba było bardzo szybko kompletować dokumenty, aby zorganizować wyjazd m.in. do Ameryki. Jeden emigrant opowiadał jak zatrzymano go przez straż 19 grudnia, ale już 6 stycznia udało mu się wylądować na amerykańskiej ziemi:

Kie był kryzys na mnie, kie mnie wojsko naciągało... Wziyni mi paszport... 19 grudnia na granicy... Na Trzek Króli już zek był tam. To było w 1984/5 r. Jechołek tak, zek zajechoł... paszport mi załatwiyli, wize mi dali, jesse mnie do Warszawy łodwieźli...

³⁸⁷ M. Stola, *Kraj bez wyjścia? Migracje z Polski 1949–1989*, Wydawnictwo IPN: Warszawa, 2010.

³⁸⁸ Wywiad nr 5 z 2012/2013 r.

Robiylek tam... ale po roku cało mnie ta goroncka [handlu] łopuściyla i przijecholek dó domu³⁸⁹.

Ta sama osoba zdecydowała się na ponowny wyjazd do USA po ośmiu latach. Ponieważ osoba ta była notowana w rejestrze przestępców, musiała wyjechać sekretnie. Podróż odbywała się autobusem z Nowego Targu przez Niemcy i inne kraje europejskie do portu, skąd wpłynęła wraz z pozostałymi dziesięcioma Góralami i Góralkami w kierunku Bahamów³⁹⁰.

Była to podróż kosztowna. Kosztowała od 5 do 10 tysięcy dolarów od osoby. Po dopłynięciu do wysp karaibskich, wyruszano łodziami w kierunku wybrzeża USA. W opisywanym przypadku dotarcie do USA uniemożliwił partol morski, który skierował emigrantów z powrotem na wyspę, z której wyruszyli. Jak sam podróżnik przyznał była to podróż uciążliwa:

Drugi roz zek pojechał za 8 roków... 1994... wtedy o jechoł... 2 miesionce... podórz zek miół bardzo ciynzko. Wsiadołek w Nowym Torgu przez Nymcu, przez syckie te... i na Bahamak siedziołek w hotelu... chycyli nos i siedziołek tam miesionc. Ale dorze mi było, bok się łopoloł, fajnie syćko było, siedziołek se bracie...chłodziylek po.. dziiwek miół... i chłodziylek. Było nos tam duzo... 11 nos jechoło... nie zgodziły się pewne górolki, ba jak nojbardzi zajechać...i tak dorobiyli i się nie zgodziyli...

To kostowało 10 tys. dólarów, óne po 5 tys. dólarów zapłacyły. Pojechali ik 6 i haratli ik tam...

Jechalime już do Ameryki łodziami... po tyk syćkik wypsak, niek ślag trafi... ciynzkie zycie...

Wolółek nie siedzieć, chociaż zek nie krod, ale przez handel. No tok się wybroł do Ameryki³⁹¹.

Niebezpieczeństwo czyhało zewsząd. Wynikało nie tylko z nieznajomości terenu, czy egzotycznego klimatu, powodowała je także działalność samych

³⁸⁹ *Ibidem*.

³⁹⁰ Por. J. Jamrych, *Emigracja z terenów Podhala do Chicago na przykładzie Maruszyny*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. D. Praszałowicz, Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 2010, s. 69-7. Praca nieopublikowana, https://iaisp.uj.edu.pl/c/document_library/get_file?uuid=a2d371e5-3351-4fe6-b393-054656cd4e3d&groupId=1479490 [dostęp: 21.03.2015], syg. 190 WSMP-047-13-UZ-4, Biblioteka Instytutu Amerykanistyki i Studiów Polonijnych UJ.

³⁹¹ *Ibidem*.

przewodników, którzy mieli przewieźć ludzi na wybrzeżu USA. Pojawiająca się na pobliskich wodach straż i patrole zmuszały często do zmiany kursu. Przeplewano zatem z jednej wyspy na drugą. Ponadto, przewodnicy-przemytnicy mieli swoje zasady. Nie zależało im wcale, by przetransportować emigrantów jak najszybciej w docelowe miejsce. Zdarzało się, że część osób wypływała, po czym zostawała przechwycona przez kolejnych przemytników, którzy żądali dodatkowego okupu. Później okazywało się, że wszyscy pośrednicy współpracowali z sobą. Przemytnicy domagali się nawet do kilku tysięcy dolarów opłaty za podróżującą łodzią grupę. Nie mając wyboru, po powrocie na wyspę trzeba było pożyczać pieniądze, by opłacić przewoźników. W przeciwnym wypadku, przemytnicy grozili, że zawiadomią amerykańskie służby, że na morzu pozostają nielegalni emigranci z Europy, co wiązałoby się z niepowodzeniem wyprawy.

Przewoziyli nos z jedne wysyp na drugo... z Kuby na inne, Jezus Mario... poniywyrka niesamowito... Wrescie my zajechali na Bahamy... Te 6 bab dało ze 5 tys. dolarów kazdo... to nie było pewne ze cie przewiezo. Przewoźnika zadanie było zeby je chycić. Piniondze wzion, ale drudzy cekali na nie. Piniondze wzion, zawiózł ku brzegu, a ci dup... Siedziały 2 miesionce w takim miejscu ze się ik wsy chyciły. Takie doścane, dosrane zajechaly pote do Ameryki. Ale jesce pote dały po 10 tys. dolarów (...) Ale jo siedziół... nos 5 dostało... to bracie kochany... ón jesce dawół, zwónić... policjanci przisli... chłopcy, nie tacy smaciorze jak tu som. Wziyni paszporty. Ale jo stanólek, pedziolek „Good Morning”, podolek mu rynke, a tyn Corny... jakby zmiynknoł... i zostawiyli nos... Do 5 godzin mielie dać 6 tys. dolarów, łod te nase piontki... Wiys có to piniyndzy było... Ale jo zazwóniył do tego w hotelu, bo miołek telefon do tego có to załatwioł... i te 6 tys. dolarów do piynciu godzin przisłoł. Zostawiyli nos³⁹².

Wspomnienia innego emigranta także pokazują, że przeprawa przez Karaiby nie była łatwa. Górale, który dotarli na karaibskie wyspy „utknęli” tam na miesiąc. Próbowali się wydostać, ale mieli jedynie czekać na polecenia przewodników, którzy z kolei obserwowani byli przez lokalną policję. Niektórzy

³⁹² *Ibidem.*

z Polaków, przy tym, chcieli pozostać przez jakiś czas na Karaibach, by odpocząć wśród pięknych widoków. A to zwracało na nich uwagę lokalnych władz.

Piyrsy roz kie my jechali na Bahamy to nos wróciyli. Morze... to nie takie proste na tym morzu... Roz przijechali...nie wyjado. Ta łódka co my mieli jechać, łożebiali je, bo wiedzieli ze się cosik sykuje. A ci co nos mieli przeniys, to przewożyli narkotyki i nos kcieli podstawić, ale my jesce wtedy mieli paszporty, to nic takiego nie było... To sycko narobiyli młodzioki, bo by się łopolali na morzu, to tam... I nos zatrzymali.

Pote mielime już wyjezdzac... wyjezdzalime cały tydzień. Roz my jus wyjechali to morze było wzburzone... i wręście my dopiyni swego i wyjazd. Rusyli me koło brzegu, koło kraja, a kie sie doł na środek morza... nie wiy m kielo jechała na łódka, ale chyba ze 400 km/h ino ziu i ziu i ziu... Rozmaite ryby... i te ryby co lotajo... buchały do łódki i się łódka się zepsuła. Pilot był, jesce jedyn był i mechanika mieli jakby sie co zepsuło. To tam roz dwa zrobili, paliwo się zaciyno cy co... pół godziny i wyrusyli me dali. Niek ślag trafi.

Kie my zajechali...tamok za granice do tego przypływu, to 2 godziny ta łódka tak chłodziyla, bo jesce nie wypłacyli. Syćkim paszporty zabrali³⁹³.

Pobyt na Bahamach nie okazywał się jednak aż tak bardzo ciężki, według tej relacji było znośny. Spędzając tam miesiąc, można było się nudzić, aczkolwiek najstarsi podróżnicy mogli oficjalnie spacerować po wyspie. Odwiedzali nawet pobliskie kasyna i korzystali z lokalnych atrakcji turystycznych. Było to możliwe, dzięki nawiązaniu dobrych relacji z policją. Starsi emigranci nie chcieli budzić podejrzeń mieszkańców wyspy i nie pozwalali młodszym „podróżnikom” na wszelakie interakcje z lokalnymi. Ponadto cechowali się mocnym charakterem i zdolnością do nawiązywania kontaktów pomimo nieznajomości języka, dlatego też młodszy musieli być im posłuszni.

Tyn co nos przeprowadziył do Stanów to wysłół. Dostołek jo, tako kobieta starso i trzy takie smarkoce po 18 roków... kurzyliby, piyliby... Jo tam miał pore dólarów ze sobom...

– „Kupiy m wom packe papiyrosów”... Gorzołka nie była tam zaś tako drogo, ale... musieli mi się modlić – „Klynceć i modlić się! Dostaniecie packe papiyrosów, ale klynceć i modlić się!” Kształciylek ik tak twardo. No to się modliyli... „Ojce nas,

³⁹³ *Ibidem.*

Zdrowaś” się modliły, żeby dojechać. Pote przisło już na to że ónym nie wolno wychodzić. Jo i starso baba moglime chodzić, spacerować, zwiedzać, po kasynach chłodzić po Bahamak, bo nos nie podejrzewali. Milicjanty w hotelu powiedzieli ze my mogymy chodzic, a oni niy³⁹⁴.

Oto jak w latach dziewięćdziesiątych wyglądała podróż innym szlakiem przerzutowym. Nikt nie wiedział, jak długo potrwa wyprawa, ani też ile *de facto* będzie kosztować. Uczestnicy musieli się zgodzić na wszelkie żądania przewodników na każdym etapie trasy.

W latach 90. XX w. z rodzinnej wsi na Orawie emigranci przyjechali do jednej z miejscowości na Podhalu, w której czekał na nich „agent”, który to zabrał ich bezpośrednio do „ambasady” w Zakopanem, aby ustalić szczegóły drogi z przewodnikami. Później okazało się, że agenci pracowali dla przewodników w Zakopanem. Na kolejnych etapach podróży okazało się, że przewodnicy ze Skalnego Podhala byli tymi, którzy odwiedzali chętnych do wyjazdu w noc poprzedzającą podróż transkontynentalną. Orawianie nie ufali ludziom, którzy żądali od nich trzech tysięcy dolarów jako kaucji. Dlatego udali się do agentów z pobliskich miejscowości (o których słyszeli wcześniej, a nawet niektórych znali osobiście). Agenci pracowali dla „ambasad”, co za tym idzie pobierali prowizje od przyprowadzonych osób (wynosiła tysiąc dolarów od osoby). Oczywiście tę kwotę musieli na samym początku pokryć wyjeżdżający. Z początkowych trzech tys. dolarów kwota rosła więc do czterech tysięcy. Gdyby emigranci wiedzieli o tym wcześniej, poszliby od razu do „ambasady” na Podhalu.

Nie tracąc czasu wszyscy podróżnicy, wraz z przewodnikami, wyruszyli z Polski w kierunku Włoch. Jedna grupa składała się z 11 osób, które chciały dostać się za Atlantyk. Poza nimi było też dwóch bądź trzech przewodników, którym towarzyszyły dziewczęta z Krakowa (za „sponsoring” przejazdu i pobyt we Włoszech miały oferować przewodnikom swoje „towarzystwo”). W sumie autobusem jechało około 20 osób. Polska wówczas nie należała jeszcze do Unii Europejskiej, na granicach miały miejsce kontrole, często bardzo szczegółowe. Uczestników wyprawy jeszcze w „ambasadzie” poinformowano jak powinni się

³⁹⁴ *Ibidem.*

zachować, oraz co w razie kontroli powinni mówić. Należało mówić, że wyjazd jest pielgrzymką do Ojca Świętego Jana Pawła II. Na przełomie XX i XXI w. organizowano mnóstwo tego rodzaju wyjazdów do Watykanu. Służby celne, słysząc taką odpowiedź, nie kontrolowały zbytnio, ani ludzi, ani ich bagaży. Tym zaoszczędzono dużo czasu i w miarę szybko docierano do wyznaczonego miejsca w Rzymie.

Pierwszą stacją graniczną było polsko-słowackie przejście graniczne Chyżne-Trstená. Następnie przez terytorium Słowacji, podróżnicy trafiali do Austrii, skąd wyruszyli do „krajów Ojca Świętego”. Podróż trwała ponad 20 godzin, z krótkimi przerwami w wymienionych krajach. W Rzymie „pielgrzymi” musieli spędzić jedną noc w oczekiwaniu na sfałszowane paszporty. Organizatory zarezerwowali odpowiednią liczbę miejsc w hotelu, w którym emigranci przebywali wspólnie, ale w pokojach innych niż przewodnicy z ich towarzyszami. W nocy okazało się, że w pokojach znajdowały się telefony, z których można było wykonywać połączenia zagraniczne, więc podróżnicy dzwonili do swych rodzin w Polsce, aby poinformować, że bezpiecznie dotarli do Włoch. Rozwścieczyło to przewodników, gdy przyszło im zapłacić nie tylko rachunek za hotel, lecz także za telefoniczne połączenia do Polski.

Następnego dnia okazywało się, że „przewodnicy” nie mieli wystarczającej ilości pieniędzy na dalsze potrzeby związane z wyprawą, gdyż wyrobienie podrobionych paszportów okazało się droższe niż oczekiwano. Każda z zainteresowanych osób musiała dopłacić dalsze 300 dolarów za podróż autokarem do Włoch oraz 600 dolarów na kolejne wydatki. Wielu podróżników nie miało takiej kwoty przy sobie. Część zapożyczyła się u znajomych, bądź rodziny we Włoszech. Ci, którzy nie mieli takiej szansy, musieli myśleć o innych sposobach zdobycia pieniędzy. W przeciwnym razie przewodnicy odmówiliby dalszej współpracy. Problem rozwiązywano dzwoniąc do rodzin w Stanach Zjednoczonych, informując o zaistniałej sytuacji. Rodziny przysyłały 600 dolarów za pośrednictwem Western Union. Po kilku godzinach oczekiwania pieniądze znalazły się więc w rękach „pracowników ambasady” i wszyscy mogli dalej kontynuować „wycieczkę”. Jedna osoba z przejęciem tak wspominała:

Któ mi pómóg? Musiołek (Musiałak) zwónić do śwagra do Ameryki i z Ameryki mi przysłali piniondze do Włoch. Jesce w kantorze w Western Union kcieli nos

wypieprzyć na dwie stówki dolarów... Ón mi godo, ze mi tyle doł. No w zyciu! Dobrze zek miol(miała) dwók kolegów, bo tak by nos kcioł opieprzyć. Potym przysel no tyn... właściciel cy tyn... to taki był tamtyn zły; móg być zły... ale chłopie, tyś mi nie doł, a my stoiymy; nie odeślime stond nika. Te piniondze my mu ciśli, no akurat nie było nikogo, a cłowiek tys pojechał, cłowiek ani jynzyka za przewodnika. Dopiyro we Włochak musielime sie one, two, three ucyć.³⁹⁵

Otrzymawszy nowe paszporty, „nielegalni podróżnicy”³⁹⁶ udali się na lotnisko, by polecieć do Hiszpanii. Wszyscy musieli nauczyć się swoich nowych danych personalnych z paszportów. Sfałszowane dokumenty należały wcześniej do obywateli Szwecji. Żaden z *illegal traveller-sów* nie znał oczywiście szwedzkiego, co wiązało się z dodatkowym stresem na lotnisku podczas kontroli granicznej. Pasażerowie byli niezwykle nerwowi. Służby graniczne mogły podejrzewać, że starają się nielegalnie przedostać się na podkład samolotu. Oto jak opisywano przeżycia tamtego dnia:

Na piyrszym wyjściu we Włochak... lewy paszport szwedzki (...) Óna już mi ta, cylnicka, zacyna tyn paszport... i patrzy, i z tej, i z tej, i cósik i nie pasuje. A siedziała na takim podwyższeniu, ze ino łokiynko było (...). A jo stoł przy ni, sie mi zacyny nogi trzonś... Na piyrszym przyjsciu wpadka, to cosik źle... No bo tam były literki dwie pokreślone... Patrzolek ji prosto w twarz, w ocy... zimna krew i... nogi sie mi trzynśly, ale tu byłek śtywny, ny i... i przesło. I patrzymy... przybiyla piecontke. To mozna jus iś... Nie było tak łatwo³⁹⁷.

W Hiszpanii podróżnicy nie mieli już problemów na lotnisku. Nie pytano ich o personalia. Podczas pobytu na hiszpańskim lotnisku okazało się też, że główny przewodnik miał przy sobie kilka paszportów i podczas kontroli wyciągał je losowo.

Z Hiszpanii transkontynentalnym lotem udawano się do Meksyku. Trwał on 14,5 godzin i kosztował 1 300 dolarów, co było kwotą dość wysoką. Według Orawian, pracownicy „ambasady” wybierali Meksyk jako kraj tranzytowy, ponieważ w latach 90. ubiegłego wieku system informatyczny na meksykańskich

³⁹⁵ *Ibidem*.

³⁹⁶ Odtąd opisywanych „pielgrzymów” z Orawy i okolic także nazywam nielegalnymi podróżnikami (*illegal travellers*), wzorując się na książce Khosravi S., *'Illegal' Traveller: An Auto-Ethnography of Borders*, Palgrave Macmillan, Basingstoke-New York, 2010.

³⁹⁷ Wywiady, *op. cit.*

lotniskach nie był jeszcze będzie zaawansowany. Często brakowało komputerów, które sprawdzałyby ważność paszportów, czy tożsamość pasażerów. Łatwiej zatem można było przejść przez tamtejsze kontrole lotniskowe. Grupa nie miała żadnych problemów, ponieważ przyleciała z Europy. Dla zachowania bezpieczeństwa podzielono jednak wszystkich na dwie podgrupy, ale i tak nikt nie budził podejrzeń meksykańskiej służby lotniczej. Nielegalni pasażerowie, w rozmowach z ich „przewodnikami”, dowiedzieli się, że podobne praktyki, czyli przeprowadzanie klientów z Polski przez Meksyk, odbywało się dwa razy w miesiącu, a koszt jednej ekspedycji wynosił 100 tys. dolarów.

Z Mexico City emigranci przelecieli na inne lotnisko w Guaymas na zachodzie kraju, około 400 km od granicy z USA. W Meksyku cała „wycieczka” zatrzymała się u jednego z tamtejszych pośredników. Żona pośrednika „wycieczek” zapewniała wyżywienie podróżników. Niestety jedzenie nie było dobrej jakości, a w okolicy nie było miejsc, w których można byłoby się zaopatrzyć w żywność. Poza tym Orawianie nie mieli zbyt wiele pieniędzy, więc zmuszeni byli do korzystania z usług meksykańskiej gospodyni. „Podróżnicy” pomagali także w remoncie mieszkania, które znajdowało się na terenie gospodarstwa. Naprawiali system hydrauliczny, sprzęty gospodarstwa domowego, mając złudzenia, że mniej będą musieć płacić za pobyt w nędznych warunkach. Dwudniowy pobyt kosztował jednak każdą z osób 150 dolarów!

Następnie członków wyprawy odwieziono w pobliże granicy meksykańsko-amerykańskiej i znów podzielono na dwie grupy. Jedna miała czekać na drugą już na terytorium USA. Meksykanin, który należał do gangu zajmującego się przerzutem ludzi, zapakował wszystkie bagaże i odjechał do Stanów. Reszta koczowała przez parę godzin w miejscu oddalonym około 700 metrów od granicy, czekając na zachód słońca. Pod osłoną nocy przekroczono granicę. Najpierw przeszła jedna grupa bez większych problemów, czekając kilka godzin na pozostałych. Przewodnikami byli już tylko Meksykanie, którzy mieli porozumienie z polskimi „pracownikami ambasady”. W grupie Polaków tylko jedna osoba potrafiła mówić po angielsku, ale dzięki temu porozumiewali się z Meksykanami.

Przewodnicy znali oczywiście teren bardzo dobrze. Wiedzieli, gdzie nie ma patroli amerykańskich. Za granicą wszyscy spakowali rzeczy i odjechali

z Meksykaninem, który kilka godzin wcześniej zabrał cały ich dobytek do swojego pojazdu. Później należało zorganizować przejazd do miejsca docelowego, czyli do Chicago. Na tym etapie działalność przewodników się kończyła. Jeden z „pielgrzymów” skontaktował się ze znajomym w Chicago. Ten by po wszystkich przyjechał. Po kilkunastu godzinach czekania na pustyni Arizony wsiedli do wynajętego autobusu, by następnie przemierzyć kilka tysięcy kilometrów i wysiąść w „Wietrznym Mieście”. Cała podróż z Orawy do Stanów Zjednoczonych trwała ponad miesiąc i kosztowała ponad 10 tys. dolarów od osoby³⁹⁸.

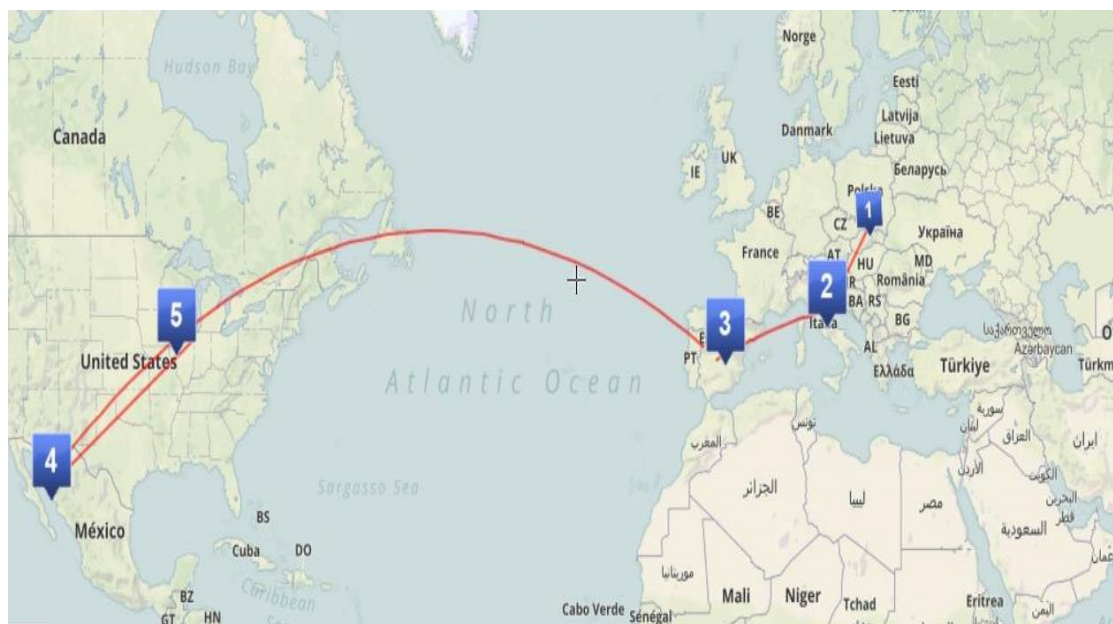

Diagram 1. Nielegalna podróż Górali orawskich do USA – trasa nr 1.

Kolejne nielegalne wyjazdy z Orawy do USA miały miejsce na przełomie XX i XXI wieku. Były one znacznie lepiej zorganizowane od tych poprzednich. „Agenci” bardzo dobrze rozwinęli sieci pozyskiwania potencjalnych „podróżników” chętnych na dostanie się poprzez nielegalnym kanałami do Ameryki. Podróż nie była już tak długa i męcząca jak wcześniej.

³⁹⁸ O podobnych kwotach wspomniano na temat nielegalnych wyjazdów początkiem XXI w. z sąsiadującego z Orawą – Podhala. J. Jamrych, *Emigracja z terenów Podhala do Chicago na przykładzie Maruszyny*, op. cit., s. 41.

„Przewodnicy”, poinformowani wcześniej przez „agentów”, przyjeżdżali w ustalone, neutralne miejsce w regionie i zabierali „podróżnych”, co wyglądało jak jazda zwykłym bussem poprzez podhalańskie czy orawskie drogi. Przygotowane było wszystko: trasa, przebieg podróży i dokumenty. Tak opisuje proceder jeden z uczestników wyjazdu:

W 2000 roku... jo ci łopowiadom to syćko co było na lewo... przijechoł po mnie facet... jo chłopą nigdy na łocy nie widziołek. Wsiodek w Dunajcu na rynku i pojechałime na Lipnice, na Chyżne, na granice... To było przez znajomego znajomego... Miołek zdjyncie przilepione w cyjsim paszporcie³⁹⁹.

Za podróż do Ameryki nie płacono na samym początku przedsięwzięcia, lecz dopiero po przylocie do USA. Tym wyjazdy różniły się od poprzednich. Zmiana wynikała z tego, że nieraz okazywało się, że przewodnicy pozostawiali ludzi w jakimś miejscu w drodze do obranego celu. Jednakże koszt całej wyprawy wyniósł, podobnie jak we wcześniejszych przypadkach, około 10 tys. dolarów amerykańskich.

Do Ameryki docierano też inaczej. Nie trzeba było przemierzać wielu kilometrów autobusami, przedostawać się przez liczne europejskie granice. Cały proceder odbywał się samolotem. Najpierw podróżnicy wylatywali z Polski do Niemiec, po czym udawali się do Austrii, by stamtąd wylecieć w kierunku Kanady. Podróż była szybsza, a jednak nie pozbawiona stresu. „Podróżnicy” nie byli obcy z samolotem, nie znali procedur obowiązujących na lotniskach. Tak opisywał to jeden z nich opisuje:

Jechalime samolotym na Niymcy, potym do Wiednia, a potym na Kanade. Takie było połoncynie... Jesce w Wiedniu dołek torbe na prześwietlynie i potym tek torby niy mók noś. Telo tyk torbów.... trzy godziny zek je sukoł.

Tako pani mi godo, ze ta torba posła do Polski, a jo piyrse myśłoł, ze deport... ze mnie deportujo do Polski. Tak mnie brzuch boloł, zek musioł proski brać, takie proski ziołowe. Płakać mi sie kciało.

Polka przisła, zacyna tłumaczyć ło te torbe i wziyna mnie, zeby sukać te torby.

Mioł na mnie cekać chłop busym na lotnisku. Mielime sie spotkać na kawie tam.

A jego ni ma⁴⁰⁰.

³⁹⁹ Wywiad nr 3, 2012/2013.

⁴⁰⁰ *Ibidem*.

Zdenerwowanie towarzyszyło emigrantom niemal do końca podróży. Obawiali się deportacji. Widzieli, jak niektóre osoby w kolejce przed nimi kierowano do kontroli osobistej, a później okazywało się, że nawet nie mogli widzieć się z rodziną i zwracano ich do kraju. Jeden emigrant tak to opisał:

Zajechalime do Ameryki, śwagier miał mnie cekać. A jo wysył inksymi dźwierzami... Słysym bez megafon, że wołało mnie po nazwisku z paszportym, słysym głos śwagra, ale ni mogym wylź z powrotym na lotnisko... Zdenerwowolek sie, góniym wte i we wte, a dogodać sie ni ma z kiym... Ide na kontrole, a przedy mną trzek gości cofnyli. I pyto sie kielo kcym być w Ameryce. Godom, ze trzy tyżnie – do miesiąca bede zadowolony. Doł mi na miesiąc... Słysym śwagra i siostre ze sie drzo i sie my naśli⁴⁰¹.

Nielegalni „podróżnicy” z Orawy odznaczyli się niewątpliwie niezwykle odwagą i determinacją. Z dnia na dzień opuszczali kraj, współmałżonków, dzieci, wyruszając w bardzo ryzykowną drogę, narażając się na aresztowanie lub zgoła śmierć. Przemierzali siedem państw: Polskę, Słowację, Austrię, Włochy, Hiszpanię, Meksyk i USA, by w końcu trafić do docelowego miejsca. Podróż trwała ponad miesiąc. W tym czasie prawie w ogóle nie mieli kontaktu ze swoimi rodzinami – zarówno w Polsce, jak i w Stanach Zjednoczonych. Nie było nawet wiadomo, czy żyją. Co interesujące to fakt, że nielegalne emigracje pod koniec XX wieku nie były tylko spowodowane brakiem środków do życia w Polsce i chęcią wzbogacenia się, czy też podreperowania budżetu domowego. Wyjeżdżano także, aby po prostu zobaczyć największe imperium świata i doświadczyć w nim życia. Nie mogąc otrzymać amerykańskiej wizy, sięgali po alternatywne rozwiązania, które znaleźli w „ambasadach podhalańskich” przy pomocy „agentów” czy „przewodników”. W końcu trafili „za Wielką Wodę”, skąd po kilku latach wrócili do Polski. Często podkreślali, że prawdopodobnie nie była to ich pierwsza i ostatnia nielegalna podróż z Orawy do Stanów Zjednoczonych Ameryki.

⁴⁰¹ Wywiad nr 4, 2012/2013.

Rozdział 4. Współcześni Orawianie w USA i ich działalność kulturalna

Rozdział ten dotyczy współczesnych Górali orawskich i ich niematerialnego dziedzictwa kulturowego w Stanach Zjednoczonych. Pokazana jest tutaj przede wszystkim ich działalność kulturalna przekrzewiona z Orawy oraz więzi pomiędzy rodzinami i jednostkami kulturalnymi działającymi na Polskiej Orawie.

4.1. Amerykańscy Orawianie

Orawianie, działający obecnie w USA, stanowią ostatnią falę emigracyjną z Polskiej Orawy do Stanów Zjednoczonych. Ich wyjazdy miały miejsce na przełomie XX i XXI wieku. Kim są? Rozdział ten ma odpowiedzieć na pytania dotyczące ich emigracji do Stanów Zjednoczonych i w obrębie tego państwa, statusu imigracyjnego i materialnego, a także wykształcenia.

4.1.1. Przyjazd i pobyt w USA

Górale z Polskiej Orawy zamieszkują obecnie głównie dwa regiony: Środkowy Zachód i Północny Wschód. Rozdział ten mówi o współczesnych Orawianach zamieszkujących terytorium USA, którzy przyjechali do tego kraju podczas ostatniej fali emigracyjnej z Polskiej Orawy. W rozesłanej ankiecie w 2015 roku uzyskano odpowiedzi od 106 emigrantów (56 kobiet i 50 mężczyzn). Poniżej omówiono uzyskane rezultaty. Dotyczą one współczesnej, najnowszej fali migracyjnej z Orawy do USA.

Ponad połowa respondentów (55%) ożeniła się bądź wyszła za mąż w Polsce, 37% w USA, a 7% jest stanu wolnego. Jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi. W pytaniu jednokrotnego wyboru na temat miejsca poznania partnera 55% odpowiedziało, że miało to miejsce w Polsce, 30% – w USA, a 15% wstrzymało się od udzielenia odpowiedzi. Innych krajów nie wymieniono w komentarzu.

Średnia wieku współczesnego emigranta z Polskiej Orawy to 48 lat, a najczęściej występującą wartością (medianą) jest wiek 50 lat. Najmłodszy Orawianin ma 18 lat, zaś najstarszy 82 lata. Większość ankietowanych mieszka w stanie Illinois – 80 osób, co stanowi $\frac{3}{4}$ przebadanej grupy, 5 osób osiedliło się w Wisconsin, 3 w Pensylwanii, a jedna w Minnesocie, zaś 17 osób nie określiło miejsca zamieszkania. Są to osoby zamieszkujące aglomerację chicagowską. Największa liczba osób pochodzi z Lipnicy Wielkiej (41 osób), Chyżnego (21 osób), Jabłonki (17 osób), Piekelnika (8 osób), Zubrzycy Dolnej (5 osób), Zubrzycy Górnej (4 osoby) i Lipnicy Małej (4 osoby). Sześć osób nie podało miejscowości pochodzenia.

W rubryce dotyczącej miejsca urodzenia 92% ankietowanych (97 osób) zakreśliło odpowiedź „w Polsce”, pozostali podali USA. Emigranci, którzy najdłużej pozostają w Stanach Zjednoczonych, wyemigrowali w 1967 roku (wykres 49). W latach 70. kraj ojczysty opuściło 7 osób, a w kolejnej dekadzie było ich 10. Do końca lat 80. ubiegłego wieku z Polski wyjechało 19 osób, co stanowi 17% przebadanych Orawian. Wielka fala emigracyjna z Polskiej Orawy rozpoczęła się wraz z upadkiem ustroju komunistycznego w Polsce. W ostatniej dekadzie XX w. wyjechało stamtąd 56 osób – 53% respondentów. Od początku obecnego stulecia pojawiło się w USA kolejnych 20 osób. Średnia długość przebywania ankietowanego w Ameryce wynosi 22 lata. Można zatem uznać, że emigracja z Polskiej Orawy do Ameryki to proces ciągły. Niemalże co roku od lat 70. XX w. z regionu wyjeżdżano „za Wielką Wodę”.

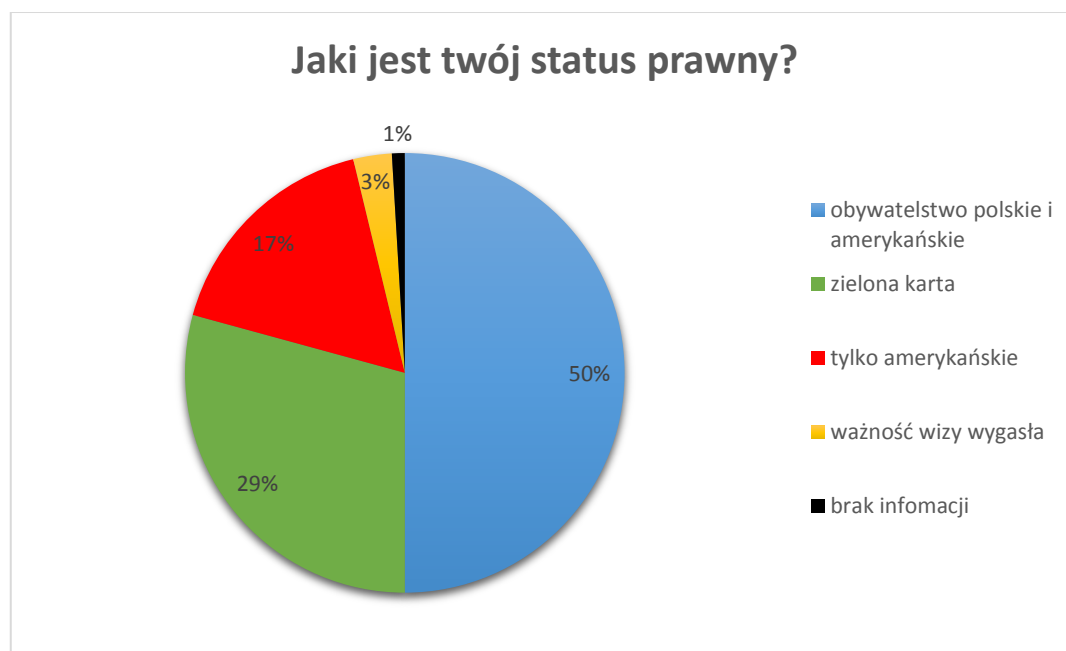
Wykres 49. Ostatnia fala emigracyjna z Polskiej Orawy do USA

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Kolejne pytanie kwestionariusza, dotyczyło prawnego statusu migranta. Wyniki przedstawia wykres 50. Dokładnie połowa respondentów legitymuje się podwójnym obywatelstwem: polskim i amerykańskim. Prawie 1/3 posiada „zieloną kartę”, 17% badanych posiada tylko amerykańskie obywatelstwo, 3% wyznało, że ważność ich wizy wygasła (odpowiednio 20 lat, 17 lat i 3 lata temu). Jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie.

Wykres 50. Status prawny współczesnych emigrantów z Polskiej Orawy

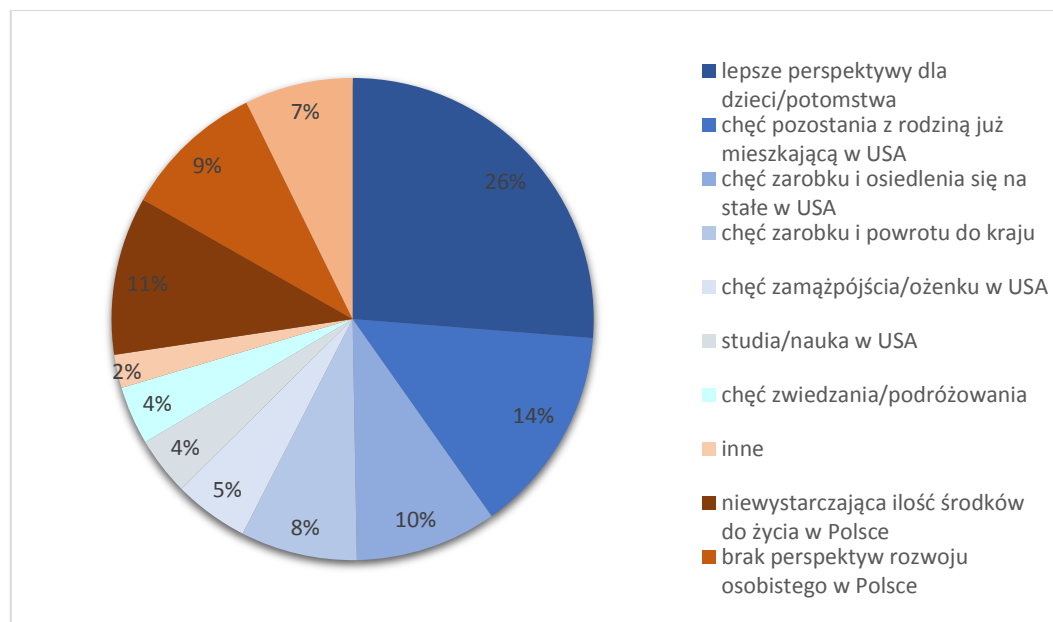
Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

W kwestionariuszu pojawiły się pytania o czynniki wypychające (push factors) i przyciągające (pull factors)⁴⁰², które zadecydowały o opuszczeniu rodzinnego kraju, bądź o chęci emigracji do USA (wykres 51). Na wykresie kolor niebieski dotyczy czynników przyciągających, a brązowy – wypychających. Ponad ¼ respondentów wyznała, że czynnikiem najczęściej branym pod uwagę podczas emigracji do USA była lepsza perspektywa życia dla ich dzieci. Kolejną przyczyną okazała się chęć pozostania z rodziną przebywającą już w Ameryce. Trzecią z najczęściej wybieranych odpowiedzi (10%) był czynnik „wypychający” związany z zarobkiem i chęcią osiedlenia się na stałe w USA. Kolejnymi czynnikami „przyciągającymi” były: chęć zarobku i powrotu do kraju (8%), chęć zamążpójścia/ożenku w USA (5%), nauka/studia w USA (4%) i chęć

⁴⁰² E. Lee, *Theory of Migration*, „Demography”, vol. 3, nr 1 (1966), s. 47-57.

podróżowania bądź zwiedzania (4%). Najczęściej podawanym czynnikiem wypychającym były niewystarczające środki do życia w kraju ojczystym (11%). Drugim wskaźnikiem był brak perspektyw rozwoju w Polsce (9%) i trudności w znalezieniu pracy w kraju ojczystym (7%).

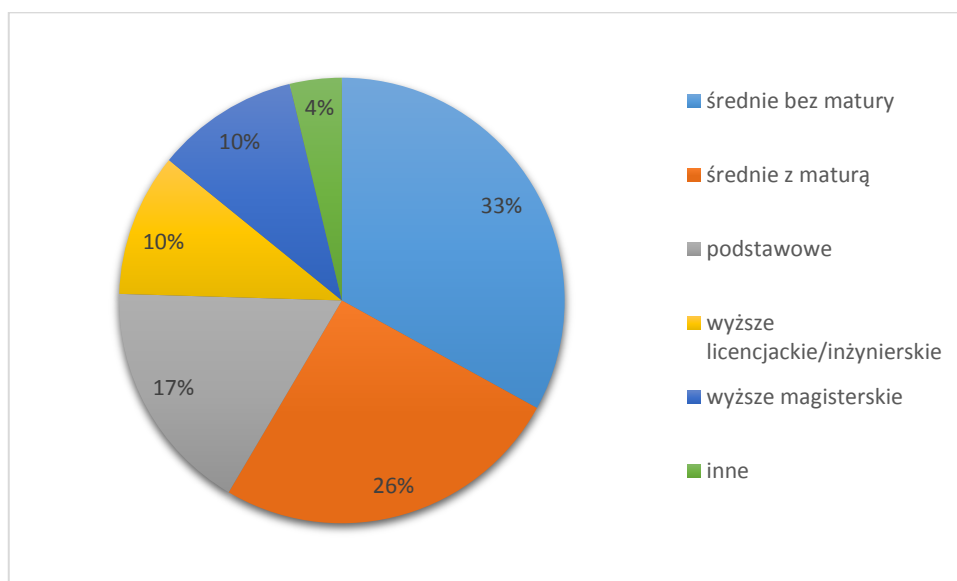
Wykres 51. Czynniki „wypychające” i „przyciągające” migrantów z Polskiej Orawy do USA

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Następny punkt ankiety stanowiło otwarte pytanie z możliwością komentarza, a dotyczyło wykształcenia współczesnych Orawian w USA. Rezultaty obrazuje wykres 52. Wynika z niego, że 1/3 respondentów posiada wykształcenie średnie, bez matury. Nieco powyżej 1/4 ukończyło szkołę średnią i zdało maturę. 17% ankietowanych uczęszczało do szkoły podstawowej, 10% – na studia licencjackie/inżynierskie i również 10% na studia magisterskie. Kilka osób (4%) napisało, że posiada inne wykształcenie: dwie osoby zawodowe, jedna – policealne, a kolejna ma stopień *associate*, czyli ukończone 2 lata w amerykańskim collage’u. Uogólniając, 10% respondentów legitymuje się wykształceniem podstawowym, 59% – średnim, a 20% – wyższym.

Wykres 52. Wychowanie współczesnych emigrantów z Polskiej Orawy

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Kolejne pytanie („Z kim mieszkasz w USA”) miało na celu uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy Orawianie dzielą mieszkanie z innymi członkami rodziny, znajomymi czy też mieszkają samotnie. Rezultaty obrazuje wykres 53. Prawie połowa (46%) migrantów mieszka z rodziną, tj. małżonkowie z potomstwem, nieco powyżej ¼ dzieli mieszkanie tylko z mężem lub żoną, 6% – tylko z rodzicami, a 5% – samotnie. Zaledwie kilka osób mieszka tylko z rodzicami i rodzeństwem, jedna osoba z rodzicami i znajomymi oraz jedna osoba z małżonkiem i rodzicami.

Zadano również pytanie o częstotliwość zmian miejsca zamieszkania (wykres 54). Najczęściej dochodziło do tego trzy razy (34%), następnie dwa razy (22%) i cztery razy (18%). Kilka osób nie zmieniło w ogóle miejsca zamieszkania. Z drugiej strony czasem mamy do czynienia z ośmiokrotną zmianą domu bądź mieszkania.

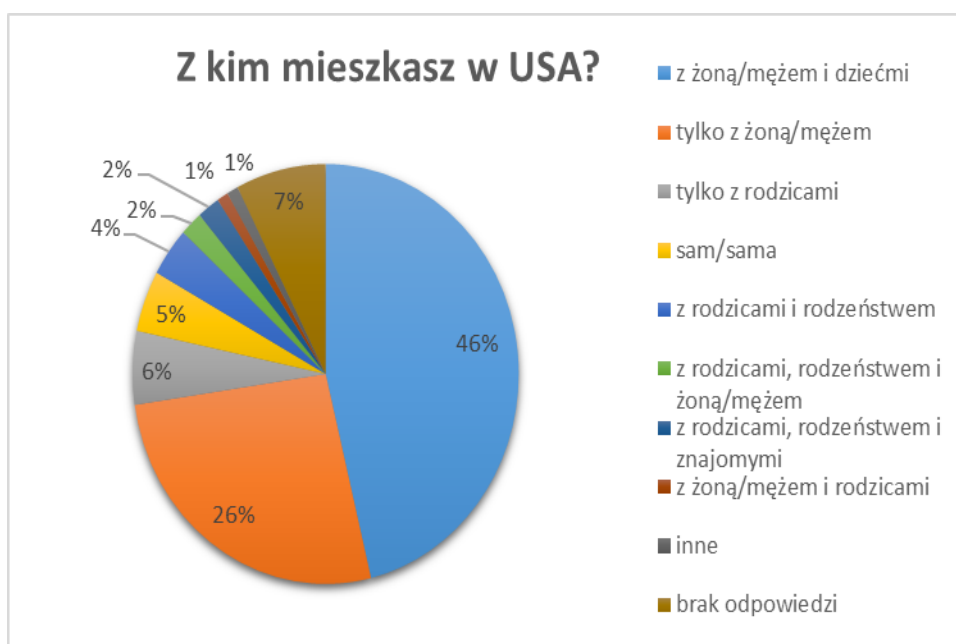
Zmiana miejsca zamieszkania najczęściej wynikała z przenosin do innego miasta poza stan (59%), następnie miejscowość w ramach tego samego stanu (32%), a tylko 5% przeprowadzało się w ramach tej samej dzielnicy.

Zdecydowana większość (88%) oznajmiła, że mieszka w domu. Tylko 8% zamieszkuje w kondominiach, 3% blokach mieszkalnych i jedna osoba

w *townhouse*. Zdecydowana większość ankietowanych (83%) jest właścicielem zamieszkiwanego domu bądź mieszkania.

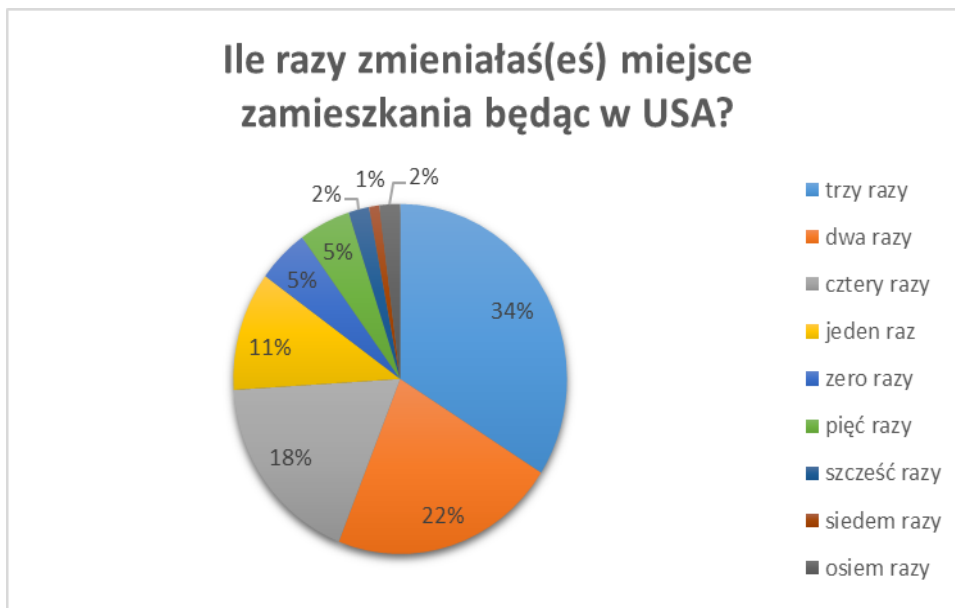
O wybranie miejsca zamieszkania współczesnych migrantów decyduje kilka okoliczności. Najwięcej osób kierowało się opinią o „dobrej” bądź „bogatej” okolicy, a także bliskością położenia szkoły dla dzieci – aż ¼ ogółu respondentów. Zwracano też uwagę na niewielką odległość do pracy i cenę – odpowiednio 14% i 13%. Po 6% ankietowanych uznało, że skłoniło ich nowopowstałe budynki, bliskość do rodziny i bezpieczeństwo okolicy. W mniejszym stopniu zwracano uwagę na bliskość komunikacji miejskiej (3%) i spokojnych sąsiadów (2%).

Wykres 53. Współcześni polscy Orawianie w USA – zamieszkanie we wspólnym domu

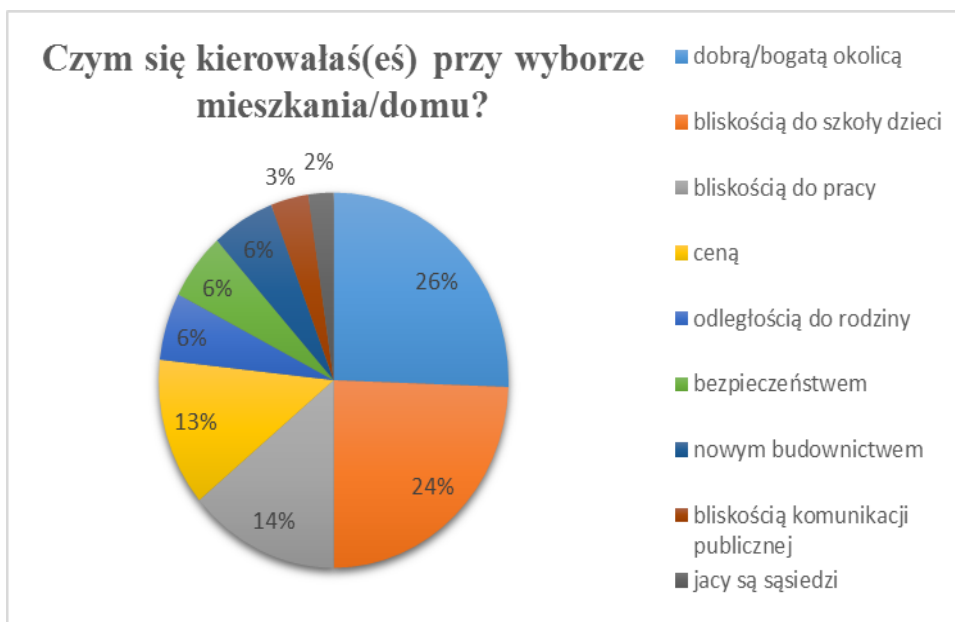
Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Wykres 54. Liczba zmian miejsca zamieszkania współczesnych osób z Polskiej Orawy w USA

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Wykres 55. Motywy wyboru miejsca zamieszkania w USA współczesnych osób z Polskiej Orawy

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Kolejne pytania dotyczyły rynku pracy migrantów. 84% badanych jest zatrudniona. Większość wykonuje prace fizyczne (59%), 1/3 – umysłowe, a 4% – inny rodzaj pracy, np. prowadzi swoją firmę, kieruje samochodami ciężarowymi. Dwie osoby studiują. Jeśli chodzi o wymiar czasowy, w jakim są zatrudniani, zdecydowana większość ma umowę na czas nieokreślony (71%), pracę dorywczą wykonuje 13%, umowę czasową ma 11%, a po 2% ankietowanych wciąż odbywa studia lub prowadzi własną działalność gospodarczą.

Zdecydowana większość ankietowanych (82%) posługuje się angielskim, 13% mówi sporadycznie w tym języku w miejscu zatrudnienia, a 5% nie używa go w ogóle. Najwięcej osób stwierdziło, że używa angielskiego do kontaktów ze współpracownikami, przełożonymi oraz w kontaktach z klientami, rzadziej do korespondencji (maile, dokumenty) czy przez telefon.

Pytano też o to, do jakich grup etnicznych należą ich współpracownicy. Odpowiedzi udzieliło 76 osób. Największą grupą są Amerykanie (47%), Polacy (40%), Afroamerykanie (34%) i Meksykanie (33%). Występują także osoby pochodzenia irlandzkiego (9%), litewskiego (8%), ukraińskiego (7%). Sporadycznie pojawiały się następujące grupy: Włosi, Grecy, Arabowie, Chińczycy, Hindusi, Portorykańczycy, Portugalczycy, Serbowie, Białorusini, Rosjanie, Słowacy, Żydzi.

Pytano również o czas dojazdu do pracy. Osiemdziesięciu pięciu górali odpowiedziało na to pytanie. Średnia dojazdu do miejsca pracy wynosi 30 minut. W tej grupie znalazły się osoby, które przeznaczają kilka lub kilkanaście minut na przemieszczanie się do miejsca pracy. Z drugiej strony, mamy do czynienia z 37% respondentów, którzy poświęcają na dojazd od pół godziny do godziny. Ponadto 15% ogółu spędza godzinę do 1,5 godziny na transport w jedną stronę.

Jeśli chodzi o środek transportu do pracy, to jest nim własny samochód. Spośród 81 osób, które odpowiedziały na pytanie 93% powiada że do pracy dojeżdża własnym pojazdem. Samochodem rodzinnym dojeżdża 7%, a tylko 2% za pomocą komunikacji miejskiej lub pieszo (1%). Trzy osoby jeżdżą zarówno swoim samochodem, jak i służbowym.

Zapytano ankietowanych również czy w sklepach, w których robią zakupy, obsługa mówi po polsku. $\frac{3}{4}$ przyznało, że używa się języka polskiego w tych sklepach. Są to sklepy tzw. „polskie” z produktami polskimi,

importowanymi bądź też produkowanymi lokalnie. Wymieniono nazwy firm prowadzonych przez Polaków: „Shop & Save”, „Dunajec”, „Lassak”, „Celina Deli”. Ponadto wypisano nazwy innych sklepów: „Aldi”, „Jewel”, „Walmart” lub ogólną nazwę „supermarkety”. Wszystkie te sklepy są dużymi sieciami spożywczymi. Żaden z respondentów nie wskazał na mały sklep. Ponadto kilka osób wskazało na sklepy budowlane „Home Depot” i „Menards”. Nie pojawiły się również nazwy galerii handlowych czy też sklepów z obuwiami, ubraniami czy elektroniką.

Z powyższych informacji można przede wszystkim stwierdzić, że współcześni Orawianie w Ameryce są grupą dobrze odnajdującą się w realiach amerykańskich. Znaczna większość ma uregulowany status prawny i posługuje się językiem angielskim. Ponadto mieszkają we wspólnym domu rodzinnym tak jak na Orawie. Ich życie skupione jest wokół ich dzieci. Kilkukrotne przeprowadzki, zmiany mieszkań, a przede wszystkim jeden z najważniejszych czynników, dla których wyemigrowali do USA, wiązały się z dobrą edukacją ich potomstwa i lepszymi perspektywami życiowymi.

4.1.2. Kontakty transatlantyckie USA-Polska dziś

Pytania analizowane w tej części skupiały się wokół współczesnych transatlantyckich kontaktów Orawian z ich rodzinami bądź znajomymi z Polski. W jaki sposób oraz jak często emigranci kontaktują się z rodzinami w Polsce, a także jakie kwestie związane z krajem ojczystym ich najbardziej interesują? Ponadto pytania dotyczyły częstotliwości odwiedzania członków rodziny w Polsce.

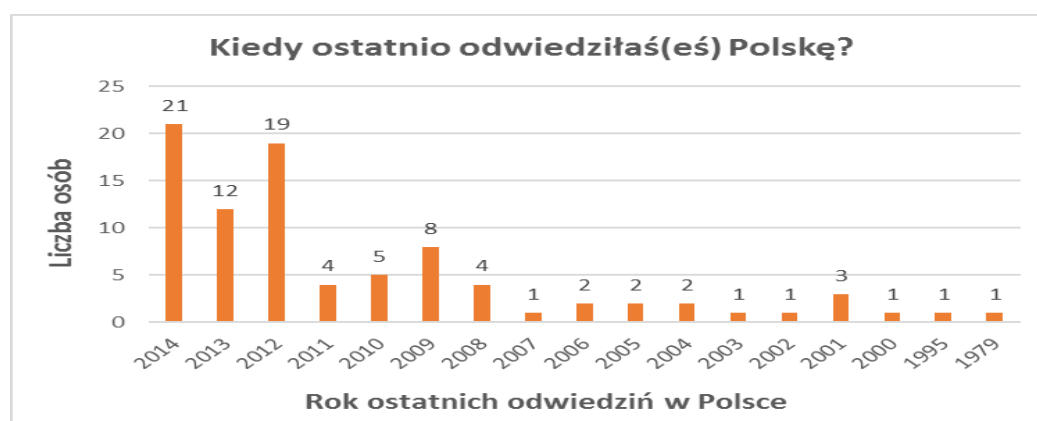
Pierwsze pytanie dotyczyło liczby odwiedzin w Polsce od czasu przebywania w Ameryce. 104 osoby udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Tylko 8 osób nie wybrało się w podróż na Orawę za czasów pobytu w USA. Najwięcej osób odwiedziło rodzinne strony po trzy i pięć razy (po 16 osób, czyli prawie 1/3 ankietowanych). Mamy także do czynienia z góralami, którzy wybrali się do najbliższych zza oceanu kilkanaście razy (łącznie 7 osób – ok. 7% badanych). Najwięcej razy odwiedziło Polskę starsze małżeństwo – ponad 20 razy.

Kiedy ostatnio emigranci odwiedzili Polskę? Udzielono 89 odpowiedzi. Dla prawie ¼ respondentów nie minął rok, odkąd odbyli podróż w rodzinne strony. Dokładnie 58% badanych złożyło wizytę w Polsce od trzech lat wstecz. Czternaście osób ponad 10 lat nie było na Orawie, odkąd wyjechało do Ameryki. Jedna osoba od 1979 roku nie odwiedziła kraju pochodzenia.

Kto z rodziny orawskich emigrantów mieszka w Polsce? Wypowiedziało się sto osób (wykres 59). Najlicniejszą grupą jest rodzeństwo – 62%, następnie rodzice – 33%, kuzynostwo – 31%, wujostwo – 28%, dziadkowie – 13%. Z kolei 3 osoby nie mają już nikogo w kraju.

Pytano także w jaki sposób utrzymywane są kontakty z najbliższymi (wykres 60). Ponad połowa (56%) ankietowanych przyznała, że czyni to telefonicznie. Wysyła e-maile 16%, komunikatora Skype używa 11%. Dość rzadko emigranci piszą listy (8%), a także SMS-y (7%) czy też korzystają z popularnego portalu społecznościowego Facebook (2%).

Wykres 56. Data ostatniego pobytu w Polsce emigrantów z Polskiej Orawy

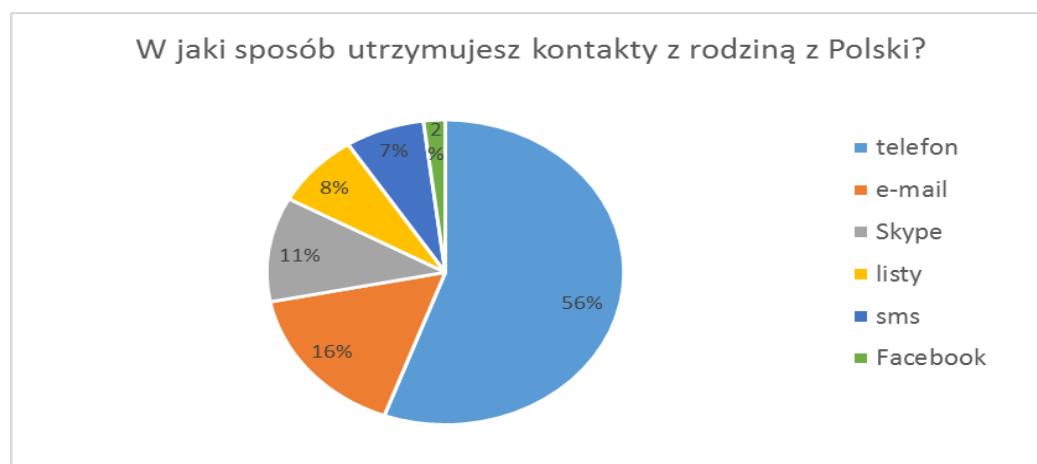
Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Wykres 57. Członkowie rodziny emigrantów z Polskiej Orawy mieszkający w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Wykres 58. Sposób utrzymywania kontaktów z rodziną przez emigrantów z Polskiej Orawy

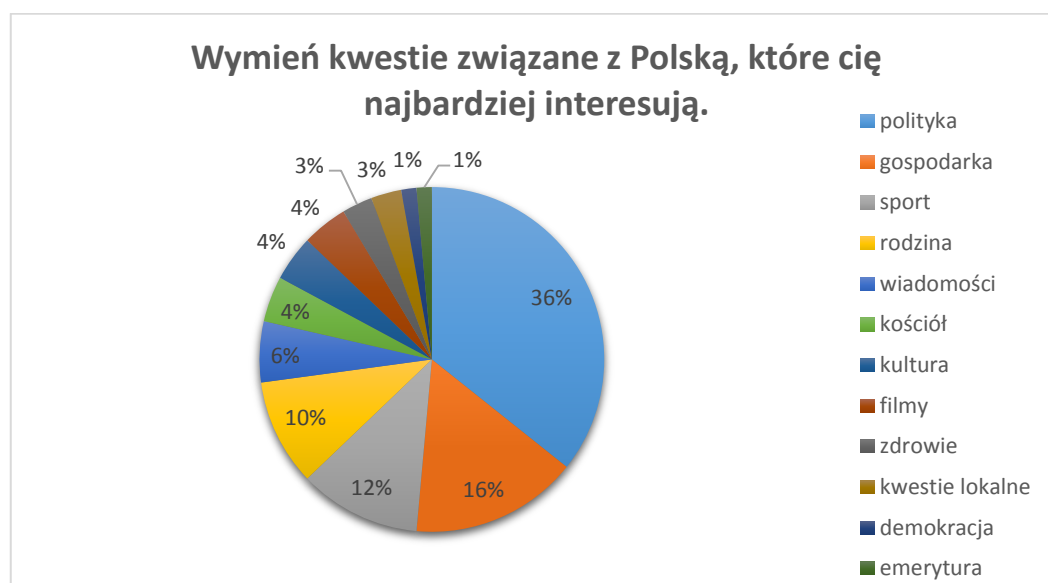

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Trzy czwarte ankietowanych (101 udzielonych odpowiedzi), przyznało, że śledzi wydarzenia w ich kraju rodzinnym. Respondenci mieli także możliwość napisania w pytaniu otwartym, jakie kwestie związane z Polską ich najbardziej interesują. Na ten punkt odpowiedziało 70 osób. Dla ponad 1/3 (36%) ogółu najgorętsze informacje to wiadomości polityczne, następnie gospodarcze (16%), oraz wreszcie sportowe – 12%. Wymieniono tutaj także: wiadomości o rodzinie (10%), bieżące wydarzenia – 6%, kościół i kultura – po 4%, filmy i zdrowie – po 3%. Kilka osób wspomniało o emeryturze, demokracji i kwestiach lokalnych.

Informacje o źródłach, z których górale czerpią informacje na wymienione tematy. Większość osób dowiaduje się o ważnych sprawach poprzez telewizję (42%). Niecała 1/3 ankietowanych (27%) wykorzystuje do tego Internet, 15% – radio, 11% – prasę, a tylko 5% rozmowy z rodziną.

Wykres 59. Kwestie polskie najbardziej interesujące dla emigrantów z Polskiej Orawy

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Wykres 60. Sposób wyszukiwania informacji o informacjach z Polski przez górali z Polskiej Orawy

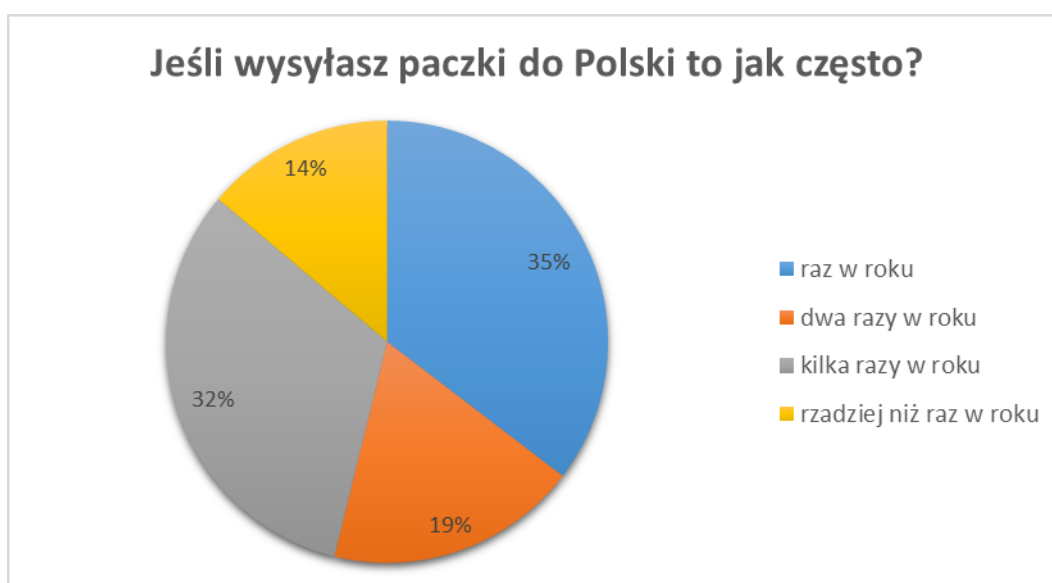

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Kolejna grupa pytań skierowanych do respondentów dotyczyła potwierdzenia bądź obalenia „mitu paczek” wysyłanych z Ameryki. Około 15-20 lat temu rodzina otrzymująca paczki z USA była uważana przez sąsiadów czy krewnych za taką, której się dobrze powodzi i która żyje w dobrobycie. Dlatego także w ankiecie znalazło się pytanie dotyczące tej kwestii. Na pytanie odpowiedziało 86 osób, spośród nich 71% wyznało, że wysyła paczki do Polski. Spory odsetek (35%) badanych stwierdził, że paczki wysyła raz w roku. Natomiast podobna liczba osób (32%) wysyła pakunki nawet kilka razy w roku. Niecała 1/5 stwierdziła, że czyni to dwa razy w roku, a tylko 9 osób robi to rzadziej niż raz w roku.

Następne pytanie dotyczyło tego, jakie przedmioty wysyła się w przesyłkach transatlantyckich. Jak się okazało, to przede wszystkim ubrania (36% respondentów), następnymi produktami są słodczyce oraz upominki okolicznościowe – po 18%. Wysyłane są także zabawki – 8%, produkty spożywcze – 6%, sprzęt elektroniczny i lekarstwa – po 4%.

Wykres 61. Częstotliwość wysyłania paczek do Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Kolejna seria pytań skupiała się wokół pomocy finansowej emigrantów udzielanej rodzinom. W pytaniu zamkniętym 61% ankietowanych z 90 osób przyznało się do pomocy finansowej udzielanej członkom rodziny na Polskiej Orawie. Ponad połowa (52%) wysyła pieniądze bliskiej rodzinie, tj. matce, ojcu bądź rodzeństwu. Niecała ¼ badanych (23%) wspiera dalszą rodzinę – kuzynostwo bądź wujostwo. Taki sam odsetek górali dotuje orawskie parafie. Tylko 2% pomaga swoim sąsiadom. Na pytanie o przyczyny pomocy finansowej ankietowani odpowiedzieli, że w głównej mierze wysyłają pieniądze z powodu biedy oraz niskich rent członków rodziny. Ponadto wymieniono inne czynniki, takie jak np.: niezaradność rodziny, prośby o wysłanie pieniędzy, dobra wola wysyłających, a także tradycja wysyłania środków finansowych z USA do Polski.

4.1.3. Kultura polonijna

Kultura etniczna wiąże się nie tylko z wielkimi postaciami czy wydarzeniami w skali ogólnonarodowej, ale także obejmuje życie codzienne i odświętne danej społeczności. Świat codzienności to: „świat który wyznacza specyficzne style przeżyciowego doświadczenia przez jednostki i grupy ich życia codziennego”⁴⁰³. Jest on płynny, przejściowy który cechuje kulturę mobilności⁴⁰⁴. Zależy od okoliczności, w których dane osoby się znalazły. Dzięki temu tworzy się tożsamość hybrydowa. Nie jest ona stała, a wynika właśnie z napotkanych na drodze wzorów kultury nowej grupy.

Kultura polonijna górali z Polskiej Orawy w USA stanowi jeden z elementów kultury etnicznej. Podrozdział ma na celu zobrazowanie działalności kulturalnej, znajomości języków, a także kulturalnych aspektów życia codziennego członków orawskiej diaspory w Stanach Zjednoczonych. Pytania z tej części ankiety mają przybliżyć działanie m.in. procesów akulturacji i transnarodowościowych na przykładzie badanej grupy.

Pierwszych kilka pytań z tej części dotyczy znajomości języka angielskiego, gwary oraz posługiwania się językiem ojczystym. Wszyscy ankietowani przyznali, że dość dobrze opanowali język angielski. Dobrze lub bardzo dobrze (w mowie lub piśmie) zna ten język 72% (w tym 31% – bardzo dobrze w mowie i piśmie, 2% – bardzo dobrze tylko w mowie, 25% – dobrze w mowie i piśmie, 14% – dobrze tylko w mowie). Nieco powyżej 1/5 badanych słabo mówi po angielsku, 3% zna tylko parę zwrotów, a 2% nie zna tego języka w ogóle.

Jeśli chodzi o znajomość gwary, to 87% respondentów (97 osób) przyznało, że zna gwarę w stopniu bardzo dobrym lub dobrym (wykres 62). Jedynie 8% mówi słabo gwarą, a 4% zna tylko parę zwrotów.

W kolejnym pytaniu ankietowani odpowiedzieli na pytanie, w jakim języku/gwarze rozmawiają z domownikami. Mieli oni uszeregować te kody od najczęściej do najmniej używanego języka. Na to pytanie odpowiedziało

⁴⁰³ J. Mucha, *Odświętność i codzienność. Polonia w South Bend*, Warszawa: Oficyna Naukowa, 1996, s. 228.

⁴⁰⁴ S. Greenbaltt, *Cultural mobility. An introduction*, [w:] *Cultural mobility. A manifesto*, red. S. Greenbaltt et al., Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 1-5.

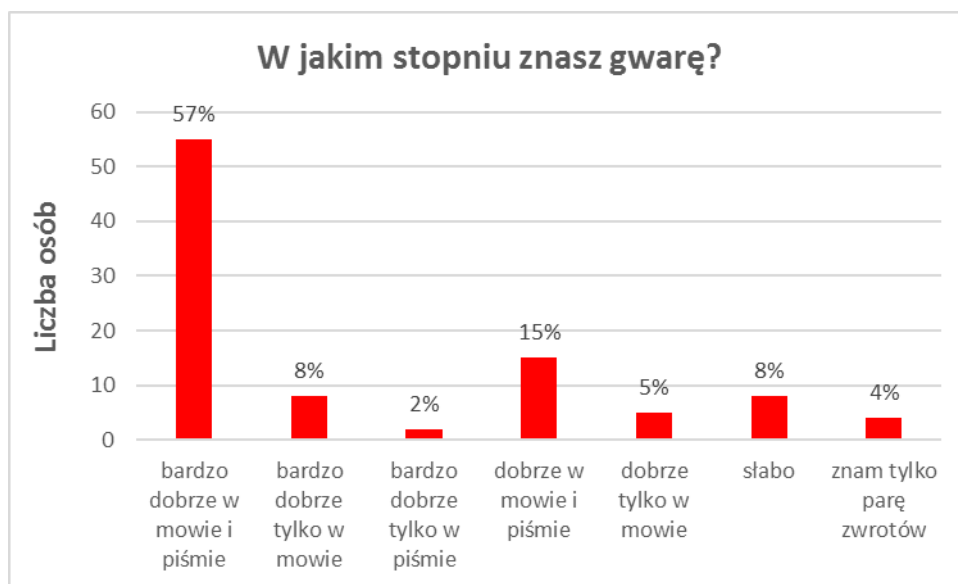
100 osób. Jak się okazuje, najwięcej górali (34%) jest trójjęzycznych, przy czym język polski jest używany najczęściej, następnie gwara, a później język angielski. Kolejna grupa osób (18%) jest bilingwalna, mówiąca częściej po polsku niż po angielsku. Bardzo podobna liczba osób (17%) posługuje się zarówno językiem polskim, jak i gwara. Wyróżnia się także 2%, który używa głównie gwary i angielskiego. Posługujących się głównie jednym językiem jest odpowiednio: 16 osób – j. polski, 6 osób – gwara, 5 – j. angielski. Dwie osoby przyznały, że używają czterech języków w następującej kolejności: polski, gwara, angielski i słowacki. Zatem prawie $\frac{3}{4}$ badanych posługuje się na co dzień więcej niż jednym językiem bądź gwara.

Wyniki te można porównać z badaniami wśród dzieci i młodzieży orawskiej, należącej do zespołu regionalnego Orawa w Chicago⁴⁰⁵. Tylko nieco powyżej 1/3 respondentów przyznało, że zna język polski dobrze lub bardzo dobrze (w mowie lub piśmie), podczas gdy wszyscy ankietowani dorośli znają dobrze lub bardzo dobrze język polski. Jeśli chodzi o gwara, młodzież z diaspory orawskiej w 79% używa gwary w domu bądź też z koleżankami lub kolegami na próbach zespołu. 1/5 młodych Orawian nie mówi gwara w ogóle, a wśród dorosłych jest tylko 4% słabo znających parę zwrotów. Ponadto młodzi rozmawiają z rodzicami w głównej mierze po polsku (47%), a następnie gwara (28%) i później w języku angielskim (25%)⁴⁰⁶.

⁴⁰⁵ M. Liszka, „*Co mnie tak dzier-zy przy tobie Orawo?*” *Życie kulturalne Polonii orawskiej w Chicago*, Kraków: WUJ, 2013, s. 58-62.

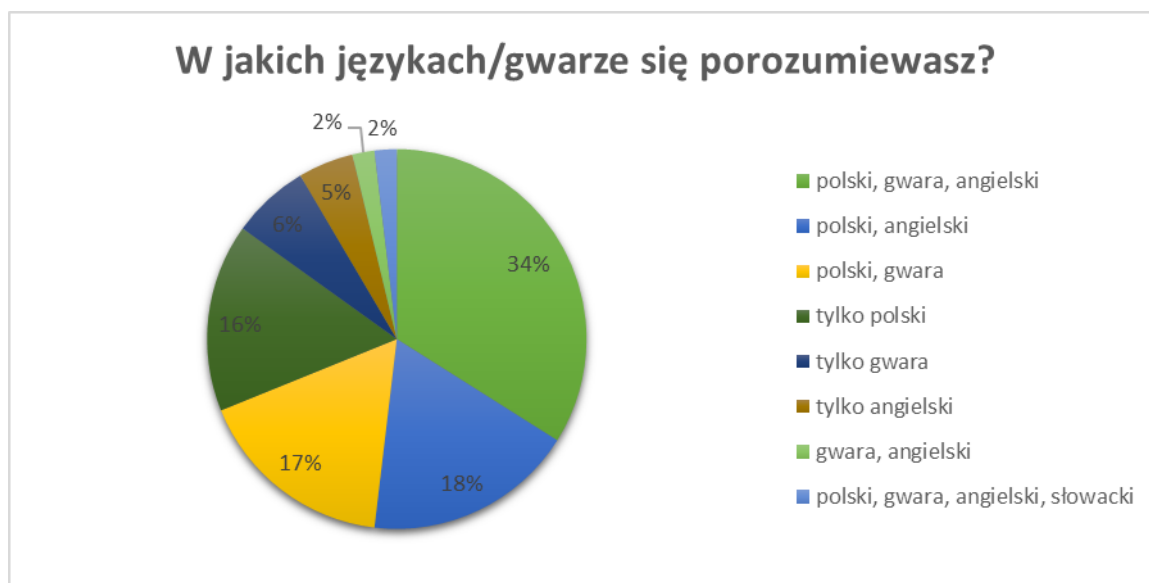
⁴⁰⁶ *Ibidem*, s. 61.

Wykres 62. Znajomość gwary przez polskich Orawian w USA

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Wykres 63. Język/gwara wśród górali z Polskiej Orawy w USA

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Kolejne pytania kwestionariusza związane są z uczestnictwem Orawian w życiu polonijnym na terenie USA. Równe $\frac{3}{4}$ badanych (spośród 97 osób, które udzieliły odpowiedzi) potwierdziło uczestnictwo w wydarzeniach polonijnych w Ameryce. W pytaniu otwartym ankietowani mogli wyjaśnić, na czym to uczestnictwo polega. Wymieniono tu nazwy wydarzeń, w których biorą czynny

udział w USA. Największą popularnością wśród orawskiej diaspory w Stanach Zjednoczonych cieszy się Parada 3 Maja. Uczestniczy w niej prawie połowa badanych⁴⁰⁷. Około 1/3 respondentów bierze czynny udział w odpuscie na św. Jana. Odbywa się on w niedzielę około 24 czerwca każdego roku w Merrillville w stanie Indiana. Uroczystość jest także zwana „orawskim odpustem”⁴⁰⁸.

Ankietowani odpowiedzieli również, jak często uczestniczą w wydarzeniach w USA. ¼ z nich bierze udział bardzo często, 43% – sporadycznie, 30% rzadko, a tylko 2% – nigdy. Na pytanie, czy należą do jakiejś organizacji polonijnej, ponad połowa (54%) odpowiedziała twierdząco. W komentarzu wypisano głównie następujące organizacje: Klub Babia Góra, Klub Chyżne, Związek Podhalan, Polonijna Orkiestra Dęta, Związek Literatów Polskich, Highlanders Riders, Zrzeszenie Nauczycieli Polskich, Liga Podhalańska, Zespół Pieśni i Tańca „Wesoły Lud”, Polish Roman Catholic Union of America, Caln Historical Association, Smitsonian, Klub Polski w Wisconsin Dells, PAL-PAC (The Polish-American Leadership Political Action Committee), Wo-zha-wa Festiwal. Natomiast ulubionymi wydarzeniami polonijnym są w kolejności od najbardziej lubianego: „orawski odpust”, pikniki, Parada 3 Maja, opłatki, pielgrzymki, „Taste of Polonia”, Festiwal „Na Góralską Nutę” i „Wo-zha-wa Festival”.

Na pytanie: „Dlaczego uczestniczysz w życiu polonijnym na terenie USA?” padły m.in. następujące odpowiedzi: „to moja pasja, ja tym żyję”, „to mój duchowy chleb”, „bo chcę i czuję potrzebuję”, „żeby miło spędzić czas, spotkać się ze znajomymi”, „rozkoszować się polskim jedzeniem, możliwość mówienia po polsku z innymi”, „żeby czuć się Polakiem”, „żeby się pokazać z ludźmi z Orawy i reprezentować naszą kulturę Orawy”, „byśmy byli widoczni i żeby się z nami liczyli”, „żeby pokazać, że jesteśmy społecznością silną”, „bo z polskimi czuję się dobrze”, „kultywować tradycję”, „bo chcę, żeby moje dzieci poznały polskie zwyczaje i polskich ludzi”.

Jednakże trzeba pamiętać, że nie wszyscy podzielają głos większości i entuzjazm należania do organizacji polonijnych. Pojawiają się również stwierdzenia, że w tych społecznościach powstają problemy, a sama grupa nie jest

⁴⁰⁷ Opis Parady 3 Maja, a także udziału w niej emigrantów z Polskiej Orawy w Chicago można znaleźć w pozycji: M. Liszka, „*Co mnie tak dźmierzy przy tobie Orawo?*” *Życie kulturalne Polonii orawskiej w Chicago*, Kraków: WUJ, 2014, s. 108-111.

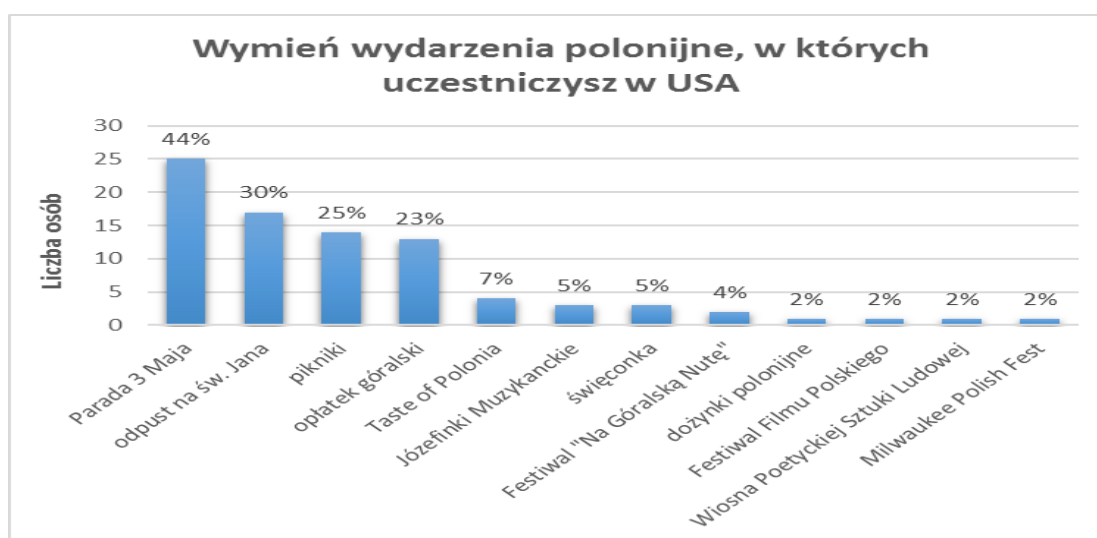
⁴⁰⁸ *Ibidem*, s. 112-115.

zjednoczona jak inne grupy narodowościowe. Można tutaj przytoczyć wypowiedź jednego z emigrantów z Podhala w opracowaniu B. Sakson:

A tak, to praktycznie jest, my się tutaj dorabiamy. Większość się tutaj dorabia. I tak naprawdę, to nikomu nigdy nie jest dość. Nie jesteśmy tacy społeczni. Nie ma tego właśnie, że robimy coś społecznie, że możemy robić to coś razem. Każdy chce rządzić, każdy chce coś robić, a naprawdę nic z tego nie wychodzi. Czy to będzie związek ten nasz, ten Podhalań, dzielą się, łączą się, afery jedna za drugą(...) Niemniej to jest prawda, że nie możemy liczyć na organizacje polskie. Szybciej może jeszcze, gdybym miała takie doświadczenie jak teraz to prawdopodobnie można by było znaleźć pomoc w innych organizacjach, ale na pewno nie polskich. Tylko, że to jest trochę przykre⁴⁰⁹.

Na pytanie o przynależność do zespołu regionalnego w USA 16 osób (18%) spośród 90 osób udzieliło twierdzących odpowiedzi. Podobne wyniki pojawiły się w pytaniu o pełnienie funkcji w zespole regionalnym. Tylko 15 osób napisało, że pełni rolę np. kapelmistrza, chorążego, członka zarządu rady gospodarczej czy osoby ds. socjalnych.

Wykres 64. Kulturowane wydarzenia polonijne w USA

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Kolejny zakres pytań w ankiecie dotyczy obchodzenia świąt w Stanach Zjednoczonych. Przy pytaniu „Czy obchodzisz jakieś święta (nie tylko polskie)

⁴⁰⁹ B. Sakson, *Po drugiej stronie Oceanu. Nowi emigranci z Polski w metropolii Chicagowskiej*, Warszawa: CMR Working Papers, nr 5/63, 2005, s. 37.

w ciągu roku?” tylko dwie osoby zakresliły odpowiedź „nie”. Ponad połowa badanych najczęściej wymieniała Boże Narodzenie i Wielkanoc. Około 1/3 respondentów wpisała Dzień Niepodległości 11 Listopada oraz Święto Dziękczynienia (Thanksgiving Day). Około 1/5 ankietowanych wymieniło także amerykański Dzień Niepodległości z 4 Lipca oraz Święto Pracy (Labor Day). Wśród pozostałych odpowiedzi znalazły się także: Memorial Day (14%), wszystkie święta kościelne (9%), Święto Zmarłych (6%), Wigilia (5%), odpust na św. Jana (4%), Halloween (3%), Dzień Pamięci Narodowej (1%).

Następne pytanie miało odpowiedzieć na pytanie w jaki sposób emigranci obchodzą święta. Do wyboru były trzy opcje: zgodnie z polską, amerykańską lub góralską tradycją, a także dodatkowa opcja z komentarzem. Na to pytanie odpowiedzi udzieliło równe sto osób, a rezultaty obrazuje wykres 65. Jak wynika z niego, ponad 90% obchodzi święta zgodnie z polską tradycją. Według amerykańskiej tradycji obchodzi dokładnie 1/3 badanych. 15% respondentów z USA nawiązuje do sposobu, w jaki górale w Polsce obchodzą święta, i przywołuje tradycje góralskie podczas uroczystości (jedna osoba obchodzi je tylko z godnie z góralską tradycją). Ponadto trzy osoby udzieliły dodatkowych odpowiedzi: jedna z nich to: „zgodnie z moimi poglądami”, a dwie osoby napisały, że odbywa się to zgodnie z „orawską tradycją”.

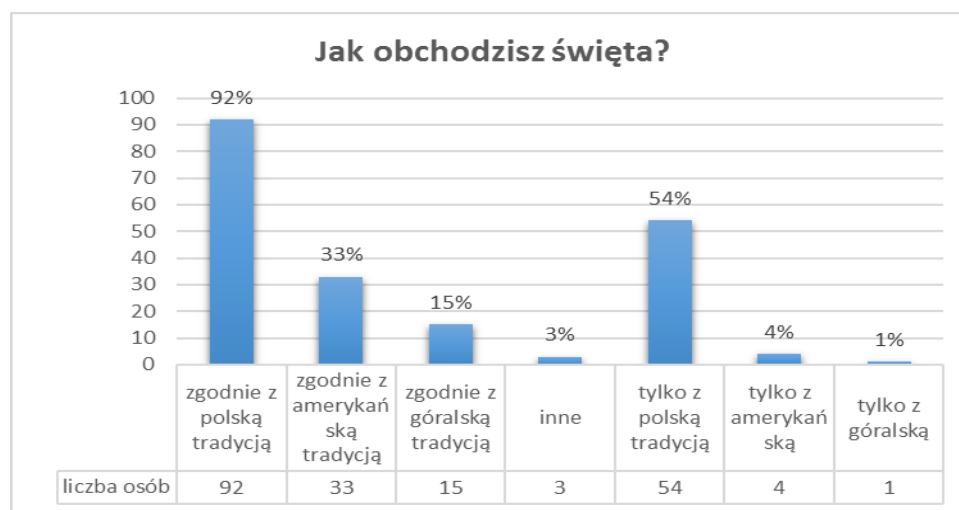
Na pytanie o ulubione święto większość respondentów wymieniła przede wszystkim święta religijne. Najpopularniejszymi świętami są: Boże Narodzenie (73% badanych), Wielkanoc (13%), Wigilia (6%), odpust orawski (3%). Wypisano tutaj także inne święta takie jak: Dzień Niepodległości (2%), Święto Dziękczynienia (2%) oraz – przez jedną osobę – Halloween. W pytaniu otwartym o sposób spędzania ulubionego święta górale orawscy przyznali, że spędzają ten czas głównie z rodziną bądź też ze znajomymi, na świeżym powietrzu, odpoczywając lub uczestnicząc we mszy, czasem też śpiewają kolędy lub piosenki po polsku albo po orawsku.

Kolejnych kilka pytań związanych jest z obchodzeniem amerykańskich świąt państwowych. Na pytanie: „Czy obchodzisz amerykańskie święta państwowe?” 83% odpowiedziało twierdząco (97 osób udzieliło odpowiedzi). Do najważniejszych świąt zaliczyć można: Dzień Niepodległości 4 lipca (43%), Święto Dziękczynienia (41%), Święto Pracy (Labor Day) (28%), Memorial Day

(25%). Pojedyncze osoby wymieniły także: Columbus Day, Martin Luther King Jr. Day, President Day. Świadczy to o tym, że respondenci nie tylko dbają o kultywowanie tradycji polskich czy regionalnych, ale także nowych. Stają się częścią społeczeństwa amerykańskiej, nie żyjąc tylko wydarzenia z kraju rodzinnego czy małej ojczyzny.

W otwartym pytaniu ankietowani wyznali, że spędzają czas głównie z rodziną, znajomymi oraz na odpoczynku. Na podstawie szczegółowych informacji dotyczących tych kwestii, zawartych w odpowiedziach na kolejne dwa pytania otwarte, można dowiedzieć się, dlaczego dana osoba obchodzi bądź nie obchodzi tych świąt. Padły tutaj następujące odpowiedzi: „ponieważ moje dzieci są Amerykanami i chcę, żeby znały obydwie tradycje, polskie i amerykańskie”, „bo w tym kraju mieszkam i staram się tu w miarę zaadoptować”, „to jest me obecne państwo, w którym mieszkam”, „jeżeli żyję w tym kraju, muszę i mam obowiązek się dostosować”, „bo dzieci są już Amerykanami i dla nich”, „jestem obywatelem”, „bo mam wolne od pracy”, „bo mi płacą”. Przeróżne stwierdzenia padły też w odpowiedzi na pytanie, dlaczego respondenci nie obchodzą amerykańskich świąt państwowych. Tutaj stwierdzono, że: „nie czuję się Amerykaninem i nie czuję potrzeby świętowania czegoś, czego do końca dobrze nie znam”, „bo jestem Polką”, „bo jestem Polakiem”, „nie jestem Amerykaninem”, „sama idea obchodzenia jakichkolwiek świąt jest sprzeczna z moim światopoglądem”.

Wykres 65. Sposób obchodzenia świąt przez górali z Polskiej Orawy w USA

Źródło: opracowanie własne na podstawie 106 ankiet.

Kolejne pytania dotyczyły mediów. Czy ankietowani oglądają telewizję polską i amerykańską, czy chodzą do kina, bądź na polskie, bądź amerykańskie filmy, czy czytaniem książki w języku ojczystym i obcym? Zdecydowana większość osób ogląda telewizję 95% spośród 96 odpowiedzi. Reszta uzasadniła, że telewizja jest ich wrogiem, stratą czasu bądź też medium, które nie przekazuje „prawdziwych” wartości. Niektórzy korzystają z Internetu i nie potrzebują dodatkowego źródła informacji.

Ci, co oglądają telewizję, częściej wybierają tę amerykańską (90% ogółu). Natomiast polską ogląda równie wysoki procent – 72%. W pytaniu otwartym respondenci mieli możliwość wyjaśnienia, dlaczego oglądają polską telewizję. Padły następujące odpowiedzi: „Aby wiedzieć, co się dzieje w środowisku polonijnym”, „Lubię filmy polskie i wiadomości z Polski”, „Mamy kanał katolicki EWTN, są tam prawdziwe wiadomości i dużo cennych programów”, „interesuje mnie to, co się dzieje w ojczyźnie”, „bo wszystko rozumiem, a nie znam angielskiego”, „z tęsknoty za krajem”. Podobne pytanie dotyczyło celowości oglądania amerykańskiej telewizji. Respondenci wyznali, że przeglądają kanały amerykańskie głównie, żeby poprawić język angielski bądź też uczyć się nowej terminologii („coby sie cosik nauczyć jynzyka”), ale także dlatego, by być na bieżąco z wiadomościami z metropolii, kraju i świata. Padły też określenia, że w polskiej telewizji jest dużo polityki i z tej racji lepsza jest amerykańska („nie znoszę polskiej polityki, programy się powtarzają, amerykańska jest ciekawsza”). Ponadto przyznano, że w amerykańska telewizja emituje lepsze filmy.

Drugą kwestią, dotyczącą mediów były pytania o uczęszczanie do kina. Niecałe 60% ankietowanych przyznało, że chodzi do kina. Podobny procent ogląda amerykańskie filmy. Powodami, dla których częściej wybiera się amerykańskie produkcje filomowe, są podobne jak przy odpowiedziach związanych z telewizją, tzn. aby mieć kontakt z językiem angielskim, a także dlatego, że amerykańskie filmy są bardzo dobre i ciekawe. Ci, którzy nie chodzą na amerykańskie filmy, usprawiedliwiają ten fakt nieznajomością języka, brakiem czasu bądź też posiadaniem dużej kolekcji filmów w domu. Co ciekawe, nikt nie stwierdził, że bilety do kina lub filmy DVD są drogie.

Kolejnych kilka pytań dotyczyło czytelnictwa książek w języku polskim i angielskim. Niecałe $\frac{3}{4}$ (65%) ankietowanych (spośród 98 udzielonych odpowiedzi) przyznało, że czyta książki. Więcej osób czyta po polsku, niż w języku angielskim – w stosunku 69% : 45%. Na pytanie: „dlaczego czytasz książki po polsku?”, badani podali następujące odpowiedzi: „polski język więcej dla mnie znaczy niż angielski”, „chcę utrwalić swój język ojczysty”, „nie znam innego języka”, „mam bardzo dużo literatury polskiej i chcę sobie przypomnieć, co kiedyś już czytałam”. Na podobne pytanie, tylko o czytanie po angielsku, respondenci odpowiedzieli, że czytają książki, aby doskonalić warsztat językowy, zachęcić dzieci do lektury czy też mają lepszy dostęp do interesujących książek, których tłumaczenia nie ma w języku polskim. Ci, którzy nie sięgają po publikacje książkowe w języku angielskim, tłumaczą się brakiem czasu, niewystarczającą znajomością słownictwa. Niektórzy preferują czytanie po polsku, ale są też tacy, którzy nie lubią czytać w ogóle.

W części tej zapytano ankietowanych również o posiadanie stroju regionalnego. Prawie połowa posiada taki własny strój (47% spośród 98 odpowiedzi). Można porównać te wyniki z danymi dotyczącymi dzieci i młodzieży z zespołu Orawa w Chicago. Aż 79% z nich posiada strój na własność, a 21% pożycza go na występy z zespołu, do którego należą. Prawie wszyscy ankietowani (95%) przyznali, że chodzą w stroju orawskim kilka razy w roku. Pozostałe 5% zakłada go częściej niż raz w miesiącu⁴¹⁰.

Strój regionalny ankietowani zakładają z okazji świąt narodowych, kościelnych (pasterka, odpust), na występy, wydarzenia polonijne (pikniki, spotkania opłatkowe). Sporadycznie strój nosi się na chrzty czy komunie. Na pytanie: „dlaczego posiadasz strój regionalny” udzielono następujących odpowiedzi: „dostałam w prezencie”, „żeby kultywować kulturę góralską”, „to moje hobby, jestem góralem z krwi i kości”, „bo jest częścią mnie i moich rodzinnych stron. Chcę, aby wszyscy widzieli, z jakich stron pochodzę”, „lubię przekazywać tradycję góralską”, „bardzo lubię i jestem dumna, że jestem z Orawy”. Pojawiło się także pytanie, dlaczego ankietowani nie posiadają stroju regionalnego. Wypisano tam następujące odpowiedzi: „nie lubię strojów góralskich, rodzice i siostry lubią i noszą je na różne okazje”, „w mojej rodzinie

⁴¹⁰ M. Liszka, *op. cit.*, s. 103-105.

nie jest to praktykowane”, „nie czuję potrzeby utożsamiania się z żadną grupą regionalną”, „bo nie jestem góralką, pochodzę z Orawy”, „oddałem do zespołu”. W pytaniu zamkniętym 1/3 respondentów (91 odpowiedzi) potwierdziła, że ubiera się w strój regionalny na parady polonijne. Większość badanych nie zakłada stroju (39%). Jedynie 6% badanych przyznało, że często nosi ubrania regionalne podczas nabożeństwa, 1/5 robi to czasami, 12% – rzadko, 4% – prawie nigdy.

Zadano także pytanie o sposób spędzania czasu wolnego, a odpowiedzi udzieliło 83 osób. W zdecydowanej większości respondentom w wolnych chwilach towarzyszą członkowie rodzin (51 osób), bądź znajomi (20 osób). Kilka osób czyta książki, bądź ogląda telewizję. Pojedyncze jednostki napisały, że dla nich czas wolny wiąże się z gotowaniem, modlitwą lub wyjazdami za miasto. Kolejne pytanie miało dać odpowiedź na to, gdzie ankietowani spędzają urlop.

Mówiąc o kulturze polonijnej należy sięgnąć do źródeł jej rozwoju w USA. Lata 20. i 30. XX w. były czasem, w którym kultura polonija się bardzo się rozwijała. Popularne były wówczas dwa typy aktywności kulturalnej. Pierwszy wiązał się z odwoływaniem się do polskiej kultury wysokiej i polskiego dziedzictwa kulturowego⁴¹¹. Drugi dotyczył tworzenia klubów i organizacji np. Chicago Polish Arts Club (1928 r.) oraz odradzania kultury ludowej przede wszystkim na bazie polki, a także powstawania powieści radiowych. O tym fenomenie pisał A. Walaszek:

W nowo powstających organizacjach takich jak (Związek Klubów Małopolskich) pojawiło się nowe pokolenie animatorów kultury. Utrzymywało bliskie kontakty z krewnymi, powinowatymi i znajomymi w konkretnych i nieprzypadkowych, lecz bliskich im polskich wioskach, a jednocześnie podejmowało kulturalną działalność, odtwarzając pamięć lokalnych tradycji, głównie z poziomu rodzinno-obyczajowego. Powody były sentymentalne oraz ludyczne i bynajmniej nie kłóciły się z jednocześnie postępującą akulturacją do społeczeństwa angloamerykańskiego⁴¹².

⁴¹¹ A. Walaszek, *Od obchodów Konstytucji 3 Maja po „Bartek Bieda Show”: Kultura polska i polonijna w USA 1870-1930*, „Studia migracyjne – Przegląd Polonijny”, 136 (2010), z. 2, s. 86, cyt. za: A. Posern-Zieliński, *Tradycja a etniczność. Przemiany kultury Polonii amerykańskiej*, Wrocław: Narodowy Zakład im. Ossolińskich, 1982, s. 163-164.

⁴¹² A. Walaszek, *op. cit.*, s. 86.

Ważnym aspektem kultury migracyjnej jest przekazywanie i promowanie działań kulturalnych wśród „swoich” na nowym terenie. Rolę zaszczerpienia wzorców narodowych bądź regionalnych w tym zakresie przejmują lokalni liderzy⁴¹³. Niewątpliwie takim człowiekiem był Karol Kulawiak, który propagował kulturę orawską nie tylko w grupie orawskiej, ale także między innymi polskimi grupami regionalnymi czy narodowymi w USA. Trudnił się wiołoma pasjami na rzecz promocji rodzinnego regionu, tworząc audycje radiowe w Chicago.

„Wiadomości spod Babiej Góry” jest to regularny cykl audycji zapoczątkowanych przez nieżyjącego już Kulawiaka. Prowadzone są nieprzerwalnie co miesiąc od 1998 r. przez redaktora Krzysztofa Staszkiwicza, który pozyskuje informacje o Orawie w Polsce i Słowacji, najważniejszych wydarzeń społeczno-kulturalnych całego regionu, a także Polski i świata. Audycje te nadawane są obecnie w studiu Domu Podhalan przy tzw. „Archerze” (Archer Avenue) w ramach polskich programów radiowych Związku Podhalan w Północnej Ameryce (ZPPA).

Konferansjerzy mówią po polsku, ale także w gwarze góralskiej, dzięki czemu stają się bardziej atrakcyjne, a słuchacze mogą poczuć się jak w domu u podnóży Królowej Beskidów. Jak twierdzą prowadzący, audycja ta ma przede wszystkim na celu kultywowanie tradycji „naszych Ojców” i promowanie polskiej kultury i tradycji⁴¹⁴.

Audycje te z pewnością można porównać do radiowego serialu Tadeusza Kantora pt. „Bartek Bieda Show” z lat trzydziestych. Opowiadał on ówczesnych trudach życia, porobach społeczno-kulturowych, polityce czy bezrobociu. Warto przywołać słowa A. Walaszka na ten temat:

Audycje były zabawne, częste były w nich żarty i ostre akcenty prześmiewcze, dotyczące, np. skorumpowanej demokratycznej maszyny politycznej w Chicago, pretensjonalnej retoryki polityków, klasy średniej itp. Cykl cieszył się ogromnym powodzeniem, a odwoływał do wszystkich sytuacji znanych Polonii⁴¹⁵.

⁴¹³ M. E. Cygan, *Inventing Polonia. Notions of Polish American Identity, 1870-1900*, „Prospects. An Annual of American Cultural Studies”, 23 (1998), s. 210.

⁴¹⁴ Radio Związku Podhalan w Północnej Ameryce, <http://www.zppa.org/index.php/radio> [dostęp: 11.06.2018].

⁴¹⁵ A. Walaszek, *Od obchodów Konstytucji 3 Maja po „Bartek Bieda Show”...*, s. 90.

Podobnie dziś funkcjonują audycje Związku Podhalan. Cieszą się ogromnym zainteresowaniem wśród góralskiej społeczności w Ameryce. Można pokusić się o stwierdzenie, że jest to drugi renesans regionalizmu w USA, który nawiązuje tematyką, ale także sposobem przedstawienia treści do audycji radiowych z lat 30. w Stanach Zjednoczonych. W ubiegłym wieku najpierw powstawały organizacje i kluby zrzeszające Polonię w różnych amerykańskich miastach, by propagować tradycję narodową czy też lokalną. Tak samo dzieje się obecnie. Najważniejsza rozgłośnia radiowa w Ameryce, jeśli chodzi o grupy góralskie, powstała dopiero nieco ponad 30 lat temu w podobnym charakterze jak te z okresu *Bartka Biedy Show*.

4.2. Orawski „renesans” – I Światowy Zjazd Orawian i jego społeczno-kulturowe konsekwencje

Szanowni Państwo! Orawa miała trudną i skomplikowaną historię. Ta skalista, górська земля wymagała od nas – Orawian, samozaparcia, wytrwałości i solidarności. Ten obelisk jest symbolem orawskiego trudu, ciężkiej pracy, ale również jest symbolem jedności, siły i solidarności, której uczyła nas od pokoleń orawska ziemia. Moi drodzy Orawianie mieszkający tu, na ziemi orawskiej, i ci, którzy z różnych względów opuścili tę ziemię (...). Wszystkich bez wyjątku dziś zapraszam do wspólnego świętowania, do wspólnego stołu orawskiego. Pierwszy Światowy Zjazd Orawian uważam za otwarty⁴¹⁶.

Tymi słowami wójt gminy Jabłonka – Antoni Karlak – 19 lipca 2012 r. stworzył I Światowy Zjazd Orawian. Przygotowania do tego wydarzenia rozpoczęły się dwa lata przed uroczystością. Pomysłodawcą zebrania w jedno miejsce rozrzuconych po różnych „dziedzinach” rodaków był m.in. wóldarz największej orawskiej gminy – Jabłonki, a zarazem główny organizator zjazdu. Z samych Stanów Zjednoczonych przybyło około stu osób i była to najliczniejsza grupa polonijna podczas zjazdu.

Przez cztery dni trwania zjazdu można było wziąć udział w wielu imprezach, wystawach, prezentacjach czy koncertach. Uroczystości rozpoczęto w kościele parafialnym pw. Przemienienia Pańskiego mszą świętą, po której koncertował Andrzej Łuka na organach. Kolejny punkt programu stanowiło poświęcenie i otwarcie Orawskiego Centrum Zdrowia w Jabłonce. Natomiast punktem kulminacyjnym było uroczyste rozpoczęcie I Światowego Zjazdu Orawian. Poprzedziło je odśpiewanie hymnu narodowego, po czym przedstawiciele wóldarzy gmin oraz przedstawicielka Klubu Babia Góra z Chicago, Maria Wontorczyk, odsłónili obelisk przed urzędem gminy. Ma on upamiętniać to ważne dla Orawy wydarzenie.

Otwarcie zjazdu miało podniosły charakter, ponieważ na placu przed urzędem gminy zagrały jednocześnie „Orawę” orkiestry dęte z gmin: Jabłonka,

⁴¹⁶ Poniższe fragmenty dot. I Światowego Zjazdu zawarłem w artykule „Orawa w centrum świata, świat w centrum Orawy”, <http://www.magazynpolonia.com/artykul/polska,orawa-w-centrum-swiatek-swiatek-w-centrum-orawy,50afd66d5424f> [dostęp: 16.07.2016].

Lipnica Wielka oraz miast partnerskich gminy Jabłonka: Trstená (Słowacja), Tvrdošín (Słowacja), Nagymányok (Węgry) i Wolbórz (Polska), pod kierownictwem dyrygenta wielkolipnickiej orkiestry – Mariana Sułkowskiego. Pierwszy dzień zakończono w Centrum Kultury Górnej Orawy w Jabłonce, gdzie miała miejsce pierwsza część widowiska artystycznego pt. „Co mnie tak dzierzy przy tobie Orawo”, które przygotowały orawskie zespoły, m.in.: Orawa z Chicago, rodzinna kapela Żurków z Chicago, Orawiaci z Lipnicy Wielkiej, Małe Podhale z Jabłonki, Rombań z Chyżnego.

Jak napisali organizatorzy, zgromadzeniu rozproszonych Orawian na Polskiej Orawie miało przyświecać siedem celów:

1. Integracja Orawian, tych żyjących na Orawie i rozrzuconych po całym świecie.
2. Ugruntowanie orawskiej tożsamości, opartej na głębokiej katolickiej wierze, tradycji i przywiązaniu do orawskich zwyczajów.
3. Promocja Orawy jako krainy o bogatej tradycji, kulturze i historii.
4. Przekonanie, że Orawa może łączyć, a nie dzielić.
5. Tworzenie wizerunku Orawy jako miejsca ciekawego, pięknego, atrakcyjnego turystycznie.
6. Przyciągnięcie na Orawę środowisk emigracyjnych.
7. Ukazanie Orawy jako krainy pogranicza, gdzie stykało się kilka etnicznie różnych kultur, krainy tolerancyjnej, otwartej na innych, wpisującej się w ideę Unii Europejskiej „Jedności w różnorodności”⁴¹⁷.

I Światowy Zjazd Orawian był jednym z najważniejszych wydarzeń kulturalnych, a także historycznych związanych z Orawą. Różnorodność wydarzeń oraz ich sprawny przebieg sprawiły, że każdy mieszkaniec Orawy, a także przyjezdny, mógł znaleźć coś odpowiedniego dla siebie. Jednak najważniejsze w zjeździe było zgromadzenie Orawian w jedno miejsce. Zamanifestowano tym samym, że „orawskość” nadal tkwi w sercu każdego emigranta pochodzącego z Orawy.

⁴¹⁷ I Światowy Zjazd Orawian, <http://www.zjazdorawian.pl> [dostęp: 16.07.2016].

Również rok 2015 był wyjątkowym, zwłaszcza dla Orawian mieszkających w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Minęło wówczas ćwierćwiecze odkąd powstała idea stworzenia pierwszej orawskiej organizacji w Ameryce. Społeczność orawska potrzebowała dużo czasu, by powołać stowarzyszenie, które skupiałoby wszystkich wywodzących się spod orawskich ziem Babiej Góry. Dwadzieścia osiem lat temu utworzono Koło nr 48 Klub Babia Góra przy ZPPA (Związku Podhalan w Północnej Ameryce).

Górale orawscy działali w ramach różnych klubów działających przy ZPPA. Jednak potrzeba stworzenia organizacji podkreślającą ich tożsamość pojawiła się wraz z napływem fal emigracyjnych w latach 80. i 90. ubiegłego stulecia. Do amerykańskich miast przybyli emigranci, którzy w Polsce byli mocno zaangażowani w lokalną działalność kulturalną. Pomysł powołania orawskiej jednostki działającej przy ZPPA narodził się pod koniec 1989 r. Oficjalne zatwierdzenie zarządu klubu miało miejsce 11 lutego 1990 r. w Domu Podhalan przy znanym „Arczerze”. Wówczas Klub Babia Góra stał się 48. góralską organizacją afiliowaną przy ZPPA. Na jego czele stanął Karol Kulawiak, a wszystkich członków było 65⁴¹⁸.

Przed 25 lat Klub Babia Góra angażował się w wiele uroczystości organizowanych przez zarząd głównym Związku. Z biegiem lat pojawiły się zespoły taneczno-muzyczne, m.in. dzisiejsza kapela „Orawa” oraz zespół taneczny „Orawa”. Działa także klub piłkarski również pod nazwą „Orawa”. Powstały także audycje „Wiadomości spod Babiej Góry” nadawane przez Krzysztofa Staszkiwicza nieprzerwalnie od 1998 r. Można je odsłuchać w pierwszą niedzielę miesiąca między 13:30 a 15:30 czasu lokalnego. Ponadto, co roku organizowany jest odpust orawski w Sanktuarium Matki Boskiej Częstochowskiej w Merrillville w stanie Indiana. Orawiaków także można spotkać na polskiej paradzie z okazji 3 Maja w centrum Chicago.

Górale orawscy postanowili hucznie obchodzić powstanie ich pierwszej orawskiej organizacji w Chicago. Przebieg uroczystości ze szczegółami ustalono już 8 lutego 2015 r. podczas Walnego Zebrania Klubu. Odchody rozpoczęto 18 września gdy z Polski przylecieli zaproszeni goście z Polski. Swoją obecnością

⁴¹⁸ Klub Babia Góra, *Kroniki Klubu Babia Góra*, materiały archiwalne, 1992-2010, s. 71, cyt. za: M. Liszka, „Co mnie tak dzieje przy tobie Orawo? Życie kulturalne Polonii orawskiej w Chicago”, Kraków: WUJ, 2014, s. 31-36.

zaszczycił go ks. biskup Jan Szkodoń – biskup orawski. Przylecieli także księża związani z Orawą: ks. Antoni Karlak (proboszcz parafii w Nowym Targu, a wywodzący się z orawskiej Lipnicy Wielkiej), ks. Grzegorz Łomzik (proboszcz parafii Jabłonka-Bory), o. Andrzej Mikołajczyk (proboszcz w Chyżnym). Przybyli także wójtowie dwóch orawskich gmin: Lipnicy Wielkiej – Bogusław Jazowski oraz Jabłonki – Antoni Karlak wraz z małżonką.

Oficjane obchody odbyły się 20 września. Rozpoczęto je o 13:00 nabożeństwem pod przewodnictwem ks. biskupa Jana Szkodonia. Uroczystą mszę odprawiono w kościele pw. św. Krzysztofa przy 4130 W. 147th St. Midlothian, skąd udano się na jubileuszowy bankiet w Crystal Grand Banquetes przy 12416 Archer Ave w Lemont.

Uroczystość zasygnalizowały trombity, czyli długie rogi pasterskie, rodziny Kłapiszów, po czym nastąpiły powitania ze strony obecnego prezesa – Bogusława Bosaka i Zarządu Klubu. Wójt gminy Jabłonka uhonorował Klub Babia Góra medalem za krzewienie kultury orawskiej. Wójt gminy Lipnica Wielka wręczył medale od Starosty Nowotarskiego za długoletnią pracę i poświęcenie się dla kultury orawskiej w USA. Otrzymali je: Bogusław Bosak – prezes Klubu, Jerzy Mszal – dyrektor do Zarządu ZPPA, Władysław Kieblasa – skarbnik, Elżbieta Kucek – kierowniczka zespołu tanecznego, Anna Palenik – przewodnicząca Rady Gospodarczej oraz Jan Łaciak – honorowy prezes Klubu.

Warto jeszcze wspomnieć o wydany pamiętniku z okazji 25-lecia działalności Klubu Babia Góra. Na osiemdziesięciu sześciu kartach zawarto życzenia i zdjęcia od ówczesnych rodzin orawskich, osób duchownych, lokalnych władz i przyjaciół pielęgnujących kulturę orawską w Stanach Zjednoczonych Ameryki⁴¹⁹.

Podsumowując, I Światowy Zjazd Orawian w 2012 roku zapisał się w historii jako ważne wydarzenie dla orawskich Amerykanów, a także lokalnej społeczności na Orawie pod względem kulturowym i społecznym. Orawianie mogli się bardziej zintegrować między sobą, a także z osobami przybyłymi z Chicago i okolic. Był to czas kiedy po raz pierwszy do Polski przyjechały dzieci i młodzież urodzone w USA. Nawiązali kontakty z rówieśnikami, m.in. z członkami zespołu tanecznego z Polskiej Orawy. Nastąpiła ogromna mobilizacja

⁴¹⁹ Zarząd Klubu Babia Góra, *Pamiętnik 25-leci działalności Klubu Babia Góra*, Chicago 2012.

ze strony mieszkających w USA, by zabrać całe rodziny i odwiedzić rodzinne strony. Wydarzenie to dało podwaliny innym inicjatywom, dla przykładu wydano publikacje książkowe, zorganizowano konferencje naukowe, czy też zaproszono Orawian z Polski na obchody 25-lecia działalności Klubu Babia Góra w Chicago w 2015 roku. Można stwierdzić, że spotkanie to spoilo jeszcze bardziej Górali orawskich po dwóch stronach oceanu. Od tej pory rodziny utrzymują głębsze relacje, a także odnowiły się znajomości sąsiedzkie i szkolne. Powstaje pytanie czy przyjaźnie przetrwają próbę czasu, czy współpraca między Orawianami w Polsce i USA będzie dalej owocna, czy też może powstaną nowe pomysły, dzięki którym będzie możliwe spotkanie się dwóch światów, tradycji polskiej, amerykańskiej i regionalnej w nowej odsłonie.

Ryc. 7. 25-lecie Klubu Babia Góra. Goście z Polski z ówczesnym prezesem Bogusławem Bosakiem, jego żoną i vice-prezesem Aleksandrem Jazowskim. Fot. Maria Jazowski-Liszka

Zakończenie

Postawiylek pomnik

A teroz niek mnie świat zaskocy

Coby chłocias jedyn wiyncy

*Po tym syćkiym mnie bocył*⁴²⁰.

Polska Orawa to miejsce styku wielu kultur, tradycji i religii na przestrzeni wieków. Tutaj współżyli ze sobą Katolicy, Luteranie i Żydzi niemalże od początków istnienia pierwszych wiosek przełomu XVI i XVII wieku. Na ten teren przybywała ludność z różnych zakątków Polski czy Europy, w szczególności Węgrów, Słowaków, Wołochów. Chłopi orawscy również eksplorowali różne tereny, udając się m.in. na Nizinę Węgierską, aby końcem XIX wieku rozpocząć emigrację do Stanów Zjednoczonych Ameryki, która wywarła największe znaczenie w kulturze, historii regionu, a wreszcie rodzin czy też osób indywidualnych. Migracje towarzyszyły ludności orawskiej od samego początku założenia osady. Można przyznać, że migracje są nieodzowną częścią kultury wielu społeczeństw, do których również zalicza się grupę Górali Orawskich.

Wychodźstwo z terenów ziem Polskiej Orawy w największym stopniu nastąpiło końcem XIX wieku. Wszechogarniająca nędza galicyjska dawała się we znaki na wielu płaszczyznach życia codziennego ówczesnej ludności. Otoczeni biedą, nieurodzajami, czy też pożarami, górale zaczęli poszukiwać innych miejsc na świecie, aby zaspokoić potrzeby swoich rodzin. Pomogli im w tym agenci emigracyjni, którzy przyjeżdżali na tereny wiejskie, zachęcając lokalną ludność do emigracji do Ameryki. Wtedy rozpoczęła się Orawska Wielka Emigracja (OWE) do Stanów Zjednoczonych Ameryki, trwająca od 1891 do 1924 roku. Na podstawie sporządzonej listy pasażerów z orawskich wiosek (2553 osób) można wyodrębnić trzy fale OWE: pierwsza – w latach 1891-1897, druga – 1898-1914, trzecia – 1915-1924. Przyjmuje się, że w tym czasie wyjechało do Ameryki co najmniej około 1/5 ludności ziem Polskiej Orawy, spośród zamieszkałych

⁴²⁰ P. Matera, *Prymitywne Pomnik*, Kraków: Eikon, 2018, s. 101.

około 14 915 mieszkańców⁴²¹. Emigracja do USA przełomu wieków z tego regionu była największymi ruchami migracyjnymi w całej historii tego obszaru.

Za pionierów w wyjazdach za Ocean można uznać osoby Ignacego Dziurczak-Brzezowickiego oraz Piotra Borowego, nazwanego Apostołem Orawy. Pierwszy z nich dotarł już do wybrzeży Statui Wolności już w 1888 roku. Nie wyjechał on za „typowym chlebem”, lecz „chlebem duchowym”, gdyż za zarobione pieniądze w Ameryce udał się na pielgrzymki do Rzymu i Ziemi Świętej.

Na przestrzeni lat zarówno proces migracji Górali z Polskiej Orawy do USA jak i obraz orawskiego emigranta zmieniał się. Mówiąc o pierwszych latach transoceanicznej emigracji orawskiej (przełom XIX i XX w.), mamy na myśli ludność wiejską, ubogą. Tylko niewielki odsetek Orawian było stać na wiele więcej niż całoroczną, ciężką pracę w małym gospodarstwie lub zastaw dobytku na rzecz kilkutygodniowej wyprawy transoceanicznej. W owym okresie większość stanowili mężczyźni w wieku produkcyjnym, żonaci, krótko mówiąc w sile wieku, którzy jechali „za chlebem”, a uciekali przed „nędzą galicyjską” (wyjątek stanowią lata 1919-1924 kiedy to liczba kobiet przewyższyła liczbę mężczyzn w wyjazdach do USA).

Orawska Wielka Emigracja charakteryzowała się wysokim stopniem maskulinizacji oraz młodym wiekiem emigrantów. Aż 65% stanowili mężczyźni, wśród nich 33% kawalerowie. Najczęściej wyjeżdżali mężczyźni mający 17 i 18 lat. Wśród kobiet zdecydowanie więcej było panien (24% całej emigracji) niż kobiet zamężnych (10%). Natomiast najmłodszą emigrantką była 3-miesięczna Johanna Balcsirop z Jabłonki, a najstarszym – Franciszek Skoczyk z Lipnicy Wielkiej w wieku 98 lat. Porównując całą emigrację, do Ameryki wyjechało 12% dzieci, co było porównywalne z emigracją dzieci ze Słowackiej Orawy.

W większości przypadków decyzja o emigracji była racjonalnie podejmowaną decyzją całej rodziny. Natomiast występowały także sytuacje, w których rodzice opuszczali z dnia na dzień miejsce zamieszkania, nie informując np. dzieci o wyjeździe do USA.

Fenomenem wyjazdów Górali orawskich zza Wielką Wodę były wyjazdy z użyciem „paszportów z krowy”, czyli dokumentów, dzięki którym mieszkańcy

⁴²¹ M. Skawiński, *Podział administracyjny Orawy słowackiej...*, s. 117.

orawskich wiosek mogli udać się w podróż transkontynentalną. Były to swojego rodzaju dokumenty tożsamości, na których widniały dane personalne osoby, lecz najważniejszym elementem była pieczętka, którą przybijał sołtys na tym kawałku papieru. Owa pieczętka pełniła niemalże magiczną funkcję, bez której nie można byłoby się udać w zamorską podróż.

Wychodźstwo owego okresu, to również emigracja łańcuchowa, która pociągnęła jednych członków rodzin, znajomych, sąsiadów za drugimi. Biorąc pod uwagę ogół wszystkich wyjeżdżających, można stwierdzić, że wyruszano, nie tylko jak do tej pory uważano, do stanów Illinois (z głównym miastem Chicago) i Pensylwanii, czy Ohio, ale łącznie aż do czternastu stanów USA i czterech prowincji Kanady. Wypływano z dziewięciu portów morskich rozłożonych w różnych częściach Europy Środkowo-Wschodniej, Południowej i Zachodniej.

Zauważyć należy, że emigracja orawska nie była jednolita. Jeśli wziąć zestawienia z poszczególnych wiosek, to w głównej mierze wyjeżdżały osoby z tej samej wsi lub z innymi ludźmi z miejscowości granicznych. Z przeprowadzonych analiz wynika, że emigracja do Chicago, w której obecnie znajduje się największa orawska diaspora, była w większości migracją pierwotną, ale tylko jeżeli weźmie się pod uwagę poziom mezz (region). Okazuje się bowiem, że emigranci nie ze wszystkich wiosek najliczniej kierowali się do Wietrznego Miasta nad Jeziorem Michigan. Osobliwym przypadkiem były wsie Zachodniej Orawy: Lipnica Wielka i Lipnica Mała, skąd emigranci udawali się do Pensylwanii głównie do Phoenixville. Mieszkańcy Wschodniej Orawy: Suchej Góry i Głodówki również zamiast do Chicago podróżowali do Pensylwanii – Uniontown i Alverton. Górale Północej Orawy: z obu Zubrzyc (Zubrzycy Górnej i Dolnej) mieli jeszcze inną trasę. Płynęli do Ameryki, aby trafić do miasta Cleveland w stanie Ohio.

Trzeba również wspomnieć, że do tej pory w literaturze w ogóle nieznany przypadek emigracji do Wirginii Zachodniej ujrzał światło dzienne. Okazuje się, że dość spory odsetek Orawian objęło właśnie do miejsce pracy przede wszystkim w kopalniach węgla. Ponadto mamy do czynienia z Góralami, którzy oprócz wiadomych stanów (Illinois, Pensylwania i Ohio), trafiło do Indiany, Michigan, Kolorado, a nawet do kilku prowincji w Kanadzie. Mikroanaliza danych

emigrantów orawskich pozwoliła odkryć nowe fakty i szlaki migracyjne Górali orawskich.

Zebrany materiał pozwala stwierdzić, że polscy Orawianie na przełomie XIX i XX wieku byli niezwykle biednymi mieszkańcami ówczesnej Galicji, co oczywiście nie jest stwierdzeniem odkrywczym. Po raz kolejny, przykład niewielkiego regionu potwierdza, że czynnik „wypychający” stanowiła bieda i niedostatek. Z drugiej strony mamy do czynienia z wyjazdami do stanu Kolorado, gdzie emigranci jechali w poszukiwaniu drogocennych kruszców podczas „amerykańskiej gorączki złota”.

Kwestie tożsamości kulturowej są także bardzo ważne jeśli chodzi o omawiany okres czasu, a także późniejsze lata. Orawianie na przestrzeni wieków funkcjonowali w wielokulturowym środowisku. Jeśli chodzi o okres przełomu XIX i XX w. występowały tutaj wpływy m.in. austro-węgierskie, słowackie, polskie, czy też żydowskie. Wielu z ówczesnych Orawian posługiwało się różnymi językami bądź gwarą. Biorąc pod uwagę archiwa Ellis Island, w których do czynienia mamy z wielorakimi wpisami dotyczącymi zarówno państwa pochodzenia czy też narodowości danego emigranta. Tymi kategoriami należy posługiwać się ostrożnie. Na pewno emigranci funkcjonowali w tyglu kulturowym, pod którego wpływem również się zmieniali. Jedni byli bardziej związani z Polską, drudzy ze Słowacją, jeszcze inni z nowym domem – Stanami Zjednoczonymi. Były to kwestie indywidualne, nie regionalne, typowe dla zjawiska akulturacji owego czasu. Jeśli chodzi o emigrantów z pierwszego przełomu wieków, to wydaje się również, że część osób była zwrócona ku lokalnej tożsamości (tożsamości małej ojczyzny). W manifestach pasażerskich znaleźć można wpisy, że dana jednostka nie przyjechała z Polski, Słowacji, czy Austro-Węgier, lecz z Orawy, Oravy, Arvy itp. Dla nich region (mała ojczyzna) był najważniejszy.

Zebrany materiał przedstawia, że najwięcej Orawian z ziem Polskiej Orawy miało wpisaną narodowość słowacką (51%), następnie węgierską (40%), polską (4%), słoweńską (2%), austriacką (1%), żydowską (1%), amerykańską (1%), czechosłowacką (0,5%) i galicyjską (0,4%). Wyjechali oni najczęściej z Węgier (90% ogółu), a następnie z Austro-Węgier (5,5%). Należy pamiętać, że ówczesnie Polska nie istniała na mapach świata, więc emigranci byli podporządkowani

do innych krajów tego okresu. Materiały obrazujące porty, z których wypływali emigranci również rzucają światło na kwestie przynależności narodowej. Pojawiają się tutaj emigranci, którzy wsiadali na okręty w Trieście – w owym czasie tereny byłej Republiki Jugosławii, stąd też pojawiła się narodowość słoweńska w statystykach. Oprócz tego, biorąc pod uwagę procesy osiedleńcze w XIX w. można stwierdzić, że tereny obecnej Polskiej Orawy, ale również niektóre części dzisiejszej słowackiej zamieszkiwane były przez ludność Polską⁴²². Zatem nie da się jednoznacznie stwierdzić czy tamtejsi Orawianie czuli się bardziej Słowakami, Polakami, Węgrami czy też innej narodowości. Jest wiadomym, że procesy tożsamości nie są czarno-białymi i do czynienia mamy z przenikaniem się wielu tożsamości danej jednostki.

Różne były sposoby wyjazdów Orawian na przestrzeni lat. Począwszy od tych zorganizowanych, grupowych, zarobkowych, rodzinnych, po indywidualne, czy też nielegalne i ryzykowne. Jeśliby wziąć po uwagę całą emigrację przełomów wieków XIX/XX i XX/XXI w. to była to emigracja zarobkowa. Różne także były motywy wyjazdów z upływem lat. Należy pamiętać, nie zawsze były to wyjazdy za chlebem, lecz m.in. aby spełnić swój *American dream*, w szczególności wśród nielegalnych emigrantów.

A kim są współcześni Orawianie w USA? Osoby, o których mowa zaliczają się do ostatniej fali emigracyjnej z Polskiej Orawy, która przypada głównie na lata 90. ubiegłego wieku. Można zauważyć że amerykańscy górale z Polskiej Orawy są grupą dość zwartą, lekko odizolowaną przede wszystkim w aglomeracji chicagowskiej. Kilka razy w roku podczas różnych wydarzeń polskich bądź amerykańskich gromadzą się. Kultuwują tradycję i wzorce kulturowe wyniesione z rodzinnych stron, ale także przekazują wiedzę swoim potomkom urodzonym w USA.

Jest to grupa dobrze zintegrowana w społeczeństwie amerykańskim. Ponad ¾ ankietowanych posiada obywatelstwo amerykańskie bądź zieloną kartę.

⁴²² J. M. Roszkowski, Rola Adoriana Divéky'ego w polskiej akcji „budzielskiej” na Górnych Węgrzech 1910-1920, „Rocznik Orawski” 1998, r. II, s. 33-48; por. R. M. Remiszewski, „Co my za jedni” – Dzieje i znaczenie publikacji, „Rocznik Orawski” 2007, r. VI-VII, s. 163-169; por. W. Pilarczyk, 70-lecie ustalenia południowej granicy Polski – przyłączenie części Orawy i Spisza do Macierzy, „Orawa” 1991, nr 9-14 (VI), s. 15-21; por. R. Kowalski, Prace polsko-słowackiej Komisji Delimitacyjnej w świetle sprawozdania dr Henryka Szatkowskiego z grudnia 1938 r., „Almanach Nowotarski” 2002, nr 6, s. 58-71; por. Gotkiewicz Marian, „Wspomnienia słowackie” – ciąg dalszy – fragmenty dotyczące pierwszych lat niepodległościowych na przyłączonych kresach południowych, „Almanach Nowotarski” 2000/2001, nr 5, s. 126-137.

Są to ludzie średnio wykształceni. Większość ukończyła edukację w szkole średniej, niecała 1/5 posiada wykształcenie podstawowe, aczkolwiek nieco ponad 20% jest osób legitymujących się wykształceniem wyższym. Ponadto, są grupą mobilną, zmieniającą dość często miejsce zamieszkania (od 3 do 8 razy podczas pobytu w USA). Kierują się przy tym głównie bezpieczeństwem i udogodnieniami w okolicy, w której mieszkają, a także bliskością szkół, do których uczęszczają ich dzieci. Utrzymują częste kontakty z rodzinami w Polsce, telefonując czasami nawet codziennie bądź używając poczty elektronicznej czy portali społecznościowych lub komunikatorów internetowych (Facebook, Skype).

Nadal wysyłają paczki do rodzin. Zdecydowana większość robi to przynajmniej raz lub kilka razy w roku. Wizyty w Polsce nie zaliczają się do rzadkich. Emigranci od kilku razy do nawet dwudziestu paru odwiedzili kraj ojczysty. Jeśli chodzi o język, którym się posługują to przede wszystkim język polski (ponad połowa), ale ponad ¼ mówi głównie gwarą. Zdecydowana większość (ponad 4/5 respondentów) komunikuje się także w języku angielskim.

Obchodzą najważniejsze dla nich święta religijne (Boże Narodzenie, Wielkanoc), chociaż 1/3 także wplata tradycje amerykańskie podczas uroczystości. Dowodzi to przenikania się tradycji i kultury z dwóch światów. Powstaje wówczas hydryda kulturowa, która później jest przekazywana dzieciom, dając kolejne oblicze. Podczas świąt kościelnych spora część ubiera często lub czasami strój regionalny. Tradycja jest tym, co spaja ich w jedną całość na „nowej ziemi”. Jest to diaspora hybrydowa, w której kultura polska, amerykańska i góralska przenikają się, pozostawiając ślady nie tylko w Stanach Zjednoczonych, ale także na macierzystej ziemi – Polskiej Orawie.

Jednym z najbardziej znaczących śladów był I Światowy Zjazd Orawian w 2012 roku. Wydarzenie ogromnie ważne dla mieszkańców dwóch orawskich światów – polskiego i amerykańskiego. Przyjechało wówczas ok. sto osób z USA, którzy stanowili aż 1/3 wszystkich uczestników zjazdu. Wśród wizytujących byli potomkowie ostatniej orawskiej fali emigracyjnej, którzy urodzili się w USA i w pełni zasymilowali się w społeczeństwie amerykańskim, a także członowie zespołu folklorystycznego „Orawa” z Chicago. Nawiązali oni kontakty z rówieśnikami, członkami rodzin, co może w przyszłości zaowocować dobrymi

relacjami z krajem rodzinnymi, regionem, a przede wszystkim kultywowaniem tradycji orawskich w Ameryce.

Można zadać pytanie czy nadal istnieje tradycyjna kultura wśród polskich Orawian oraz jakim uległa przeobrażeniom? Wydaje się, że kultura Górali Orawskich w USA może przeniknąć do najmłodszych Orawian urodzonych w USA. Dzięki propagatorom, działaczom i pasjonatom lokalnym, ale przede wszystkim rodzicom, którzy przed osiedleniem się w Ameryce, czynnie uczestniczyli w życiu kulturalnym na Polskiej Orawie. Troszczą się oni, by ich dzieci uczęszczały na częste próby zespołu w Janosik Banquets na południowych przedmieściach Chicago. Tam uczą się tradycyjnego śpiewu, tańca i gry na instrumentach. Starają się również być obecni wśród innych grup góralskich w Ameryce, biorąc udział w piknikach orawskich (23 czerwca 2018 w Merrillville w stanie Indiana oraz 4 sierpnia 2018 r. w Wisconsin), czy przygotowując się do jednego z najważniejszych góralskich wydarzeń kulturalnych, np. „Na Góralską Nutę” w Chicago, który odbywa się corocznie w październiku.

Podążając za naukowcami Ager i Strang, emigranci, pozostając na wychodźstwie początkowo byli daleko od bycia „wystarczająco zintegrowanymi” (*sufficiently integrated*) i „odważnie zaangażowanymi” (*confidently engage*) w struktury środowiska, w którym się znaleźli. Musieli polegać na tych członkach rodziny, którzy znali język angielski (w tym wypadku rodziny osiedlonej w Wielkiej Brytanii⁴²³). Badaczka White twierdzi, że tego typu osoby znacznie lepiej radziłyby sobie w nowej sytuacji oraz ich proces integracji wśród nowo poznanym społeczeństwie przebiegały znacznie szybciej i owocniej⁴²⁴.

Podobnie można stwierdzić o pierwszych emigrantach z Polskiej Orawy zarówno tych z końca XIX w. jak i końca XX w. jeśli chodzi o procesy pierwszych interakcji społecznym na nowym terytorium. Orawianie końca XIX w. tak samo byli zdezorientowani jak wyżej wymienieni współcześni polscy emigranci na Wyspach Brytyjskich. Różnica polega na tym, że ci w Stanach Zjednoczonych nie mieli nikogo przy sobie kto rozmawiałby w języku angielskim. Jak już zostało stwierdzone, Górale polskiego południowego

⁴²³ A. Ager, A. Strang, *Indicators of integration: Final report*, London: Home Office, 2004.

⁴²⁴ A. White, *Polish Families and Migration since EU Accession*, Bristol: The Policy Press, 2011, s. 234-235.

pogranicza byli ludem prostym, niewykształconym, więc tym bardziej było im ciężko, aby zaangażować się w jakieś struktury nowego społeczeństwa. Natomiast jeśli chodzi o emigrantów końca ubiegłego wieku, można stwierdzić, że sytuacja wyglądała bardzo podobnie do osób opisanych przez brytyjską badaczkę. Emigranci, którzy osiedli się w latach 80. XX wieku często już mieli dalszą bądź bliższą rodzinę w USA, więc nie musieli się martwić najpierw nieznajomością języka angielskiego. Jeżeli nie przyjeżdżali do rodziny, to mieli znajomych, którzy mówili do angielsku i pomagali im przede wszystkim w znalezieniu pracy.

Wszystkich tych emigrantów łączy cecha wspólna – trudności w początkowej fazie przyjazdu. Czas jest elementem, który może różnić te dwie grupy przełomów dwóch wieków. Orawscy chłopcy galicyjscy za swój cel stawiali głównie zarobienie pieniędzy i powrót do kraju. Pierwsze załączki tworzenia się góralskiej struktury datuje się na data 20. XX wieku, a więc kilkadziesiąt lat od pierwszych transkontynentalnych wyjazdów. Jeżeli chciałoby się porównać emigrantów największej współczesnej fali emigracyjnej (lata 80. i 90. XX w.) to osoby te bardzo szybko wchodziły w szeregi góralskich organizacji. Stało się to dlatego, że pod koniec ubiegłego stulecia działało już kilkadziesiąt klubów, które były oddziałami Związku Podhalan w Północnej Ameryce. Funkcjonował już wtedy Klub Babia Góra koło nr 48 przy ZPPA, do którego mogli należeć emigranci orawscy. I tak też się działo. Nowoprzybyłe osoby na kontynencie północno-amerykańskim wchodziły w szeregi klubu pełniąc przy tym różnorakie funkcje.

Sto trzydzieści jeden lat temu pojawił się pierwszy podróżnik z Polskiej Orawy na amerykańskiej ziemi. Wyprawy innych Orawian trwają do dnia dzisiejszego, tylko w innej odsłonie, często z użyciem nowych technologii. Jednakże tradycja, wzięta z rodzinnych stron Polskiej Orawy (czasem w połączeniu z tą zastaną w Stanach Zjednoczonych Ameryki), rozwija się zarówno wśród pierwszego jak i drugiego pokolenia, nierzadko tworząc nowe obrazy czy wzory kulturowe.

Bibliografia:

Materiały archiwalne:

Listy niepublikowane (chronologicznie):

- List Johna Passa z Wisconsin do przyjaciół na Orawie, 24.04.1920.
- List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 12.05.1932.
- List Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 03.11.1936.
- List Rajmunda z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 08.04.1938.
- List Anny z Michigan do Róży z Lipnicy Wielkiej, 28.05.1944.
- List Rajmunda z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 08.01.1948.
- List Rajmunda z Michigan do siostry z Lipnicy Wielkiej, 23.01.1948.
- List od Rajmunda z Michigan do siostry z Lipnicy Wielkiej, 20.06.1948.
- List Stefana Stopiaka z Wirginii Zachodniej do proboszcza parafii św. Łukasza Ewangelisty w Lipnicy Wielkiej na Orawie – Alojzego Wilczyńskiego, 08.11.1948.
- List Raya i Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 21.01.1950.
- List Anny z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 13.06.1950.
- List Raya z Michigan do siostry z Lipnicy Wielkiej, 02.04.1952.
- List siostry z Rabczyc do brata i ojca w Ameryce, 19.04.1954.
- List Raya z Michigan do brata z Lipnicy Wielkiej, 22.06.1957.
- List Franka z Pensylwanii do dzieci z Lipnicy Wielkiej, 02.06.1961.
- List Jamesa z Pensylwanii do znajomej z Lipnicy Wielkiej, 19.06.1965.
- List Charlesa z Pensylwanii do Franciszka z Lipnicy Wielkiej, 06.03.1970.
- List Andrzeja z Pensylwanii do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 20.03.1970.
- List adwokata do rodziny ofiarodawczyni z Pensylwanii, 1970 (brak daty dziennej i miesięcznej).
- List z Ministerstwa Spraw Zagranicznych Departament Konsularny/Wydział Spadków do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 1970 (brak daty dziennej i miesięcznej).
- List z Ambasady Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Waszyngtonie. Wydział Konsularny, 17.07.1971.
- List z Sądu Spadkowego Powiatu Chester w Pennsylvanii do rodziny w Lipnicy Wielkiej, 30.05.1972.

List Anny z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 27.02.1978.
List Raya z Michigan do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 19.07.1978.
List Marii do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 25.10.1981.
List Franka z Pensylwanii do rodziny z Lipnicy Wielkiej, 17.12.1982.
List ze szpitala Haverford State Hospital do rodziny krewnej z Lipnicy Wielkiej,
03.10.1984.
List ze szpitala Haverford State Hospital do rodziny krewnej z Lipnicy Wielkiej,
29.11.1985.
List ze szpitala Haverford State Hospital do rodziny krewnej z Lipnicy Wielkiej,
14.04.1987.
List Bena z Pensylwanii do znajomych z Lipnicy Wielkiej, 07.11.1989.

**Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej pw. Św. Łukasza Ewangelisty
w Lipnicy Wielkiej na Orawie:**

*Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1872
ad anno 1882, t. VI.*

*Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1883
ad anno 1894, t. VII.*

*Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1895
ad anno 1904, t. VIII.*

*Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1905
ad anno 1914, t. XIX.*

*Tomust Liber Natorum et Baptisatorum parochiae Lipnica Wielka ab anno 1915
ad anno 1924, t. XX.*

Źródła internetowe:

I Światowy Zjazd Orawian, <http://www.zjazdorawian.pl>.

1920s Food and Groceries Prices,
<http://www.thepeoplehistory.com/20sfood.html>

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
<http://www.arimr.gov.pl/identyfikacja-i-rejestracja-zwierzat/paszporty.html>

American Eras, Everyday Life: Food, <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-2536601692.html>

Biuletyn Informacji Publicznej. Status sołectwa Podsarnie,
http://www.bip.rabawyzna.pl/res/serwisy/bip-rabaw/komunikaty/_002_005_004_42870.pdf

Drotaria, https://www.drotaria.sk/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=69&Itemid=161

Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3907131/gorale.html>

Gmina Lipnica Wielka <http://www.kulturaorawska.cba.pl/home.html>,

Gminne Centrum Kultury Sportu i Turystyki w Lipnicy Wielkiej,
<http://lipnicawielka.pl/index.php/jednostkikulturalne.html>

Info-Polska – Portal informacyjny o danych statystycznych Polski:
http://www.polska.info-polska.com.pl/wojewodztwo_6,powiat_128

Koło nr 77 Bukowina-Podszkle ZPPA, <http://www.zppa.org/kola-zppa/kola-nr-77-bukowina-podszkle>

Koło nr 82 Piekielnik ZPPA, <http://www.zppa.org/kola-zppa/kolo-nr-82-piekielnik>

Kurier Orawski, Orawianie na ekranach francuski kin (film),
<http://www.kurierorawski.pl/2015/03/orawianie-na-ekranach-francuskich-kin.html>

Liberty Ellis Island Foundation, <http://www.libertyellisfoundation.org/ellis-island-history>

Ochotnicza Straż Pożarna w Lipnicy Małej, http://osp-lipnicamala.ugu.pl/viewpage.php?page_id=6

Orawskie Centrum Kultury,
http://ock.e-orawa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=134&Itemid=87

Orkiestra Dęta OSP, <http://www.kulturaorawska.cba.pl/> (dostęp: 14.08.2014).

Orawski Portal Turystyczny, <http://www.orawa.turystyka.pl/index.php?go=10>

Orawskie Centrum Kultury, <http://www.ockorawa.pl/index.php/o-nas/otwarciemock>

Państwowa Komisja Wyborcza. Wybory Samorządowe 2018:
<https://wybory2018.pkw.gov.pl/pl/geografia/121105#pollstations>

Parafia Lipnicy Wielkiej na Orawie, http://www.parafia-lipnicawielka.pl/index.php?q=2&id_akt=4&page

Pavlík A., *Z dejín drotárstva*, http://www.velkerovne.sk/contents/drot_sk.htm

Podhalański Serwis Informacyjny „Watra”, <http://www.watra.pl/lipnicawielka/zaproszenia/2013/07/07/xxxix-swieto-pasterskie> (data dostępu: 15.08.2014).

Ponglish, <http://www.ponglish.org/siapa-1103w.html>

Portal Słowacja. Park Krajobrazowy Górna Orawa, <http://slovakia.travel/pl/park-krajobrazowy-gorna-orawa>

Słownik Języka Polskiego, <http://sjp.pwn.pl/sjp/goral;2462587.html>

Travel State.gov, U.S. Department of State. Bureau of Consular Affairs,
http://travel.state.gov/visa/temp/without/without_1990.html

Turisticko informačný portál regiónu Orava, <http://www.orava.sk/home>

Towarzystwo Słowaków w Polsce, <http://www.tsp.org.pl/msza-sw.-w-jezyku-slowackim,20.html>

The History Place. Child Labor in America 1908-1912,
<http://www.historyplace.com/unitedstates/childlabor/about.htm>

The Statue of Liberty – Ellis Island Foundation, Ellis Island History,
<http://www.libertyellisfoundation.org/ellis-island-history>

United States Census Bureau, Geographic Terms and Concepts – Census Divisions and Census Regions,
https://www.census.gov/geo/reference/gtc/gtc_census_divreg.html

Úrad Štatistický Republiky Slovenska, <http://slovak.statistics.sk/wps/>

Związek Podhalań w Polsce – Góralstyczyna Polska, http://www.zwiazek-podhalan.pl/galeria_pl_podhalanie/3/d/Polska.jpg

Związek Podhalań w Północnej Ameryce, <http://www.zppa.org/zppa/zppa>

Źródła książkowe:

Monografie:

Alroey Gur, *Bread to Eat and Clothes to Wear. Letters from Jewish Migrants in the Early Twentieth Century*, Detroit: Wayne State University Press, 2011.

Anderson Stuart, *Immigration*, Santa Barbara: Greenwood Publishing Group, 2010.

Anti-Immigrational in the United States. A Historical Encyclopedia, red. Kathleen Arnold, Santa Barbara: Greenwood Publishing Group, 2011.

Baily L. Samuel, *Immigrant in the Land of Promise: Italians in Buenos Aires and New York City, 1870 to 1914*, Ithaca: Cornell University Press, 2004.

Babbie Earl, *Podstawy badań społecznych*, tłum. Witold Betkiewicz i in., Warszawa: PWN, 2009.

Baker T. Lindsay, *Historia najstarszych polskich osad w Ameryce*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1981.

Benedict Ruth, *Wzory kultury*, przeł. Jerzy Prokopiuk, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA, 2008.

Brettell Caroline, *Men Who Migrate, Women Who Wait. Population and History on a Portuguese Parish*, Princeton: Princeton University Press, 1986.

Bobrzyński Michał, *Z moich pamiętników*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossoliński, 1957.

Bovenkerk Frank, *The Sociology of Return Migration: A Bibliographical Essay. Publications of the research group for European migration problems*, The Hague: Martinus Nijhoff, Publications for the Research Group for European Migration Problems, vol. XX, 1974.

- Brożek Andrzej, *Polish Americans 1854-1939*, Warszawa: Interpress, 1985.
- Brożek Andrzej, *Polonia amerykańska 1854-1939*, Warszawa: Interpress, 1977.
- Brożek Andrzej, *Ślęzacy w Teksasie: relacje o najstarszych osadach polskich w Ameryce*, Warszawa: PWN, 1972.
- Brzozowska-Krajka Anna, *Etnokultura w diasporze. Między regionalizmem, a amerykańizacją*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2012.
- Bujak Franciszek, *Galicyja*, Lwów: Księgarnia H. Altenberga, 1908.
- Bujak Franciszek, *Wieś polska*, I seria, Lwów: Księgarnia H. Altenberga 1905.
- Caro Leopold, *Emigracja i polityka emigracyjna ze szczególnym uwzględnieniem stosunków polskich*, Poznań: 1914.
- Ceglarz Katarzyna, *Babcyne korole. Z etnografii południowej Polski*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, 2012.
- Centrum Kultury Górnej Orawy w Jabłonce, *Strój Górnej Orawy*, Jabłonka, 2019.
- Chrzanowski Tadeusz, *Kresy, czyli obszary tęsknot*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2010.
- Cohn L. Raymond, *Mass Migration Under Sail: European Immigration to the Antebellum United States*, New York: Cambridge University Press, 2009.
- Cooper Michael, *Klondike Fever. The Famous Gold Rush of 1899*, New York: Clarion Books, 1989.
- Csaplovics János, *Gemälde von Ungarn: Industrie: Ungern als Staat. National-Gebräuche, Feste, Lebensweise*, t. 2, Pesth: Hartleben, 1829.
- Daniels Roger, *Coming to America. A History and Immigration and Ethnicity in American Life*, New York: HarperCollins, 2002.
- Davies Norman, *God's Playground. A History of Poland. 1795 to the Present*, vol. 2, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Domańska Ewa, *Mikrohistorie: spotkanie w międzyświatach*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2005.

Doroszewski Witold, *Język polski w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Warszawa: Warszawskie Towarzystwo Naukowe, 1938.

Drogi, ścieżki i bezdroża Orawy, red. Kuriakova Eva *et al.*, Wadowice: Grafikon 2007.

Duda-Dziewierz Krystyna, *Wieś małopolska a emigracja amerykańska: studium wsi Babica powiatu rzeszowskiego*, Warszawa-Poznań: Polski Instytut Socjologiczny, 1937.

Dulczewski Zygmunt, *Florian Znaniecki. Dzieło i życie*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1984.

Earner-Byrne Lindsey, *Letters of the Catholic Poor. Poverty in Independent Ireland, 1920-1940*, Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Encyclopedia of Diasporas. Immigrant and Refugees Cultures Around the World, red. Ember Melvin, Ember R. Carol, Skoggard Ian, New York-Boston, 2004, t. 1.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska, t. 1, red. Botík J., Slavkovský P., Bratislava: Veda, 1995.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995, Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego – Instytut Kultury Religijnej, red. Grzebień Ludwik i in., Kraków: Wydawnictwo WAM, Kraków 1996.

English Immigrant Voices. Labourers' Letters from Upper Canada in the 1830s, red. Cameron Wendy, Haines Sheila, McDougal Maude Mary, Toronto-Kingston, McGill Queen's University Press, 2000.

Erdmans Patrice Mary, *Opposite Poles. Immigrants and Ethnics in Polish Chicago, 1976-1990*, University Park: Pennsylvania State University, 1998.

Figiel Stanisław, Krzywda Piotr, *Beskid Żywiecki*, Piastów: Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, 2006.

Gabaccia Donna, *Militants and Migrants: Rural Sicilians Become American Workers*, New Brunswick: Rutgers University Press, 1988.

- Gabaccia Donna, *From Sicily to Elizabeth Street. Housing and Social Change Among Italian Immigrants, 1880-1930*, Albany: SUNY, 1984.
- Gabaccia R. Donna, *Immigration and American Diversity. A Social and Cultural History*, Malden: Wiley, 2002.
- Gabaccia R. Donna, *Italy's Many Diasporas*, London-New York: Routledge, 2000.
- Garek Martin, *Horná Orava a severný Spiš v rokoch 1945-1947*, Kraków: Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2007.
- Gerber A. David, *The Authors of Their Lives. The Personal Correspondence of British to North America in the Nineteenth Century*, New York: New York University Press, 2006.
- Gołębiowski Marek, *Dzieje kultury Stanów Zjednoczonych*, Warszawa: PWN, 2007.
- Grodziski Stanisław, *Feliksa Boronia pielgrzymka do historii*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1984.
- Groniowski Krzysztof, *Uwłaszczenie chłopów w Polsce. Geneza – realizacja – skutki*, Warszawa 1976, s. 179-189.
- Guleja Karol, *Svet drotárov*. Martin: Matica slovenská, 1992.
- Hehn N. Paul, *A Low Dishonest Decade. The Great Powers, Eastern Europe, and the Economic Origins of World War II, 1930-1941*, London: Bloomsbury Publishing, 2005.
- Hindman D. Hugh, *Child Labor. An American History*, New York: M. E. Sharpe, 2002.
- Italians to America: Lists of Passengers Arriving at U.S. Ports, 1880–1899*. Five Volumes. red. Glazier A. Ira, Filby P. William, Wilmington: Scholarly Resources, 1992.
- Jablonka – stolica polskiej Orawy*, red. Zgama Barbara, Kowalczyk Robert, Nowy Targ: Zakład Poligraficzny „MK”, 2012.

Jostowa Wanda, *Pasterstwo na polskiej Orawie*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972.

Jougan Alojzy, *Kancelarie parafialne, czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych. Ze szczególnym uwzględnieniem ksiąg metrykalnych*, Lwów 1912.

Hasle Joranger M. Terje, *The Migration of Tradition? A Study on the Transfer of Traditions Tied to Inter-generational Land Transfers among Emigrants from the Valdres region, Norway to the Upper Midwest and their Descendants for Three Generations, 1850-1980*, Oslo: University of Oslo, 2008.

Historycký časopis, Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie, 1969, t. 17, s. 453.

Kantor Ryszard, *Między Zaborowem a Chicago. Kulturowe konsekwencje istnienia zbiorowości imigracyjnej z parafii zaborowskiej w Chicago i jej kontaktów z rodzinnymi wsiami*, Wrocław 1990.

Kantor Ryszard, *Migracje mieszkańców Orawy i ich wpływ na gospodarkę i kulturę regionu*, Kraków: Harcerska Oficyna Wydawnicza, 1989.

Kąs Józef, *Słownik gwary orawskiej*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2011, t. 1, s. 433.

Khosravi Shahram, *'Illegal' Traveller: An Auto-Ethnography of Borders*, Palgrave Macmillan, Basingstoke- New York 2010.

Knapp Richard, Glass Brent, *Gold Mining in North Carolina: A Bicentennial History*, 1999.

Kuklík Jan, *Czech law in historical contexts*, Prague: Charles University in Prague, 2015.

Kukło Cezary, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa: Dig, 2009. Machay Ferdynand, *Moja droga do Polski*, Kraków: Agat Print, 1992.

Kowalczyk Julian, *Akcja plebiscytowa na Spiszu i Orawie 1918-1920*, Nowy Targ: Związek Polskiego Spisza, 1995.

- Kowalski M. Grzegorz, *Przestępstwa emigracyjne w Galicji 1897-1918: z badań nad dziejami polskiego wychodźstwa*, Kraków: WUJ, 2003.
- Krzeptowscy-Jasinek Maria i Józef, *Podhalanie w Chicago*, Warszawa: Wydawnictwo „Iskry”, 1990.
- Kula Witold, Assorodobraj-Kula Nina, Kula Marcin, *Listy emigrantów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych, 1890-1891*, Warszawa: Biblioteka Iberyjska, 2012.
- Kwiek Julian, *Z dziejów mniejszości słowackiej na Spisz i Orawie w latach 1945-1947*, Kraków: Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2002.
- Listy emigrantów z Brazylii i Stanów Zjednoczonych 1890-1891*, red. Marcin Kula, Witold Kula, Nina Assorodobraj-Kula, Warszawa: Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, 2012.
- Listy o pedagogice społecznej. Helena Radlińska, Aleksander Kamiński, Adam O. Uziembło*, red. Wiesław Theiss, Warszawa: Wydawnictwo Żak, 1997.
- Liszka Marek, *Co mnie tak dzieje przy tobie Orawo? Życie kulturalne Polonii orawskiej w Chicago*, Kraków: WUJ, 2014.
- Long D. Lanrence, *Wages and Earnings in the United States, 1860-1890*, Princeton: Princeton University Press, 1960, s. 94-108.
- Magocsi R. Paul, *Historical Atlas of Central Europe*, Washington: Washington University Press, 2002.
- Majeriková-Molitoris M. Milica, *Vojna po vojne. Severný Spiš a horná Orava v rokoch 1945-1947*, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2013.
- Maksymowicz-Maciata Natalia, *Gazda czy pon? Portret górali podhalańskich na przełomie XX i XXI wieku*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2015.
- Małecki Mieczysław, *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, Wyspy językowe)*, Zakopane 1938.

- Mania Andrzej, *Détente i polityka Stanów Zjednoczonych wobec Europy Wschodniej. Styczeń 1969 – styczeń 1981*, Kraków: WUJ, 2003.
- Marczali Henry, *Hungary in the Eighteen Century*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Marii Grzegorzewskiej listy do przyjaciół, red. Ewa Tomasiak, Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 2002.
- Mazurek Jerzy, *Kraj a emigracja. Ruch ludowy wobec wychodźstwa chłopskiego do kraju Ameryki Łacińskiej (do 1939)*, Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, 2006.
- McElvaine S. Robert, *The Great Depression America, 1929-1933*, New York: Three Rivers Press, 2009.
- Mika Emil, *Pieśni orawskie*, red. Rydel Leon, Kraków: Towarzystwo Przyjaciół Orawy ZG w Krakowie, 1991, s. 41.
- Miraj Krzysztof, *Przemiany wsi i rolnictwa Polskiej Orawy na przełomie XX i XXI wieku*, Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, 2010.
- Morawska, *A Sociology of Immigration: (Re)Making Multifaceted America*, Palgrave Macmillan, Basingstoke- New York 2010.
- Moreno Barry, *Castle Garden and Battery Park*, Charleston-Chicago-Porthsmouth-San Francisco: Arcadia Publishing, 2007.
- Moreno Barry, *Children of Ellis Island*, Charleston-Chicago-Porthsmouth-San Francisco: Arcadia Publishing, 2005.
- Moreno Barry, *Ellis Island*, Charleston-Chicago-Porthsmouth-San Francisco: Arcadia Publishing, 2008.
- Mucha Janusz, *Odświętność i codzienność. Polonia w South Bend*, Warszawa: Oficyna Naukowa, 1996.
- Navarro Armando, *The Immigration Crisis. Nativism, Armed Vigilantism, and the Rise of a Countervailing Movement*, Lanham: AltaMira Press, 2009.

- Nash H. Michael, *Conflict and Accommodation. Coal Miners, Steel Workers and Socialism, 1890-1920*, Westport: Greenwood Press, 1982.
- Németh Michał, *Zapożyczenia węgierskie w gwarze orawskiej i drogi ich przenikania*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2008.
- Nowicka Ewa, *Świat człowieka – świat kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.
- Osipowicz Dorota, *Rola sieci i kapitału społecznego w migracjach zarobkowych. Przykład Moniek*, Warszawa: Instytut Studiów Społecznych, 2002.
- Ossowski Stanisław, *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa: PWN, 1984.
- Pacyga Dominic, *Chicago: A Biography*, Chicago: University of Chicago Press, 2009.
- Palczyński Tadeusz, *Socjologia tożsamości*, Kraków: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM, 2008.
- Pastusiak Longin, *Chicago wczoraj i dziś*, Bydgoszcz i Warszawa: Wydawnictwo Branta, 2011.
- Peck Gunther, *Reinventing Free Labor. Padrones and Immigrant Workers in the North American West, 1880-1930*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Pecuch Mirosław, *Tożsamość kulturowa Łemków w Zachodniej Polsce i na Ukrainie. Studium porównawcze*, Gorzów Wielkopolski 2009.
- Person Magnus, *Coming Full Circle? Return Migration and the Dynamics of Social Mobility on the Bjäre Peninsula 1860-1930*, Lund: Sisyfos förlag, 2007.
- Pigoń Stanisław, *Z Komborni w świat. Wspomnienia młodości*, wyd. IV, Kraków 1957.
- Plamper Jan, *History of Emotions. An Introduction*, trans. Keith Tribe, Oxford: Oxford university Press, 2015.
- Pollack Martin, *Cesarz Ameryki. Wielka ucieczka z Galicji*, przeł. Niedenthal Karolina, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2011.

- Pollock Martin, *Po Galicji: o chasydach, Huculach, Polakach i Rusinach. Imaginacyjna podróż po Galicji Wschodniej i Bukowinie, czyli wyprawa w świat, którego nie ma*, przeł. Kopacki Andrzej, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2007.
- Posern-Zieliński Aleksander, *Tradycja a etniczność. Przemiany kultury Polonii amerykańskiej*, Wrocław: Narodowy Zakład im. Ossolińskich, 1982.
- Postsocialism: Ideals, Ideologies, and Practices in Eurasia*, red. C. M. Hann, London: Routledge, 2002.
- Powell J. Hairr, *Gold Mines in North America*, Charleston-Chicago-Porthsmouth-San Francisco: Arcadia Publishing, 2004.
- Praszałowicz Dorota, Krzysztof Makowski, Andrzej Zięba, *Mechanizmy zamorskich migracji łańcuchowych w XIX wieku: Polacy, Niemcy, Żydzi, Rusini. Zarys problemu*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2004.
- Pruszyński Jan, *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*, t. 1 Kraków: Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, 2001.
- Pula S. John, *Polish Americans: An Ethnic Community*, New York: Twayne Publishers, 1995.
- Putnam Robert, Leonardi Robert, Nanetti Y. Rafaella, *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 1995.
- Reinfuss Roman, *Polskie druki na płótnie*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1953.
- Remiszewski M. Ryszard, *Orawa w brązie zastygła*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 2006.
- Remiszewski M. Ryszard, *Orawski pielgrzym*, Szczawnica: Ośrodek Turystyki i Kultury Górskiej PTTK w Pieninach, 2015.
- Remiszewski M. Ryszard, *Pielgrzym*, Gliwice: Krąg Przyjaciół Orawy, 1988.
- Serra Ilaria, *The Imagined Immigrant. Images of Italian Emigration to the United States between 1890 and 1924*, Madison-Teaneck: Fairleigh Dickinson University Press, 2009.

- Spisz i Orawa. W 75 rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. Tadeusz M. Trajdos, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, 1995.
- Starek Edyta, *Atlas polskich strojów ludowych. Strój orawski*, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1966.
- Sobczyński Marek, Zawadzka Barbara, *Orawa Polska. Problemy geograficzno-polityczne i społeczne*, Łódź: Zarząd Wojewódzki PTTK. Regionalna Pracownia Krajoznawcza.
- Stasik Florian, *Polska emigracja zarobkowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki, 1865-1914*, Warszawa: PWN, 1985.
- Szejnert Małgorzata, *Wyspa klucz*, Kraków: Znak, 2009.
- Sztompka Piotr, *Socjologia: analiza społeczeństwa*, Kraków: Znak, 2012.
- Śpiewnik górali polskich*, red. Władysław Motyka, Milówka: Beskidzkie Towarzystwo Oświatowe, 2004.
- Yang Q. Philip, *Asian Immigration to the USA*, Hoboken: Wiley, 2011.
- Vertovec Steven, *Transkulturowość*, przeł. Izabela Kołbon, Kraków: WUJ, 2012.
- Walaszek Adam, *Migracje Europejczyków 1650-1914*, Kraków: WUJ, 2007.
- Walaszek Adam, *Reemigracja ze Stanów Zjednoczonych do Polski po pierwszej wojnie światowej (1919-1924)*, Warszawa-Kraków: PWN, 1983.
- Walaszek Adam, *Życie na pograniczu i „życie pomiędzy”. Polacy w zagłębiu antracytowym w Luzerne County, Pensylwania, z innymi grupami w tle (1753-1902)*, Kraków: WUJ, 2001.
- White Anna, *Polish Families and Migration since EU Accession*, Bristol: The Policy Press, 2011.
- Whittake G. William, *The Fair Labor Standards Act*, New York: Novinka Books, 2003.
- Wickersheim M. Laurel, LeBaron Rawlene, *Mine Owners and Mines of the Colorado Rush*, Berwyn Heights: Heritage Books, 2012, s. 7-17.

Willard, M. Willard, E. Burkey, *Colorado Gold Rush: Contemporary Letters and Reports, 1858-1859*, Colorado: Arthur H. Clark Company, 1941, s. 7-10.

Witos Wincenty, *Moje wspomnienia*, t. 1, Paryż: Instytut Literacki, 1964.

Wnuk Kazimierz, *Związek Klubów Małopolskich w Ameryce*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1974.

Zawadowski Zygmunt, *Ruś Podkarpacka i jej stanowisko prawno-polityczne*, Warszawa 1931.

Zawistowicz-Adamska Kazimiera, *Spółeczność wiejska. Doświadczenia i rozważanie z badań terenowych w Zaborowie*, Łódź : Polski Instytut Służby Społecznej, 1948.

Znaniecki Florian, *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przeszłości*, Warszawa: PWN, 1974.

Znaniecki Florian, William I. Thomas, *Chłop polski w Europie i w Ameryce*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1976, t. 1-5.

Artykuły naukowe w publikacjach zbiorowych:

Anderson M. Kat, Barbour G. Michael, Withworth Valerie, *A World of Balance and Plenty. Lands, Plants, Animals, and Humans in a Pre-European California*, [w:] *Contested Eden. California Before the Gold Rush*, red. R. Gutierrez R., Orsi R., Nerkley-Los Angeles-Londion: University of California Press, 1998.

Brzozowska-Krajka Anna, *Badania nad kulturą emigracyjną w Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku*, [w:] *Pamiętnik XXVII Sejmu ZPPA*, Chicago, 2008.

Brzozowska-Krajka Anna, „*Trzymać polskość tutaj*”. *Słodyczkowe wzrastanie w Amerykę*, [w:] *Pamiętnik XXVII Sejmu ZPPA*, Chicago, 2008.

Chyra Zofia, *Eksterminacja Żydów na Spiszu i Orawie ze szczególnym uwzględnieniem powiatu nowotarskiego*, [w:] *Podhale w czasie okupacji 1939-1945*, red. Berghauzen Janusz, Warszawa: WUW, 1977.

Cieszyńska-Burba Ewa, *Polska Duma. The Pride of Poland*, [w:] *Pamiętnik XXVII Sejmu ZPPA*, Chicago, 2008.

Elsaß Stephen, *Private letters as a source for an alternative history of Middle New High German*, [w:] *Letters Writing and Language Change*, red. Anita Auer, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Erdmans Patrice Mary, *Immigrants, Wakacjusze, and Refugees. The New Polish Migrant Cohort, 1960-1993*, [w:] *The Fiodorczyk Lecture in Polish American Studies*, red. Blejwas A. Stanislaus, New Britain: Central Connecticut State University, 1996.

Frysztański Krzysztof, *Między „teorią” a „praktyką”: o pewnym fenomenie cywilizacji amerykańskiej raz jeszcze*, [w:] *Amerykomania. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Andrzejowi Manii*, red. W. Bernacki, A. Walaszek, Kraków: WUJ, t. 2, 2012.

Fulbrook Mary, *Life Writing and Writing Lives: Ego Documents in Historical Perspective*, [w:] *German Life Writing in the Twentieth Century*, red. Dahlke Brigit, Dennis Tate, Roger Woods, Rochester: Camden House, 2010.

Gemery A. Henry, *Immigrants and Emigrants: International Migration and the US Labor Market in the Great Depression*, [w:] *Migration and the International Labor Market 1850-1939*, red. Hatton Tim, Williamson Jeffrey, London – New York: Routledge, 1994.

Glazier A. Ira, *Ships and Passengers in Emigration from Italy to the U.S. 1800-1900*, [w:] *Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research. International Symposium, Kraków, November 9-11, 1981*, Kraków: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Polonijne, z. 8, 1984.

Glick Schiller Nina, Basch Linda, Blanc-Szanton Cristina, *Transnationalism. A New Analytic Framework for Understanding Migration*, [w:] *Toward Transnational Perspective on Migration: Race, Class and Nationalism Reconsidered*, red. Glick Schiller Nina, Basch Linda, Blanc-Szanton Cristina, New York, 1992, t. 645.

- Gołębiowska Teresa, *Terenowe nazwy orawskie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze” 1964, z. 11.
- Gruchmanowa Monika, *Z problematyki interferencji językowej w słownictwie Polonii Nowego Jorku*, [w:] *Stan i potrzeby badań nad zbiorowościami polonijnymi*, red. Kubiak Hieronim, Pilch Andrzej, Wrocław: 1976.
- Harzig Christiane, Hoerder Dirk Hoerder D., *European Immigrant Women, European Immigrant Women in Chicago at the Turn of the Century: A Comparative Approach*, [w:] *Swedes in America: Intercultural and Interethnic Perspectives on Contemporary Research. A Report of the Symposium Swedes in America: New Perspectives*, red. Beijborm U., Växjö: The Swedish Emigrant Institute Series, 6, 1993.
- Jabłoński Pius, *Z Orawy w Świat*, [w:] Tyrała Katarzyna, *Pius Jabłoński*, Kraków: Colonel, Biblioteka Orawska nr 18, 2001.
- Janicka-Krzywda Urszula, *Górale Orawscy jako grupa etnograficzna*, [w:] *Kultura ludowa Górali Orawskich*, red. Janicka-Krzywda Urszula, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Wierchy”. Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2011.
- Jostowa Wanda, *Z dziejów osadnictwa na Polskiej Orawie*, [w:] *Gdy do tej Babiej Góry przyjdiesz...*, red. Stroka Jacek, Bielsko-Biała: Bielskie Zakłady Graficzne, 1986.
- Kantor Ryszard, *Migracje mieszkańców Orawy i ich wpływ na gospodarkę i kulturę regionu*, [w:] *Spotkania orawskie. Materiały z sesji naukowych 1987-1990*, red. Rybotycki Czesław, Zubrzyca Górna: Muzeum-Orawski Park Etnograficzny, 1995.
- Kowalczyk Emil, *Od orawskiej strony*, [w:] *Światy Babiej Góry*, Wadowice: Grafikon, 2002.
- Kubiak Hieronim, *Teoria, ideologia, polityka asymilacji. Szkic problemu*, [w:] *Założenia teorii asymilacji*, red. Kubiak Hieronim, Paluch Andrzej, Wrocław 1980.

Karaś Mieczysław, Alfred Zaręba, *Orawskie teksty gwarowe z obszaru Polski*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze. Studia orawskie” 1964, nr 1 z. 6.

Keeton S. William *et al.*, *Sustainable Forest Management Alternatives for the Carpathian Mountains with a Focus on Ukraine*, [w:] *The Carpathians: Integrating Nature and Society Towards Sustainability*, red. Kozak J. *et al.*, Berlin-Heidelberg: Springer-Verlag, 2013.

Kott Franciszek, *Wesele orawskie w dawnych czasach*, [w:] *Zagadnienia z kultury Podhala, Spisza i Orawy*, red. Bigos Józef, Nowy Targ-Zakopane, 1986 Krzywda Piotr, *Charakterystyka geograficzno-historyczna obszaru zamieszkiwanego przez Górali Orawskich*, [w:] Urszula Janicka-Krzywda Urszula, *Kultura ludowa Górali Orawskich*, Kraków: Biblioteka Górska, 2011.

Lech Waław, *Przesłanie Kapelena O. Waław Lecha na XXVII Sejm ZPPA*, [w:] *Pamiętnik XXVII Sejmu ZPPA*, Chicago, 2008.

Lewandowska Bożena, *Badanie folkloru muzycznego na przykładzie pieśni ludowych Orawy*, „Muzyka” 1978, nr 2.

Liszka Marek, *Formy podtrzymywania folkloru na polskiej Orawie*, [w:] *Re-wizje regionalne. Współczesne problemy dziedzictwa kulturowego*, red. Wierucka Aleksandra, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2016.

Liszka Marek, *Nielegalna emigracja z Orawy do Stanów Zjednoczonych na przełomie XX i XXI wieku*, [w:] *Pamięć-Pogranicze-Oral History*, red. A. Popławska *et al.*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Stefana Karola Wyszyńskiego, 2014.

Liščák Marián, *Vystahovalestvo do USA z oblasti východných Kysúc v období prvej štyrtiny 20. Staročia*, [w:] *Kysuce v XX. staroci*, red. Hallon L’udovit *et al.*, Čadca: Kysucké muzeum v Čadci a Historický ústav SAV v Bratislave, 2012.

Lucassen Jan, Lucassen Leo, Manning Patrick, *Migration History: Multidisciplinary Approaches*, [w:] *Migration History in World History. Multidisciplinary Approaches*, red. Lucassen Jan, Lucassen Leo, Manning Patrick, Leiden: Brill, 2010, s. 3-38.

Madeja Andrzej, *Migracje Orawian oraz ich wpływ na życie gospodarcze, kulturalne i społeczne regionu*, [w:] *I Światowy Zjazd Orawian, Jabłonka, 19-22 lipca 2012 r. Wydarzenia i wspomnienia*, red. B. Zgama Barbara, Kowalczyk Robert, Paś-Filipek Anna, Jabłonka: Zohylina, 2013.

Majeriková-Molitoris M. Milica, *Kto osídlil Hornú Oravu?*, [w:] *Tajné Dejiny Hornej Oravy*, red. Majeriková-Molitoris M. Milica, Molitoris Ľudomír, Smonderik Marián, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012.

Matula Pavol, *Prinavrátienie severného Spiša, Oravy a Kysúc Slovensku v septembri 1939 na stránkach slovenskej tlače*, [w:] *Nepokojná hranica*, Kraków: Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2010.

Mazurkiewicz Anna, *Emigracja polityczna z krajów Europy Środkowo-Wschodniej w relacjach międzynarodowych czasu zimnej wojny – stan badań i projekt syntezy*, [w:] *Polska emigracja polityczna 1939-1990. Stan badań*, red. Łukasiewicz Sławomir, Warszawa: IPN, 2016.

Mikłusiak Łukasz, *Spektakl „Myśli Piotra Borowego”, czyli pomyśl sam*, <http://www.lipnicawielka.pl/index.php/kulturalne/item/1573-borowy2016>

Molitoris Ľudomír, *Orava prvýkrát v Poľsku*, [w:] *Tajné Dejiny Hornej Oravy*, red. Majeriková-Molitoris M. Milica, Molitoris Ľudomír, Smonderik Marián, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012.

Myszor Oskar, *Emigration Shipping Lines of Gdynia, 1924-1939*, [w:] *East Central Europe in Exile*, red. Mazurkiewicz Anna, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2013.

Nowalnicki T., Rydel Leon, *Wielcy budziciele Orawy*, [w:] *Gdy do tej Babiej Góry przyjdiesz...*, red. Stroka Jacek, Bielsko-Biała: Bielskie Zakłady Graficzne, 1986.

Orlof Ewa, *Orawa i Spisz w latach 1918-1920*, [w:] *Spisz i Orawa w 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. Trajdos M. Tadeusz, Kraków: „Secesja”, 1995.

- Pilch Andrzej, *Emigracja z ziem zaboru austriackiego (od połowy XIX w. do 1918)*, [w:] *Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII-XX w.)*, red. Andrzej Pilch, Warszawa 1984.
- Pine Frances, *Retreat to the Household? Gendered Domains in postsocialist Poland*, [w:] *Postsocialism: Ideals, Ideologies, and Practices in Eurasia*, red. C. M. Hann, London: Routledge, 2002.
- Puskas Julianna, *Some Results of My Research on the translatnic Emigration from Hungary on the Basis of Marco- and Mirco-Analysis*, [w:] *Overseas Migration from East-Central and Southeastern Europe 1880-1940*, red. Puskas Julianna, Budapeszt: Akadémiai Kiadó, 1990.
- Roszkowski M. Jerzy, *Rola Kościoła na Spisz i Orawie w podtrzymywaniu polskości oraz słowakizacji (od średniowiecza do współczesności)*, [w:] *Spisz i Orawa w 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. T. M. Trajdos, Kraków: „Secesja”, 1995.
- Rydel Leon, *Siła poezji*, [w:] *Jubileusz 90-lecia. Moje Pieśni*, 2000.
- Sakson Barbara, *Po drugiej stronie Oceanu. Nowi emigranci z Polski w metropolii Chicagowskiej*, Warszawa: CMR Working Papers, nr 5/63, 2005.
- Sinke M. Suzanne, *Marriage through the Mail: North American Correspondence Marriage from the Early Print to the Web*, [w:] *Letters Across Borders: The Epistolary Practices of international Migrants*, New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Smondek Marián, *Slováci na Hornej Orave v Súčasnosti*, [w:] *Tajné Dejiny Hornej Oravy*, red. Majeriková-Molitoris M. Milica, Molitoris Ľudomír, Smonderek Marián, Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012.
- Stopka Julian, *Podział administracyjny Orawy na przestrzeni lat 1920-1995*, [w:] *Spisz i Orawa w 75. rocznicę powrotu do Polski północnych części obu ziem*, red. Trajdos M. Tadeusz, Kraków: „Secesja”, 1995.

Tischner Józef, *Bracia zza Wielkiej Wody!*, [w:] *Pamiętnik 20-ego Sejmu Związku Podhalań w Północnej Ameryce*, Chicago, 1987.

Trajdos M. Tadeusz, *Daremne starania – Władysław Semkowicz wobec granicy polsko-słowackiej 1938-1939*, [w:] *Spotkania orawskie. Materiały z sesji naukowych 1987-1990*, red. Rybotycki Czesław, Zubrzyca Górna: Muzeum-Orawski Park Etnograficzny, 1995.

Walaszek Adam, *Polonia amerykańska*, [w:], *Ameryka. Społeczeństwo*, red. Tomasz Płudowski, t. 1, Toruń 2008.

Wojdon Joanna, *Stan i perspektywy badań nad Polonią amerykańską po 1939 roku*, [w:] *Polska emigracja polityczna 1939-1990. Stan badań*, red. Łukasiewicz Sławmoir, Warszawa: IPN, 2016.

Zaręba Alfred, *Polskie teksty gwarowe z Orawy na Słowacji*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego CLXIX, Prace Językoznawcze, z. 21, Kraków 1968.

Zieliński Janusz, *Spisz i Orawa w latach 1918-1945*, [w:] *Podhale w czasie okupacji 1939-1945*, red. Berghauzen Janusz, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 1972.

Czasopisma:

Andruszkiewicz Janusz, *Pociąg z austriackiej Galicji na węgierską Orawę*, „Orawa” 1998, nr 36 (X).

Baines Dudley, *European Emigration, 1815-1830: Looking at the Emigration Again*, „Economic History Review” 1994, XLVIII, nr 4.

Balázs Karoly, *Ludność Lipnicy w latach 1784-1916 na podstawie źródeł węgierskich (przyczynek do demografii historycznej Orawy)*, „Orawa” 2005, nr 42/43 (XIX).

Breton Raymon, *Institutional Complentess of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants*, „American Journal of Sociology” 1964, t. 70, nr 2.

- Bruner Jarome, *The Narrative Construction of Reality*, „Critical Inquiry” (18) 1991.
- Brzozowska-Krajka Anna, *Badania nad kulturą emigracyjną...*, „Tatra Eagle” 2014, vol. 60, nr 1.
- Chmelík Martin, *Vysťahovalectvo z Oravy na príklade okresu Dolný Kubín v rokach 1918-1945*, „Zborník Oravského múzea” 2009, nr XXVI.
- Chmelík Martin, *Vysťahovalectvo z Oravy v rokach 1918-1938*, „Zborník Oravského múzea” 2001, nr XVIII.
- Cooley J. Timothy, *Repulsion to Ritual: Interpreting Folk Festivals in the Polish Tatras*, „Ethnologies”, 2001, t. 23, nr 1.
- Cygan E. Mary, *Inventing Polonia. Notions of Polish American Identity, 1870-1900*, „Prospects. An Annual of American Cultural Studies”, 23 (1998).
- Dyczewski Leon, *Tożsamość emigranta w nowym społeczeństwie-państwie: Pomiędzy trwałością i zmianą*, „Pogranicze. Studia Społeczne”, 2011, t. XVII.
- Everett Lee, *Theory of Migration*, „Demography”, vol. 3, nr 1 (1966).
- Gerber A. David, *Acts of Deceiving and Withholding in Immigrant Letters*, „Journal of Social History” 39 (2005).
- Green Nancy, *The Comparative Method and Poststructural Structuralism – new Perspective for Migration Studies*, „Journal of American Ethnic History” 1994, t. 13, nr 4.
- Grobarczyk Katarzyna, *Głos antropologa w kwestii zaludnienia Orawy. Co my za jedni?*, „Moja Orawa” 2008, nr 1.
- Gotkiewicz Marian, *O płóciennikach na Górnjej Orawie*, „Lud” 1954, t. 41, z. 1.
- Gotkiewicz Marian, „*Wspomnienia słowackie*” – ciąg dalszy – fragmenty dotyczące pierwszych lat niepodległościowych na przyłączonych kresach południowych, „Almanach Nowotarski” 2000/2001, nr 5.
- Gunkel H. Ann, *Global Górale and Postmodern Polskość Polish Roots Music and the Post-Communist Recovery of Folk*, „The Polish Review” 2012, t. 57, nr 4.

- Hencovský Ján i in., *Orava. Turistický sprievodca ČSFR*, „Šport, Slovenské telovýchovné vydavateľstvo” 1990, nr 29.
- Holtmann Antonius, *Fifteen Years of Germans to America: Truly Enough! Passenger Lists and their Outcomes*, „AEMI Journal” 1(2003).
- Hoerder Dick, *European Ports of Emigration: Introduction*, „Journal of American Ethnic History” vol. 13, nr 1, 1993.
- Janowiak Franciszek, *Obrońca godności człowieka – wspomnienie 100. rocznicy urodzin Piusa Jabłońskiego*, „Orawa” nr 46, r. XX, 2008.
- Jazowski Bogusław, *Wiek XX w historii Górnej Orawy – Kalendarium*, „Moja Orawa” 2001, nr 2.
- J. D. Hieny emigracyjne, „Kurier Lwowski” 06.11.1913, nr 510.
- Kantor Ryszard, *Farbiarnia Jana Kleina w Orawce*, „Wierchy” 1976, r. 45.
- Kantor Ryszard, *Kilka uwag o sytuacji mniejszości narodowych w Polsce a szczególnie o finansowaniu ich organizacji kulturalnych*, „Orawa” 1991, nr 9-14 (VI).
- Kołodziejczyk Edmund, *Ludność polska na Węgrzech*, „Lud Słowiański” 1910, r. 6, t. 2, nr 71.
- Kowalczyk Karolina, *Zajęcia codzienne ludności Orawy*, „Moja Orawa” 2007, nr 4.
- Kowalczyk Marcin, *Za wielką wodą*, „Moja Orawa” 2002, nr 4.
- Kowalski Robert, *Prace polsko-słowackiej Komisji Delimitacyjnej w świetle sprawozdania dr Henryka Szatkowskiego z grudnia 1938 r.*, „Almanach Nowotarski” 2002, nr 6.
- Kowalski Robert, *Rewindykacja Suchej Góry i Głodówki do Polski w 1938 r.*, „Moja Orawa” nr 1998, r. IX (nr 35).
- Kulpińska Joanna, *Babicky „Amerykanie”*, „Przegląd Polonijny”, 2011, nr 4 (142), z. 37.
- Kumor Bolesław, *Przepisy państwowe i kościelne dotyczące metryk kościelnych w zaborze austriackim*, „Przeszłość Demograficzna Polski” nr 7, 1975.

- Laššuth Juraj, *Preh'lad vyst'ahovalcov z Klina do USA v rokoch 1900-1924*, „Echo Klina” 2014, nr 1.
- Leszczycki Stanisław, *Region Podhala. Podstawy geograficzno-gospodarcze planu regionalnego*, „Biuletyn Popierania Turystyki Regionalnej”, Kraków 1938.
- Liszka Marek, *Orawa w centrum świata, świat w centrum Orawy*, „Polonia” 2012, vol. 10, nr 10-11.
- Madeja Andrzej, *I Światowy Zjazd Orawian*, „Orawa” 2013, nr 49-51 (XXIII-XXV).
- Maj Małgorzata, *Zarobkowe migracje mieszkańców Polskiej Orawy w końcu XIX i pierwszej połowie XX wieku*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Etnograficzne” 1978, z. 11.
- Morawska Ewa, *Badania nad imigracją/etnicznością w Europie i Stanach Zjednoczonych. Analiza porównawcza*, „Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny” (2009), z. 35, nr 1(131).
- Morawska Ewa, *Disciplinary Agendas and Analytic Strategies of Research in Immigrant Transnationalism: Challenges of Interdisciplinary Knowledge*, „International Migration Review”, 37 (2003), nr 3.
- Morawska Ewa, *For Bread with Butter: Life-Words of Peasant Immigrants from East Central Europe 1800 – 1914*, „Journal of Social History” (1984), nr 3.
- Morawska Ewa, *Return Migrations as a Subject of Study*, „Przegląd Polonijny” (2007), nr 33.
- Morawska Ewa, *The Impact of Past and Present Immigrants' transnational Engagements on their Home-Country Localities: Exploring an Underinvestigated Aspect of the Transnationalism Migration Relationship*, „Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny” (2013), vol. 39, nr 1.
- Núñez Seixas, *Visible and Invisible Remittances: Some Notes on Transatlantic Return Migration and its Effect on Iberian Societies, 1850-1950*, „Przegląd Polonijny” 31 (2005), nr 1.

Orlof Ewa, *Znaczenie plebiscytu w rozwiązywaniu problemów międzynarodowych po I Wojnie Światowej: na przykładzie niedoszonego plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie*, „Mazowieckie Studia Humanistyczne” nr 3/2, 1997.

Paplańczyk Małgorzata, *Orawiaci na VI Międzynarodowym Festiwalu Zespołów Folklorystycznych Gronalia 2013*, „Gminne Nowiny” 2013, nr 17(790)/6.

Piech Stanisław, *Emigracja z diecezji tarnowskiej w świetle ankiet konsystorza z lat 1907 i 1910*, „Nasza Przeszłość”, 65 (1986).

Pilch Andrzej, Warszawa 1984; Stanisław Piech, *Emigracja z diecezji tarnowskiej w świetle ankiet konsystorza z lat 1907 i 1910*, „Nasza Przeszłość”, 65 (1986).

Portes Alejandro, *Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities*, „International Migration Review”, 34 (1997), nr 4.

Rachwał Piotr, *Księgi metrykalne z czasów zaboru austriackiego w archiwach parafialnych w Lubelskiem – regulacje prawne, stan zachowania*, „Rocznik Lubelskiego Towarzystwa Genealogicznego” 2014 (2015), t. VI.

Rembierz Marek, *Egzystencjalne i aksjologiczne doświadczenie domu rodzinnego*, [w:] *Kultura dnia codziennego i świątecznego w rodzinie*, red. L. Dyczewski, D. Wadowski, Redakcja Wydawnicza Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1998.

Rembierz Marek, *O kulturowym wypasaniu owiec i symbolice pasterskiej oraz kunszcie kucharskim i dobrym smaku*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” 2014, t. 14.

Remiszewski M. Ryszard, *Cmentarze żydowskie w Karpatach*, „Biuletyn Towarzystwa Karpackiego” 1993, nr 28.

Remiszewski M. Ryszard, „*Co my za jedni*” – *Dzieje i znaczenie publikacji*, „Rocznik Orawski” 2007, r. VI-VII.

Remiszewski M. Ryszard, *Kirkut w Podwilku*, „Orawa” 1990, nr 6-8.

Remiszewski M. Ryszard, *Pielgrzym do Ziemi świętej i wolnej Polski*, „Orawa” 1993, nr XII.

- Roszkowski M. Jerzy, *Rola Adoriána Divéky'ego w polskiej akcji „budzicielskiej” na Górnych Węgrzech 1910-1920*, „Rocznik Orawski” 1998, r. II.
- Pilarczyk Władysław, *70-lecie ustalenia południowej granicy Polski – przyłączenie części Orawy i Spisza do Macierzy*, „Orawa” 1991, nr 9-14 (VI).
- Roszkowski M. Jerzy, *Rola Adoriána Divéky'ego w polskiej akcji „budzicielskiej” na Górnych Węgrzech 1910-1920*, „Rocznik Orawski” 1998, r. II.
- Semkowicz Władysław, *Kiedy i skąd przyszli Polacy na Orawę*, „Ziemia” 1931, t. 16, nr 8-10.
- Semkowicz Władysław, *Materiały źródłowe do dziejów osadnictwa górnej Orawy*, „Wiadomości historyczne”, nr 3-4, 1932.
- Semkowicz Władysław, *O Spisz, Orawę i Czadeckie. Garść wspomnień i materiałów z lat 1919-1920*, „Wierchy” r. 8 (1930).
- Semkowicz Władysław, *Rola Żywiecczyny w osadnictwie Orawy*, „Ziemia” 1936, t. 26 nr 1.
- Skawiński Marek, *Podział słowackiej Orawy*, „Rocznik Orawski” 1998, r. II.
- Skawiński Marek, *Współczesna struktura wyznaniowa Orawy*, „Orawa” 2003, nr 40/41 (r. XIV-XV).
- Skawiński Marek, *Zróźnicowanie ruchu i struktur ludności a podstawowe czynniki podziału słowackiej Orawy*, „Rocznik Orawski” 2001, r. III.
- Skupień Jan, Wontorczyk Maria, *Historia Klubu Babia Góra Związku Podhalań w Północnej Ameryce*, „Moja Orawa” 2004, nr 4.
- Slavkovsky Peter, *Prispevok k problematike sezonnych zamestnani na Orave*, Č.I. „Zbornik Slovenskeho Narodneho Muzea”, „Etnografia” 1970, nr 11.
- Smetana Ján, *Pohyb obyvateľ'stva na Orave, r. 1825-1940*, „Geographica Slovaca” 1949, t. 1.
- Smólski Grzegorz, *Lud polski na Górnych Węgrzech*, „Ziemia” 1910, r. 1.

Trajdos M. Tadeusz, *U progu XVI wieku: Babia Góra w granicach Polski?*, „Orawa” 1992, nr 17-18 (I).

Starczewski Michał, *Z dziejów emigracji zarobkowej: agenci emigracyjni na ziemiach polskich przed 1914 r.*, „Przegląd Historyczny” 2012, nr 1.

Szulakiewicz Władysław, *Ego-dokumenty i ich znaczenie w badaniach naukowych*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, t. 1, nr 16 (2013).

Urbancova Viera, *Etnografický material o Orave v literatúre 19 staročia*, „Slovensky Narodopis” 1961, t. 2.

Urząd Gminy Jabłonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892-1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 2-3.

Urząd Gminy Jabłonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892-1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 4.

Urząd Gminy Jabłonka, *Emigracja z Jabłonki do USA w latach 1892-1924*, „Moja Orawa” 2015, nr 4.

Vertovec Steven, *Conceiving and Researching Transnationalism*, „Ethnic and Racial Studies”, 22 (1999).

A. Walaszek, *Od obchodów Konstytucji 3 Maja po „Bartek Bieda Show”*: *Kultura polska i polonijna w USA 1870-1930*, „Studia migracyjne – Przegląd Polonijny”, 136 (2010), z. 2.

Walaszek Adam, *Migracje i ziemie polskie w dobie masowych migracji zarobkowych*, „Przegląd Polonijny” 18 (1992), nr 3.

Zięba Bogusław, *Z Podhala za Wielką Wodę*, „Tygodnik Podhalański” 25/2012.

Materiały nieopublikowane:

A magyar Korona országaiban 1880. évi Népszámlálása, 1. kötet, Budapest 1880, s. 24. *Magay Statisztikai Közlemények, ÚS, 42 kötet: A magyar szent Korona országainak 1910.évi Népszámlása*, Budapest 1912.

Baczyński Stanisław, *Polska polityka zagraniczna w sprawie Śląska Cieszyńskiego, Spisz i Orawy (1918-1925)*, maszynopis, 1932.

Československá Statistika, sv. 98: *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*, Praha 1930, s. 100-103.

Jamrych Jadwiga, *Emigracja z terenów Podhala do Chicago na przykładzie Maruszyny*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Doroty Praszałowicz, Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 2010,
https://iaisp.uj.edu.pl/c/document_library/get_file?uuid=a2d371e5-3351-4fe6-b393-054656cd4e3d&groupId=1479490 [dostęp: 21.03.2015], sygn. 190 WSMP-047-13-UZ-4, Biblioteka Instytutu Amerykanistyki i Studiów Polonijnych UJ.

Klub Babia Góra, *Kroniki Klubu Babia Góra*, materiały archiwalne, 1992-2010. Materiały dostępne w „Domu Podhalan”, 4808 S Archer Ave., Chicago, USA.

Kulpińska Joanna, *Wzory zamorskich migracji wiejskich. Ciągłość i zmiana zachowań migracyjnych na przestrzeni stulecia (pocz. XX wieku – pocz. XXI wieku)*, na przykładzie podkarpackiej Babicy, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Doroty Praszałowicz na UJ, 2016. Praca dostępna w Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej.

Sprouse Davis Virginia Mary, Sprouse Braham Sharon, *Summit Park. It All Began On Murphy's Run*, Clarksburg, 1998.

Steidl Annemarie, *Managing Migrants' Identities with Population Censuses. The Representation of «Races» and «Nationalities» of Migrants from Austria-Hungary in the US Census, 1870-1940*, wystąpienie na konferencji PAU “American Ethnicity and Ethnic Community Building”, Kraków, 07.06.2016.

Wróbel Władysław, notatki osobiste, 03.04.2015.

Wywiady:

Wywiad z Liszką Wilhelmem, 14.03.2007.

Wywiad z Nielegalnym Podróżnikiem, nr 1, Orawa, 2012/2013.

Wywiad z Nielegalnym Podróżnikiem, nr 2, Orawa, 2012/2013.

Wywiad z Nielegalnym Podróżnikiem, nr 3, Orawa, 2012/2013.

Wywiad z Nielegalnym Podróżnikiem, nr 4, Orawa, 2012/2013.

Wywiad z Nielegalnym Podróżnikiem, nr 5, Orawa, 2012/2013.

Wywiad z Orawianinami, nr 6, Orawa, 2014/2015.

Wywiad z Tvorik Robertem, Lemont, 1.03.2015.

Wywiad z Wróblem Władysławem, Kiczory, 22.01.2016.

Wywiad z Zugay Marią, Pensylwania, 01.02.2015.

Inne:

Piotr Matera, *Prymitywny Pomnik*, Kraków: Eikon, 2018.

Spis diagramów, rycin, tabel i wykresów:

Diagram 1. Nielegalna podróż Górali orawskich do USA – trasa nr 1.

Rycina 1. Medal upamiętniający Ignacego Dziurczak-Brzezowickiego

Rycina 2. Medal upamiętniający Piotra Borowego

Rycina 3. Nagrobek Józefa i Anny Stercułów z Orawy

Rycina 4. Nagrobek Franciszka i Anny Janowiaków, w tle również nagrobki rodziny Omylaków i Steców

Rycina 5. Nagrobek Andrzeja i Agnieszki Herhonek, w tle nagrobki Karola i Marii Liszków oraz ich córek (Watson, Stierly, Hlavac)

Rycina 6. Fragment listu Anny z Michigan do Ignacego z Lipnicy Wielkiej, 03.11.1936

Rycina 7. 25-lecie Klubu Babia Góra

Tabela 1. Liczba emigrantów z Polskiej Orawy z podziałem na miejscowości wypływających z poszczególnych portów (1824-1924)

Wykres 1. Liczba orawskich emigrantów do USA (1892 do 1924)

Wykres 2. Liczba emigrantów w zależności od wieku w latach (1892-1924)

Wykres 3. Liczba emigrantów w przedziałach wiekowych w latach 1892-1924

Wykres 4. Wiek emigrantów poniżej 16. roku życia w latach 1892-1924

Wykres 5. Emigracja z Bukowiny Podszkla do USA w poszczególnych latach

Wykres 6. Emigracja z Chyżnego do USA w poszczególnych latach

Wykres 7. Emigracja z Głodówki do USA w poszczególnych latach

Wykres 8. Emigracja z Harkabuza do USA w poszczególnych latach

Wykres 9. Emigracja z Jabłonki do USA w poszczególnych latach

Wykres 10. Emigracja z Lipnicy Małej do USA w poszczególnych latach

Wykres 11. Emigracja z Lipnicy Wielkiej do USA w poszczególnych latach

Wykres 12. Emigracja z Orawki do USA w poszczególnych latach

Wykres 13. Emigracja z Piekielnika do USA w poszczególnych latach

Wykres 14. Emigracja z Podwilka do USA w poszczególnych latach

Wykres 15. Emigracja z Suchej Góry do USA w poszczególnych latach

Wykres 16. Emigracja z Zubrzycy Dolnej do USA w poszczególnych latach

Wykres 17. Emigracja z Zubrzycy Górnej do USA w poszczególnych latach

Wykres 18. Płeć emigrantów orawskich w latach 1892-1924

Wykres 19. Stan cywilny Orawian (mężczyzn) w latach 1892-1924

Wykres 20. Emigrantki orawskie (mężatki, panny, wdowy) 1892-1924

Wykres 21. Stan cywilny orawskich emigrantów (1892-1924)

Wykres 22. Stan cywilny z podziałem na płeć orawskich emigrantów (1892-1924)

Wykres 23. Stan cywilny i płeć emigrantów z Bukowiny Podszkla (1892-1924)

Wykres 24. Stan cywilny i płeć emigrantów z Chyżnego

Wykres 25. Stan cywilny i płeć emigrantów z Głodówki

Wykres 26. Stan cywilny i płeć emigrantów z Harkabuza

Wykres 27. Stan cywilny i płeć emigrantów z Jabłonki

Wykres 28. Stan cywilny i płeć emigrantów z Lipnicy Małej

Wykres 29. Stan cywilny i płeć emigrantów z Lipnicy Wielkiej

Wykres 30. Stan cywilny i płeć emigrantów z Orawki

Wykres 31. Stan cywilny i płeć emigrantów z Piekielnika

Wykres 32. Stan cywilny i płeć emigrantów z Podwilka

Wykres 33. Stan cywilny i płeć emigrantów z Suchej Góry

Wykres 34. Stan cywilny i płeć emigrantów z Zubrzycy Dolnej

Wykres 35. Stan cywilny i płeć emigrantów z Zubrzycy Górnej

Wykres 36. Podział na państwa pochodzenia

Wykres 37. Narodowość emigrantów z Polskiej Orawy w latach 1892-1924

Wykres 38. Porty, z których wypływali Górale z Polskiej Orawy (1892-1924)

Wykres 39. Orawianie, podróżujący samotnie z poszczególnych miejscowości

Wykres 40. Więzy między migrantami a przyjmującymi z poszczególnych orawskich miejscowości

Wykres 41. Pieniądze posiadane przez migrantów w chwili przyjazdu do USA (wartość dolarów w momencie przyjazdu)

Wykres 42. Ponowna migracja Górali z Polskiej Orawy

Wykres 43. Migracja pierwotna i ponowna z poszczególnych orawskich miejscowości

Wykres 44. Długość pierwszego pobytu Orawian w USA

Wykres 45. Długość przerwy pomiędzy pierwszym przyjazdem Orawian z USA, a ponowną migracją

Wykres 46. Migracja pierwotna Orawian wyjeżdżających po raz drugi z poszczególnych miejscowości

Wykres 47. Docelowy stan USA pierwotnej emigracji Orawian wyjeżdżających drugi raz

Wykres 48. Podział na 10 najczęstszych miejscowości docelowych Orawian wyjeżdżających drugi raz

Wykres 49. Ostatnia fala emigracyjna z Polskiej Orawy do USA

Wykres 50. Status prawny współczesnych emigrantów z Polskiej Orawy

Wykres 51. Czynniki „wypychające” i „przyciągające” migrantów z polskiej Orawy do USA

Wykres 52. Wykształcenie współczesnych emigrantów z Polskiej Orawy

Wykres 53. Współcześni polscy Orawianie w USA – zamieszkanie we wspólnym domu

Wykres 54. Liczba zmian miejsca zamieszkania współczesnych osób z Polskiej Orawy w USA

Wykres 55. Motywy wyboru miejsca zamieszkania w USA współczesnych osób z Polskiej Orawy

Wykres 56. Data ostatniego pobytu w Polsce emigrantów z Polskiej Orawy

Wykres 57. Członkowie rodziny emigrantów z Polskiej Orawy mieszkający w Polsce

Wykres 58. Sposób utrzymywania kontaktów z rodziną przez emigrantów z Polskiej Orawy

Wykres 59. Kwestie polskie najbardziej interesujące dla emigrantów z Polskiej Orawy

Wykres 60. Sposób wyszukiwania informacji o informacjach z Polski przez górali z Polskiej Orawy

Wykres 61. Częstotliwość wysyłania paczek do Polski

Wykres 62. Znajomość gwary przez polskich Orawian w USA

Wykres 63. Język/gwara wśród górali z Polskiej Orawy w USA

Wykres 64. Kulturowane wydarzenia polonijne w USA

Wykres 65. Sposób obchodzenia świąt przez górali z Polskiej Orawy w USA

Wykaz skrótów:

Nazwy miejscowości:

BP – Bukowina Osiedle i Podszkle (razem)

CH – Chyżne

GL – Głodówka

HR – Harkabuz

JB – Jabłonka

LM – Lipnica Mała

LW – Lipnica Wielka

OR – Orawka

PK – Piekielnik

PD – Podwilk

SG – Sucha Góra

ZD – Zubrzyca Dolna

ZG – Zubrzyca Górna

Nazwy państw miejscowości portowych:

AH – Austro-Węgry

BE – Belgia

CS – Czechosłowacja

DE – Niemcy

DK – Dania

FR – Francja
GB – Wielka Brytania
NL – Holandia
PL – Polska

Nazwy stanów USA i prowincji Kanady:

Stany USA:

CO – Colorado
CT – Connecticut
DE – Delaware
IL – Illinois
IN – Indiana
KS – Kansas
MI – Michigan
MN – Minnesota
NJ – New Jersey
NY – New York
OH – Ohio
PA – Pennsylvania
WV – West Wirginia
WI – Wisconsin

Prowincje Kanady:

AB – Alberta
MB – Manitoba
ON – Ontario
QC – Quebec

Nazwy statków pasażerskich (port – państwo):

AH – Austro-Węgry
BE – Belgia
DE – Niemcy
DK – Dania
FR – Francja

GB – Wielka Brytania

NL – Holandia

PL – Polska

Załączniki:

Tabela 1. Liczba emigrantów z Polskiej Orawy z podziałem na miejscowości wypływających z poszczególnych portów (1824-1924)

Miejscowość	Port - państwo	Port	Liczba emigrantów	Procent
Bukowina				
Podszkle	DE	Brema	58	98,3%
Bukowina				
Podszkle	GB	Londyn	1	1,7%
Chyżne	DE	Brema	181	74,8%
Chyżne	BE	Antwerpia	21	8,7%
Chyżne	NL	Rotterdam	19	7,9%
Chyżne	DE	Hamburg	18	7,4%
Chyżne	DE	Cuxhaven	1	0,4%
Chyżne	DK	Kopenhaga	1	0,4%
Chyżne	GB	Southampton	1	0,4%
Głodówka	DE	Brema	95	84,8%
Głodówka	GB	Glasgow	4	3,6%
Głodówka	NL	Rotterdam	3	2,7%
Głodówka	AH	Fiume	2	1,8%
Głodówka	BE	Antwerpia	2	1,8%
Głodówka	DE	Hamburg	2	1,8%
Głodówka	GB	Southampton	2	1,8%
Głodówka	AH	Triest	1	0,9%
Głodówka	DE	Cuxhaven	1	0,9%
Harkabuz	DE	Brema	34	66,7%
Harkabuz	DE	Hamburg	17	33,3%
Jabłonka	DE	Brema	477	67,0%
Jabłonka	DE	Hamburg	150	21,1%
Jabłonka	BE	Antwerpia	39	5,5%
Jabłonka	NL	Rotterdam	19	2,7%
Jabłonka	FR	Boulogne-Sur-Mer	9	1,3%
Jabłonka	GB	Southampton	6	0,8%

Jablonka	GB	Glasgow	5	0,7%
Jablonka	AH	Triest	2	0,3%
Jablonka	GB	Liverpool	2	0,3%
Jablonka	PL	Gdańsk	2	0,3%
Jablonka	FR	Hawr	1	0,1%
Lipnica Mała	DE	Brema	79	66,9%
Lipnica Mała	DE	Hamburg	22	18,6%
Lipnica Mała	DE	Cuxhaven	5	4,2%
Lipnica Mała	AH	Triest	4	3,4%
Lipnica Mała	BE	Antwerpia	4	3,4%
Lipnica Mała	NL	Rotterdam	2	1,7%
Lipnica Mała	PL	Gdańsk	2	1,7%
Lipnica Wielka	DE	Brema	180	63,6%
Lipnica Wielka	DE	Hamburg	55	19,4%
Lipnica Wielka	BE	Antwerpia	25	8,8%
Lipnica Wielka	GB	Glasgow	8	2,8%
Lipnica Wielka	GB	Liverpool	5	1,8%
Lipnica Wielka	NL	Rotterdam	5	1,8%
Lipnica Wielka	AH	Triest	2	0,7%
Lipnica Wielka	GB	Southampton	2	0,7%
Lipnica Wielka	DE	Cuxhaven	1	0,4%
Orawka	DE	Brema	29	37,2%
Orawka	DE	Hamburg	23	29,5%
Orawka	BE	Antwerpia	10	12,8%
Orawka	GB	Southampton	7	9,0%
Orawka	NL	Rotterdam	6	7,7%
Orawka	FR	Boulogne-Sur-Mer	2	2,6%
Orawka	FR	Hawr	1	1,3%
Piekielnik	DE	Brema	197	67,7%
Piekielnik	DE	Hamburg	73	25,1%
Piekielnik	BE	Antwerpia	14	4,8%
Piekielnik	NL	Rotterdam	6	2,1%
Piekielnik	GB	Londyn	1	0,3%
Podwilk	DE	Brema	183	65,6%

Podwilk	DE	Hamburg	62	22,2%
Podwilk	BE	Antwerpia	13	4,7%
Podwilk	NL	Rotterdam	11	3,9%
Podwilk	GB	Southampton	7	2,5%
Podwilk	GB	Glasgow	2	0,7%
Podwilk	GB	Liverpool	1	0,4%
Sucha Góra	DE	Brema	29	50,0%
Sucha Góra	BE	Antwerpia	13	22,4%
Sucha Góra	NL	Rotterdam	5	8,6%
Sucha Góra	GB	Glasgow	4	6,9%
Sucha Góra	GB	Southampton	4	6,9%
Sucha Góra	DE	Hamburg	2	3,4%
Sucha Góra	AH	Triest	1	1,7%
Zubrzyca Dolna	DE	Brema	71	79,8%
Zubrzyca Dolna	DE	Hamburg	9	10,1%
Zubrzyca Dolna	BE	Antwerpia	6	6,7%
Zubrzyca Dolna	DE	Cuxhaven	3	3,4%
Zubrzyca Górna	DE	Brema	55	69,6%
Zubrzyca Górna	DE	Hamburg	13	16,5%
Zubrzyca Górna	NL	Rotterdam	5	6,3%
Zubrzyca Górna	DE	Cuxhaven	3	3,8%
Zubrzyca Górna	BE	Antwerpia	2	2,5%
Zubrzyca Górna	FR	Boulogne-Sur-Mer	1	1,3%
Nieznana	DE	Brema	39	37,1%
Nieznana	DE	Hamburg	34	32,4%
Nieznana	BE	Antwerpia	17	16,2%
Nieznana	NL	Rotterdam	9	8,6%
Nieznana	FR	Hawr	3	2,9%
Nieznana	GB	Southampton	2	1,9%
Nieznana	AH	Fiume	1	1,0%
SUMA: 2553				

Źródło: opracowanie podstawie manifestów pasażerskich z archiwum Ellis Island (1892-1924).

Zestawienie wychodźców z ziem Polskiej Orawy 1892-1924

Liczba porządkowa	Data przyjazdu	Nazwisko i imię	Kod miejscowości	po pochodzenia Kraj pochodzenia - kod	Narodowość - skrót	Wiek	Płeć	Stan cywilny	Nazwa portu	Kod statku	Posiadane dolary	Stan docelowy	Miejscowość docelowa	Przyjmujący	Wcześniejszy pobyt
1	1892-08-09	Djubeck Janos	JB	HU	węg.	24	M	X	Brema	KWII	X	IL	Chicago	X	X
2	1892-08-09	Pezdek Janos	JB	HU	węg.	23	M	X	Brema	KWII	X	IL	Chicago	X	X
3	1892-08-09	Gura Istvan	JB	HU	węg.	26	M	X	Brema	KWII	X	NY	Blue Island	X	X
4	1892-08-09	Refacs Antal	JB	HU	węg.	34	M	X	Brema	KWII	X	IL	Chicago	X	X
5	1892-09-08	Guzsak Janos	JB	HU	węg.	25	M	X	Brema	El	X	IL	Chicago	X	X
6	1892-09-08	Jablonski Ignac	JB	HU	węg.	23	M	X	Brema	El	X	IL	Chicago	X	X
7	1892-11-26	Nybyk Jnac	CH	HU	węg.	27	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
8	1892-11-26	Ledronrik Jgnac	JB	HU	węg.	26	M	X	Brema	Hn	X	PA	X	X	X
9	1892-11-26	Laksteck Johanna	CH	HU	węg.	29	K	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
10	1892-11-26	Hctrsngak Josef	JB	HU	węg.	31	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
11	1892-11-26	Gustzak Verena	JB	HU	węg.	28	K	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
12	1892-11-26	Grotervska Jgnsic	JB	HU	węg.	18	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
13	1892-11-26	Gernbosla Josef	JB	HU	węg.	31	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X 254	X
14	1892-11-26	Filspek Karoly	JB	HU	węg.	26	M	X	Brema	Hn	X	PA	X	X	X
15	1892-11-26	Chawahize	JB	HU	węg.	36	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X

		Andsae													
16	1892-11-26	Andrsak Verna	JB	HU	węg.	22	K	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
17	1892-11-26	Andraszek Karoly	JB	HU	węg.	24	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
18	1892-11-26	Machaj Ignac	JB	HU	węg.	25	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
19	1892-11-26	Matnsek Josef	JB	HU	węg.	32	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
20	1892-11-26	Cjerwany Toh	JB	HU	węg.	19	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
21	1892-11-26	Pekareziak Anna	JB	HU	węg.	18	K	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
22	1892-11-26	Pekarkczik Karoly	JB	HU	węg.	19	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
23	1892-11-26	Pirok Janos	JB	HU	węg.	30	M	X	Brema	Hn	X	PA	X	X	X
24	1892-11-26	Renjak Janos	JB	HU	węg.	38	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
25	1892-11-26	Sperlzak Antosl	JB	HU	węg.	29	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
26	1892-11-26	Tassuwa Johanna	CH	HU	węg.	20	K	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
27	1892-11-26	Knapesek Janos	JB	HU	węg.	26	M	X	Brema	Hn	X	IL	X	X	X
28	1893-04-05	Voluys Josef	JB	HU	węg.	29	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
29	1893-04-05	Gnida Janos	CH	HU	węg.	18	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
30	1893-04-05	Litojak Ignsc	CH	HU	węg.	24	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
31	1893-04-05	Litrjak Josef	JB	HU	węg.	41	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
32	1893-04-05	Micsa Antal	CH	HU	węg.	17	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
33	1893-04-05	Mohosak Palo	CH	HU	węg.	30	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
34	1893-04-05	Albertysk Karoly	JB	HU	węg.	19	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
35	1893-04-05	Kobyliak Janos	CH	HU	węg.	31	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X

36	1893-04-05	Kraly Tomas	CH	HU	węg.	30	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
37	1893-04-05	Tutka Janos	CH	HU	węg.	18	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
38	1893-04-05	NemtusakIgnac	CH	HU	węg.	24	M	X	Brema	D	X	X	X	X	X
39	1893-04-14	Paolnak Katalin	PD	HU	węg.	40	M	X	Brema	Lh	X	IL	Chicago	X	X
40	1893-04-14	Paolnak Jstvan	PD	HU	węg.	39	M	X	Brema	Lh	X	IL	Chicago	X	X
41	1893-04-25	Fierkowitz Titus	PD	AT	aus.	26	M	PK	Brema	Fu	X	IL	Chicago	nikt	nie
42	1893-04-25	Picel Ignac	PD	AT	aus.	27	M	ZZ	Brema	Fu	X	IL	Chicago	nikt	nie
43	1893-04-25	Topec Martin	PD	AT	aus.	32	M	X	Brema	Fu	X	IL	Chicago	nikt	nie
44	1893-04-25	Marony Josephine	PD	AT	aus.	24	K	ZZ	Brema	Fu	X	IL	Chicago	nikt	nie
45	1893-05-02	Yusura Ignac	CH	HU	węg.	24	M	X	Brema	St	X	X	X	X	X
46	1893-05-02	...idrusak Karoly	JB	HU	węg.	25	M	X	Brema	St	X	X	X	X	X
47	1893-05-02	Antal Misca	CH	HU	węg.	18	M	X	Brema	St	X	X	X	X	X
48	1893-05-02	Sandrik Ignatz	JB	HU	węg.	24	M	X	Brema	St	X	X	X	X	X
49	1893-05-02	Klapak Janos	CH	HU	węg.	19	M	X	Brema	St	X	X	X	X	X
50	1893-05-02	Hajoszt Antal	CH	HU	węg.	28	M	X	Brema	St	X	X	X	X	X
51	1893-05-02	Chranowsky Jacob	CH	AT	aus.	27	M	X	Brema	St	X	X	X	X	X
52	1893-05-23	Butar Mihaly	JB	HU	węg.	28	M	X	Brema	Mu	X	PA	Pittsburgh	X	X
53	1893-05-23	Grachowsky Ignacz	JB	HU	węg.	18	M	X	Brema	Mu	X	IL	Chicago	X	X
54	1893-05-23	Paoljak Karoly	PK	HU	węg.	29	M	X	Brema	Mu	X	PA	Irwin	X	X
55	1893-05-23	Janjak Janos	JB	HU	węg.	49	M	X	Brema	Mu	X	IL	Chicago	X	X

56	1893-05-23	Dovrcsak Antal	JB	HU	węg.	28	M	X	Brema	Mu	X	IL	Chicago	X	X
57	1893-06-06	Kobilyak Janos	JB	HU	węg.	23	M	X	Brema	El	X	PA	Irwin	X	X
58	1893-06-06	Kubik Janos	JB	HU	węg.	27	M	X	Brema	El	X	IL	Chicago	X	X
59	1893-06-06	Andraesak Karolin	JB	HU	węg.	23	K	ZZ	Brema	El	X	IL	Chicago	X	X
60	1893-06-06	Jablonowsky Maria	JB	HU	węg.	29	K	X	Brema	El	X	IL	Chicago	X	X
61	1893-06-13	Jasurda Antal	JB	HU	węg.	18	M	X	Brema	Sa	X	NY	New York City	X	X
62	1893-06-13	Hovanek Josef	JB	HU	węg.	28	M	X	Brema	Sa	X	NY	New York City	X	X
63	1893-06-13	Oskvarek Ignac	JB	HU	węg.	35	M	X	Brema	Sa	X	NY	New York City	X	X
64	1893-06-13	Kobyliak Floris	JB	HU	węg.	36	M	X	Brema	Sa	X	NY	New York City	X	X
65	1893-06-13	Bubjak Andras	JB	HU	węg.	24	M	X	Brema	Sa	X	NY	New York City	X	X
66	1893-07-13	Bisciak Janos	JB	HU	węg.	31	M	X	Brema	Sp	X	IL	Chicago	X	X
67	1893-07-13	Kobyliak Janos	JB	HU	węg.	31	M	X	Brema	Sp	X	IL	Chicago	X	X
68	1893-07-13	Burvny Andras	JB	HU	węg.	46	M	X	Brema	Sp	X	IL	Chicago	X	X
69	1894-02-21	Vojth Anna	JB	AT	aus.	25	K	X	Hamburg	Ru	X	PA	Gallitzin	X	X
70	1894-02-21	Zahora Janos	JB	AT	aus.	24	M	ZZ	Hamburg	Ru	X	PA	Gallitzin	X	X

71	1894-02-21	Vojth Johannes	JB	AT	aus.	3	M	PK	Hamburg	Ru	X	PA	Gallitzin	X	X
72	1894-02-21	Vojth Janos	JB	AT	aus.	30	M	X	Hamburg	Ru	X	PA	Gallitzin	X	X
73	1896-03-31	Jurovec Janos	JB	HU	węg.	18	M	X	Hamburg	Pat	X	IL	Chicago	X	X
74	1896-03-31	Balcsirak Antal	JB	HU	węg.	18	M	X	Hamburg	Pat	X	NY	New York City	X	X
75	1897-02-23	Mudral Cecilie	JB	US	amer.	27	K	ZZ	Hamburg	Pr	X	NY	Blue Island	X	X
76	1897-02-23	Mudral Antal	JB	US	amer.	28	M	ZZ	Hamburg	Pr	X	NY	Blue Island	X	X
77	1897-02-27	Janozek Verone	SG	HU	słowac.	26	K	PK	Antwerpia	Fr	6	PA	Uniontown	brat	nie
78	1897-07-25	Otrembjak Josef	PK	HU	węg.	27	M	PK	Hamburg	PA	8	WV	Fairmont	kolega	nie
79	1897-10-12	Paolak Teresia	PK	HU	węg.	24	K	PK	Antwerpia	Ken	7	IL	Chicago	brat	nie
80	1897-10-12	Marchewka Jane	PK	HU	węg.	25	K	ZZ	Antwerpia	Ken	20	PA	Export	mąż	nie
81	1897-10-14	Zahora Janos	JB	HU	węg.	42	M	PK	Brema	Kar	40	MN	Minneapolis	szwagier	nie
82	1897-10-14	Pekonek Adalbert	PD	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	Kar	35	IL	Chicago	brat	nie
83	1897-11-26	Kornafel Josef	LW	HU	węg.	36	M	ZZ	Hamburg	Pat	X	X	X	X	X
84	1897-11-26	Martinjak Serafin	LW	HU	węg.	30	M	PK	Hamburg	Pat	X	X	X	X	X
85	1897-11-26	Karnafel Josefina	LW	HU	węg.	18	K	PK	Hamburg	Pat	x	X	X	X	X
86	1897-12-05	Scsipa Andras	GL	HU	węg.	28	M	ZZ	Brema	Ge	20	PA	Tarr	szwagier	tak
87	1897-12-24	Tanzak Yug.	ZD	HU	węg.	33	M	PK	Hamburg	Pal	30	PA	Coprolsville	wujek	nie
88	1897-12-24	Martinyak Andre	LW	HU	węg.	31	M	PK	Hamburg	Pal	23	PA	Coprolsville	wujek	nie
89	1898-01-14	Stopijak Sofia	LW	HU	węg.	18	K	PK	Hamburg	PA	20	WV	Fairmont	nikt	nie
90	1898-01-14	Martinyak Andr.	LW	HU	węg.	31	M	ZZ	Hamburg	PA	28	WV	Fairmont	nikt	nie

91	1898-01-14	Kurek Viktor	LW	HU	węg.	31	M	ZZ	Hamburg	PA	20	WV	Fairmont	nikt	nie
92	1898-01-20	Hannlak Jan	PK	HU	węg.	24	M	ZZ	Hamburg	FB	35	IL	Chicago	X	nie
93	1898-01-20	Kasprak Jos.	PK	HU	węg.	26	M	PK	Hamburg	FB	5	IL	Chicago	X	nie
94	1898-01-20	Morong Jan	PD	HU	węg.	31	M	ZZ	Hamburg	FB	4	PA	Gallitzin	żona	nie
95	1898-01-20	Grella Franz	JB	HU	węg.	31	M	PK	Hamburg	FB	10	IL	Chicago	X	nie
96	1898-01-20	Hannlak Maria	PK	HU	węg.	24	K	ZZ	Hamburg	FB	0	IL	Chicago	X	nie
97	1898-01-20	Cavala Anton	PD	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	FB	5	IL	Chicago	nikt	nie
98	1898-01-20	Dvorstyak And.	JB	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	FB	10	IL	Chicago	X	tak
99	1898-01-20	Kapusayak Ladisl	PD	HU	węg.	28	M	ZZ	Hamburg	FB	2	PA	Gallitzin	żona	nie
100	1898-01-20	Kovalozik Ignacz	PK	HU	węg.	28	M	PK	Hamburg	FB	4	IL	Chicago	szwagier	nie
101	1898-01-20	Tokarozik Karl	JB	HU	węg.	20	M	PK	Hamburg	FB	9	IL	X	znajoma	nie
102	1898-01-20	Malesa Anna	PK	HU	węg.	23	K	PK	Hamburg	FB	10	IL	Chicago	X	nie
103	1898-01-20	Lenard Vendelin	PK	HU	węg.	28	K	PK	Hamburg	FB	11	IL	Chicago	X	nie
104	1898-02-19	Bobak Maria	SG	HU	węg.	24	K	ZZ	Brema	Kar	7	PA	Mount Pleasant	mąż	nie
105	1898-02-19	Jarina Ystvan	GL	HU	węg.	43	M	ZZ	Brema	Kar	4	PA	Alverton	znajomy	tak
106	1898-03-03	Krul Anna	PK	HU	węg.	29	K	ZZ	Hamburg	Pat	0	PA	Irwin	X	nie
107	1898-03-04	Blouta Franz	PK	HU	węg.	18	M	ZZ	Hamburg	Pat	22	PA	Irwin	kolega	nie
108	1898-03-04	Krul Anton	PK	HU	węg.	26	M	ZZ	Hamburg	Pat	17	PA	Irwin	X	nie
109	1898-03-04	Krul Ignacz	PK	HU	węg.	30	M	ZZ	Hamburg	Pat	31	PA	Irwin	X	nie
110	1898-03-04	Krul Ignacz	PK	HU	węg.	13	M	PK	Hamburg	Pat	0	PA	Irwin	X	nie

111	1898-03-04	Steponyak Ias	PK	HU	węg.	26	M	ZZ	Hamburg	Pat	7	PA	Irwin	kolega	nie
112	1898-03-04	Pillech Carl	PK	HU	węg.	24	M	ZZ	Hamburg	Pat	15	PA	Irwin	kolega	nie
113	1898-03-10	Pavlyak Anton	PK	HU	węg.	21	M	PK	Hamburg	Pho	10	PA	Export	brat	nie
114	1898-03-10	Zborek Zg.	JB	HU	węg.	20	M	PK	Hamburg	Pho	10	PA	Export	kuzyn	nie
115	1898-03-10	Skodony Karl	CH	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Pho	5	IL	Chicago	kuzyn	nie
116	1898-03-10	Lissak Ant	CH	HU	węg.	21	M	PK	Hamburg	Pho	10	IL	Chicago	ojciec	nie
117	1898-03-17	Szedmina Karoly	LM	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Ol	32	PA	Phoenixville	wujek	nie
118	1898-03-17	Szedmina Justina	LM	HU	węg.	30	K	ZZ	Brema	Ol	14	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
119	1898-03-17	Stemmer Hanny	LM	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Ol	12	PA	X	szwagier	nie
120	1898-03-17	Dudjak Iosef	JB	HU	węg.	21	M	PK	Brema	Ol	15	PA	Phoenixville	kolega	nie
121	1898-03-17	Bohaczyk Susanna	LM	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Ol	10	PA	X	wujek	nie
122	1898-03-17	Pirok Cyril	JB	HU	węg.	23	M	PK	Brema	Ol	10	WV	Fairmont	kolega	nie
123	1898-03-25	Stac Janos	PD	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Tr	8	IL	Auburn	znajomy	nie
124	1898-03-25	Pitely Jan	PD	HU	węg.	24	M	PK	Brema	Tr	15	IL	Pullman	brat	nie
125	1898-04-06	Rafacs Janos	JB	HU	węg.	32	M	ZZ	Brema	KWG	15	PA	Export	kolega	nie
126	1898-04-06	Mahaj Andras	JB	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	KWG	8	PA	Laporte	szwagier	nie
127	1898-04-06	Litvjak Maria	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	KWG	6	PA	Export	kolega	nie
128	1898-04-06	Fahorcsik Josef	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KWG	60	PA	Laporte	kolega	nie
129	1898-04-06	Szandrik Ignaz	JB	HU	węg.	49	M	ZZ	Brema	KWG	81	PA	Export	kolega	tak
130	1898-06-06	Kobylak Karl	JB	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	Bul	12	IL	Chicago	szwagier	nie
131	1898-06-06	Krissak Anges	JB	HU	węg.	25	K	ZZ	Hamburg	Bul	0	PA	Phoenixville	wujek	nie

132	1898-06-06	Panyak Wondlin	JB	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Bul	20	IL	Chicago	szwagier	nie
133	1898-06-06	Krissak Fronz	JB	HU	węg.	31	M	ZZ	Hamburg	Bul	50	PA	Phoenixville	wujek	nie
134	1898-06-06	Karkoska Garbor	JB	HU	węg.	41	M	ZZ	Hamburg	Bul	10	WV	Fairmont	nikt	tak
135	1898-06-06	Joblonsky Ciril	JB	HU	węg.	36	M	ZZ	Hamburg	Bul	0	PA	Phoenixville	wujek	nie
136	1898-07-05	Hareznik Josef	XX	HU	węg.	25	M	ZZ	Antwerpia	Ken	12	WV	Benwood	kuzyn	tak
137	1898-07-15	Korn Baruch	JB	HU	węg.	26	M	PK	Hamburg	Bul	44	PA	Export	szwagier	nie
138	1898-07-15	Zahora Johanna	JB	HU	węg.	29	K	ZZ	Hamburg	Bul	0	IL	Chicago	szwagier	nie
139	1898-07-15	Djubek Jan	JB	HU	węg.	40	M	ZZ	Hamburg	Bul	16	PA	Export	szwagier	nie
140	1898-07-15	Zakory Josef	JB	HU	węg.	30	M	ZZ	Hamburg	Bul	4	PA	Export	szwagier	nie
141	1898-07-15	Fahora Janko	JB	HU	węg.	4	M	PK	Hamburg	Bul	5	IL	Chicago	wujek	nie
142	1898-08-12	Hartonyak Jgnacz	JB	HU	węg.	16	M	PK	Hamburg	Pret	3	IL	Chicago	nikt	nie
143	1898-08-12	Mihalek Jan	LW	HU	węg.	21	M	PK	Hamburg	Pret	X	IL	Chicago	nikt	nie
144	1898-09-02	Dudjak Josef	LW	HU	węg.	23	M	PK	Hamburg	Pho	30	PA	Phoenixville	szwagier	nie
145	1898-09-02	Simala Ignacs	LW	HU	węg.	30	M	PK	Hamburg	Pho	10	CO	Pueblo	szwagier	nie
146	1898-09-28	Schawtzer Rosa	PK	HU	węg.	50	K	ZZ	Antwerpia	Fr	4	NY	X	X	nie
147	1898-09-28	Schawtzer Katie	PK	HU	węg.	16	K	PK	Antwerpia	Fr	0	NY	X	X	nie
148	1898-09-28	Schawtzer Albert	PK	HU	węg.	7	M	PK	Antwerpia	Fr	0	NY	X	X	nie
149	1898-09-28	Schawtzer Ludwig	PK	HU	węg.	10	M	PK	Antwerpia	Fr	0	NY	X	X	nie
150	1898-10-08	Monyak Karolina	ZG	HU	węg.	18	K	PK	Hamburg	Bul	15	IL	Chicago	znajomy	nie
151	1898-10-08	Kovalcsik Ignacz	PD	HU	węg.	20	M	PK	Hamburg	Bul	20	IL	Chicago	znajomy	nie
152	1898-10-08	Kadlulek Karol	JB	HU	węg.	30	M	PK	Hamburg	Bul	15	PA	Export	znajomy	nie

153	1898-10-08	Kovalik Johann	ZG	HU	węg.	27	M	PK	Hamburg	Bul	20	NJ	Perth Amboy	znajomy	nie
154	1898-10-08	Vojcak Josefina	ZG	HU	węg.	19	K	PK	Hamburg	Bul	12	NJ	Perth Amboy	nikt	nie
155	1898-10-08	Platjak Toha	ZG	HU	węg.	19	K	PK	Hamburg	Bul	18	NJ	Perth Amboy	narzeczony	nie
156	1898-10-29	Vojth Pauline	JB	HU	węg.	24	K	PK	Hamburg	AV	10	CO	Pueblo	X	nie
157	1898-10-29	Vojth Joh.	JB	HU	węg.	38	M	ZZ	Hamburg	AV	10	CO	Pueblo	X	nie
158	1898-12-27	Vdofka Jan	JB	HU	węg.	37	M	ZZ	Hamburg	Pret	10	PA	Gallitzin	X	nie
159	1899-01-19	Bulandiak Anna	PK	HU	węg.	21	K	PK	Brema	Lh	6	PA	Export	brat	nie
160	1899-02-05	Pirog Anton	JB	HU	węg.	28	M	ZZ	Hamburg	Pal	8	PA	Export	kolega	nie
161	1899-02-05	Durbek Karl	JB	HU	węg.	35	M	PK	Hamburg	Pal	10	CO	Pueblo	nikt	nie
162	1899-02-05	Zborsk Andras	JB	HU	węg.	19	M	PK	Hamburg	Pal	12	PA	Export	brat	nie
163	1899-02-18	Palsnik Andras	CH	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	Lh	11	IL	Chicago	X	nie
164	1899-02-18	Grotovsky Josef	JB	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Lh	7	IL	Chicago	X	nie
165	1899-02-18	Kobiljak Anton	JB	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	Lh	6	IL	Joliet	X	nie
166	1899-02-24	Andrassak Johanna	JB	HU	węg.	21	K	PK	Brema	Sa	10	IL	Chicago	szwagier	nie
167	1899-02-24	Djoszek ...crencr...	CH	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	Sa	15	IL	Chicago	rodzina	nie
168	1899-02-24	Jonak Janos	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Sa	6	IL	Chicago	rodzina	nie
169	1899-02-24	Dfubek Cecilia	JB	HU	węg.	21	K	PK	Brema	Sa	5	IL	Chicago	rodzina	nie
170	1899-02-24	Andrassak Cecilia	JB	HU	węg.	22	K	PK	Brema	Sa	0	IL	Chicago	rodzina	nie
171	1899-03-02	Labnsz Cyril	ZG	HU	węg.	34	M	ZZ	Brema	Tr	10	NJ	Perth Amboy	szwagier	nie
172	1899-03-07	Paczek Mathias	SG	HU	węg.	17	M	PK	Brema	KWG	12	PA	Hastings	brat	nie

173	1899-03-07	Jorina Stefan	GL	HU	węg.	17	M	PK	Brema	KWG	8	PA	Hastings	ojciec	nie
174	1899-03-07	Mokaszak Paul	CH	HU	węg.	28	M	ZZ	Brema	KWG	20	PA	Alverton	kolega	nie
175	1899-03-09	Kobilyak Milka	JB	HU	węg.	4	K	PK	Brema	HHM	0	PA	Export	ojciec	nie
176	1899-03-09	Kobilyak Verona	JB	HU	węg.	36	K	ZZ	Brema	HHM	24	PA	Export	mąż	nie
177	1899-03-09	Svientek Ignac	JB	HU	węg.	45	M	ZZ	Brema	HHM	47	PA	Export	szwagier	nie
178	1899-03-16	Meray Josef	JB	HU	węg.	47	M	ZZ	Brema	Lh	6	NJ	Perth Amboy	szwagier	nie
179	1899-03-16	Bugajszky Josef	JB	HU	węg.	34	M	ZZ	Brema	Lh	10	IL	Pullman	szwagier	nie
180	1899-03-16	Kobyliak Anton	JB	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Lh	4	IL	Pullman	szwagier	nie
181	1899-03-16	Maicher Ignac	CH	HU	węg.	42	M	ZZ	Brema	Lh	8	IL	Chicago	córka	nie
182	1899-03-26	Litonyak Josef	JB	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Pret	20	IL	Chicago	szwagier	nie
183	1899-03-26	M... Ignak	JB	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Pret	81	IL	Chicago	szwagier	nie
184	1899-03-26	Pasteinok Mat	XX	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Pret	10	AB	Canmore	nikt	nie
185	1899-03-26	Sztohulyek Fronz	JB	HU	węg.	29	M	PK	Hamburg	Pret	18	IL	Pullman	szwagier	nie
186	1899-03-26	Bonicki Mat	XX	HU	węg.	19	M	PK	Hamburg	Pret	10	AB	Canmore	ojciec	nie
187	1899-03-26	Sztohulyek Jan	JB	HU	węg.	32	M	PK	Hamburg	Pret	20	IL	Pullman	szwagier	nie
188	1899-04-06	Zbela Matias	CH	HU	węg.	32	M	PK	Brema	We	8	IL	Chicago	brat	nie
189	1899-04-06	Polliorski Jan	CH	HU	węg.	24	M	PK	Brema	We	6	IL	Chicago	brat	nie
190	1899-04-06	Lotojath Anton	CH	HU	węg.	18	M	PK	Brema	We	8	IL	Chicago	szwagier	nie
191	1899-04-06	Latiak Veronika	CH	HU	węg.	18	K	PK	Brema	We	6	IL	Chicago	brat	nie
192	1899-04-06	Kobeliath Ignatz	CH	HU	węg.	20	M	PK	Brema	We	10	IL	Chicago	brat	nie
193	1899-04-06	Czapjath Marie	CH	HU	węg.	19	K	PK	Brema	We	5	IL	Chicago	kolega	nie

194	1899-04-06	Floreth Joanna	CH	HU	węg.	23	K	PK	Brema	We	5	IL	Chicago	kolega	nie
195	1899-04-06	Nemtusak Anna	CH	HU	węg.	24	K	PK	Brema	We	8	IL	Chicago	szwagier	nie
196	1899-04-06	Jejeoith Marie	CH	HU	węg.	19	K	PK	Brema	We	5	IL	Chicago	ojciec	nie
197	1899-04-06	Czapjath Janos	CH	HU	węg.	17	M	PK	Brema	We	20	IL	Chicago	brat	nie
198	1899-04-26	Havrilla Maria	GL	HU	węg.	32	K	ZZ	Brema	Br	38	PA	Mount Pleasant	mąż	nie
199	1899-05-17	Jansco Jan	GL	HU	węg.	18	M	PK	Brema	KL	30	PA	Mount Pleasant	nikt	nie
200	1899-05-17	Skvarek Janos	GL	HU	węg.	18	M	PK	Brema	KL	10	PA	X	nikt	nie
201	1899-05-26	Tborek Andrus	JB	HU	węg.	19	M	X	Hamburg	GrW	22	IL	Chicago	kuzyn	nie
202	1899-05-26	Lesko Johanna	PD	HU	węg.	24	K	X	Hamburg	GrW	12	IL	Chicago	kolega	nie
203	1899-06-07	Gres Janos	GL	HU	węg.	29	M	ZZ	Brema	PRL	30	PA	Tarr	szwagier	nie
204	1899-06-08	Pavlak Yanos	JB	HU	węg.	48	M	ZZ	Brema	Lh	15	PA	Export	szwagier	nie
205	1899-06-08	Guzak Ian	JB	HU	węg.	47	M	ZZ	Brema	Lh	15	PA	Hastings	kuzyn	nie
206	1899-06-08	Aroszd Augustin	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Lh	20	PA	Export	kolega	nie
207	1899-06-08	Wonz Karoline	CH	HU	węg.	18	K	ZZ	Brema	Lh	8,5	IL	Joliet	mąż	nie
208	1899-08-09	Brunkala Janos	XX	HU	węg.	29	M	PK	Brema	Br	9	NJ	Perth Amboy	kuzyn	nie
209	1899-08-13	Faezurek Rozalia	XX	HU	węg.	23	K	PK	Rotterdam	Rot	8	NY	New York City	kuzyn	nie
210	1899-09-15	Kadlubek Andreas	OR	HU	węg.	28	M	ZZ	Hamburg	FB	30	PA	Taylor	brat	nie
211	1899-09-15	Balcsirok Johanna	JB	HU	węg.	0	K	PK	Hamburg	FB	0	CO	Pueblo	ojciec	nie

212	1899-09-15	Balcsirok Maria	JB	HU	węg.	25	K	ZZ	Hamburg	FB	6	CO	Pueblo	mąż	nie
213	1899-09-15	Czerwerka Jan	CH	HU	węg.	26	M	PK	Hamburg	FB	10	IL	Chicago	szwagier	nie
214	1899-09-15	Kalubek Maria	OR	HU	węg.	26	K	ZZ	Hamburg	FB	0	PA	Taylor	brat	nie
215	1899-09-23	Czapjak Jan	XX	HU	węg.	20	M	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	brat	nie
216	1899-09-23	Florek Stefan	XX	HU	węg.	46	M	ZZ	Brema	KWII	7	IL	Pullman	szwagier	nie
217	1899-09-23	Florek Stefan	XX	HU	węg.	16	M	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	kuzyn	nie
218	1899-09-23	Palenica Andreas	XX	HU	węg.	28	M	ZZ	Brema	KWII	4	IL	Chicago	kolega	nie
219	1899-09-23	Tbelya Matyas	XX	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	KWII	13	IL	Pullman	brat	nie
220	1899-09-27	Pass Josef	JB	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Bar	X	X	X	X	X
221	1899-09-28	Dzubek Janos	PK	HU	węg.	32	M	PK	Brema	Lh	5	IL	Chicago	siostra	nie
222	1899-09-28	Zondliak Anna	PK	HU	węg.	19	K	PK	Brema	Lh	5	IL	Chicago	koleżanka	nie
223	1899-09-28	Lensca Janos	PK	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Lh	16	OH	Cleveland	szwagier	nie
224	1899-09-28	Obertal Tomas	ZD	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Lh	20	OH	Cleveland	szwagier	nie
225	1899-09-28	Otrembjak Antek	PK	HU	węg.	23	M	PK	Brema	Lh	18	OH	Cleveland	kuzyn	nie
226	1899-10-06	Vojth Jgnatz	JB	HU	węg.	22	M	PK	Hamburg	Colu	170	CO	Pueblo	kolega	nie
227	1899-10-06	Pallek Verona	JB	HU	węg.	28	K	ZZ	Hamburg	PA	10	IL	Pullman	mąż	nie
228	1899-10-06	Pallek Josef	JB	HU	węg.	2	M	PK	Hamburg	PA	0	IL	Pullman	ojciec	nie
229	1899-10-06	Ticrog Johann	JB	HU	węg.	36	M	ZZ	Hamburg	Colu	84	CO	Pueblo	brat	tak
230	1899-10-06	Mlinarcsik Anna	JB	HU	węg.	16	K	PK	Hamburg	PA	2	IL	Staunton	ojciec	nie
231	1899-10-06	Pallek Maria	JB	HU	węg.	7	K	PK	Hamburg	PA	0	IL	Pullman	ojciec	nie
232	1899-10-27	Szlabi Paula	PD	HU	węg.	18	K	PK	Hamburg	Pat	13	IL	Chicago	wujek	nie

233	1899-10-27	Petrak Josefa	PD	HU	węg.	20	K	PK	Hamburg	Pat	10	IL	Chicago	siostra przyrodnia	nie
234	1899-10-27	Simula Andras	LW	HU	węg.	28	M	ZZ	Hamburg	Pat	26	OH	Cleveland	szwagier	nie
235	1899-11-18	Fubriczky Jano	ZG	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Ole	0	OH	Cleveland	kuzyn	nie
236	1899-11-18	Lloncek Ignas	ZG	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	Ole	2	OH	Cleveland	szwagier	nie
237	1899-11-18	Gavala Mihaly	ZG	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	Ole	2	OH	Cleveland	szwagier	nie
238	1899-11-18	Fubriczky Karol	ZG	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Ole	20	OH	Cleveland	kuzyn	nie
239	1899-11-18	Csajka Janka	ZG	HU	węg.	26	K	PK	Brema	Ole	11	IL	Chicago	szwagier	nie
240	1899-12-07	Pas Jura Maria	JB	HU	węg.	30	K	ZZ	Brema	Tr	19	IL	Chicago	mąż	nie
241	1899-12-07	Sandrik Marie	JB	HU	węg.	17	K	PK	Brema	Tr	2	IL	Chicago	ojciec	nie
242	1900-01-12	Londlak Lizzy	PK	HU	węg.	4	K	PK	Brema	Tr	0	IL	Chicago	ojciec	nie
243	1900-01-12	Londlak Karoba	PK	HU	węg.	27	K	ZZ	Brema	Tr	0	IL	Chicago	mąż	tak
244	1900-01-12	Londlak Josef	PK	HU	węg.	5	M	PK	Brema	Tr	0	IL	Chicago	ojciec	nie
245	1900-01-18	Stopak Ignatz	LW	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Lh	13	PA	Phoenixville	szwagier	nie
246	1900-01-18	Spisak Janos	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Lh	8	IL	Chicago	kolega	nie
247	1900-01-18	Bosek Ferencz	OR	HU	węg.	23	M	PK	Brema	Lh	7,5	PA	Phoenixville	kolega	nie
248	1900-02-05	Palenik Jos	JB	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Alb	19	IL	Chicago	brat przyrodni	nie
249	1900-02-26	Gallacz Jozsef	GL	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	Mu	28	PA	Uniontown	szwagier	nie
250	1900-02-26	Scefaik Hurkot Matyes	GL	HU	węg.	24	M	PK	Brema	Mu	26	PA	Smock	kuzyn	nie

251	1900-03-08	Djubek Karoly	JB	HU	węg.	24	M	PK	Brema	Br	16	IL	Chicago	brat	nie
252	1900-03-08	Baunt Josef	CH	HU	węg.	29	M	PK	Brema	Rh	10	IL	Chicago	kolega	nie
253	1900-03-08	Muoxek Maria	CH	HU	węg.	2	K	PK	Brema	Rh	0	IL	Chicago	ojciec	nie
254	1900-03-08	Muoxek Anna	CH	HU	węg.	26	K	ZZ	Brema	Rh	4	IL	Chicago	mąż	nie
255	1900-03-08	Fula Ignatz	CH	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	brat	nie
256	1900-03-08	Fula Andras	CH	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	brat	nie
257	1900-03-08	Lstojak Johanna	JB	HU	węg.	22	K	PK	Brema	Rh	4	IL	Chicago	kolega	nie
258		Albertusak													
	1900-03-08	Zuzanna	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Rh	5	IL	Chicago	brat	nie
259	1900-03-08	Kobilyak Johanna	JB	HU	węg.	26	K	ZZ	Brema	Rh	6	IL	Chicago	mąż	nie
260	1900-03-08	Djubek Karoly	JB	HU	węg.	24	M	PK	Brema	Rh	16	IL	Chicago	brat	nie
261	1900-03-08	Kobilyak Anton	JB	HU	węg.	2	M	PK	Brema	Rh	0	IL	Chicago	ojciec	nie
262	1900-03-08	Kloxska Anna	CH	HU	węg.	17	K	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	kolega	nie
263	1900-03-08	Kobilyak Johanna	JB	HU	węg.	1	K	PK	Brema	Rh	0	IL	Chicago	ojciec	nie
264	1900-03-10	Wesolovsky Jos.	PK	HU	węg.	27	M	PK	Hamburg	Pal	2	IL	Chicago	wujek	nie
265	1900-03-10	Schiffman Jacob	PK	HU	węg.	28	M	PK	Hamburg	Pal	4	IL	Chicago	brat	nie
266	1900-03-20	Balek Janos	PK	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	Sa	40	PA	Coplay	X	nie
267	1900-03-22	Jagelka Anna	LW	HU	węg.	25	K	PK	Brema	KMT	17	PA	Philadelphia	X	nie
268	1900-03-23	Sviensy Anton	CH	HU	węg.	28	M	ZZ	Hamburg	GrW	6	IL	Chicago	wujek	nie
269	1900-03-23	Brunszak Jan	GL	HU	węg.	28	M	ZZ	Hamburg	GrW	14	IL	Chicago	wujek	nie
270	1900-03-23	Strnaly Katha	CH	HU	węg.	16	K	PK	Hamburg	GrW	0	IL	Chicago	wujek	nie

271	1900-03-23	Strnaly Ignacz	CH	HU	węg.	46	M	ZZ	Hamburg	GrW	24	IL	Chicago	szwagier	nie
272	1900-03-23	Litorycek Ignacz	JB	HU	węg.	36	M	ZZ	Hamburg	GrW	14	IL	Chicago	brat	nie
273	1900-03-30	Rarkot Katyas	GL	HU	węg.	24	M	PK	Brema	Sa	20	PA	Alverton	nikt	tak
274	1900-04-07	Kovaliczik Stanislaw	PD	HU	węg.	21	M	PK	Hamburg	PA	10	IL	Chicago	brat	nie
275	1900-04-13	Kardos Karoly	ZD	HU	węg.	24	M	PK	Brema	Rh	16	OH	Cleveland	X	nie
276	1900-04-13	Kobilyak Karoly	JB	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
277	1900-04-13	Zborek Kagd.	JB	HU	węg.	23	K	PK	Brema	Rh	14	IL	Chicago	brat	nie
278	1900-04-13	Androssak Antol	JB	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Rh	6	IL	Chicago	szwagier	nie
279	1900-04-13	Kobibjak Kazol (Kazol Kobibjak)	JB	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Rh	6	IL	Chicago	brat	nie
280	1900-04-13	Groboresik Jol	ZD	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	X	nie
281	1900-04-13	Maklusak Maria	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Rh	4	IL	Chicago	wujek	nie
282	1900-04-13	Kovalycuk Jozephine	JB	HU	węg.	20	K	PK	Brema	Rh	8	IL	Chicago	brat	nie
283	1900-04-16	Oberthal Josef	PD	HU	węg.	38	M	ZZ	Hamburg	Pret	23	IL	Chicago	kolega	nie
284	1900-04-16	Nowak Josef	JB	AT	aus.	22	M	PK	Brema	Pret	32	IL	Chicago	ojciec	nie
285	1900-04-16	Pirog Varonica	JB	AT	aus.	26	K	PK	Brema	Pret	28	IL	Chicago	kolega	nie
286	1900-04-16	Svantok Maria	JB	AT	aus.	19	K	PK	Brema	Pret	22	IL	Chicago	ojciec	nie
287	1900-05-04	Stanyik Josef	XX	HU	słowac.	25	M	PK	Hamburg	Patr	8	IL	Joliet	wujek	nie
288	1900-05-04	Kowalik Jonos	XX	HU	słowac.	24	M	PK	Hamburg	Patr	8	IL	Joliet	wujek	nie

289	1900-05-04	Botok Anna	XX	HU	słowac.	18	K	PK	Hamburg	Patr	10	OH	Cleveland	wujek	nie
290	1900-05-04	Hinak Stephan	XX	HU	słowac.	26	M	PK	Hamburg	Patr	8	IL	Joliet	wujek	nie
291	1900-05-12	Staluilyak Josef	JB	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	Ma	13	IL	Joliet	kuzyn	nie
292	1900-05-12	Sztanek Karoly	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Ma	18	IL	Chicago	kuzyn	nie
293	1900-05-12	Tanicsak Janos	OR	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Ma	10	OH	Cleveland	kolega	nie
294	1900-05-12	Bugaisky Jozsef	JB	HU	słowac.	38	M	PK	Brema	Ma	10	PA	Export	brat	nie
295	1900-05-12	Bugaisky Karoly	JB	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	Ma	10	PA	Export	kolega	nie
296	1900-05-12	Jonda Karoly	JB	HU	słowac.	15	M	PK	Brema	Ma	11	PA	Irwin	nikt	nie
297	1900-05-12	Kyss Ignacz	JB	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Ma	12	PA	Irwin	brat	nie
298	1900-05-14	Parton Rosa	JB	HU	węg.	25	K	ZZ	Hamburg	GrW	12	IL	Chicago	kolega	nie
299	1900-05-14	Knapesch Vorona	JB	HU	węg.	29	K	ZZ	Hamburg	GrW	0	IL	Chicago	kolega	nie
300	1900-05-14	Knapesch Maria	JB	HU	węg.	22	K	PK	Hamburg	GrW	0	IL	Chicago	X	nie
301	1900-05-14	Knapesch Ignasc	JB	HU	węg.	41	M	ZZ	Hamburg	GrW	40	IL	Chicago	kolega	nie
302	1900-05-14	Chojo-st Maria	JB	HU	węg.	43	K	ZZ	Hamburg	GrW	10	IL	Joliet	X	nie
303	1900-05-14	Moickoy Jonas	JB	HU	węg.	35	M	PK	Hamburg	GrW	10	IL	Pullman	X	nie
304	1900-05-14	Ruliak Verona	JB	HU	węg.	18	K	PK	Hamburg	GrW	12	IL	Chicago	brat	nie
305	1900-05-16	Krisak Andras	JB	HU	węg.	22	M	PK	Hamburg	GK	11	PA	Export	kolega	nie
306	1900-05-16	Vdotka Ferencz	JB	HU	węg.	23	M	PK	Hamburg	GK	10	PA	Export	nikt	nie
307	1900-05-23	Bugajczik Karol	JB	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	Br	8	IL	Chicago	brat	nie
308	1900-05-23	Zahora Janox	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Br	8	IL	Chicago	szwagier	nie
309	1900-05-30	Zoudlak Jan	PK	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KWG	16	PA	X	szwagier	nie

310	1900-05-30	Cabala ...Koncso	PK	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KWG	20	PA	X	brat	nie
311	1900-06-06	Sventy Antal	CH	HU	węg.	23	M	PK	Brema	KL	40	PA	Export	brat	nie
312	1900-06-06	Vesolovsky Josef	PK	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	KL	20	PA	Export	szwagier	nie
313	1900-06-07	Helenyak Jozsef	JB	HU	węg.	16	M	PK	Brema	Lh	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
314	1900-06-07	Szpitkovszki Floris	JB	HU	węg.	34	M	ZZ	Brema	Lh	16	IL	Pullman	szwagier	nie
315	1900-06-07	Ruliak Ignacz	JB	HU	węg.	28	M	ZZ	Brema	Lh	11	PA	Export	kolega	nie
316	1900-06-07	Nihoro Johanna	JB	HU	węg.	31	K	ZZ	Brema	Lh	20	IL	Assumption	mąż	nie
317	1900-06-07	Nihoro Johann	JB	HU	węg.	5	M	PK	Brema	Lh	0	IL	Assumption	ojciec	nie
318	1900-06-07	Nihoro Jano	JB	HU	węg.	3	M	PK	Brema	Lh	0	IL	Assumption	ojciec	nie
319	1900-06-07	Mohoj Janos	JB	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	Lh	18	PA	Export	szwagier	nie
320	1900-06-07	Helyegda Maria	CH	HU	węg.	23	K	PK	Brema	Lh	7	IL	Chicago	wujek	nie
321	1900-06-07	Bugojszky Jozsef	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Lh	12	IL	Chicago	szwagier	nie
322	1900-06-09	Sarka Baltasar	PD	HU	słowac.	35	M	ZZ	Hamburg	Pho	8	IL	Chicago	szwagier	nie
323	1900-06-09	Matula John	PD	HU	słowac.	33	M	ZZ	Hamburg	Pho	10	IL	Chicago	szwagier	nie
324	1900-06-09	Matula Franz	PD	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	Pho	8	IL	Chicago	szwagier	nie
325	1900-06-23	Lensca Maria	PK	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	FB	20	NY	X	X	nie
326	1900-06-27	Malisak Ignacz	PK	HU	węg.	21	M	PK	Brema	Br	3	PA	X	ojciec	nie
327	1900-06-27	Malisa Jozsef	PK	HU	węg.	23	M	PK	Brema	Br	1	PA	X	ojciec	nie
328	1900-07-10	Hosanak Janos	PK	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	KL	12	PA	Mount Pleasant	szwagier	nie

329	1900-07-10	Gogola Marya	PK	HU	węg.	36	K	WW	Brema	KL	14	PA	Mount Pleasant	szwagier	nie
330	1900-07-10	Kotlar Johanna	PK	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KC	12	OH	Cleveland	szwagier	nie
331	1900-07-20	Beszak Magda	HR	HU	węg.	22	K	PK	Hamburg	Pal	16	IL	Chicago	siostra	nie
332	1900-07-20	Valak Josefine	HR	HU	węg.	29	K	PK	Hamburg	Pal	17	IL	Chicago	kuzynka	nie
333	1900-07-27	Szandrik Ferenc	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	GK	12	PA	Irwin	nikt	nie
334	1900-07-27	Djubek Pavljak Maria	PK	HU	węg.	43	K	ZZ	Brema	GK	8	PA	Irwin	mąż	nie
335	1900-07-27	Pass Andras	JB	HU	węg.	28	M	PK	Brema	GK	16	PA	Irwin	kuzyn	nie
336	1900-08-03	Vajczik Ignacz	PK	HU	węg.	24	M	ZZ	Brema	Rol	8	IL	Chicago	X	nie
337	1900-08-03	Lenart Jan (Jan Lenart)	PK	HU	węg.	34	M	ZZ	Brema	Rol	4	IL	Chicago	kolega	nie
338	1900-08-09	Mlinarcsik Karolina	JB	HU	słowac.	10	K	PK	Brema	Bar	0	IL	Staunton	ojciec	nie
339	1900-08-09	Mlinarcsik Josefina	JB	HU	słowac.	8	K	PK	Brema	Bar	0	IL	Staunton	ojciec	nie
340	1900-08-09	Mlinarcsik Anna	JB	HU	słowac.	40	K	ZZ	Brema	Bar	40	IL	Staunton	mąż	nie
341	1900-08-09	Djubek Josefina	JB	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	Bar	0	PA	Harrison City	ojciec	nie
342	1900-08-09	Mlinarcsik Terezie	JB	HU	słowac.	1	K	PK	Brema	Bar	0	IL	Staunton	ojciec	nie
343	1900-08-09	Rezetka Karoly	JB	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	Bar	4	IL	Staunton	brat	nie
344	1900-08-09	Djubek Anna	JB	HU	słowac.	28	K	ZZ	Brema	Bar	16	PA	Harrison City	mąż	nie

345	1900-08-09	Buczek Jozsef	JB	HU	węg.	39	M	ZZ	Brema	Bar	15	PA	Export	kolega	nie
346	1900-08-09	Pioszek Karoly	JB	HU	węg.	42	M	ZZ	Brema	Bar	12	PA	Export	szwagier	nie
347	1900-08-13	Drobnak Jozsefine	PK	HU	węg.	29	K	ZZ	Brema	Bar	28	WV	Pocahontas	mąż	nie
348	1900-08-13	Drobnak Margit	PK	HU	słowac.	1	K	PK	Brema	Bar	0	WV	Pocahontas	ojciec	nie
349	1900-08-15	Balek Janos	PK	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	KL	12	PA	Coplay	X	nie
350	1900-09-12	Granat Karola	JB	HU	węg.	19	K	PK	Brema	KMT	4	IL	Chicago	brat	nie
351	1900-09-12	Bugzjszky Joha.	JB	HU	węg.	17	K	PK	Brema	KMT	2	IL	Chicago	brat	nie
352	1900-09-13	Sandrick Johanna	JB	HU	węg.	49	K	ZZ	Brema	Bar	18	IL	Chicago	mąż	nie
353	1900-10-14	Polhorszky Roza	CH	HU	węg.	22	K	PK	Brema	Bo	10	IL	Chicago	mąż	nie
354	1900-10-14	Duklasz Ignac	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Bo	3	IL	Chicago	szwagier	nie
355	1900-10-14	Bugajszky Anna	JB	HU	węg.	16	K	PK	Brema	Bo	3	IL	Chicago	X	nie
356	1900-10-14	Polhorszky Anna	CH	HU	węg.	0	K	PK	Brema	Bo	0	IL	Chicago	ojciec	nie
357	1900-10-29	Skocik Maria	LW	AT	słowac.	0	K	PK	Brema	We	0	WV	Fairmont	ojciec	nie
358	1900-10-29	Skocik Maria	LW	AT	słowac.	28	K	ZZ	Brema	We	10	WV	Fairmont	mąż	nie
359	1900-10-29	Skocik Anna	LW	AT	słowac.	4	K	PK	Brema	We	0	WV	Fairmont	ojciec	nie
360	1900-10-29	Mihaliak Jan	LW	AT	słowac.	37	M	ZZ	Brema	We	10	WV	Fairmont	brat	nie
361	1900-10-29	Kupcik Karol	LW	AT	słowac.	23	M	PK	Brema	We	6	WV	Fairmont	kuzyn	nie
362	1900-10-29	Skocik Nandor	LW	AT	słowac.	3	M	PK	Brema	We	0	WV	Fairmont	ojciec	nie
363	1900-10-29	Zeglin Maria	PK	HU	słowac.	9	K	PK	Brema	We	0	OH	Cleveland	ojciec	nie
364	1900-10-29	Zeglin Rosa	PK	HU	słowac.	0	K	PK	Brema	We	0	OH	Cleveland	ojciec	nie
365	1900-10-29	Zeglin Janos	PK	HU	słowac.	6	M	PK	Brema	We	0	OH	Cleveland	ojciec	nie

366	1900-10-29	Zeglin Julia	PK	HU	słowac.	33	K	ZZ	Brema	We	26	OH	Cleveland	mąż	nie
367	1900-11-10	Kovalasik Pal	PD	HU	węg.	25	M	PK	Hamburg	PA	19	IL	Chicago	żona	nie
368	1900-11-10	Torba Matyas	PD	HU	węg.	26	M	ZZ	Hamburg	PA	19	IL	Chicago	szwagier	nie
369	1900-11-11	Szandrik Francz	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	PRL	16	IL	Chicago	szwagier	nie
370	1900-11-16	Galas Jozsef	GL	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	Tr	6	PA	Fernie	szwagier	nie
371	1900-11-23	Derda Jozsef	ZD	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	KWG	22	OH	Cleveland	X	nie
372	1900-11-23	Puiacek Justina	LW	HU	węg.	17	K	PK	Brema	KWG	14	PA	X	X	nie
373	1900-11-23	Derda Anna	PK	HU	węg.	25	K	ZZ	Brema	KWG	20	OH	Cleveland	mąż	nie
374	1900-11-23	Derda Ferene	PK	HU	węg.	1	K	PK	Brema	KWG	0	OH	Cleveland	ojciec	nie
375	1900-11-23	Sventek Maria	PK	HU	węg.	25	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	szwagier	nie
376	1900-11-23	Kadlubiak Jozsef	PK	HU	węg.	22	M	PK	Brema	KWG	10	OH	Cleveland	X	nie
377	1900-11-23	Derda Lajos	PK	HU	węg.	3	M	PK	Brema	KWG	0	OH	Cleveland	ojciec	nie
378	1900-12-02	Mandigan Josefina	OR	AT	aus.	21	K	PK	Hamburg	Patr	0	NY	New York City	wujek	nie
379	1900-12-04	Bugajszky Kardy	JB	HU	węg.	25	M	PK	Brema	We	16	PA	Irwin	kuzyn	nie
380	1900-12-04	Bugajszky Jozsef	JB	HU	węg.	19	M	PK	Brema	We	22	PA	Irwin	kuzyn	nie
381	1900-12-04	Sezeponak Anna	PK	HU	węg.	32	K	PK	Brema	We	5	IL	Chicago	szwagier	nie
382	1900-12-21	Csisr Ignacn	PK	HU	węg.	27	M	PK	Hamburg	Bul	10	IL	Pullman	nikt	nie
383	1900-12-21	Zborek Josef	PK	HU	węg.	26	M	PK	Hamburg	Bul	10	IL	Pullman	nikt	nie
384	1900-12-21	Crabala Johann	PK	HU	węg.	38	M	ZZ	Hamburg	Bul	5	IL	Pullman	kolega	nie
385	1900-12-28	Balazia Halama	SG	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	Ole	20	PA	Tarr	kuzyn	nie

		Matyas													
386	1900-12-28	Jablonszky Florian	JB	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Ol	18	PA	Export	kuzyn	nie
387	1900-12-28	Ciscon August	JB	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	Ol	14	PA	Export	kuzyn	tak
388	1900-12-28	Petrak Janos	GL	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Ole	20	PA	Tarr	kuzyn	nie
389	1901-01-07	Granat Karoly	JB	HU	węg.	25	M	PK	Brema	Tri	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
390	1901-01-12	Janovjak Karol	LW	HU	węg.	22	M	PK	Brema	Ko	8	WV	Fairmont	kolega	nie
391	1901-01-12	Janovjak Andras	LW	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	Ko	6	WV	Fairmont	szwagier	nie
392	1901-01-12	Gansorcik Andras	LW	HU	węg.	22	M	PK	Brema	Ko	6	PA	Phoenixville	szwagier	nie
393	1901-01-12	Stopjak Jgnatz	LW	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Ko	8	WV	Fairmont	szwagier	nie
394	1901-01-12	Jinskoo Nichal	LW	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	Ko	7	OH	Logan	szwagier	nie
395	1901-01-12	Yurcak Andras	LW	HU	węg.	28	M	ZZ	Brema	Ko	6	WV	Fairmont	kuzyn	nie
396	1901-01-12	Zurcak Felix	LW	HU	węg.	27	M	PK	Brema	Ko	6	WV	Fairmont	kolega	nie
397	1901-01-12	Jazousky Karol	LW	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Ko	6	WV	Fairmont	kolega	nie
398	1901-01-12	Jurcak Jgnatz	LW	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Ko	6	WV	Fairmont	kolega	nie
399	1901-01-12	Stopjak Stefan	LW	HU	węg.	32	M	ZZ	Brema	Ko	6	WV	Fairmont	szwagier	nie
400	1901-01-17	Gasperak Janos	JB	HU	węg.	19	M	ZZ	Brema	Kar	X	X	X	X	X
401	1901-01-17	Sesepanek Iarafin	BP	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Kar	10	PA	Gallitzin	brat	nie
402	1901-01-17	Rusznak Mihaly	PD	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Kar	5	PA	Gallitzin	szwagier	nie
403	1901-01-17	Kurek Vincent	LW	HU	węg.	42	M	ZZ	Brema	Kar	X	X	X	X	X
404	1901-01-17	Nilcak Janos	LW	HU	węg.	28	M	ZZ	Brema	Kar	30	PA	Phoenixville	nikt	nie
405	1901-01-17	Babicz Sandor	BP	HU	węg.	39	M	ZZ	Brema	Kar	8	PA	Gallitzin	brat	nie

406	1901-01-17	Nicak Karoline	LW	HU	węg.	24	K	ZZ	Brema	Kar	0	PA	Phoenixville	nikt	nie
407	1901-01-17	Fadorko Mikolaj	JB	HU	węg.	29	M	PK	Brema	Kar	X	X	X	X	X
408	1901-01-21	Hrustek Janos	LM	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Lh	20	NY	X	szwagier	nie
409	1901-01-25	Luttyak Janos	CH	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Lh	24	PA	Greensburg	wujek	nie
410	1901-01-25	Munyak Balek Anna	ZD	HU	węg.	20	K	PK	Brema	Lh	6	IL	Chicago	siostra	nie
411	1901-01-25	Baniak Rozalia	PK	HU	węg.	21	K	PK	Brema	Lh	X	X	X	X	X
412	1901-01-25	Boliban Janos	LW	HU	węg.	25	M	PK	Brema	Lh	18	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
413	1901-01-25	Bucin Janos	LW	HU	węg.	16	M	PK	Brema	Lh	24	PA	Phoenixville	kolega	nie
414	1901-01-25	Karkosak Samo	LM	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	Lh	18	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
415	1901-01-25	Klozik Karoly	LM	HU	węg.	36	M	ZZ	Brema	Lh	18	PA	Phoenixville	brat	nie
416	1901-01-25	Pajkosz Mihaly	CH	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	Lh	10	IL	Chicago	szwagier	nie
417	1901-01-25	Palenik Janos	LW	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	Lh	15	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
418	1901-01-25	Privara Anna	LM	HU	węg.	29	K	PK	Brema	Lh	13	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
419	1901-01-25	Siecz Jozsef	LM	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	Lh	18	PA	Phoenixville	szwagier	nie
420	1901-01-25	Baniak Josef	PK	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Lh	12	OH	Cleveland	kuzyn	nie
421	1901-01-25	Mika Ferenc	LM	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Lh	18	PA	Phoenixville	kolega	nie
422	1901-01-25	Krcek Celestin	LW	HU	węg.	30	M	PK	Brema	Lh	20	PA	Phoenixville	kolega	nie
423	1901-01-25	Rezedko Karoly	JB	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Lh	12	PA	X	brat	tak
424	1901-02-03	Zangrin Karol (Karol Vengrin)	LW	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Dr	10	WV	Montana	kolega	nie

425	1901-02-03	Zahimsky Albert	CH	HU	węg.	43	M	ZZ	Brema	Dr	6,5	IL	Pullman	szwagier	nie
426	1901-02-03	Yanovjah Vendel	LW	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Dr	18	PA	Phoenixville	brat	nie
427	1901-02-03	Saliga Ignatz	LW	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Dr	16	WV	Fairmont	kolega	nie
428	1901-02-03	Posch Zaidor (Ovsak Izydor)	LW	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Dr	13	WV	Fairmont	kolega	nie
429	1901-02-03	Lattyak Janos	CH	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Dr	9	IL	Pullman	szwagier	nie
430	1901-02-03	Paraich (Pnacek) Franciska	LW	HU	węg.	15	K	PK	Brema	Dr	10	PA	Philadelphia	wujek	nie
431	1901-02-03	Karnafel Josef	LW	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Dr	15	WV	Fairmont	kolega	nie
432	1901-02-03	Limaluk (Simalcik) Anna	LW	HU	węg.	20	K	PK	Brema	Dr	18	PA	Philadelphia	wujek	nie
433	1901-02-03	Karnafel Maria	LW	HU	węg.	19	K	PK	Brema	Dr	15	NY	New York City	kuzyn	nie
434	1901-02-03	Blublja Michal	CH	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Dr	10	IL	Pullman	brat	nie
435	1901-02-08	Basziszta Anna	PK	HU	węg.	37	K	ZZ	Brema	KL	25	OH	Cleveland	szwagier	nie
436	1901-02-08	Hs...eny Marton	GL	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KL	16	PA	Tarr	nikt	nie
437	1901-02-08	Kovancsak Marton	GL	HU	węg.	17	M	PK	Brema	KL	14	PA	Tarr	kolega	nie
438	1901-02-08	Krupa Ignac	PK	HU	węg.	34	M	ZZ	Brema	KL	20	PA	Hostetter	szwagier	nie
439	1901-02-08	Pekelincsan Jozsef	GL	HU	węg.	25	M	PK	Brema	Tr	4	PA	Mount Pleasant	ojciec	nie
440	1901-02-08	Smich Serafin	HR	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Tr	11	PA	X	kolega	nie

441	1901-02-08	Zborek Jozef	PK	HU	węg.	26	M	PK	Brema	KL	12	IL	Chicago	kolega	nie
442	1901-02-08	Basziszta Tomas	PK	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	KL	0	OH	Cleveland	brat	nie
443	1901-02-08	Csapaj Maria	GL	HU	węg.	27	K	ZZ	Brema	KL	12	PA	Tarr	mąż	tak
444	1901-02-08	Figel Matyas	GL	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KL	28	PA	X	nikt	nie
445	1901-02-16	Jonyak Floris	JB	HU	węg.	24	M	ZZ	Brema	Ol	5	IL	Chicago	kolega	nie
446	1901-02-16	Straub Teresa	LM	HU	węg.	15	K	PK	Brema	Ol	8	IL	Chicago	brat	nie
447	1901-02-16	Pilch Antal	JB	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	Ol	15	IL	Chicago	brat	nie
448	1901-02-16	Novak Valkovecz Jozsef	JB	HU	węg.	22	M	PK	Brema	Ol	20	PA	Export	szwagier	nie
449	1901-02-16	Jonyak-Cztonculin Maria	JB	HU	węg.	21	K	PK	Brema	Ol	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
450	1901-02-16	Bngajszky Yanos	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Ol	13	PA	Export	kolega	tak
451	1901-02-16	Ziembor Apolonia	LM	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Ol	8	IL	Chicago	znajomy	nie
452	1901-02-16	Zahora Rosa	JB	HU	węg.	23	K	PK	Brema	Ol	12	PA	Export	brat	nie
453	1901-02-16	Albertussak Yanos	JB	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Ol	20	PA	Export	wujek	nie
454	1901-02-16	Novak Antal	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Ol	20	PA	Export	wujek	nie
455	1901-02-23	Bucsko Michael	JB	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Rh	7	PA	Scranton	żona	nie
456	1901-02-23	Gajdos Maria	JB	HU	węg.	20	K	PK	Brema	Rh	8	PA	Scranton	szwagier	nie
457	1901-02-23	Jevics Janos	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Rh	13	PA	Scranton	nikt	nie
458	1901-02-23	Dudics Janos	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Rh	16	PA	Scranton	szwagier	nie
459	1901-02-27	Student Ferenc	LW	HU	węg.	43	M	ZZ	Brema	KWG	12	PA	Phoenixville	X	nie

460	1901-02-27	Obas Ignac	LW	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KWG	13	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
461	1901-02-27	Obas Jozefine	LW	HU	węg.	33	K	ZZ	Brema	KWG	0	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
462	1901-02-27	Pastva Johanna	LW	HU	węg.	20	K	PK	Brema	KWG	6	PA	Phoenixville	X	nie
463	1901-02-27	Smrecsak Antal	LW	HU	węg.	42	M	ZZ	Brema	KWG	12	PA	Phoenixville	X	nie
464	1901-02-27	Buk Josef	PK	HU	węg.	25	M	PK	Brema	KWG	12	OH	Cleveland	X	nie
465	1901-03-04	Kobilyak Maria	JB	HU	węg.	20	K	PK	Brema	Kar	8	IL	Chicago	kuzyn	nie
466	1901-03-04	Szloszartzik Janos	JB	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	Kar	20	PA	Export	kolega	nie
467	1901-03-11	Cerven Ignacz	CH	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Han	12	IL	Chicago	wujek	nie
468	1901-03-11	Cerven Ignacz	CH	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Han	12	IL	Chicago	wujek	nie
469		Cservany													
	1901-03-11	Bzdialcsik	CH	HU	węg.	27	M	PK	Brema	Han	9	IL	Chicago	brat	nie
470	1901-03-11	Sternal Maria	CH	HU	węg.	13	K	PK	Brema	Han	9	IL	Chicago	X	nie
471	1901-03-11	Simala Janos	PD	HU	węg.	16	M	PK	Brema	Han	8	IN	Whiting	wujek	nie
472	1901-03-11	Pomiello Joh.	CH	HU	węg.	36	K	ZZ	Brema	Han	12	IL	Chicago	mąż	nie
473	1901-03-11	Pomiello Ferencz	CH	HU	węg.	3	M	PK	Brema	Han	0	IL	Chicago	ojciec	nie
474	1901-03-11	Pomiello Ferencz	CH	HU	węg.	3	M	PK	Brema	Han	0	IL	Chicago	ojciec	nie
475	1901-03-11	Paniak Jozef	JB	HU	węg.	32	M	PK	Brema	Han	9	IL	Chicago	X	nie
476	1901-03-11	Paniak Josef	JB	HU	węg.	32	M	PK	Brema	Han	9	IL	Chicago	kolega	nie
477	1901-03-11	Pajkos Mihal	CH	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	Han	7	IL	Chicago	kuzyn	nie
478	1901-03-11	Fischer Wilhelm	PD	HU	węg.	36	M	ZZ	Brema	Han	24	NJ	X	nikt	nie
479	1901-03-11	Cservany	CH	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Han	9	IL	Chicago	brat	nie

		Bzdialcsik													
480	1901-03-11	Sternal Maria	CH	HU	węg.	13	K	PK	Brema	Han	9	IL	Chicago	ojciec	nie
481	1901-03-11	Hanulik Gyorgy	JB	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Han	12	PA	Ford City	szwagier	nie
482	1901-03-16	Dyubek Vicent	JB	HU	węg.	30	M	PK	Brema	Bar	10	PA	Claridge	kolega	nie
483	1901-03-16	Novak Janos	JB	HU	węg.	25	M	PK	Brema	Bar	15	IL	Chicago	brat	nie
484	1901-03-16	Sarnyai Vincze	JB	HU	węg.	28	M	PK	Brema	Bar	12	IL	Chicago	kolega	nie
485	1901-03-16	Machaj Johana	JB	HU	węg.	29	K	ZZ	Brema	Bar	20	PA	Export	mąż	nie
486	1901-03-16	Androssak Karol	JB	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Bar	13	PA	Claridge	kolega	nie
487	1901-03-16	Sandrik Andras	JB	HU	węg.	16	M	PK	Brema	Bar	13	IL	Chicago	kuzyn	nie
488	1901-03-20	Spolak Janos	GL	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KL	9	PA	Lemont	nikt	nie
489	1901-03-20	Harmata Jan	GL	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KL	16	PA	Lemont	brat	nie
490	1901-03-20	Harmata Josef	GL	HU	węg.	19	M	ZZ	Brema	KL	16	PA	Lemont	brat	nie
491	1901-03-20	Cl...dik Marton	GL	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	KL	12	PA	Lemont	kuzyn	nie
492	1901-03-28	Bochnak Josef	GL	HU	węg.	22	M	PK	Brema	GK	10	PA	Lemont	kuzyn	nie
493	1901-03-28	Tomasik Tomas	PK	HU	węg.	25	M	PK	Brema	GK	16	PA	Lilly	szwagier	nie
494	1901-04-01	Brenkun Vendelin	PD	HU	węg.	21	M	PK	Hamburg	Bul	12	IL	Chicago	siostra	nie
495	1901-04-01	Gonska Florian	PD	HU	węg.	21	M	PK	Hamburg	Bul	7	NJ	Perth Amboy	brat przyrodni	nie
496	1901-04-01	Petrak Maria	PD	HU	węg.	21	K	PK	Hamburg	Bul	10	IL	Chicago	siostra	nie
497	1901-04-01	Petnek Istvan	PD	HU	węg.	38	M	ZZ	Hamburg	Bul	8	IL	Chicago	brat przyrodni	nie

498		Mesavczik													
	1901-04-01	Josefina	PD	HU	węg.	21	K	PK	Hamburg	Bul	8	IL	Chicago	ojciec	nie
499	1901-04-01	Gribacs Katha	PD	HU	węg.	18	K	PK	Hamburg	Bul	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
500	1901-04-01	Supergan Josef	PD	HU	węg.	31	M	PK	Hamburg	Bul	25	IL	Chicago	kuzyn	nie
501	1901-04-01	Guzak Petrina	PD	HU	węg.	21	K	PK	Hamburg	Bul	6	IL	Chicago	ojciec	nie
502	1901-04-05	Omiliak Matyas	PD	HU	węg.	27	M	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
503	1901-04-05	Lizak Ignacz	PD	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	Rh	12	PA	Johnsonsburg	szwagier	nie
504	1901-04-05	Boszak Ignacz	PD	HU	węg.	22	M	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	wujek	nie
505	1901-04-05	Boszak Ignatz	PD	HU	węg.	22	M	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	wujek	nie
506	1901-04-05	Harkalas Alois	PD	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	Rh	8	PA	Johnsonsburg	nikt	nie
507	1901-04-05	Bugajsky Jozef	JB	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Rh	13	IL	Chicago	szwagier	nie
508	1901-04-11	Trejlyak Martin	SG	HU	węg.	50	M	ZZ	Brema	Fra	21	PA	Alverton	kolega	tak
509	1901-04-11	Rezetka Pauline	JB	HU	węg.	0	K	PK	Brema	Fra	0	OH	Rendville	ojciec	nie
510	1901-04-11	Rezetka Hermine	JB	HU	węg.	4	K	PK	Brema	Fra	0	OH	Rendville	ojciec	nie
511	1901-04-11	Rezetka Karolina	JB	HU	węg.	6	K	PK	Brema	Fra	0	OH	Rendville	ojciec	nie
512	1901-04-11	Rezetka Roza	JB	HU	węg.	35	K	ZZ	Brema	Fra	25	OH	Rendville	mąż	nie
513	1901-04-11	Skvarek Jozsef	SG	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Fra	40	PA	Alverton	brat	tak
514	1901-04-11	Skvarek Janos	GL	HU	węg.	47	M	ZZ	Brema	Fra	20	PA	Alverton	kolega	tak
515	1901-04-11	Kalisz Janos	SG	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	Fra	21	PA	Alverton	kolega	nie
516	1901-04-11	Dudek Mihaly	SG	HU	węg.	55	M	ZZ	Brema	Fra	21	PA	Alverton	kolega	nie
517	1901-04-11	Hovancsak Marton	GL	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Fra	21	PA	Alverton	kolega	nie

518		Vendel Mihaly (Mihalak Vendelin)	LW	HU	węg.	20	M	PK	Brema	KL	8	WV	Thomas	szwagier	nie
519	1901-04-27	Morong Kanti	PD	HU	węg.	19	M	PK	Brema	KL	10	IL	Chicago	kolega	nie
520	1901-04-27	Brenkus Francis	LW	HU	węg.	22	M	PK	Brema	KL	8	PA	Phoenixville	kolega	nie
521	1901-04-27	Granat Josef	JB	HU	węg.	1	M	PK	Brema	KL	0	PA	Export	ojciec	nie
522	1901-04-27	Pavlak Josef	JB	HU	węg.	0	M	PK	Brema	KL	0	PA	Export	ojciec	nie
523	1901-04-27	Pavlak Stefan	JB	HU	węg.	3	M	PK	Brema	KL	0	PA	Export	ojciec	nie
524	1901-04-27	Pavlak Johanna	JB	HU	węg.	35	K	ZZ	Brema	KL	10	PA	Export	ojciec	nie
525	1901-04-27	Pirot Maria	JB	HU	węg.	26	K	ZZ	Brema	KL	8	PA	Export	mąż	nie
526	1901-04-27	Granat Maria	JB	HU	węg.	25	K	ZZ	Brema	KL	0	PA	Export	mąż	nie
527	1901-04-27	Holja Janos	ZG	HU	węg.	23	M	PK	Brema	KL	20	PA	Phoenixville	kolega	nie
528	1901-04-27	Mihaliak Ignacz	LW	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KL	12	WV	Fairmont	kuzyn	nie
529	1901-04-27	Ferencsak Anton	JB	HU	węg.	29	M	ZZ	Brema	KL	20	PA	Export	szwagier	nie
530	1901-06-05	Virva Maria	JB	HU	węg.	8	K	PK	Brema	FDG	0	PA	Export	ojciec	nie
531	1901-06-05	Virva Karolina	JB	HU	węg.	6	K	PK	Brema	FDG	0	PA	Export	ojciec	nie
532	1901-06-05	Movinecz Maria	JB	HU	węg.	33	K	ZZ	Brema	FDG	40	PA	Export	mąż	nie
533	1901-06-05	Szandrik Andras	JB	HU	węg.	16	M	PK	Brema	FDG	6	PA	Export	kuzyn	nie
534	1901-06-05	Movinecz Maria	JB	HU	węg.	11	K	PK	Brema	FDG	0	PA	Export	ojciec	nie
535	1901-06-05	Movinecz Jgnac	JB	HU	węg.	8	M	PK	Brema	FDG	0	PA	Export	ojciec	nie
536	1901-06-05	Szandrik Ferenc	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	FDG	18	PA	Export	kuzyn	nie

537	1901-06-05	Virva Johanna	JB	HU	węg.	35	K	ZZ	Brema	FDG	24	PA	Export	mąż	nie
538	1901-06-06	Flozek Joh.	PK	HU	węg.	27	M	PK	Brema	KMT	8	PA	Export	kolega	nie
539	1901-06-06	Pekeluic Josef	PK	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KMT	24	IL	Chicago	szwagier	nie
540	1901-06-11	Serafincik Joha.	ZG	HU	węg.	17	M	PK	Brema	GK	13	IL	Chicago	X	nie
541	1901-06-11	Palenica Karolin	JB	HU	węg.	37	K	ZZ	Brema	GK	42	IL	Chicago	mąż	nie
542	1901-06-11	Palenica Ferencz	JB	HU	węg.	3	M	PK	Brema	GK	0	IL	Chicago	ojciec	nie
543	1901-06-11	Hadaniak Josef	ZG	HU	węg.	2	M	PK	Brema	GK	0	IL	Chicago	ojciec	nie
544	1901-06-11	Hadaniak Jano	ZG	HU	węg.	0	M	PK	Brema	GK	0	IL	Chicago	ojciec	nie
545	1901-06-11	Hadaniak Karolina	ZG	HU	węg.	32	K	ZZ	Brema	GK	4	IL	Chicago	mąż	nie
546	1901-06-13	Andrassak Karoly	JB	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Lh	12	PA	Export	nikt	nie
547	1901-07-02	Figelt Fryiyt Matej	GL	HU	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Ze	10	IL	Chicago	ciotka	nie
548	1901-07-02	Seveik Matej	GL	HU	węg.	23	M	PK	Antwerpia	Ze	16	PA	Mount Pleasant	kolega	nie
549	1901-07-02	Djubosik Jan	SG	HU	węg.	24	M	PK	Antwerpia	Ze	17	PA	Mount Pleasant	kolega	nie
550	1901-07-02	Kovalik Jan	SG	HU	węg.	28	M	ZZ	Antwerpia	Ze	30	PA	Alverton	kolega	nie
551	1901-07-02	Kovalik Matyes	SG	HU	węg.	33	M	ZZ	Antwerpia	Ze	33	PA	Alverton	kolega	nie
552	1901-08-04	Gabril Ulijana	PK	HU	węg.	20	K	PK	Brema	KMT	4,5	IL	Chicago	siostra	nie
553	1901-08-04	Czabala Marija	PK	HU	węg.	20	K	PK	Brema	KMT	9	IL	Hegewisch	brat	nie
554	1901-08-04	Konsz Anna	PK	HU	węg.	24	K	ZZ	Brema	KMT	10	IL	Hegewisch	mąż	nie
555	1901-08-04	Paztorek Marija	PK	HU	węg.	19	K	PK	Brema	KMT	8,5	IL	Chicago	siostra	nie

556	1901-08-17	Boszak Ignatz	PD	HU	słowac.	30	M	PK	Hamburg	Pho	15	IL	Chicago	nikt	nie
557	1901-08-17	Lizak Ignatz	PD	HU	słowac.	24	M	PK	Hamburg	Pho	25	IL	Chicago	szwagier	nie
558	1901-08-20	Andrassak Karoly	JB	HU	węg.	26	M	PK	Brema	KWG	15	IL	Chicago	brat	nie
559	1901-08-29	Lahora Anton	JB	HU	węg.	34	M	ZZ	Hamburg	De	60	IL	X	X	nie
560	1901-08-29	Lahora Maria	JB	HU	węg.	9	K	PK	Hamburg	De	0	IL	X	X	nie
561	1901-08-29	Lahora Terezia	JB	HU	węg.	32	K	ZZ	Hamburg	De	0	IL	X	X	nie
562	1901-09-04	Konsch Anna	PK	HU	słowac.	24	K	ZZ	Brema	KMT	10	IL	Hegewisch	mąż	nie
563	1901-09-25	Zasdik Karoly	SG	HU	węg.	30	M	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	szwagier	tak
564	1901-09-25	Oikvarek Antal	PD	HU	węg.	16	M	PK	Brema	KW	18	IL	Chicago	szwagier	nie
565	1901-09-25	Boszak Ignacz	PD	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KW	12	IL	Chicago	szwagier	nie
566	1901-09-26	Sandrik Karol	JB	HU	węg.	15	M	PK	Hamburg	De	X	IL	Chicago	X	X
567	1901-10-05	Pasch Andras	JB	HU	węg.	25	M	PK	Hamburg	Patr	10	PA	Irwin	brat	nie
568	1901-10-16	Pilch Antal	JB	HU	węg.	24	M	ZZ	Brema	KL	12	IL	Chicago	nikt	nie
569	1901-10-16	Novak Janos	JB	HU	węg.	25	M	PK	Brema	KL	16	IL	Chicago	brat	nie
570		Andrassak													
	1901-10-16	Vendely	JB	HU	węg.	27	M	PK	Brema	KL	12	IL	Chicago	siostra	nie
571	1901-10-31	Joblonszky Koroly	JB	HU	węg.	19	M	PK	Brema	KMT	20	IL	Chicago	brat	nie
572	1901-10-31	Kliss Peter	JB	HU	węg.	32	M	ZZ	Brema	KMT	7	PA	Reading	szwagier	nie
573	1901-10-31	Kovalcsik Maria	JB	HU	węg.	19	K	PK	Brema	KMT	4	IL	Chicago	kuzyn	nie
574	1901-10-31	Sztercula Bregida	LM	HU	węg.	23	K	PK	Brema	KMT	0	IL	Chicago	wujek	nie
575	1901-10-31	Sztanek Joha.	JB	HU	węg.	19	K	PK	Brema	KMT	4	IL	Chicago	brat	nie

576	1901-10-31	Dfubek Vincent	JB	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	KMT	7	PA	Export	szwagier	tak
577	1901-10-31	Machaj MALik Maria	JB	HU	węg.	19	K	PK	Brema	KMT	8	IL	Chicago	kuzyn	nie
578	1901-10-31	Zahora Roza	JB	HU	węg.	20	K	PK	Brema	KMT	18	PA	Export	ciotka	nie
579	1901-11-01	Skvarek Karton	GL	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	Ko	6	PA	Greensburg	brat	nie
580	1901-11-06	Brandt Anna	PD	HU	węg.	30	K	PK	Antwerpia	Sou	10	NY	New York City	kuzyn	nie
581	1901-11-16	Grappa Ladislaw	PD	HU	węg.	19	M	PK	Hamburg	Mil	13	IL	Chicago	wujek	nie
582	1901-11-16	Pitel Vendel	PD	HU	węg.	3	M	PK	Hamburg	Mil	0	IL	Chicago	ojciec	nie
583	1901-11-16	Szamyak Johan	PD	HU	węg.	28	M	PK	Hamburg	Mil	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
584	1901-11-16	Harkabucz Alois	HR	HU	węg.	31	M	ZZ	Hamburg	Mil	25	IL	Chicago	kuzyn	nie
585	1901-11-16	Pitel Franz	PD	HU	węg.	8	M	PK	Hamburg	Mil	0	IL	Chicago	ojciec	nie
586	1901-11-16	Pitel Katarina	PD	HU	węg.	44	K	ZZ	Hamburg	Mil	12	IL	Chicago	mąż	nie
587	1901-11-16	Pitel Katha	PD	HU	węg.	25	K	ZZ	Hamburg	Mil	15	IL	Chicago	mąż	nie
588	1901-11-16	Chovanicz Victoria	PD	HU	węg.	20	K	PK	Hamburg	Mil	20	IL	Chicago	brat	nie
589	1901-11-16	Szlaby Raman	PD	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Mil	17	IL	Chicago	brat	nie
590	1901-11-16	Grappa Eugen	PD	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	Mil	18	IL	Chicago	kuzyn	nie
591	1901-11-19	Djubek Vincent	JB	HU	węg.	29	M	ZZ	Brema	KL	3	IL	Chicago	szwagier	tak
592	1901-11-26	Srozolisak Susanne	CH	HU	węg.	24	K	ZZ	Antwerpia	Ze	8	PA	West Bronsville	mąż	nie

593	1901-11-26	Suozolisak Maria	CH	HU	węg.	5	K	PK	Antwerpia	Ze	0	PA	West Bronsville	ojciec	nie
594	1901-11-26	Vdovka John	JB	HU	węg.	16	M	PK	Antwerpia	Ze	6	PA	Export	wujek	nie
595	1901-11-26	Virva Frank	JB	HU	węg.	9	M	PK	Antwerpia	Ze	6	PA	Export	ojciec	nie
596	1901-11-27	Djubek Ignatz	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Br	25	PA	Export	kolega	nie
597	1901-11-27	Czapiak Ignatz	JB	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	Br	3	PA	Irondale	kolega	nie
598	1901-11-27	Cervenka Johanna	CH	HU	węg.	1	K	PK	Brema	Br	0	IL	Chicago	ojciec	nie
599	1901-11-27	Kraly Ignaz	CH	HU	węg.	77	M	ZZ	Brema	Br	25	IL	Chicago	kolega	nie
600	1901-11-27	Kubik Floris	CH	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Br	6	IL	Chicago	szwagier	nie
601	1901-11-27	Kuliak Matej	PD	HU	węg.	18	M	ZZ	Brema	Br	10	IL	Chicago	kolega	nie
602	1901-11-27	Kadluc Ignatz	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Br	3	IL	Chicago	kolega	nie
603	1901-11-27	Oles Jan	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Br	1	IL	Joliet	brat	nie
604	1901-11-27	Palenik Josef	JB	HU	węg.	33	M	PK	Brema	Br	3	IL	Pullman	brat	nie
605	1901-11-27	Pekeluicky Jan	JB	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Br	15	IL	Chicago	kolega	nie
606	1901-11-27	Svidrany Ignaz	CH	HU	węg.	39	M	PK	Brema	Br	24	IL	Chicago	kolega	nie
607	1901-11-27	Turcazak Ignaz	CH	HU	węg.	40	M	PK	Brema	Br	25	IL	Chicago	szwagier	nie
608	1901-11-27	Cerven Ignaz	CH	HU	węg.	25	M	PK	Brema	Br	10	IL	Chicago	siostra	nie
609	1901-11-27	Liso Josef	CH	HU	węg.	76	M	ZZ	Brema	Br	8	IL	Chicago	siostra	nie
610	1901-12-02	Sztekura Maria	OR	HU	węg.	26	K	PK	Hamburg	Pal	9	IL	Chicago	brat	nie
611	1901-12-02	Vajth Josef	JB	HU	węg.	42	M	ZZ	Hamburg	Pal	80	PA	Export	brat	nie
612	1901-12-02	Vdofka Maria	JB	HU	węg.	17	K	PK	Hamburg	Pal	15	PA	Export	ojciec	nie

613	1901-12-02	Kasprak Jguaty	JB	HU	węg.	33	M	ZZ	Hamburg	Pal	24	PA	Export	brat	nie
614	1901-12-02	Pirog Anton	OR	HU	węg.	26	M	ZZ	Hamburg	Pal	10	IL	Chicago	szwagier	nie
615	1901-12-02	Czarni Romane	OR	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Pal	11	IL	Chicago	szwagier	nie
616	1901-12-02	Karkafka Janos	OR	HU	węg.	22	M	ZZ	Hamburg	Pal	27	PA	Phoenixville	wujek	nie
617	1901-12-02	Vdofka Goha	JB	HU	węg.	19	K	PK	Hamburg	Pal	20	PA	Export	brat	nie
618	1901-12-02	Balcrirak Verona	JB	HU	węg.	21	K	PK	Hamburg	Pal	15	IL	Chicago	szwagier	nie
619	1901-12-02	Srinntek Anna	JB	HU	węg.	25	K	PK	Hamburg	Pal	16	IL	Chicago	ojciec	nie
620	1901-12-02	Hulezak Tridor	JB	HU	węg.	23	M	ZZ	Hamburg	Pal	27	IL	Chicago	szwagier	nie
621	1901-12-02	Yborek Josef	JB	HU	węg.	26	M	ZZ	Hamburg	Pal	25	PA	Export	brat	nie
622	1901-12-06	Kovalik Janos	SG	HU	węg.	28	M	ZZ	Brema	Bre	11	PA	Alverton	brat	tak
623	1901-12-06	Karssiata Josef	GL	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Bre	20	PA	Uniontown	nikt	nie
624	1901-12-06	Brussak Janos	GL	HU	węg.	17	M	ZZ	Brema	Bre	20	PA	Uniontown	nikt	nie
625	1901-12-06	Kadas Mihaly	CH	HU	węg.	30	M	PK	Brema	Bre	12	IL	Chicago	szwagier	nie
626	1901-12-06	Gazdik Janos	GL	HU	węg.	43	M	ZZ	Brema	Bre	20	PA	Smock	nikt	tak
627	1901-12-06	Oskvarek Johanna	JB	HU	węg.	27	K	ZZ	Brema	Bre	14	PA	Export	brat	nie
628	1901-12-06	Stajer Janos	GL	HU	węg.	46	M	ZZ	Brema	Bre	20	PA	Smock	nikt	tak
629	1901-12-06	Brussak Marton	GL	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	Bre	20	PA	Uniontown	nikt	tak
630	1901-12-06	Bugaj Maria	GL	HU	węg.	15	K	PK	Brema	Bre	12	PA	Alverton	kolega	nie
631	1901-12-06	Sosek Marton	CH	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Bre	12	IL	Chicago	szwagier	nie
632	1901-12-08	Luka Marianna	ZG	HU	węg.	23	K	ZZ	Brema	KWG	5	IL	Chicago	mąż	nie
633	1901-12-08	Luka Johanna	ZG	HU	węg.	1	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie

634	1901-12-22	Scharfi H	PK	HU	węg.	10	M	PK	Hamburg	Pho	5	IL	X	wujek	nie
635	1901-12-22	Zondla Ilona	PK	HU	węg.	28	K	ZZ	Hamburg	Pho	8	IL	Pullman	mąż	nie
636	1901-12-22	Tomasja Josef	PK	HU	węg.	38	M	ZZ	Hamburg	Pho	5	IL	Chicago	szwagier	nie
637	1901-12-22	Hepko Martin	PK	HU	węg.	38	M	ZZ	Hamburg	Pho	8	PA	Irwin	szwagier	nie
638	1901-12-22	Kotlarcsik Josef	PK	HU	węg.	50	M	ZZ	Hamburg	Pho	8	IL	Pullman	szwagier	nie
639	1901-12-23	Balcsirak Antal	JB	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	KW	16	PA	Export	brat	tak
640	1901-12-23	Bistyak Janos	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	KW	14	PA	Export	szwagier	nie
641	1901-12-23	Czabala Janos (Janos Czabala)	PK	HU	węg.	25	M	PK	Brema	KW	11	PA	Lilly	ojciec	nie
642	1901-12-23	Czewerka Jan	CH	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	KW	10	IL	Chicago	szwagier	nie
643	1901-12-23	Kanpererek Jan	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KW	35	IL	Staunton	kolega	tak
644	1901-12-23	Kanpererek Johana	JB	HU	węg.	35	K	ZZ	Brema	KW	0	IL	Staunton	kolega	nie
645	1901-12-23	Knaperek Johana	JB	HU	węg.	35	K	ZZ	Brema	KW	0	IL	Staunton	kolega	nie
646	1901-12-23	Knaperek Janos	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KW	35	IL	Staunton	kolega	tak
647	1901-12-23	Gralovszky Verona	JB	HU	węg.	22	K	PK	Brema	KW	6	IL	Chicago	kuzyn	nie
648	1901-12-23	Zgoma Dorka (Dorka Zgoma)	JB	HU	węg.	36	K	ZZ	Brema	KW	12	IL	Assumption	mąż	tak
649	1901-12-23	Varnyak Vincze	JB	HU	węg.	28	M	PK	Brema	KW	12	IL	Chicago	znajomy	nie
650	1901-12-23	Szopcsak Jano	CH	HU	węg.	14	M	PK	Brema	KW	12	IL	Chicago	brat	nie
651	1901-12-23	Smentek Johana	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	KW	14	IL	Chicago	szwagier	nie

652	1901-12-23	Pirog Ignacz	JB	HU	węg.	39	M	ZZ	Brema	KW	15	PA	Export	kuzyn	nie
653	1901-12-23	Palyak Karoly	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	KW	14	PA	Export	szwagier	nie
654	1901-12-23	Kovalik Johana	JB	HU	węg.	24	K	PK	Brema	KW	6	IL	Chicago	kuzyn	nie
655	1901-12-23	Knaperek Karoly	JB	HU	węg.	5	M	PK	Brema	KW	0	IL	Staunton	kolega	nie
656	1901-12-28	Babicz Sandor	BP	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	D	30	OH	Flushing	nikt	nie
657	1902-01-04	Verva Thomas	JB	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Ko	15	IL	Chicago	kolega	nie
658	1902-01-04	Karlziak Josef	JB	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Ko	14	IL	Chicago	kolega	nie
659	1902-01-10	Krupa Anna	PK	HU	węg.	20	K	PK	Brema	KMT	20	PA	Alverton	kolega	nie
660	1902-01-11	Pilch Jan	JB	HU	węg.	24	M	PK	Antwerpia	Vad	8	PA	Export	brat	nie
661	1902-01-15	Bartos Vicent	LW	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	KWG	4	OH	Cleveland	kolega	nie
662	1902-01-15	Strba Josef	PK	HU	węg.	18	M	PK	Brema	KWG	8	IL	Pullman	wujek	nie
663	1902-01-23	Kotlarsik Jozef	PK	HU	słowac.	30	M	PK	Brema	We	12	PA	Pleasant	szwagier	nie
664	1902-01-25	Riss Jan	JB	HU	węg.	36	M	ZZ	Hamburg	Pret	40	PA	Export	szwagier	nie
665	1902-01-25	Harkabucz Rosa	PD	HU	węg.	20	K	PK	Hamburg	Pret	4	NJ	Perth Amboy	szwagier	nie
666	1902-01-25	Bulavsky Igneaz	JB	HU	węg.	36	M	ZZ	Hamburg	Pret	40	PA	Export	bratanek	nie
667	1902-01-25	Riss Maria	JB	HU	węg.	35	K	ZZ	Hamburg	Pret	0	PA	Export	szwagier	nie
668		Stahorak													
	1902-01-25	Klementrine	PD	HU	węg.	20	K	ZZ	Hamburg	Pret	22	IL	Chicago	nikt	nie
669	1902-01-25	Zubricska Janos	JB	HU	węg.	42	M	ZZ	Hamburg	Pret	2	PA	Export	szwagier	nie
670	1902-01-25	Obrtal Josef	PD	HU	węg.	39	M	ZZ	Hamburg	Pret	23	IL	Chicago	szwagier	nie
671	1902-01-25	Riss Maria	JB	HU	węg.	1	K	PK	Hamburg	Pret	0	PA	Export	szwagier	nie

672	1902-02-03	Kopciha Antal	SG	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Rh	24	PA	X	nikt	nie
673	1902-02-03	Kopceila Janos	SG	HU	węg.	44	M	ZZ	Brema	Rh	16	PA	Alverton	znajomy	tak
674	1902-02-03	Brnusak Jano	GL	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Rh	20	PA	X	nikt	nie
675	1902-02-03	Bronsak Martin	GL	HU	węg.	29	M	ZZ	Brema	Rh	24	PA	Alverton	znajomy	nie
676	1902-02-03	Bulan Matyas	SG	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Rh	20	PA	Alverton	znajomy	nie
677	1902-02-09	Florek Stefan	CH	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Bre	12	IL	Chicago	wujek	nie
678	1902-02-09	Novak Janos	CH	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	Bre	13	IL	Chicago	kuzyn	nie
679		Majdok													
	1902-02-09	Magdalena	PD	HU	węg.	25	K	PK	Brema	Bre	16	IL	Chicago	wujek	nie
680	1902-02-09	Bosak Andras	PD	HU	węg.	42	M	ZZ	Brema	Bre	11	IL	Chicago	szwagier	nie
681	1902-02-09	Capek Janos	CH	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Bre	16	IL	Chicago	szwagier	nie
682		Cervien Vjater													
	1902-02-09	Janos	CH	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Bre	14	IL	Chicago	ojciec	nie
683	1902-02-09	Joniak Johanna	PD	HU	węg.	22	K	PK	Brema	Bre	11	IL	Chicago	wujek	nie
684	1902-02-09	Malkusak Josef	BP	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Bre	3,5	IL	Chicago	kuzyn	nie
685	1902-02-09	Pajkos Andras	CH	HU	węg.	27	M	PK	Brema	Bre	15	IL	Chicago	X	nie
686	1902-02-09	Pajkos Ignacz	CH	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Bre	12	IL	Chicago	X	nie
687	1902-02-09	Pavliak Karoly	JB	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Bre	20	PA	Gallitzin	znajomy	nie
688	1902-02-09	Skodon Tomek	CH	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Bre	15	IL	Chicago	wujek	nie
689	1902-02-09	Zmuda Maria	PD	HU	węg.	32	K	PK	Brema	Bre	11	IL	Chicago	znajomy	nie
690	1902-02-09	Zolna Janos	CH	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	Bre	14	IL	Chicago	szwagier	tak

691	1902-02-12	Florek Anton	PK	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KWG	20	PA	Export	kolega	nie
692	1902-02-12	Kotaz Anton	CH	HU	węg.	23	M	ZZ	Brema	KWG	16	IL	Chicago	kolega	nie
693	1902-02-12	Mihalak Andras	LW	HU	węg.	20	M	PK	Brema	KWG	14	PA	Pittston	X	nie
694	1902-02-12	Simala Stefan	CH	HU	węg.	25	M	PK	Brema	KWG	10	IN	Whiting	brat	nie
695	1902-02-12	Smich Jozsef	PK	HU	węg.	39	M	ZZ	Brema	KWG	20	PA	Export	brat	tak
696	1902-02-12	Bnk Josef	PK	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	KWG	22	PA	Export	kolega	nie
697	1902-02-12	Cerosu Johann	CH	HU	węg.	29	M	ZZ	Brema	KWG	18	IL	Chicago	koleżanka	nie
698	1902-02-12	Cerosu Johanna	CH	HU	węg.	23	K	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	kolega	nie
699	1902-02-14	Sfefra Jan	CH	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Cas	3	IL	Chicago	siostra	nie
700	1902-02-14	Sfella Josef	CH	HU	węg.	36	M	ZZ	Brema	Cas	10	IL	Chicago	X	nie
701	1902-02-14	Skadan Jan	CH	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Cas	9	IL	Chicago	X	nie
702	1902-02-14	Florek Jozsef	CH	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Cas	20	IL	Chicago	szwagier	nie
703	1902-02-14	Pastak Maria	CH	HU	węg.	17	K	PK	Brema	Cas	4	IL	Chicago	X	nie
704	1902-02-14	Masol Jgonas	CH	HU	węg.	36	M	ZZ	Brema	Cas	15	IL	Chicago	X	nie
705		Hosndpascan													
	1902-02-14	Katarina	CH	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Cas	15	IL	Chicago	wujek	nie
706	1902-02-14	Helsingda Jan	CH	HU	węg.	45	M	ZZ	Brema	Cas	7	IL	Chicago	X	nie
707	1902-02-14	Helegda Maria	CH	HU	węg.	22	K	PK	Brema	Cas	X	IL	Chicago	X	X
708	1902-02-14	Gonsor Jame	CH	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	Cas	20	IL	Chicago	szwagier	nie
709	1902-02-14	Zncona Maria	CH	HU	węg.	17	K	PK	Brema	Cas	12	IL	Chicago	X	nie
710	1902-02-14	Gavelda Feliks	LW	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Cas	8	PA	Phoenixville	nikt	nie

711	1902-02-14	Forla Maria	CH	HU	węg.	17	K	PK	Brema	Cas	8	IL	Chicago	wujek	nie
712	1902-03-10	Wilczek Martin	LM	HU	słowac.	26	M	PK	Hamburg	Pret	15	PA	X	szwagier	nie
713	1902-03-10	Shec Vincenz	LM	HU	słowac.	24	M	PK	Hamburg	Pret	32	PA	X	szwagier	nie
714	1902-03-10	Vonterczik Cyprian	LM	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	Pret	16	PA	Phoenixville	brat	nie
715	1902-03-17	Kupik Ignatz	LW	HU	słowac.	16	M	PK	Hamburg	Pho	12	PA	Export	wujek	nie
716	1902-03-17	Pietociak Maria	PK	AT	słowac.	18	K	PK	Hamburg	Pho	2	NY	Utica	szwagier	nie
717	1902-03-17	Bugajsky Johann	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	Pho	25	PA	Export	wujek	nie
718	1902-03-18	Kadlub Karoly	BP	HU	pol.	18	M	PK	Brema	Rh	5	OH	Cleveland	kuzyn	nie
719	1902-03-18	Wilczek Paulina	PD	HU	pol.	19	K	PK	Brema	Rh	10	IL	Chicago	szwagier	nie
720	1902-03-18	Wilczek Janos	PD	HU	pol.	24	M	PK	Brema	Rh	2	IL	Chicago	szwagier	nie
721	1902-03-18	Bazarnik Justyna	PD	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Rh	5	IL	Chicago	szwagier	nie
722	1902-03-18	Karkoska Felix	LM	HU	węg.	16	M	PK	Brema	Rh	12	PA	Pittsburgh	wujek	nie
723	1902-03-18	Duttka Janos	PD	HU	węg.	25	M	PK	Brema	Rh	16	IL	Chicago	kolega	nie
724	1902-03-18	Moldrik Ede	PD	HU	węg.	22	M	PK	Brema	Rh	16	IL	Chicago	szwagier	nie
725	1902-03-18	Gribacz Floris	PD	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	Rh	12	IL	Chicago	szwagier	nie
726	1902-03-18	Szoetlak Janos	PD	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	Rh	8,5	IL	Chicago	kuzyn	nie
727	1902-03-18	Marmula Alberta	LM	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Rh	43	PA	Phoenixville	wujek	nie
728	1902-03-18	Litvjak Ignac	JB	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Rh	11	IL	Chicago	brat	nie
729	1902-03-18	Kasprak Karoly	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Rh	12	IL	Chicago	brat	nie
730	1902-03-21	Kendrala Martin	GL	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Han	25	PA	X	szwagier	tak

731	1902-03-21	Hrubecz Martin	GL	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	Han	30	PA	Smock	szwagier	nie
732	1902-03-21	Chavancsak Matyas	GL	HU	słowac.	26	M	PK	Brema	Han	30	PA	X	szwagier	nie
733	1902-03-21	Brnusak Jano	GL	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Han	20	PA	X	szwagier	nie
734	1902-04-01	Sztahulyak Duklaz Karoly	JB	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	Bat	16	IL	Chicago	kolega	nie
735	1902-04-01	Sztahulyak Dublisc Ignac	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Bat	8	IL	Chicago	brat	nie
736	1902-04-01	Szlaby Andras	JB	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	Bat	12	OH	Rendville	brat	nie
737	1902-04-01	Szervinszk Andras	JB	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	Bat	16	IL	Chicago	szwagier	nie
738	1902-04-01	Smich Vandel	HR	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	Bat	12	IL	Chicago	kolega	nie
739	1902-04-01	Migas Pal	HR	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Bat	10	IL	Chicago	wujek	nie
740	1902-04-01	Migacz Ferencz	HR	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Bat	12	IL	Chicago	wujek	nie
741	1902-04-01	Martyniak Jan	LW	HU	słowac.	39	M	ZZ	Brema	Bat	8	PA	Pitts Tru	kolega	nie
742	1902-04-01	Lipok Vindel	HR	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	Bat	8	IL	Chicago	kolega	nie
743	1902-04-01	Limalja (Simalia) Jano	LW	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Bat	30	PA	Pittston	kolega	nie
744	1902-04-01	Lihait Silvester	LW	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Bat	20	PA	Phoenixville	nikt	nie
745	1902-04-01	Janoviak Felix	LW	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Bat	43	PA	Pittston	wujek	nie
746	1902-04-01	Janosik Anna	PK	HU	słowac.	22	K	PK	Brema	Bat	4	IL	Chicago	kuzyn	nie
747	1902-04-01	Jablansky Vitalis	LW	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	Bat	20	PA	Phoenixville	nikt	nie

748	1902-04-01	Gombaresik Lazar	LW	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Bat	20	PA	Phoenixville	nikt	nie
749	1902-04-01	Bullvony Matyas	SG	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Bat	4	PA	X	nikt	nie
750	1902-04-01	Budzeliak Andras	JB	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Bat	8	IL	Chicago	bratanek	nie
751	1902-04-01	Bielak Naciej	HR	HU	słowac.	30	M	PK	Brema	Bat	17	IL	Chicago	szwagier	nie
752	1902-04-01	Tanyak Izidor	HR	HU	pol.	28	M	ZZ	Brema	Bat	12	IL	Chicago	szwagier	nie
753	1902-04-01	Mozdony Ignacz	HR	HU	pol.	30	M	PK	Brema	Bat	12	IL	Chicago	X	nie
754	1902-04-01	Mazdepi Antoni	HR	HU	pol.	34	M	ZZ	Brema	Bat	11	IL	Chicago	nikt	nie
755	1902-04-01	Stierbiak Andras	JB	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	Bat	10	IL	Chicago	szwagier	nie
756	1902-04-01	Rapacs Janos	HR	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	Bat	10	IL	Chicago	kolega	nie
757	1902-04-01	Banasz Tomas	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Bat	10	PA	X	X	nie
758	1902-04-01	Vindrcik Robert	LW	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	Bat	40	PA	Pittston	kolega	nie
759	1902-04-01	Strcula Maria	LW	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Bat	20	PA	Phoenixville	nikt	nie
760	1902-04-01	Filak Antoni	LW	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Bat	20	PA	Phoenixville	nikt	nie
761	1902-04-02	Kaszprak Janos	JB	HU	węg.	41	M	ZZ	Brema	Bra	8	IL	Chicago	siostra	nie
762	1902-04-02	Brusco Ede	BP	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	Bra	4	WV	Benwood	kuzyn	nie
763	1902-04-02	Hurkot Matyas	GL	HU	słowac.	23	M	ZZ	Brema	Bra	16	PA	Alverton	kolega	tak
764	1902-04-19	CSERVENKA, KARALY	LW	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	Cas	16	WV	Fairmont	wujek	nie
765	1902-04-19	Dembiczka Anna	GL	HU	słowac.	36	K	ZZ	Brema	Cas	8	PA	Avondale	mąż	nie
766	1902-04-19	Pilch Antal	JB	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	Cas	16	IL	Chicago	nikt	nie
767	1902-04-19	Israel Jgnaczac	JB	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	Cas	0	IL	Chicago	ojciec	nie

768	1902-04-19	Podskalnak Jozsef	JB	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	Cas	12	OH	Yorkville	wujek	nie
769	1902-04-19	Israel Ginsztav	JB	HU	słowac.	0	M	PK	Brema	Cas	21	IL	Chicago	ojciec	nie
770	1902-04-23	Kovalesik Jozsef	ZD	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	GK	20	OH	Cleveland	szwagier	nie
771	1902-04-29	Virva Karolyn	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	wujek	nie
772	1902-04-29	Djubek Jozef	JB	HU	węg.	39	M	ZZ	Brema	KW	17	IL	Joliet	szwagier	nie
773	1902-04-29	Palenik Karoly	JB	HU	węg.	16	M	PK	Brema	KW	8	IL	Staunton	wujek	nie
774	1902-04-30	Bedik Mi	PD	HU	słowac.	15	M	PK	Hamburg	Mol	X	IL	Chicago	X	X
775	1902-04-30	Pekavcik Laurena	PD	HU	słowac.	41	K	ZZ	Hamburg	Mol	8	IL	Chicago	brat przyrodni	nie
776	1902-04-30	Maliata Mihaly	PD	HU	słowac.	28	M	PK	Hamburg	Mol	7	IL	Chicago	kuzyn	nie
777	1902-04-30	Jondiacscik Julianna	PD	HU	słowac.	18	K	ZZ	Hamburg	Mol	0	IL	Chicago	szwagierka	nie
778	1902-04-30	Jondiacscik Ignatz	PD	HU	słowac.	27	M	PK	Hamburg	Mol	62	IL	Chicago	siostra	nie
779	1902-04-30	Bonk Maria	PD	HU	słowac.	34	K	PK	Hamburg	Mol	20	IL	Chicago	kuzyn	nie
780	1902-04-30	Bialyc Josef	CH	HU	słowac.	25	M	PK	Hamburg	Mol	29	PA	X	brat	nie
781	1902-04-30	Simrak Johanna	PD	HU	słowac.	19	K	PK	Hamburg	Mol	11	IL	Chicago	brat	nie
782	1902-04-30	Sztahugak Paul	PD	HU	węg.	28	M	ZZ	Hamburg	Mol	14	IL	Chicago	wujek	nie
783	1902-04-30	Bouk Fondelen	PD	HU	węg.	15	M	PK	Hamburg	Mol	7	IL	Chicago	brat	nie
784	1902-04-30	Szeterkeda Jano	PD	HU	słowac.	36	M	ZZ	Hamburg	Mol	19	IL	Chicago	szwagierka	nie
785	1902-04-30	Luczka Klorsientine	PD	HU	węg.	13	K	PK	Hamburg	Mol	3	IL	Chicago	siostra	nie

786	1902-04-30	Benedik Mihaly	PD	HU	słowac.	15	M	PK	Hamburg	Mol	5	IL	Chicago	szwagier	nie
787	1902-05-02	Radlubjak Ignacz	PK	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	Rh	12	OH	Cleveland	brat	nie
788	1902-05-02	Glajdak Jano	PK	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Rh	12	OH	Cleveland	brat	nie
789		Kadlubek (Radlubjak)													
	1902-05-02	Ignacz	PK	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	Rh	8	OH	Cleveland	szwagier	nie
790	1902-05-15	Knapick Johann	JB	HU	węg.	38	M	ZZ	Hamburg	GrW	80	OH	Bentonville	zięc	nie
791	1902-05-15	Knapick Josef	JB	HU	węg.	4	M	PK	Hamburg	GrW	0	OH	Bentonville	wujek	nie
792	1902-05-15	Knapick Paulina	JB	HU	węg.	24	K	ZZ	Hamburg	GrW	0	OH	Bentonville	zięc	nie
793	1902-05-15	Knapick Eugen	JB	HU	węg.	1	M	PK	Hamburg	GrW	0	OH	Bentonville	wujek	nie
794	1902-05-22	Gazsik Johann	GL	HU	słowac.	44	M	ZZ	Brema	Cas	12	PA	Stockdale	szwagier	nie
795	1902-05-22	Chovancsak Matej	GL	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	Cas	4	PA	Darent	nikt	tak
796	1902-05-28	Krull Andras	PK	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KW	10	PA	Export	szwagier	nie
797	1902-06-03	Lstaholjak Kaioly	JB	HU	węg.	21	M	ZZ	Hamburg	Mol	16	IL	Pullman	brat	nie
798	1902-06-03	Vjater Jaries	OR	HU	węg.	23	M	PK	Hamburg	Mol	16	PA	X	szwagier	nie
799	1902-06-03	Paoljak Ansel	OR	HU	węg.	29	M	ZZ	Hamburg	Mol	16	PA	Export	szwagier	nie
800	1902-06-03	Baliga Floris	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Hamburg	Mol	14	IL	Chicago	szwagier	nie
801	1902-06-03	Csiszon Ignak	OR	HU	węg.	35	M	ZZ	Hamburg	Mol	15	PA	Export	brat	nie
802	1902-06-11	Kadlub Rosa	BP	HU	węg.	38	K	WW	Brema	Br	5	IL	Chicago	brat	nie
803	1902-06-12	Kadlub Josef	JB	HU	węg.	36	M	ZZ	Hamburg	Patr	20	PA	Irwin	kuzyn	tak
804	1902-06-12	Olejar Mardine	JB	HU	węg.	21	K	ZZ	Hamburg	Patr	0	PA	Irwin	kuzyn	nie

805	1902-06-12	Olejar Josef	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Hamburg	Patr	10	PA	Irwin	kuzyn	nie
806	1902-06-18	Subunsky Andras	JB	HU	węg.	32	M	ZZ	Brema	FDG	12	NJ	Perth Amboy	szwagier	nie
807	1902-06-18	Caja Mihaly	JB	HU	węg.	32	M	ZZ	Brema	FDG	12	X	X	szwagier	nie
808	1902-06-18	Virva Karoly	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	FDG	8	IL	Staunton	wujek	nie
809	1902-06-18	Virva Ferenc	JB	HU	węg.	15	M	PK	Brema	FDG	14	NJ	Perth Amboy	wujek	nie
810	1902-06-18	Patrak Maria	JB	AH	gal.	17	K	PK	Brema	FDG	0	IL	Chicago	wujek	nie
811	1902-06-18	Kasprak Karoly	JB	AH	gal.	3	M	PK	Brema	FDG	0	IL	Chicago	wujek	nie
812	1902-06-18	Kasprak Janos	JB	AH	gal.	32	M	ZZ	Brema	FDG	20	IL	Chicago	szwagier	nie
813	1902-06-18	Takowsky Janos	JB	AH	gal.	44	M	ZZ	Brema	FDG	8	IL	Chicago	szwagier	tak
814	1902-06-18	Kasprak Johanna	JB	AH	gal.	31	K	ZZ	Brema	FDG	0	IL	Chicago	wujek	nie
815	1902-06-18	Gura Johanna	JB	AH	gal.	24	K	ZZ	Brema	FDG	2	IL	Chicago	mąż	nie
816	1902-06-18	Heteniak Karoly	JB	AH	gal.	16	M	PK	Brema	FDG	8	IL	Chicago	brat	nie
817	1902-06-28	Szalomej Andr.	JB	HU	węg.	42	M	ZZ	Hamburg	Col	12	PA	Export	kuzyn	nie
818	1902-06-28	Bijstaj Janos	JB	HU	węg.	42	M	ZZ	Hamburg	Col	12	PA	Export	szwagier	nie
819	1902-07-02	Murin Johann	XX	HU	węg.	28	M	ZZ	Brema	GK	10	PA	X	szwagier	nie
820	1902-07-02	Tiszon Josef	XX	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	GK	12	PA	X	szwagier	nie
821	1902-07-06	Ulmonek Jonos	JB	HU	węg.	36	M	ZZ	Hamburg	Mol	20	PA	Gallitzin	brat	tak
822	1902-07-06	Panyak Winzent	JB	HU	węg.	29	M	ZZ	Hamburg	Mol	24	PA	Gallitzin	kolega	nie
823	1902-07-16	Florck Ignatz	OR	AT	aus.	20	M	ZZ	Boulogne-Sur-Mer	Patr	20	PA	X	szwagier	nie
824	1902-07-30	Smich Jozef	HR	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KL	16	PA	Gallitzin	kolega	nie

825	1902-08-06	Palenik Karoly	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PA	14	IL	Chicago	szwagier	nie
826	1902-08-06	Podszklauyak Josef	JB	HU	słowac.	19	M	PK	Hamburg	PA	10	IL	Chicago	kolega	nie
827	1902-08-06	Szlaby Andras	JB	HU	słowac.	24	M	PK	Hamburg	PA	6	IL	Chicago	szwagier	nie
828	1902-09-03	Budzelak Andreas	JB	HU	słowac.	30	M	ZZ	Hamburg	GrW	32	PA	Gallitzin	szwagier	nie
829	1902-09-10	Pasztorek Bela	PK	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	GK	50	IL	Pullman	brat	nie
830	1902-09-10	Pasztorek Anna	PK	HU	słowac.	20	K	ZZ	Brema	GK	0	IL	Pullman	brat	nie
831	1902-09-10	Olrembiak Ignacz	PK	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	GK	28	IL	Chicago	brat	nie
832	1902-09-10	Llieligdon Ignaz	PK	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	GK	15	PA	Greensburg	brat	nie
833	1902-09-10	Kensek Teresia	PK	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	GK	28	IL	Chicago	kolega	nie
834	1902-10-08	Brunsak Anna	GL	HU	węg.	28	K	ZZ	Brema	KMT	40	PA	New Salem	mąż	nie
835	1902-10-08	Brunsak Matyas	GL	HU	węg.	11	M	PK	Brema	KMT	0	PA	New Salem	ojciec	nie
836	1902-10-08	Sprlak Jano	GL	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	KMT	16	PA	New Salem	nikt	tak
837	1902-10-11	Harkabnoz Maria	HR	HU	węg.	5	K	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	matka	nie
838	1902-10-11	Harkabnoz Sandor	HR	HU	węg.	27	M	PK	Brema	Ma	16	IL	Chicago	kolega	nie
839	1902-10-11	Harkabnoz Kanti	HR	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Ma	20	IL	Chicago	żona	nie
840	1902-10-15	Skapik Pavol	JB	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	KW	10	PA	X	kolega	tak
841	1902-10-15	Srnka Martin	JB	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	KW	4	PA	LecKroe	X	nie
842	1902-10-15	Herona Jozsef	ZD	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KW	30	OH	Cleveland	brat	nie
843	1902-10-15	Chabina Janob	JB	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	KW	10	PA	LecKroe	X	tak
844	1902-11-26	Harkabusik	JB	HU	węg.	18	K	ZZ	Brema	Rh	10	PA	Export	szwagier	nie

		Johanna													
845	1902-11-26	Bus Maria	GL	HU	węg.	18	K	PK	Brema	KWG	10	PA	X	kolega	nie
846	1902-11-26	Bromkiw Karolina	PD	HU	węg.	21	K	PK	Brema	KWG	8	IL	Chicago	brat	nie
847	1902-11-26	Andrauak Fraz	JB	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	Rh	20	PA	Export	brat	nie
848	1902-11-26	Jurcsak Karol (Karol Jurcsak)	PD	HU	węg.	23	M	PK	Brema	KWG	28	IL	Chicago	znajomy	nie
849	1902-11-26	Kodoujak Verona	CH	HU	węg.	27	K	PK	Brema	KWG	8	IL	Chicago	wujek	nie
850	1902-11-26	Krisiak Anna	JB	HU	węg.	11	K	PK	Brema	KWG	0	OH	Rendville	ojciec	nie
851	1902-11-26	Krisiak Maria	JB	HU	węg.	47	K	ZZ	Brema	KWG	55	OH	Rendville	mąż	nie
852	1902-11-26	Makuh Josef	PD	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	KWG	30	IL	Chicago	szwagier	nie
853	1902-11-26	Momak Ignacz (Ignacz Momak)	PD	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KWG	7	IL	Chicago	szwagier	nie
854	1902-11-26	Qrozd Maria	JB	HU	węg.	17	K	PK	Brema	KWG	6	IL	Chicago	wujek	nie
855	1902-11-26	Kovalik Niklos Tomas	PD	HU	węg.	23	M	PK	Brema	KWG	14	IL	Chicago	kuzyn	nie
856	1902-11-26	Krisiak August	JB	HU	węg.	3	M	PK	Brema	KWG	0	OH	Rendville	ojciec	nie
857	1902-11-26	Hrubeaz Martin	GL	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KWG	12	PA	Alverton	kolega	tak
858	1902-11-26	Tokarcsik Cecilya	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	KWG	6	IL	Chicago	szwagier	nie
859	1902-11-29	Kracik Andras	JB	HU	węg.	22	M	PK	Boulogne- Sur-Mer	PA	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
860	1902-11-29	Rafacs Ignace	JB	HU	węg.	22	M	PK	Boulogne-	PA	10	IL	Chicago	kuzyn	nie

									Sur-Mer						
861	1902-11-29	Kvasnicka Theressa	JB	HU	węg.	38	K	ZZ	Boulogne- Sur-Mer	PA	7	IL	Chicago	mąż	nie
862	1902-11-29	Makaj Jan	JB	HU	węg.	39	M	ZZ	Boulogne- Sur-Mer	PA	20	PA	Export	kuzyn	nie
863	1902-11-29	Babesirck Ankel	JB	HU	węg.	25	M	PK	Boulogne- Sur-Mer	PA	20	PA	Export	kuzyn	nie
864	1902-11-29	Djubck Andras	JB	HU	węg.	43	M	ZZ	Boulogne- Sur-Mer	PA	20	PA	Export	kuzyn	nie
865	1902-11-29	Glusak Josef	ZG	HU	węg.	22	M	PK	Boulogne- Sur-Mer	PA	7	PA	Phoenixville	siostra	nie
866	1902-11-29	Godava Kardina	JB	HU	węg.	19	K	PK	Boulogne- Sur-Mer	PA	10	IL	Chicago	szwagier	nie
867	1902-11-29	Illmanck Maria	JB	HU	węg.	25	K	ZZ	Boulogne- Sur-Mer	PA	25	PA	Gallitzin	mąż	nie
868	1902-11-29	Kuliwjak Johan	JB	HU	węg.	23	M	PK	Boulogne- Sur-Mer	PA	13	PA	Gallitzin	szwagier	nie
869	1902-11-29	Jasurda Paul	OR	HU	węg.	39	M	ZZ	Boulogne- Sur-Mer	PA	15	PA	Export	bratanek	nie
870	1902-11-29	Cencula Rudolf	PK	HU	słowac.	0	M	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	ojciec	nie
871	1902-11-29	Cencula Helena	PK	HU	słowac.	35	K	ZZ	Brema	Ma	28	IL	Chicago	mąż	nie

872	1902-12-30	Lihosit Karoly	JB	HU	węg.	25	M	PK	Hamburg	Bel	25	PA	Export	kuzyn	nie
873	1902-12-30	Vdofka Ferencz	JB	HU	węg.	10	M	PK	Hamburg	Bel	15	PA	Export	kuzynka	nie
874	1902-12-30	Babicz Tanka	JB	HU	słowac.	32	K	ZZ	Brema	Bel	32	PA	X	mąż	nie
875	1902-12-30	Babicz Wasil	JB	HU	słowac.	7	M	PK	Brema	Bel	0	PA	X	ojciec	nie
876	1902-12-30	Pafae Adam	JB	HU	węg.	33	M	PK	Hamburg	Bel	20	PA	Export	wujek	nie
877	1902-12-30	Babicz Andras	JB	HU	słowac.	0	M	PK	Brema	Bel	0	PA	X	ojciec	nie
878	1903-01-19	Zahora Gerek	JB	HU	słowac.	8	K	PK	Brema	Cas	2	IL	Chicago	ojciec	nie
879	1903-01-19	Novak Josefina	JB	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Cas	26	NJ	X	ojciec	nie
880	1903-01-30	Gabriel Anna	PK	HU	węg.	19	K	PK	Hamburg	AV	12	IL	Chicago	znajomy	nie
881	1903-01-30	Zborek Marie	PK	HU	węg.	25	K	PK	Hamburg	AV	18	IL	Chicago	znajomy	nie
882	1903-02-09	Guida Antal	CH	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Zie	26	IL	Chicago	kolega	nie
883	1903-02-16	Klosek Ludwig	HR	AT	pol.	25	M	PK	Hamburg	GrW	4	IL	Chicago	brat	nie
884	1903-02-20	Pinda Johanna	ZD	HU	słowac.	20	K	ZZ	Brema	KW	12	OH	Cleveland	kuzyn	nie
885	1903-02-20	Derda Michal	ZD	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KW	12	OH	Cleveland	szwagier	nie
886	1903-02-20	Derda Ocsana	ZD	HU	słowac.	25	K	ZZ	Brema	KW	0	OH	Cleveland	szwagier	nie
887	1903-02-20	Momak Maria	ZD	HU	słowac.	22	K	ZZ	Brema	KW	12	OH	Cleveland	kuzyn	nie
888	1903-02-24	Giondla Tereza	JB	HU	węg.	16	K	PK	Brema	Ko	4	IL	Chicago	wujek	nie
889	1903-02-24	Limcsak Zofia	PD	HU	węg.	21	K	WW	Brema	Ma	16	IL	Chicago	szwagier	nie
890		Maikrak													
	1903-02-24	Waurzinec	PD	HU	węg.	44	M	ZZ	Brema	Ma	11	IL	Chicago	szwagier	nie
891	1903-02-24	Morang Frantisca	PD	HU	węg.	31	K	ZZ	Brema	Ma	20	IL	Chicago	mąż	nie

892	1903-02-24	Morang Vendel	PD	HU	węg.	10	M	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	ojciec	nie
893	1903-02-24	Morang Zofia	PD	HU	węg.	6	K	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	ojciec	nie
894	1903-02-24	Prilensky Ladislaw	PD	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	Ma	16	IL	Chicago	kolega	nie
895	1903-02-24	Drozd Victor	JB	AT	pol.	29	M	ZZ	Hamburg	Bel	23	PA	Wampum	szwagier	nie
896	1903-02-24	Giondla Josefina	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Ko	2	PA	Irwin	ojciec	nie
897	1903-02-24	Limcsak Lajos	PD	HU	węg.	0	M	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	wujek	nie
898	1903-02-24	Panjak Jonatz	OR	HU	słowac.	42	M	ZZ	Hamburg	Bel	10	OH	Cleveland	syn	nie
899	1903-02-24	Morang Karolina	PD	HU	węg.	7	K	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	ojciec	nie
900	1903-02-27	Kuljak Lucia	ZD	HU	słowac.	36	K	WW	Brema	KL	6	IL	Chicago	kuzyn	nie
901	1903-02-27	Kerpec Florian	PD	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	KL	8	IL	Chicago	siostra	nie
902	1903-03-05	Oloba Karoline	PK	HU	węg.	25	K	PK	Brema	KWG	12	PA	Irwin	kolega	nie
903	1903-03-05	Cervinyak (S...eovinokj) Jgnacz	PK	HU	węg.	18	M	PK	Brema	KWG	7	IL	Chicago	kolega	nie
904	1903-03-05	Wirwa Susana	JB	HU	węg.	16	K	PK	Brema	KWG	10	IL	Pullman	wujek	nie
905	1903-03-12	Dedics Jan	OR	HU	pol.	37	M	ZZ	Hamburg	Blu	11	IL	Chicago	szwagier	nie
906	1903-03-12	Piroig Jan	OR	HU	pol.	27	M	ZZ	Hamburg	Blu	10	IL	Chicago	kuzyn	nie
907	1903-03-12	Kuckevics Rosalia	OR	HU	pol.	17	K	PK	Hamburg	Blu	6	IL	Chicago	siostra	nie
908	1903-03-12	Kadlub Jan	OR	HU	słowac.	35	M	ZZ	Hamburg	Blu	9	IL	Chicago	kuzyn	nie
909	1903-03-13	Gyombala Mihal	PD	HU	słowac.	46	M	PK	Brema	Bar	24	IL	Chicago	znajomy	nie

910		Bulandjak Ignac (Ygnact Buliandjak)	PK	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	KWG	6	PA	Pittsburgh	brat	nie
911	1903-04-08	Krul Kata	PK	HU	węg.	21	K	PK	Brema	PI	2	IL	Chicago	kolega	nie
912	1903-04-08	Sondlak Maria	PK	HU	węg.	17	K	PK	Brema	PI	2	IL	Chicago	kolega	nie
913	1903-04-08	Buszak Janos	OR	HU	węg.	48	M	ZZ	Hamburg	Bel	20	PA	Beneton	kolega	nie
914	1903-04-16	Mlinarcik Franz	JB	HU	słowac.	8	M	PK	Brema	Bar	4	IL	Staunton	X	nie
915	1903-04-16	Wojtacsek Anna	SG	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	Bar		X	X	X	X
916	1903-04-17	Madigan Janos	OR	AT	słowac.	37	M	ZZ	Hamburg	Patr	6	IL	Chicago	brat	nie
917	1903-04-17	Jonyat Maria	JB	AT	pol.	17	K	PK	Hamburg	Patr	9	IL	Chicago	szwagier	nie
918	1903-04-17	Florck Maria	OR	AT	pol.	19	K	ZZ	Hamburg	Patr		PA	Irwin	mąż	nie
919	1903-05-09	Panych Janos	JB	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	FB	30	OH	Yorkville	szwagier	nie
920	1903-05-09	Panych Karolina	JB	HU	węg.	23	K	ZZ	Brema	FB	0	OH	Yorkville	szwagier	nie
921	1903-05-09	Guzsak Karoly	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	FB	10	OH	Yorkville	kuzyn	nie
922	1903-05-25	Kasprak Karolina	JB	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Dr	8	PA	Irwin	wujek	nie
923	1903-05-25	Kubik Stefan	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Dr	6	PA	Export	kolega	nie
924		Pas Lubovsky Maria	JB	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Dr	6	PA	Export	brat	nie
925	1903-05-25	Riss Martin	JB	HU	słowac.	42	M	ZZ	Brema	Dr	8	PA	Export	szwagier	tak
926	1903-05-25	Modliak Janos	JB	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	Dr	10	PA	Export	szwagier	nie
927	1903-05-27	Bosak Ignac	ZG	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	GK	10	IL	Chicago	kolega	nie

928	1903-05-27	Bosak Veronika	ZG	HU	słowac.	30	K	PK	Brema	GK	12	IL	Chicago	kolega	nie
929	1903-05-27	Gombarcsik Johane	LW	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	GK	16	PA	Coatesville	brat	nie
930	1903-05-27	Zubriczky Johanna	ZG	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	GK	19	OH	Cleveland	brat	nie
931	1903-05-27	Rjel Johane	LW	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	GK	8	IL	Chicago	kolega	nie
932	1903-05-27	Kubacka Johana	ZG	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	GK	10	IL	Chicago	kolega	nie
933	1903-05-27	Jano Zatrova Istvan	ZG	HU	słowac.	27	M	PK	Brema	GK	6	IL	Chicago	kolega	nie
934	1903-05-27	Janicak Maria	LW	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	GK	5	OH	Cleveland	ojczym	nie
935	1903-05-29	Lajczyn Janos	XX	HU	węg.	25	M	PK	Hamburg	Patr	10	PA	Philadelphia	kuzyn	nie
936	1903-06-03	Jablonsky Vendel	JB	HU	węg.	16	M	PK	Hamburg	Blu	3	PA	Spangler	ojczym	nie
937	1903-06-08	Gogelak Ignatz	PK	HU	węg.	32	M	ZZ	Hamburg	Bat	0	PA	Lilly	szwagier	nie
938	1903-06-17	Jablonssky Ludava	JB	HU	węg.	52	K	ZZ	Brema	KWII	5	IL	Chicago	mąż	nie
939	1903-06-17	Pasnjak Verona Venoley	JB	HU	węg.	26	K	ZZ	Brema	KWII	6	IL	Chicago	teść	nie
940	1903-07-11	Pas Ferencz	JB	AT	słowac.	25	M	ZZ	Le Havre	LL	3	PA	Export	brat	nie
941	1903-08-12	Zajoncz Jan	LM	HU	słowac.	25	M	PK	Hamburg	PA	16	PA	Pittsburgh	znajomy	nie
942	1903-08-12	Slomsik Agnesa	LM	HU	słowac.	23	K	ZZ	Hamburg	PA	20	PA	Pittsburgh	mąż	nie
943	1903-08-12	Adamczyk Leonora	LM	HU	słowac.	20	K	PK	Hamburg	PA	10	PA	Pittsburgh	znajomy	nie
944	1903-08-12	Slomsik Helmina	LM	HU	słowac.	0	K	PK	Hamburg	PA	0	PA	Pittsburgh	ojciec	nie

945	1903-08-12	Weiszberger Leni	JB	HU	żyd.	15	K	PK	Hamburg	PA	20	NY	New York City	wujek	nie
946	1903-08-15	Misiveez Janos	ZG	HU	słowac.	17	M	PK	Rotterdam	Ry	2	OH	Cleveland	matka	nie
947	1903-08-18	Lysak Anton	CH	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	KWII	12	IL	Chicago	wujek	nie
948	1903-08-18	Lysak Josef	CH	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	KWII	8	NY	X	szwagier	nie
949	1903-08-18	Palinek Matej	CH	HU	słowac.	14	M	PK	Brema	KWII	15	IL	Chicago	wujek	nie
950	1903-08-18	Florek Anna	CH	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	KWII	8	IL	Chicago	szwagier	nie
951	1903-08-25	Lieltgdon Katarina	PK	AT	pol.	44	K	ZZ	Brema	KWG	16	NJ	Newark	brat	nie
952	1903-08-25	Paoliak Josef	PK	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KWG	7	IL	Chicago	kolega	nie
953	1903-10-09	Kloda Marceli	CH	AT	pol.	37	M	ZZ	Brema	Che	19	DE	Wilmington	znajomy	nie
954	1903-10-13	Tosecik Janos	JB	HU	słowac.	12	M	PK	Brema	KWII	8	IL	Chicago	szwagier	nie
955	1903-10-13	Florek Josef	PK	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Rh	18	IL	Pullman	kolega	nie
956	1903-10-13	Novak Karol	JB	HU	słowac.	11	M	PK	Brema	KWII	30	PA	Irwin	znajomy	nie
957	1903-10-13	Florek Ignacz	PK	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	Rh	15	IL	Pullman	kolega	nie
958	1903-10-20	Novak Jan Provaznik	JB	HU	węg.	30	M	PK	Rotterdam	Ry	2	PA	Export	szwagier	nie
959	1903-10-23	Kovulcsik Anti	ZD	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	Nec	9	IL	Chicago	znajomy	nie
960	1903-10-23	Kovulcsik Anti	ZD	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	Nec	9	IL	Chicago	znajomy	nie
961	1903-10-23	Kuldanek Alois	ZD	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	Nec	5	IL	Chicago	brat	nie
962	1903-10-23	Kozak Antal	ZG	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Nec	12	IL	Chicago	wujek	nie
963	1903-10-31	Vdovka Jan	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Rh	34	PA	Pittston	znajomy	nie

964	1903-11-10	Bjedron Johana	ZG	HU	słowac.	28	K	PK	Brema	KWII	6	OH	Cleveland	mąż	nie
965	1903-11-10	Bregovi Janos	LM	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	KWII	9	PA	Coatesville	szwagier	tak
966	1903-11-10	Bucek Josef	JB	HU	słowac.	44	M	ZZ	Brema	KWII	12	X	X	kolega	tak
967	1903-11-10	Pasztva Anna	ZD	HU	słowac.	23	K	ZZ	Brema	KWII	0	IL	Chicago	szwagier	nie
968	1903-11-10	Pasztva Frantis	ZD	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KWII	8	IL	Chicago	szwagier	nie
969	1903-11-10	Milier Pavel	PD	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	KWII	3	IL	Chicago	szwagier	nie
970	1903-11-18	Banyak Oicto	BP	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KWG	5	IL	Chicago	kolega	nie
971	1903-11-18	Lopata Anna	BP	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWG	5	IL	Chicago	siostra	nie
972	1903-11-18	Carny Jozef	ZD	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	KWG		IL	Chicago	X	nie
973	1903-11-18	Ordys Anna	BP	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KWG	12	IL	Chicago	kolega	nie
974	1903-11-18	Jonyak Ignacz	ZD	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KWG	X	IL	Chicago	X	nie
975	1903-11-18	Bubla Maria	BP	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	ojciec	nie
976	1903-11-24	Sykora Verona	CH	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	siostra	nie
977	1903-11-24	Sykora Rozalia	CH	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	siostra	nie
978	1903-11-25	Szimalik Maria	PK	HU	słowac.	22	K	ZZ	Brema	Nec	0	PA	Lamberton	szwagier	nie
979	1903-11-25	Szimalia Josef	PK	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	Nec	20	PA	Lamberton	brat	nie
980	1903-12-05	Zubricky Anna	ZG	HU	węg.	20	K	PK	Brema	Mol	15	IL	Chicago	znajomy	nie
981														brat	
	1903-12-05	Novak Anna	JB	HU	węg.	33	K	PK	Brema	Mol	9	IL	Chicago	przyrodni	nie
982	1903-12-22	Radlub Rozalia	PK	HU	słowac.	1	K	PK	Brema	Ma	0	PA	Lilly	mąż	nie
983	1903-12-22	Radlub Rozalin	PK	HU	słowac.	23	K	ZZ	Brema	Ma	0	PA	Lilly	ojciec	nie

984	1903-12-22	Radlub Emma	PK	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	Ma	4	PA	Lilly	ojciec	nie
985	1904-02-04	Foderok Josef	PK	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	KWG	15	PA	Uniontown	szwagier	tak
986	1904-02-04	Bzeznos Janos	PK	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	KWG	5	IL	Chicago	szwagier	nie
987	1904-02-04	Bielski Ignac	PK	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KWG	15	PA	Uniontown	kolega	nie
988	1904-02-20	Jasura Stefan	LW	HU	słowac.	24	M	PK	Liverpool	Camp	11	PA	Phoenixville	brat	nie
989	1904-02-20	Tirala Stefan	LW	HU	słowac.	38	M	ZZ	Liverpool	Camp	15	PA	Phoenixville	X	nie
990	1904-02-20	Jasura Alexander	LW	HU	słowac.	39	M	ZZ	Liverpool	Camp	16	PA	Phoenixville	X	nie
991	1904-02-25	Bober Josef	XX	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	Mol	32	PA	New Salem	szwagier	nie
992	1904-03-20	Kotlar Jano	PK	HU	węg.	20	M	PK	Hamburg	Mol	8	IL	Hegewisch	brat	nie
993	1904-03-23	Czabala Anna	PK	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWG	5	PA	X	brat	nie
994	1904-03-23	Skodon Maria	CH	HU	słowac.	12	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
995	1904-03-23	Skodon Anna	CH	HU	słowac.	42	K	ZZ	Brema	KWG	12	IL	Chicago	mąż	nie
996	1904-03-23	Miraj Josef	JB	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	KWG	18	IL	Pullman	szwagier	nie
997	1904-03-23	Bugajska Karolina	JB	HU	węg.	8	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Pullman	ojciec	nie
998	1904-03-23	Bugajska Johanna	JB	HU	węg.	10	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Pullman	ojciec	nie
999	1904-03-23	Tula Jan	CH	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KWG	15	IL	Chicago	szwagier	nie
1000	1904-03-27	Konderva Karol	XX	HU	węg.	19	M	PK	Hamburg	PA	24	OH	Cleveland	kolega	nie
1001	1904-04-06	Florek Anton	PK	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KWII	26	IL	Pullman	kuzyn	nie
1002	1904-04-27	Marec Maria	CH	HU	słowac.	0	K	PK	Brema	Bar	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1003	1904-04-27	Marec Jan	CH	HU	słowac.	3	M	PK	Brema	Bar	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1004	1904-04-27	Marec Ferona	CH	HU	słowac.	26	K	ZZ	Brema	Bar	20	IL	Chicago	mąż	nie

1005	1904-04-27	Kovalik Karolina	ZG	HU	słowac.	22	K	PK	Brema	Bar	31	OH	Cleveland	kolega	nie
1006	1904-04-27	Caja Maria	ZG	HU	słowac.	22	K	PK	Brema	Bar	30	OH	Cleveland	wujek	nie
1007		Florek Jantek													
	1904-04-27	Florian	CH	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	Bar	10	IL	Chicago	chrzestny	tak
1008	1904-04-27	Novak Jgnac	CH	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Bar	15	IL	Chicago	chrzestny	nie
1009		Florek Jantek													
	1904-04-27	Verona	CH	HU	słowac.	24	K	ZZ	Brema	Bar	15	IL	Chicago	chrzestny	nie
1010	1904-05-14	Szlaby Kristina	PD	HU	słowac.	17	K	PK	Hamburg	Patr	18	IL	Chicago	kuzyn	nie
1011	1904-05-14	Moniak Ignacz	PD	HU	słowac.	34	M	PK	Hamburg	Patr	10	MN	Duluth	szwagier	nie
1012	1904-05-14	Oliesak Anna	PD	HU	słowac.	19	K	PK	Hamburg	Patr	8	IL	Chicago	szwagier	nie
1013	1904-05-15	Basista Jan	PK	CS	słowac.	11	M	PK	Brema	KWII	4	PA	Yorkville	X	nie
1014	1904-05-22	Dvorstyak Alajos	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	Blu	25	PA	Export	szwagier	nie
1015	1904-05-22	Zahora Maria	JB	HU	słowac.	3	K	PK	Hamburg	Blu	46	PA	Export	ojciec	nie
1016	1904-05-22	Zahora Karolina	JB	HU	słowac.	28	K	ZZ	Hamburg	Blu	30	PA	Export	mąż	nie
1017	1904-05-22	Zubricky Janos	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	Blu	25	PA	Export	wujek	nie
1018	1904-05-22	Szandrik Andras	JB	HU	słowac.	19	M	PK	Hamburg	Blu	24	PA	Export	kolega	nie
1019	1904-05-24	Guzak Veronika	JB	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KW	6	IL	Chicago	siostra	nie
1020	1904-05-24	Surich Rosalya	PK	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KW	30	IL	Chicago	szwagier	nie
1021	1904-05-24	Richlik Johan	PK	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	KW	22	OH	Cleveland	brat	nie
1022	1904-05-24	Sterban Karolina	PK	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KW	30	PA	Export	szwagier	nie
1023	1904-05-24	Kisinecz Josef	PK	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	KW	28	OH	Cleveland	brat	nie

1024	1904-06-08	Monyak Johana	ZD	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KWII	20	OH	Cleveland	brat	nie
1025	1904-06-08	Kavolik Maria	ZD	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KWII	14	OH	Cleveland	szwagier	nie
1026	1904-06-29	Bielanski Michal	BP	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	GK	15	PA	Irwin	szwagier	nie
1027	1904-07-05	Sztoszel Andras	SG	HU	słowac.	46	M	ZZ	Brema	KWII	43	PA	X	brat	nie
1028	1904-07-05	Bobak Matias	GL	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	KWII	25	PA	Tarr	szwagier	tak
1029	1904-07-05	Csapaj Terez	GL	HU	słowac.	22	K	PK	Brema	KWII	35	PA	Tarr	szwagier	nie
1030	1904-08-02	Lanala Verona	CH	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWII	20	IN	Whiting	kolega	nie
1031	1904-08-02	Neust... Jan	CH	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	KWII	20	IL	Chicago	szwagier	nie
1032	1904-08-02	Kovak Josef	CH	HU	słowac.	16	M	ZZ	Brema	KWII	20	IL	Chicago	kolega	nie
1033	1904-08-02	Cerven Terezia	CH	HU	słowac.	29	K	ZZ	Brema	KWII	25	IL	Chicago	szwagier	nie
1034	1904-08-02	Cerven Jan	CH	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	KWII	12	IL	Chicago	szwagier	tak
1035	1904-08-02	Zolan Jan	PD	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KWII	20	IL	Chicago	szwagier	tak
1036	1904-08-10	Litviak Vendel	JB	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KWG	30	PA	Export	wujek	nie
1037	1904-08-10	Pakos Roman	LM	HU	słowac.	22	M	ZZ	Brema	KWG	26	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
1038	1904-08-10	Baldujak Janos	LM	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	KWG	46	PA	Phoenixville	znajomy	tak
1039	1904-08-10	Antalcsik Jano	LM	HU	słowac.	44	M	ZZ	Brema	KWG	40	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1040		Knobacko													
	1904-08-10	Karoline	ZG	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	PrAl	X	X	X	X	X
1041		Dvorschyak													
	1904-08-17	Alajos	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Bar	35	IL	Chicago	kolega	nie
1042	1904-08-17	Vercsek Maria	JB	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	Bar	10,5	IL	Chicago	wujek	nie

1043	1904-08-17	Batiszta Maria	JB	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	Bar	10	IL	Chicago	kolega	nie
1044	1904-08-30	Basista Maria	JB	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWG	20	PA	Export	kolega	tak
1045	1904-08-30	Vdsvka Josef	JB	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KWG	33	PA	West Bronsville	wujek	nie
1046	1904-08-30	Pavlisk Karel	JB	HU	słowac.	21	M	PK	Brema	KWG	15	PA	West Bronsville	kolega	nie
1047	1904-09-06	Smentek Karol	JB	HU	słowac.	15	M	PK	Rotterdam	Ry	10	IN	Hammond	matka	nie
1048	1904-09-12	Gura Cecilia	JB	HU	węg.	4	K	PK	Hamburg	Ham	0	IL	Hebron	wujek	nie
1049	1904-09-12	Grela Uendel	JB	HU	węg.	16	M	PK	Hamburg	Ham	12	IL	Hebron	kuzyn	nie
1050	1904-09-12	Gura Andras	JB	HU	węg.	37	M	ZZ	Hamburg	Ham	45	IL	Hebron	brat	nie
1051	1904-09-12	Gura Karolina	JB	HU	węg.	26	K	ZZ	Hamburg	Ham	0	IL	Hebron	szwagier	nie
1052	1904-09-12	Gura Andras	JB	HU	węg.	2	M	PK	Hamburg	Ham	0	IL	Hebron	wujek	nie
1053	1904-09-27	Kerpec Mihal	PD	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KWII	12	MI	Alpena	znajomy	nie
1054	1904-09-28	Vontorcsik Anna	LM	HU	słowac.	23	K	PK	Brema	KWG	10	PA	Phoenixville	brat	nie
1055	1904-09-30	Litwiak Janos	JB	HU	słowac.	27	M	ZZ	Hamburg	Mol	72	PA	Export	kuzyn	tak
1056	1904-09-30	Litwiak Maria	JB	HU	słowac.	24	K	ZZ	Hamburg	Mol	0	PA	Export	kuzyn	nie
1057	1904-09-30	Stahulak Josef	JB	HU	słowac.	35	M	ZZ	Hamburg	Mol	38	PA	Export	brat przyrodni	nie
1058	1904-09-30	Gura Anna	JB	HU	słowac.	15	K	PK	Hamburg	Mol	37	IL	Chicago	wujek	nie
1059	1904-10-26	Gavalda Mihaly	CH	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Nec	12	IL	Chicago	brat	nie
1060	1904-11-01	Rokiesky Ignac	PK	HU	słowac.	27	M	PK	Brema	KWII	12	WV	Mountain	szwagier	nie

													Hines		
1061	1904-11-01	Florek Josef	PK	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	KWII	10	OH	Leesburg	kolega	nie
1062	1904-11-09	Zsamba Jozsef	LW	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Br	30	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1063	1904-11-09	Vikrend Janos	LW	HU	słowac.	27	M	PK	Brema	Br	36	PA	Phoenixville	kolega	nie
1064	1904-11-09	Sztas Apolonia	LM	HU	słowac.	23	K	ZZ	Brema	Br	37	PA	Phoenixville	mąż	nie
1065	1904-11-09	Stefcsik Stefania	LM	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Br	35	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1066	1904-11-09	Bobak Mathias	SG	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Br	30	PA	Smock	kuzyn	nie
1067	1904-11-22	Wyrwa Ignac	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Kron	42	KS	Lowell	szwagier	nie
1068	1904-11-22	Sztaniczky Ignac	JB	HU	słowac.	16	M	PK	Antwerpia	Kron	47	PA	Export	kuzyn	nie
1069	1904-11-22	Smich Joanna	JB	HU	słowac.	10	K	PK	Antwerpia	Kron	20	PA	Export	wujek	nie
1070	1904-11-22	Kubik Wendek	JB	HU	słowac.	16	M	PK	Antwerpia	Kron	27	KS	Lowell	szwagier	nie
1071	1904-11-22	Kosticlak Marya	PK	HU	słowac.	16	K	PK	Antwerpia	Kron	42	IL	Chicago	kuzyn	nie
1072	1904-11-22	Bronkata Joanna	JB	HU	słowac.	22	K	ZZ	Antwerpia	Kron	20	PA	Export	mąż	nie
1073	1904-11-24	Palenik Johanna	JB	HU	węg.	19	K	PK	Brema	Ma	12	PA	Export	kolega	nie
1074	1904-11-25	Grapa Anton	PD	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Ma	24	IL	Chicago	kolega	tak
1075		Kafmozdyk													
	1904-11-25	Ladisl.	PD	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Ma	20	IL	Chicago	szwagier	tak
1076	1904-11-25	Karkoska Karolina	LW	HU	słowac.	32	K	PK	Brema	Ma	21	PA	X	kuzyn	nie
1077	1904-11-25	Glaski Maria	PD	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Ma	24	IL	Chicago	kuzyn	nie
1078	1904-11-25	Gawron Matias	PD	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Ma	27	IL	Chicago	ojciec	nie
1079	1904-11-25	Bjalon Anton	LW	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Ma	10	WV	Fairmont	szwagier	nie

1080	1904-11-25	Bartos Johanna	LW	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	Ma	15	PA	X	kuzyn	nie
1081	1904-11-25	Vojcsak Josef	LW	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	Ma	30	IL	X	szwagier	nie
1082	1904-11-25	Karkoska Klotilda	LW	HU	słowac.	22	K	PK	Brema	Ma	30	PA	X	kuzyn	nie
1083	1904-11-25	Klostiak Izidor	LW	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	Ma	3	WV	Fairmont	brat	nie
1084	1904-11-25	Vojcsak Franciska	LW	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Ma	21	PA	X	brat	nie
1085	1904-11-30	Novak Anton	JB	HU	węg.	10	M	PK	Brema	KWII	0	PA	Export	ojciec	nie
1086	1904-11-30	Novak Maria	JB	HU	węg.	0	K	PK	Brema	KWII	0	PA	Export	ojciec	nie
1087	1904-11-30	Novak Florian	JB	HU	węg.	0	M	PK	Brema	KWII	0	PA	Export	ojciec	nie
1088	1904-11-30	Novak Johanna	JB	HU	węg.	32	K	ZZ	Brema	KWII	45	PA	Export	mąż	nie
1089	1904-11-30	Pirog Maria	JB	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KWII	20	PA	Irwin	znajomy	nie
1090	1904-11-30	Rokiczky Anton	PK	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	KWII	40	PA	Export	ojczym	nie
1091	1904-11-30	Sandrik Andras	JB	HU	słowac.	20	M	PK	Brema	KWII	30	PA	Irwin	szwagier	nie
1092		Stalinlyak Gora													
	1904-11-30	Jozsef	JB	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	KWII	82	IL	Chicago	kuzyn	nie
1093	1904-11-30	Stalinlyak Johanna	JB	HU	słowac.	29	K	ZZ	Brema	KWII	0	IL	Chicago	znajomy	nie
1094		Szoranus Machaj													
	1904-11-30	Ignaoz	JB	HU	słowac.	44	M	ZZ	Brema	KWII	35	PA	Irwin	szwagier	tak
1095	1904-11-30	Kozak Rozalia	GL	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWII	20	OH	Cleveland	znajomy	nie
1096	1904-11-30	Szandrik Marton	JB	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	KWII	20	IL	Chicago	kuzyn	nie
1097	1904-11-30	Szinutek Vendel	JB	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	KWG	12	PA	Export	kolega	nie
1098	1904-11-30	Litojak Janos	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KWG	12	IL	Chicago	brat	nie

1099		Sztahuliak														
	1904-11-30	Czeciler	JB	HU	słowac.	23	K	PK	Brema	KWG	20	IL	Chicago	brat	nie	
1100	1904-11-30	Pekeluicky Janos	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KWG	8	IL	Chicago	kolega	nie	
1101	1904-11-30	Morinecz Florian	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KWG	10	PA	Export	kuzyn	nie	
1102	1904-11-30	Bartos Felix	LW	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	KWII	18	PA	Phoenixville	znajomy	nie	
1103	1904-11-30	Glogiak Janos	PK	HU	słowac.	41	M	ZZ	Brema	KWII	30	PA	Export	znajomy	nie	
1104	1904-11-30	Kracsik Andras	OR	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KWII	27	PA	Irwin	kuzyn	nie	
1105	1904-11-30	Holczok Janos	PK	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	KWII	35	PA	Export	znajomy	tak	
1106	1904-12-05	Gallacz Jozsef	GL	HU	słowac.	35	M	ZZ	Fiume	Ult	X	X	X	X	X	
1107	1904-12-05	Brimssak Julia	GL	HU	słowac.	16	K	PK	Fiume	Ult	X	X	X	X	X	
1108	1904-12-12	Pavlyak Maria	JB	HU	słowac.	32	K	ZZ	Brema	Han	38	IL	Auburn	mąż	nie	
1109	1904-12-12	Werwa Andras	JB	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	Han	26	PA	Export	X	tak	
1110	1904-12-12	Hetegda Veron	JB	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	Han	18	IL	Chicago	siostra	nie	
1111	1904-12-12	Hasculiak Maria	JB	HU	słowac.	4	K	PK	Brema	Han	0	IL	Auburn	ojciec	nie	
1112	1904-12-12	Hasculiak Herka	JB	HU	słowac.	32	K	ZZ	Brema	Han	28	IL	Auburn	mąż	tak	
1113	1904-12-12	Djubek Karoly	JB	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Han	14	IL	Chicago	kolega	nie	
1114	1904-12-12	Csiszar Andras	PK	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	Han	28	IL	Chicago	szwagier	nie	
1115	1904-12-12	Stabulyak Josef	JB	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Han	12	IL	Chicago	kolega	nie	
1116	1904-12-12	Svcentek Kewka	PK	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Han	28	IL	Chicago	szwagier	nie	
1117	1904-12-12	Pavlyak Josefina	JB	HU	słowac.	4	K	PK	Brema	Han	0	IL	Auburn	ojciec	nie	
1118	1904-12-14	Pasternak Anton	PD	HU	węg.	25	M	PK	Brema	KWG	4	IL	Chicago	kuzyn	nie	

1119	1904-12-14	Vengrin Verona	JB	HU	węg.	35	K	ZZ	Hamburg	Mol	16	PA	Benedek	mąż	nie
1120	1904-12-14	Bjalon Karoly	LW	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KWG	16	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1121	1904-12-14	Bandik Ferencz	LW	HU	węg.	18	M	PK	Brema	KC	5	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1122	1904-12-14	Balcsisak Anton	JB	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	KWG	10	PA	Eiport	X	nie
1123	1904-12-14	Yurcsak Antal	LW	HU	węg.	16	M	PK	Brema	KWG	10	PA	Phoenixville	wujek	nie
1124	1904-12-14	Yanotjak Tomas	PD	HU	węg.	18	M	PK	Brema	KWG	5	PA	Philadelphia	znajomy	nie
1125		Yablonszky													
	1904-12-14	Emilia	PD	HU	węg.	14	K	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	kuzynka	nie
1126		Vojcok Daniel													
	1904-12-14	(Daniel Vojcok)	PD	HU	węg.	21	M	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1127	1904-12-14	Szlaby Karolin	LW	HU	węg.	19	K	PK	Brema	KC	9	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1128	1904-12-14	Student Ferencz	LW	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KC	8	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1129	1904-12-14	Skocsik Petronella	LW	HU	węg.	20	K	PK	Brema	KC	9	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1130	1904-12-14	Simrak Janos	PD	HU	węg.	32	M	PK	Brema	KWG	12	IL	Chicago	szwagier	nie
1131	1904-12-14	Pindziak Rosa	LW	HU	węg.	18	K	PK	Brema	KC	6	PA	Phoenixville	wujek	nie
1132		Piekarczik													
	1904-12-14	Jozsefina	PD	HU	węg.	23	K	ZZ	Brema	KWG	4	IL	Chicago	znajomy	nie
1133	1904-12-14	Petrak Karot	PD	HU	węg.	18	M	PK	Brema	KWG	5	IL	Chicago	siostra	nie
1134	1904-12-14	Vengrin Maria	JB	HU	węg.	6	K	PK	Hamburg	Mol	0	PA	Benedek	ojciec	nie
1135	1904-12-14	Partak Andras	JB	HU	węg.	20	M	PK	Brema	KWG	14	IL	Chicago	szwagier	tak
1136	1904-12-14	Papez Leon	PD	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	KWG	5	IL	Chicago	szwagierka	nie

1137	1904-12-14	Pabin Yan	SG	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KWG	9	PA	X	ojciec	nie
1138	1904-12-14	Pabin Marya	SG	HU	węg.	22	K	ZZ	Brema	KWG	38	PA	X	mąż	nie
1139	1904-12-14	Ovesar Johanna	JB	HU	węg.	18	K	ZZ	Brema	KWG	0	IL	Chicago	szwagier	nie
1140	1904-12-14	Niznik Karolina	PD	HU	węg.	1	K	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	ojciec	nie
1141	1904-12-14	Morong Vendel	PD	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	KWG	15	IL	Chicago	brat	nie
1142	1904-12-14	Kollar Ygnacz	PK	HU	węg.	43	M	ZZ	Brema	KWG	X	X	X	X	X
1143	1904-12-14	Gribacs Florian	PD	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	KWG	4	IL	Chicago	szwagier	nie
1144	1904-12-14	Grelya Andras	JB	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	wujek	tak
1145	1904-12-14	Gonsorcsik Albert	LW	HU	węg.	55	M	ZZ	Brema	KWG	15	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1146	1904-12-14	Fedor Josef	PD	HU	węg.	24	M	PK	Brema	KWG	6	IL	Chicago	szwagier	tak
1147	1904-12-14	Drinbas Yan	SG	HU	węg.	16	M	PK	Brema	KWG	10	PA	X	szwagier	nie
1148	1904-12-14	Brnk Maria	PD	HU	węg.	19	K	PK	Brema	KWG	6	IL	Chicago	szwagier	nie
1149		Glodiak Orolak													
	1904-12-14	Yanos	PK	HU	węg.	17	M	PK	Brema	KWG	X	X	X	X	X
1150	1904-12-14	Servinck Zofia	PD	HU	węg.	22	K	PK	Brema	KWG	2	IL	Chicago	szwagier	nie
1151	1904-12-14	Ovesar Karoly	JB	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	KWG	8	IL	Chicago	szwagier	nie
1152	1904-12-14	Cseluch Florian	PD	HU	węg.	24	M	ZZ	Brema	KWG	12	PA	Gallitzin	szwagier	nie
1153	1904-12-14	Basiskti Alajos	JB	HU	węg.	20	M	PK	Brema	KWG	24	IL	Chicago	kuzyn	nie
1154	1904-12-14	Niznik Antonina	PD	HU	węg.	24	K	ZZ	Brema	KWG	4	IL	Chicago	mąż	nie
1155	1904-12-14	Maslonka Justina	PD	HU	węg.	19	K	PK	Brema	KWG	4	IL	Chicago	szwagier	nie
1156	1904-12-14	Tomas Ferencz	LW	HU	węg.	23	M	PK	Brema	KWG	20	PA	Phoenixville	X	nie

1157	1904-12-14	Vengrin Jan	JB	HU	węg.	14	M	PK	Hamburg	Mol	0	PA	Benedek	ojciec	nie
1158	1904-12-14	Vengrin Maria	JB	HU	węg.	19	K	PK	Hamburg	Mol	0	PA	Benedek	ojciec	nie
1159	1904-12-30	Chovanecz Anton	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Ma	12	PA	Irwin	szwagier	tak
1160	1904-12-30	Kobilyak Ignatz	CH	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Ma	20	NY	Buffalo	znajomy	tak
1161	1905-01-05	Koncz Josef	PK	HU	słowac.	26	M	ZZ	Hamburg	GrW	45	PA	Irwin	znajomy	nie
1162	1905-01-05	Holczak Jan	PK	AT	pol.	27	M	PK	Hamburg	GrW	30	PA	Irwin	znajomy	nie
1163	1905-01-09	Kluska Anna	PK	HU	słowac.	20	K	PK	Antwerpia	Ze	5	IL	Chicago	brat	nie
1164	1905-01-09	Drinbek Anna	PK	HU	słowac.	18	K	PK	Antwerpia	Ze	3	IL	Chicago	brat	nie
1165	1905-01-11	Kasprak Jozef	JB	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	KW	10	IL	Chicago	znajomy	tak
1166	1905-01-11	Bolibruch Colestin	LW	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	KW	5	PA	Uniontown	X	tak
1167	1905-01-11	Dvorcsak Jozsef	LW	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	KW	15	PA	Uniontown	X	tak
1168	1905-01-11	Miklusiak Peter	LW	HU	węg.	17	M	PK	Brema	KW	20	PA	Uniontown	X	nie
1169	1905-01-11	Chovanec Anna	JB	HU	słowac.	40	K	ZZ	Brema	KW	5	IL	Chicago	mąż	nie
1170	1905-01-11	Chovanec Jan	JB	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	KW	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1171	1905-01-11	Litvjak Karoly	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KW	6	IL	Chicago	brat	nie
1172	1905-01-11	Novak Ignac	JB	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	KW	16	IL	Pullman	znajomy	tak
1173	1905-01-11	Sandrik Andras	JB	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KW	8	IL	Chicago	znajomy	tak
1174	1905-01-11	Kasprak Jano	JB	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	KW	8	IL	Chicago	brat	nie
1175	1905-01-11	Kasprak Cacylia	JB	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1176		Bistyak Machaj													
	1905-01-11	Janos	JB	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	KW	18	PA	Irwin	brat	nie

1177	1905-01-11	Bistyak Ignacz	JB	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	KW	10	PA	Irwin	kuzyn	nie
1178	1905-01-11	Gura Jozef	JB	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KW	16	IL	Pullman	znajomy	tak
1179	1905-01-11	Svientek Jozsef	JB	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	KW	10	PA	Export	ojciec	nie
1180	1905-01-13	Kulavjak Karolina	OR	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	Bre	6	PA	Phoenixville	brat	nie
1181	1905-01-13	Maszaresik Jan	OR	HU	słowac.	6	M	PK	Brema	Bre	6	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1182	1905-01-13	Stefancsik Janos	OR	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Bre	0	PA	Phoenixville	ojciec	nie
1183	1905-01-13	Maszaresik Maria	OR	HU	słowac.	28	K	ZZ	Brema	Bre	14	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1184	1905-01-13	Kucskovics Maria	OR	HU	słowac.	24	K	ZZ	Brema	Bre	10	PA	Phoenixville	mąż	nie
1185	1905-01-22	Panyak Ignatz	JB	HU	słowac.	29	M	ZZ	Hamburg	PA	25	OH	Yorkville	brat	nie
1186	1905-01-23	Drorszczak Ignatz	JB	HU	węg.	26	M	ZZ	Triest	Giu	8	PA	Export	szwagier	nie
1187	1905-01-23	Mentel Ignacz (Ignacz Mentel)	LM	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Che	10	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1188	1905-01-23	Nacesta Serafin (Serfin Nacesta)	BP	HU	węg.	43	M	ZZ	Brema	Che	12	PA	Gallitzin	znajomy	nie
1189	1905-01-23	Ostvarek Josefina	PD	HU	węg.	16	K	PK	Brema	Che	2	IL	Chicago	szwagier	nie
1190	1905-01-23	Simek Lajos (Lajos Simek)	LM	HU	węg.	38	M	ZZ	Brema	Che	20	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1191	1905-01-23	Szanter Ignacz (Ignacz Szanter)	SG	HU	węg.	17	M	PK	Triest	Giu	22	PA	Alverton	szwagier	nie
1192	1905-01-23	Yarczosak Domin	PD	HU	węg.	42	M	ZZ	Brema	Che	13	PA	Gallitzin	znajomy	tak
1193	1905-01-23	Kowaluk Johanna	ZD	HU	węg.	30	K	ZZ	Brema	Che	14	IL	Chicago	mąż	tak

1194	1905-01-23	Svetlak Rozalia (Rozalia Svetlak)	ZD	HU	węg.	20	K	PK	Brema	Che	13	NJ	Franklin	szwagier	nie
1195	1905-01-23	Sasztok Terez (Terez Sasztorek)	BP	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Che	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
1196	1905-01-23	Ignacz Mentel (Mentel Ignacz)	LM	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	Che	15	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1197	1905-01-23	Wiktoria Sterczula (Sterczula Wiktoria)	LM	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	Che	10	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1198	1905-01-23	Bjelak Maria (Maria Bjelak)	BP	HU	węg.	29	K	ZZ	Brema	Che	19	IL	Chicago	kuzyn	nie
1199	1905-01-23	Drorszczak Alois	JB	HU	węg.	18	M	PK	Triest	Giu	10	PA	Export	ojciec	nie
1200	1905-01-23	Bounsak Anatal (Anatal Bounsak)	GL	HU	węg.	17	M	PK	Triest	Giu	16	PA	Alverton	szwagier	nie
1201	1905-01-23	Buron Anna	PK	HU	węg.	16	K	PK	Brema	Che	2	IL	Chicago	brat	nie
1202	1905-01-25	Kontorczyk Janos	LW	HU	słowac.	17	M	PK	Hamburg	Mol	16	PA	Phoenixville	siostra	nie
1203	1905-01-25	Lajos Simek (Simek Lajos)	LM	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Che	14	PA	Phoenixville	wujek	nie
1204	1905-01-25	Dudiak Janos	LW	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	Mol	16	NY	New York City	kolega	nie
1205	1905-01-25	Miholcsik Andrus	LW	HU	węg.	34	M	ZZ	Hamburg	Mol	14	WV	Clarksburg	brat	nie

1206	1905-01-25	Zigmund Adolf	LW	HU	węg.	23	M	PK	Hamburg	Mol	6	NJ	Newark	X	nie
1207		Vengren (Vengrin)													
	1905-01-25	Viktor	LW	HU	węg.	34	M	ZZ	Hamburg	Mol	16	WV	Clarksburg	brat	nie
1208		Vengren (Vengrin)													
	1905-01-25	Bonifac	LW	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Mol	12	WV	Clarksburg	brat	nie
1209	1905-01-25	Sinrecak Franz	LW	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	Mol	15	PA	Phoenixville	brat	nie
1210	1905-01-30	Czarny Jan	ZD	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	Bra	24	OH	Cleveland	brat	nie
1211	1905-01-31	Kulasiak Jan	PK	HU	słowac.	43	M	ZZ	Antwerpia	Kron	11	IL	Pullman	szwagier	tak
1212	1905-02-02	Szonczek Pal	JB	HU	słowac.	44	M	ZZ	Brema	KWG	26	IL	Chicago	znajomy	nie
1213	1905-02-02	Spisak Janos	JB	HU	słowac.	20	M	ZZ	Brema	KWG	15	PA	Export	brat	nie
1214	1905-02-02	Djubek Janos	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KWG	8	IL	Chicago	wujek	nie
1215	1905-02-02	Virobek Janos	JB	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	KWG	62	PA	Blackburn	szwagier	tak
1216	1905-02-02	Machaj Istvan	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	KWG	19	PA	Blackburn	brat	nie
1217	1905-02-02	Riss Jozsef	JB	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	KWG	26	IL	Chicago	szwagier	nie
1218	1905-02-02	Riss Janos	JB	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	KWG	8	IL	Chicago	brat	tak
1219	1905-02-02	Dvorstyak Andras	JB	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	KWG	15	PA	Export	szwagier	tak
1220		Burosondrik													
	1905-02-02	Andras	JB	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	KWG	8	IL	Chicago	kuzyn	tak
1221	1905-02-02	Gajujak Ignacz	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KWG	6	IL	Chicago	brat	nie
1222	1905-02-02	Hulcsok Isidor	JB	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	KWG	8	IL	Chicago	znajomy	nie
1223	1905-02-02	Kasprak Antal	JB	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KWG	13	IL	Chicago	kuzyn	nie

1224	1905-02-03	Pardel Josef	CH	HU	słowac.	35	M	ZZ	Hamburg	Patr	14	IL	Chicago	kolega	nie
1225	1905-02-03	Torch Anton	JB	HU	słowac.	16	M	PK	Hamburg	Patr	17	IL	Chicago	kuzyn	nie
1226	1905-02-03	Wojteczek Adam	SG	AT	słowac.	42	M	ZZ	Hamburg	Patr	16	PA	Tarr	znajomy	nie
1227	1905-02-03	Jaszura Jgnatz	CH	HU	słowac.	33	M	ZZ	Hamburg	Patr	20	IL	Chicago	kolega	nie
1228	1905-02-03	Florck Josef	CH	HU	słowac.	26	M	PK	Hamburg	Patr	17	IL	Chicago	brat	nie
1229	1905-02-10	Janiak Maria	HR	HU	słowac.	4	K	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1230	1905-02-10	Janiak Katerina	HR	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1231	1905-02-10	Gavron Karolin	PD	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Ma	40	IL	Chicago	szwagier	nie
1232	1905-02-10	Szisei Janos	HR	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Ma	8	IL	Chicago	znajomy	nie
1233	1905-02-10	Janiak Weron	HR	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	Ma	20	IL	Chicago	mąż	nie
1234	1905-02-10	Kovalyak Andras	HR	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Ma	11	IL	Chicago	znajomy	nie
1235	1905-02-10	Modzin Anton	HR	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	Ma	8	IL	Chicago	brat	tak
1236	1905-02-10	Migas Wendel	HR	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Ma	6	IL	Chicago	żona	tak
1237	1905-02-10	Latzak Angela	PD	HU	słowac.	21	K	ZZ	Brema	Ma	5	IL	Chicago	mąż	tak
1238	1905-02-10	Migas Weron	HR	HU	słowac.	23	K	PK	Brema	Ma	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1239	1905-02-10	Turony Istovan	PD	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Ma	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1240	1905-02-10	Vilcsek Josefina	PD	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Ma	8	IL	Chicago	szwagier	nie
1241	1905-02-15	Panyak Vincze	JB	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	KW	18	IL	Joliet	znajomy	nie
1242	1905-02-15	Oskvarek Andras	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	KW	10	PA	Export	szwagier	tak
1243		Szervinszki													
	1905-02-15	Rosalia	JB	HU	słowac.	48	K	ZZ	Brema	KW	16	IL	Chicago	znajomy	tak

1244	1905-02-16	Jendrasjak Janos (Janos Jendrasjak)	PK	HU	węg.	32	M	PK	Brema	Bar	20	PA	Gallitzin	szwagier	nie
1245	1905-02-16	Glodjak Janos	PK	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Bar	4	OH	Cleveland	ojciec	tak
1246	1905-02-16	Cabal Janos (Janos Cabal)	PK	HU	węg.	24	M	PK	Brema	Bar	21	PA	Gallitzin	znajomy	tak
1247	1905-02-16	Ljeligdon Janos	PK	HU	węg.	25	M	PK	Brema	Bar	2	PA	Irwin	znajomy	nie
1248	1905-02-16	Kouss Josef	PK	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Bar	4	OH	Cleveland	znajomy	nie
1249	1905-02-22	Luko Peter	LM	HU	węg.	22	M	PK	Hamburg	Blu	16	PA	Uniontown	znajomy	nie
1250	1905-02-22	Korcsek Motyas	GL	HU	węg.	27	M	PK	Hamburg	Blu	35	PA	Tarr	kolega	nie
1251	1905-02-22	Graczak Jozsef	CH	HU	węg.	25	M	ZZ	Hamburg	Blu	25	NJ	X	kuzyn	nie
1252	1905-02-22	Barovi Ignacz	ZD	HU	węg.	14	M	PK	Hamburg	Blu	10	PA	Spangler	brat	nie
1253	1905-02-22	Pakos Lukas	LM	HU	węg.	19	M	PK	Hamburg	Blu	13	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1254	1905-02-22	Palkos Georgy	LM	HU	węg.	19	M	PK	Hamburg	Blu	20	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1255	1905-02-22	Vangrin Emanuel	ZD	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Blu	10	PA	Spangler	ojciec	nie
1256	1905-02-22	Vojcsik Feroncz	LM	HU	węg.	26	M	ZZ	Hamburg	Blu	14	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1257	1905-02-22	Vojticek Janos	LM	HU	węg.	25	M	PK	Hamburg	Blu	14	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1258	1905-02-25	Balasz Filip	ZG	HU	węg.	45	M	ZZ	Brema	Bre	10	WV	Grafton	szwagier	nie
1259	1905-02-25	Harkabucsik Zuzanna (Zuzanna Harkabucsik)	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Bre	14	PA	Export	kuzyn	nie
1260	1905-02-25	Zborek Marton	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Bre	13	OH	Yorkville	szwagier	nie

		(Marton Zborek)													
1261	1905-02-25	Balasz Filip	ZG	HU	węg.	45	M	ZZ	Brema	Bre	10	WV	Grafton	brat	nie
1262	1905-02-25	Strba Anna	PK	HU	węg.	23	K	PK	Brema	Bre	15	IL	Pullman	znajomy	nie
1263	1905-02-25	Konss Karoly	JB	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	Bre	15	PA	Irwin	kuzyn	nie
1264	1905-02-25	Palenik Verona	JB	HU	węg.	32	K	ZZ	Brema	Bre	11	IL	Chicago	brat	nie
1265		Guzsak Jozsef													
	1905-02-25	(Jozsef Guzsak)	JB	HU	węg.	16	M	PK	Brema	Bre	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1266		Palenik Maria													
	1905-02-25	(Maria Palenik)	JB	HU	węg.	8	K	PK	Brema	Bre	0	IL	Joliet	ojciec	nie
1267		Palenik Karolin													
	1905-02-25	(Karolin Palenik)	JB	HU	węg.	20	K	ZZ	Brema	Bre	22	IL	Joliet	mąż	nie
1268		Kral Anton (Anton													
	1905-02-25	Kral)	JB	HU	węg.	32	M	ZZ	Brema	Bre	14	PA	Export	znajomy	nie
1269		Piliik Karoly													
	1905-02-25	(Karoly Piliik)	JB	HU	węg.	27	M	ZZ	Brema	Bre	18	PA	Export	brat	nie
1270	1905-03-01	Ignacz Maszlak	GL	HU	węg.	43	M	ZZ	Brema	KWG	10	PA	X	szwagier	tak
1271		Panyak Adam													
	1905-03-01	(Adam Panyak)	JB	HU	węg.	32	M	ZZ	Brema	GK	12	OH	Cleveland	kuzyn	nie
1272	1905-03-12	Sikina Anna	GL	HU	słowac.	30	K	WW	Brema	Bra	10	PA	Pittsburgh	znajomy	nie
1273	1905-03-20	Bucsek Maria	JB	HU	słowac.	10	K	PK	Brema	Ma	0	OH	Ava	ojciec	nie
1274	1905-03-20	Krupa Ignatz	PK	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Ma	6	IL	Chicago	kolega	tak

1275	1905-03-20	Wikrent Marton	LM	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	Ma	10	PA	Phoenixville	brat	tak
1276	1905-03-20	Pjasek Karoly	JB	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	Ma	10	OH	Yorkville	kuzyn	tak
1277	1905-03-20	Servinek Janos	JB	HU	słowac.	14	M	PK	Brema	Ma	12	OH	Ava	znajomy	nie
1278	1905-03-20	Stanek Anna	LM	HU	słowac.	26	K	PK	Brema	Ma	10	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1279	1905-03-20	Vantorczyk Alojsic	LM	HU	słowac.	20	M	PK	Brema	Ma	10	PA	Phoenixville	brat	nie
1280	1905-03-20	Bucsek Maria	JB	HU	słowac.	43	K	ZZ	Brema	Ma	48	OH	Ava	mąż	nie
1281	1905-03-21	Golka Valenti	HR	HU	słowac.	25	M	PK	Hamburg	Patr	19	IL	Chicago	kolega	nie
1282	1905-03-21	Smich Ferdinand	HR	HU	słowac.	16	M	PK	Hamburg	Patr	16	IL	Chicago	kolega	nie
1283	1905-03-21	Grzybasz Josef	PD	HU	pol.	36	M	ZZ	Hamburg	Patr	10	IL	Chicago	brat	nie
1284	1905-03-21	Rapaula Ludurna	HR	HU	słowac.	19	K	PK	Hamburg	Patr	18	IL	Chicago	kolega	nie
1285	1905-03-23	Ivorcsak Antul	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Ol	3	IL	Naperville	brat	tak
1286	1905-03-23	Sztahilyak Janos	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Ol	14	IL	Naperville	kolega	tak
1287	1905-03-23	Miro Jossef	JB	HU	słowac.	52	M	ZZ	Brema	Ol	23	IL	Chicago	córka	tak
1288	1905-03-23	Djubek Antal	JB	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	Ol	14	IL	Chicago	brat	tak
1289	1905-03-23	Dvorcak Rozalia	JB	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	Ol	14	IL	Chicago	kuzyn	nie
1290	1905-03-23	Bucsek Anna	JB	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	Ol	12	IL	Chicago	siostra	nie
1291	1905-03-23	Zubriczky Ignacz	JB	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Ol	15	IL	Chicago	znajomy	nie
1292	1905-03-23	Partok Karoly	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Ol	16	IL	Chicago	szwagier	nie
1293	1905-03-23	Oskvarek Karoly	JB	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	Ol	2	IL	Chicago	szwagier	nie
1294	1905-03-30	Szorcek Karoly	ZG	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Gne	35	OH	Cleveland	znajomy	nie

1295	1905-03-30	Bialec Matensz	CH	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	Gne	8	PA	X	szwagier	tak
1296	1905-03-30	Tyapaj Janos	GL	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	Gne	12	PA	Smock	ojciec	tak
1297	1905-03-30	Bolinyak Jan	GL	HU	słowac.	23	M	ZZ	Brema	Gne	14	PA	X	kuzyn	tak
1298	1905-03-30	Havrilla Janos	GL	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	Gne	12	PA	Alverton	brat	tak
1299	1905-04-03	Kovalcsik Maria	XX	HU	węg.	16	K	PK	Fiume	Pann	2	IL	Chicago	ojciec	nie
1300	1905-04-05	Pirog Johanna	JB	HU	węg.	26	K	PK	Hamburg	Blu	23	PA	Export	wujek	nie
1301	1905-04-05	Sklvar Janos	BP	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	GK	12	CT	Bridgeport	znajomy	nie
1302	1905-04-05	Kovalyik Filip	PD	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	GK	5	IL	Chicago	brat	nie
1303	1905-04-05	Jurscasak Maria	BP	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	GK	9	IL	Chicago	matka	nie
1304	1905-04-05	Sztercula Lajos	ZG	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	GK	2	IL	Chicago	szwagier	nie
1305	1905-04-05	Stepanyak Serafin	BP	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	GK	16	CT	Bridgeport	znajomy	nie
1306	1905-04-05	Balczivak Artel	JB	HU	węg.	28	M	PK	Hamburg	Blu	20	PA	Export	X	nie
1307	1905-04-05	Pirog Cecilia	JB	HU	węg.	15	K	PK	Hamburg	Blu	26	PA	Export	wujek	nie
1308	1905-04-05	Spissak Janos	JB	HU	węg.	24	M	ZZ	Hamburg	Blu	10	IL	Chicago	kuzyn	nie
1309	1905-04-05	Szamolej Andezej	JB	HU	węg.	45	M	ZZ	Hamburg	Blu	20	PA	Export	X	nie
1310	1905-04-05	Szervinsky Ignacy	PK	HU	węg.	23	M	PK	Hamburg	Blu	12	IL	Chicago	szwagier	nie
1311	1905-04-05	Virva Janos	JB	HU	węg.	47	M	ZZ	Hamburg	Blu	16	PA	Export	szwagier	nie
1312	1905-04-05	Zubriczki Rozalia	ZG	HU	słowac.	22	K	PK	Brema	GK	0	IL	Chicago	znajomy	nie
1313	1905-04-05	Pavljak Janos	BP	HU	słowac.	47	M	ZZ	Brema	GK	20	CT	Bridgeport	znajomy	nie
1314	1905-04-07	Lonek Janos	XX	CS	słowac.	46	M	ZZ	Hamburg	Sil	13	NJ	Bat	kolega	nie
1315	1905-04-07	Wdowka Jan	JB	HU	słowac.	44	M	ZZ	Hamburg	Sil	22	NJ	Perth Amboy	znajomy	nie

1316	1905-04-07	Rafacz Jan	JB	HU	słowac.	38	M	ZZ	Hamburg	Sil	37	NJ	Perth Amboy	znajomy	nie
1317	1905-04-13	Maczus Ignac	LM	HU	słowac.	23	M	ZZ	Brema	Rh	7	PA	Pittsburgh	kuzyn	nie
1318	1905-04-13	Brezovi Daniel	LM	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	Rh	10	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
1319	1905-04-14	Mozdzen Karolina	HR	HU	węg.	1	K	PK	Hamburg	All	0	IL	Chicago	wujek	nie
1320	1905-04-14	Mozdzen Maria	HR	HU	węg.	30	K	ZZ	Hamburg	All	0	IL	Chicago	szwagier	nie
1321	1905-04-14	Mozdzen Maria	HR	HU	węg.	2	K	PK	Hamburg	All	0	IL	Chicago	wujek	nie
1322	1905-04-14	Kozak Jan	HR	HU	węg.	47	M	ZZ	Hamburg	All	40	NJ	Minersville	szwagierka	nie
1323	1905-04-14	Mozdzen Vendel	HR	HU	węg.	9	M	PK	Hamburg	All	85	IL	Chicago	wujek	nie
1324	1905-04-14	Kozak Aniela	HR	HU	węg.	1	K	PK	Hamburg	All	0	NJ	Minersville	ciotka	nie
1325	1905-04-14	Kozak Anna	HR	HU	węg.	30	K	ZZ	Hamburg	All	60	NJ	Minersville	szwagierka	nie
1326	1905-04-14	Kozak Janos	HR	HU	węg.	43	M	ZZ	Hamburg	All	10	NJ	Minersville	szwagierka	nie
1327	1905-04-14	Mozdzen Jan	HR	HU	węg.	40	M	ZZ	Hamburg	All	70	IL	Chicago	szwagier	tak
1328	1905-04-14	Mozdzen Anna	HR	HU	węg.	6	K	PK	Hamburg	All	0	IL	Chicago	wujek	nie
1329	1905-05-20	Vojtek Nentel	LW	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	PrAl	19	PA	Uniontown	znajomy	nie
1330	1905-05-20	Valkovecz Peter	PD	HU	słowac.	39	M	ZZ	Brema	PrAl	12	IL	Chicago	znajomy	tak
1331	1905-05-20	Pardinek Antal	LW	HU	słowac.	30	M	PK	Brema	PrAl	15	PA	Uniontown	szwagier	nie
1332	1905-05-20	Koczuba Josef	PD	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	PrAl	14	IL	Pullman	znajomy	tak
1333	1905-05-20	Maslonka Justina	PD	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	PrAl	11	IL	Chicago	brat	nie
1334	1905-05-20	Bielanska Katarin	PD	HU	słowac.	55	K	ZZ	Brema	PrAl	10	X	X	zięć	nie
1335		Morong													
	1905-05-20	Klementina	PD	HU	słowac.	22	K	ZZ	Brema	PrAl	13	IL	Chicago	mąż	nie

1336	1905-06-02	Pinda Karolina	ZG	AT	pol.	17	K	PK	Brema	Bar	2	OH	Cleveland	siostra	nie
1337	1905-06-02	Craja Josef	ZG	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Bar	16	PA	Pittston	znajomy	nie
1338	1905-06-02	Balas Janos	ZG	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Bar	5	IL	Chicago	znajomy	nie
1339	1905-06-02	Kubacska Ferencz	ZG	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	Bar	10	PA	Phoenixville	znajomy	tak
1340	1905-06-02	Kuljavjak Karoly	ZG	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Bar	10	PA	Pittston	ojciec	nie
1341	1905-06-02	Munyak Janos	ZG	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	Bar	10	OH	Cleveland	znajomy	nie
1342		Szervinszka													
	1905-06-07	Ignacz	JB	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	znajomy	tak
1343	1905-06-14	Guzak Florian	JB	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	GK	35	IL	Chicago	brat	nie
1344	1905-06-24	Wojcsik Bakota	JB	AT	pol.	28	M	PK	Hamburg	Pret	11,5	IL	Chicago	koleżanka	nie
1345	1905-06-28	Jurcsak Pal	PD	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	X	nie
1346	1905-07-05	Kollarczyk Anna	PK	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KWII	10	PA	Export	brat	nie
1347	1905-07-05	Kotlar Karoly	PK	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KWII	11	PA	X	brat	nie
1348	1905-07-05	Serba Maria	PK	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWII	8	IL	Chicago	brat	nie
1349													New York		
	1905-07-17	Gasoner Karolina	JB	HU	żyd.	32	K	ZZ	Glasgow	Fur	20	NY	City	mąż	nie
1350													New York		
	1905-07-17	Gasoner Samuel	JB	HU	żyd.	8	M	PK	Glasgow	Fur	0	NY	City	ojciec	nie
1351													New York		
	1905-07-17	Gasoner Ida	JB	HU	żyd.	6	K	PK	Glasgow	Fur	0	NY	City	ojciec	nie
1352	1905-08-01	Mabuck Martin	PD	HU	słowac.	46	M	ZZ	Brema	Br	5	IL	Chicago	szwagier	tak

1353	1905-08-03	Biel Wojciech	ZD	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	KWG	12	OH	Cleveland	brat	nie
1354	1905-08-03	Kozak Pal	ZG	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	brat	nie
1355	1905-08-03	Cspika Janos	ZG	HU	słowac.	29	M	PK	Brema	KWG	8	IL	Chicago	znajomy	nie
1356	1905-08-03	Szabala Ignac	ZG	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	KWG	6	IL	Chicago	kuzyn	nie
1357	1905-08-08	Haratek Anna	ZD	HU	słowac.	29	K	ZZ	Brema	KWII	4	IN	Indianapolis	mąż	tak
1358	1905-08-08	Haratek Anna	ZD	HU	słowac.	1	K	PK	Brema	KWII	0	IN	Indianapolis	ojciec	nie
1359		Bokbruch													
	1905-08-29	(Bolebruch) John	LW	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	KWG	10	WV	Col hines.	kolega	tak
1360	1905-08-29	Galevda Ludmila	LW	HU	węg.	40	K	ZZ	Brema	KWG	0	WV	Montana	szwagier	tak
1361	1905-08-29	Gavelda Helene	LW	HU	węg.	16	K	PK	Brema	KWG	0	WV	Montana	wujek	nie
1362	1905-08-29	Paniak Verona	JB	HU	słowac.	48	K	ZZ	Brema	KWG	12	PA	Claridge	mąż	nie
1363		Pavliak Andrassak													
	1905-08-29	Cecilia	JB	HU	słowac.	29	K	ZZ	Brema	KWG	5	IL	Chicago	mąż	tak
1364	1905-08-29	Gavelda Karolina	LW	US	amer.	2	K	PK	Brema	KWG	0	WV	Montana	wujek	tak
1365	1905-08-29	Gavelda Charles	LW	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	KWG	50	WV	Montana	brat	tak
1366	1905-08-29	Gavelda Maria	LW	US	amer.	9	K	PK	Brema	KWG	0	WV	Montana	wujek	nie
1367	1905-08-29	Gavelda Chas	LW	US	amer.	8	M	PK	Brema	KWG	0	WV	Montana	X	tak
1368	1905-10-03	Lopata Istvan	BP	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KWII	9	IL	Chicago	brat	nie
1369	1905-10-03	Isulko Janos	BP	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KWII	6	PA	X	brat	nie
1370	1905-10-03	Kurcsk Janos	PK	HU	słowac.	41	M	ZZ	Brema	KWII	15	PA	X	znajomy	tak
1371	1905-10-03	Szproch Janos	BP	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KWII	15	NY	New York	szwagier	nie

													City		
1372	1905-10-17	Ba...ik ...orgy	LW	HU	słowac.	43	M	ZZ	Brema	KW	15	PA	Phoenixville	szwagier	tak
1373	1905-10-17	Ksbisek Josef	LM	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KW	10	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1374	1905-10-17	S...rks Outal	LW	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KW	10	PA	Phoenixville	szwagier	tak
1375	1905-10-17	Smihal Jura	LM	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KW	7	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1376	1905-11-02	Bachula Josef	PD	HU	słowac.	48	M	ZZ	Brema	KWII	14	IL	Chicago	teść	nie
1377	1905-11-02	Morang Ignac	PD	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	KWII	10	IL	Chicago	siostra	nie
1378	1905-11-02	Ordes Serafin	PD	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	KWII	15	IL	Chicago	szwagier	nie
1379	1905-11-02	Pafiez Martin	PD	HU	słowac.	43	M	ZZ	Brema	KWII	15	IL	Chicago	kolega	tak
1380	1905-11-02	Snuch Ludwik	HR	HU	słowac.	42	M	ZZ	Brema	KWII	8	IL	Chicago	brat	nie
1381	1905-11-02	Zandlisk Josef	HR	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	KWII	8	IL	Chicago	kolega	nie
1382	1905-11-02	Quciak Kanly	PD	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1383	1905-11-12	B... Marcin	GL	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Ma	18	PA	New Salem	szwagier	nie
1384	1905-11-14	Baumhor Czilli	ZD	HU	żyd.	26	K	PK	Antwerpia	Ze	10	NY	New York City	brat	nie
1385	1905-11-15	Lisak Karol	CH	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1386	1905-11-15	Zolna Jan	CH	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	KW	10	IL	Chicago	szwagier	tak
1387	1905-11-15	Bednar Matyas	CH	HU	słowac.	39	M	ZZ	Brema	KW	10	IL	Chicago	brat	tak
1388	1905-11-15	Jurcazak Maria	CH	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	brat	nie
1389	1905-11-15	Otrembiak Andras	CH	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1390	1905-11-15	Petricak Floris	PD	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KW	12	IL	Chicago	szwagier	nie

1391	1905-11-15	Simala Josef	CH	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	siostra	nie
1392	1905-11-15	Svidron Stefan	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KW	10	IL	Chicago	ojciec	nie
1393	1905-12-06	Pittel Pavel	PD	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	wujek	nie
1394	1905-12-06	Ordisa Maria	PK	HU	słowac.	31	K	PK	Brema	KWII	9	PA	Irwin	kuzyn	nie
1395	1905-12-06	Sizinka Aloizia	PD	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KWII	9	IL	Chicago	kuzyn	nie
1396	1905-12-06	Brenkus Josephina	PD	HU	słowac.	25	K	PK	Brema	KWII	5	IL	Chicago	mąż	nie
1397	1905-12-06	Jurscasak Anna	BP	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	KWII	5	IL	Pullman	ojciec	nie
1398	1905-12-06	Kiczin Jozscf	PD	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KWII	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1399	1905-12-06	Kobilyak Floris	JB	HU	słowac.	47	M	ZZ	Brema	KWII	5	PA	Irwin	znajomy	tak
1400	1905-12-06	Kobilyak Milka	JB	HU	słowac.	9	K	PK	Brema	KWII	0	PA	Irwin	znajomy	nie
1401	1905-12-06	Monyak Rozalia	ZD	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KWII	14	OH	Cleveland	brat	nie
1402	1905-12-06	Kudrascsak, Vendelin	BP	HU	słowac.	30	M	PK	Brema	KWII	4	IL	Pullman	brat	tak
1403	1905-12-06	Kobilyak Verona	JB	HU	słowac.	45	K	ZZ	Brema	KWII	0	PA	Irwin	znajomy	nie
1404	1905-12-10	Spuler Ignacz	CH	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Che	22	IL	Chicago	szwagier	nie
1405	1905-12-17	Boszak Jusstina	PD	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Ma	12	IL	Chicago	ojciec	nie
1406	1905-12-17	Gombasik Josefina	PD	HU	słowac.	3	K	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	znajomy	nie
1407	1905-12-17	Sztopko Chrisztina	PD	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Ma	10	IL	Chicago	ciotka	nie
1408	1905-12-17	Bosak Anna	PD	HU	słowac.	28	K	WW	Brema	Ma	12	IL	Chicago	znajomy	nie
1409	1905-12-17	Oskvarck Karoly	PD	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	Ma	12	IL	Chicago	znajomy	nie
1410	1905-12-20	Tokarcsik Karoly	JB	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	KWG	8	IL	Springfield	brat	tak

1411	1906-01-17	Pas Josefina	JB	HU	słowac.	14	K	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	siostra	nie
1412	1906-01-17	Lyenart Wandelin	PK	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	KWII	5	PA	Lilly	kolega	tak
1413	1906-01-17	Banyak Marya	PK	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	siostra	nie
1414	1906-01-26	Kadlubjak Janos	PK	HU	węg.	19	M	PK	Brema	Ma	10	PA	Lilly	wujek	nie
1415	1906-01-26	Korsik Votek	PK	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Ma	10	PA	Lilly	kolega	tak
1416	1906-02-13	Giraoz Maria	PD	HU	słowac.	43	K	WW	Brema	KWII	9	IL	Chicago	znajomy	nie
1417	1906-02-13	Pastonek Lukacs	PD	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	KWII	5	IL	Chicago	brat	nie
1418	1906-02-15	Rapacz Anna	BP	HU	słowac.	3	K	PK	Brema	Bar	0	IL	Chicago	wujek	nie
1419	1906-02-15	Rapacz Anna	BP	HU	słowac.	30	K	PK	Brema	Bar	0	IL	Chicago	brat	nie
1420	1906-02-15	Rapacz Tomas	BP	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	Bar	60	IL	Chicago	szwagier	tak
1421	1906-02-15	Rapacz Jozsef	BP	HU	słowac.	5	M	PK	Brema	Bar	0	IL	Chicago	wujek	nie
1422	1906-02-15	Kondisz Andras	GL	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Bar	16	IL	Chicago	kuzyn	nie
1423	1906-02-22	Gluch Terez	LM	HU	węg.	25	K	PK	Brema	Ma	8	WV	X	X	nie
1424	1906-02-22	Kovacrka Ignacz	LM	HU	węg.	25	M	PK	Brema	Ma	7	PA	Phoenixville	X	nie
1425	1906-03-03	Jaromin Antonina	PD	HU	słowac.	23	K	ZZ	Brema	Che	3	IL	Chicago	mąż	nie
1426	1906-03-23	Zubricky Tugcu	ZG	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	Tr	20	IL	Chicago	znajomy	nie
1427	1906-03-23	Zahora Janos	JB	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Tr	12	IL	Chicago	znajomy	nie
1428	1906-03-23	Stepancik Johanna	ZD	HU	słowac.	19	K	ZZ	Brema	Tr	20	PA	Phoenixville	brat	nie
1429	1906-03-23	Priluiski Ignac	ZG	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	Tr	17	IL	Chicago	znajomy	nie
1430	1906-03-23	Monyak Karolina	ZG	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Tr	18	IL	Chicago	znajomy	nie
1431	1906-03-23	Mihaliak Jan	LW	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Tr	8	WV	Montana	brat	tak

1432	1906-03-23	Litojak Karolina	ZG	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	Tr	25	IL	Chicago	znajomy	nie
1433	1906-03-23	Litoiak Johanna	JB	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Tr	18	IL	Chicago	brat	nie
1434	1906-03-23	Kovalczsk Ondrej	ZG	HU	słowac.	35	M	PK	Brema	Tr	15	IL	Chicago	znajomy	nie
1435	1906-03-23	Koczur Karolina	ZD	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Tr	20	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1436	1906-03-23	Guzslek Vincent	JB	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	Tr	0	IL	Chicago	znajomy	tak
1437	1906-03-23	Guzslek Cacilia	JB	HU	słowac.	20	K	ZZ	Brema	Tr	0	IL	Chicago	znajomy	nie
1438	1906-03-23	Cijcka Andras	ZD	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	Tr	15	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1439	1906-03-23	Monyak Karol	ZG	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	Tr	14	IL	Chicago	znajomy	nie
1440	1906-03-23	Zubricky Vendelin	ZG	HU	słowac.	27	M	PK	Brema	Tr	20	IL	Chicago	znajomy	nie
1441	1906-03-30	Viater Jozsef	BP	HU	węg.	3	M	PK	Brema	Rh	0	IL	Hegewisch	ojciec	nie
1442	1906-03-30	Viater Ignacz	BP	HU	węg.	1	M	PK	Brema	Rh	0	IL	Hegewisch	ojciec	nie
1443	1906-03-30	Sandrik Gaspar	JB	HU	węg.	29	M	ZZ	Brema	Rh	6	IL	Hegewisch	brat	nie
1444	1906-03-30	Viater Maria	BP	HU	węg.	23	K	ZZ	Brema	Rh	10	IL	Hegewisch	mąż	nie
1445	1906-04-01	Zondlo Antoni	XX	AT	aus.	21	M	PK	Hamburg	Ame	9	IL	Chicago	brat	nie
1446	1906-04-22	Wojtusik Sabina	LM	HU	węg.	17	K	PK	Brema	Ma	12	PA	Phoenixville	X	nie
1447		Gousorcsik													
	1906-05-29	Karolina	LW	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	Ma	X	X	X	X	X
1448	1906-05-29	Gousorcsik Maria	LW	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	Ma	X	X	X	X	X
1449		Gousorcsik													
	1906-05-29	Hermina	LW	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	Ma	X	X	X	X	X
1450	1906-05-29	Gousorcsik	LW	HU	słowac.	31	K	ZZ	Brema	Ma	X	X	X	X	X

		Johanna													
1451	1906-06-27	Wispaow Beryhia	BP	HU	węg.	50	K	ZZ	Brema	KW	25	IL	Chicago	znajomy	nie
1452	1906-06-27	Rolnik Ygnac	LW	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	KW	10	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1453	1906-06-27	Fattar Josef	BP	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	KW	17	IL	Chicago	znajomy	tak
1454	1906-06-27	Wispaow Seofia	BP	HU	węg.	40	K	ZZ	Brema	KW	12	IL	Chicago	znajomy	nie
1455	1906-06-27	Bolek Jan Fulko	BP	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	KW	25	IL	Chicago	znajomy	nie
1456	1906-06-27	Listarcik Jendrozy	BP	HU	węg.	50	M	ZZ	Brema	KW	25	IL	Chicago	znajomy	nie
1457	1906-06-27	Daubak Yorona	LW	HU	węg.	20	K	PK	Brema	KW	25	IL	Chicago	znajomy	nie
1458	1906-06-27	Fajacs Yandel	LW	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	KW	10	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1459	1906-07-10	Luza Stefan	CH	AT	pol.	27	M	ZZ	Antwerpia	Ze	7	X	X	kolega	nie
1460	1906-07-13	Bon Karolina	LM	HU	węg.	15	K	PK	Brema	Br	17	PA	Phoenixville	wujek	nie
1461	1906-07-13	Marniccla Terez	LM	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Br	13	PA	Phoenixville	brat	nie
1462														brat	
	1906-07-29	Prinara Ferenc	LW	HU	słowac.	30	M	PK	Hamburg	Ame	4	PA	Philadelphia	przyrodni	nie
1463	1906-07-29	Masztola Ignac	ZG	HU	słowac.	26	M	PK	Hamburg	Ame	20	OH	Cleveland	siostra	nie
1464	1906-07-29	Kovalzik Anna	ZG	HU	słowac.	19	K	PK	Hamburg	Ame	20	OH	Cleveland	szwagier	nie
1465	1906-07-29	Kovalyck Andras	ZG	HU	słowac.	26	M	PK	Hamburg	Ame	10	OH	Cleveland	siostra	nie
1466	1906-07-29	Kovalcyk Andras	ZG	HU	słowac.	26	M	PK	Hamburg	Ame	10	OH	Cleveland	siostra	nie
1467	1906-07-29	Stachulah Janos	PD	HU	słowac.	25	M	PK	Hamburg	Ame	20	OH	Cleveland	wujek	nie
1468	1906-07-29	Swircsak Josef	ZG	HU	słowac.	29	M	PK	Hamburg	Ame	16	OH	Cleveland	znajomy	nie
1469	1906-07-29	Vocsak Janos	ZG	HU	słowac.	25	M	PK	Hamburg	Ame	20	OH	Cleveland	znajomy	nie

1470	1906-07-29	Kulyak Gerene	ZG	HU	słowac.	24	K	PK	Hamburg	Ame	20	OH	Cleveland	szwagier	nie
1471	1906-08-06	Yanik Yan	PK	AT	pol.	17	M	PK	Hamburg	Blu	2	PA	Lilly	brat	nie
1472	1906-08-11	Breznak Josef	PK	HU	słowac.	5	M	PK	Brema	KAV	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1473	1906-08-11	Breznak Jonas	PK	HU	słowac.	3	M	PK	Brema	KAV	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1474	1906-08-11	Breznak Maria	PK	HU	słowac.	25	K	ZZ	Brema	KAV	5	IL	Chicago	mąż	nie
1475	1906-08-11	Breznak Maria	PK	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	KAV	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1476	1906-08-15	Kozaak Maaria	HR	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Bar	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1477	1906-08-15	Smich Johanna	HR	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Bar	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1478	1906-08-15	Kapusztjak Roza	HR	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Bar	6	IL	Chicago	ojczym	nie
1479	1906-08-15	Malkusok Jaozef	BP	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	Bar	7	IL	Chicago	brat	tak
1480	1906-08-28	Palenik Jarr	OR	HU	słowac.	42	M	ZZ	Brema	KW	15	IL	Joliet	brat	nie
1481	1906-08-28	Palenik Katarina	OR	HU	słowac.	21	K	ZZ	Brema	KW	0	IL	Joliet	wujek	nie
1482		Kobilyak-Sykora													
	1906-10-24	Karolina	JB	HU	słowac.	24	K	ZZ	Brema	KW	22	NY	West Seneca	mąż	nie
1483	1906-10-24	Kobiljak Ignacz	JB	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	KW	15	NY	West Seneca	kuzyn	tak
1484	1906-10-24	Kadlub Jozef	JB	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	KW	20	PA	Export	szwagier	nie
1485	1906-10-25	Pavlyak August	JB	HU	słowac.	15	M	PK	Brema	Rh	15	PA	Irwin	szwagier	nie
1486	1906-10-25	Dvorcsak Josef	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Rh	10	PA	Irwin	znajomy	nie
1487	1906-10-25	Kadlubek Karoly	JB	HU	słowac.	37	M	PK	Brema	Rh	15	PA	Irwin	szwagier	tak
1488	1906-10-30	Fanik Maria	OR	HU	słowac.	37	K	ZZ	Brema	KWG	30	IL	Chicago	znajomy	nie
1489	1906-10-30	Fanik Josef	OR	HU	słowac.	6	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	znajomy	nie

1490	1906-11-08	Kriczek Marya	XX	HU	słoweń.	22	K	PK	Brema	Br	10	NJ	Hibernia	brat	nie
1491	1906-11-08	Pass Anna	OR	HU	słowac.	24	K	PK	Brema	Br	12	OH	Cleveland	brat	nie
1492	1906-11-23	Kadlub Jozef	PK	HU	słowac.	7	M	PK	Brema	Sin	0	PA	Irwin	ojciec	nie
1493	1906-11-23	Matula Janos	PD	HU	słowac.	46	M	ZZ	Brema	Ma	6	IL	Chicago	kolega	nie
1494	1906-11-23	Kadlub Maria	PK	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	Sin	0	PA	Irwin	ojciec	nie
1495	1906-11-23	Kadlub Veroma	PK	HU	słowac.	32	K	ZZ	Brema	Sin	38	PA	Irwin	mąż	nie
1496	1906-12-03	Sloma Ignatz	SG	HU	węg.	31	M	ZZ	Brema	Tr	10	PA	Tarr	kolega	tak
1497	1906-12-03	Janosz Wiktor	SG	HU	węg.	39	M	ZZ	Brema	Tr	10	PA	Alverton	brat	tak
1498	1906-12-03	Korman Janosz	XX	HU	węg.	23	M	PK	Brema	Tr	10	PA	Pittsburgh	wujek	tak
1499	1906-12-03	Wiktor Janosz	OR	HU	węg.	39	M	ZZ	Brema	Tr	10	PA	Alverton	brat	tak
1500	1906-12-03	Pikula Mariej	SG	HU	węg.	39	M	ZZ	Brema	Tr	10	PA	Greensburg	nikt	tak
1501	1906-12-03	...eta...	XX	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Tr	10	PA	X	szwagier	nie
1502	1906-12-06	Swrovicki Geza	PD	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	KW	X	X	X	X	X
1503	1906-12-06	Pastoa Karoly	LM	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KW	X	X	X	X	X
1504	1906-12-06	Ogurek Adolf	LM	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KW	X	X	X	X	X
1505	1906-12-06	Klapis Nikulas	LM	HU	słowac.	39	M	ZZ	Brema	KW	X	X	X	X	X
1506	1906-12-06	Tanik Angelina	LM	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	KW	X	X	X	X	X
1507	1906-12-07	Yzcsak Anna	XX	HU	słowac.	16	K	PK	Hamburg	Pall	19	IL	Chicago	ojczym	nie
1508	1906-12-07	Janik Fguacs	XX	HU	słowac.	24	M	PK	Hamburg	Pall	20	IL	Chicago	kolega	nie
1509	1906-12-07	Lach Florian	PD	HU	słowac.	24	M	PK	Hamburg	Pall	10	OH	Cleveland	brat	nie
1510	1906-12-07	Koasmieza Janos	XX	HU	słowac.	14	M	PK	Hamburg	Pall	12	IL	Chicago	ojciec	nie

1511	1906-12-07	Palacek Janos	XX	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	Pall	19	OH	Cleveland	kolega	nie
1512	1906-12-07	Karmecask Fosef	XX	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	Pall	22	IL	Chicago	szwagier	nie
1513	1906-12-20	Vdovka Janos	ZD	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	FDG	29	IL	Chicago	brat	nie
1514		Zubriczky													
	1906-12-20	Magdalena	ZG	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	FDG	10	OH	Cleveland	szwagier	nie
1515	1906-12-20	Torba Maria	ZG	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	FDG	8	OH	Cleveland	wujek	nie
1516	1906-12-20	Matula Maria	PD	HU	słowac.	28	K	ZZ	Brema	FDG	30	IL	Chicago	mąż	nie
1517	1906-12-20	Matula Jozefina	PD	HU	słowac.	1	K	PK	Brema	FDG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1518	1906-12-20	Matula Anna	PD	HU	słowac.	5	K	PK	Brema	FDG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1519	1906-12-20	Kulyak Rozalia	ZG	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	FDG	8	OH	Cleveland	wujek	nie
1520	1906-12-20	Kulyak Rozalia	ZG	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	FDG	10	OH	Cleveland	wujek	nie
1521	1906-12-20	Jablonsky Ladisl.	JB	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	FDG	10	PA	X	znajomy	nie
1522	1906-12-20	Hadura Catarina	PD	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	FDG	15	IL	Chicago	znajomy	nie
1523	1906-12-20	Djubek Janos	PK	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	FDG	6	WV	Clarksburg	kuzyn	tak
1524	1906-12-20	Djubasik Janos	SG	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	FDG	22	PA	X	ojciec	nie
1525	1906-12-20	Ciszony Andras	OR	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	FDG	10	IL	Chicago	kuzyn	nie
1526	1906-12-20	Bochnyak Janos	GL	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	FDG	24	PA	X	znajomy	nie
1527	1906-12-20	Bartkova Krisztina	LM	HU	słowac.	23	K	ZZ	Brema	FDG	10	PA	Phoenixville	mąż	nie
1528	1906-12-20	Roth Johanna	ZD	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	FDG	10	PA	Phoenixville	ciotka	nie
1529		Zubriczky													
	1906-12-20	Magdalena	ZG	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	FDG	10	OH	Cleveland	szwagier	nie

1530	1906-12-20	Torba Maria	ZG	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	FDG	8	OH	Cleveland	wujek	nie
1531	1907-01-16	Juscak Ignac	LW	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	KW	12	PA	Irwin	brat	nie
1532	1907-01-16	Pezdek Karol	JB	HU	słowac.	44	M	PK	Brema	KW	8	IL	Assumption	brat	nie
1533	1907-01-16	Balek Vojteck	GL	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	KW	18	PA	X	znajomy	nie
1534	1907-01-16	Novak Karoly	JB	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KW	10	PA	Export	brat	nie
1535	1907-01-16	Borovka Andras	JB	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	KW	10	IL	Chicago	X	nie
1536	1907-01-23	Servinsky Anna	PK	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KWG	10	PA	Lilly	brat	nie
1537	1907-01-25	Kulassak Josef	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	De	10	IL	Pullman	ojciec	nie
1538	1907-01-30	Micsinyah Maria	LW	HU	węg.	27	K	PK	Brema	Nec		PA	X	X	X
1539	1907-02-01	Zseleznik Matyas	PD	HU	słowac.	46	M	ZZ	Hamburg	PA	20	PA	Loydall	kuzyn	nie
1540	1907-02-01	Bosak Ignatz	PD	HU	słowac.	45	M	ZZ	Hamburg	PA	20	PA	Loydall	kuzyn	nie
1541	1907-02-09	Szlerczula Josef	LW	HU	słowac.	15	M	PK	Hamburg	Ame	26	PA	Phoenixville	brat	nie
1542	1907-02-09	Karkoska Antal	LW	US	amer.	39	M	ZZ	Hamburg	Ame	24	PA	Phoenixville	X	tak
1543	1907-02-22	Boszak Maria	OR	HU	węg.	17	K	PK	Brema	FDG	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1544	1907-02-22	Balcirak Janos	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	FDG	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1545	1907-03-04	Lipovszki Maria	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Rh	10	IL	Chicago	wujek	nie
1546	1907-03-04	Denbjak Maria	PK	HU	węg.	21	K	PK	Brema	Rh	8	PA	Export	ojciec	nie
1547	1907-03-04	Glozik Martin	LW	HU	węg.	37	M	ZZ	Brema	Rh	10	WV	Clarksburg	ojciec	nie
1548	1907-03-04	Guzak Florian	JB	HU	węg.	26	M	ZZ	Brema	Rh	10	IL	Chicago	brat	nie
1549	1907-03-04	Jagelka Florian	LW	HU	węg.	26	M	PK	Brema	Rh	10	PA	Spatesville	szwagier	nie
1550	1907-03-04	Stamlik Jan	PD	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	Rh	20	IL	Chicago	brat	nie

1551	1907-03-04	Stamlik Paulina	PD	HU	węg.	17	K	ZZ	Brema	Rh	0	IL	Chicago	szwagier	nie
1552	1907-03-04	Stanek Maria	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Rh	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1553	1907-03-04	Staruliak Ferencz	JB	HU	węg.	25	M	ZZ	Brema	Rh	10	IL	Chicago	wujek	nie
1554	1907-03-11	Kovaly Janos	CH	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1555	1907-03-11	Vorva Verona	CH	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1556	1907-03-11	Pas Adam	JB	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1557	1907-03-11	Morong Ciril	PD	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1558	1907-03-11	Bylak Jan	PD	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1559	1907-03-11	Kobiliak Karlina	CH	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1560	1907-03-11	Cserveny Janos	CH	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1561	1907-03-11	Cserveny Bzdolcsik Jan	CH	HU	słowac.	15	M	PK	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1562	1907-03-11	Cesrvenka Janos	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Tr	X	X	X	X	X
1563	1907-03-13	Galuska Jan	PK	HU	słowac.	17	M	PK	Hamburg	Arc	X	X	X	X	X
1564	1907-03-16	Simala Anna	PK	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	We	2	PA	Irwin	ojciec	nie
1565	1907-03-16	Dugyak Matilda	LM	HU	słowac.	22	K	PK	Brema	We	15	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1566	1907-03-16	Kadlub Jan	PK	AT	pol.	18	M	PK	Hamburg	Patr	22	PA	Pittsburgh	X	nie
1567	1907-03-16	Omclak Ignac	LM	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	We	10	PA	Phoenixville	znajomy	tak
1568	1907-03-16	Szchlachta Rupek	LM	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	We	15	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1569	1907-03-16	Vontorcsi Victa.	LM	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	We	25	PA	Phoenixville	brat	nie
1570	1907-03-16	Verbjak Ferencz	LM	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	We	13	PA	Phoenixville	znajomy	tak

1571	1907-03-16	Verbjak Ferencz	LM	HU	słowac.	42	M	ZZ	Brema	We	20	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1572	1907-03-18	...nik...	PK	HU	słowac.	20	M	PK	Brema	Che	10	PA	Lilly	brat	nie
1573	1907-03-18	Veselousky Jozef	PK	HU	słowac.	32	M	ZZ	Hamburg	Ame	22	PA	Alverton	brat	tak
1574	1907-03-18	Czabala Ygnacs	PK	HU	słowac.	37	M	ZZ	Hamburg	Ame	12	IL	Pullman	brat	nie
1575	1907-03-20	Stihura Anna	OR	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	wujek	nie
1576	1907-03-20	Jonak Terencz	OR	HU	słowac.	42	M	ZZ	Brema	KWG	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1577	1907-03-20	Kasprak Jan	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KW	12	IL	Chicago	znajomy	nie
1578	1907-03-20	Jonak Antal	OR	HU	słowac.	15	M	PK	Brema	KWG	4	IL	Chicago	znajomy	nie
1579	1907-03-20	Drobuak Maria	OR	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KW	4	IL	Chicago	brat	nie
1580	1907-03-28	Angustinyak, Justina	PD	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	GK	17	IL	Chicago	brat	nie
1581	1907-03-28	Meszarczik Jozsef	PD	HU	słowac.	47	M	ZZ	Brema	GK	18	IL	Chicago	znajomy	nie
1582	1907-03-28	Mozdar Janos	HR	HU	słowac.	39	M	ZZ	Brema	KWG	13	IL	Chicago	wujek	nie
1583	1907-03-28	Rapacs Janos	HR	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KWG	12	IL	Chicago	kolega	tak
1584	1907-03-28	Petrak Stefan	PD	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	GK	25	IL	Chicago	córka	tak
1585	1907-04-14	Mihalyak Ignatz	LW	HU	węg.	27	M	PK	Hamburg	Bat	8	WV	Fairmont	szwagier	nie
1586	1907-04-14	Michaliak Felix	LW	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	Bat	5	OH	Cleveland	szwagier	nie
1587	1907-04-14	Kubacka Janos	ZG	HU	węg.	24	M	PK	Brema	Bra	0	IL	Chicago	siostra	nie
1588	1907-04-14	Winczarcik Celestin	LW	HU	węg.	33	M	ZZ	Hamburg	Bat	12	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1589	1907-04-20	Karkhoska Janos	LM	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Che	18	PA	Phoenixville	znajomy	nie

1590	1907-04-27	Begnasz Josef	ZG	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	Ma	8	IL	Chicago	szwagier	nie
1591	1907-04-30	Kapustrak...	PD	HU	słowac.	2	M	PK	Brema	GK	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1592	1907-04-30	Ortembjak Gaspar	LW	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	GK	10	IL	Chicago	brat	nie
1593		Montorcsik													
	1907-04-30	Anselm	LW	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	GK	8	PA	Phoenixville	brat	nie
1594	1907-04-30	Kapustrak Maria	PD	HU	słowac.	6	K	PK	Brema	GK	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1595	1907-04-30	Kapustrak Veron	PD	HU	słowac.	40	K	ZZ	Brema	GK	20	IL	Chicago	mąż	tak
1596	1907-04-30	Szlezak Karoly	LW	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	GK	10	OH	Cleveland	znajomy	nie
1597	1907-04-30	Vuenk Karoly	LW	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	GK	10	WV	Fairmont	brat	tak
1598	1907-05-09	Mackaj Cseczi...ia	JB	HU	słowac.	25	K	ZZ	Brema	KWII	22	IL	Chicago	mąż	nie
1599	1907-05-09	Tomalia Jozsef	OR	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	X	nie
1600	1907-05-09	Pass Anton	JB	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KWII	15	PA	Export	brat	nie
1601	1907-05-09	Skvarch Jan	GL	HU	słowac.	27	M	PK	Brema	KWII	35	PA	Alverton	ojciec	tak
1602	1907-05-09	Skvarck Matej	GL	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	KWII	12	PA	Alverton	ojciec	nie
1603	1907-05-09	Machaj Paulina	JB	HU	słowac.	7	K	PK	Brema	KWII	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1604	1907-05-09	Machaj Karoly	JB	HU	słowac.	6	M	PK	Brema	KWII	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1605	1907-05-13	Dron Maria	JB	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	Rh	11	IL	Chicago	kuzyn	nie
1606	1907-05-13	Palenik Karoly	JB	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	Rh	16	IL	Chicago	brat	tak
1607	1907-05-13	Alberteresak Ignac	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Rh	16	PA	Export	brat	nie
1608	1907-05-13	Modliak Janos	JB	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	Rh	16	PA	Export	szwagier	tak
1609	1907-05-20	Szurina Paul	PK	HU	słowac.	6	M	ZZ	Hamburg	Ame	0	QC	Montreal	ojciec	nie

1610	1907-05-20	Szurina Maria	PK	HU	słowac.	24	K	ZZ	Hamburg	Ame	68	QC	Montreal	mąż	nie
1611	1907-05-20	Szurina Jan	PK	HU	słowac.	2	M	PK	Hamburg	Ame	0	QC	Montreal	ojciec	nie
1612	1907-05-20	Kendrata Ignac	PK	HU	słowac.	17	M	PK	Hamburg	Ame	10	QC	Montreal	X	nie
1613	1907-05-20	Galuska Maria	PK	HU	słowac.	40	K	ZZ	Hamburg	Ame	0	PA	Irwin	brat	nie
1614	1907-05-20	Galuska Majk	PK	HU	słowac.	41	M	ZZ	Hamburg	Ame	20	PA	Irwin	szwagier	nie
1615	1907-05-20	Galuska Laps	PK	HU	słowac.	1	M	PK	Hamburg	Ame	0	PA	Irwin	stryj	nie
1616	1907-05-20	Galuska Josef	PK	HU	słowac.	4	M	PK	Hamburg	Ame	0	PA	Irwin	stryj	nie
1617	1907-05-20	Basista Janos	PK	HU	słowac.	17	M	PK	Hamburg	Ame	10	IL	X	wujek	nie
1618	1907-05-20	Legdon Marie	PK	HU	węg.	27	K	ZZ	Hamburg	Ame	12	IL	X	mąż	nie
1619	1907-05-20	Florek Marie	PK	HU	węg.	18	K	PK	Hamburg	Ame	8	IL	X	brat	nie
1620	1907-05-30	Adamscik Tcyer (Tcyer Adamscik)	LM	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Rh	2	OH	Lorain	szwagier	nie
1621	1907-06-05	Kulka Ignacz	PD	HU	słowac.	42	M	ZZ	Brema	KWII	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1622	1907-06-05	Szarnyak Janos	PD	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	KWII	4	IL	Chicago	znajomy	nie
1623	1907-06-08	Glorek Antoni	PK	AT	pol.	25	M	ZZ	Hamburg	KAV	23	PA	Uniontown	szwagier	nie
1624	1907-06-27	Paralon Felice	LW	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	KWG	10	OH	Cleveland	szwagier	nie
1625	1907-06-27	Karnafel Andrej	LW	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	KWG	10	WV	Fairmont	kolega	tak
1626	1907-06-27	Bohacik Ignac	LW	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	Br	20	PA	Phoenixville	szwagier	tak
1627	1907-06-27	Teichmann Juda	XX	AT	żyd.	20	M	PK	Brema	Br	40	NJ	X	znajomy	nie
1628	1907-06-27	Altman Benzion	XX	AT	żyd.	24	M	PK	Brema	Br	15	NY	New York City	X	nie

1629	1907-06-27	Teichmann Golde	XX	AT	żyd.	17	K	PK	Brema	Br	10	NJ	X	znajomy	nie
1630	1907-06-27	Kulka Karol	LW	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	Br	16	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1631	1907-06-27	Tischenkel Elias	XX	AT	żyd.	38	M	ZZ	Brema	Br	10	NJ	X	kuzyn	nie
1632	1907-06-27	Karnafel Stefan	LW	HU	słowac.	46	M	ZZ	Brema	KWG	10	WV	Fairmont	szwagier	tak
1633	1907-07-10	Clejarcsik Julianna	LW	HU	słowac.	27	K	ZZ	Brema	KWI	25	OH	Cleveland	mąż	nie
1634	1907-07-10	Clejarcsik Janos	LW	HU	słowac.	4	M	PK	Brema	KWI	0	OH	Cleveland	ojciec	nie
1635	1907-07-10	Jagelka Katharina	LW	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	KW	15	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1636	1907-07-10	Kubis Ignacz	LW	HU	słowac.	16	M	X	Brema	KWI	7	OH	Cleveland	wujek	nie
1637	1907-07-15	Mastela Ignac	ZG	AT	aus.	16	M	PK	Hamburg	Arc	20	OH	Cleveland	wujek	nie
1638	1907-08-05	Rasprak Andras	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Tr	15	IL	Chicago	wujek	nie
1639	1907-08-05	Radlub Ranoly	JB	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Tr	15	IL	Chicago	kuzyn	nie
1640	1907-08-05	Guzsak Jan	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Tr	15	IL	Chicago	wujek	nie
1641	1907-08-05	Pass Andras	JB	HU	węg.	35	M	PK	Brema	Tr	25	IL	Chicago	siostra	tak
1642	1907-08-14	Parlas Janos	LW	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	KC	12	OH	Cleveland	znajomy	nie
1643	1907-08-22	Tatarka Teresa	XX	HU	słoweń.	22	K	PK	Hamburg	De	38	PA	Burdine	szwagier	nie
1644	1907-08-22	Musarka Marya	XX	HU	słoweń.	19	K	PK	Hamburg	De	33	PA	Burdine	szwagier	nie
1645	1907-08-22	Brenkup Maria	XX	HU	słoweń.	20	K	ZZ	Hamburg	De	60	PA	Burdine	mąż	nie
1646	1907-09-14	Czerwenka Angela	LW	HU	słowac.	10	K	PK	Hamburg	Ame	80	WV	X	ojciec	nie
1647	1907-09-14	Czerwenka Karoly	LW	HU	słowac.	15	M	PK	Hamburg	Ame	0	WV	X	ojciec	nie
1648	1907-09-14	Czerwenka Maria	LW	HU	słowac.	37	K	ZZ	Hamburg	Ame	0	WV	X	mąż	nie
1649	1907-09-25	Zahora Maria	ZD	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	FDG	1	IL	Chicago	mąż	nie

1650	1907-09-25	Zahora Janos	ZD	HU	słowac.	2	M	PK	Brema	FDG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1651	1907-10-12	Balek Janos	PK	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	Ma	30	PA	Wilkes-Barre	brat	tak
1652	1907-10-23	Wisiniecz Kazmer	ZD	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	GK	13	OH	Cleveland	szwagier	nie
1653		Mudrassak													
	1907-10-23	Ignaczs	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KWII	21	X	X	wujek	nie
1654	1907-10-26	Marek Stanislaw	XX	HU	słowac.	7	M	PK	Hamburg	GrW	0	PA	Pittsburgh	ojciec	nie
1655	1907-10-26	Gibas Anna	XX	HU	słowac.	16	K	PK	Hamburg	GrW	8	PA	Pittsburgh	kolega	nie
1656	1907-10-26	Zelezniak Helena	XX	HU	słowac.	17	K	PK	Hamburg	GrW	5	PA	Pittsburgh	koleżanka	nie
1657	1907-10-26	Marek Wervina	XX	HU	słowac.	27	K	ZZ	Hamburg	GrW	12	PA	Pittsburgh	mąż	nie
1658	1907-11-10	Bogdan Franz	CH	AT	pol.	26	M	PK	Hamburg	Ame	32	PA	X	X	nie
1659	1907-11-17	Kurek ...zbeta	PD	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1660	1907-11-17	Kovalcik Maria	ZD	HU	słowac.	46	K	WW	Brema	KWII	14	IL	Chicago	znajomy	nie
1661	1907-11-17	Bukala Matensz	CH	AT	pol.	24	M	PK	Brema	Sey	20	PA	X	X	nie
1662	1907-11-23	Koch Janos	ZD	HU	słowac.	20	M	PK	Brema	KWII	6	IL	Chicago	znajomy	nie
1663													Mount		
	1907-11-23	Matjej Kendralla	PK	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KWII	8	PA	Pleasant	znajomy	nie
1664	1907-11-23	Nomjak Eugen	ZD	HU	słowac.	28	M	PK	Brema	KWII	6	IL	Chicago	znajomy	nie
1665	1907-11-23	Kloda Maria	CH	AT	pol.	20	K	PK	Cuxhaven	Patr	12	IL	Chicago	X	nie
1666	1907-11-23	Glussak Maria	ZD	HU	węg.	16	K	PK	Hamburg	KAV	12	IL	Chicago	brat	nie
1667	1907-11-23	Kenly Josef	PK	HU	węg.	40	M	PK	Brema	KAV	15	PA	X	kolega	nie
1668	1907-11-23	Marchewska Jan	PK	HU	węg.	43	M	ZZ	Brema	KAV	18	PA	X	kolega	nie

1669	1907-11-23	Kowalik Tgnac	ZD	HU	węg.	26	M	ZZ	Hamburg	KAV	20	OH	Cleveland	szwagier	tak
1670	1907-11-24	Kozakm Vendec	LW	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	Bar	10	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1671	1907-11-24	Vdovka Martin	ZD	HU	słowac.	44	M	ZZ	Brema	Bar	18	OH	Cleveland	brat	nie
1672	1907-11-24	Ferencz Joanna	LW	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Bar	15	PA	Phoenixville	brat	tak
1673	1907-11-24	Vdovka Zofia	ZD	HU	słowac.	44	K	ZZ	Brema	Bar	27	OH	Cleveland	znajomy	tak
1674	1907-11-24	Vdovka Johanna	ZD	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	Bar	15	OH	Cleveland	wujek	nie
1675	1907-11-24	Tuskolka Zofia	ZD	HU	słowac.	23	K	PK	Brema	Bar	18	OH	Cleveland	brat	nie
1676	1907-11-24	Lovinsky Maria	ZD	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Bar	12	OH	Cleveland	znajomy	nie
1677	1907-12-04	Csiszton Anna	BP	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KC	5	IL	Chicago	brat	nie
1678	1907-12-04	Dumchasz Alois	BP	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KC	17	IL	Chicago	brat	nie
1679	1907-12-04	Kozak Janos	HR	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KC	6	PA	Lilly	ojciec	nie
1680	1907-12-04	Jagodka Hermina	BP	HU	słowac.	22	K	PK	Brema	KC	5	IL	Chicago	brat	nie
1681	1907-12-04	Lesztavczyk Anna	BP	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KC	2	OH	X	ojciec	nie
1682	1907-12-04	Feczko Maria	BP	HU	słowac.	25	K	PK	Brema	KC	2	IL	Chicago	brat	nie
1683	1907-12-22	Pass Johann	JB	HU	słowac.	48	M	ZZ	Brema	KW	16	WI	Phillips	X	nie
1684	1907-12-22	Bartkowiak Jozef	LW	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	KW	X	WV	Clarksburg	żona	nie
1685	1907-12-22	Kramar Ladislaw	LW	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	KW	X	PA	Coatesville	żona	tak
1686	1907-12-27	Pass Janos	JB	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Bar	5	IL	Chicago	szwagier	nie
1687	1907-12-27	Welezyk Sore	CH	AT	żyd.	16	M	PK	Brema	Bar	X	NY	New York City	szwagier	nie
1688	1907-12-28	Gsilka Verona	XX	HU	węg.	20	K	ZZ	Rotterdam	Sar	4	PA	Republic	mąż	nie

1689	1907-12-28	Gsilka Janos	XX	HU	węg.	1	M	PK	Rotterdam	Sar	0	PA	Republic	ojciec	nie
1690	1907-12-28	Drobek Roman	XX	HU	słowac.	6	M	PK	Rotterdam	Sar	0	PA	Wyoming	ojciec	nie
1691	1907-12-28	Drobek Anna	XX	HU	słowac.	28	K	ZZ	Rotterdam	Sar	8	PA	Wyoming	mąż	nie
1692	1908-01-14	Dzubek Teresia	PK	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KC	5	IL	Chicago	szwagier	nie
1693	1908-02-15	Masy nec Kata	XX	AT	słowac.	1	K	PK	Brema	Cas	0	PA	Centralia	ojciec	nie
1694	1908-02-15	Masy nec Anna	XX	AT	słowac.	6	K	PK	Brema	Cas	0	PA	Centralia	ojciec	nie
1695	1908-02-15	Masy nec Krenia	XX	AT	słowac.	2	K	PK	Brema	Cas	0	PA	Centralia	ojciec	nie
1696	1908-02-15	Masy nec Marya	XX	AT	słowac.	32	K	ZZ	Brema	Cas	10	PA	Centralia	mąż	nie
1697	1908-02-15	Masy nec Polaha	XX	AT	słowac.	4	K	PK	Brema	Cas	0	PA	Centralia	ojciec	nie
1698	1908-02-15	Masy nec Wasyl	XX	AT	słowac.	10	M	PK	Brema	Cas	0	PA	Centralia	ojciec	nie
1699	1908-03-18	Luttyak Jozefa	PD	HU	słowac.	5	K	PK	Brema	KW	0	IL	Chicago	wujek	nie
1700	1908-03-18	Pitel Ignac	PD	HU	słowac.	50	M	ZZ	Brema	KW	15	IL	Chicago	znajomy	tak
1701	1908-03-18	Kovalcsik Anna	PD	HU	słowac.	25	K	ZZ	Brema	KW	25	IL	Chicago	siostra	nie
1702	1908-03-25	Gynbek Anton	PK	HU	słowac.	4	M	PK	Brema	KWII	0	IN	Whiting	ojciec	nie
1703	1908-03-25	Gynbek Ede	PK	HU	słowac.	11	K	PK	Brema	KWII	0	IN	Whiting	ojciec	nie
1704	1908-03-25	Gynbek Marie	PK	HU	słowac.	38	K	PK	Brema	KWII	90	IN	Whiting	mąż	tak
1705	1908-03-25	Strba Anna	PK	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWII	8	IN	Whiting	znajomy	nie
1706	1908-04-02	Pass Vendel	JB	HU	słowac.	9	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1707	1908-04-02	Domin Emerika	LM	HU	słowac.	24	K	PK	Brema	KWG	13	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1708	1908-04-02	Pass Rudolf	JB	HU	słowac.	11	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1709	1908-04-02	Pass Katarina	JB	HU	słowac.	53	K	ZZ	Brema	KWG	19	IL	Chicago	mąż	nie

1710	1908-04-02	Novak Antonina	JB	HU	słowac.	47	K	WW	Brema	KWG	13	IL	Chicago	znajomy	nie
1711		Andrasioza													
	1908-04-02	Johanna	CH	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1712	1908-07-28	Dittler Moritz	JB	HU	żyd.	17	M	PK	Rotterdam	Ru	13	IL	Joliet	brat	nie
1713	1908-08-11	Zeligdon Antal	PK	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	GK	20	PA	Irwin	brat	nie
1714	1908-08-23	Michalak Maria	LW	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KWII	25	WV	Clarksburg	szwagier	nie
1715	1908-08-23	Michalak Wendel	LW	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	KWII	30	WV	Clarksburg	X	tak
1716	1908-08-23	Worczak Ferenz	LW	HU	słowac.	14	M	PK	Brema	KWII	28	WV	Fairmont	kolega	nie
1717	1908-08-23	Worczak Josef	LW	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	KWII	27	WV	Fairmont	kolega	tak
1718	1908-09-15	Wojdyla Rosalia	BP	HU	pol.	17	K	PK	Brema	KWG	0	PA	X	X	nie
1719	1908-09-15	Wojdyla Regina	BP	HU	pol.	21	K	PK	Brema	KWG	50	PA	X	brat	nie
1720		Zapotoczna													
	1908-09-15	Terezya	BP	HU	pol.	19	K	PK	Brema	KWG	0	PA	X	X	nie
1721	1908-11-11	Gavelda Martin	LW	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KWG	10	WV	Fairmont	brat	tak
1722	1908-11-11	Karnafel Andrej	LW	HU	słowac.	39	M	ZZ	Brema	KWG	10	WV	Clarksburg	brat	tak
1723	1908-11-17	Kubacska Ferencz	LW	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	KC	40	NJ	Bat	kolega	tak
1724	1908-12-01	Wojteczek Jan	SG	AT	pol.	25	M	ZZ	Brema	KWII	10	PA	Uniontown	kuzyn	nie
1725	1908-12-01	Likinia Jan	SG	AT	pol.	24	M	PK	Brema	KWII	10	PA	Uniontown	kolega	tak
1726	1908-12-01	Nisnik Josef	PD	HU	słowac.	2	M	PK	Brema	KWII	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1727	1908-12-01	Nisznik Karolina	PD	HU	słowac.	4	K	PK	Brema	KWII	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1728	1908-12-01	Niszik Antonina	PD	HU	słowac.	28	K	ZZ	Brema	KWII	16	IL	Chicago	mąż	tak

1729	1908-12-01	Niznik Luisa	PD	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	KWII	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1730	1908-12-05	Brunkala Ignac	PK	HU	słowac.	28	M	PK	Brema	Ma	4,5	IL	Pullman	X	nie
1731	1908-12-26	Krawczyk Maria	PK	CS	słowac.	16	K	PK	Hamburg	Pret	30	NY	New York City	siostra	nie
1732	1908-12-26	Koscselek Anna	PK	CS	słowac.	18	K	PK	Hamburg	Pret	20	IL	Pullman	kuzyn	nie
1733	1909-01-03	Galasz Peter	GL	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Rh	38	PA	Smock	szwagier	tak
1734	1909-01-03	Sperlak Josef	JB	AT	gal.	17	M	PK	Brema	Rh	20	IL	Chicago	znajomy	nie
1735	1909-01-03	Sprlak Martin	GL	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	Rh	32	PA	Lewisville	szwagier	tak
1736	1909-01-03	Matioga Maty	GL	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Rh	20	PA	Smock	znajomy	nie
1737	1909-01-03	Brunsak Jozsef	GL	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	Rh	16	PA	Smock	znajomy	tak
1738	1909-01-03	Brunsak Maty	GL	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Rh	16	PA	Imrich	znajomy	tak
1739	1909-01-03	Bus Jozsef	GL	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Rh	16	PA	X	szwagier	nie
1740	1909-01-03	Hrubec Jan	GL	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Rh	17	PA	Smock	nikt	nie
1741	1909-01-03	Hudik Maty	GL	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Rh	28	PA	X	brat	nie
1742	1909-01-03	Kasprak Ferencz	JB	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Rh	15	IL	Chicago	brat	tak
1743	1909-01-03	Pitek Jan	GL	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	Rh	28	PA	Lemont	znajomy	tak
1744	1909-01-03	Pitek Martin	GL	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	Rh	16	PA	Lemont	szwagier	tak
1745	1909-01-03	Skrabek Jan	GL	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Rh	25	PA	Lemont	znajomy	nie
1746	1909-01-09	Gura Andras	JB	HU	słowac.	40	M	PK	Brema	Bra	20	IL	Chicago	brat	tak
1747	1909-01-09	Janyak Karol	JB	HU	słowac.	33	M	PK	Brema	Bra	25	IL	Chicago	znajomy	nie
1748	1909-01-09	Janyak Janos	JB	HU	słowac.	28	M	PK	Brema	Bra	20	IL	Chicago	znajomy	nie

1749	1909-01-09	Gura Karolina	JB	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	Bra	25	IL	Chicago	siostra	nie
1750	1909-01-14	Klapis Janos	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	PKW	12	IL	Chicago	znajomy	nie
1751	1909-01-14	Korval Janos	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	PKW	25	IL	Chicago	znajomy	tak
1752	1909-01-14	Litwiak Janos	JB	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	PKW	18	IL	Chicago	znajomy	tak
1753	1909-01-14	Pastiak Istevan	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	PKW	16	IL	Chicago	kolega	nie
1754	1909-01-14	Skwarek Stefan	SG	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	PKW	15	PA	Alverton	szwagier	tak
1755	1909-01-14	Pajkos Josef	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	PKW	19	IL	Chicago	znajomy	nie
1756	1909-01-14	Gajrujak Martin	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	PKW	12	IL	Chicago	szwagier	nie
1757	1909-01-14	Helegda Janos	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	PKW	14	IL	Chicago	znajomy	nie
1758	1909-01-14	Sramek Josef	CH	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	PKW	19	IL	Chicago	szwagier	tak
1759	1909-01-14	Helegda Josef	CH	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	PKW	20	IL	Chicago	znajomy	tak
1760	1909-01-25	Kasprak Maria	JB	HU	pol.	12	K	PK	Hamburg	PA		X	X	X	X
1761	1909-01-25	Dudik Janoz	JB	HU	węg.	23	M	PK	Hamburg	PA	X	X	X	X	X
1762	1909-02-01	Pirog Pal	PD	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	Nec	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1763	1909-02-01	Flonek Josef	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Nec	30	IL	Chicago	brat	nie
1764	1909-02-01	Jendrasak Anton	ZD	HU	słoweń.	40	M	ZZ	Brema	Nec	9	OH	Cleveland	kolega	tak
1765	1909-02-01	Stopka Wendelin	PD	HU	węg.	16	M	PK	Brema	Nec	10	IL	Chicago	ojczym	nie
1766	1909-02-01	Valkovecz Georgy	PD	HU	słowac.	48	M	ZZ	Brema	Nec	10	IL	Chicago	ojciec	tak
1767	1909-02-01	Szlaby Maria	PD	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Nec	10	IL	Chicago	siostra	nie
1768	1909-02-01	Svienty Janos	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Nec	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1769	1909-02-01	Sirog Paul	PD	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	Nec	10	IL	Chicago	znajomy	nie

1770	1909-02-01	Pirog Maria	PD	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Nec	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1771	1909-02-01	Petrak Hermina	PD	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Nec	31	IL	Chicago	ojciec	nie
1772	1909-02-01	Pakos Rozalia	OR	HU	słowac.	22	K	ZZ	Brema	Nec	10	IL	Chicago	brat	nie
1773		Newterssak													
	1909-02-01	Matyas	CH	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	Nec	10	IL	Chicago	szwagier	tak
1774	1909-02-01	Mozdien Maria	HR	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Nec	10	IL	Chicago	wujek	nie
1775	1909-02-01	Memak Karol	PD	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	Nec	6	IL	Chicago	wujek	nie
1776	1909-02-01	Memak Janos	PD	HU	słowac.	13	M	PK	Brema	Nec	20	IL	Chicago	ojciec	tak
1777	1909-02-01	Lys Janos	CH	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Nec	12	IL	Chicago	wujek	nie
1778	1909-02-01	Litcoiak Maciej	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Nec	16	IL	Chicago	teść	nie
1779	1909-02-01	Lisak Janis	CH	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	Nec	40	IL	Chicago	znajomy	tak
1780	1909-02-01	Kullka Beanca	PD	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	Nec	8	IL	Chicago	ojciec	nie
1781	1909-02-01	Kozak Maria	PD	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Nec	10	IL	Chicago	znajomy	nie
1782	1909-02-01	Kovalcik Ferencz	ZD	HU	słowac.	26	M	PK	Brema	Nec	20	OH	Cleveland	kolega	nie
1783	1909-02-01	Brenkus Maria	PD	HU	słowac.	24	K	PK	Brema	Nec	12	IL	Chicago	kolega	nie
1784	1909-02-01	Sinsrak Janos	PD	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	Nec	15	IL	Chicago	znajomy	tak
1785	1909-02-01	Zohara Ilona	PD	HU	słowac.	34	K	WW	Brema	Nec	20	IL	Chicago	szwagier	tak
1786	1909-02-01	Pakos Josefina	OR	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	Nec	10	IL	Chicago	brat	nie
1787	1909-02-01	Brija Wojciech	PD	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	Nec	13	IL	Chicago	kolega	nie
1788	1909-02-01	Duttka Ladisko	PD	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Nec	6	IL	Chicago	znajomy	nie
1789	1909-02-01	Kobylak Tanatz	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Nec	50	IL	Chicago	szwagier	nie

1790	1909-02-01	Kilsin Alajos	PD	HU	słowac.	48	M	ZZ	Brema	Nec	12	IL	Chicago	znajomy	nie
1791	1909-02-01	Janoviak Andras	LW	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	Nec	20	WV	Clarksburg	brat	tak
1792	1909-02-01	Istok Istvan	CH	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	Nec	41	IL	Chicago	kuzyn	nie
1793	1909-02-01	Harkabuz Maria	HR	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Nec	10	IL	Chicago	wujek	nie
1794	1909-02-01	Grappa Ferdinand	PD	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	Nec	16	IL	Chicago	brat	nie
1795	1909-02-01	Florek Antal	CH	HU	słowac.	31	M	PK	Brema	Nec	6	IL	Chicago	szwagier	tak
1796	1909-02-01	Rysz Janos	JB	HU	słowac.	28	M	PK	Brema	Nec	42	IL	Chicago	ojciec	tak
1797	1909-02-05	Czabala Janos	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	GrW	14	PA	X	kolega	nie
1798	1909-02-05	Pastorek Janos	PK	HU	słowac.	17	M	PK	Hamburg	GrW	12	PA	X	kolega	nie
1799	1909-02-09	Ciscon Maria	JB	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	KC	10	PA	Export	brat	nie
1800		Gribacs													
	1909-02-09	Franciszek	PD	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	Nec	12	IL	Chicago	znajomy	tak
1801	1909-02-09	Federak Josef	PK	HU	słowac.	41	M	ZZ	Brema	KC	14	PA	Uniontown	znajomy	nie
1802	1909-02-09	Kovalski Tomas	PK	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KC	14	PA	Uniontown	znajomy	nie
1803	1909-02-09	Loza Maryanna	CH	HU	słowac.	24	K	PK	Brema	Nec	25	NJ	Elisabethport	szwagier	nie
1804	1909-02-09	Malkusak Andras	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KC	23	IL	Pullman	znajomy	nie
1805	1909-02-09	Morinecz Karoly	JB	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	KC	10	IL	Pullman	znajomy	nie
1806	1909-02-09	Pelch Karoly	JB	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	KC	12	IL	Pullman	znajomy	nie
1807	1909-02-17	Balek Josef	OR	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Bra	6	IL	Chicago	wujek	nie
1808	1909-02-17	Dvorssak Johanna	JB	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	Bra	4	PA	X	brat	nie
1809	1909-02-19	Pilh Jan	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Ko	15	IL	Chicago	wujek	nie

1810	1909-02-19	Stehnliak Josefina	JB	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Ko	15	IL	Chicago	brat	nie
1811	1909-02-19	Kadlub Ignac	JB	HU	słowac.	43	M	ZZ	Brema	Ko	15	IL	Chicago	szwagier	tak
1812	1909-02-19	Kadlub Maria	JB	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Ko	15	IL	Chicago	wujek	nie
1813	1909-03-07	Szyrba Antoni	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PA	X	X	X	X	X
1814	1909-03-07	Sarniak Janos	JB	HU	słowac.	30	M	ZZ	Hamburg	PA	X	X	X	X	X
1815	1909-03-07	Trojaniak Janos	PK	HU	słowac.	30	M	ZZ	Hamburg	PA	8	IL	Chicago	szwagier	nie
1816	1909-03-07	Kons Wojtek	PK	HU	słowac.	25	M	PK	Hamburg	PA	X	X	X	X	X
1817	1909-03-07	Buron Karol	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PA	8	X	X	brat	nie
1818	1909-03-10	Janduro Jan	XX	HU	słoweń.	27	M	ZZ	Southampton	Oce	30	IL	Chicago	kolega	tak
1819	1909-03-10	Lajcsin Josef	XX	HU	słoweń.	25	M	PK	Southampton	Oce	15	IL	Chicago	kolega	nie
1820	1909-03-16	Granot Rosalia	PK	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KC	12	OH	Cleveland	szwagier	nie
1821	1909-03-16	Krupa Maria	PK	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	KC	5	PA	Irwin	X	nie
1822	1909-03-16	Ignacak Anna	PK	HU	słowac.	50	K	ZZ	Brema	KC	13	PA	Export	mąż	nie
1823	1909-03-16	Harmata Jossef	GL	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	KC	6	PA	Uniontown	brat	tak
1824	1909-03-16	Ignacak Jan	PK	HU	słowac.	14	M	PK	Brema	KC	10	PA	Export	ojciec	nie
1825	1909-03-17	Balazs Stefan	JB	HU	węg.	18	M	PK	Hamburg	Pho	16	PA	Tarentum	wujek	nie
1826	1909-03-17	Danis Janos	JB	HU	węg.	24	M	PK	Hamburg	Pho	20	PA	Tarentum	kolega	nie
1827	1909-03-23	Grobarcik Maria	ZD	SK	węg.	35	K	ZZ	Brema	PKW	10	IL	Chicago	mąż	nie
1828	1909-03-23	Vedospal Tomas	BP	SK	węg.	40	M	ZZ	Brema	PKW	8	IL	Chicago	kolega	tak
1829	1909-03-23	Glodiak Anna	PK	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	PKW	2	IL	Chicago	ojciec	nie
1830	1909-03-23	Grobarcik Ignac	ZD	SK	węg.	7	M	PK	Brema	PKW	0	IL	Chicago	ojciec	nie

1831	1909-03-24	Fecko Viktoria	BP	CS	słowac.	35	K	ZZ	Brema	KWG	10	IL	Chicago	mąż	nie
1832	1909-03-24	Fecko Maria	BP	CS	słowac.	11	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1833	1909-03-24	Fecko Josef	BP	CS	słowac.	4	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1834	1909-03-24	Fecko Anna	BP	CS	słowac.	7	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1835	1909-03-25	Krupa Marya	PK	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Rh	4	OH	Cleveland	kuzyn	nie
1836	1909-03-25	Rokicki Anton	PK	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	Rh	14	IL	Chicago	znajomy	nie
1837	1909-03-25	Serdynski Ignac	PK	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	Rh	15	PA	Portage	znajomy	tak
1838	1909-03-25	Zsulko Josef	PK	HU	słowac.	36	M	ZZ	Brema	Rh	8	PA	Irwin	brat	tak
1839	1909-03-25	Mozden Stefan	PD	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Rh	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1840	1909-03-25	Gajdasik Kaity Jan	PK	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	Rh	8	IL	Chicago	szwagier	nie
1841	1909-03-31	Sopcak Maria	HR	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KWII	10	IL	Chicago	brat	nie
1842		Fabulak (..lsk)													
	1909-04-11	Gyorgy	JB	HU	słowac.	31	M	ZZ	Brema	Ma	3	IL	Chicago	szwagier	tak
1843	1909-04-11	Keopocz Andras	HR	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Ma	10	PA	Irwin	brat	tak
1844	1909-04-11	Bialon Wiktorya	LW	HU	słowac.	23	K	PK	Brema	Ma	5	WV	X	znajomy	nie
1845	1909-04-27	Jondla Cecelia	JB	HU	węg.	17	K	PK	Brema	KWII	11	PA	Export	narzeczony	nie
1846		Augustyniak,													
	1909-04-27	Maik	JB	HU	węg.	50	M	ZZ	Brema	KWII	18	PA	Export	znajomy	tak
1847	1909-04-27	Ku...cs Jan	JB	HU	węg.	47	M	ZZ	Brema	KWII	14	PA	Irwin	znajomy	tak
1848	1909-04-30	Gloszky Karolina	PD	HU	węg.	23	K	ZZ	Hamburg	Mol	12	IL	Chicago	kuzyn	nie
1849	1909-04-30	Luczka	PD	HU	węg.	13	K	PK	Hamburg	Mol	3	IL	Chicago	siostra	nie

		Klorsientine													
1850	1909-04-30	Janik (...anik) Julianna	PD	HU	węg.	19	K	PK	Hamburg	Mol	4	IL	Chicago	kolega	nie
1851	1909-05-05	Tytel Johanna	PD	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	FDG	21	IL	Chicago	ojciec	nie
1852	1909-05-10	Gombarcsik Ignacz	LW	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Ber	10	PA	Phoenixville	brat	nie
1853	1909-05-11	Targos Jozef	PK	HU	słowac.	44	M	ZZ	Brema	KC	15	OH	Cleveland	szwagier	tak
1854	1909-05-11	Swietek Jan	PK	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KC	12	OH	Cleveland	szwagier	nie
1855	1909-05-20	Pietvak Marie	PD	HU	słowac.	39	K	WW	Hamburg	PG	42	NY	Witherbee	siostra	nie
1856	1909-06-09	Hurhot Janos	SG	HU	słowac.	26	M	PK	Brema	FDG	16	PA	Alverton	kolega	tak
1857	1909-06-09	Czerwen Karol	CH	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	FDG	15	PA	Alverton	szwagier	nie
1858	1909-06-16	Winiarezyk Marya	LW	HU	słowac.	46	K	ZZ	Brema	KWG	18	PA	Phoenixville	mąż	nie
1859	1909-06-16	Stec Marya	LM	HU	słowac.	4	K	PK	Brema	KWG	0	PA	Phoenixville	ojciec	nie
1860	1909-06-16	Vojticek Maria	LM	HU	słowac.	23	K	PK	Brema	KWG	10	MI	X	brat	nie
1861	1909-06-16	Repiszak Antal	LW	HU	słowac.	3	M	PK	Brema	KWG	0	MI	X	ojciec	nie
1862	1909-06-16	Stec Anna	LM	HU	słowac.	35	K	ZZ	Brema	KWG	20	PA	Phoenixville	mąż	nie
1863	1909-06-16	Repiszak Maria	LW	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	KWG	0	MI	X	ojciec	nie
1864	1909-06-16	Repiszak Maria	LW	HU	słowac.	35	K	ZZ	Brema	KWG	60	MI	X	mąż	nie
1865	1909-06-16	Repiszak Josef	LW	HU	słowac.	0	M	PK	Brema	KWG	0	MI	X	ojciec	nie
1866	1909-06-22	Dutka Vendel	PD	HU	słowac.	28	M	PK	Brema	KWII	0	IL	Chicago	brat	nie
1867	1909-07-13	Gura Andras	JB	HU	słowac.	3	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie

1868	1909-07-13	Gura Johanna	JB	HU	słowac.	32	K	ZZ	Brema	KWG	32	IL	Chicago	mąż	tak
1869	1909-07-13	Gura Maryanna	JB	HU	słowac.	4	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1870	1909-07-13	Janowiak Vendel	LW	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	KWG	8	PA	Phoenixville	X	tak
1871		Albertusiak													
	1909-07-13	Zuzanna	JB	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	KWG	8	IL	Chicago	brat	nie
1872	1909-07-15	Braszczyj Mykita	XX	AT	gal.	34	M	ZZ	Brema	FDG	20	PA	Centralia	kolega	nie
1873	1909-07-20	Hetiar Werona	XX	HU	węg.	2	K	PK	Brema	KWII	0	PA	X	ojciec	nie
1874	1909-07-20	Suciak Matias	XX	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	KWII	25	PA	Pittsburgh	szwagier	nie
1875	1909-07-20	Hetiar Werona	XX	HU	węg.	27	K	ZZ	Brema	KWII	18	PA	X	mąż	tak
1876	1909-07-25	Kupcszk Marza	LW	CS	słowac.	55	K	WW	Hamburg	Cle	10	PA	Pittsburgh	brat	nie
1877	1909-07-25	Kupcszk Florzan	LW	CS	słowac.	16	M	PK	Hamburg	Cle	10	PA	Pittsburgh	wujek	nie
1878	1909-07-27	Hemeryk Katarina	JB	AT	aus.	26	K	ZZ	Brema	KW	35	PA	Irwin	X	tak
1879	1909-07-27	Florek Maria	PK	HU	węg.	47	K	ZZ	Brema	KW	16	IL	Pullman	mąż	nie
1880	1909-07-27	Florek Maria	PK	HU	węg.	47	K	ZZ	Brema	KW	16	IL	Pullman	mąż	nie
1881	1909-07-27	Lenhart Janos	PK	HU	węg.	45	M	ZZ	Brema	KWI	16	IL	Pullman	kuzyn	tak
1882	1909-08-17	Zavlovszky Anna	ZD	HU	słowac.	44	K	ZZ	Brema	KWG	32	OH	Cleveland	zięc	nie
1883	1909-08-17	Tatar Eleonora	BP	HU	słowac.	32	K	ZZ	Brema	KWG	25	CT	Bridgeport	mąż	nie
1884	1909-08-17	Bugaj Maciej	GL	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KWG	4	PA	X	kolega	tak
1885	1909-08-17	Florek Karol	OR	HU	słowac.	9	M	PK	Brema	KWG	6	IL	Chicago	ojciec	nie
1886	1909-08-17	Zavlovszky Teres	ZD	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	KWG	20	OH	Cleveland	mąż	nie
1887	1909-08-17	Zajoncz Jozsa	ZD	HU	słowac.	46	K	WW	Brema	KWG	33	OH	Cleveland	zięc	nie

1888	1909-08-17	Zajoncz Anna	ZD	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KWG	0	OH	Cleveland	szwagier	nie
1889	1909-08-17	Tatar Vendel	BP	HU	słowac.	1	M	PK	Brema	KWG	0	CT	Bridgeport	ojciec	nie
1890	1909-08-17	Rulavjak Johanna	OR	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	KWG	3	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1891	1909-08-17	Monorovicz Maria	BP	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWG	12	IL	Chicago	szwagier	nie
1892	1909-08-17	Misiniecz Jochano	ZD	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KWG	6	OH	Cleveland	brat	nie
1893	1909-08-17	Kurek Maria	BP	HU	słowac.	35	K	WW	Brema	KWG	16	IL	Chicago	córka	nie
1894	1909-08-24	Romanyec Jacko	XX	AT	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KWII	25	PA	Centralia	kuzyn	nie
1895	1909-08-24	Stec Apolonia	LM	HU	słowac.	30	K	WW	Brema	GK	12	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1896	1909-08-24	Kadlub Janos	JB	HU	słowac.	26	M	PK	Brema	KWII	X	IL	Chicago	ojciec	nie
1897	1909-09-07	Polaczek Walenty	LW	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	KC	10	IL	Chicago	brat	nie
1898	1909-09-07	Kubacka Ickla	LW	HU	słowac.	33	K	PK	Brema	KC	25	IL	Chicago	brat	nie
1899	1909-09-07	Kudya Karol	LW	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KC	5	IL	Chicago	brat	nie
1900	1909-09-07	Ruklu Karol	LW	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	KC	18	IL	Chicago	kolega	tak
1901	1909-09-07	Slaby Paulina	LM	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KC	25	OH	Cleveland	brat	nie
1902	1909-09-07	Otrobjak Justina	LW	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KC	22	IL	Chicago	brat	nie
1903	1909-09-09	Pekeluiki Maria	PK	HU	słowac.	15	K	PK	Hamburg	PA	7	PA	Irwin	znajomy	nie
1904	1909-09-09	Pekeluiki Gabriel	PK	HU	słowac.	44	M	ZZ	Hamburg	PA	9	PA	Irwin	znajomy	tak
1905	1909-09-09	Pekeluiki Jan	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PA	2	PA	Irwin	znajomy	nie
1906	1909-09-09	Stachulyak Anna	PD	HU	słowac.	25	K	ZZ	Brema	Ma	6	IL	Chicago	mąż	nie
1907	1909-09-09	Stachulyak Maria	PD	HU	słowac.	5	K	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1908	1909-09-14	Piekarczyk Maria	PD	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	KWG	35	IL	Chicago	szwagier	nie

1909	1909-10-16	Rakicki Janos	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PA	16	IL	Chicago	szwagier	nie
1910	1909-10-16	Cyt Ignacy	PK	HU	słowac.	35	M	ZZ	Hamburg	PA	12	IL	Chicago	brat	tak
1911	1909-10-16	Panala Anna	PK	HU	słowac.	19	K	PK	Hamburg	PA	15	IL	Chicago	brat	nie
1912	1909-10-23	Stercula Jan	LM	HU	węg.	14	M	PK	Brema	Bar	0	PA	Phoenixville	ojciec	nie
1913	1909-10-23	Sitar Josef	LM	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Bar	46	PA	Phoenixville	szwagier	tak
1914	1909-10-23	Stercula Kata	LM	HU	węg.	36	K	ZZ	Brema	Bar	10	PA	Phoenixville	mąż	nie
1915	1909-10-26	Pieczusiak Karul	LM	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	KW	30	PA	Swedeland	brat	nie
1916	1909-11-02	Brunsak Jan	GL	HU	słowac.	3	M	PK	Brema	KC	0	PA	X	ojciec	nie
1917	1909-11-02	Reyan Andras	ZD	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	KC	17	IL	X	szwagier	tak
1918	1909-11-02	Kowalczyk Andras	LM	HU	słowac.	30	M	PK	Brema	KC	17	OH	Cleveland	szwagier	nie
1919	1909-11-02	Csovancsak Matej	GL	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KC	28	PA	Perryopolis	wujek	nie
1920	1909-11-02	Brunsak Matej	GL	HU	słowac.	8	M	PK	Brema	KC	0	PA	X	ojciec	nie
1921	1909-11-02	Brunsak Anna	GL	HU	słowac.	35	K	ZZ	Brema	KC	80	PA	X	mąż	tak
1922	1909-11-02	Rusnak Ignatz	LM	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	KC	34	IL	Chicago	szwagier	nie
1923	1909-11-02	Kubisza Matej	GL	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KC	25	PA	Connesville	znajomy	nie
1924	1909-11-10	Pacz Karol	JB	HU	słowac.	26	M	PK	Brema	GW	27	PA	Export	bratanek	nie
1925	1909-11-10	Maczus Anton	LW	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	GW	24	PA	Phoenixville	szwagier	tak
1926	1909-11-10	Fitak Janos	LW	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	GW	28	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1927	1909-11-10	Pacz Karol	JB	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	GW	23	PA	Export	brat	tak
1928	1909-11-12	Sprlak Janos	GL	HU	słowac.	45	M	ZZ	Brema	Cas	32	PA	Alverton	kuzyn	nie

1929	1909-11-18	Schuffak Janos	XX	HU	słowac.	39	M	ZZ	Hamburg	PG	20	IL	Joliet	kolega	nie
1930	1909-11-25	Pokicka Apolonia	LW	HU	słowac.	24	K	PK	Brema	PKW	X	X	X	X	X
1931	1909-11-25	Owsiak Felise	LW	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	Han	17	PA	X	kolega	tak
1932	1909-11-25	Lihait Jano	LW	HU	słowac.	48	M	ZZ	Brema	Han	18	WV	Clarksburg	szwagier	tak
1933	1909-11-25	Kubica Josef	GL	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	Han	43	PA	Uniontown	brat	tak
1934	1909-11-25	Pokicka Aronka	LW	HU	słowac.	2	K	PK	Brema	PKW	X	X	X	X	X
1935	1909-11-25	Plaszczata Wiktor	LW	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Han	20	PA	X	kuzyn	nie
1936	1909-11-25	Tpyrlak Josef	GL	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	Han	30	PA	Uniontown	kolega	tak
1937	1909-11-25	Pokicka Silwester	LW	HU	słowac.	0	M	PK	Brema	PKW	X	X	X	X	X
1938	1909-11-30	Yurcsak Anna	PD	HU	słowac.	22	K	ZZ	Brema	KC	16	IL	Chicago	brat	nie
1939	1909-11-30	Vietor Ignacs	PD	HU	słowac.	7	M	PK	Brema	KC	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1940	1909-11-30	Tonyak Emilie	PD	HU	słowac.	3	K	PK	Brema	KC	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1941	1909-11-30	Tonyak Anna	PD	HU	słowac.	5	K	PK	Brema	KC	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1942	1909-11-30	Tonyak Edo	PD	HU	słowac.	1	M	PK	Brema	KC	0	IL	Chicago	ojciec	nie
1943	1909-11-30	Tonyak Anna	PD	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	KC	80	IL	Chicago	mąż	tak
1944	1909-12-03	Palmik Ruel	JB	HU	słowac.	12	M	PK	Brema	Rh	32	IL	Chicago	szwagier	nie
1945	1909-12-03	Janoczak Lenard	LW	HU	słowac.	25	M	ZZ	Brema	Rh	54	IL	Chicago	szwagier	tak
1946	1909-12-03	Kapha Anton	PK	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Rh	24	IL	Chicago	szwagier	nie
1947	1909-12-10	Juris Magdalena	JB	HU	słowac.	26	K	PK	Brema	Nec	25	NJ	Passaic	znajomy	nie
1948	1909-12-10	Racsak Zuzanna	PD	HU	słowac.	25	K	PK	Brema	Nec	18	IL	Chicago	kuzyn	nie
1949	1909-12-10	Buczek Karol	JB	HU	słowac.	15	M	PK	Brema	Nec	25	NJ	Passaic	wujek	nie

1950	1909-12-10	Bednarz Maciy	CH	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Nec	20	IL	Chicago	szwagier	tak
1951	1909-12-17	Walas Wojcilch	CH	AT	pol.	20	M	PK	Brema	Bre	10	IL	Chicago	szwagier	nie
1952	1909-12-17	Nowotarski Jan	CH	AT	pol.	20	M	PK	Brema	Bre	3	IL	Chicago	brat	nie
1953		Hladovcsak													
	1909-12-19	Verona	CH	HU	węg.	37	K	PK	Brema	Zie	60	PA	Phoenixville	kuzyn	tak
1954	1909-12-19	Zurvalez Janos	SG	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Zie	42	PA	Alverton	szwagier	tak
1955	1909-12-19	Palenik Janos	CH	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Zie	24	PA	Phoenixville	znajomy	nie
1956	1909-12-19	Marnula Florian	LM	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Zie	24	PA	Phoenixville	znajomy	tak
1957	1909-12-19	Marmula Florian	LM	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Zie	24	PA	Phoenixville	X	nie
1958	1909-12-19	Klosik Frantiska	LM	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Zie	30	PA	Phoenixville	X	nie
1959	1909-12-19	Cisar Jan	PK	HU	węg.	20	M	PK	Brema	Zie	25	IL	Chicago	brat	nie
1960	1909-12-19	Havrila Verona	SG	HU	węg.	19	K	PK	Brema	Zie	20	PA	Alverton	kuzyn	nie
1961	1909-12-20	Knapezyk Ignat	ZG	HU	słowac.	35	M	ZZ	Rotterdam	SP	40	NJ	Perth Amboy	szwagier	nie
1962	1909-12-21	Dumhac Josef	PK	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	KWII	18	PA	Irwin	szwagier	tak
1963	1909-12-21	Jasser James	PK	HU	słowac.	37	M	ZZ	Brema	KWII	30	IL	Chicago	żona	tak
1964													Mount		
	1909-12-21	Halcak Jan	PK	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	KWII	40	PA	Pleasant	znajomy	tak
1965	1909-12-21	Cisek Maria	PK	HU	słowac.	32	K	ZZ	Brema	KWII	40	PA	X	mąż	nie
1966	1909-12-21	Cisek Ignac	PK	HU	słowac.	6	M	PK	Brema	KWII	0	PA	X	ojciec	nie
1967		Matusak													
	1909-12-28	Magdalena	ZG	HU	węg.	26	K	PK	Rotterdam	Rij	15	IL	Chicago	brat	nie

1968	1910-01-15	Florek Ignacz	CH	AT	pol.	19	M	PK	Antwerpia	Sam	23	IL	Chicago	X	nie
1969	1910-01-22	Machaj Janos	JB	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	Zie	40	IL	Chicago	bratanek	tak
1970		Zahemeke													
	1910-01-26	Wojeich	CH	AT	pol.	46	M	ZZ	Antwerpia	Fin	20	IL	Chicago	córka	tak
1971	1910-02-02	Brentusz Valer	LW	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	Nec	40	PA	Phoenixville	kuzyn	nie
1972	1910-02-02	Jurina Stefan	XX	HU	słowac.	21	M	ZZ	Antwerpia	Vad	24	IL	Joliet	brat	nie
1973	1910-02-02	Hvolka Jan	OR	HU	słowac.	35	M	ZZ	Antwerpia	Vad	24	PA	X	szwagier	tak
1974	1910-02-02	Smich Marcel	LW	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	Nec	38	OH	Cleveland	znajomy	nie
1975	1910-02-02	Bartos Miklos	LW	HU	słowac.	42	M	ZZ	Brema	Nec	25	WV	X	szwagier	tak
1976	1910-02-02	Pilarcik Stefan	XX	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Vad	21	IL	Chicago	ojczym	nie
1977	1910-02-04	Barnaszovic Jan	PK	HU	węg.	40	M	ZZ	Brema	Ro	30	PA	Lilly	szwagier	tak
1978	1910-02-04	Pakos Matyas	LM	HU	węg.	49	M	ZZ	Brema	Ro	25	PA	Phoenixville	X	nie
1979	1910-02-04	Gluz Karoly	LM	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	Ro	15	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1980	1910-02-04	Gjoudla Karoly	JB	HU	węg.	17	M	PK	Brema	Ro	32	IL	X	kuzyn	nie
1981	1910-02-04	Janovjak Antal	LM	HU	węg.	32	M	ZZ	Brema	Ro	40	PA	X	X	nie
1982	1910-02-04	Jank Janos	PK	HU	węg.	20	M	ZZ	Brema	Ro	20	PA	Lilly	brat	nie
1983	1910-02-04	Pakos Ferencz	LM	HU	węg.	34	M	ZZ	Brema	Ro	22	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1984	1910-02-04	Stabulak Maria	JB	HU	węg.	18	K	PK	Brema	Ro	30	IL	X	brat	nie
1985	1910-02-04	Tokarcsik Anna	JB	HU	węg.	20	K	PK	Brema	Ro	25	IL	X	kuzyn	nie
1986	1910-02-04	Walek Janos	PK	HU	węg.	18	M	ZZ	Brema	Ro	38	PA	Lilly	brat	nie
1987	1910-02-07	Harmata Jan	GL	HU	słowac.	33	M	PK	Glasgow	Cal	30	PA	Cresson	szwagier	tak

1988	1910-02-07	Hubiak Maciej	SG	HU	słowac.	39	M	PK	Glasgow	Cal	25	PA	Cresson	szwagier	tak
1989	1910-02-07	Harmata Jan	SG	HU	słowac.	18	M	PK	Glasgow	Cal	35	PA	Greensburg	szwagier	nie
1990	1910-02-09	Udolfsa Johanna	XX	HU	węg.	15	K	PK	Antwerpia	Ze	8	PA	Export	ojciec	nie
1991	1910-02-09	Mahaj Ignac	JB	HU	węg.	29	M	ZZ	Antwerpia	Ze	27	OH	Cleveland	siostra	tak
1992	1910-02-09	Mahaj Ignac	JB	HU	węg.	29	M	PK	Antwerpia	Ze	27	OH	Cleveland	siostra	tak
1993	1910-02-09	Pawlak Ignacy	XX	HU	węg.	25	M	ZZ	Antwerpia	Ze	22	PA	Export	szwagier	nie
1994	1910-02-14	Wikrent Karol	LW	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	Ma	24	PA	Phoenixville	wujek	nie
1995	1910-02-14	Mikuszak Karol	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Ma	18	PA	Phoenixville	brat	nie
1996	1910-02-14	Litriak Karol	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Ma	17	PA	Phoenixville	kolega	nie
1997	1910-02-14	Skrobiak Johanna	CH	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	Ma	25	PA	Phoenixville	brat	nie
1998	1910-02-14	Szmala Karol	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	Ma	11	PA	Phoenixville	szwagier	nie
1999													McKees		
	1910-02-16	Matlak Janos	XX	HU	słowac.	34	M	ZZ	Antwerpia	Lap	40	PA	Rocks	szwagier	nie
2000	1910-02-16	Malik Rudolf	XX	HU	słowac.	34	M	ZZ	Antwerpia	Lap	34	OH	Lakewood	brat	nie
2001	1910-02-16	Winiarczyk Ignac	LW	HU	słowac.	32	M	ZZ	Antwerpia	Lap	20	OH	Lakewood	szwagier	nie
2002		Jodraziak													
	1910-02-17	Wojciech	SG	XX	pol.	43	M	ZZ	Southampton	Oce	30	PA	Cali	kuzyn	tak
2003	1910-02-17	Pack Ignacy	SG	XX	słowac.	47	M	ZZ	Southampton	Oce	30	PA	Cali	kolega	nie
2004	1910-02-18	Klapis Ignacz	LW	HU	słowac.	43	M	ZZ	Brema	GW	21	WV	X	brat	tak
2005	1910-02-18	Gombaresik Antal	LW	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	GW	30	OH	Cleveland	kolega	tak
2006	1910-02-18	Bolibruch	LW	HU	słowac.	24	K	PK	Brema	GW	36	PA	Phoenixville	brat	nie

		Mkraczia													
2007	1910-02-18	Kolton Karoly	ZD	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	GW	31	OH	Cleveland	szwagier	nie
2008	1910-02-18	Martyniak Karoly	LM	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	GW	23	WV	X	szwagier	nie
2009	1910-02-18	Trzop Rosalia	ZD	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	GW	38	OH	Cleveland	szwagier	nie
2010	1910-02-18	Tvorik Matyas	LW	HU	słowac.	47	M	ZZ	Brema	GW	26	WV	Benwood	znajomy	tak
2011	1910-02-18	Verda Mikaly	ZD	HU	słowac.	39	M	ZZ	Hamburg	PA	39	OH	Cleveland	matka	tak
2012	1910-02-18	Zabus Ignac	ZG	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PA	25	OH	Cleveland	kuzyn	nie
2013	1910-02-18	Wdowka Carsini	ZD	HU	słowac.	43	M	ZZ	Hamburg	PA	34	OH	Cleveland	kolega	tak
2014	1910-02-20	Majher Maria	CH	HU	słowac.	23	K	PK	Hamburg	GrW	8	MO	Kansas City	brat	nie
2015	1910-02-24	Rokicki Ignac	PK	HU	słoweń.	27	M	ZZ	Antwerpia	Kron	23	WV	Montana	X	nie
2016	1910-02-24	Kas Antoni	PK	AT	pol.	18	M	PK	Antwerpia	Kron	24	WV	Montana	szwagier	nie
2017	1910-02-28	Nishalak Jgnac	LW	HU	węg.	17	M	PK	Triest	Ali	32	PA	Phoenixville	znajomy	nie
2018	1910-02-28	Kubaczka Jgnao	LM	HU	węg.	29	M	ZZ	Triest	Ali	40	PA	Phoenixville	kolega	tak
2019	1910-02-28	Kubacko Jan	LM	HU	węg.	17	M	PK	Triest	Ali	32	PA	Phoenixville	kolega	nie
2020	1910-02-28	Karlko'szka Janosz	LM	HU	węg.	35	M	ZZ	Triest	Ali	40	PA	Phoenixville	kolega	nie
2021	1910-03-01	Kravicik Jan	PK	HU	węg.	18	M	PK	Brema	Rh	30	IL	Chicago	kuzyn	nie
2022	1910-03-01	Cizek Jendrej	PK	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Rh	18	IL	Chicago	szwagier	tak
2023		Harkabuzik													
	1910-03-02	Rozalia	JB	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KWG	26	PA	Export	brat	nie
2024	1910-03-02	Albertnsak Ferenc	JB	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KWG	30	IL	Chicago	siostra	tak
2025	1910-03-02	Palenik Antal	JB	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KWG	28	PA	Export	brat	tak

2026	1910-03-02	Kasfrak Jozef	JB	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	KWG	23	IL	Chicago	brat	nie
2027	1910-03-04	Warecash Marya	PD	HU	słowac.	40	K	ZZ	Antwerpia	Fin	15	IL	Chicago	siostra	nie
2028	1910-03-04	Pytel Ian	PD	HU	słowac.	5	M	PK	Antwerpia	Fin	12	IL	Chicago	ojciec	nie
2029	1910-03-04	Pytel Katarzyna	PD	HU	słowac.	34	K	ZZ	Antwerpia	Fin	15	IL	Chicago	mąż	nie
2030	1910-03-05	Verbiak Dision	LW	HU	słowac.	24	M	PK	Brema	Zie	24	PA	Phoenixville	znajomy	nie
2031	1910-03-05	Szcrepaniak Josef	PK	HU	słowac.	39	M	ZZ	Brema	Zie	26	PA	Export	wujek	tak
2032	1910-03-05	Sigmund Veronika	LW	HU	słowac.	16	K	PK	Southampton	Adr	5	NY	New York City	teść	nie
2033	1910-03-05	Oskwarek Rosa	PK	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	Zie	20	PA	Export	mąż	tak
2034	1910-03-05	Oskwarek Jan	PK	HU	słowac.	9	M	PK	Brema	Zie	0	PA	Export	ojciec	nie
2035	1910-03-05	Antalcsik Janos	LM	HU	słowac.	44	M	ZZ	Brema	Zie	18	PA	Phoenixville	znajomy	tak
2036	1910-03-05	Karnafal Petrinella	LW	HU	węg.	23	K	PK	Southampton	Adr	5	NY	New York City	teść	nie
2037	1910-03-07	Stasiczck Jan	SG	AT	pol.	30	M	ZZ	Glasgow	Cal	40	PA	Alverton	brat	tak
2038	1910-03-08	Stahuljak Karoly	JB	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	PKW	70	IL	Pullman	brat	tak
2039	1910-03-08	Stahuljak Maria	JB	HU	słowac.	6	K	PK	Brema	PKW	0	IL	Pullman	ojciec	nie
2040	1910-03-08	Stahuljak Maria	JB	HU	słowac.	35	K	ZZ	Brema	PKW	0	IL	Pullman	mąż	nie
2041	1910-03-08	Stahuljak Franziska	JB	HU	słowac.	6	K	PK	Brema	PKW	0	IL	Pullman	ojciec	nie
2042	1910-03-11	Nowak Maria	JB	HU	słowac.	32	K	ZZ	Hamburg	PG	30	IL	Chicago	mąż	nie
2043	1910-03-11	Bakocz Tomas	XX	HU	słowac.	29	M	ZZ	Hamburg	PG	43	IL	X	szwagier	nie

2044	1910-03-11	Baraczka Josef	XX	HU	słowac.	46	M	ZZ	Brema	PG	25	MB	Winnipeg	znajomy	nie
2045	1910-03-11	Bema Stefan	XX	HU	słowac.	26	M	ZZ	Brema	PG	40	MB	Winnipeg	znajomy	nie
2046	1910-03-11	Galla Maria	XX	HU	słowac.	16	K	PK	Hamburg	PG	24	NY	New York City	siostra	nie
2047	1910-03-11	Jaworek Rozalia	XX	HU	słowac.	16	K	PK	Hamburg	PG	12	OH	Cleveland	brat	nie
2048	1910-03-11	Nowak Maria	XX	HU	słowac.	33	K	ZZ	Hamburg	PG	30	IL	Chicago	mąż	nie
2049	1910-03-11	Pajung Ignatz	XX	HU	słowac.	42	M	ZZ	Brema	PG	18	ON	Fort William	znajomy	nie
2050	1910-03-11	Papek Stefan	PD	HU	słowac.	24	M	PK	Hamburg	PG	20	IL	Chicago	szwagier	nie
2051	1910-03-11	Steffanek Maria	XX	HU	słowac.	16	K	PK	Hamburg	PG	13	NY	New York City	siostra	nie
2052	1910-03-11	Tuczek Josef	XX	HU	słowac.	28	M	ZZ	Brema	PG	20	ON	Fort William	znajomy	nie
2053	1910-03-11	Balbia Anna	XX	AT	pol.	16	K	PK	Brema	PG	10	OH	Cleveland	znajomy	nie
2054	1910-03-14	Jurovic Janos	JB	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	D	21	IL	Chicago	znajomy	tak
2055	1910-03-14	Stanek Pal	JB	HU	słowac.	27	M	PK	Brema	D	40	IL	Chicago	brat	nie
2056	1910-03-14	Svintak Anton	PK	HU	słowac.	16	M	PK	Brema	D	20	OH	Cleveland	brat	nie
2057	1910-03-15	Oskwarek Karol	JB	HU	słowac.	37	M	ZZ	Rotterdam	Rij	25	IL	Chicago	brat	tak
2058	1910-03-16	Sventek Karoly	PD	HU	węg.	33	M	ZZ	Brema	KC	35	PA	Export	brat	tak
2059	1910-03-20	Stepanyak Serafin	BP	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	Ol	28	CT	Bridgeport	brat	tak
2060	1910-03-20	Serdala Tereisa	BP	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Ol	35	CT	Bridgeport	kuzyn	nie
2061	1910-03-21	Stiller Jakob	PK	HU	żyd.	30	M	PK	Brema	GW	25	IL	Chicago	znajomy	nie
2062	1910-03-21	Ballek Janos	BP	HU	słowac.	26	M	PK	Brema	GW	20	PA	Alverton	szwagier	nie

2063	1910-03-21	Kadlub Jozef	PK	AT	pol.	27	M	PK	Brema	GW	20	PA	Brownsville	kuzyn	nie
2064	1910-03-21	Florek Ignac	PK	AT	pol.	18	M	PK	Brema	GW	20	PA	Brownsville	kuzyn	nie
2065	1910-03-21	Satiak Karolina	CH	HU	słowac.	19	K	PK	Antwerpia	Lap	10	IL	Chicago	szwagier	nie
2066	1910-03-21	Kowd Marza	CH	HU	słowac.	18	K	PK	Antwerpia	Lap	10	IL	Chicago	brat	nie
2067	1910-03-21	Lisiak Faanna	CH	HU	słowac.	18	K	PK	Antwerpia	Lap	10	IL	Chicago	wujek	nie
2068	1910-03-21	Kubacka Ignacz	CH	HU	słowac.	35	M	ZZ	Antwerpia	Lap	4	PA	Phoenixville	kolega	tak
2069	1910-03-22	Sperlag Jan	GL	HU	słowac.	43	M	ZZ	Glasgow	Fur	24	PA	Stockdale	brat	tak
2070	1910-03-30	Cseluch Ignacz	PD	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Nec	25	IL	Chicago	brat	tak
2071	1910-03-30	Grucz Matus	PD	HU	słowac.	28	M	PK	Brema	Nec		X	X	X	X
2072	1910-03-30	Simala Jan	LW	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	Nec	30	PA	Pittston	szwagier	tak
2073	1910-03-30	Winiarcsik Karoly	LW	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	Nec	30	PA	Pittston	kuzyn	nie
2074	1910-04-02	Pas Jan	JB	HU	węg.	30	M	PK	Rotterdam	Vol	20	PA	Export	brat	nie
2075	1910-04-04	Liczko Pal	XX	HU	słowac.	40	M	ZZ	Hamburg	KAV	24	NJ	Perth Amboy	szwagier	tak
2076	1910-04-12	Ondrasik Maria	PK	HU	słowac.	48	K	WW	Brema	PKW	22	IL	Chicago	szwagier	tak
2077	1910-04-12	Kovalik Ferdinand	ZD	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KWG	X	OH	Cleveland	brat	tak
2078	1910-04-12	Kovalik Jan	ZD	HU	słowac.	30	M	ZZ	Brema	KWII	30	OH	Cleveland	szwagier	tak
2079	1910-04-19	Wilcsek Jozefine	PD	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KC	10	IL	Chicago	wujek	nie
2080	1910-04-19	Mozdyn Paulina	PD	HU	słowac.	26	K	PK	Brema	KC	10	IL	Chicago	wujek	nie
2081	1910-04-23	Cerwen Yanos	CH	HU	słowac.	16	M	PK	Hamburg	Ame	X	X	X	X	X
2082	1910-04-23	Cerwen Verona	CH	HU	słowac.	41	K	WW	Hamburg	Ame	X	X	X	X	X
2083	1910-05-04	Vojtusak Anna	LW	HU	węg.	24	K	PK	Brema	KWII	28	PA	Phoenixville	szwagier	nie

2084	1910-05-04	Kozak Maria	LW	HU	węg.	10	K	PK	Brema	KWII	0	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2085	1910-05-04	Kozak Ilona	LW	HU	węg.	8	K	PK	Brema	KWII	0	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2086	1910-05-04	Kozak Franz	LW	HU	węg.	3	M	PK	Brema	KWII	0	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2087	1910-05-04	Kozak Anna	LW	HU	węg.	28	K	ZZ	Brema	KWII	80	PA	Phoenixville	mąż	tak
2088	1910-05-05	Hola Karol	LW	HU	słowac.	16	M	PK	Hamburg	PA	20	PA	Phoenixville	X	nie
2089	1910-05-05	Maygar Ferencz	LW	HU	słowac.	41	M	ZZ	Hamburg	PA	20	PA	Phoenixville	X	nie
2090	1910-05-10	Dzsombala Josef	PK	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KWG	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2091	1910-05-25	Sykona Anna	CH	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	KW	21	IL	Chicago	kuzyn	nie
2092	1910-05-26	Niamtinzak Josef	OR	HU	słowac.	0	M	PK	Hamburg	PL	15	IL	Chicago	kolega	nie
2093	1910-05-26	Laciak Marya	CH	HU	słowac.	18	K	ZZ	Hamburg	PL	0	IL	Chicago	kuzyn	nie
2094	1910-05-26	Laciak Josef	CH	HU	słowac.	1	M	PK	Hamburg	PL	0	IL	Chicago	brat	nie
2095	1910-05-26	Golen Irma	OR	HU	słowac.	16	K	PK	Hamburg	PL	0	IL	Chicago	kuzyn	nie
2096	1910-05-26	Gawalda Johanna	OR	HU	słowac.	34	K	ZZ	Hamburg	PL	18	IL	Chicago	kuzyn	nie
2097	1910-05-26	Franick Josef	OR	HU	słowac.	1	M	PK	Hamburg	PL	0	IL	Chicago	wujek	nie
2098	1910-05-26	Franick Karolina	OR	HU	słowac.	24	K	ZZ	Hamburg	PL	4	IL	Chicago	szwagier	nie
2099	1910-05-31	Kasprac Ignac	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Fin	28	IL	Chicago	wujek	nie
2100	1910-05-31	Kasprac Josef	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Fin	12	IL	Chicago	ojciec	nie
2101	1910-06-05	Kozak Josef	XX	SK	węg.	26	M	ZZ	Hamburg	Cin	40	IL	Chicago	ojciec	nie
2102	1910-06-08	Klotzuer Rachelo	CH	AT	aus.	20	K	PK	Brema	Br	8	NY	New York City	brat	nie
2103	1910-06-12	Pakos Janos	LW	HU	słowac.	27	M	ZZ	Hamburg	Cle	25	OH	Cleveland	szwagier	nie

2104	1910-06-12	Ogrodny Miklos	LW	HU	słowac.	27	M	ZZ	Hamburg	Cle	25	OH	Cleveland	szwagier	nie
2105	1910-06-12	Agrodny Wendel	LW	HU	słowac.	18	M	ZZ	Hamburg	Cle	20	OH	Cleveland	szwagier	nie
2106	1910-06-14	Bandik Calestin	LW	HU	węg.	27	M	PK	Brema	KC	25	PA	Phoenixville	znajomy	nie
2107	1910-06-29	Romanimec Ilko	XX	AT	pol.	42	M	ZZ	Rotterdam	Vol	20	PA	Centralia	brat	nie
2108	1910-06-29	Fludowicz Michal	XX	AT	pol.	42	M	ZZ	Rotterdam	Vol	0	PA	Centralia	kuzyn	nie
2109	1910-06-29	Fludowicz Maria	XX	AT	pol.	15	K	PK	Rotterdam	Vol	0	PA	Centralia	ojciec	nie
2110	1910-07-03	Krupa Katarina	XX	CS	słowac.	43	K	WW	Brema	GW	25	IL	Chicago	zięc	nie
2111	1910-07-26	Spak Wendel	LW	AT	pol.	41	M	ZZ	Rotterdam	No	25	PA	Phoenixville	szwagier	nie
2112	1910-07-26	Pastiva Felip	LW	AT	pol.	43	M	ZZ	Rotterdam	No	25	PA	Phoenixville	kolega	tak
2113	1910-08-13	Saliga Elzbista	LW	HU	słowac.	20	K	PK	Antwerpia	Kron	15	IL	Chicago	bratanek	nie
2114	1910-08-23	Zahara Anna	JB	HU	słoweń.	18	K	PK	Antwerpia	Fin	15	IL	Chicago	siostra	nie
2115		Maslanka													
	1910-08-23	Magdalena	PD	HU	słoweń.	26	K	PK	Antwerpia	Fin	22	IL	Chicago	kuzyn	nie
2116	1910-09-10	Michalok Jan	LW	HU	węg.	45	M	ZZ	Hamburg	Ame	25	IL	Chicago	kolega	nie
2117		Odyiomek													
	1910-09-13	Johanna	OR	HU	słowac.	25	K	ZZ	Brema	Kron	30	IL	Chicago	mąż	tak
2118	1910-09-26	Joniok Ferencz	OR	HU	słowac.	39	M	ZZ	Antwerpia	Vad	27	X	X	szwagier	nie
2119	1910-09-26	Sadrzyk Andrzej	JB	AT	słoweń.	38	M	ZZ	Antwerpia	Vad	31	X	X	szwagier	nie
2120	1910-09-26	Szabala Josef	JB	HU	słowac.	33	M	ZZ	Antwerpia	Vad	38	PA	Export	szwagier	nie
2121	1910-09-26	Wyrba Janos	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Vad	28	IL	Chicago	siostra	nie
2122	1910-09-26	Harkabus Barbara	PD	AT	słoweń.	50	K	WW	Antwerpia	Vad	28	IL	Chicago	mąż	nie

2123	1910-09-26	Paniak Janos	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Antwerpia	Vad	30	X	X	szwagier	nie
2124	1910-09-26	Harkabus Pawlina	PD	AT	słoweń.	8	K	PK	Antwerpia	Vad	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2125	1910-09-26	Harkabus Hermina	PD	AT	słoweń.	10	K	PK	Antwerpia	Vad	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2126	1910-10-09	Pas Cecilia	JB	HU	słowac.	19	K	ZZ	Brema	GW	0	IL	Pana	kolega	nie
2127	1910-10-09	Pas Jan	JB	HU	słowac.	32	M	ZZ	Brema	GW	35	IL	Pana	kolega	tak
2128	1910-10-20	Pioroch Paulina	JB	HU	słowac.	18	K	PK	Hamburg	PG	25	IL	Chicago	ojciec	nie
2129	1910-10-20	Drinbek Johana	JB	HU	słowac.	18	K	PK	Hamburg	PG	25	IL	Chicago	ojciec	nie
2130	1910-10-29	Krawak Anton	XX	HU	słowac.	25	M	ZZ	Hamburg	KAV	26	PA	New Salem	kolega	nie
2131		Ulaezek													
	1910-10-29	Bartolomeus	XX	HU	słowac.	28	M	ZZ	Hamburg	KAV	28	PA	New Salem	kolega	nie
2132	1910-11-01	Balon Josef	PK	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	KWG	80	PA	Irwin	szwagier	tak
2133	1910-11-01	Stahnliak Paulina	PD	HU	słowac.	20	K	ZZ	Brema	KWG	80	IL	Chicago	mąż	tak
2134	1910-11-01	Dvorstiak Antal	PK	HU	słowac.	43	M	ZZ	Brema	KWG	28	PA	Irwin	szwagier	nie
2135	1910-11-01	Krpec Ferenc	PD	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	szwagier	nie
2136	1910-11-01	Knezacki Josef	PD	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KWG	25	IL	Chicago	znajomy	nie
2137	1910-11-01	Stahnliak Lina	PD	HU	słowac.	1	K	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2138	1910-11-01	Stahnliak Ferenc	PD	HU	słowac.	21	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	szwagier	nie
2139	1910-11-16	Izurovcsik Rudolf	LW	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	GW	30	PA	Olyphant	szwagier	tak
2140	1910-11-16	Adamcsik Janos	LW	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	GW	20	PA	Phoenixville	szwagier	nie
2141													New York		
	1910-11-17	Malz Adolf	PD	HU	żyd.	17	M	PK	Brema	Ro	20	NY	City	siostra	nie

2142	1910-12-01	Monika Pawel	PD	HU	słowac.	27	M	ZZ	Antwerpia	Got	X	X	X	X	X
2143	1910-12-01	Rys Anna	PD	HU	słowac.	17	K	PK	Antwerpia	Got	X	X	X	X	X
2144	1910-12-01	Moniak Marya	PD	HU	słowac.	30	K	PK	Antwerpia	Got	X	X	X	X	X
2145	1910-12-05	Ruska Karoline	LM	HU	słowac.	23	K	PK	Antwerpia	Lap	30	IL	Chicago	ojczym	nie
2146	1910-12-07	Mastella Paulena	PD	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	KWG	0	IL	Chicago	szwagierka	nie
2147	1910-12-07	Mastella Ede	PD	HU	słowac.	3	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ciotka	nie
2148	1910-12-07	Mastella Anton	PD	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	KWG	0	IL	Chicago	szwagierka	tak
2149	1910-12-07	Karlak Amalia	LW	HU	słowac.	22	K	PK	Hamburg	PG	18	IL	Chicago	kuzyn	nie
2150	1910-12-07	Vengrin Bonifaeo	LW	HU	słowac.	26	M	PK	Hamburg	PG	20	WV	Clarksburg	brat	nie
2151	1910-12-07	Herkou Andros	LW	HU	słowac.	27	M	PK	Hamburg	PG	24	PA	Coatesville	koleżanka	nie
2152	1910-12-07	Kovalik Karolin	PD	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KWG	40	IL	Chicago	brat	nie
2153	1910-12-07	Mastella Karoly	PD	HU	słowac.	7	M	PK	Brema	KWG	0	IL	Chicago	ciotka	nie
2154		Mudral Piroh													
	1910-12-07	Anna	JB	HU	słowac.	16	K	PK	Hamburg	PG	12	PA	Export	ojciec	nie
2155	1910-12-19	Pikula Matej	GL	HU	słowac.	38	M	ZZ	Glasgow	Cali	25	PA	Uniontown	kuzyn	nie
2156	1910-12-19	Sprla Werona	SG	HU	słowac.	17	K	PK	Glasgow	Cali	50	PA	Uniontown	szwagier	tak
2157	1910-12-21	Balcierak Anton	JB	HU	słowac.	33	M	ZZ	Antwerpia	Vad	X	X	X	X	X
2158													New York		
	1911-01-05	Zbiczak Agmeska	LM	HU	słowac.	26	K	PK	Triest	Oca	20	NY	City	kolega	nie
2159	1911-01-11	Wengrin Sanko	LW	HU	słowac.	25	M	PK	Antwerpia	Got	25	NJ	Perth Amboy	szwagier	nie
2160	1911-02-11	Rafac Maryanna	GL	HU	słowac.	17	K	PK	Glasgow	Colu	16	PA	Smock	wujek	nie

2161	1911-02-18	Stapiak Ignatz	LW	HU	węg.	18	M	PK	Triest	Atl	17	IL	Chicago	kuzyn	nie
2162	1911-03-08	Kovalesik Marie	ZD	HU	słowac.	20	K	PK	Cuxhaven	PG	22	IL	Chicago	szwagier	nie
2163	1911-03-08	Kowalik Rosala	ZD	HU	słowac.	16	K	PK	Cuxhaven	PG	25	IL	Chicago	brat	nie
2164	1911-03-08	Utrata Marie	ZD	HU	słowac.	21	K	PK	Cuxhaven	PG	26	OH	Cleveland	szwagier	nie
2165	1911-03-16	Vengren Viktor	LW	HU	węg.	35	M	ZZ	Brema	Zie	25	NJ	Perth Amboy	X	tak
2166	1911-03-18	Fumbal Aysel	LM	HU	słowac.	30	M	ZZ	Hamburg	PA	25	WV	Clarksburg	znajomy	tak
2167	1911-03-18	Biel Ede	LM	HU	słowac.	36	M	ZZ	Hamburg	PA	25	WV	Clarksburg	kuzyn	nie
2168	1911-03-18	Ltec Andras	LM	HU	słowac.	16	M	PK	Hamburg	PA	28	PA	Phoenixville	wujek	nie
2169	1911-03-18	Stec Janos	LM	HU	słowac.	15	M	PK	Hamburg	PA	22	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2170	1911-03-19	Vartiak Kanti	PD	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	GW	30	IL	Chicago	znajomy	nie
2171	1911-03-19	Brenkas Vendelin	PD	HU	słowac.	34	M	ZZ	Brema	GW	25	NY	New York City	kuzyn	nie
2172	1911-03-19	Litviak Jozsef	ZD	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	GW	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2173	1911-03-19	Jasonek Karolina	LM	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	GW	3	IL	Chicago	brat	nie
2174	1911-03-27	Kuaperek Andras	JB	HU	słowac.	29	M	PK	Hamburg	Ame	35	IL	Chicago	kolega	nie
2175	1911-03-27	Basistyhajcok Jano	JB	HU	słowac.	25	M	ZZ	Hamburg	Ame	26	IL	Chicago	szwagier	nie
2176	1911-03-27	Kalkowitz Josef	JB	HU	słowac.	41	M	ZZ	Hamburg	Ame	30	IL	Chicago	kolega	nie
2177	1911-03-27	Djubek Ceclia	JB	HU	słowac.	18	K	PK	Hamburg	Ame	30	IL	Chicago	kolega	nie
2178	1911-03-27	Duorstyak Jozefina	JB	HU	słowac.	17	K	PK	Hamburg	Ame	38	IL	Chicago	kolega	nie

2179	1911-03-27	Ibrokta Cecilia	JB	HU	słowac.	19	K	PK	Hamburg	Ame	40	IL	Chicago	szwagier	nie
2180	1911-03-27	Dvorstyka Jans	JB	HU	słowac.	28	M	PK	Hamburg	Ame	34	IL	Chicago	szwagier	nie
2181	1911-03-28	Vengerin Johanna	ZG	HU	słowac.	18	K	PK	Cuxhaven	Ame	3	OH	Cleveland	wujek	nie
2182	1911-03-28	Szovinska Johanna	ZG	HU	słowac.	27	K	ZZ	Cuxhaven	Ame	3	OH	Cleveland	brat	tak
2183														brat	
	1911-03-28	Rot Johanna	ZG	HU	słowac.	18	K	PK	Cuxhaven	Ame	3	OH	Cleveland	przyrodni	nie
2184	1911-04-05	Tysonczyk Marya	CH	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KW	18	IL	Chicago	ojciec	nie
2185	1911-04-05	Waz Johanna	CH	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KW	20	IL	Chicago	wujek	nie
2186	1911-04-05	Swidron Marya	CH	HU	słowac.	16	K	PK	Brema	KW	25	IL	Chicago	wujek	nie
2187	1911-04-11	Hajas Tomasz	CH	AT	pol.	18	M	PK	Brema	KWII	X	IL	Chicago	X	nie
2188	1911-04-11	Swidron Janos	CH	AT	pol.	21	M	PK	Brema	KWII	X	IL	Chicago	X	nie
2189	1911-04-11	Schmergl Josef	BP	HU	żyd.	40	M	ZZ	Brema	KWII	5	X	X	X	X
2190	1911-04-12	Pierog Zendrzej	JB	HU	słoweń.	47	M	ZZ	Antwerpia	Kron	32	PA	Export	brat	nie
2191	1911-05-11	Paperz Leon	PD	HU	słowac.	33	M	ZZ	Rotterdam	Ura	20	IL	Chicago	siostra	tak
2192	1911-05-17	Szoncsek Josef	XX	HU	słowac.	26	M	ZZ	Hamburg	PA	24	IN	Whiting	szwagier	nie
2193	1911-06-11	Gawelda Johanna	CH	AT	pol.	17	K	PK	Antwerpia	Lap	20	IL	Chicago	siostra	nie
2194	1911-07-18	Bjel Ferencz	ZD	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	KC	30	OH	Cleveland	siostra	tak
2195	1911-08-21	Kowal Jojanna	CH	PL	pol.	20	K	PK	Antwerpia	Fin	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2196	1911-09-12	Balek Maria	PK	HU	węg.	20	K	PK	Hamburg	Blu	25	IL	Chicago	kolega	nie
2197	1911-10-24	Kardos Jozsef	ZD	HU	słowac.	39	M	PK	Brema	KWII	30	IL	Chicago	szwagier	tak
2198	1911-10-24	Morong Josefin	JB	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KWII	17	IL	Hawthorne	brat	nie

2199	1911-10-24	Smentek Franz	PD	HU	słowac.	16	M	PK	Rotterdam	Pot	14	IL	Chicago	siostra	nie
2200	1911-10-24	Bucsek Jozsef	JB	HU	słowac.	48	M	ZZ	Brema	KWII	37	OH	Ava	żona	tak
2201	1911-11-03	Rokicki Floryan	LW	HU	słowac.	39	M	ZZ	Hamburg	PG	20	OH	Cleveland	szwagier	tak
2202	1911-11-09	Korab Jan	SG	HU	słowac.	25	M	ZZ	Southampton	NY	32	PA	X	kuzyn	nie
2203	1911-11-13	Riss Cecilia	JB	HU	słoweń.	19	K	PK	Antwerpia	Lap	41	OH	Ava	ojciec	nie
2204	1911-11-13	Riss Stefan	JB	HU	słoweń.	16	M	PK	Antwerpia	Lap	0	OH	Ava	ojciec	nie
2205	1911-11-13	Staszak Julianna	PD	AT	pol.	30	K	PK	Antwerpia	Lap	20	IL	Chicago	siostra przyrodnia	nie
2206	1911-11-19	Waclawik Maryanna	PD	AT	słowac.	47	K	PK	Southampton	StP	20	IL	Chicago	szwagier	nie
2207	1911-11-19	Stopka Josefina	PD	AT	słowac.	17	K	PK	Southampton	StP	30	PA	Loydall	mąż	nie
2208	1911-11-19	Kowalik Maryanna	PD	AT	słowac.	38	K	ZZ	Southampton	StP	20	IL	Chicago	kuzyn	tak
2209	1911-12-01	Mihalyak Karolina	LM	HU	węg.	17	K	PK	Cuxhaven	Patr	12	WV	Clarksburg	ojciec	nie
2210	1911-12-04	Kurtas Angelina	LM	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	PKW	5	PA	Philadelphia	brat	nie
2211	1911-12-05	Hofner Chaje	CH	AT	żyd.	17	K	PK	Hamburg	KAV	12	NY	New York City	wujek	nie
2212	1911-12-06	Jasinra Jan	CH	HU	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Ze	20	IL	Chicago	wujek	nie
2213	1911-12-06	Drozd Matias	XX	HU	słowac.	19	M	PK	Antwerpia	Ze	20	X	X	brat	nie
2214	1911-12-06	Kral Jan	CH	HU	słowac.	40	M	ZZ	Antwerpia	Ze	28	IL	Chicago	brat	nie
2215	1911-12-06	Szczewulak Janos	XX	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Ze	28	X	X	wujek	nie

2216	1911-12-06	Vidluska Ferencz	XX	HU	słowac.	32	M	ZZ	Antwerpia	Ze	38	OH	Cleveland	wujek	tak
2217	1911-12-06	Laliak Weronika	CH	HU	słowac.	17	K	PK	Antwerpia	Ze	25	IL	Chicago	siostra	nie
2218	1911-12-12	Sperlak Anton	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Lap	25	IL	Chicago	brat	nie
2219	1911-12-21	Balcirak Jan	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Antwerpia	Kron	25	IL	Chicago	brat	nie
2220	1911-12-21	Korkoszka Rozalia	LW	HU	słowac.	17	K	WW	Antwerpia	Kron	25	WV	Clarksburg	ojciec	nie
2221	1911-12-21	Korkoszka Rozalia	LW	HU	słowac.	17	K	PK	Antwerpia	Kron	25	WV	Clarksburg	ojciec	nie
2222	1911-12-21	Servinszki Ignacz	PK	HU	słowac.	27	M	ZZ	Brema	KC	20	PA	Portage	brat	tak
2223	1911-12-21	Serwinska Maria	JB	HU	słowac.	19	K	PK	Antwerpia	Kron	28	IL	Chicago	siostra	nie
2224	1911-12-21	Stagiak Alojz	OR	HU	słowac.	3	M	PK	Antwerpia	Kron	X	X	X	X	nie
2225	1911-12-21	Stagiak Josef	OR	HU	słowac.	6	M	PK	Antwerpia	Kron	X	X	X	X	nie
2226	1911-12-21	Stagiak Stefania	OR	HU	słowac.	7	K	PK	Antwerpia	Kron	X	X	X	X	nie
2227	1911-12-21	Surina Jan	OR	HU	słowac.	30	M	ZZ	Antwerpia	Kron	26	IL	Chicago	żona	nie
2228	1911-12-21	Staziak Josefina	OR	HU	słowac.	32	K	ZZ	Antwerpia	Kron	20	IL	Chicago	X	tak
2229														brat	
	1911-12-21	Godowa Jozefina	OR	HU	słowac.	20	K	PK	Antwerpia	Kron	28	IL	Chicago	przyrodni	nie
2230	1911-12-27	Steier Jozsef	GL	HU	słowac.	24	M	PK	Southampton	Oly	30	PA	Cokeburg	brat	nie
2231	1911-12-27	Polinisk Karol	SG	HU	słowac.	18	M	PK	Southampton	Oly	26	PA	Cokeburg	brat	nie
2232	1911-12-27	Spyrek Jan	GL	HU	słowac.	24	M	ZZ	Southampton	Oly	30	PA	Cokeburg	brat	tak
2233	1912-01-16	Jonyak Roza	ZD	HU	słowac.	17	K	PK	Brema	GW	22	OH	West Park	matka	nie
2234	1912-01-16	Jonyak Karoly	ZD	HU	słowac.	7	M	PK	Brema	GW	0	OH	West Park	babka	nie
2235	1912-02-07	Soientek Karolina	PK	HU	węg.	25	K	PK	Brema	KW	20	IL	Chicago	brat	nie

2236	1912-02-14	Wojciak Gohanna	PD	PL	aus.	24	K	PK	Southampton	Oly	25	IL	Chicago	kuzyn	nie
2237	1912-02-14	Pickarozyk Marya	PD	PL	aus.	19	K	PK	Southampton	Oly	20	IL	Chicago	siostra	nie
2238	1912-02-16	Lisiak Stefan	CH	HU	słowac.	19	M	PK	Brema	Nec	40	X	X	rodzice	nie
2239	1912-03-14	Palahik Ignacz	JB	HU	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Vad	26	IL	Chicago	brat	nie
2240	1912-03-14	Sobczak Johanna	CH	HU	słowac.	18	K	PK	Antwerpia	Vad	25	IL	Chicago	wujek	nie
2241	1912-03-17	Pastva Caroly	LW	HU	słowac.	35	M	ZZ	Brema	Ma	25	PA	Phoenixville	X	tak
2242	1912-03-17	Masna Jozef	GL	HU	pol.	5	M	PK	Brema	Ma	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2243	1912-03-17	Masna Anna	GL	HU	pol.	41	K	ZZ	Brema	Ma	40	IL	Chicago	ojciec	nie
2244	1912-03-29	Priwara Zanak	LW	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PG	22	IL	Chicago	znajomy	nie
2245	1912-03-29	Zemencik Vendel	LW	HU	słowac.	24	M	ZZ	Hamburg	PG	27	IL	Chicago	chrzestny	tak
2246	1912-04-03	Gibarcik Josef	XX	HU	słoweń.	26	M	PK	Antwerpia	Fin	20	IL	Chicago	szwagier	nie
2247	1912-04-06	Vikren Benedict	LW	HU	węg.	26	M	PK	Liverpool	Bal	16	OH	Cleveland	brat	nie
2248		Vontorczyk													
	1912-04-06	Auzelin	LW	HU	węg.	27	M	ZZ	Liverpool	Bal	16	OH	Cleveland	brat	tak
2249	1912-04-07	Masny Jan	GL	HU	pol.	17	M	PK	Brema	Nec	20	IL	X	ojciec	nie
2250	1912-04-30	Mihuyak Janos	JB	HU	słowac.	3	M	PK	Brema	KWG	0	PA	Export	ojciec	nie
2251	1912-04-30	Mihuyak Anna	JB	HU	słowac.	4	K	PK	Brema	KWG	0	PA	Export	ojciec	nie
2252		Chovancsak													
	1912-04-30	Marton	GL	HU	słowac.	29	M	ZZ	Brema	KWG	23	PA	Smock	brat	tak
2253	1912-04-30	Mihuyak Maria	JB	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	KWG	75	PA	Export	mąż	tak
2254	1912-04-30	Skvarek Antal	GL	HU	słowac.	24	M	ZZ	Brema	KWG	25	PA	Smock	brat	nie

2255	1912-04-30	Mihuyak Josefina	JB	HU	słowac.	8	K	PK	Brema	KWG	0	PA	Export	ojciec	nie
2256	1912-05-12	Dzurbala Maria	JB	HU	słowac.	23	K	ZZ	Hamburg	Ame	16	PA	Scranton	mąż	tak
2257	1912-05-12	Dzurbala Andras	JB	HU	słowac.	1	M	PK	Hamburg	Ame	0	PA	Scranton	ojciec	nie
2258		Lach (Sach)													
	1912-05-29	Justyna	PD	AT	pol.	27	K	ZZ	Brema	Br	29	IL	Chicago	mąż	tak
2259	1912-05-30	Zemanesik Anton	LW	HU	słowac.	35	M	ZZ	Hamburg	PL	20	OH	Cleveland	X	tak
2260	1912-06-10	Stachulak Josef	JB	AT	słoweń.	18	M	PK	Antwerpia	Lap	30	PA	Export	kuzyn	nie
2261	1912-06-10	Sandrzyk Jan	JB	AT	słoweń.	19	M	PK	Antwerpia	Lap	30	PA	Export	kuzyn	nie
2262	1912-06-10	Litwiak Stefan	JB	AT	słoweń.	19	M	PK	Antwerpia	Lap	30	IL	Chicago	brat	nie
2263	1912-06-10	Litwiak Jan	JB	AT	słoweń.	35	M	ZZ	Antwerpia	Lap	37	PA	Export	brat	nie
2264	1912-06-10	Latiak Florian	CH	AT	słoweń.	17	M	PK	Antwerpia	Lap	26	IL	Chicago	siostra	nie
2265	1912-06-10	Skodon Andrej	CH	HU	słowac.	23	M	PK	Brema	KWG	10	IL	Chicago	kuzyn	nie
2266	1912-06-10	Fula Jan	CH	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KWG	12	IL	Chicago	wujek	nie
2267		Karkoschka													
	1912-06-12	Andras	LM	HU	słowac.	26	M	ZZ	Hamburg	Cle	24	PA	Phoenixville	wujek	nie
2268	1912-06-12	Ruhaczek Seanar	LM	HU	słowac.	30	M	ZZ	Hamburg	Cle	20	PA	Phoenixville	kolega	nie
2269	1912-07-08	Kovalcsilz Maria	ZD	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	GW	25	OH	Cleveland	mąż	tak
2270	1912-07-08	Steczula Roman	ZD	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	GW	40	OH	Fenton	szwagier	nie
2271	1912-07-08	Kot Maria	ZD	HU	węg.	17	K	PK	Brema	GW	35	OH	Cleveland	wujek	tak
2272	1912-07-08	Kovalcsilz Verona	ZD	HU	słowac.	5	K	PK	Brema	GW	0	OH	Cleveland	ojciec	nie
2273	1912-07-08	Kovalcsilz	ZD	HU	słowac.	21	K	PK	Brema	GW	0	OH	Cleveland	brat	tak

		Josefina													
2274	1912-07-12	Wantovick Stefan	LW	HU	słowac.	30	M	ZZ	Hamburg	Cle	20	PA	Phoenixville	kuzyn	tak
2275	1912-07-23	Pikula Bora	SG	AT	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Ze	25	IL	Pullman	kuzyn	nie
2276	1912-07-23	Jaristy Junos	SG	AT	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Ze	25	IL	Pullman	kolega	nie
2277	1912-07-30	Drobniak Maria	OR	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	KWG	40	IL	X	mąż	nie
2278	1912-07-30	Drobniak Maria	OR	HU	słowac.	6	K	PK	Brema	KWG	0	IL	X	ojciec	nie
2279	1912-07-31	Fifanski Janos	OR	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Vad	24	IL	Chicago	brat	nie
2280	1912-07-31	Szcseniak Andras	OR	HU	słowac.	35	M	ZZ	Antwerpia	Vad	28	IL	Chicago	szwagier	nie
2281	1912-08-24	Bochacik Jano	LM	HU	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Kron	20	PA	Phoenixville	wujek	nie
2282	1912-09-09	Keska Pawol	XX	AT	słowac.	23	M	ZZ	Brema	KC	18	NY	New York City	szwagier	nie
2283	1912-09-09	Oskwarek Johanna	PD	HU	węg.	18	K	PK	Rotterdam	Rot	25	IL	Chicago	brat	nie
2284	1912-09-09	Brandis Josefina	PD	HU	węg.	24	K	ZZ	Rotterdam	Rot	25	IL	Chicago	mąż	tak
2285	1912-09-09	Brandis Stefan	PD	HU	węg.	2	M	PK	Rotterdam	Rot	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2286	1912-09-09	Majdisz Janos	XX	AT	słowac.	27	M	ZZ	Brema	KC	2	NY	New York City	szwagier	nie
2287	1912-11-12	Omelak Ignacy	LW	HU	węg.	17	M	PK	Hamburg	PL	22	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2288	1912-11-12	Omelak Ignatz	LW	HU	słowac.	43	M	ZZ	Hamburg	PL	20	PA	Phoenixville	X	tak
2289	1912-11-22	Maygar Walanty	LW	HU	słowac.	34	M	ZZ	Hamburg	Patr	20	PA	Phoenixville	brat	tak
2290	1912-11-25	Gombarczyk Ludwika	LW	AT	słowac.	20	K	PK	Glasgow	Cali	10	PA	Philadelphia	kuzynka	nie

2291	1912-11-25	Rokicki Aniela	LW	AT	słowac.	5	K	PK	Glasgow	Cali	0	PA	Philadelphia	matka	nie
2292	1912-11-25	Rokieki Floryan	LW	AT	słowac.	40	M	ZZ	Glasgow	Cali	20	PA	Philadelphia	żona	nie
2293	1912-11-25	Habice Erdus	LW	AT	słowac.	25	M	PK	Glasgow	Cali	10	PA	Philadelphia	siostra	nie
2294	1912-11-26	Kovala Martin	SG	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Kron	25	PA	Smock	szwagier	nie
2295	1912-11-26	Janco Jan	SG	HU	słowac.	32	M	ZZ	Antwerpia	Kron	37	PA	Republic	brat	tak
2296	1912-11-26	Janco Anton	SG	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Kron	25	PA	Republic	brat	nie
2297	1912-11-26	Janco Martom	SG	HU	słowac.	30	M	ZZ	Antwerpia	Kron	25	PA	Republic	szwagier	tak
2298	1912-11-28	Gribac Yerna	PD	PL	aus.	20	K	PK	Southampton	SL	X	IL	Chicago	X	X
2299	1912-11-28	Pekarcak Maria	PD	PL	aus.	20	K	PK	Southampton	SL	X	IL	Chicago	X	X
2300	1912-12-03	Honaya Josef	GL	HU	węg.	19	M	PK	Brema	KC	12	PA	Uniontown	brat	tak
2301	1912-12-04	Basisty Antoni	JB	HU	węg.	34	M	ZZ	Antwerpia	Ze	25	PA	X	X	tak
2302	1912-12-04	Dzinbek Anna	JB	HU	węg.	17	K	PK	Antwerpia	Ze	15	PA	X	X	nie
2303	1912-12-04	Paz Jan	JB	HU	węg.	35	M	ZZ	Antwerpia	Ze	25	PA	X	brat	tak
2304	1912-12-04	Oselska Josef	LW	HU	węg.	13	M	PK	Antwerpia	Ze	0	PA	X	ojciec	nie
2305	1912-12-04	Oselska Johanna	LW	HU	węg.	40	K	ZZ	Antwerpia	Ze	25	PA	X	mąż	nie
2306	1912-12-04	Kasprzak Karol	JB	HU	węg.	17	M	PK	Antwerpia	Ze	20	IL	Chicago	wujek	nie
2307	1912-12-04	Karlok Sabina	LW	HU	węg.	25	K	PK	Antwerpia	Ze	25	X	X	X	nie
2308	1912-12-04	Janiak Ignacz	JB	HU	węg.	32	M	ZZ	Antwerpia	Ze	25	IL	Chicago	kolega	tak
2309	1912-12-05	Bregovi Anna	LM	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	Ma	10	IL	Chicago	kuzyn	nie
2310	1912-12-05	Pakosz Margit	LM	HU	słowac.	24	K	PK	Brema	Ma	28	OH	Cleveland	siostra	nie
2311	1912-12-05	Tojcsech Anna	LM	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	Ma	10	IL	Chicago	kuzyn	nie

2312	1912-12-06	Pitek Marton	GL	HU	słowac.	40	M	ZZ	Brema	KL	35	PA	Alverton	znajomy	tak
2313	1912-12-06	Kotlar Janos	PK	HU	słowac.	25	M	PK	Brema	KL	X	PA	X	wujek	tak
2314	1912-12-06	Blasinski Roza	GL	HU	słowac.	45	K	ZZ	Brema	KL	24	PA	New Salem	mąż	nie
2315	1912-12-15	Machy Karoly	JB	CS	słowac.	37	M	ZZ	Brema	GK	25	IL	Chicago	kolega	tak
2316	1912-12-15	Gyurcsak Maria	ZD	CS	słowac.	27	K	ZZ	Brema	GK	0	IL	Chicago	szwagier	nie
2317	1912-12-15	Gyurcsak Jozsef	ZD	CS	słowac.	27	M	ZZ	Brema	GK	40	IL	Chicago	szwagier	tak
2318	1912-12-24	Janoviak Vendel	LW	HU	słowac.	15	M	PK	Brema	GW	2	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2319	1913-01-16	Linart Josef	PK	HU	słowac.	21	M	PK	Brema	Ma	16	PA	Windber	szwagier	nie
2320	1913-02-21	Kedrola Wownika	GL	HU	słowac.	19	K	PK	Cuxhaven	PG	25	PA	New Salem	znajomy	nie
2321	1913-02-25	Kralki Ignacy	SG	HU	węg.	28	M	ZZ	Antwerpia	Vad	20	PA	X	kuzyn	nie
2322	1913-02-25	Samel Marya	JB	HU	węg.	17	K	PK	Antwerpia	Vad	25	WV	Clarksburg	kuzyn	nie
2323	1913-02-25	Jablonska Jozefa	JB	HU	słowac.	19	K	PK	Antwerpia	Vad	25	IL	Chicago	kuzyn	nie
2324	1913-02-25	Owezar Ignacy	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Vad	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2325	1913-02-25	Nowak Ignacy	JB	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Vad	26	IL	Chicago	wujek	nie
2326	1913-02-25	Harmala Jano	SG	HU	węg.	22	M	PK	Antwerpia	Vad	25	IL	Chicago	kuzyn	nie
2327	1913-02-25	Nowak Anna	JB	HU	węg.	19	K	PK	Antwerpia	Vad	20	WV	Clarksburg	kuzyn	nie
2328	1913-03-13	Pajkas Antos	CH	AT	słowac.	25	M	PK	Antwerpia	Kron	17	IL	Chicago	szwagier	nie
2329	1913-03-13	Cisonczyk Antoni	CH	AT	słowac.	19	M	PK	Antwerpia	Kron	20	IL	Chicago	kuzyn	nie
2330	1913-03-13	Kratochwila Jan	ZG	HU	słowac.	24	M	PK	Antwerpia	Kron	17	IL	Chicago	szwagier	nie
2331	1913-03-13	Kratochwila Jan	ZG	HU	słowac.	24	M	PK	Antwerpia	Kron	17	IL	Chicago	szwagier	nie
2332	1913-03-27	Janoviak Ignac	LW	HU	słowac.	17	M	PK	Glasgow	Colu	X	X	X	X	X

2333	1913-03-27	Spisak Karoline	PD	XX	pol.	42	K	ZZ	Glasgow	Colu	X	X	X	X	X
2334	1913-03-27	Ganrone Maliej	PD	AT	słoweń.	32	M	ZZ	Glasgow	Colu	X	X	X	X	nie
2335	1913-03-27	Umanek Marya	JB	AT	słoweń.	34	K	ZZ	Glasgow	Colu	X	X	X	X	X
2336	1913-03-27	Piorg Marya	JB	AT	słoweń.	18	K	PK	Glasgow	Colu	X	X	X	X	X
2337	1913-04-02	Walek Rosalia	LW	HU	słowac.	20	K	PK	Glasgow	Cam	25	IL	Chicago	X	nie
2338	1913-04-02	Spyrlak Jan	SG	HU	słowac.	36	M	ZZ	Hamburg	PG	X	PA	Uniontown	kuzyn	tak
2339	1913-04-02	Janwiak Anton	LW	HU	słoweń.	3	M	PK	Antwerpia	Lap	0	PA	Mount Blare	ojciec	nie
2340		Janowiak													
	1913-04-02	Agniaszka	LW	HU	słowac.	32	K	ZZ	Antwerpia	Lap	20	PA	Mount Blare	mąż	nie
2341	1913-04-02	Janowiak Wladek	LW	HU	słowac.	9	M	PK	Antwerpia	Lap	0	PA	Mount Blare	ojciec	nie
2342	1913-04-02	Janowiak Maria	LW	HU	słowac.	17	K	PK	Antwerpia	Lap	25	PA	Mount Blare	wujek	nie
2343		Janowiak													
	1913-04-02	Konstanty	LW	HU	słowac.	27	M	PK	Glasgow	Cam	25	IL	Chicago	kuzyn	nie
2344	1913-04-02	Kaspiak Marya	LW	HU	słowac.	28	K	ZZ	Glasgow	Cam	30	IL	Chicago	mąż	tak
2345		Leonard Wendelin													
	1913-05-04	(Wendelin Leonard)	PK	HU	słowac.	43	M	ZZ	Brema	Nec	30	PA	Mount Pleasant	znajomy	tak
2346		Czervanka,													
	1913-05-07	Wiktoria	LW	HU	słowac.	9	K	PK	Antwerpia	Kron	0	X	X	ojciec	nie
2347		Czervanka,													
	1913-05-07	Karolina	LW	HU	słowac.	38	K	ZZ	Antwerpia	Kron	25	X	X	mąż	nie

2348	1913-05-07	Servinsky Ignatz	PK	HU	słowac.	2	M	PK	Brema	KC	0	PA	Osceola Mills	ojciec	nie
2349	1913-05-07	Sevinsky Maria	PK	HU	słowac.	21	K	ZZ	Brema	KC	30	PA	Osceola Mills	mąż	nie
2350	1913-05-12	Kovalszki Albert	PK	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	GW	20	PA	X	szwagier	nie
2351	1913-05-29	Dudziak Wendel	LW	HU	słowac.	28	M	ZZ	Hamburg	PG	38	PA	Phoenixville	szwagier	tak
2352	1913-05-29	Wierzbak Ferenz	LW	HU	słowac.	37	M	ZZ	Hamburg	PG	25	PA	Phoenixville	szwagier	tak
2353	1913-05-29	Smorek Peter	PK	HU	słowac.	35	M	ZZ	Hamburg	PG	20	IL	Chicago	kolega	nie
2354	1913-05-29	Klosik Karol	LW	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PG	20	PA	Phoenixville	szwagier	nie
2355	1913-05-29	Skucsik Ferenz	LW	HU	słowac.	98	M	ZZ	Hamburg	PG	20	PA	Phoenixville	szwagier	nie
2356	1913-05-29	Wontorcsik Ferenz	LW	HU	słowac.	31	M	ZZ	Hamburg	PG	20	PA	Phoenixville	brat	nie
2357	1913-06-06	Csyk Ignacy	PK	AT	słowac.	3	M	PK	Hamburg	PL	0	IL	Chicago	wujek	nie
2358	1913-06-06	Czyz Julianna	PK	AT	słowac.	23	K	ZZ	Hamburg	PL	5	IL	Chicago	szwagier	nie
2359	1913-06-07	Tablonsky Marya	JB	HU	słoweń.	17	K	PK	Liverpool	Bal	25	IL	Chicago	wujek	nie
2360	1913-06-07	Burelah Marya	JB	HU	słoweń.	17	K	PK	Liverpool	Bal	25	IL	Chicago	brat	nie
2361	1913-06-18	Michalek Felix	LW	HU	węg.	27	M	ZZ	Cuxhaven	Imp	30	PA	Coatesville	szwagier	nie
2362	1913-06-21	Franczak Antoin	PD	PL	aus.	25	M	ZZ	Liverpool	Cel	2	IL	Chicago	brat	nie
2363	1913-06-22	Romanyuce Jaeko	XX	AT	pol.	38	M	ZZ	Antwerpia	Lap	24	PA	X	kolega	nie
2364	1913-06-22	Polanski Stefan	XX	AT	pol.	33	M	ZZ	Antwerpia	Lap	24	PA	X	kolega	nie
2365	1913-07-01	Csaballa Anna	PK	AT	pol.	19	K	PK	Antwerpia	Kron	25	PA	Mineral Point	brat	nie

2366	1913-07-02	Chovancsak Jaons	GL	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	FDG	40	PA	Uniontown	szwagier	nie
2367	1913-07-07	Misinetz Ignatz	ZG	AT	pol.	25	M	PK	Rotterdam	NA	25	OH	Cleveland	szwagier	nie
2368	1913-07-08	Zondlak Ignac	PK	AT	pol.	23	M	PK	Antwerpia	Ze	23	MI	Midland	brat	nie
2369	1913-07-08	Hubiak Janas	CH	HU	słowac.	18	M	PK	Antwerpia	Ze	25	IL	Chicago	brat	nie
2370		Majtecrko													
	1913-07-08	Wendelik	LM	HU	słowac.	33	M	ZZ	Antwerpia	Ze	20	OH	Cleveland	kuzyn	nie
2371	1913-07-08	Stachura Franc	LM	HU	słowac.	23	M	PK	Antwerpia	Ze	16	OH	Cleveland	kuzyn	nie
2372	1913-07-09	Bialon Marya	LW	HU	słowac.	20	K	PK	Hamburg	PG	32	X	X	szwagier	nie
2373	1913-07-09	Wrobel Johann	LM	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	PG	12	OH	Cleveland	siostra	nie
2374	1913-07-09	Ris Anna	PD	HU	słowac.	17	K	PK	Hamburg	PG	20	IL	Chicago	koleżanka	nie
2375	1913-07-09	Warecha Janos	LM	HU	słowac.	19	M	PK	Hamburg	PG	25	PA	Phoenixville	szwagier	nie
2376	1913-07-15	Pikula Jan	SG	HU	słoweń.	17	M	PK	Antwerpia	Fin	25	PA	Tarr	kuzyn	nie
2377	1913-07-16	Stahura Anna	LM	HU	słowac.	19	K	PK	Cuxhaven	Imp	24	PA	Phoenixville	wujek	nie
2378		Antalczyk													
	1913-07-16	Wiktorya	LM	HU	słowac.	18	K	PK	Cuxhaven	Imp	12	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2379	1913-07-16	Vojticsek Agnes	LM	HU	słowac.	29	K	ZZ	Cuxhaven	Imp	23	PA	Fayerbank	mąż	nie
2380	1913-07-16	Pasztos Margit	LM	HU	słowac.	22	K	PK	Cuxhaven	Imp	26	PA	Phoenixville	kolega	nie
2381	1913-07-26	Jagelka Marya	LW	HU	słowac.	19	K	PK	Hamburg	KAV	38	PA	Phoenixville	ciotka	nie
2382	1913-07-29	Szwaba Josef	XX	HU	słoweń.	17	M	PK	Antwerpia	Got	25	BC	Trent	X	nie
2383	1913-07-29	Knebel Josef	XX	HU	słoweń.	32	M	ZZ	Antwerpia	Got	25	BC	Trent	X	nie
2384	1913-08-04	Duczak Marya	ZG	AT	pol.	19	K	PK	Rotterdam	Rot	20	IL	Chicago	siostra	nie

2385	1913-08-13	Cisar Anton	PK	HU	słowac.	26	M	ZZ	Hamburg	PL	0	IL	Chicago	X	nie
2386	1913-08-13	Cisar Marya	PK	HU	słowac.	0	K	PK	Hamburg	PL	0	IL	Chicago	X	nie
2387	1913-08-13	Cisar Teresia	PK	HU	słowac.	32	K	ZZ	Hamburg	PL	0	IL	Chicago	X	nie
2388	1913-08-13	Dzinbek Anna	PK	HU	słowac.	35	K	WW	Hamburg	PL	20	IL	Chicago	kuzyn	tak
2389	1913-08-15	Bukala Rozalia	CH	AT	pol.	20	K	PK	Brema	FDG	20	NY	New York City	szwagier	nie
2390	1913-08-16	Glusiak Karol	ZD	HU	słoweń.	28	M	PK	Antwerpia	Kron	25	IL	Chicago	brat	nie
2391	1913-08-25	Vengrin Jozefina	LW	HU	węg.	23	K	ZZ	Brema	PKW		WV	Grafton	szwagier	nie
2392	1913-08-26	Vengrin Matej	LW	HU	węg.	29	M	ZZ	Brema	PKW		WV	Grafton	brat	tak
2393	1913-08-26	Servinsky Anton	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KW	8	PA	Irwin	brat	nie
2394	1913-08-27	Gelligdon Ignac	PK	HU	słowac.	38	M	PK	Hamburg	Imp	30	PA	Irwin	kuzyn	tak
2395	1913-09-09	Janik Anna	CH	AT	pol.	24	K	PK	Brema	Nec	25	IL	Chicago	szwagierka	nie
2396	1913-09-15	Lenard Wendelin	PK	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KL	5	IL	Pullman	ojciec	nie
2397	1913-09-23	Jablonski Karol	LW	HU	słowac.	45	M	ZZ	Antwerpia	Fin	49	OH	Cleveland	zięc	nie
2398	1913-09-23	Jablonska Karolina	LW	HU	słowac.	17	K	PK	Antwerpia	Fin	0	OH	Cleveland	wujek	nie
2399	1913-10-13	Mahoj Pawlina	JB	AT	pol.	8	K	PK	Brema	Fra	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2400	1913-10-13	Mahoj Gustav	JB	AT	pol.	3	M	PK	Brema	Fra	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2401	1913-10-13	Mahoj Cecilia	JB	AT	pol.	31	K	ZZ	Brema	Fra	25	IL	Chicago	mąż	tak
2402	1913-10-13	Mahoj Karol	JB	AT	pol.	11	M	PK	Brema	Fra	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2403	1913-10-13	Mahoj Marya	JB	AT	pol.	5	K	PK	Brema	Fra	0	IL	Chicago	ojciec	nie

2404	1913-10-28	Liska Maria	LW	HU	słowac.	39	K	ZZ	Antwerpia	Ze	20	PA	Phoenixville	mąż	nie
2405	1913-10-28	Liska Ignacy	LW	HU	słowac.	13	M	PK	Antwerpia	Ze	0	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2406	1913-10-29	Stercula Ignasz	ZD	HU	słowac.	40	M	ZZ	Hamburg	Imp	24	OH	Cleveland	znajomy	tak
2407		Rapesanek													
	1913-10-29	Werona	JB	AT	słowac.	25	K	PK	Hamburg	Imp	25	IL	Chicago	wujek	nie
2408	1913-10-29	Musial Janos	ZD	HU	słowac.	16	M	PK	Hamburg	Imp	35	OH	Cleveland	szwagier	nie
2409	1913-10-29	Kubik Johann	JB	AT	słowac.	21	M	PK	Hamburg	Imp	26	IL	Chicago	wujek	nie
2410	1913-10-29	Kasprzak Josefina	JB	AT	słowac.	17	K	PK	Hamburg	Imp	26	PA	Phoenixville	mąż	nie
2411	1913-10-29	Poniak Jano	JB	HU	słowac.	43	M	ZZ	Hamburg	Imp	30	IL	Chicago	brat	tak
2412	1913-10-29	Suwada Karol	JB	HU	słowac.	42	M	ZZ	Hamburg	Imp	28	IL	Chicago	kuzyn	nie
2413	1913-11-18	Capek Cezlia	CH	HU	słoweń.	17	K	PK	Antwerpia	Kron	25	IL	Chicago	brat	nie
2414		Newtusiak													
	1913-11-18	Maryanna	CH	HU	słoweń.	17	K	PK	Antwerpia	Kron	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2415	1913-11-19	Latiak Anna	CH	HU	węg.	16	K	PK	Brema	GK	25	IL	Chicago	brat	nie
2416	1913-11-19	Kozala Franz	ZD	HU	węg.	30	M	ZZ	Brema	GK	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2417	1913-11-25	Trojanak Marie	PK	HU	słowac.	20	K	PK	Brema	KC	30	IL	Chicago	siostra	nie
2418	1913-11-26	Karlak Lukas	LW	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Fin	10	IL	Chicago	brat	nie
2419	1913-11-27	Rafacz Jano	OR	AT	słowac.	10	M	PK	Southampton	Oce	0	IL	Joliet	ojciec	nie
2420	1913-11-27	Karkoska Mavya	OR	AT	słowac.	18	K	PK	Southampton	Oce	0	IL	Joliet	ojciec	nie
2421	1913-11-27	Bryja Mavya	OR	AT	słowac.	20	K	PK	Southampton	Oce	0	IL	Joliet	ojciec	nie
2422	1913-11-27	Rafacz Jgnac	OR	AT	słowac.	4	M	PK	Southampton	Oce	0	IL	Joliet	ojciec	nie

2423	1913-11-27	Rafacz Tercia	OR	AT	słowac.	15	K	PK	Southampton	Oce	0	IL	Joliet	ojciec	nie
2424	1913-11-27	Rafcz Pavel	OR	AT	słowac.	9	M	PK	Southampton	Oce	0	IL	Joliet	ojciec	nie
2425	1913-11-27	Rafacz Jusanna	OR	AT	słowac.	36	K	ZZ	Southampton	Oce	100	IL	Joliet	mąż	nie
2426	1913-12-22	Grapa John Paul	PD	CS	słowac.	5	M	PK	Brema	GW	0	WI	Phillips	ojciec	nie
2427	1913-12-22	Bobek Maria	PD	CS	słowac.	29	K	ZZ	Brema	GW	10	WI	Phillips	mąż	nie
2428	1913-12-24	Bohaczyk Merja	PD	HU	słowac.	18	K	PK	Antwerpia	Kron	25	IL	Chicago	kuzyn	nie
2429	1914-03-04	Kawalec Josef	CH	PL	pol.	40	M	ZZ	Brema	KWII	50	PA	Brier Hill	brat	nie
2430	1914-03-18	Mormolik Marcin	XX	AT	pol.	49	M	ZZ	Brema	KC	30	WV	Rivesville	szwagier	tak
2431	1914-03-18	Ziober Wojeiech	XX	AT	pol.	45	M	ZZ	Brema	KC	32	OH	Fairpoint	brat	tak
2432	1914-03-18	Labuda Jedrzej	XX	AT	pol.	27	M	PK	Brema	KC	30	WV	Rivesville	szwagier	nie
2433	1914-03-18	Jurcsak Joanna	LW	HU	słowac.	48	K	WW	Brema	KC	25	OH	Cleveland	zięć	nie
2434	1914-03-24	Kowalik Ivanna	ZD	HU	słowac.	17	K	PK	Antwerpia	Lap	21	OH	Cleveland	wujek	nie
2435	1914-03-24	Pulka Anna	ZD	HU	węg.	22	K	PK	Antwerpia	Lap	9	IL	Chicago	siostra	nie
2436	1914-03-24	Svercek Ignacz	ZD	HU	słowac.	35	M	ZZ	Antwerpia	Lap	25	IL	Chicago	znajomy	tak
2437	1914-03-26	Nowak Rosa	ZG	HU	słowac.	1	K	PK	Brema	KWG	0	OH	Cleveland	ojciec	nie
2438		Vontorcsik													
	1914-03-26	Erzsebet	LW	HU	słowac.	15	K	PK	Brema	KWG	20	PA	Phoenixville	wujek	nie
2439	1914-03-26	Jasura Rosa	LW	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KWG	24	PA	Phoenixville	ojciec	nie
2440	1914-03-26	Nowak Rosa	ZG	HU	słowac.	22	K	ZZ	Brema	KWG	32	OH	Cleveland	mąż	tak
2441		Herhou-Jasura													
	1914-03-26	Ludwina	LW	HU	słowac.	9	K	PK	Brema	KWG	15	PA	Phoenixville	ojciec	nie

2442		Herhou-Jasura													
	1914-03-26	Albertina	LW	HU	słowac.	30	K	ZZ	Brema	KWG	25	PA	Phoenixville	mąż	nie
2443	1914-03-28	Trzyna Marya	CH	AT	pol.	21	K	PK	Brema	Bar	25	IL	Chicago	siostra	nie
2444	1914-04-08	Zajac Istvan	ZD	HU	słowac.	17	M	PK	Antwerpia	Kron	20	OH	Cleveland	wujek	nie
2445	1914-04-17	Kanolak Anton	XX	HU	słowac.	43	M	ZZ	Brema	Br	25	CT	Glastonbury	kolega	tak
2446	1914-04-17	Parizan Stefan	XX	HU	słowac.	38	M	ZZ	Brema	Br	25	CT	Glastonbury	kolega	tak
2447													New York		
	1914-04-20	Schawzer Fanny	PK	HU	słowac.	42	K	PK	Brema	PKW	25	NY	City	syn	tak
2448	1914-05-02	Dulina Justina	LM	HU	słowac.	22	K	PK	Hamburg	KAV	18	PA	Uniontown	szwagier	nie
2449	1914-05-02	Dulina Andras	LM	HU	słowac.	18	M	PK	Hamburg	KAV	18	PA	Uniontown	szwagier	nie
2450	1914-05-07	Vojczak Elek	LW	HU	słowac.	27	M	ZZ	Hamburg	PA	32	NJ	Perth Amboy	X	nie
2451	1914-05-18	Havanec Maria	JB	HU	słowac.	18	K	PK	Rotterdam	Rot	62	IL	Chicago	brat	nie
2452	1915-07-29	Kvasnica Ferencz	OR	HU	słowac.	51	M	ZZ	Rotterdam	No	50	OH	Cleveland	żona	tak
2453	1915-08-30	Cserny Palesina	PD	US	amer.	31	K	ZZ	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	mąż	tak
2454	1915-08-30	Cserny Marie	PD	CS	słowac.	3	K	PK	Rotterdam	NA	86	IL	Chicago	ojciec	nie
2455	1915-11-24	Machaij Juliana	JB	HU	słowac.	36	K	ZZ	Rotterdam	Rij	18	PA	Irwin	mąż	nie
2456	1915-12-18	Grelja Ferenczne	JB	HU	słowac.	40	M	ZZ	Rotterdam	No	8	IL	Chicago	żona	tak
2457	1915-12-18	Gura Johanna	JB	HU	słowac.	37	K	ZZ	Rotterdam	No	20	IL	Chicago	mąż	tak
2458	1915-12-18	Gura Josef	JB	HU	słowac.	10	M	PK	Rotterdam	No	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2459	1915-12-18	Gura Maria	JB	HU	słowac.	3	K	PK	Rotterdam	No	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2460	1916-01-29	Yonyah Johanna	OR	HU	słowac.	28	K	ZZ	Rotterdam	No	100	IL	Chicago	mąż	tak

2461	1916-01-29	Yonyah Ignatz	OR	HU	słowac.	7	M	PK	Rotterdam	No	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2462	1916-01-29	Yonyah Jan	OR	HU	słowac.	3	M	PK	Rotterdam	No	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2463	1917-01-02	Folvarszky Maria	JB	HU	słowac.	6	K	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2464	1917-01-02	Folvarszky Karl	JB	HU	słowac.	4	M	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2465	1917-01-02	Folvarszky Jan	JB	HU	słowac.	8	M	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2466	1917-01-02	Folvarszky Franz	JB	HU	słowac.	10	M	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2467	1917-01-02	Cserveny Johana	CH	HU	słowac.	6	K	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2468	1917-01-02	Cserveny Helen	CH	HU	słowac.	33	K	ZZ	Rotterdam	NA	50	IL	Chicago	mąż	tak
2469	1917-01-02	Cserveny Anna	CH	HU	słowac.	12	K	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2470	1917-01-02	Folvarszky Maria	JB	HU	słowac.	38	K	ZZ	Rotterdam	NA	80	IL	Chicago	mąż	tak
2471	1917-01-02	Cserveny Mihaly	CH	HU	słowac.	1	M	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2472	1919-10-05	Partok Josef	GL	HU	słowac.	18	M	PK	Brema	KC	29	PA	Uniontown	szwagier	nie
2473	1919-10-05	Rasprok Johanna	GL	HU	słowac.	18	K	PK	Brema	KC	34	PA	Uniontown	brat	nie
2474	1919-10-05	Pekelniski Anton	GL	HU	słowac.	17	M	PK	Brema	KC	32	PA	Uniontown	brat	nie
2475	1919-10-05	Zbonek Maria	JB	HU	słowac.	19	K	PK	Brema	KC	20	IL	Chicago	kuzyn	nie
2476	1919-10-05	Busz Martin	GL	HU	słowac.	20	M	PK	Brema	KC	20	PA	Uniontown	szwagier	nie
2477	1919-10-05	Chowanczak Jozef	GL	HU	słowac.	33	M	ZZ	Brema	KC	30	PA	Uniontown	szwagier	tak
2478	1919-11-05	Jendriga Josef	LM	HU	słowac.	22	M	PK	Brema	KW	20	OH	Cleveland	brat	nie
2479	1920-06-22	Stoklosa Maria	GL	CS	słoweń.	50	K	ZZ	Rotterdam	No	2	PA	Brownsville	zięc	nie
2480	1920-06-22	Bochmak Matey	SG	CS	cz-sł.	15	M	PK	Rotterdam	No	0	PA	Whitney	ojciec	nie
2481	1920-06-22	Zurvalej Matej	SG	CS	cz-sł.	18	M	PK	Rotterdam	No	1	PA	Uniontown	ojciec	nie

2482	1920-06-22	Bochmak Maria	SG	CS	cz-sł.	33	K	ZZ	Rotterdam	No	44	PA	Whitney	mąż	nie
2483	1920-06-22	Oles Ignac	SG	CS	słowac.	15	M	PK	Rotterdam	No	0	PA	Uniontown	ojciec	nie
2484	1920-06-22	Oles Martin	SG	CS	słowac.	19	M	PK	Rotterdam	No	23	PA	Uniontown	ojciec	nie
2485	1920-06-29	Pittel Emilia	PD	CS	słowac.	20	K	PK	Rotterdam	NA	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2486	1920-06-29	Pekarcik Joanna	PD	CS	słowac.	20	K	PK	Rotterdam	NA	33	IL	Chicago	szwagier	nie
2487	1920-07-05	Pavlis Andrej	OR	CS	słowac.	29	M	PK	Le Havre	LL	0	PA	Philadelphia	ksiądz	nie
2488	1920-08-04	Svidron Stefanova	CH	CS	cz-sł.	30	K	ZZ	Rotterdam	NA	120	IL	Chicago	mąż	nie
2489	1920-08-04	Pastra Johanna	LW	CS	słowac.	32	K	ZZ	Rotterdam	NA	30	PA	McKees Rocks	mąż	nie
2490	1920-08-04	Hladovcak Veronika	CH	CS	cz-sł.	20	K	PK	Rotterdam	NA	20	IL	Chicago	szwagier	nie
2491	1920-08-04	Pastra Maria	LW	CS	słowac.	7	K	PK	Rotterdam	NA	0	PA	McKees Rocks	ojciec	nie
2492	1920-08-04	Svidron Karl	CH	CS	cz-sł.	8	M	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2493	1920-08-04	Bukovsky Maria	CH	CS	cz-sł.	23	K	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2494	1920-08-20	Korsek Maria	GL	CS	cz-sł.	6	K	PK	Rotterdam	Rot	0	PA	Uniontown	ojciec	nie
2495	1920-08-20	Korsek Maria	GL	CS	cz-sł.	36	K	ZZ	Rotterdam	Rot	25	PA	Uniontown	mąż	nie
2496	1920-09-18	Jurak Emilia	XX	CS	słowac.	6	K	WW	Antwerpia	Lap	0	IN	Whiting	ciotka	nie
2497	1920-09-18	Jurak Emilia	XX	CS	słowac.	22	K	WW	Antwerpia	Lap	40	IN	Whiting	ciotka	nie
2498	1920-10-02	Baumor Sara	LW	CS	żyd.	15	K	PK	Antwerpia	Ze	0	PA	Philadelphia	ojciec	nie
2499	1920-10-02	Baumor Olga	LW	CS	żyd.	12	K	PK	Antwerpia	Ze	0	PA	Philadelphia	ojciec	nie

2500	1920-10-02	Baumhor Hermina	LW	CS	żyd.	44	K	ZZ	Antwerpia	Ze	10	PA	Philadelphia	mąż	nie
2501	1920-10-02	Baumhor Hugo	LW	CS	żyd.	9	M	PK	Antwerpia	Ze	0	PA	Philadelphia	ojciec	nie
2502	1920-10-02	Baumhor Alzbeta	LW	CS	żyd.	9	K	PK	Antwerpia	Ze	0	PA	Philadelphia	ojciec	nie
2503	1920-10-02	Baumhor Irma	LW	CS	żyd.	13	K	PK	Antwerpia	Ze	0	PA	Philadelphia	ojciec	nie
2504	1920-10-12	Papan Teresa	XX	CS	słowac.	20	K	PK	Rotterdam	NA	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2505	1920-10-30	Latak Maria	OR	CS	słowac.	59	K	WW	Rotterdam	Rot	6	IL	Chicago	zięc	nie
2506	1920-10-30	Majcher Jan	OR	CS	słowac.	17	M	PK	Rotterdam	Rot	20	IL	Chicago	szwagier	nie
2507	1920-11-05	Dafcik Etelka	XX	CS	słowac.	15	K	PK	Le Havre	Leo	2	IN	Whiting	szwagier	nie
2508	1920-11-08	Migra Margot	XX	CS	słowac.	16	K	PK	Le Havre	LL	0	OH	Lorain	brat	nie
2509	1920-12-04	Bosisty Verona	JB	PL	pol.	34	K	ZZ	Rotterdam	Rot	10	NY	New York City	mąż	nie
2510	1920-12-04	Nowak Karolina	JB	PL	pol.	24	K	PK	Rotterdam	Rot	5	IL	Chicago	brat	nie
2511	1920-12-04	Omasniak Josefina	PD	PL	pol.	20	K	PK	Rotterdam	Rot	9	IL	Chicago	ojciec	nie
2512	1920-12-04	Szewezky Regina	CH	PL	słoweń.	49	K	ZZ	Rotterdam	Rot	24	OH	Cleveland	córka	nie
2513	1920-12-04	Pirock Maria	PK	PL	pol.	18	K	PK	Rotterdam	Rot	20	IL	Chicago	matka	nie
2514	1920-12-04	Zondlak Alzbeta	PK	PL	pol.	19	K	PK	Rotterdam	Sin	0	MI	Midland	szwagier	nie
2515	1920-12-04	Zondlak Josefina	PK	PL	pol.	16	K	PK	Rotterdam	Sin	0	MI	Midland	szwagier	nie
2516	1920-12-04	Zondlak Nerona	PK	PL	pol.	58	K	WW	Rotterdam	Sin	30	MI	Midland	zięc	nie
2517	1920-12-04	Zondlak Rosa	PK	PL	pol.	23	K	PK	Rotterdam	Sin	0	MI	Midland	szwagier	nie
2518	1920-12-04	Pawlak Johanna	PK	PL	pol.	23	K	PK	Rotterdam	Rot	10	IL	Chicago	ciotka	nie
2519	1920-12-05	Zahimski Jan	CH	PL	pol.	5	M	PK	Rotterdam	NA	0	IL	Chicago	wujek	nie

2520		Zahimski													
	1920-12-05	Katarzyna	CH	PL	pol.	22	K	WW	Rotterdam	NA	25	IL	Chicago	szwagier	nie
2521	1920-12-05	Cifka Anna	LW	PL	pol.	18	K	PK	Rotterdam	Rot	3	OH	Lakewood	wujek	nie
2522	1920-12-21	Sobczak Antony	CH	PL	amer.	18	M	PK	Brema	Sus	50	IL	Chicago	szwagier	nie
2523	1920-12-21	Sobczak Anna	CH	PL	amer.	23	K	PK	Brema	Sus	20	IL	Chicago	szwagier	nie
2524	1921-01-31	Pukac Michel	XX	CS	cz-sł.	24	M	ZZ	Le Havre	LL	25	PA	Philadelphia	brat	nie
2525	1921-02-06	Ferenscak Anna	CH	PL	pol.	28	K	ZZ	Rotterdam	Ry	15	IL	Chicago	mąż	nie
2526	1921-02-06	Ferenscak Anna	CH	PL	pol.	7	K	PK	Rotterdam	Ry	0	IL	Chicago	ojciec	nie
2527	1921-02-12	Crzelak Maryanna	JB	PL	pol.	19	K	PK	Southampton	Adr	0	PA	X	siostra	nie
2528		Crzelak													
	1921-02-12	Walentyna	JB	PL	pol.	19	K	PK	Southampton	Adr	0	PA	X	siostra	nie
2529	1921-03-15	Brokala Anna	JB	US	amer.	22	K	PK	Rotterdam	Ry	3	IL	Chicago	szwagier	tak
2530	1921-03-15	Stefko Maria	CH	PL	pol.	21	K	PK	Rotterdam	Ry		X	X	X	X
2531	1921-04-17	Bohacik Aniela	PD	PL	słoweń.	27	K	PK	Rotterdam	Ry	20	IL	Chicago	szwagier	nie
2532	1921-04-30	Hatala Verona	JB	CS	słowac.	19	K	PK	Southampton	Aqu	22	PA	Vandergreif	szwagier	nie
2533	1921-04-30	Bandura Jan	JB	CS	słowac.	23	M	PK	Southampton	Aqu	22	PA	Vandergreif	szwagier	nie
2534	1921-05-11	Cerwenka Marya	CH	PL	pol.	18	K	PK	Kopenhaga	US	25	IL	Chicago	wujek	nie
2535	1921-05-21	Kowal Maria	CH	PL	słowac.	31	K	ZZ	Rotterdam	Ry	50	IL	Chicago	mąż	tak
2536	1921-05-21	Florek Weronika	CH	PL	słowac.	20	K	PK	Rotterdam	Ry	25	IL	Chicago	brat	nie
2537	1921-05-21	Kowal Jan	CH	PL	słowac.	9	M	PK	Rotterdam	Ry	25	IL	Chicago	brat	nie
2538	1921-05-21	Kowal Karol	CH	PL	słowac.	8	M	PK	Rotterdam	Ry	25	IL	Chicago	brat	nie

2539	1921-08-20	Ruchel Segal	JB	PL	żyd.	18	M	PK	Southampton	Aqu	25	IL	Chicago	brat	nie
2540	1921-08-20	Ruchel Gebel	JB	PL	żyd.	22	K	PK	Southampton	Aqu	50	IL	Chicago	brat	nie
2541		Bielanski												brat	
	1921-09-09	Szczepan	CH	HU	amer.	17	M	PK	Southampton	Aqu	25	IL	Chicago	przyrodni	nie
2542	1921-11-19	Jablonski Emilja	JB	PL	pol.	24	K	PK	Brema	Hud	5	IL	Chicago	brat	nie
2543	1922-09-27	Pierog Jan	JB	PL	pol.	24	M	PK	Gdańsk	Est	25	IL	Chicago	brat	nie
2544	1922-09-27	Pierog Cecylia	JB	PL	pol.	19	K	PK	Gdańsk	Est	25	IL	Chicago	brat	nie
2545													Martins		
	1922-11-08	Wojticzek Helena	LM	PL	pol.	56	K	PK	Gdańsk	Est	0	OH	Terry	ojciec	tak
2546													Martins		
	1922-11-08	Wojticzak Ilonke	LM	US	pol.	20	K	ZZ	Gdańsk	Est	20	OH	Terry	mąż	tak
2547	1923-08-04	Gawelda Marja	CH	PL	pol.	20	K	PK	Rotterdam	NA		IL	Chicago	szwagier	nie
2548	1923-09-15	Stec Andrzej	LM	US	amer.	30	M	ZZ	Rotterdam	Vee	40	OH	Belmont	szwagier	tak
2549	1923-09-15	Stec Karolina	LM	US	amer.	27	K	ZZ	Rotterdam	Vee	40	OH	Belmont	szwagier	tak
2550	1923-11-10	Kadlub Marya	PK	PL	amer.	26	K	PK	Londyn	PrAd	0	PA	La Belle	ojciec	nie
2551	1923-11-10	Kupczyk Ignacy	BP	PL	amer.	47	M	ZZ	Londyn	PrAd	38	PA	Pittston	szwagier	tak
2552	1924-10-21	Klementis Zuzana	CH	CS	cz-sł.	23	K	ZZ	Brema	Mue	0	OH	Cleveland	mąż	nie
2553	1924-10-21	Klementis Zuzana	CH	CS	cz-sł.	2	K	PK	Brema	Mue	0	OH	Cleveland	ojciec	nie